

**ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

ULUSLARARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

17-19 Kasım 2016

İmtiyaz Sahibi

Fatih Mehmet ERKOÇ
Büyükşehir Belediye Başkanı

Genel Yayın Koordinatörü

Cevdet KABAKCI
Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanı

Genel Yayın Yönetmeni

Mustafa SEMERCİ
Kültür ve Turizm Şube Müdürü

Editörler

Cevdet KABAKCI
Prof. Dr. İlyas GÖKHAN
Yrd.Doç.Dr. Nilay AĞIRNASLI
Arş. Gör. Ahmet Enes KARAKAYA
Mehmet CANLI
Ömer Yalçın OVA

Kapak

Gökhan Gönen & Kamil EKEN

Tashih:

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN
H.İbrahim ÖZDEMİR

2018

ISBN: 978-605-4996-55-1

Yapım & Baskı

Fikir AJANS

Yönetim Yeri

Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı
Kültür ve Turizm Şube Müdürlüğü
0 (344) 225 24 15 - 16
www.kahramanmaras.bel.tr

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

**ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

**ULUSLARARASI
SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

I. Cilt

Kahramanmaraş 2018

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

KAHRAMANMARAŞ

ONUR KURULU

Veysi KAYNAK

Vahdettin ÖZKAN

Fatih Mehmet ERKOÇ

Prof. Dr. Refik TURAN

Başbakan Yardımcısı

Kahramanmaraş Valisi

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediye Başkanı

Türk Tarih Kurumu Başkanı

DÜZENLEME KURULU

Başkan: Cevdet KABAKÇI

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN

Prof. Dr. Mahmut AK

Prof. Dr. Mehmet ÖZKARCI

Prof. Dr. Orhan DOĞAN

Yrd. Doç.Dr. M. Fetih YANARDAĞ

Mustafa SEMERCİ

Serdar YAKAR

Ayşe TAŞKIRAN

Cengiz BERBEROĞLU

İbrahim ALTUN

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi

BİLİM VE DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Abdülhalik BAKIR

Prof. Dr. Ali AKTAN

Prof. Dr. Alena CATOVIĆ

Prof. Dr. Abdulkadir YUVALI

Prof. Dr. Abdilbaet MAMASIDIKOF

Prof. Dr. Almira MURADALİYEVA

Prof. Dr. Ahmet EYİCİL

Prof. Dr. Alessandra VRANES

Prof. Dr. Cazim HADLİMEJLİC

Prof.Dr. Cüneyt KANAT

Prof. Dr. Cenişbek DUYŞEYEV

Prof. Dr. Ebru ALTAN

Prof. Dr. Faruk SÖYLEMEZ

Prof. Dr. Fahmettin BAŞAR

Prof. Dr. Hilmi BAYRAKTAR

Bilecik Üniversitesi

Erciyes Üniversitesi

Saraybosna Üniversitesi – Bosna Hersek

Emekli Öğretim Üyesi

Ekonomik Canaışterdik Üniv – Kırgızistan

Bakü Devlet Üniversitesi - Azerbaycan

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Belgrat Üniversitesi - Sırbistan

Saraybosna Üniversitesi – Bosna Hersek

Ege Üniversitesi

Ekonomik Canaışterdik Üniv - Kırgızistan

İstanbul Üniversitesi

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi

Gaziantep Üniversitesi

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Prof. Dr. Filiz KILIÇ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. İlhan ERDEM	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim SOLAK	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Prof. Dr. Ljiljana MARKOVIĆ	Belgrat Üniversitesi – Sırbistan
Prof. Dr. Mehmet ÖZKARCI	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ERSAN	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Memet YETİŞGİN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Akif ÖZDOĞAN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa DEMİRCİ	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa KESKİN	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa DEMİR	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa DAŞ	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Doç.Dr. Murat AGARİ	Karabük Üniversitesi
Prof. Dr. Niyazi CAN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Prof. Dr. Osman KÖSE	Polis Akademisi
Prof.Dr. Ramazan ŞEŞEN	Emekli Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Refet YİNANÇ	Emekli Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Selahattin DÖĞÜŞ	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Prof.Dr. Sabina BAKSİC	Saraybosna Üniversitesi – Bosna Hersek
Prof.Dr. Salim KOCA	Gazi Üniversitesi
Prof.Dr. Sait ÖZTÜRK	Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Satıbaldı OMURZAKOF	Ekonomik Canaısterdik Üniv – Kırgızistan
Prof.Dr. Taşbolat SADIKOF	Bişkek Gumaniterdik Üniv - Kırgızistan
Prof.Dr. Zekeriya PAK	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Prof. Dr. L. Gürkan GÖKÇEK	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Kazım PAYDAŞ	Harran Üniversitesi
Doç. Dr. Ayhan DOĞAN	Gaziantep Üniversitesi
Doç.Dr. Ayşe Dudu ERDEM	Necmeddin Erbakan Üniversitesi
Doç.Dr. Cevdet YAKUPOĞLU	Kastamonu Üniversitesi
Doç.Dr. Emin TOROĞLU	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Doç.Dr. Hüseyin GÜNİL	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç.Dr. Mehmet Ali Hacı GÖKMEN	Selçuk Üniversitesi
Doç.Dr. Mehmet ÇERİBAŞ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç.Dr. Muharrem KESİK	İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Nevzat TOPAL	Niğde Üniversitesi
Doç. Dr. Pınar ÜLGEN	Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi

**ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

Doç.Dr. M. Zahit YILDIRIM	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Doç.Dr. Nursaule AYT BAYEVA	Ahmet Yesevi Üniversitesi – Kazakistan
Yrd. Doç.Dr. Cengiz ŞAVKILI	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Yrd. Doç.Dr.ERCÜMENT YILDIRIM	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Yrd. Doç.Dr. Erhan ALPASLAN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Yrd. Doç.Dr. Hasan ARSLAN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Yrd. Doç.Dr. Hikmet DEMİRCİ	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Yrd. Doç.Dr. İsmail ALTINÖZ	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Yrd. Doç.Dr. M. Fetih YANARDAĞ	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Yrd. Doç.Dr. Mustafa Edip ÇELİK	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Yrd. Doç.Dr. Mustafa ÇABUK	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Kürşat KOÇAK	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Safer SOLMAZ	Selçuk Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Seyhun ŞAHİN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Selim KAYA	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr. Sevinç AYEVA	Azerbaycan Bilimler Akademisi

SEKRETERYA

Gülhan MENGÜR	Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi
H. İbrahim ÖZDEMİR	Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi
Harun DEDEOĞLU	Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi
İlyas KARAGEÇEN	Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi
Mehmet CANLI	Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi

Not: Tebliğlerin Yasal Ve Bilimsel Sorumluluğu Yazarlarına Aittir. Bildirilerdeki Bazı Maddi Hatalar Ve İsimler Arasındaki Tutarsızlıklar Editörler Tarafından Düzeltmiştir.

**ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

AÇILIŞ KONUŞMALARI

ESHAB-I KEHF SALONU

I.OTURUM(AÇILIŞ OTURUMU)

KAHRAMANMARAŞ'TA SELÇUKLU MİMARİSİNE BAKIŞ

Prof. Dr. Mehmet ÖZKARCI

SELÇUKLU TÜRKLERİ ve HAÇLI SEFERLERİ

Prof. Dr. Mustafa KESKİN

I.GIYASEDDİN KEYHÜSREV DÖNEMİNDE MARAŞ VE ÇEVRESİNİN SİYASİ DURUMU

Prof. Dr. Orhan DOĞAN - Arş Gör. Aysel ERDOĞAN

MARAŞ'IN KOLEKTİF DİNİ HAFIZASINDA SELÇUKLULARIN YERİ: ASHAB-I KEHF ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ

SULTAN I. İZZEDDİN KEYKAVUS DÖNEMİNDE MARAŞ VE ÇEVRESİNDE CEREYAN EDEN

OLAYLAR (1211-1220)

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN

II.OTURUM

SOSYO-POLİTİK BİR OLAY OLAN BABAİLER AYAKLANMASI(Baba İlyas Horasanî'nin Şeyhlikten Şahlığa Yükselme Düşünce ve Planının Tarihî Macerası)

Prof. Dr.Salim KOCA

MALAZGİRT SONRASI MARAŞ'TA BİR ERMENİ ASILLI BİZANS ORDU KOMUTANI;

PHİLARETOS BRACHAMİOS

Öğr. Gör. Tunay KARAKÖK

BİRİNCİ HAÇLI SEFERİNİN NORMAN ŞEFLERİ BOHEMUND ve TANCRED'İN MARAŞ'TAKİ

FAALİYETLERİ

Yrd. Doç. Dr. Seyhun ŞAHİN

III.OTURUM

MARAŞ'IN TÜRLER TARAFINDAN FETHİ, I. VE II. KILIÇ ARSLAN DÖNEMİ

Prof. Dr. Ahmet EYİCİL

SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ YÖRESİNDE YOLLAR

Doç. Dr. Emin TOROĞLU

I.MESUD'UN MARAŞ'I FETHİ

Yrd. Doç Dr. Nermin Zahide AYDIN

MOĞOL İSTİLASI VE İLHANLILAR DÖNEMİNDE MARAŞ BÖLGESİ

Yrd. Doç Dr. Mustafa AKKUŞ

**ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

IV.OTURUM

MARAŞ VE YÖRESİNDE SELÇUKLU HÂKİMİYETİNİN KURULMASI SÜRECİNE DAİR

Prof. Dr. Yusuf AYÖNÜ

MARAŞ MEVLEVİHANESİ VE MEVLEVİ MÜZİĞİ

Doç. Dr. Feyzan Göher Vural

TARİH-İ EBÜ'L-FEREC'TE MALATYA VE MARAŞ

Doç. Dr. Mehmet Zahit YILDIRIM

**ZENGÎ ATABEYLİĞİ İLE SİVAS-KAYSERİ DARPLI ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ
SİKKELERİNİN KAHRAMANMARAŞ MÜZESİ'NDEKİ ÖRNEKLERİ**

Yrd. Doç Dr. Günnur AYDOĞDU

**RAMAZANOĞULLARI MARAŞ KOLU, AİLEYE MENSUP OLAN HEKİMLER,
TACİRLER ve DİĞER EŞRAF**

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet RAMAZANOĞLU

**ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

İÇİNDEKİLER

KAHRAMANMARAŞ'TA SELÇUKLU MİMARİSİNE BAKIŞ Prof. Dr. Mehmet ÖZKARCI.....	15
SELÇUKLU TÜRKLERİ ve HAÇLI SEFERLERİ Prof. Dr. Mustafa KESKİN	59
I.GIYASEDDİN KEYHÜSREV DÖNEMİNDE MARAŞ VE ÇEVRESİNİN SİYASİ DURUMU Prof. Dr. Orhan DOĞAN - Arş Gör. Aysel ERDOĞAN.....	72
MARAŞ'IN KOLEKTİF DİNİ HAFIZASINDA SELÇUKLULARIN YERİ: ASHAB-I KEHF ÖRNEĞİ - Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ	80
SULTAN I. İZZEDDİN KEYKÂVUS DÖNEMİNDE MARAŞ VE ÇEVRESİNDE CEREBAN EDEN OLAYLAR (1211-1220) Prof. Dr. İlyas GÖKHAN	96
SOSYO-POLİTİK BİR OLAY OLAN BABAİLER AYAKLANMASI(Baba İlyas Horasanî'nin Şeyhlikten Şahlığa Yükselme Düşünce ve Planının Tarihi Macerası) Prof. Dr.Salim KOCA	108
MALAZGİRT SONRASI MARAŞ'TA BİR ERMENİ ASILLI BİZANS ORDU KOMUTANI; PHILARETOS BRACHAMİOS Öğr. Gör. Tunay KARAKÖK	134
BİRİNCİ HAÇLI SEFERİNİN NORMAN ŞEFLERİ BOHEMUND ve TANCRED'İN MARAŞ'TAKİ FAALİYETLERİ Yrd. Doç. Dr. Seyhun ŞAHİN	142
MARAŞ'IN TÜRLER TARAFINDAN FETHİ, I. VE II. KILIÇ ARSLAN DÖNEMİ - Prof. Dr. Ahmet EYİCİL	154
SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ YÖRESİNDE YOLLAR Doç. Dr. Emin TOROĞLU	162
I.MESUD'UN MARAŞ'I FETHİ - Yrd. Doç Dr. Nermin Zahide AYDIN.....	176
MOĞOL İSTİLASI VE İLHANLILAR DÖNEMİNDE MARAŞ BÖLGESİ Yrd. Doç Dr. Mustafa AKKUŞ.....	184
MARAŞ VE YÖRESİNDE SELÇUKLU HÂKİMİYETİNİN KURULMASI SÜRECİNE DAİR - Prof. Dr. Yusuf AYÖNÜ	200
MARAŞ MEVLEVİHANESİ VE MEVLEVİ MÜZİĞİ Doç. Dr. Feyzan Göher Vural	206
TARİH-İ EBÜ'L-FEREC'TE MALATYA VE MARAŞ Doç. Dr. Mehmet Zahit YILDIRIM	214
ZENGİ ATABEYLİĞİ İLE SİVAS-KAYSERİ DARPLI ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ SIKKELERİNİN KAHRAMANMARAŞ MÜZESİNDEKİ ÖRNEKLERİ - Yrd. Doç Dr. Günnur AYDOĞDU	247
RAMAZANOĞULLARI MARAŞ KOLU, AİLEYE MENSUP OLAN HEKİMLER, TACİRLER ve DİĞER EŞRAF Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet RAMAZANOĞLU	272

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

TAKDİM

Gün yok ki Kahramanmaraş’ımızda yeni bir kültürel etkinliğin içinde olmayalım. Geçen hafta on bir gün süren Kitap Fuarı’nı sonlandırdık. Bu yıl üçüncüsünü gerçekleştirdiğimiz Uluslararası Kitap ve Kültür Fuarı’nda hedeflerimize ulaştığımız için sevinçliyiz. Geçen yıl 110.000 olan ziyaretçi sayısı bu yıl 150.000’e yükseldi. İl ve ilçelerimizden geçen yıl 30.000 öğrencimize servis imkânı sunmuştuk, bu yıl bu sayıyı çok şükür 50.000’e çıkardık. Yaptığımız etkinliklerin kalitesi sadece rakamlarla ifade edilemez. Kırgızistan’dan **Cengiz Aytmatov**’un oğlu, eski dışişleri bakanı **Askar Aytmatov**’u; Azerbaycan’dan milletvekili **Ganire Paşayeva**’yı misafir ettik. Çok değerli, yüzlerce yazar ve şairimizi Kahramanmaraş’ta ağırlama onuruna eriştik. Onları sevenleriyle, okuyucularıyla buluşturduk.

Uluslararası Selçuklu Döneminde Maraş Sempozyumu’nu bu bağlamda değerlendirmek lazım. Bilindiği üzere geçtiğimiz dönemlerde Maraş’ın Cumhuriyet, Osmanlı ve Beylikler dönemlerini ayrı ayrı çalışmış, her biri için ayrı bir sempozyum düzenlemiş, sempozyumda hocalarımızın sunduğu değerli tebliğleri kitaplaştırmıştık. Selçuklu Döneminde Maraş Sempozyumu’nu bu çalışmalarımızın devamı olarak düşünelim.

Selçuklu döneminden sonra, İlkçağ dönemini çalışmak, dolayısıyla **İlkçağ Döneminde Maraş Sempozyumu**'nu düzenlemek istiyoruz. Onun öncesinde belki de Türkiye'de bir ilk olacak **Kitap Sempozyumu** tertip edeceğiz. Maşallah Kahramanmaraş öyle bir kültür kaynağıdır ki araştırmakla tükenmiyor. Maraş; tarihiyle, coğrafyasıyla, şairleriyle, yazarlarıyla, el sanatlarıyla tam bir edebiyat şehri, kültür şehridir. Fiilen böyledir. Ayrıca bunun kayda alınması gerekiyor. **UNESCO**'nun edebiyat şehirleri listesinde Kahramanmaraş'ın hak ettiği yeri alması için altyapı çalışmalarımız bütün yoğunluğuyla devam ediyor. Selçuklu Döneminde Maraş Sempozyumu ayrıca bu çalışmamızın da bir parçasını oluşturmaktadır.

Hocalarımıza çok teşekkür ederiz. Çağrımıza olumlu cevap verdiler. Yıllarını alan araştırmalarını burada bizimle paylaşmayı kabul ettiler. Sözü daha fazla uzatmadan, hocalarımıza, yani ilme, kültüre, hikmete bırakmak istiyorum. Sempozyumda emeği geçen herkese, ayrıca bizi hiçbir zaman yalnız bırakmayan değerli hemşerilerime şükranlarımı sunuyorum.

Fatih Mehmet ERKOÇ
(Kahramanmaraş Büyükşehir Belediye Başkanı)

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN*

Sayın Valim, Sayın Büyük Şehir Belediye Başkanım, Sayın Rektörüm, Değerli Katılımcılar ve Kıymetli Misafirler Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumuna Hoş Geldiniz Sizleri Saygı İle Selamlıyorum.

Değerli Konuklar

Bugün burada kadim bir şehrin tarihinin bir dönemini yani Selçuklular Devrini aydınlatmak için toplanmış bulunuyoruz. Kahramanmaraş Belediyesinin başlatmış olduğu Sempozyumlar serisi 2004’de Genel Kahramanmaraş Sempozyumu (MARAŞDER İle birlikte), 2011’de Dulkadir Beyliği, 2012’de Osmanlı Döneminde Maraş ve 2013’te Cumhuriyet Döneminde Maraş sempozyumları ile devam etmiş olup şu ana kadar tamamı 10 cilt halinde yayınlanmıştır. Belediyemizin desteği olmasaydı bu sempozyumları yapılamazdı. Kahramanmaraş Belediyesi şehrinin tarihine sahip çıktı ve bu konuda Türkiye’ye de örnek oldu. Nereye gidersek gidelim Kahramanmaraş Belediyesinin mahalli tarih çalışmalarına verdiği destekten imrenerek söz edildiğine şahit olduk. Bundan sonraki süreçte Kahramanmaraş’ın İlkçağ Tarihi sempozyumunun yapılması gerekmektedir. Şimdiden Sayın Büyükşehir Belediye Başkanımız Sayın Fatih Mehmet ERKOÇ Bey’den bunun sözünü almak istiyorum.

Değerli Konuklar

Kahramanmaraş Kadim tarihi ile Anadolu şehirlerinden mümtaz bir yere sahiptir. Bu şehir Anadolu’nun batısı ile doğusu arasında bir köprü vazifesi yapmaktadır. Bu şehirden ilham almış bir bilim adamının ifadesiyle “*Kahramanmaraş Batının inceliği ile Doğunun saygınlığı ve cömertliğini kendisinde barındırmaktadır*”. Bu kadim şehir, binlerce yıllık tarihinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Hititler, Asurlular, Makedonlar, Romalılar, Bizanslılar ve Müslüman Araplar bu topraklarda hüküm sürmüşlerdir. Maraş Kalesinin Hitit eseri, mozaiklerinin de Bizans dönemi eseri olduğunu düşünecek olursak bu medeniyetlerin kökenlerinin ne kadar sağlam olduğu anlaşılmaktadır. Burada bir kez daha dikkat çekmek isterim ki Gaziantep ile Belkıs arası 50 kilometredir. Ancak Zeugma Mozaikleri oradan çıkarılıp Gaziantep’e getirilip sergilenmekte ve şehrin turistik açıdan reklamı yapılmaktadır. Maraş’ın içinden çıkan Germenika Mozaiklerinin tarihi değeri Zeugma’dan daha az değildir. Bu nedenle bizler turizm dünyasına bu esleri daha fazla tanıtımını yapmakla şehrimizi dünyaya tanıtabiliriz.

Maraş önce bir Asur komutanı (Markasi) sonra da bir Roma İmparatoru (Germenikos) adını almıştır. İslami ve Türk döneminde ise geri ilk adına dönmüştür. İslam fatihleri tarafından şehir fethedilen şehirde pek çok sahabenin izlerine rastlanmaktadır.

* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı.

Yine Türk tarihinin en önemli kilometre taşlarından şehrimiz Maraş'tır. Anadolu'da Türk siyasi birliğinin kurulması ancak başta Maraş olmak üzere etrafındaki illerin ele geçirilmesiyle sağlanmıştır. 1071 Malazgirt Savaşı sonrası ilk fethedilen şehirlerden biridir. Süleymanşah'ın komutanlarından Emir Buldacı tarafından fethedilmiş ve burada Emir Buldacı (Boldacı) Beyliği kurulmuştur. Haçlılar şehri 1097'de işgal edip burada 50 yıl devam eden bir İtalyan devletçliği kurmuşlardır. 1186 Miryokefalon Savaşı sonrası Maraş'ta Emir Hüsameddin Hasan bir Uç Beyliği oluşturmuştur. 70 yıl kadar devam eden bu uç beyliğinin beş emiri olup Ashabü'l-Kehf külliyesi bu dönemde yapılmıştır.

Kahramanmaraş bir kaleler şehridir. Tarihi hafızalarımızı canlandıran bu kaleleri restore ederek Turizme kazandırmalıyız. Kahramanmaraş geçmişte bir ticaret merkezi olarak bilinmektedir. Günümüzde ise bir sanayi şehri olarak vasıflandırılmaktadır. Kayseri üzerinden şehrimiz topraklarına giren tarihi ipek yolu üzerinde birçok han bulunmaktadır. Ben bu ipek yolunun uğradığı Kayseri-Pınarbaşı-Sarız-Afşin-Elbistan-Nurhak- Pazarcık - Kahramanmaraş- Gazianatep-Halep güzergâhının **SELÇUKLU YOLU** olarak tanıtılmasını ve bu yol üzerinde bulunan hanların restore edilmesini yetkililerimizden talep ediyorum.

Değerli Konuklar

Kahramanmaraş'ta 1337-1515 yılları arasında Dulkadir Beyliği kurulmuştur. Dulkadir Beyliği zamanında Diyarbakır'dan Kırşehir'e, Sivas'tan Antakya'ya kadar olan yerler, Maraş'tan idare edilmiştir. Dulkadir Beyleri, Kudüs'te dahi eserler inşa etmişlerdir. Şehir 1515'de Osmanlılara bağlanarak daha sonra Maraş yada Zülkadir Eyaletine dönüşmüştür. 1530'lardan 1848'lere kadar Osmanlı İdaresinde Eyalet statüsünde devam eden Maraş, bölgesinde önemli bir merkezdi. Bugünkü il sınırları haricinde Maraş Eyaletine Kayseri'nin Doğusunda bulunan Pınarbaşı (Zamantı), Sarız, Tomarza kazalarıyla Malatya Sancağı, Adıyaman (Hısnımansur) kazası, Osmaniye, Kadirli, Antep ve Kozan gibi şehirler de bağlıydı. Maraş Osmanlı Devletinin siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan önemli eyaletlerinden biriydi.

Maraş'tan Osmanlı Sarayına giden gelinler sultanlar doğurmuşlardır. Çelebi Sultan Mehmet, II. Murat, Fatih Sultan Mehmet ve II. Beyazıt'ın eşleri Maraşlıdır. Bunların en meşhurları Fatih'in eşi Sitti Hatun ile Yavuz'un annesi Ayşe Sultandır.

Şehirlerin kültürlerinin ve ruhlarının oluşmasına şairler ve yazarların katkıları büyüktür. SACAKLIZADE Mehmet Efendi, SÜMBÜLZADE Vehbi, Kenan BAYEZİT, Cahit ZARİFOĞLU, Erdem BEYAZIT, Necip Fazıl KISAKÜREK, Rasim ÖZDENÖREN, Abdürrahim KARAKOÇ, Bahattin KARAKOÇ ve Mustafa OKUMUŞ gibi bu şehrin evlatları ile şehrin membalarından feyiz alan İbrahim GÜLŞENİ, Sezai KARAKOÇ, Ahmet BİLGİN ve Akif İNAN gibi şairler ve yazarlar bu şehirden geçmişlerdir.

XIX ve XX. Yüzyıllarda Maraş Şehri de çalkantılı bir süreç yaşamıştır. Önce Adana'ya sonra Halep'e bağlanan Maraş 1913 yılında müstakil liva olmuş ve bugünkü sınırlarına kavuşmuştur. Kurtuluş Savaşında Maraş halkı, bir sömürge İmparatorluğu olan Fransız işgaline ve zulmüne karşı çıkarak tarihe altın harflerle yazılacak bir **KAHRAMANLIK DESTANI** bırakmıştır.

Değerli Konuklar

Bu sempozyuma katılan 73 değerli hocamıza Kahramanmaraş tarihine yapmış oldukları katkılardan

dolayı sonsuz teŖekkür ederim. KahramanmaraŖ Büyükşehir Belediye BaŖkanı Sayın Fatih Mehmet ERKOÇ'A verdiği destekten dolayı çok teŖekkür ederim. Kendileri KahramanmaraŖ tarihi söz konusu olduğu zaman hiçbir desteği esirgememektedir. Bir kültür adamı olarak değerlendirdiğim KahramanmaraŖ Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire BaŖkanı Sayın Cevdet KABAKÇI'YA, sempozyumlarda birlikte çalıŖtıđımız Prof. Dr. Mehmet ÖZKARCI, Prof. Dr. Orhan DOĞAN ve Yrd. Doç. Dr. Selim KAYA Hocalarımıza sonsuz teŖekkürler sunarım. Ayrıca bu sempozyumun organizasyonda görev Yrd. Doç. Dr. M. Fetih YANARDAĞ, KahramanmaraŖ Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Turizm Müdürü Mustafa Semerci, Kütüphaneler Müdürü Serdar YAKAR, Kadın ve Aile Ŗube Müdürü AyŖe TAŖKIRAN, Basın Yayın ve Halkla İliŖkiler Ŗube Müdürü Cengiz BERBEROĞLU, KahramanmaraŖ Belediyesi personelinden Harun DEDEOĞLU ve Mehmet CANLI, KahramanmaraŖ Sütçü imam Üniversitesi öğretim elemanlarından ArŖ. Gör. Samet ALIÇ ve Hadi AVA'ya ve emeği geçen herkese de ayrı ayrı teŖekkür etmeyi bir borç bilirim.

Saygılarımla...

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

KAHRAMANMARAŞ'TA SELÇUKLU MİMARİSİNE BAKIŞ

Prof. Dr. Mehmet ÖZKARCI¹

Özet

Kahramanmaraş, coğrafi konumu nedeniyle Anadolu'nun oldukça stratejik bir noktasında bulunmasından dolayı, Anadolu Selçuklularının en önemli şehirlerinden birisi olmuştur. Tespitlerimize göre Kahramanmaraş'ta Selçuklular Dönemi'nde çok sayıda mimarî eser yapılmıştır. Fakat bu yapıların çoğunluğu yıkılmıştır. Kahramanmaraş'ta Selçuklular Dönemi'nden günümüze ise; 1 külliye (ribat, cami, han), 1 hamam ve 9 han olmak üzere toplam 13 yapı ile 2 cami inşâ kitabesi gelmiştir. Bildirimizde mevcut olan bu yapılar, görsel malzemeler eşliğinde mimarî ve süslemeleri açısından genel hatlarıyla tanıtılacaktır.

Kahramanmaraş'ta Anadolu Selçuklularından günümüze gelen yapıların çoğunluğunu hanlar oluşturmaktadır. Bu hanlar Pazarcık, Nurhak, Elbistan ve Afşin ilçelerinin sınırları içerisinde bulunmaktadır. Bu hanlar, Anadolu Selçukluları zamanında önemli kervan yollarından biri olan Elbistan – Halep yol güzergâhı ile Elbistan – Maraş, Elbistan – Sivas ve Elbistan - Kayseri kervan yolunun üzerinde yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Maraş, Elbistan, Nurhak, ribat, han.

Abstract:

Kahramanmaraş was one of the most important towns of the Anatolian Seljuks, because of its geographical position and location at a very strategic point of Anatolia. According to our findings many architectural works were built during the Seljuks period in Kahramanmaraş. However, the majority of these structures were destroyed. In Kahramanmaraş a total of thirteen buildings including a complex (ribat, mosque, inn) a Turkish bath, nine inns and two mosque inscriptions came from the Seljuk period. These structures present in the notice will be introduced in general terms in terms of architecture decoration in the context of visual materials.

The majority of the works coming from Anatolia are constituted of inns in Kahramanmaraş. These inns are located within the boundaries of Pazarcık, Nurhak, Elbistan and Sivas districts. These inns are located on Elbistan-Aleppo route, Elbistan-Maraş, Elbistan-Sivas, and Elbistan –Kayseri regions that one of the important caravan routes during the Anatolian Seljuk period.

Key Words: Maraş, Elbistan, Nurhak, ribat, han

GİRİŞ:

Maraş ve çevresi 1085 yılında Sultan Melikşah zamanında Emir Boldacı tarafından fethedildi. Fakat Maraş bu tarihten itibaren XII. yüzyılın sonuna kadar Selçuklu – Bizans - Haçlı ve Danişmentli arasında sık sık el

¹ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, mehmetozkarci@gmail.com

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

değiştirdiyse de, XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu Selçuklu Devleti'ne bağlanmış ve 1308'de yıkılana kadar Anadolu Selçuklu Devleti'nin hâkimiyetinde kalmıştır².

Kahramanmaraş'ta Anadolu Selçukluları döneminde inşâ edilen, hanlar, Anadolu Selçukluları zamanında önemli kervan yollarından biri olan Elbistan – Halep yol güzergâhının üzerinde bulunmaktadır.

Elbistan bulunduğu coğrafi konumu nedeniyle, Anadolu Selçukluları döneminde ticarî ve askerî bakımdan oldukça stratejik bir öneme sahip olup, önemli kervan yolunun düğüm noktasında bulunmaktaydı. Halep'ten İç Anadolu ve Doğu Anadolu'ya giden ve bu bölgelerden de Akdeniz, Güneydoğu Anadolu bölgeleri ile Halep'e ulaşmak isteyen kervanlar mutlaka Elbistan'a uğrarlardı. Bugün Nurhak İlçesi'nin sınırları içerisinde yer alan ve ilçeye 10 km mesafede olan “Akçaderbent”, bu yol güzergâhı üzerinde önemli bir geçit bölgesi olmuştur³. Halep'ten yola çıkan kervan; Antep – Pazarcık - Göynük (Hades) – Derbentağzı – Nurhak - Akçaderbent yol güzergâhını izleyerek Elbistan'a ulaşırdı. Buradan da Malatya, Kayseri ve Sivas'a dağılırdı. Göynük'ten Elbistan'a doğru giden kervan; Nurhak İlçesi'nin sınırları içerisinde yer alan Derbentağzı'ndaki Kamereddin Hanı'na, buradan Göksu Vâdisi'ni takip ederek 20 km. uzaklıktaki Nurhak Hanı'na, buradan 10 km. mesafedeki Akçaderbent'i geçerek, Akçaderbent'ten 10 km. mesafede Zilli Hanı'na, buradan da 20 km. uzaklıktaki Elbistan'a ulaşmaktaydı.

Ayrıca Elbistan – Zilli Hanı – Akçaderbent – Nurhak Hanı – Çevirme Hanı güzergâhı takip edilmek suretiyle Malatya – Kapıdere üzerinden Doğanşehir tarafına da gidildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca hanlar, Selçuklu döneminin uluslararası fuarı durumundaki Yabanlu Pazarı'na giden yol güzergâhı üzerinde yer almasıyla da dikkât çekmektedir⁴.

1- AFSİN ESHAB-I KEHF KÜLLİYESİ

Külliye, Afşin İlçesi'nin 7 km. kuzeybatısında yer alır. Afşin, stratejik bakımdan önemli bir yol güzergâhı üzerinde bulunduğu için ve burada yer alan Eshab-ı Kehf'ten dolayı önemini tarih boyunca korumuştur. Yapı topluluğu Antik Çağ'dan beri kutsal sayılan Eshab-ı Kehf veya Eshabü'l-Kehf adıyla tanınan kayalık bir tepenin yamacındaki mağaranın çevresine yapılmıştır. Mağaranın içinden çıkan su, ziyaretçiler tarafından zemzem ayarında kutsal kabul edilerek içilmektedir. Eshab-ı Kehf, Bizans devrinde olduğu gibi, Selçuklular'ın fethinden

² Mükrimin Halil Yinanç, “Maraş Emirleri”, *Tarihî Osmanî Encümeni Mecmuası*, Sene: 6, Cüz: 83, İstanbul, 1340, s. 346; O. Yalçın, *Maraş-Adıyaman*, İstanbul, 1961, s. 5; Yılmaz Öztuna, “Maraş (Kahramanmaraş)” mad., *Türk Ansiklopedisi*, XXIII, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1976, s. 288; Refet Yinanç – Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri (1563)*, I, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1988, s. XII.

³ Anadolu Selçuklu kaynaklarında “Akçaderbent” olarak geçen bölge, Elbistan - Nurhak arasında ve Nurhak'a 10 km. mesafedeki Barış Kasabası'nın sınırları içerisinde bulunmaktadır. Burası Anadolu Selçukluları döneminde stratejik bakımdan oldukça önemli bir konuma sahipti. Aynı zamanda “Göksu Geçidi” ismiyle kaynaklarda geçen Akçaderbent, günümüzde “Derbent” olarak bilinmektedir.

⁴ Yabanlu Pazarı için bkz. Faruk Sümer, *Yabanlu Pazarı, -Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar-*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1985.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

sonra da Hıristiyanlar ve Müslümanlar tarafından kutsal bir mekân kabul edilerek önemli bir ziyaret yeri olmuştur. Türkçede *mağara arkadaşları*, *mağara yaranı* ve *mağara dostları* anlamına gelen Eshab-ı Kehf, iki kelimeden oluşan arapça bir tamlamadır. Eshab-ı Kehf, Hıristiyanlar tarafından *yedi uyurlar* adı ile bilinmektedir. Terim olarak da; Roma döneminde putperest Dakyanus'un zulmünden kaçarak bir mağaraya sığınan ve burada Allah'ın izniyle yıllarca uyuyup, tekrar Allah tarafından uyandırıldıktan sonra, tekrar vefat eden Yemlihâ, Mislina, Mekselinâ, Mernûş, Debernûş, Şaznûş, Kefestatyûş isimlerinde inançlı yedi genç ile köpekleri Kıtımir'i ifade etmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de Kehf Sûresi'nin 22. âyetinde ise, insanlar tarafından mağara arkadaşlarının sayısının 3, 5 ve 7 olarak telaffuz edildiğini, fakat onların sayılarının ancak Allah tarafından bulunduğu ve onlar hakkında bilgisi olanın çok az olduğu belirtilmektedir. Fakat kaynaklarda mağara arkadaşlarının yukarıda isimleri zikredilen 7 kişiden ibaret olduğu kaydedilmiştir.

Eshab-ı Kehf Külliyesi'ne gelen ziyaretçilerin ihtiyaçlarının karşılanması ve konaklamalarının sağlanması için Anadolu Selçuklularının Maraş Emîri Nusretüddin Hasan Bey tarafından 1215-1234 yılları arasında ribat (1215), cami (1215-1234) ve handan (1232-33) oluşan külliye inşâ ettirilmiştir. Daha sonra külliye; Dulkadir Beyliği (1337-1522) döneminde medrese (1480-1492), Kadınlar Mescid ve buk'a (1500)⁵, Osmanlılar döneminde ise Paşa Çardağı (1531) ilâve edilerek büyütülmüş olup buk'a günümüze gelmemiştir.

Külliye, önemli bir ziyaretgâh olması yanında, aynı zamanda çevrenin ticaret, ilim ve kültür merkezi olmuştur. Eshab-ı Kehf Külliyesi, kutsal sayılan mağaranın önünde yer aldığı için buraya birçok ziyaretçi gelmekteydi. Bundan dolayı külliyenin, tahrir defterlerindeki kayıtlarda ayrı bir statüye tâbi tutulduğu anlaşılmaktadır. Arşiv belgelerinde Eshab-ı Kehf'de panayır ve pazar kurulduğu belirtilerek burada *kıst-ı bazar* ve *bâc-ı bazar* vergilerinin uygulandığı kayıtlıdır⁶. Bu durum Eshab-ı Kehf'in ticaret bakımından canlı olduğunu göstermekte ve arşiv belgelerine göre burada 1565 yılında yaklaşık 150 kişinin burada ikâmet ettiği anlaşılmaktadır⁷.

Külliye yapılarının onarımı, buradaki görevliler ile külliye ziyaretçilerine gelen misafirlerinin masraflarının karşılanması için Anadolu Selçuklu, Dulkadir Beyliği ve Osmanlılar zamanında zengin vakıflar yapılmıştır. Külliye, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün mülkiyetinde olup sadece cami, fonksiyonunu sürdürmektedir.

⁵ Mehmet Özkarcı, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Kahramanmaraş*, II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007, s. 632.

⁶ Mükrimin Halil Yinanç, "Maraş Emirleri", *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, Sene:15, Nu.: 8 /85, İstanbul, 1341, s. 91; Refet Yinanç, "Eshab-ı Kehf Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, XX (1988), s. 313; İsmail Altınöz, *Dulkadir Beyliğinin Teşekkülü ve Gelişmesi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995, s. 84- 85.

⁷ R. Yinanç, *a.g.m.*, s. 313.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi, genel görünüş.

Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi, genel görünüş.

A- AFŞİN ESHAB-I KEHF RİBATI

Külliyenin odak noktasını oluşturan ribat, cami ile han arasında yer almaktadır. Yapı, taçkapının üstünde yer alan inşâ kitabesine göre, Ramazan 612 H./Aralık 1215 M. tarihinde Anadolu Selçuklu hükümdarı I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220) döneminde Maraş Emîri Nusretüddin Hasan Bey tarafından yaptırılmıştır; mimarını bilemiyoruz.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Ribatın üst katına ise daha sonra Dulkadir Beyliği hükümdarı Alâüddeve Bey tarafından 1480-1492 yılları arasında tuğla malzemedен “medrese” inşâ ettirilmiştir.

Ribat, İslâmiyet’in ilk dönemlerinde, sınır boylarında cihad ve gazâ için gönüllü savaşan gâzilerin yaşadıkları müstahkem mevkilere denmekteydi. XI. yüzyıldan itibaren bu işlevlerini kaybedip tasavvufî bir niteliğe bürününce hânîkâh, zâviye ve tekke mânâsını ifade etmeye başlamıştır⁸. Eshab-ı Kehf Ribatı da, “hânîkâh (zâviye)” amacıyla yapılmış olup, Osmanlı arşiv belgelerinde “Eshabü’l-Kehfü’ş-Şerif Zâviyesi” olarak geçmektedir⁹. Ribat, oldukça sağlam bir şekilde inşâ edilmiş olup vâdi ve ovaya hâkim bir alana yapılmıştır. Yapının plân şemasında ve araziye yerleştirme düzeninde, hem sınır boylarında savunmaya yönelik yapılan ribatların, hem de hânîkâhların (zâviye) etkilerini görebiliyoruz. Ayrıca ribat, külliyein ilk elemanı olup hânîkâh, mescit, medrese ve han fonksiyonlarını bir arada sürdüreceğ şekilde tasarlandığı anlaşılıyor. Yapı, burada ikâmet edenlerin bütün ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde inşâ edilmiştir. Ribat, kendi grubunda Anadolu Selçuklu mimarisinden günümüze ulaşan en erken tarihli yapılardan biridir.

Günümüze bazı onarımlar göyerek gelen ribat, orijinal özelliklerini büyük ölçüde muhafaza etmektedir. Ribatın inşâsında tamamen sarımsak renkte ince yonu taş malzeme kullanılmıştır.

Kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilen ribat, dıştan yaklaşık 16.00 x 20.40 m. ölçülerindedir. Dış kısmen kapalı olan yapı; güney cephesinde muhteşem taçkapı, kuzey cephesinde küçük bir giriş açıklığı, doğu cephesinde ise üç payanda ve üç pencereyle hareketlendirilmeye çalışılmıştır.

Ribata, güney cephenin ortalarında açılan 6.25 x 8.60 m. ölçülerinde mukarnas kavsaralı taçkapıdan girilir. Oldukça zengin taş bezemeye sahip olan taçkapını Anadolu Selçuklu mimarisinde oldukça önemli bir yeri vardır. Ayrıca taçkapının ekseninde ve kuzey cephenin ortalarında bir kapı açıklığına daha yer verilmiştir. Bu kapının, ribatın 4.50 m. kuzeyinde yer alan cami ile bağlantı sağlamak amacıyla açıldığı anlaşılıyor.

Yapının plân düzenlemesi, tespit edebildiğimiz kadarıyla, Türk mimarisinde tek örnektir. İç mekân, kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiş olup 13.94 x 17.96 m. ölçülerindedir. Yapının plânı; boydan boya birbirine paralel uzanan iki sahnın ile batı tarafta orta sahna açılan mescit, iki eyvan ve beş küçük hücreden (çilehâne) oluşur. Sivri beşik tonozlarla kapatılan sahnınlar ikişer takviye kemeriyle desteklenmiştir. Doğru sahnın yanlarda duvar payelerine, ortada dikdörtgen kesitli iki payeye istinat eden üç sivri kemerle orta sahna açılmaktadır. Bu kısmın zemini, orta sahnından yüksekte tutularak, kuzey duvarına ocak nişi, doğu duvarına da üç pencere açılmıştır. Pencereler doğrudan vâdi ve ovanın güzel manzarasına açılmaktadır. Doğru sahnın, ribattaki dervişlerin ikâmet, eğitim ve öğretim yapmaları amacıyla düzenlendiği anlaşılıyor.

⁸ Ribatlar konusunda daha geniş bilgi için bkz. Fuat Köprülü, “Vakfa Ait Tarihi İstihlar: Ribat”, *Vakıflar Dergisi*, II (1942) s.267-278; Mustafa Cezar, *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*, İş Bankası Yayınları, İstanbul,1977, s.170-178; A.Yaşar Ocak, “Zâviyeler: Dinî, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme”, *Vakıflar Dergisi*, XII (1978), s.247-269; İbrahim Numan, “İlk Devir Suff Merkezlerinin Mahiyetleri ve Mimarilerinin Menşei Hakkında”, *Vakıflar Dergisi*, XIX (1985), s.31-48; Georges Marçais, “Ribat” mad., *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, IX, İstanbul, 1993, s.734-737.

⁹ Refet Yinanç - Mesut Elibüyük, *a.g.e.*, II, s. 834.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Doğu sahnın bulunduğu kısım iki katlı yapılmıştır. Bodrum katına orta sahnın güneydoğu tarafında yer alan on basamaklı taş merdivenle inilir. Bodrum katına hafif sivri kemerli bir açıklıktan girilir. Kuzey-güney doğrultusunda boydan boyu sivri beşik tonozla kapatılan 2.60 x 17.27 m. ölçülerindeki mekânın aydınlığı, doğu duvarında açılan dört adet hafif mazgal pencereyle aydınlatılmıştır. Bodrum katının depo ve servis mekânı olarak tesis edildiğini düşünmekteyiz.

Orta sahnın batı tarafı ise, daha farklı bir düzenlemeye sahip olup iki bölümden oluşur. Kuzey kısım bir mescit, bir eyvan ve bir hücreden (çilehâne) meydana gelir. Sivri beşik tonozla örtülen 3.10 x 7.54 m. ölçülerindeki mescit, iki sivri kemerle orta sahna bağlanmaktadır. Mescit kısmı, orta sahnın zemininden yüksekte tutulmuş ve kible duvarına mukarnas kavsaralı taş mihrap yapılmıştır. Bu kısmın eğitim-öğretim ve ibadet etmek amacıyla yapıldığı anlaşılıyor.

Güney bölüm ise, orta sahna dikey olarak uzanan 2.80 x 6.83 m. ölçülerinde sivri beşik tonozlu bir eyvan ile eyvanın kuzey ve güney taraflarına simetrik olarak yerleştirilen dört hücreden (çilehâne) oluşur. Çilehâneler sivri kemerli birer kapıyla eyvana açılmaktadır. Kaynaklara göre, bu mekânlarda dervişler çile çekerek velîlik mertebesine ulaşıyorlardı. Eyvanın güney tarafı iki katlı inşâ edilmiştir. Bu kısımda yer alan iki hücrenin örtü sistemleri, diğer hücrelerinkinden daha alçakta tutularak, üst kısmına boydan boya 2.40 x 4.90 m. ölçülerinde sivri beşik tonozlu bir mekân yapılmıştır. Üst kata, güney cephenin batı tarafında yer alan ve zeminden yüksekte tutulan basık kemerli küçük kapıdan girilir. Bu hacmin ribatın iç mekânıyla bağlantısı, doğu duvarında orta sahna açılan bir pencereyle sağlanmıştır. Üst katın, ribatın şeyhi için yapıldığını sanmaktayız. Bu pencereyle hem iç mekân aydınlatılmış, hem de şeyh efendinin ribattaki dervişleri kontrol ettiği anlaşılıyor.

Ribat dıştan tek katlı olmakla beraber, iç mekânda kademeli olarak üç katlı bir düzenlemenin varlığı göze çarpmaktadır.

Yapı genelinde sade inşâ edilmekle beraber, dikkati çeken taş bezemeler taçkapı ve mihrapta görülür. Taçkapı, boş bırakılmamışçasına geometrik motiflerle bezenmiş, fakat geometrik süslemelerinn yoğunluğu kitabe ve figürlü süslemeyle kısmen giderilmeye çalışılmıştır. Taçkapı, bezeme ve biçim açısından Selçuklu mimarisinde önemli bir yere sahiptir. Mukarnas kavsaralı taş mihrapta ise, döneminin bir özelliği olarak, tamamen geometrik motiflere yer verilmiştir.

İnşâ Kitabesi :

Taçkapının üst kısmına yerleştirilen inşâ kitabesi, mermer levha üzerine sülüs hat ile üç satır olarak yazılmıştır.

- 1- *Bismillâhirrahmânirrahîm. İnnemâ ya'muru mesâcidallahi men âmene billâhi ve'l- yevmi'l-âhiri ve ekâme's-salat.*
- 2 *Emere bi-imâreti hezih'r-ribati'l-mübârek fi eyyâmi's-Sultân el-gâlib şâhinşâh el-a'zam mâliki rikâbi'l ümem sübulü's-selâtin el- 'Arab ve'l- 'Acem 'izzü'd-dünya ve'd-dîn*

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

3- *Ebû'l-feth Keykâvus bin Keyhusrev burhân emîri'l-mü'minîn el-emîr, el-isbahsalar el-eceli'l-kebîr, el-âlim, el-âdil, nasarahullâh el-muhtâc ilâ rahmetillâhi Ebû Ali el-Hasan bin İbrâhîm es-Sultân fi't-târih şehri-i Ramazân senete isney 'aşere ve sitte mi'e.*

[Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla başlarım. Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden ve namazı dosdoğru kılan kimseler imar ederler¹⁰. Bu mübarek ribatın yapılmasını; galip sultan, şahların şahı, yüce, milletlerin sahibi, Arap ve Acem sultanlarının efendisi, dinin ve dünyanın seçkin kişisi, fetihlerin babası Keyhusrev oğlu Keykâvus zamanında, müminlerin emîri, büyük komutan, âlim, adaletli -Allah kendisine zaferler nasip eylesin- Allah'ın yardımına ve rahmetine muhtaç Sultan İbrahim'in oğlu Ebû Ali el-Hasan 612 yılının Ramazan ayında emretti.]

İnşâ kitabesine göre ribat, Ramazan 612 H./ Aralık 1215 M. tarihinde Anadolu Selçuklu hükümdarı I. İzzeddin Keykâvus zamanında Maraş Emîri Nusretüddin Hasan Bey tarafından yaptırılmıştır¹¹.

¹⁰ Tevbe Süresi, âyet: 18.

¹¹ Maraş, II. Kılıç Arslan tarafından 1168-1178 yılları arasındaki bir tarihte Emîr Hüsameddin Hasan Bey'e iktâ olarak verilerek burada "Uç Beyliği" kurulmuştur. Hüsameddin Hasan Bey'in ölümünden sonra yerine oğlu Nusretüddin Hasan Bey Maraş Emîri olmuş ve 1234 yılında öldürülene kadar yarım asır kadar bu görevde kalmıştır; 1185-1234 yılları arasında Maraş Emîri olduğu anlaşılıyor. İbn Bibî'nin ifade ettiği gibi Nusretüddin Hasan Bey, çok meşhur bir emirdir. Fakat sahip olduğu toprakların azlığına rağmen diğer Selçuklu ümerâsı gibi hırsa kapılmamış ve devamlı devletin menfaatleri doğrultusunda hareket etmiştir. Nusretüddin Hasan Bey'in nüfuzu I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220) zamanında doruğa çıkmış ve sultanı tahta çıkaracak kadar itibar sahibi olmuştur. Fakat I. Alâeddin Keykubâd tarafından sebebi belli olmayan bir olaydan dolayı 1234 yılında idam ettirilmiştir.

Nusretüddin Hasan Bey'in Eshab-ı Kehf Külliyesi'nden başka eserine rastlamıyoruz. Fakat onun, Ermeni ve Haçlı seferleri ile tahrip olan Maraş'ı imar ettirdiğini kaynaklar belirtmektedir. Bkz. Mükrimin Halil Yinanç, "Maraş Emirleri", *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, Sene: 14 Nr.:6 (83), 1340, s.346; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Üçüncü Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993, s.286,311; İbn Bibî, *El-Evamirü'l-Ala'îye Fi'l-Umuri'l Ala'îye*, I, Çev.: M.Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s.133.

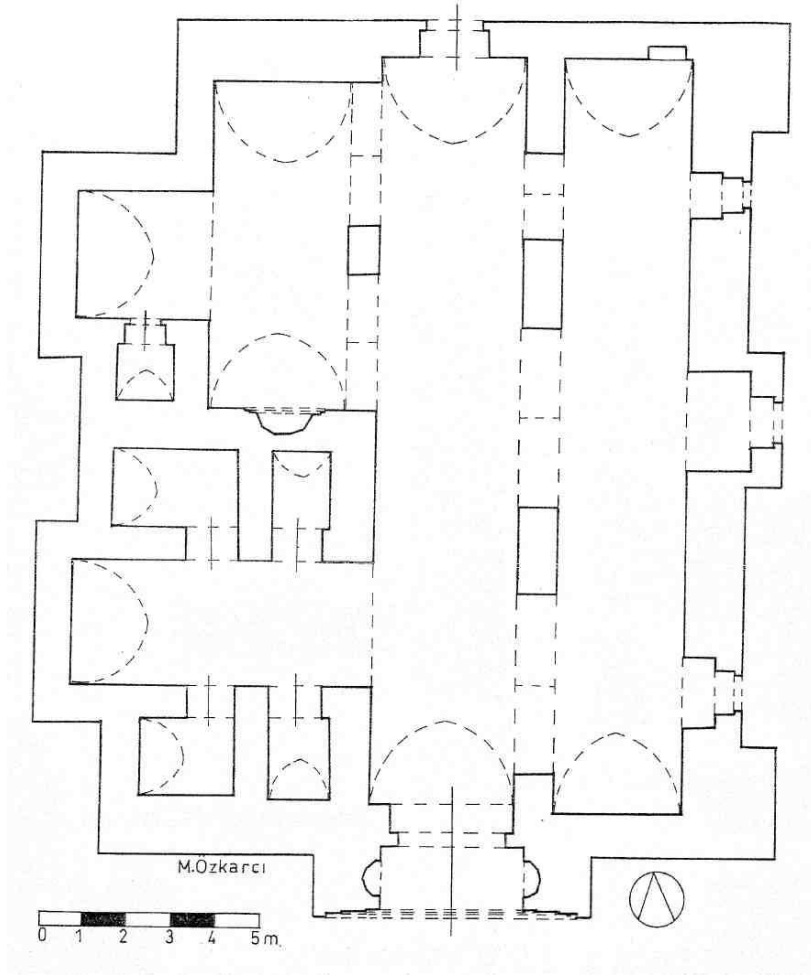
**ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

Afşin Eshab-ı Kehf Ribatı.

Afşin Eshab-ı Kehf Ribatı, iç mekân.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Afşin Eshab-ı Kehf Ribatı plânı.

B- AFŞİN ESHAB-I KEHF CAMİİ

Caminin inşâ kitabesi olmadığı için yapım tarihini bilemiyoruz. Anadolu Selçukluları'nın Maraş Emiri Nusretüddin Hasan Bey (1185-1234), Eshab-ı Kehf'de ribat (zâviye), han ve camiden oluşan bir külliye inşâ ettirmiştir. Külliyenin ilk elemanı olan ribat 1215'de, han ise 1232-33 yılında inşâ edilmiştir. Nusretüddin Hasan Bey, Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubât tarafından 1234'de öldürtülmüştür. Bundan dolayı caminin de Nusretüddin Hasan Bey tarafından 1215 - 1234 yılları arasında inşâ ettirildiğini düşünmekteyiz.

Caminin cümle kapısında yer alan inşâ kitabesi, külliyedeki hana ait olduğu ve han tahrip olmaya başlayınca onarımlar sırasında caminin kapısına yerleştirildiği anlaşılmaktadır.

Cami, Antik Çağ'dan beri kutsal sayılan Eshab-ı Kehf adıyla tanınan kayalık bir tepenin yamacındaki

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

mağaranın ön kısmına yapılmıştır. Caminin yerinde daha önce Bizans İmparatoru II. Theodoius (408-450) tarafından yaptırıldığı kabul edilen ve *İsa Mescidi* ismiyle bilinen bir kilise bulunmaktaydı¹². Daha sonra kilisenin harabesi üzerine Anadolu Selçuklularının Maraş Emîri Nusretüddin Hasan Bey tarafından bugünkü cami yaptırılmış ve kilisenin bazı inşaat malzemeleri caminin yapımında kullanılmıştır. Burada kutsal mağara ile caminin uyumlu bir şekilde kaynaştırıldığı görülür.

Günümüze çeşitli onarımlar görek gelen cami, orijinal durumunu önemli ölçüde muhafaza etmektedir.

Kutsal mağaranın kuzeydoğu tarafına yerleştirilen cami, doğu-batı doğrultusunda eğimli bir kayalık alanın düzenlenmesiyle doğrultusunda eğilimli bir kayalık alanın düzenlenmesiyle oluşturulan bir zemin üzerine inşa edilmiştir. Bundan dolayı batı cephe duvarının belli bir kısmı toprak altında kalmış ve duvarın kayalık zemin üzerine örüldüğü görülmektedir. Caminin cephe duvarlarında, cümle kapısı, mihrap ve payelerde sarımsak renkte ince yonu taş; bugün sıvalı olan kemer ve örtü sisteminde tuğla; sütun ve sütun başlıkları ile mihrapta devşirme mermer malzeme kullanılmıştır.

Yapı; mihrap önü kubbeli iki sahnalı bölüm ile batı tarafında İsa Mescidi adıyla tanınan kısım ve mağaranın ön tarafında kayanın içine oyulmuş iki sahnalı mekândan oluşur.

Caminin iç mekânına doğu duvarının kuzey köşesinde açılan 3.20 x 4.45 m. ölçülerindeki cümle kapısından girilir. İç mekân, yaklaşık 7.40 x 15.90 m. ölçülerinde mihrap önü kubbeli ve iki sahnalı bölüm ile batı tarafına yerleştirilen 4.50 x 9.10 m. boyutlarında İsa Mescidi'nden oluşan hafif çarpık bir plâna sahiptir. Harim kısmını oluşturan mihrap önü kubbeli bölüm Anadolu Selçukluları zamanında yapılmıştır. Mihrap önü kısmı, köşelerden pandantiflerle geçilen yarım küre kubbeye kapatılmıştır. Örtü sistemi güneyde duvara, kuzeyde sivri kemere, doğu ve batı tarafta ise sivri genişletme kemerleri yardımıyla duvar payelerine istinat etmektedir. Kubbeli kısmın kuzey tarafı paralel kemerlerle üç sahnâ hâlinde düzenlenmiş olup, kuzey-güney ve doğu-batı yönlerde uzanan beşik tonozlar ile bir küçük kubbeye kapatılmıştır. Örtü sistemi sivri kemerler yardımıyla yanlarda duvarlara yerleştirilen konsollara, ortada üç devşirme mermer sütun ile iki kesme taş payeye istinat etmektedir. Silindirik sütunların birinin başlığı ile üç konsol kompozit düzeninde bezemelere sahiptir. Devşirme malzemelerin daha önce caminin yerinde bulunan kiliseye ait olduğu anlaşılmaktadır. Mihrap önü kubbesi ile bunun önünde üç bölüm hâlinde uzanan sahnâlar, Anadolu Selçuklu Ulu camileri geleneğine uygundur.

Kible duvarındaki kesme taş mihrap, iç içe iki nişten oluşur. Mihrabın batı tarafına yerleştirilen dokuz basamaklı ahşap minber, orijinal değildir.

Harimin batı tarafında ve kutsal mağaranın ön kısmında yer alan ve İsa Mescidi ismiyle bilinen bölüm, kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiştir. Bu kısmın, Bizans İmparatoru II. Theodoius (408-450) tarafından

¹² R. Yinanç *a.g.m.*, s. 311; A.J. Weinsinck, "Eshabü'l-Kehf" mad., *İslâm Ansiklopedisi*, IV, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1988, s. 371-372; İsmet Ersöz, "Ashab-ı Kehf" mad., *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, III, İstanbul, 1991, s. 465-466.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yaptırılan kiliseye ait olduğu sanılmaktadır. Üzeri iki sivri beşik tonoz ve bir çapraz tonozla kapatılan bu mekân, yanlarda duvarlara, ortada iki taş payeye istinat eden üç sivri kemerle harim kısmına açılmaktadır. Kutsal mağaraya geçişin sağlandığı bu bölümün zemini, harimden daha yüksek tutularak seki şeklinde düzenlenmiş ve buraya harimin kuzeybatı tarafında yer alan üç basamaklı taş merdivenle çıkılmaktadır. Güney duvarında kutsal mağaraya geçişi sağlayan dikdörtgen kesitli küçük kapı ile mermer mihrabiye bulunmaktadır. Önceki kiliseden günümüze gelen mihrabiye, halk arasında “vaftiz taşı” olarak bilinmektedir. Güney duvarındaki kapıdan kutsal mağara bölümüne geçilmektedir.

Mağaranın ön (kuzey) kısmında paralel iki sahından oluşan giriş mekânı bulunur. Kuzey tarafta yer alan beşik tonozlu sahnın, yuvarlak kemerle diğer sahna açılmaktadır. Mağaraya girişin sağlandığı güney taraftaki çarpık plânlı sahnın kayanın oyulmasıyla oluşturulmuştur. Bu bölümün doğu duvarında harime açılan pencere, güney kenarında kayaya oyulmuş basit bir mihrabiye ile mağaraya girişin sağlandığı geniş açıklık ve batı tarafında ise kaynak su (pınar) bulunmaktadır. Bu su ziyaretçiler tarafından kutsal kabul edilerek içilmektedir. Hafif eğimli ve dalgalı bir zemine sahip olan mağara içten yaklaşık 10.00 x 15.00 m. ölçülerinde olup, tavanın zeminden yüksekliği ortalama 1.10 m. dir.

Caminin aydınlığı toplam oniki (12) pencereyle sağlanmıştır. Mihrap önü kısmının batı duvarındaki alt pencere, mağara bölümüne açılmakta ve sabah güneşi doğduğu zaman bu pencere vasıtasıyla mağaranın ön kısmını aydınlatmaktadır.

Cami genellikle sade olmakla beraber, dikkati çeken bezemeler doğu, kuzey ve güney cepheler ile mihrap, mihrabiye ve sütun başlıklarında görülür. Özellikle mihrapta, sütun ve başlıklarında devşirme malzemelere yer verilmiştir.

**ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

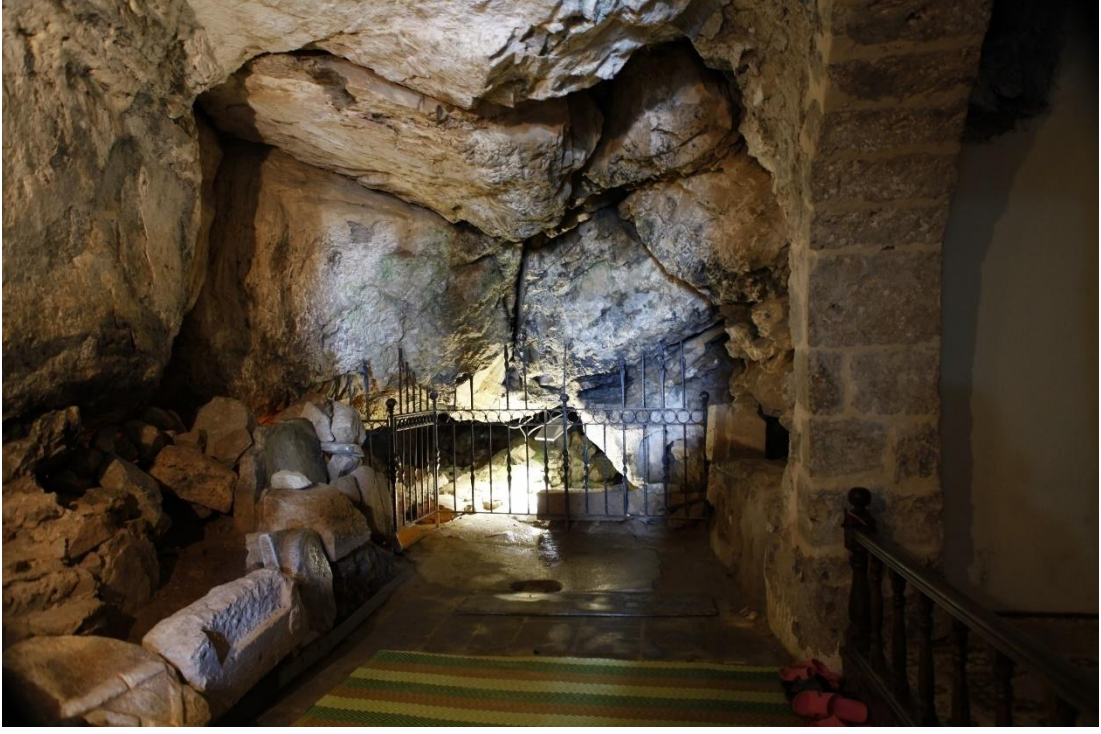

Afşin Eshab-ı Kefh Camii, doğu cephe.

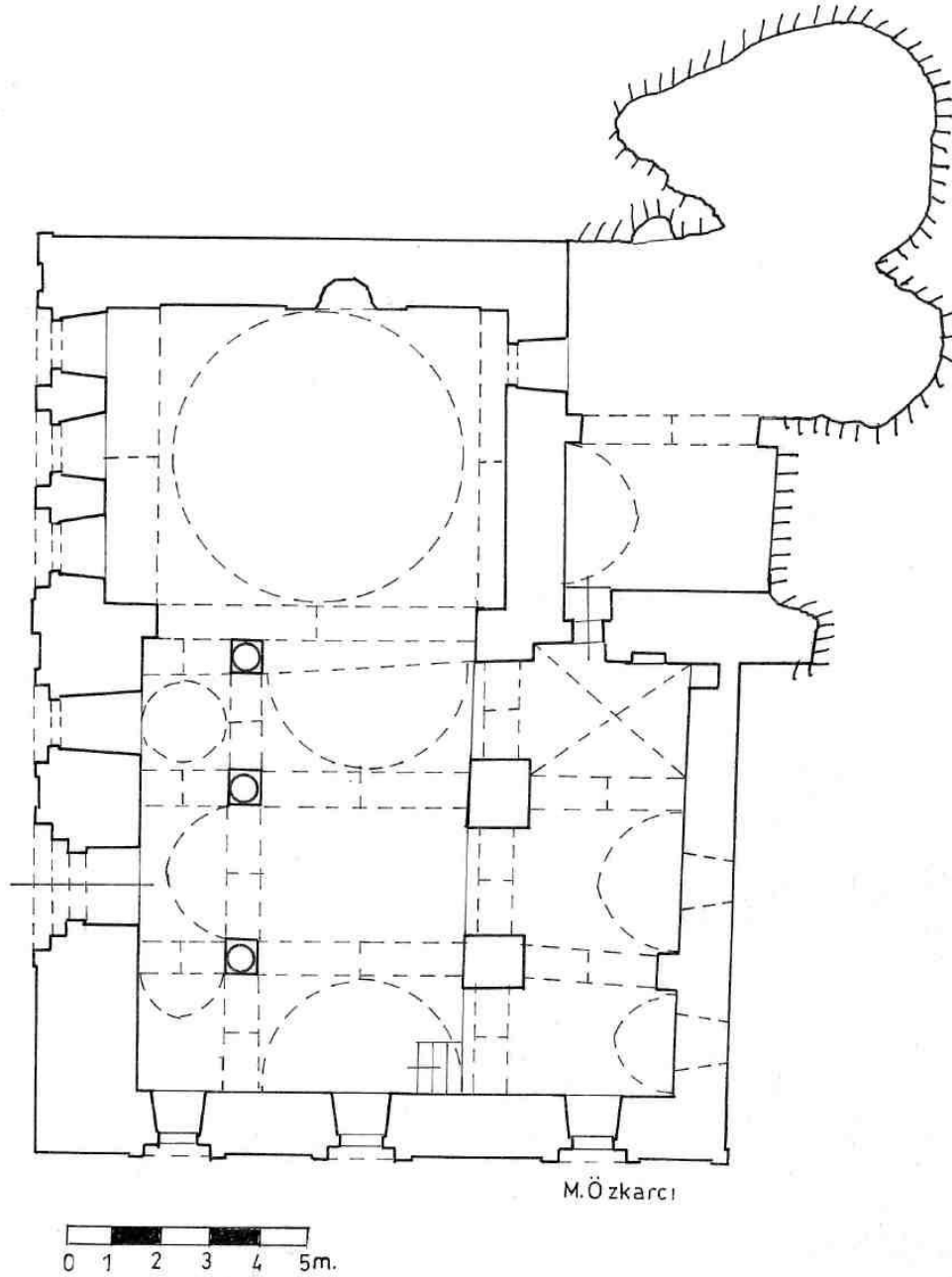

Afşin Eshab-ı Kefh Camii, iç mekân.

**ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

Afşin Eshab-ı Kehf Camii, kutsal mağara.

Afşin Eshab-ı Khef Camii plânı.

C- AFŞİN ESHAB-I KEHF HANI

Yapı, inşâ kitabesine göre, 630 H./ 1232-33 M. yılında Anadolu Selçuklu hükümdarı I. Alâeddin Keykubâd Maraş Emîri Nusretüddin Hasan Bey tarafından yaptırılmıştır; mimarını bilemiyoruz¹³.

Günümüze çeşitli onarımlar görekerek gelen han, orijinal özelliklerini kısmen korumaktadır. Hanın 1910'da sağlam olarak fonksiyonunu sürdürdüğü ve daha sonra fonksiyonunu kaybederek, tahrip olmaya başladığı

¹³ Hanın inşâ kitabesi, Eshab-ı Khef Camii'nin cümle kapısının üst kısmında yer almaktadır. M.H. Yinanç, bu kitabenin 1320 H./ 1902-3 M. tarihindeki tamirat esnasında duvarın içinde bulunup yeniden inşâ olunan Eshab-ı Khef Takyesi'nin kapısının üzerine yerleştirildiğini belirtmekte ve tekye ifadesinden, camiye kastettiği anlaşılmaktadır. Bkz. M.Halil Yinanç, "Maraş Emirleri", *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, Sene:15, Nu.: 8 (85), İstanbul, 1341, s. 93.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

anlaşıyor. Han, 1960 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarım programına alınarak, 1963'te restoresi tamamlanmış ve en son 2003 yılında onarım görmüştür.

Eshab-ı Kehf Hanı'nın, hem kutsal mağarayı ve din adamlarını ziyarete gelenlerin konaklamaları için, hem de ticarî maksatla buraya uğrayan kervanlar için inşâ edildiği anlaşılmaktadır. Han, Halep'ten başlayarak Göynük üzeri Elbistan - Kayseri ve oradan da Sivas'a giden ana kervanyolunun üzerindedir. Ayrıca han, Afşin'deki Çavlı (Çoğul) Hanı ve Kuru Hanı'na da yakın bir mesafede bulunmaktadır.

Cephe duvarlarında, taçkapıda, kapı sövelerinde, eyvanların tonozlarında, ahırın takviye kemerleri ile zemin döşemesinde ince yonu taş; ahır ile odaların duvar ve örtü sisteminde moloz taş malzeme kullanılmıştır. Önceden örtü sistemleri üstten toprak tabakasıyla kaplıyken, onarımlar sırasında beton mozaikle kaplanmıştır.

Kuzey-güney doğrultusunda inşâ edilen ve dıştan 27.60 x 34.40 m. ölçülerinde olan han, eş odaklı plân şemasına sahiptir¹⁴. Avlu etrafına yerleştirilen eyvan ve kapalı mekânlarla, "L" biçimindeki ahırdan oluşan yapı üç halkalıdır, fakat simetrik değildir. Avluyu dört yandan kuşatan hacimler barınak ve servis mekânları olarak tesis edilmiştir. Hanın doğu cephesi dikdörtgen kesitli dört payandayla desteklenmiştir. Dışa kapalı olan hanın sadece ahır kısmının güney duvarının üst kısmında bir küçük mazgal pencereye yer verilmiştir.

Hana giriş, kuzey duvar ekseninin 2.20 m. doğu tarafına yerleştirilen ve giriş eyvanına açılan taçkapıdan sağlanır. Beşik tonozla kapatılan giriş eyvanının doğu ve batı duvarlarına simetrik olarak birer kapı açılmıştır. Doğu duvarındaki kapıdan sivri beşik tonozla kapatılan mekâna (hancı odası), diğer kapıdan ise ahır kısmına geçilmektedir. Hanın ortasında yer alan ve iki basamaklı merdivenle inilen taş döşeli avlu, 8.20 x 20.25 m. ölçülerindedir.

Dikdörtgen plânlı avlu dört taraftan eyvan ve odalarla kuşatılmıştır. Avlunun doğu ve batı kanadına bir eyvan-bir oda ve bir eyvan-iki oda şeklinde simetrik olarak beşer (5) hacim yerleştirilmiştir. Eyvanlardan kuzeybatı köşedeki çapraz tonozla, diğerleri de sivri beşik tonozla kapatılmıştır. Basık kemerli birer kapıyla avluya açılan altı oda ise sivri beşik tonozla kapatılmıştır.

Avlunun güney kanadında; giriş eyvanı ile aynı eksen üzerinde yer alan sivri beşik tonozla kapatılan ana eyvan ile eyvanın doğu ve batı taraflarına simetrik olarak yerleştirilen sivri beşik tonozlu iki oda bulunmaktadır.

Avlunun batı kanadındaki hacimler kuzey-güney yönünde "L" plânlı ahır ile kuşatılmıştır. Ahıra, giriş eyvanının batı duvarında açılan basık kemerli kapıdan girilir. Ayrıca batı kanadın güney köşesinde yer alan odanın

¹⁴ Bazı araştırmacılar hanın sahip olduğu plân şemasından dolayı, orijinalinde medrese-misafirhâne olarak yapıldığını ileri sürmüşlerdir. R. Yinanç, kaynaklarda zikredilen medresenin külliyeinin neresinde olduğunun kesin olarak bilinmediğini, fakat kervansarayın (han) medrese olarak kullanılmış olmasının muhtemel olduğunu ifade etmiştir. R. Yinanç, "Eshab-ı Kehf Vakıfları", s. 313; Yaşar Baş, *Zulkadir Beyliği ve Osmanlı Devleti Zamanında Elbistan ve Eshab-Kehf Vakıfları*, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 1996 s. 125-126; Faruk Sümer, *Eshabü'l-Kehf (Yedi Uyurlar)*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 43, 45, 48.

Fakat külliyyede yer alan medrese, Dulkadir Beyliği hükümdarı Alâüddeve Bey (1480-1515) tarafından ribatın (zâviye) üst katına tuğladan inşâ ettirilen yapıdır. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Mehmet Özkarcı, "Afşin Eshab-ı Kehf Ribatı ve Medresesi", *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildirileri (11-13 Ekim 2000 – Konya)*, II, Konya, 2001, s. 153-170.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

batı duvarında da ahır ile irtibatı sağlayan bir açıklık daha bulunmaktadır. Ahırın kuzey-güney doğrultusunda uzanan kısmı, dört takviye kemeriyle desteklenen sivri beşik tonozla kapatılmıştır. İç mekâna girişi sağlayan diğer bölümün sivri beşik tonozu da bir takviye kemeriyle desteklenmiş ve örtü sistemleri vev birleşmektedir. Ahırın aydınlığı, tonozun sırtında açılan iki ışıklık ve güney duvarının üst kısmında yer alan bir mazgal pencereyle sağlanmıştır.

Han sade bir şekilde inşâ edilmiştir.

İnşâ Kitabesi :

İnşâ kitabesi, han tahrip olmaya başlayınca onarımlar sırasında Eshab-ı Khef Camii'nin cümle kapısının üst kısmına yerleştirilmiştir. Kitabe, mermer levha üzerine nesih hat ile üç satır olarak yazılmıştır.

1. *Emere bi- 'imâreti 'r-ribât fî eyyâmi es-Sultâni 'l-muazzam Alâü 'd-dünyâ ve 'd-dîn*
2. *Ebu 'l-feth Keykubât bin Keyhusrev nâsıru emîri 'l-mü 'minîn alâ emri meliki 'l-ümerâ*
3. *Nusretü 'd-dîn Hasan bin İbrahim e 'azzellâhü ensârahû fî seneti selâsîn ve sitte mi 'e.*

[Bu ribat (han); dünya ve dini yücelten büyük sultan, büyük fatih, müminlerin emirinin yardımcısı Keyhusrev'in oğlu Keykubat'ın saltanatı zamanında, İbrahim'in oğlu Emîr Nusretüddin Hasan –Allah onu yüceltip şereflendirsin- tarafından 630 yılında yaptırıldı.]

Kitabeye göre han, Anadolu Selçuklu hükümdarı Alâeddin Keykubât'ın Emîrlerinden Nusretüddin Hasan Bey tarafından 630 H./ 1232-33 M. yılında yaptırılmıştır.

Afşin Eshab-ı Khef Hanı.

**ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

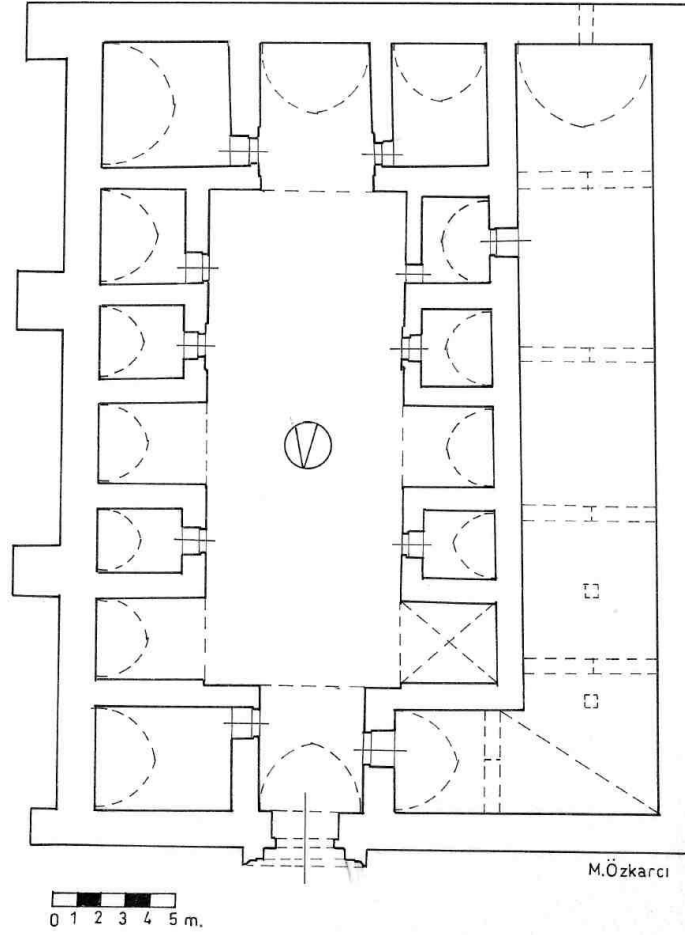

Afşin Eshab-ı Kefh Hanı.

Afşin Eshab-ı Kefh Hanı, ahır kısmı.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Afşin Eshab-ı Kehf Hanı plânı.

2- AFŞİN KURU HAN

Han, Afşin'e 12 km. uzaklıktaki Altınelma (Norşun) Kasabası'nın sınırları içerisinde yer alır. Harabe halde bulunan hanın inşâ kitabesi olmadığı için yapım tarihini bilemiyoruz. Fakat yapının Anadolu Selçukluları döneminde, XIII. yüzyılın ikinci çeyreğinde inşâ edildiğini düşünmekteyiz¹⁵.

Han, Altınelma (Norşun) Kasabası'nın 9 km. kuzeybatısında iki tepe arasındaki bir geçitte bulunmakta ve buraya stabilize yoldan ulaşılmaktadır. Dıştan pek belli olmayan han, toprak seviyesiyle aynı yüksekliktedir.

1563 tarihli tahrir kayıtlarında hanın bulunduğu yer, Norşun (Altınelma) Köyü'ne bağlı "Kuruca Han Mezrası" olarak geçmekte ve yıllık hasılatının da 1000 akçe olduğu belirtilmektedir¹⁶.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi han, Anadolu Selçukluları döneminin önemli kervanyolunun üzerinde yer almaktadır. Kervanyolu işleliğini kaybedince han da fonksiyonunu yitirmiş ve bugün yer yer yıkılmış ve iç mekân tonozun etek kısmına kadar toprakla dolmuştur.

¹⁵ Mehmet Özkarıcı, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Kahramanmaraş, II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007, s. 747.

¹⁶ R. Yinanç-M. Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri (1563)*, II, Ankara, 1988, s. 630.

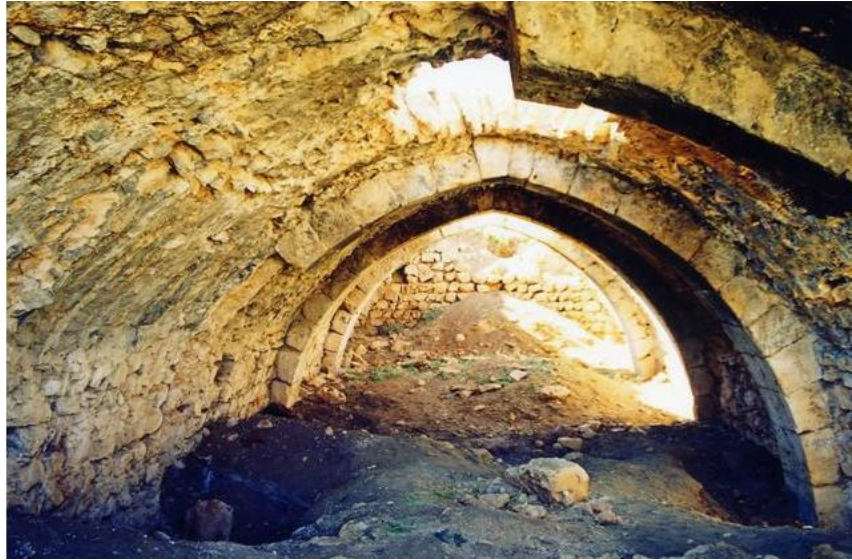
Han, tek katlı ve tek sahnalı olarak düzenlenmiş olup, bir de ön mekâna yer verilmiştir. Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilen yapı dıştan 8.10 x 28.70 m. ölçülerindedir. Hanın duvar ve tonozunda moloz taş, takviye kemerlerinde sarımsak renkte ince yonu taş kullanılmıştır.

Hanın, beşik tonozla örtülen ön mekânı yıkılmıştır. Buraya kuzey cephenin doğu köşesinde açılan kapıdan girildiği anlaşılmaktadır. Bu hacimden de bir kapı ile tek sahnadan oluşan 5.90 x 21.60 m. ölçülerindeki barınak kısmına geçilmektedir. Fakat kapı ile ara duvar yıkılmıştır. İç mekân, boydan boya sivri beşik tonozla örtülmüş ve örtü sistemi duvar payelerine istinat eden beş takviye kemeriyle desteklenmiştir. Beşik tonoz üstten toprak tabakasıyla kapatılmıştır. Hanın içi tonozun eteğine kadar toprakla dolmuştur. Yapının doğu tarafı tamamen, batı duvarı ise kısmen yıkılmıştır.

Yapı oldukça sade bir şekilde inşa edilmiştir.

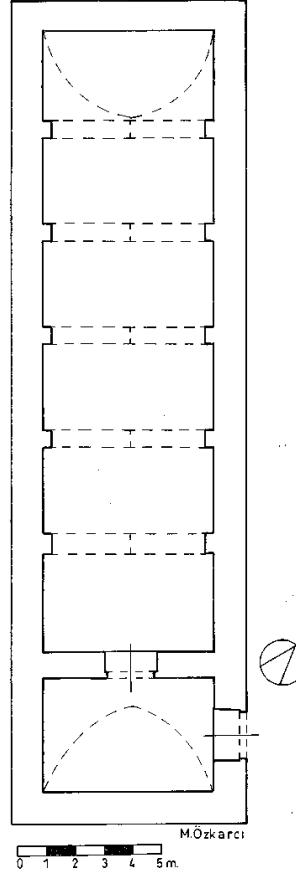

Afşin Kuru Han, genel görünüş.

Afşin Kuru Han, iç mekân.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Afşin Kuru Han plânı.

3- AFŞİN ÇAVLI (ÇOĞUL) HANI

Han, Afşin'e 14 km. uzaklıktaki Çoğulhan Kasabası'nın Cumhuriyet Mahallesi, Höyük Sokak'ta yer alır. Günümüze az bir duvar parçası gelen hanın inşâ kitabesi olmadığı için yapım tarihini bilemiyoruz. Anadolu Selçuklularının Elbistan vâlisi Emîr Mübarezeddin Çavlı Bey tarafından yaptırılan hanın, XIII. yüzyılın ikinci çeyreğinde inşâ edildiğini düşünmekteyiz¹⁷.

Han, Çoğulhan Kasabası'nın içinde ve termik santralın hemen yakınında yer almaktadır. Yapının bânisinden dolayı "Çavlı Han" ismiyle bilinen yapı, bulunduğu bölgeye adını vermiş ve tahrir defterlerine "Çağıl Han", "Çoğlu Han" şeklinde kaydedilmiş, günümüzde ise "Çoğulhan" şeklinde telaffuz edilmektedir.

¹⁷ Kaynaklara göre han, Anadolu Selçuklularının Elbistan vâlisi Emîr Mübarezeddin Çavlı Bey tarafından inşâ ettirilmiş ve yapının adı da bânisinden dolayı kaynaklara "Çavlı Hanı" olarak geçmiştir. Bkz. Tahsin Özgüç, "Elbistan Ovası'ndaki Tetkik Gezileri ve Kara-höyük Kazısı", *Bellekten*, XII/ 45 (1948), s. 228; M.Kemâl Özergin, "Anadolu Selçuklu Kervansarayları", *İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi*, XV/ 20 (1965), s. 147; Kurt Erdmann, *Das Anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, I, Verlag Gebr. Mann., Berlin, 1961, s. 198; M.Halil Yinanç, "Elbistan" mad., *İslâm Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, IV, İstanbul, 1988, s. 225; F. Sümer, *Eshabü'l-Kehf (Yedi Uyurlar)*, s. 7; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 436; Mehmet Taşdemir, "Elbistan" mad., *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XI, İstanbul, 1995, s. 1; İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 139; Özkarci, *a.g.e.*, II, 743.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Çavlı Han, kervanyolu zamanla işlekliliğini kaybedince fonksiyonunu yitirmiş ve günümüze az bir duvar parçası ile ahır-samanlık olarak kullanılan birkaç küçük mekân gelmiştir. Hanın ne zaman yıkıldığını bilemiyoruz. Günümüzde hanın üzerine birçok ev yapıldığı için dıştan belli olmamaktadır; evlerin inşasında hanın duvarlarından da faydalanılmıştır. Şöyle ki; “*Çoğulhan hanın içinde, han da Çoğulhan'ın içinde*” olacak şekilde kasaba ile han birbiriyle kaynaşmıştır. Bundan dolayı yapının nasıl bir plân şemasına sahip olduğunu tespit etmemiz mümkün olmamıştır.

Fakat 1947 yılında yörede araştırmalar yapan Tahsin Özgüç yapıdan; “*Han maalesef yok olmuştur. Karatay Kervansarayı'ndan sonra gelen en büyük hanı temsil ettiğini, harabesinin büyüklüğünden anlıyoruz. Bugün köylü, han odalarının son kalıntılarını samanlık ve ahır olarak kullanmaktadır. Köy içinde ve harabe izleri üstünde yapılan araştırmalar, bu hanın da Karatay Kervansarayı'na benzediğini, yani iki kısımdan ibaret olan ve en çok sevilen bir Selçuklu plânına göre kurulmuş olabileceğini tahmin ettirmiştir.*” şeklinde bahsetmiştir¹⁸.

Günümüze gelen kalıntılara göre hanın oldukça geniş bir alanı kapladığı görülmekte ve yapının Anadolu Selçuklu döneminde inşâ edilen en önemli hanlardan biri olduğu anlaşılmaktadır. T. Özgüç'ün ifade ettiği şekilde yapının, Karatay Han (1240-41) gibi açık ve kapalı kısımların birleşmesinden oluşan plân şemasına sahip büyük bir han olduğunu düşünmekteyiz. Karatay Han'da avlu kısmı, kapalı bölümden daha geniş tutulmuştur. Avlu bölümü hamam, depo, ahır ve servis hacimleri gibi çeşitli mekânlara üç taraftan kuşatılmıştır. Yolcuların kaldığı kapalı kısım ise dikdörtgen plânlı olup boyuna dik beş sağından oluşmaktadır¹⁹.

Mevcut kalıntılara göre hanın duvar ve tonozlarında kaba yonu ve moloz taş malzeme kullanılmış, duvar kalınlığı ise 1.20 m. dir. Mekânların üzerinin beşik tonozlarla kapatıldığı anlaşılmaktadır.

Afşin Çavlı (Çoğul) Hanı.

¹⁸ Özgüç, *a.g.m.*, s. 228.

¹⁹ Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, II, Kervan Yayınları, İstanbul, 1984, s. 159.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Afşin Çavlı (Çoğul) Hanı.

4- ELBİSTAN KURTTEPE HANI

Elbistan - Malatya yolu üzerinde Çerkezuşağı Köyü'nün 1.5 km. kadar güneybatısında ve Yazıtopalı Köyü'nün de 1 km. kadar güneydoğusunda bulunmaktadır. Hanın inşâ kitabesi olmadığı için yapım tarihini bilemiyoruz. Fakat yapının Anadolu Selçukluları döneminde, XIII. yüzyılın ikinci çeyreğinde inşâ edildiğini düşünmekteyiz²⁰. Sevdilli Hanı'na 13 km. mesafede olan Kurttepe Hanı, Elbistan-Malatya kervan yolunda bulunan han zincirinin en önemli halkasını oluşturmaktadır.

Kurttepe Hanı, dere yatağına yakın, dağlık alanda önemli bir geçit bölgesinde yer almaktadır; etrafında yerleşim alanı yoktur. Günümüze harabe bir şekilde gelen hanın fonksiyonunu ne zaman yitirdiğini bilemiyoruz.

Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilen han, dıştan 18.80 x 33.00 m. ölçülerindedir. Yapı, üç sahınlı barınak ile ön kısmında giriş mekânı ve yanlarda birer servis hacminden oluşan bir plân şemasına sahiptir. Hanın duvar ve beşik tonozlarında kaba yonu ve moloz taş, paye ve kemerlerde ince yonu taş malzeme kullanılmış ve örtü sistemi üstten toprak tabakasıyla kapatılmıştır. İnşaat malzemesi çevredeki kayalıklardan ve dere yatağından temin edilmiştir. Kuzey cephe duvarı üçgen kesitli iki payanda ile desteklenmiştir. Harabe bir halde bulunan hanın yaklaşık yarısı yıkılmıştır.

İç mekâna doğu cephenin ortasında açılan cümle kapısından girildiği ve giriş hacminin iki tarafında simetrik olarak birer odadan ibaret ön mekâna yer verildiği anlaşılmaktadır. Birer kapıyla giriş mekânına açılan bu odaların servis hacimleri olarak yapıldığı ve beşik tonozlarla kapatıldığı anlaşılmaktadır. Giriş hacminin örtü

²⁰ Özkarcı, *a.g.e.*, II, s. 1052.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

sistemi tamamen çökmüş, yanlardaki servis mekânlarının duvarları kısmen ayakta olup tonozların başlangıç bölümleri mevcuttur.

Ön mekânın gerisine yerleştirilen barınak kısmına girişi sağlayan kapı yıkılmış olup izleri belli olmaktadır. İçten 16.30 x 22.60 m. boyutlarındaki barınak kısmı, kare kesitli iki kesme taş paye dizisi ile doğu-batı doğrultusunda uzanan ve beşik tonozlarla örtülen üç sahna ayrılmıştır. Örtü sistemi yanlarda duvarlara, ortada beşer sivri kemer yardımıyla toplam sekiz payeye istinat etmektedir. Batı dibe doğru bir kemer gözlük bölüm ise duvar olarak yapılmıştır; burada kemerler duvarların üzerine oturmaktadır. Orta sahnın tonozu tamamen çökmüş, yan sahnalara ait tonozların ise uç kısımları belli ölçüde yıkılmıştır. Kemer gözlerinin arası yıkılan taşlar ile harçsız olarak yakın zamanda kapatılmış ve ağıl olarak kullanılmıştır. Hanın iç mekânında 1.50 - 2.00 m. yüksekliğinde dolgu bulunmaktadır. Ahır kısmında yolcular ile hayvanların bir arada kaldığı anlaşıyor.

Han sade bir şekilde inşa edilmiştir.

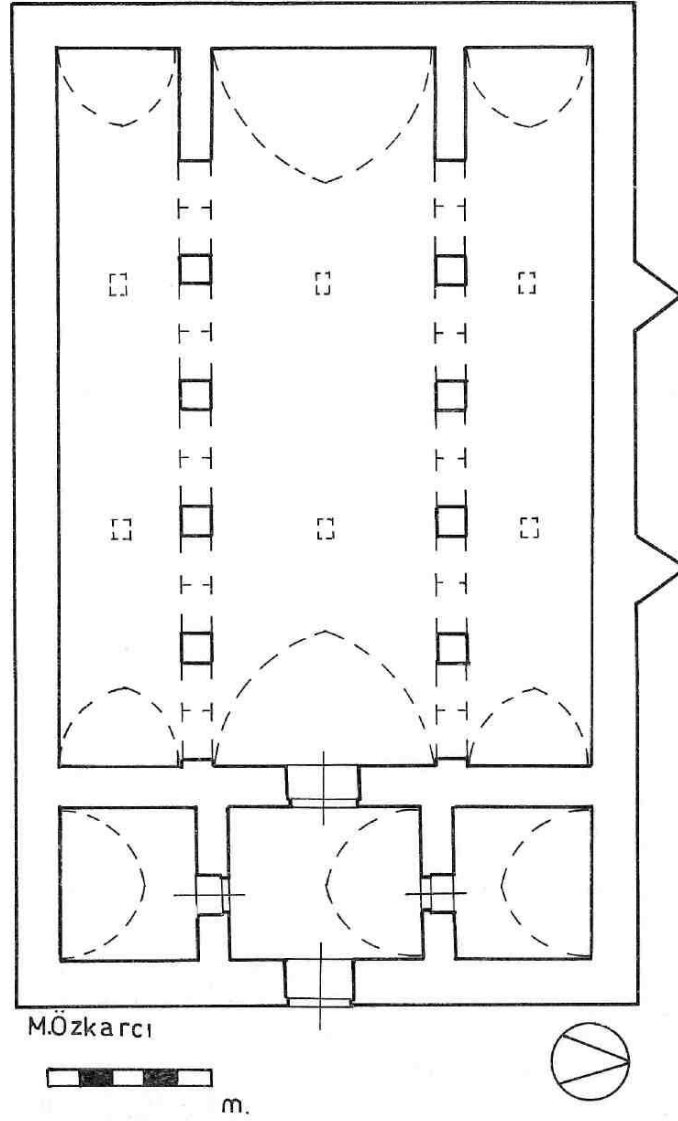

Elbistan Kurttepe Hanı, genel görünüş.

Elbistan Kurttepe Hanı, iç mekân.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Elbistan Kurttepe Hanı, restitüsyon plânı.

5- ELBİSTAN SEVDİLLİ HANI

Elbistan-Malatya yolu üzerinde ve Elbistan'a 38 km. mesafedeki Sevdilli Köyü'nün Han Obası'nda ve asfalt yolun 300 m. kadar batı tarafında yer alır. Günümüze sadece temel kalıntıları gelen hanın, inşâ kitabesi olmadığı için yapım tarihini bilemiyoruz. Fakat yapının Anadolu Selçukluları döneminde, XIII. yüzyılın ikinci çeyreğinde inşâ edildiğini düşünmekteyiz²¹. Han, Anadolu Selçukluları döneminin en işlek kervan yollarından biri olan Elbistan-Malatya yolu üzerinde bulunmaktadır. Kurttepe Hanı'na 13 km. mesafede olan Sevdilli Hanı, Elbistan - Malatya kervan yolunda bulunan han zincirinin en önemli halkasını oluşturmaktadır.

²¹ Mehmet Özkarcı, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Kahramanmaraş*, II, s. 1059.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sevdilli Hanı yıkılmış olup, sadece dış duvarların ortalama 0.70 m. yüksekliğindeki kısmı ile iç mekândaki duvarların temel izleri kısmen günümüze gelmiştir. Bahçeler içerisinde ve dere kenarında yer alan han dıştan pek belli olmamaktadır. Yapının kuzey tarafına 1970’li yıllarda askerî karakol binası yapılmış ve bu bina da bugün harabe bir hâdedir. Hanın ne zaman yıkıldığı bilinmiyor.

Kuzey-güney yönünde yerleştirilen han, dıştan 21.00 x 27.00 m., içten 18.60 x 24.60 m. ölçülerindedir. Yapı üç sahnalı barınak ile ön kısmında giriş mekânı ve yanlarda birer servis hacminden oluştuğu anlaşılmaktadır. Hanın duvar ve örtü sisteminde kaba yonu ve moloz taş malzeme kullanılmış, paye ve kemerlerde de ince yonu taşa yer verildiğini sanmaktayız. Cephe duvarlarının doğu ve batı taraflardan üçgen biçiminde üçer adet payanda ile desteklendiği anlaşılmaktadır.

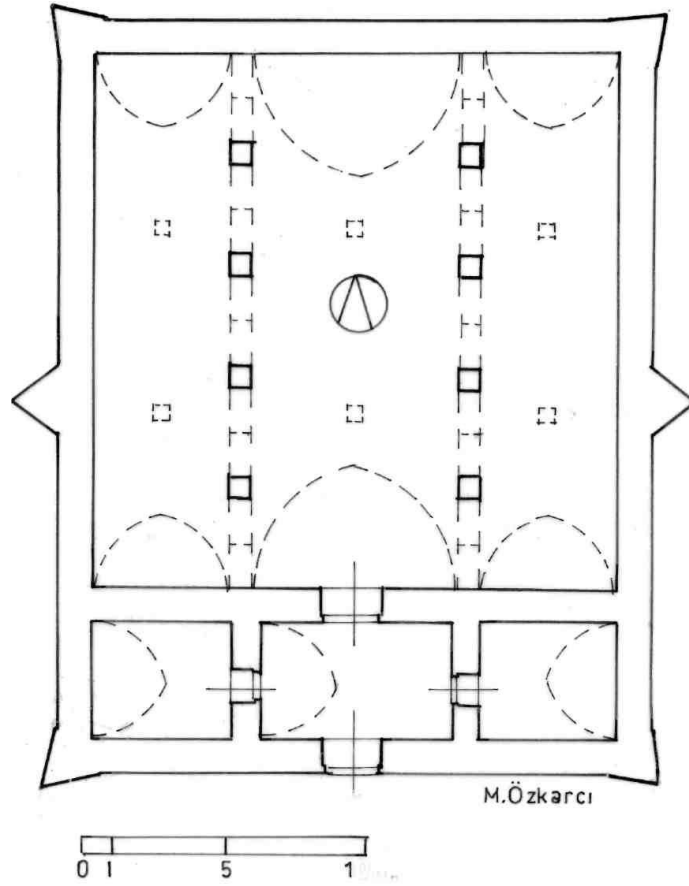
İç mekâna güney cephenin ortasında açılan cümle kapısından girildiği ve giriş hacminin doğu ve batı taraflarına simetrik olarak birer odadan ibaret ön mekâna yer verildiği anlaşılmaktadır. Birer kapıyla giriş mekânına açılan bu odaların servis hacimleri olarak yapıldığını ve beşik tonozla kapatıldığını sanmaktayız.

Ön mekânın gerisine yerleştirilen barınak, ortada kare kesitli iki sıra taş paye dizisiyle üç sahna ayrıldığı anlaşılmaktadır. 0.80 x 0.80 m. ölçülerindeki payelerin kalıntıları günümüze gelmiştir. Kemerlerin ortada dört payeye, güney ve kuzeyde duvar payelerine istinat ettiği ve sahnaların beşik tonozlarla kapatıldığı anlaşılmaktadır. Bu plân türündeki hanların barınak kısımlarında yolcular ile hayvanların birlikte kaldığı anlaşılmaktadır.

Elbistan Sevdilli Hanı.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Elbistan Sevdilli Hanı, restitüsyon plânı.

6- NURHAK HANI

Han, Nurhak'ın Kıyılar Mahallesi'nde ve ilçeye hâkim Büyük Kale'nin eteğinde yer alır. Günümüze az bir duvar parçası gelen hanın yapım tarihini bilmiyoruz, fakat Anadolu Selçukluları döneminde XIII. yüzyılın ikinci çeyreğinde yapıldığını düşünmekteyiz²². Zilli Han ile Nurhak Hanı arasındaki mesafe 20 km. dir. Yapı 1950'li yıllara kadar büyük ölçüde sağlam bir durumda iken, daha sonra yıkılmaya başlamış ve iş makineleri ile kalıntıları kaldırılarak yerine evler yapılmıştır. Handan günümüze az bir duvar parçası gelmiştir.

Hanın inşâsında kaba yonu ve moloz taş kullanılmış ve duvar kalınlığı 1.30 m.dir. Çevredeki yaşlı insanlar bu yapının, Çevirme Hanı'ndan (23.50 x 29.00 m.) daha büyük olduğunu ve iç mekânın iki paye dizisiyle üç sahna ayrıldığını ve sahnaların beşik tonozlarla örtüldüğünü ifade etmektedirler. Bu bilgiler ışığında hanın, ön kısmında giriş mekânı ve yanlarda birer servis hacmi ile gerisinde üç sahnalı barınak kısmından ibaret bir plân şemasına sahip olduğu anlaşılmaktadır.

²² Özkarcı, *a.g.e.*, II, s. 1102..

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Nurhak Hanı kalıntıları.

7- NURHAK ZİLLİ HANI

Han, Elbistan – Nurhak yolunun 400 m. kadar batı tarafında yer almakta ve her iki ilçeye mesafesi 20 km. dir. Günümüze az bir duvar parçası gelen hanın yapım tarihini bilmiyoruz, fakat Anadolu Selçukluları döneminde XIII. yüzyılın ikinci çeyreğinde yapıldığını düşünmekteyiz²³. Kamedreddin Hanı ile Elbistan arasında yer alan Zilli Han, Anadolu Selçukluları'nın önemli kervanyolunun üzerinde bulunmakta ve bu güzergâhta yer alan han zincirinin önemli bir halkasını oluşturmaktadır. 1540 yılı civarında ve 1563 yılında tanzim edilen Maraş tahrir defterlerinde yapının adı “Zillü Han” olarak geçmekte ve bu tarihlerde fonksiyonunu sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Oldukça stratejik bir konuma sahip olan han, iki dağın arasındaki geçit bölgesine inşâ edilmiştir. Zamanla kervanyolu işleliğini kaybedince han da fonksiyonunu kaybetmiş ve günümüze bazı duvar kalıntıları ile temel izleri gelmiştir. Hanın ne zaman yıkıldığını bilemiyoruz. Maalesef yapının taşları çevre köylerdeki evlerin inşaatında kullanılmıştır.

Yapı 1950’li yıllara kadar büyük ölçüde sağlam bir durumda iken, daha sonra yıkılmaya başlamış ve handan günümüze az bir duvar parçası gelmiştir.

Günümüze gelen kalıntılardan anlaşıldığına göre doğu-batı doğrultusunda yerleştirilen han, avlu ile kapalı kısımdan oluşmakta ve dıştan yaklaşık 15.50 x 50.00 m. ölçülerindedir. Yapının inşasında kaba yonu ve moloz taş

²³ Ziya Güner, *Elbistan*, İstanbul, 1936, s. 8; M.Kemâl Özergin, “Anadolu Selçuklu Kervansarayları”, *İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi*, XV/20 (1965), s.164; Yinanç - Elibüyük, *a.g.e.*, II, s. 511, 585; İbrahim Solak, *Kanûni Döneminde Elbistan Kazası*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1996, s. 169; Özkarcı, *a.g.e.*, II s. 1121

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

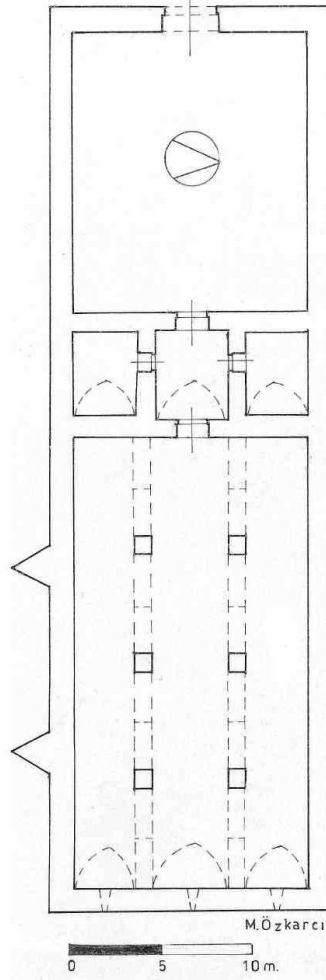
malzeme kullanılmıştır. Güney cephe duvarında üçgen biçiminde iki payandanın izleri belli olmaktadır. Hana girişin batı cepheden sağlandığı ve önce avluya girildiği, buradan da kapalı mekâna geçildiği anlaşılmaktadır. İçten yaklaşık 13.00 x 15.50 m. ölçülerindeki avlunun dış duvarlarının temel kalıntıları günümüze gelmiştir.

Kapalı bölümün, üç sahnalı barınak ile ön kısmında giriş mekânı ve yanlarda birer servis hacminden ibaret bir plân şemasına sahip olduğu anlaşılmaktadır. İç mekâna, batı cephenin ortalarında açılan kapıdan girildiği ve giriş hacminin iki tarafında simetrik olarak birer odadan ibaret ön mekâna yer verildiği kalıntılardan belli olmaktadır. Birer kapıyla giriş mekânına açılan bu odaların servis hacimleri olarak yapıldığı ve beşik tonozla kapatıldığı anlaşılmaktadır. Giriş mekânının batı duvarında açılan kapıdan, içten yaklaşık 13.00 x 25.00 m. boyutlarındaki ahır kısmına geçildiği ve bu bölümün ortada iki sıra taş paye dizisiyle üç sahna ayrıldığı tespit edilmiştir. Sahnaların, sivri kemerler yardımıyla yanlarda duvarlara, ortada payelere istinat eden beşik tonozlarla kapatıldığını ve bu bölümde yolcuların kaldığı anlaşılmaktadır.

Nurhak Zilli Hanı kalıntıları.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Nurhak Zilli Hanı, restitüsyon plânı.

8- NURHAK ÇEVİRME HANI

Çevirme Hanı, ilçeye 11 km. uzaklıkta Çevirme Çayı'nın 300 m. kadar batı tarafında yer alır; Kullar Beldesi'nin sınırları içerisinde. Günümüze sadece temel kalıntıları ile az bir duvar parçası gelen hanın inşâ kitabesi olmadığı için yapım tarihini bilemiyoruz. Fakat yapının Anadolu Selçukluları döneminde XIII. yüzyılın ikinci çeyreğinde yapıldığını düşünmekteyiz²⁴.

Han, Anadolu Selçukluları döneminde kullanılan Elbistan -Akçaderbent -Nurhak -Kapudere üzerinden Doğanşehir – Malatya'ya giden kervanyolunun üzerinde yer almaktadır. Yapı, Nurhak ile Kapudere'nin ortasında bulunmakta ve Nurhak'a 11 km., Kapudere'ye 18 km. mesafededir. Aynı zamanda bu handan, yaklaşık 10 km. uzağında yer alan Kamereddin Hanı'na da gidilmektedir; fakat ulaşımı sağlayan yol oldukça engebeli bir arazi yapısına sahiptir.

²⁴ Özkarcı, *a.g.e.*, II, s. 1109.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Han, Çevirme Çayı'nın yakınına inşâ edilmiştir. Zamanında kervanyolu işleklğini yitirince han da fonksiyonunu kaybetmiş ve günümüze sadece temel kalıntıları ile az bir duvar parçası gelmiştir. Ağaçlıklar arasında bulunan yapının bir kısmına sonradan ev yapılmış ve dışarıdan belli olmamaktadır.

Yapının inşâsında moloz taş kullanılmıştır. Doğu – batı doğrultusunda hafif eğimli bir arazi üzerine yerleştirilen han, dıştan yaklaşık 23.50 x 29.00 m. boyutlarındadır. Yapının kuzey ve güney cephe duvarlarının üçgen biçiminde üçer adet payanda ile desteklendiği ve iç mekâna batı cephenin ortasında açılan kapıdan girildiği anlaşılıyor. İçten yaklaşık 21.00 x 26.50 m. ölçülerinde olan hanın nasıl bir plânda inşâ edildiğini bilemiyoruz. Fakat bu yapının da; Elbistan Kurttepe Hanı, Elbistan Sevdilli Hanı ve Nurhak Zilli Han gibi, girişte üç bölümlü ön mekân ile gerisinde iki paye dizisiyle üç sahna ayrılan barınak kısımdan ibaret bir plân şemasına sahip olduğunu ve hacimlerin beşik tonozlarla kapatıldığını düşünmekteyiz.

Nurhak Çevirme Hanı kalıntıları.

9- NURHAK KAMEREDDİN (DERBENTAĞZI) HANI

Han, Nurhak İlçesi'nin sınırları içerisinde bulunur. Yapı, ilçeye 20 km. uzaklıkta olup önceden *Derbentağzı* denilen ve bugün *Sırıklı Yaylası* olarak bilinen mevkide yer alır. Yolun yarısı asfalt, yarısı da bozuk dağ yolu olup ulaşımı oldukça zordur. Günümüze harabe bir şekilde gelen hanın inşâ kitabesi yoktur. Fakat

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

kaynaklara göre Anadolu Selçukluları'nın Elbistan vâlisi Emîr Kamereddin Bey²⁵ tarafından 1237 yılı civarında yaptırıldığı anlaşılmaktadır²⁶.

Yapı, Anadolu Selçukluları döneminin en işlek kervanyolu olan Elbistan – Halep yol güzergâhı üzerinde bulunan Akçaderbent – Göynük arasındaki Derbentağzı'na inşâ edilmiştir. Bu kervanyolu üzerinde yer alan Akçaderbent ve Derbentağzı, Nurhak'ın sınırları içerisinde bulunmaktadır.

Zamanla kervanyolu işlekliliğini kaybedince han da fonksiyonunu yitirmiş ve bugün harabe hâlde bulunmaktadır. Yapıdan sadece az bir örtü sistemi ile duvar kalıntıları günümüze gelmiştir. Hanın ne zaman yıkıldığını bilemiyoruz, fakat kaynaklardan 1930'lu yıllarda harabe olmaya başladığını öğreniyoruz²⁷. Çevredeki yaşlı insanlar 1960'lı yıllarda duvarların ve örtü sisteminin önemli ölçüde ayakta olduğunu ifade etmektedirler. Fakat daha sonra yapının duvarlarında kullanılan ince yonu taşlar sökülerek çevre köylerin ev inşaatında kullanılmış, ayrıca define arayıcıları da hanın tahribatını hızlandırmışlardır. Yapının içi yaklaşık 2.50 m. kadar toprak ve taş ile dolmuş olup mevcut olan duvar yüksekliği 1.00 m. ilâ 3.20 m. arasında değişmektedir.

Yapının inşaatında çevredeki kayalıklardan elde edilen moloz taş kullanılmakla beraber, duvar kaplamasında, taçkapı, paye ve kemerlerde sarımsak renkte ince yonu taş malzemeye yer verildiği anlaşılmaktadır. Maalesef kesme taş kaplama sökülerek çevre köylerin ev inşaatında kullanılmıştır.

Kamereddin Hanı, açık ve kapalı kısımların birleşmesinden oluşan Anadolu Selçuklu hanları grubuna girer. Kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilen yapının dıştan ölçüleri; avlu 25.70 x 41.00 m., kapalı bölüm ise 20.30 x 33.30 m. olup 1730 m². lik alan üzerine inşâ edilmiştir. Avlu bölümü, kapalı kısımdan daha geniş tutulmuştur. Hanın güney cephesi iki, kuzey cephesi üç ve batı cephesi beş adet payanda ile desteklenmiştir.

Hanın avlu bölümüne batı cephenin ortalarında açılan taçkapıdan girilir. Bugün yıkılmış olan ve sadece yan duvarlarının az bir bölümü ayakta kalan taçkapının, orijinalinde yaklaşık 3.60 x 5.60 m. ölçülerinde eyvan türü olduğu anlaşılmaktadır. Esas giriş açıklığının ise 3.10 m. genişliğinde basık kemerli olduğunu sanmaktayız.

Enine dikdörtgen plânlı olan 14.70 x 30.00 m. ölçülerindeki avlu, güney ve doğu taraftan mekânlarla çevrilmiştir. Doğu kenarda yer alan hacimler tamamen yıkılmış olup, duvarların az bir bölümü belli olmaktadır. Temel kalıntılarında tespit edebildiğimiz kadarıyla bu kısımda, birer kapıyla avluya açılan beşik tonozlarla kapatılan beş odanın olduğunu sanmaktayız. Avlunun güney kenarına ise, doğu-batı doğrultusunda uzanan ve bugün büyük ölçüde yıkılmış olan 6.60 x 22.70 m. boyutlarında beşik tonozlu bir mekân yerleştirilmiştir. Orijinalinde dört sivri takviye kemeriyle desteklendiği anlaşılan örtü sisteminin doğu köşeden az bir bölümü günümüze gelmiştir. İç mekâna kuzey duvarının ortalarında açılan kapıdan girildiği anlaşılmaktadır. Bu hacmin,

²⁵ Emîr Kamereddin, Selçuklu kaynaklarında dirayetli bir devlet adamı olarak geçmektedir. Emîr Kamereddin Bey'in Nurhak'taki hanın dışında, Doğanşehir-Adıyaman arasında ve Ulukışla sınırları içerisinde yer alan Kamereddin hanlarını da inşâ ettirdiği sanılmaktadır. Bkz. M.H. Yinanç, "Elbistan" mad., *İslâm Ansiklopedisi*, s. 226; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 345-346; İbni Bibi, *a.g.e.*, s. 353.

²⁶ Özkarcı, *a.g.e.*, II, s. 1112..

²⁷ Güner, *a.g.e.*, s. 8; M.H. Yinanç, *a.g.m.*, s. 226.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

güney duvarının üst kısmında açılan iki mazgal pencereyle aydınlatıldığını düşünmekteyiz. Avlunun doğu ve güney kenarlarına yerleştirilen mekânlar depo ve servis hacimleri olarak inşâ edilmiştir.

Hanın kapalı bölümüne, avlunun kuzey kenarının ortalarında açılan taçkapıdan girilir. Bugün yıkılmış olan taçkapının az bir duvar parçası günümüze gelmiştir. Mevcut kalıntılara göre taçkapının, 1.80 x 3.70 m. ölçülerinde eyvan türü olduğunu düşünmekteyiz.

Boyuna dikdörtgen plânlı ve içten 17.00 x 30.30 m. boyutlarında olan kapalı bölüm tamamen yıkılmıştır. Sadece duvarların bir bölümü ile doğu sahnı örten beşik tonozun kuzey ucundan az bir kısmı mevcuttur. İç mekânın, kuzey-güney doğrultusunda uzanan iki paye dizisiyle üç sahna ayrıldığı ve sahnın boydan boya beşik tonozlarla kapatıldığı anlaşılmaktadır. Kapalı bölüm yıkılıp tamamen taş ve toprakla dolduğu için nasıl bir düzenlemeye sahip olduğunu tam olarak bilemiyoruz. Fakat sahnın kapatılan beşik tonozların beşer adet sivri takviye kemeriyle desteklenerek yanlarda duvarlara, ortada altışar adet sivri kemer yardımıyla iki sıradan oluşan toplam on (10) adet kare kesitli kesme taş payenin üzerine istinat ettiğini düşünmekteyiz. Ayrıca orta sahnın, yan sahnılardan daha yüksek tutulduğunu ve iç mekânın aydınlığının batı duvarının üst kısmında açılan altı (6) adet mazgal pencereyle sağlandığını düşünmekteyiz.

Han önemli ölçüde yıkıldığı için nasıl bir bezemeye sahip olduğunu bilemiyoruz.

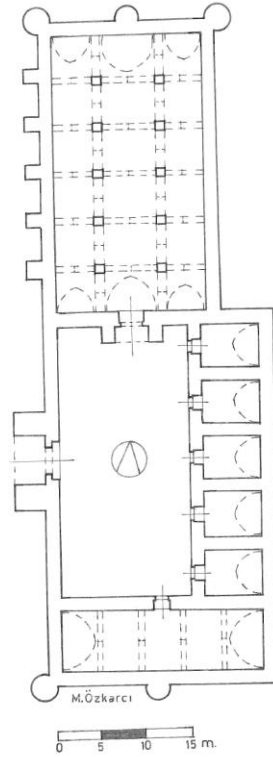

Kamededdin (Derbentağzı) Hanı, doğu taraftan görünüş.

**ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

Kameroneddin (Derbentağzı) Hanı, avlunun güney kenarındaki mekân.

Kameroneddin (Derbentağzı) Hanı, restitüsyon plânı.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

11- PAZARCİK HANOBASI (KUBATLI) HANI

Han, Pazarcık İlçesi'ne 33 km. uzaklıktaki Hanobası Köyü'nde yer alır. Günümüze harabe bir şekilde gelen hanın inşâ kitabesi yoktur, Fakat yapının Anadolu Selçukluları döneminde XIII. yüzyılın ikinci çeyreğinde yapıldığını düşünmekteyiz²⁸.

Hanobası (Kubatlı) Hanı, Anadolu Selçukluları döneminin en işlek kervan yolu olan Elbistan - Akçaderbent – Nurhak – Derbentağzı - Göynük – Pazarcık – Antep - Halep ve Maraş – Pazarcık – Antep - Halep yol güzergâhının üzerinde bulunmaktadır. Ayrıca Adana'dan Antep ve Halep'e giden kervanların da bu handa konakladıkları anlaşılmaktadır. Pazarcık, Irak ve Suriye'ye giden işlek kervanyolunun üzerinde bulunmaktadır. Pazarcık yöresi oldukça stratejik bir öneme sahip olup doğuyu, batıya bağlayan yollar buradan geçmekteydi.

Zamanla kervanyolu işlekliliğini kaybedince han da fonksiyonunu yitirmiş ve bugün harabe bir halde bulunmaktadır. Yaptığımız araştırmalarda han 1960 yıllara kadar fonksiyonunu sürdürmüştür. 1970'li yıllarda önemli ölçüde sağlam olan yapı, özellikle defneciler tarafından tahrip edilmiş ve yapı taşları bazı evlerin inşaatında kullanılmıştır. Hanın doğu, batı ve güney duvarı ile beşik tonozu kısmen yıkılmış ve iç mekân ortalama 1.50 m. yüksekliğe kadar taş ve toprakla dolmuştur.

Han, ovaya hâkim Hanobası Höyüğü'nün güney eteğine ve hafif eğimli bir arazi üzerine inşâ edilmiştir. Yapı, tek katlı ve tek sahnalı olarak plânlanmış ve ön mekânı yoktur. Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilen han, dıştan 9.10 x 27.80 m. ölçülerindedir. Yapı, yolcular ve hayvanların kalması amacıyla tek bölümlü yapılmıştır. İnşâsında kaba yonu ve moloz taş kullanılmıştır. Hanın kuzey duvarı höyüğe yaslanmakta ve arazinin eğiminden dolayı önemli bir kısmı toprağın altında kalmaktadır.

Enine dikdörtgen plânlı yapıya güney cephenin ortasında açılan kapıdan girildiği anlaşılmaktadır. Günümüze gelmeyen kapının mimarî durumunu bilemiyoruz. Tek sahnadan oluşan 6.90 x 25.60 m. boyutlarındaki iç mekân, boydan boya sivri beşik tonozla kapatılmıştır. Örtü sisteminde takviye kemerlerine yer verilmemiştir. İç mekânın doğu ve batı duvarlarının üst kısımlarında açılan birer mazgal pencereyle aydınlatıldığını düşünmekteyiz.

Han sade bir şekilde inşâ edilmiştir.

²⁸ Özkarcı, *a.g.e.*, II, s. 1146.

**ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

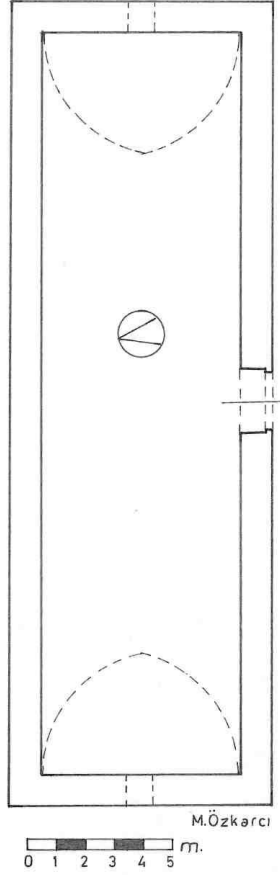

Pazarcık Hanobası (Kubatlı) Hanı.

Pazarcık Hanobası (Kubatlı) Hanı, iç mekân.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Pazarcık Hanobası (Kubatlı) Hanı, restitüsyon plânı.

12- ELBİSTAN SELÇUK (SARAY) HAMAMI

Hamam, Elbistan'ın Köprübaşı Mahallesi, Cumhuriyet Caddesi'nde yer alır. Yapının inşâ kitabesi olmadığı için yapım tarihini bilemiyoruz. Fakat Anadolu Selçukluları'nın Elbistan valisi Mübarezeddin Çavlı Bey tarafından 1239 yılı civarında yaptırıldığını sanıyoruz²⁹.

Hamam, Elbistan'ın ilk yerleşim yerlerinden olan ve bugün *Kale* ismiyle bilinen *Eski Saray*'ın güneydoğu tarafına yapılmıştır; Ulu Camii'nin de yaklaşık 100 m. kadar güneydoğu tarafında yer almaktadır. Önceden cami ile hamam arasında saray bulunmaktaymış; saray yıkılınca basit evlerden oluşan bir mahalle teşekkül etmiştir.

Şahısların mülkiyetinde olan hamam 1996 yılına kadar fonksiyonunu sürdürmüş, günümüzde ise bakımsız bir hâlde bulunmaktadır. Günümüze çeşitli onarım ve ilâvelerle gelen yapı, orijinal özelliğini önemli ölçüde korumaktadır. Hamamın doğu tarafında yer alan soyunmalık kısmı 1962 yılında yıkılarak, bunun yerine caddeye

²⁹ Özkarcı, *a.g.e.*, II, s. 1035.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

açılan yedi dükkân yapılmıştır. Bu tadilat sırasında hamamın güney cephesine basit bir soyunmalık kısmı eklenmiştir.

Hamam, yıkılan soyunmalık kısmı ile beraber, dıştan yaklaşık 11.40 x 25.00 m. ölçülerindedir. Yapı, üç eyvanlı ve iki hücreli hamamlar grubuna girer. Hamam, aynı eksen üzerinde sıralanan soyunmalık, aralık, ılıklik, sıcaklık ve halvetleri ile sıcaklığa bitişik su deposundan oluşur; külhan kısmı günümüze gelmemiştir. Hamamın duvarlarında kireç harçlı moloz taş, örtü sisteminde tuğla malzeme kullanılmıştır.

Yukarı da belirttiğimiz gibi, hamamın doğu tarafında yer alan soyunmalık kısmı 1962 yılında yıkılarak, yerine dükkânlar yapılmıştır. Daha sonra hamamın güney tarafına betonarma basit bir soyunmalık kısmı eklenmiştir. Bu mekâna güney duvarının doğu köşesinde açılan kapıdan girilir.

Soyunmalık kısmının kuzeydoğu köşesine yerleştirilen kapıdan, aralık bölümüne geçilir. Şimdiki soyunmalık bölümü, aralık kısmından yüksekte olduğu için buraya onbir basamaklı beton merdivenle inilmektedir; orijinalinde aralık kısmına, soyunmalığın batı duvarında yer alan kapıdan geçilmekteydi. Kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilen bu mekân, üç ışık gözüne sahip sivri beşik tonozla kapatılmıştır. Kuzey tarafında helâ yer almakta, simetriğinde bulunan traşlık kısmı ise yıkılmıştır. Aralık bölümünün batı duvarının ekseninden hafif kuzeye kaydırılan kapıdan ılıklik bölümüne geçilir.

Kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilen ılıklik, üç bölümlü bir mekândır. Ortada iki sivri kemerle sınırlandırılarak oluşturulan kare plânlı hacim, pandantiflerle geçilen kubbeye kapatılmıştır. Orta bölümün kuzey ve güney yanlarındaki eyvan görünümlü bölümler çapraz tonozlarla kapatılmıştır. Bu bölüm kubbeye ve çapraz tonozlarla açılan ışık gözleriyle aydınlatılmıştır. ılıklığın batı duvarının ekseninden biraz güneye tarafa kaydırılan kapıdan, sıcaklığın merkezi kubbeli mekânına geçilir.

İçten 6.50 x 9.80 m. ölçülerinde olan sıcaklık bölümü, kubbeli merkezî bir mekân etrafında aksiyal olarak tertiplenmiş üç eyvan ile iki köşe halvetinden oluşur. Çapraz tonozlu eyvanlar sivri kemerlerle, pandantifli birer kubbeye kapatılan köşe halvetleri ise basık kemerli birer kapıyla orta mekâna açılırlar. Merkezî mekân, dört sivri kemerin üzerine oturan pandantifli kubbeye örtülmüştür. Sıcaklığın ortasında kare plânlı göbek taşı yer alır. Bu bölümün aydınlığı, örtü sistemlerinde açılan çok sayıda ışık gözleriyle sağlanmıştır. Batı taraftaki eyvanın batı duvarında sıcak su deposuna açılan bir küçük pencere bulunmaktadır.

Sıcaklık kısmının batı tarafına, kuzey-güney yönünde boydan boya uzanan sivri beşik tonozla kapatılan sıcak su deposu yerleştirilmiştir.

Yapı oldukça sade inşâ edilmiştir.

**ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

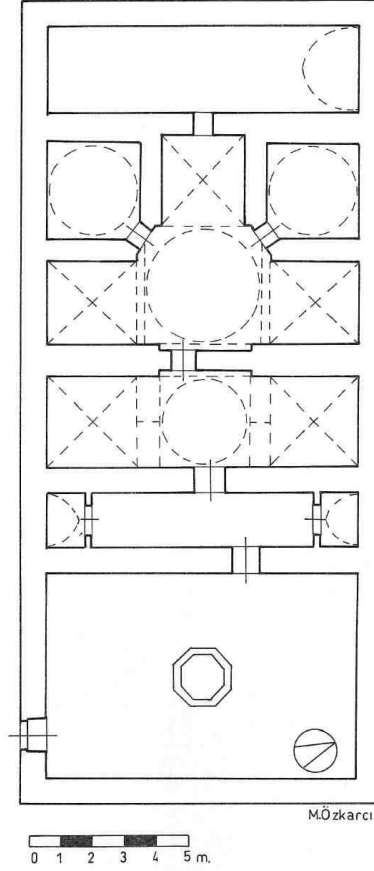

Elbistan Selçuk (Saray) Hamamı, genel görünüş.

Elbistan Selçuk (Saray) Hamamı, sıcaklık kısmı.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Elbistan Selçuk (Saray) Hamamı, restitüsyon plânı.

KAHRAMANMARAŞ ŞEKERLİ (AHMET PAŞA-YUKARI OBA) CAMİİ İNŞÂ KİTABESİ

Caminin cümle kapısı ile son cemaat yerinin güney duvarında kitabelere yer verilmiştir. Cümle kapısındaki kitabe, 1107 H./ 1695-96 M. tarihli olup mevcut caminin inşâ kitabesidir. İkinci inşâ kitabesi ise, son cemaat yerinin güney duvarının batı tarafında bulunmaktadır. Bu kitabe, 0.30 x 0.65 m. ölçülerindeki taş levha üzerine nesih hat ile iki satır olarak yazılmıştır. Satırlar bir kartuş içerisine alınarak, kartuşun köşeleri ve harfleri arasındaki boşluklar bitkisel motiflerle dolgulanmıştır.

- 1- *Lâilâhe illâllâh Muhammedü'r-Resûlullâh*
- 2- *Târih fî evâil-i Zilkade sitte ve sitte mi'e.*

[Allah'tan başka ilâh yoktur, Muhammed Allah'ın elçisidir. (Bu yapı) Zilkade 606 H./ Nisan 1210 M. tarihinde (yapıldı)] .

Başka yapıya ait olduğu anlaşılan Zilkade 606 H./ Nisan 1210 M. tarihli kitabenin, sonradan buraya

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Bu kitabe, Kahramanmaraş'ta tespit edebildiğimiz Anadolu Selçuklu dönemine ait tek örnek olması açısından önem taşımaktadır. Çevredeki insanlar şimdiki caminin yerinde daha önce başka bir caminin olduğunu ve bu yapı yıkılınca bugünkü caminin inşâ edildiğini büyüklerinden duyduklarını ifade etmişlerdir. İnşâ kitabesi de bu bilgileri doğrular bir özellik sergilemektedir. Muhtemelen şimdiki caminin yerinde bulunan Anadolu Selçukluları dönemine ait Zilkade 606 H./ Nisan 1210 M. tarihli cami yıkılınca, yerine 1107 H./ 1695-96 M. yılında şimdiki caminin inşâ edildiğini düşünmekteyiz. İlk yapının, Anadolu Selçukluları'nın Maraş Emîri olan Nusretüddin Hasan Bey döneminde inşâ edildiği anlaşılmaktadır. Aynı şekilde Elbistan Ulu Camii de, Anadolu Selçuklu dönemine ait 1239 tarihli cami yıkılınca yerine 1515-1522 yılları arasında yeniden yapılmıştır.

Kahramanmaraş Şekerli (Ahmet Paşa – Yukarı Oba) Camii.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Kahramanmaraş Şekerli (Ahmet Paşa – Yukarı Oba) Camii.

ELBİSTAN ULU CAMİİ İNŞÂ KİTABESİ

Ulu Camii'nin taçkapısı üstünde, Selçuklu Sultanı II. Gıyâseddin Keyhusrev ile yapının inşâsını emreden Emîr Mübârezeddin Çavlı'nın isimlerini içeren Muharrem 637 H./ Ağustos 1239 M. tarihli dört satırlık inşâ kitabesi bulunmaktadır. Fakat şimdiki caminin gerek plânı, gerekse mimarî özellikleri bakımından Selçuklular devrinde yapılması mümkün görülmemektedir. Bu kitabe, I. Alâeddin Keykubât (1220-1237) ve II. Gıyâseddin Keyhusrev (1237-1246) dönemlerinde Elbistan vâlisi olarak görev yapan, Elbistan ve çevresinde birçok yapı inşâ ettiren Emîr Mübarezeddin Çavlı Bey'e ait caminin inşâ kitabesidir. Selçuklu sanatının özelliklerini yansıtan son cemaat yerindeki taçkapı dikkate alındığında bu kitabenin, şimdiki caminin yerinde bulunan fakat günümüze gelmeyen Selçuklu dönemi camiine ait olduğu anlaşılmaktadır³⁰.

³⁰ Özkarcı, *a.g.e.*, II, s. 1008.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Dulkadir Beyliği hükümdarı Alâüddeve Bey'in (1480-1515) bazı sebeplerle Safevî hükümdarı Şah İsmail ile arası açılınca, Elbistan 1507 yılında Şah İsmail tarafından istilâ edilerek camiler de dâhil her şey yakılıp yıkılmıştır. Şah İsmail'in 1507'de Elbistan'a saldırısı esnasında Emîr Mübârezeddin Çavlı Bey tarafından 1239 yılında yaptırılan caminin de tahrip olduğunu ve bunun yerine Şehsuvar Bey'in oğlu Ali Bey'in, hükümdarlık dönemi olan 1515-1522 yılları arasında Osmanlı üslûbunda şimdiki camiyi inşâ ettirdiğini düşünmekteyiz.

Mübârezeddin Çavlı Bey'in yaptırdığı camiden günümüze sadece mukarnas kavsaralı mermer taçkapı ile inşâ kitabesi gelmiştir.

İnşâ Kitabesi:

Bu kitabe, son cemaat yerindeki taçkapının üst kısmına yerleştirilmiş olup, yaklaşık 0.70 x 1.10 m. ölçülerindeki mermer levha üzerine sülûs hatla dört satır olarak yazılmıştır. Yazılar arasındaki boşluklara rumî, gülbezek ve çark-ı felek motifleri serpiştirilmiştir.

1. *Fî eyyâmi devleti's-Sultânî'l-mu'azzam Gıyâsu'd-dünya*
2. *Ve'd-dîn Ebû'l-feth Kehusrev bin Keykubâd Kasîm Emîr*
3. *El-mü'minîn emere bi-inşâihî el-Emirü'l-işfehşalar Mübârizu'd-devlet-i ve'd-dîn*
4. *Ebû'l-izzî Cavlı ez-Zevvâk es-Sultânî fî sene Muharrem seb'a ve selâsîn ve sitte mi'e.*

[(Bu cami), büyük Sultan, dünya ve dinin koruyucusu, fethin babası, müminlerin Emîri Keykubât Kasım'ın oğlu Keyhusrev'in saltanatı günlerinde, büyük komutan, izzet ve zevk sahibi Mübârezeddin Çavlı tarafından 637 yılının Muharrem ayında inşâ ettirildi.]

Kitabeye göre cami, Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyâseddin Keyhusrev'in (1237-1246) Emîrlerinden Mübârezeddin Çavlı tarafından Muharrem 637 H./ Ağustos 1239 M. tarihinde inşâ ettirilmiştir.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU

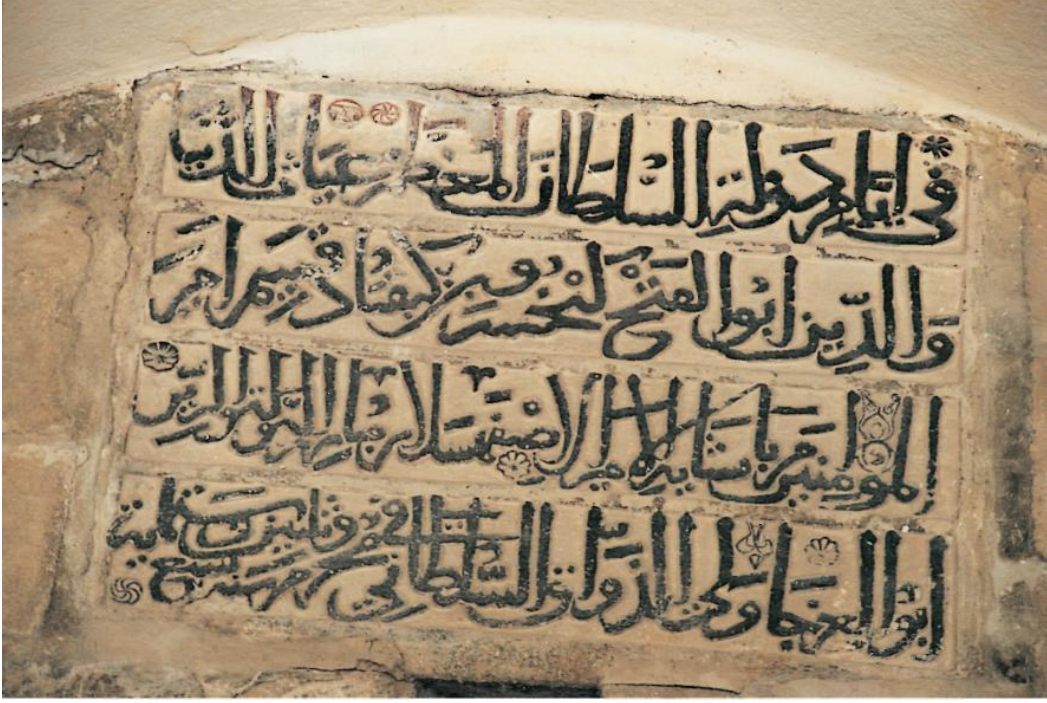

Elbistan Ulu Camii.

Elbistan Ulu Camii, Taçkapı Ve İnşâ Kitabesi.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU

Elbistan Ulu Camii, İnşâ Kitabesi.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

SELÇUKLU TÜRKLERİ ve HAÇLI SEFERLERİ

Prof. Dr. Mustafa KESKİN*

Özet

Büyük Türk milletinin, merkez İslam coğrafyasında kurdukları ilk devlet Selçuklu Devleti'dir ve bu devleti kuran aile de Oğuzların Kınık Boyu'na mensuptur. Oğuzların, efsanevî Türk hükümdarı Oğuz Han'ın en seçkin evlâdı olduğunu söyleyebiliriz. Türkler, millî destanlarını da Müslümanlaştırmış bir millettir. Ona göre ki, Oğuz Han Müslümandı, Hz. Peygamber'in çağdaşydı, ömrü boyunca tek ALLAH'a inanıyordu, Allah'a inanmayanlara karşı gaza ve cihatta bulunuyordu...

Oğuzların, hangi saikle ana gövdeden koparak merkez İslam coğrafyasına geldiklerini, arka planıyla birlikte, tam olarak açıklayamıyoruz. Türk dilinin allamesi Kaşgarlı Mahmud'un mübarek eseri, "Divan-ı Lügati-t-Türk"e mesnet olarak koyduğu hadis-i kudsi'yi hafife almamak lazımdır: "Yüce Allah: Benim TÜRK adlı bir ordum vardır, onları Doğu'da iskân ettim. Kızdığım milletin üzerine onları saldırtım" mealindedir³¹.

Kaşgarlı Mahmud, eserini 1072-1074 yılları aralığında yazmış, devrin Abbasi Halifesi'ne ve Selçuklu Sultanı Melikşah'a arz ve takdim etmiştir. XI. yüzyılın son çeyreğinde İslam dünyasının şiddetli bir buhranla karşı karşıya bulunduğu zamandır. Kur'an-ı Kerim'deki şu ifadeler, elbette bütün zamanlar için geçerlidir, ama Türklerin merkez İslam coğrafyasına, hem de Müslüman olarak gelişleri hakkında bize ipuçları vermektedir: "Ey inananlar! Aranızda kim dininden dönerse, bilsin ki Allah yakında öyle bir toplum getirir ki, Allah onları, onlar da Allah'ı severler; müminlere karşı yumuşak (ezillet), kâfirlere karşı da onurlu ve şiddetli (eizzet)dirler; (onlar) Allah yolunda mücahede ederler, hiçbir kınayıcının kınamasından korkmazlar. Bu, Allah'ın bir lütfudur, onu dilediğine verir. Allah, geniş ihsan sahibidir, her şeyi çok iyi bilendir"³². Hâsılı, ey iman edenler, sizden bir fert veya topluluk dininden dönerse, bilmiş olsun ki, Allah onların belalarını verip, yerlerine başka bir topluluk getirecektir. Allah onların dünya ve ahiret hayırlarını ister, onlar da Allah'ı severler, itaatine koşarlar, isyandan kaçarlar... Hem cihat ederler, hem de dinlerine pek sadıktırlar. Vazife yapmanın gereğini gördüler mi, münafıklar gibi, şunun bunun hatırına gönlüne bakmaz, dedikodusuna aldırılmaz, vazifelerini yaparlar...

Selçuklu Devleti'ne adını veren Selçuk Bey'in de, kök atası Oğuz Han gibi, haksızlık karşısında Hakk'ın yanında olduğunu henüz Müslüman olmamış soydaşlarına karşı gazaları yönettiğini de biliyoruz. Selçuklu Türkleri, merkez İslam dünyasına geldiklerinde; Maverannehir ve Horasan'da hâkim olan Gazneliler, Karahanlılar ve Samanîler tarafından iyi karşılanmadılar. Yüz yıl süreyle (940-1040) burada varlık mücadelesi

* Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Genel Türk Tarihi Bölümü Başkanı ve Öğretim Üyesi.

31 *Divân-ı Lügati't-Türk Tercümesi*, Çeviren Kilisli Rifat, Hazırlayan Besim Atalay, C.I, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. XVII.

32 Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, C.III, Azim Yayınları, İstanbul, s.259-269.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

verdiler, bela ve musibetlere karşı engin bir sabırla karşı durdular. Burada gurbet hayatı yaşadılar, nihayet 1040'da Uzakdoğu ile Akdeniz arasındaki ticaret yolu üzerinde, Merv ile Serahs arasında bulunan, aynı zamanda önemli bir sanat ve ticaret merkezi olan Dandanakan'da, üç gün devam eden meydan muharebesinde Çağrı Bey tarafından kesin bir yenilgiye uğratılan Gazneliler'den saltanatı zorla ele geçirdiler ve devletlerini kurdular³³. Bu havzada onlara, yardımcı olmak şöyle dursun, düşmanlık edenler varlıklarına kastedenler, ya devletlerini yitirdiler veya Selçuklu Devleti'ne tâbi oldular.

Burada XI. yüzyılın İslam dünyasına, merkez İslam coğrafyasına nazar etmek lazımdır. Müesses nizamın koruyucusu diyebileceğimiz Abbasi Halifeliği şiddetli bir iç karışıklığın içindeydi, öyle ki payitahtları Bağdat'ı yitirmişler, halifelerini de hapsedilmekten kurtaramamışlardı. Zamanı için normal görülse de, Halifeliğin merkezinde de, uçlarında da türedi devletçikler ortaya çıkmış, yıkıcı ve bölücü akımlar taraftarlar edinmiş, yeni yeni gayr-i memnunlar zümreleri harekete geçmişti. Medeniyet merkezleri örselenmiş, İslam medeniyeti ufül etmeye, madde ve mana planında bir buhrana, gerçekten tagayyür ve fesada sürüklenmişti. İslam dünyasının durumu, Doğu Roma İmparatorluğu'nu cesaretlendirmiş, fetih öncesi topraklarını yeniden zapt etmek için harekete geçmesine sebep olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Selçuklu Türkleri, Haçlı Seferleri, Müslümanlar, Hristiyanlar, İslam Coğrafyası.

SELJUK TURKS AND THE CRUSADES

Abstract

The first state that the great Turkish nation established in the central Islamic geography is the Seljuk Empire and the family that established this empire belongs to the Oghuz's Kınık Tribe. We can say that the Kınık Tribe is the excellent sons of Oghuz Khan who is the legendary Turkish emperor. Turks are the nation which islamizes also their national legends. Oghuz Khan was Muslim and followed the lead of the Prophet, he believed in only Allah throughout his life, he was in jaza and jihad against those who did not believe in Allah. We cannot fully explain the reason and background that Oghuzes have come to the central Islamic geography by breaking away from the main body. In this point, the following holy hadith, written as a support to "Divan-I Lügatit-Türk by Kashgarli Mahmud, should not be underestimated: Almighty Allah says that "I have an army named TURK and I settled them in the East. I set against them to the nation that I'm angry with".

Kaşgarlı Mahmut wrote his work between 1072 and 1074 and presented to Khalifa of Abbasid and Seljuk Sultan Meliksah in that years. After these years, the Islamic world is facing a severe crisis. Although the following expressions in the Qur'an are valid for all time, of course, these expressions also give us clues about the Turks' arrival central to Islamic geography as Muslims: "O believers! Whosoever among you will return from Allah,

33 Ali Sevim, "Dandanakan Savaşı", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul, 1993, s.456-457.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

know that Allah, they should know that Allah bring a society such that Allah loves them and they love Allah; get soft on the believers, and get up against the infidels; they work in the way of Allah, they will not fear the condemnation of any condemnatory. This is a blessing from Allah; He gives it to whoever he pleases. Allah has a wide affection, know everything well” .In short, O believers, if one or community among you return from the religion, know that Allah will give them their troubles and bring another community in substitution for them. Allah would act out of charity for them in the earth and the afterlife, and they love Allah, obey Allah, avoid insurrection...they are both jihadists and loyal to their religion. When they see the necessity of doing duty, contrary to hypocrite, they do not work with feeling of someone else, ignore their rumor, do their duty.

We also know that Seljuk Bey, who gave his name to the Seljuk State, is beside Hakk against injustice and ruled the gazelles against his non-Muslim compatriots like Oğuz Han. When the Seljuk Turks came to the central Islamic world, they were not welcomed by The Ghaznavids, Karahans and Samanis, dominating Maveraunnehir and Khorasan. They gave a struggle for existence for a hundred years (940-1040), and they resisted a great patience against troubles and woes. In there, they live like expat. Then, eventually in 1040, they took the sultanate from Ghaznavids after three-day battle directed by Çağrı Bey in Dandanakan where an important art and commercial center between Merv and Serahs is. In this watershed, whoever against them lost their state or these states was dependent on Seljuk State.

Here, it was necessary to mention XI. Centuries of Islamic world and central Islamic geography. The Abbasid Caliphate, which we can call the guardians of our institutional order, was in an internal disturbance and even they lost their capital city Baghdad and their caliphs were not saved from imprisonment. Though it seemed normal for that time, some contrived and small states emerged both the center and the ends of the Caliphate, destructive and separatist movements gained supporters, and new dissatisfied groups prod their coteries into action. Moreover, the centers of civilization have been spoiled, and Islam has really been attracted to the crisis which could cause its collapse. This situation of the Islamic world has encouraged the Eastern Roman Empire to regain pre-conquest lands.

Keywords: Seljuk Turks, The Crusades, Muslims, Christians, Islamic Geography.

Giriş:

Selçuklu Devleti kurulduğu zaman Bizans'ın doğu sınırları Ani- Urmiye- Kuzey Irak- Kuzey Suriye ve Filistin'i içeriyordu. Doğu Roma İmparatorluğu'nun hamlesi Hristiyan Avrupa'da büyük heyecan uyandırıyor. Eş zamanlı olarak, İslam dünyasının merkezinde yaşayan gayr-i memnunlar da harekete geçmişti. Doğu Roma'nın çağdaşı olan, üç büyük darbe sonucu, tarihe intikal ettirilen Sasanî Şehinşahlığı'nı yeniden ihya ettirmek isteyen unsurlar, hassaten kriptoz Zerdüşterler ile “Bâtıniler”, günümüz terör örgütleri için ilham kaynağı oluşturan “şerrü'l-

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

beriyeye”³⁴ de kalkışma içindeydi. İşte Selçuklu Türkleri, böyle bir ahval ve şerait içinde “emanet”i aldılar. Emanete asla ihanet etmediler. X. XI. yüzyılda milletimize verilen emanetin geri alınmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Zevale yüz tutmuş, izmihlalle karşı karşıya kalmış İslam medeniyetinin sancağını eline almış, ona yeni bir şevk ve heyecan kazandırmış olanlar Selçuklu Türkleridir. Öyleyse, Selçuklu Türkleri ve Selçuklu Devleti yalnız Türkler için değil, bütün bir “Ümmet-i Muhammed” için çok önemli ve müstesnadır diyebiliriz. Fevkalade önemli ve o nispette müstesna olan Selçuklu Devleti’nin ve Selçuklu medeniyetinin, farklı noktalarına bilgi şöleninde değinilecektir. Bu sunumda, Selçuklu Türkleri’nin, sorumluluğunun, emaneti korumanın idrakinde olarak, daha da önemlisi yalnız olarak papalığın öncülüğünde düzenlenen Haçlı seferlerine katılan, sayıları yüz binlerle kayda geçen Avrupa’nın Hristiyanlarına karşı, başta Anadolu olmak üzere, merkez İslam coğrafyasının, İslam medeniyetinin izzetini nasıl kurtarmaya çalıştığını izah etmeye çalışacağız. Haçlı seferlerinin üzerinden 917 yıl geçmesine rağmen, “Tek dişi kalmış canavar” Batı medeniyeti temsilcileri tarafından nisyana mahkûm edilmesi, üzerinin örtülmesi, hatta özür beyanında bulunulması bile bu seferlerin vahşet derecesini göstermesi açısından yeterlidir³⁵.

Dünyanın herhangi bir yerinde, herhangi bir milliyetten birisi Müslüman olduğunda, onun için “TÜRK OLDU” denilmesi Hristiyan Avrupa’da genel kabul gördü. Asya’nın bağrından kopup gelen, İslâmın sancaktarı, müdafii olan Türkleri kabul etmediler, 1071’de Malazgirt’te yeresilen Hristiyan Doğu Roma’nın öcünü almak için, “kutsal savaş” diye isimlendirdikleri Haçlı seferlerini düzenlediler. Kaynaklarımızda “Ehl-i Salîb seferleri” denilmektedir. Aslında bu Batı dillerinin ortak kavramı “Crusade’nin” tercümesinden ibarettir. Crusade, orta zamanlarda mukaddes toprakları (Kudüs-i Şerif ve mülhakatı) Müslümanlardan geri almak (istirdat etmek) için, Avrupa’nın Hristiyan hükümdarları ve halkları tarafından yapılan askeri seferlerden herhangi birine; katılımcılarına da crusader (haçlı) denilmektedir³⁶. “Haç”, Hristiyanlığın sembolüdür. Batı dillerindeki “The Cross”a mukabil, bizim metinlerde, Ermenice Haç daha yaygın kullanılmaktadır, Arapçası Salîb’tir³⁷. Birbirini dik kesen iki doğru parçasından meydana gelen, Hz. İsa’nın çarmıhtaki duruşunu temsil eden bu sembole İstavroz, put ve şalipa da deniliyor. Üzerinde haçı olan, Haçlı seferlerine katılan kimseye de Haçlı adı verilmiştir. Ehl-i salîb, haçlılar demektir. Salîb, haçlamak, çarmıha germek, haç şeklindeki bir tahtaya mihlayarak idam etmek demektir. Hristiyanlar, Yahudilerin Hz. İsa’yı haçladıklarına inanmaktadırlar³⁸. Orta zamanlarda, Arz-ı mukaddesi (Kudüs-i Şerif) Müslümanların elinden almak maksadıyla, Hristiyan milletler (Ümem-i İseviyye) arasında oluşan,

34Yaratılmışların en şerlileri, kötülere.

35 Mehmet Akif Ersoy, “İstiklâl Marşı” 4. Kıtanın son dizesi.

36 A.S. Hornby, *Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English*, London, 1944, p.210.

37 *Türkçe-İngilizce Redhouse Sözlüğü*, İstanbul, 1998, s.431; *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, C.II, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2005, s.1134-1135.

38 Şemseddin Sami Bey, *Kâmus-ı Türkî*, s.565-566; s.832; İslâmın Pireneler’de duraklaması ve ricatı, Batı Hristiyan âleminin askeri kahramanlığından çok, İspanya’ya akın eden Arap ve Berberî göçmen arasında giderek tırmanan güç çekişmesiydi.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

göğüslerine ve pazuları hizasına birer haç resmi astıklarından bu isimle şöhret bulmuşlardır. Burada Haçlı seferlerinin yalnız Kudüs-i Şerif ve mülhakatını kurtarmak için değil, Hristiyanlık ülkesi iken Müslümanlarca fethedilmiş tüm toprakları ve daha fazlasını Müslümanlardan istirdat için buna “re-conquista” diyorlardı, Papalığın öncülüğünde düzenlenmiş seferler olduğunu belirtmekte yarar vardır: Endülüs, Sicilya, Kuzey Afrika, Anadolu, Mısır, Suriye ve Filistin, dahası “Harameynişşerifeyn” hedefe konulmuş Müslüman yurtlarıydı.

İslam Dünyası ve Batı-Avrupa İlişkileri:

Müslümanlarla Hristiyanlar arasındaki iki büyük savaş, İslam ve Batı medeniyetinin kaderini derinden etkileyecektir. Birincisi Endülüs Müslümanlarının Pireneleri aşarak Frankların hâkimiyeti altındaki Galya (al-Arzu'l-Kebir)'ya girmeleri, 732 yılı Ekim ayının on ikisinde, Balatüşşüheda (şehitler yolu veya düzlüğü) denilen, Batılıların Puvatya Savaşı diye adlandırdıkları savaşta çok ağır bir yenilgi aldıkları savaştır ki, batılı kaynaklar Müslümanların kayıplarını 300.000 den fazla göstermektedirler³⁹. Puvatya Savaşı, engel tanımaz Müslüman fatihlerin Avrupa içlerine doğru akışlarını durduracaktır. Puvatya (Poitiers) hezimetini, İslam'ın Atlantik sahilinde Avrupa ülkelerinden ric'ati (geri dönüşü)'ne başlangıç oldu. “Karanlık dünya”nın (darkcontinent), câhil ve yoksul, aynı zamanda kaba ve kıyıcı Avrupa'sına, Papalığın öncülüğünde, aydınlık dünya (lightworld)'nin sakinleri üzerine saldırma, öldürme, esir etme, her türlü zenginliğini yağmalama cesaretini verdi. “Crusade”nin başlangıç tarihini Puvatya'dan başlatabiliriz. Rekonkesta hamlesinin sonuçları, 1031'de merkeziyetçiliğini yitirmiş olan Endülüs'te (İspanya'da) irili ufaklı çok sayıda devletçiğin ortaya çıkmasıyla Haçlılar açısından başarılı olmuş, eğer Kuzey Afrika'nın hâkimleri olan Murabitlar imdatlarına yetişmemiş olsalardı, İspanya'daki Müslüman varlığı daha o tarihlerde sona ermiş olacaktı. Endülüs Emevî Devleti (756-1492)'ne karşı başlatılan Haçlı seferleri sürekli olmuş, nihayet yaklaşık 8 asırlık Müslüman yurdu geri alınmış, başlangıçtan beri aşağılanmış olan Müslümanlar, bir yolunu bulup ta Kuzey Afrika'ya canını atmış olanları dışında, kâmilten katledilmiş, İslam medeniyetinin Batı'daki burcu yıkılmış yağmalanmıştır.

Doğu ve Batı, bin yılı aşkın süre, Mezopotamya denilen ve medeniyetin beşiği olarak bilinen, bugünkü Irak'ın bulunduğu verimli topraklarda akan Fırat Nehri'nin iki yakasından birbirlerini gözlemişlerdi⁴⁰. Romalılar, Yahudi Kudüs'ü yerle bir ettikten sonra bu topraklarda yeni bir Hristiyan şehri yükselmişti. Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği, gömüldüğü ve yeniden dirileceği yer olduğu rivayet edilen bu bölgede Kutsal Kabir Kilisesi'ni ilk Hristiyan imparator olan Konstantin kurmuştu. Persler (Farslar), içini boşaltıp yaktıkları Kutsal Kabir'den, Hz. İsa'nın üzerinde öldüğüne inanılan gerçek Haç'ı, Kutsal Süngeri, Kutsal Mızrak'ı ve şehrin başpapazını alıp götürürken, Hristiyanlar derin bir kedere boğuluyordu.

39 Mehmet Özdemir, *Endülüs Müslümanları, Siyasi Tarih*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2012, s.70-71; Frankların başında emrindeki adamların “Balyoz” ismini taktığı, Charles Martel vardı.

40 NigelCliff, *Son Haçlılar*, Çeviren Deniz Güzelülgen, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2012, s.12; “Europeans” Avrupalılar terimi ilk kez Charles Martel'in adamlarını tanımlamak için türetilmiştir, s.18.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Geçmişte Hristiyanları aslanlara yem etmeleriyle ünlü Romalılar, bu kez de İmparatorluğun resmi dinini benimsemeyen herkese zulmetmeye başladılar⁴¹.

Onbir asırlık Fars hâkimiyeti 636'da, ilerde Bağdat'ın kurulacağı topraklarda son buldu. Bu tarihi olay, İran'ın milli destanına: "Bu dünyaya da, bu güne de, böyle kedere de lanet olsun! Uygarlıktan nasibini almamış Araplar beni Müslüman yapmaya geldi" cümleleriyle yansıdı. Aynı yıl Suriye, ertesi yıl Kudüs kapılarını yeni fatihlerine açtı. Kudüs şehri, Yahudiler ve Hristiyanlar için olduğu kadar Müslümanlar için de kutsaldı ve Romalılar ile Yahudiler arasında yüzyıllardır süren kutsal yerlere sahip olma mücadelesi, şimdi yerini yüzyıllarca sürecek bir Müslüman- Hristiyan mücadelesine bırakıyordu⁴².

İslam hukuku, putperestleri din değiştirmeye, İslâmiyeti kabul ile ölüm arasında bir tercihe zorlarken, Ehl-i kitabı benimsemiş kardeş din mensuplarının dini özgürlüklerine müdahaleyi yasaklıyordu... Batı metinlerinde geçen "Koezistans" ile Doğu İslam metinlerinde geçen "kesrette vahdet" in anlamları aynıdır: Farklı inançta olanların birlikte barış içinde yaşamaları demektir. Yahudiler, hatta Hristiyanlar bile İslam devletinde kâtip, asker, diplomat, meclis üyeliği gibi önemli siyasi rolleri üstlenmeye başladılar⁴³.

Filistin, Arz-ı mukaddes (HolyLand)'tir. Mukaddesliği, Hz. İsa'nın yaşadığı yer olmasındandır. Kudüs, "Kutsal Şehir" (Holy City), Hz. İsa'nın yeniden doğuşu, mezardan çıkışı "Kutsal Hafta'da(Pazar günü)'dir, Papa'ya gelince, "Kutsal Baba"dır⁴⁴.

Selçuklu Türkleri ve Haçlı Seferleri:

Doğu ile Batı'nın mukadderatını belirleyen ikinci büyük savaşta, Hilal'in Viyana önlerinde Kutsal ittifak (HolyAlliance) karşısında, 1683-1699 tarihleri arasında aldığı ağır ve yüz kızartıcı savaştır ki, Niğbolu'dan (1396) beri Müslüman Türklerin Balkanlar'dan ve Anadolu'dan çıkarılmasını istihdaf eden Haçlı seferleri projesinin yeniden ve çok daha karmaşık olarak raftan indirilmesine ve uygulanmasına sebep olmuştur. Haçlı seferleri denildiğinde, hafızamızda yaptığı ilk çağrışım Selçuklular zamanında düzenlenen ve dalga dalga (fevcfevc) Anadolu'ya, Suriye'ye, Filistin'e ve Mısır'a gelen cümle Hristiyan Avrupalılar olduğudur. Pireneler geçişindeki Avrupa'nın en zengin manastırı olan "Cluny" nin ele geçirilen başrahibi yüklü fidyeye karşılığı serbest kalmıştı, ama O'nun tarikatının esaslarını İslam düşmanlığı, sonraları "Türk düşmanlığı" oluşturmuştu. Avrupa'daki Türk karşıtlığının menşei bu tarikatta aramalıdır. Avrupa'nın Türklerin Müslüman oluşlarını, milliyetlerini Müslümanlıkla özdeşleştirmelerini asla kabul etmediklerini, içlerine sindiremediklerini söyleyebiliriz. Konunun düğümlendiği nokta tam da burasıdır. Türk olabilir, ama "Müslüman Türk" asla!

41 NigelCliff, A.g.e., s.13.

42 NigelCliff, A.g.e., aynı yer.

⁴³NigelCliff, A.g.e., s.21.

44 A.S. Hornby, *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*, p.415.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Yahya Kemal'in "Ey şanlı cedd-i ekberimiz" diye selamladığı Selçuklu sultanı, Çağrı Bey oğlu Alp Arslan⁴⁵, 26 Ağustos 1071'de Doğu Roma ordusunu imha etmiş mağdur imparatoru Romanos Diogenes'i esir almış, Selçuklu Türkleri on yıl zarfında (1071-1081) Konstantiniyye sınırına varmışlardı, vatan diyarı olan Anadolu'yu teshir etmişlerdi. Papa II. Urban, Konstantiniyye'nin imdat çağrısına olumlu cevap verdi...1059'da Doğu Ortodoks Kilisesi ile Roma Katolik Kilisesi arasında sonsuza kadar sürecek ittifakın temelleri atılmıştı. Roma'dan yardım istemekten, bu gurur kırıcı olsa da, Kostantinapolis'in başka seçeneği de yoktu. Sekizinci yüzyılda, dünyanın en görkemli şehri olan Kostantiniyye'nin tek bir rakibi vardı: Medinetü's-Selam. Barış ve esenlik şehri diye adlandırılan Medinetü's-Selam'a, sonradan Bağdat adı verildi. Bağdat, kısa sürede dünyanın entelektüel güç merkezi haline geldi. Bağdat'ın bilim rönesansı, dünyanın dört bir yanında şok dalgalarına sebep oldu, ama şehir tam merkezinden çürümekteydi⁴⁶. Tam bir daire şeklinde inşa edilen Bağdat'ın ortasında abidevi sarayları olan Altın Kapı bulunuyordu ki, şarabın, şarkıların, kadınların görkemli ziyafetlerin, zevk ve eğlencelerin doruk yaptığı bir yer halini almıştı. Bağdat ile eşitlikçi Medine ümmeti arasında dağlar kadar fark vardı, halkın öfkesi yükselirken halifeler kendilerini güvence altına almak için, Orta Asya bozkırlarının savaşçı boylarından ele geçirilen Türk gulamlardan oluşturdukları özel hassa ordularını oluşturdular... Türklerin merkez İslam coğrafyasını tanıması böyle başladı. Çözüm kısa vadeli oldu, 10 yıl içinde göreve gelen beş halifeden dördü öldürüldü. Bağdatlılar ayaklanmış, Türkler de şehirdeki kışlaları yaktılar. Şia güç kazanmış, Şii Büveyhîler Bağdat'ı ele geçirmiş, halifeyi de hapsetmişlerdi.

Abbasi Halifeliği'nin batısında bir Şii tarikatı Mısır ve Tunus'un denetimini ele geçirmiş, kendilerine Hz. Ali'nin hanımı Hz. Fatıma'nın soyundan geldiklerini iddia ettikleri için Fatımiler diyen bu hanedanlık, Suriye, Filistin ve Arabistan'ın büyük bir kısmına egemenliklerini yaydılar, 200 yıldır yeni başkentleri Kahire'de, rakip halifelik olarak, hüküm sürdüler⁴⁷.

Selçuklu Türkleri, merkez İslam coğrafyasına geldiklerinde İslam dünyasında, biri Bağdat'ta, ikincisi Kahire'de ve üçüncüsü Kurtuba'da olmak üzere, üç halifelik bulunuyordu. Siyasal ve düşünsel parçalanmışlık Hristiyan ve Batıyı "re-congesta" emellerini gerçekleştirmek için cesaretlendiriyordu. Selçuklu Türkleri, işte böyle bir hengâmda Mısır'dan İran'a kadar uzanan topraklara (The Middle East) ve Anadolu'ya (Turkey, the Near East)⁴⁸ geldiler. Orta Asya Türk ve Ortadoğu İslam kurumlarını mezcettiler, kendilerine özgü bir medeniyetin temellerini attılar. Cismani (dünyevi) ve ruhani (uhrevi) egemenliği ayırdılar: Devletin kurucu sultanı Tuğrul Bey Muhammed 1055'te Bağdat'a gelerek mahpus Abbasi Halifesi (26. Halife) al-Kaim bi-Emrillah'ı kurtarmış⁴⁹,

45 Yahya Kemal, "Eski Şiirin Rüzgârıyla", İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1985, s.45-46.

46 NigelCliff, A.g.e., s.29.

47 NigelCliff, A.g.e., s.30.

48 A.S. Hornby, A.g.e., p.278.

49 Fuad Salih es-Seyyid, *Mu'cemü'l-Elkâbve'l-Esmâi'l-MüstearFi't-Tarih'il-Arabî ve'l-İslamî*, Daru't-Talim li'l-Melâyîn, Beyrut, 1990, s.251.

kendisini dini lider statüsüne indirmiş, “Sultanü’l Mağribve’l-Maşrik” unvanını; Kâsımü’l-Emiri’l-Müminin ve Rükneddin lakaplarını almıştır⁵⁰.

Selçuklu Türkleri, kısa bir zaman zarfında Bizans’ın Doğu topraklarına girdiler, Ahlât ve Halep’te oluşturdukları üslerinden Anadolu içlerine ısrarlı akınlarda bulundular, mütemadiyen Asya’nın bağrından gelmekte olan yarı göçebe Oğuzları (Türkmenleri) Anadolu’ya sevk ettiler, onlara yeni yurtlarını işaret ettiler. 1075’te, Marmara Denizi’nin karşısındaki İznik’te, Selçuklu Devleti’nin Anadolu şubesini kurdular. 1081’de bağımsızlıklarını Doğu Roma (Bizans)’ya kabul ettirdiler. “Anatolia” yı Anadolulaştırdılar, süratle Müslümanlaştırdılar, Türkleştirdiler: Anadolu’ya “Türkiye” denilmeye başlandı ve Türk ile Müslüman

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

özdeşleştirildi, aynı anlam yüklendi. Türklerin, bilinmeyen zamanlardan beri hür ve müstakil yaşadıkları bedihi hakikatlerdendir.

Selçuklu Türkleri, önce Haçlılar, daha sonra putperest Moğollar tarafından korkutulmuş, mallarından, canlarından ve ürünlerinden eksiltmeye tabi tutulmuş, ancak güzel bir sabırla dayanma iradesi göstermişler, asla ümitsizliğe düşmemişler, gevşeklik göstermemişler, aksine büyük bir direnme göstermişlerdir. Yeni imar ve inşa etmeye başladıkları vatanlarını bırakıp gitmediler. Her zaman Anadolu’ya bayındır kıldılar, mana ve madde planında tamgalarını vurdular. Zamanın en kâmil sosyal, ekonomik ve kültürel kurumu olan Ahiliğin esasları sayesinde yarı göçebe bir hayat tarzını benimsemiş, başına buyruk ve kendine özgü yasalara (töre) göre yaşayan Oğuz boylarını yerleşik hayata geçirdiler. Anatolia’yı yalnız kılıçlarıyla değil, “mekârim-i ahlâkları” ile fethettiler, gönüllere girdiler, bu ülkenin gayr-i memnunları kendilerini hoşnutlukla karşıladılar. Esasen, uzun bir süredir ıssızlaşan ya da ıssızlaştırılan Anatolia’nın kısa bir sürede ve kolayca fethedilmesinin sebeplerini burada aramak lazımdır...

Papa II. Urban’ın Haçlı seferlerinin yönünü Kudüs’e çevirmesinin sebebi, Ortodoks Kostantinopolis ve onun entrikalarıyla ünlü imparatorlarına yardıma koşmanın Katolik şövalyelerin öfkesini çekmemek içindi⁵¹. Haçlı seferlerinin temelinde Orta zamanlar Avrupa’sının sosyal, ekonomik geri kalmışlık kadar, hatta daha fazla olarak dinsel nedenler vardı. Avrupa bu tarihlerde “Kral Davud”u beklemiştir⁵². “King David” bazen Hindistan’ın Hristiyan kralıdır, bazen Sarazenlerin ülkesini yakıp yıkan, Kutsal Kiliseyi himaye edecek olan kralların kralıdır: Vaftizci Yahya’nın (Prester John) torunudur⁵³, İsrail Kralı’nın oğludur, ordunun başında Mezopotamya İmparatorluğu’nun yaklaşmışken, ulaşım yollarının güvenliğini sağlamak için kuzeye yönelen başında mu’tezile (heretical) Gürcüleri yenen kralıdır. Avrupa şehirlerinin tamamında yaşayan Yahudiler, Hristiyanlar kadar bu

50 *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.7, Çağ Yayınları, İstanbul, 1988, s.112.

51 NigelCliff, A.g.e., s.31.

52 Michael Prawdin, *The Mongol Empire*, London, 1961, p.16-20.

53 Orta zamanların sonunda yeni zamanların başında yaşadığına inanılan hayali hükümdar.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

kralın varlığına sevindiler, mutaassıp Haçlı Piskoposu Jacques de Vitry'nin⁵⁴ iki mektubunda RexJudeorum (Sürgündeki -Diasporadaki- halkını kurtarmak için Batı'ya yürüyen Yahudilerin kralı olarak tasvir ediliyor)⁵⁵, “Rex-İndoerum” yerine böyle yazılmış, bu konudaki haber Yahudiler arasında ağızdan ağıza King David Son Of David olmuş, “İsrail Kralı'nın oğlu” “İsrail Kralı'na dönüşmüştür. Vitry'nin yazdıklarına şaşırın, Abbasi Halifesi, Bağdat'taki Nesturi Patriği'nden bu Hristiyan Kral Davut'tan Harizmşah'a karşı desteğini isteyen bir mektup kaleme almasını istemiş... Kral David Patriğin taleplerine cevabında, Harizmşah'ı yendiğini, geniş İran ülkesini açtığını, birkaç gün içinde Bağdat ve Musul sınırında olacağını bildirmiş, Abbasi Halifesi'ne elçilik heyeti göndermiş, Bağdat'ı da içeren 5-6 bölgeyi kendisine terk etmesini istemişti ki, Bağdat Katolik Patrikliği'nin gözündeki olacak. Müslüman hükümdar ayrıca, büyük bir tazminat ödeyecek, birkaç yıl önce yıkılan Kudüs'ün surlarını altın ve gümüşle yeniden inşa edecekti⁵⁶. Kral David'in ülkesi, Haçlı seferlerine katılacak olanlar için bir tecessüs konusu olmuş, Yahudilerin Kralı, Hristiyanların oğul Allahı, “Rex-Judaerum”, belki de Roger Garaudy'nin bir tespitine ilham kaynağı teşkil etmiş olabilir⁵⁷. Haçlı Siyonistler ile Siyonist Haçlılar, İlahi mesajlar ülkesi Filistin'de bir İsrail Devleti'ni bu anlayışın ürünü olarak kurmuşlardır.

Millennium ve Millenniumculuk: Mesih ve Mehdi'nin Ayak Sesleri:

Burada “millennium”dan söz etmek, konunun anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Latince bu kelime, binyıllık dönemi ifade ediyor. İncil-Vahiy kitabının 20. bölümünde geçen ve kıyametten önce “Sulh ve Selametin hüküm süreceği” bin yıllık devre olup, bu devrin geleceğine inanan kimseye⁵⁸ de, millenniumcu denmektedir. 15 Temmuz 2016 tarihli ihanet kalkışmasında adı geçen “Yurtta Sulh Konseyi”nin bu inancın yansıması olduğu düşünülebilir. Ayrıca ihanet kalkışmasının tarihinin, Haçlıların 1099'da Kudüs-ü Şerif'e girdikleri tarih olarak belirlenmesi de asla tesadüfî olamaz. Millennium, bazı Hristiyanlara göre İsa'nın tekrar yeryüzüne inip, bin yıl yaşayacağı inancı diye de karşılanmıştır⁵⁹. Bininci yıl (Hz. İsa'nın geleceği) beklentisi Avrupa'da yasaklanmasına ve Kral I. Jacques (1603-1625) tarafından tehlikeli bulunmasına rağmen Hristiyan Siyonizmi'nin köşe taşı oldu.

54 Acre (Akka) Piskoposu 1160-70 aralığında Paris'te doğmuş, Paris Üniversitesi'nde okumuş, 1214'te Piskopos, 1219'da Kardinal olmuş, Haçlı Seferi'ne katılmış, Haçlıların Dimyat (Damiatta: Nil deltasında bir liman kenti) seferinde bulunmuş, tarihî kaynak kıymetindeki mektupları yayınlanmıştır.

55 Michael Prawdın, *A.g.e.*, p.18.

56 Michael Prawdın, *A.g.e.*, p.17.

57 Roger Garaudy, *İlahi Mesajlar Ülkesi: FİLİSTİN*, Çeviren Cemal Aydın, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s.162-163.

58 *Redhouse Sözlüğü*, 9. Baskı, Redhouse Yayınevi, İstanbul, 1972, s.664-665; Millennium, Christ unvanlı İsa'nın MESİH diye Yahudiler tarafından geleceği beklenen kendilerini özgürleştirecek olan kurtarıcı İsa Peygamber, Şeytanı yenecek, Din uğruna şehit olanları diriltecek, adalet ve barışın hüküm süreceği, Şeytan'ın nihaî yenileceği bin yıllık döneme deniliyor. (*The Encyclopedia Americana, International Edition, I. Baskı, 1829, p. 122*); Konuyla yakından ilgili olarak A. Ü. İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ABD. Öğretim Üyesi Dr. Eyüp Bey'in “Binyıllık ve Osmanlı Toplumunda Hicri Milenyum Kıyamet Beklentisi ile İlgili Bazı Veriler”, *Dini Araştırmalar*, C. VII, Sayı.21, ss.163-177'de yayınlanan makalelerine bakılabilir.

59 Ali Rıza Yalt, *Fransızca-Türkçe Sözlük*, Ararat Yayınevi, İstanbul, 1971, s.717.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Yahudilerin Filistin'e dönüşü, Hz. İsa'nın tekrar gelişini belirleyecek olan ahir zamandan (milleniumdan) önce gerçekleşmeliydi⁶⁰.

Millenium kavramının, Yahudiler ve Hristiyanlar (Haçlı Siyonistler ve Siyonist Haçlılar) tarafından anlamlandırıldığını, bir mefkûre (ülkü) olarak belirlendiği dillendirilmektedir. İngiltere'de bu hareket, kendilerini "Tanrı'nın halkı" olarak gören "Puritanlar" ile apayrı bir gelişme gösterdi⁶¹. Onlara göre Eski Ahit (Ahd-i Âtik: Hz. İsa'dan önce Yahudilere ait mukaddes kitaplar; Tevrat, Zebur ve Kaballen)'in kahramanları Katolik Kilisesi'nin azizlerinin yerini aldılar. Çocuklarına seve seve Abraham (İbrahim) İsaac (İshak) veya Jacop (Yakup) adlarını verdiler. Tevrat'ın İngiliz Kanunu'nun kaynağı olmasını istediler... Bu ideoloji ve mitoloji Amerika'ya göç etmiş Puritanlarda çok daha güçlü bir şekilde kendini gösterdi. Puritanlar, kendilerini Eski Ahid'in sürgün İbranileriyle özdeşleştirdiler. Firavun'un kölesi olmaktan kurtulmuşlar, Yeni Kenan'a yani Amerika'ya ulaşmışlardı⁶².

Bir ideoloji ve mitoloji olduğunu düşündüğümüz milleniumculuk, dikkat edildiğinde görülecektir ki, Haçlı Seferleri bir Hristiyan Siyonizmi idi. XX. yüzyıldaki veya ikinci milleniumun son yıllarındaki ve şimdiki Siyasi Siyonizmin de bir Haçlı seferi olduğu gibi⁶³.

Sonuç:

0-1000 tarihleri arasını içeren zaman dilimine I. Millenium deniliyor. Hristiyanlık bu dönemde Anadolu (Anatolia) üzerinden Avrupa'ya geçiyor ve Avrupa'yı çok az istisnasıyla, fethediyor. Filistin (Kudüs) kadar Anadolu da Hristiyanlar için her zaman hedef topraklar oldu. Filistin'de, özellikle de Kudüs'te meydana gelen Hristiyanlar ve Hristiyanlarla Yahudiler arasındaki anlaşmazlıklar, çatışmaları doğrudan Selçuklu Türklerine ihale ettiler, hatta İslamiyet ile Türklüğü özdeşleştirdiler. Kudüs'ün Suriye'nin, Irak'ın İran'ın, Anadolu'nun, Mısır'ın ve Kuzey Afrika'nın kaybından Türkleri sorumlu tuttular. Haçlı seferlerine daha fazla katılım sağlamak için, özelde Selçuklular, genelde Türkleri kötülediler, muhayyel bir "Türk korkusu" (Turco-phobia) yarattılar ki, zamanımızdaki "İslamo-phobia"nın (İslam korkusu), Türk'ten, İslam'dan nefret etmenin adıydı.

1000-2000 tarihleri arasını içeren ve II. Millenium adı verilen dönemde de tek mil Amerika, Afrika'yı Osmanî dışında Afrika, Asya'nın kenar kuşağı, Avustralya ve Yeni Zelanda Hristiyanlaştırılmıştır. Tam da burada "kapitülasyonlar"dan ve "misyonerlik" ten birer cümle ile bahsetmek lazımdır. İkinci Millenium'un sadece Türkler için değil, Hristiyanlar için de en önemli hadisesi Türklerin Müslüman olmaları, bu hüviyetleriyle Selçuklu Devleti'ni kurmalarıydı. Türklerin Müslümanlığı, İslam medeniyetinin zeval, Batı Hristiyanlığının da ikbal yıllarına tesadüf ediyordu. 26 Ağustos 1071'de, Malazgirt'te Doğu Roma İmparatorluğu'nu yere seren

60 Roger Garaudy, *A.g.e.*, s.166.

61 A.S. Hornby, *A.g.e.*, p.691; 16. ve 17. Yüzyıllarda, İngiltere'de Protestan Kilisesi'nin bir fırkası ki, kilise töreninde daha yalın olunmasını istiyorlardı. Din ve Maneviyatta koyu-mutaassıp- olan kimseye de deniyor.

62 Roger Garaudy, *A.g.e.*, s.167.

63 Roger Garaudy, *A.g.e.*, s.153.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Selçuklu Türkleri, bu eşsiz zaferden on yıl sonra (1081’de) Anadolu kıyılarında ve İstanbul önlerinde göründüler. Ortodokslara karşı nefret hisleriyle dolu Batı Katolik Kilisesi’nin Papası II. Urban’e, düşündüğü Haçlı Seferleri için bu gelişmeler yardımcı oldu ve Papa Haçlı Seferlerinin yönünü Kostantinapolis yerine Kudüs’e çevirdi. Vaaz kürsüsünden “Türkler” diye söze girdi ve dehşet verici iddialarını sıraladı: Kudüs’te Tanrı kiliselerinin bir kısmını camilere dönüştürdüler, bir kısmını da yıktılar. Sunakları yıktılar, çocukları vaftiz kurnalarına işettiler. Keşiş ve piskoposlara tecavüz ettiler, kanlarını vaftiz kurnalarına akıttılar. İnsanların karınlarını yarıp bağırsaklarını çıkardıktan sonra bir kazığa bağlayıp kırbaçladılar, ölünceye değin kazıklarda dolaştırdılar. Bazılarını kazıklara bağlayıp ok atıyorlar, bazılarının boyunlarını gerip bir kılıç darbesiyle kafalarını koparıp koparamayacaklarını deniyorlar, kadınlara akıl almaz tecavüzler yapıyorlar⁶⁴.

Batı için kapitülasyonlar, Hristiyanlık dışı ülkelerdi. Hristiyanlık dışı ülkeler denilince, başta Osmanlı Devleti’nin toprakları vardı. Vasco Da Gama’nın ilk yolculuğu (1497-1499) için “Son Haçlılar” denilsede, asla son olmayacak, belki de son Müslüman ülkesi Hristiyanlaştırılınca kadar devam edecekti. Nitekim öyle oldu ve “Son Haçlılar” Osmanlı Devleti’ni geriden kuşatma harekâtının önderiydi. Misyonerin görevi, Osmanlı Müslümanlarını Hristiyanlaştırmak değildi, belki imanlarını çalmaktı. İmanlarını yitirenler ülkelerini savunamazlardı. Sömürgecilik ve misyonerlik atbaşı Osmanlı ülkesini, “Memâlik-imahrûsa”yı kuşatmıştı. II. Millenium’un sonunda Osmanlı Devleti tamamen parçalanmıştı ve ülkeyi yönetenler Sevr kayalığına çarptırılmışlardı.

“Rex-İndoerum” un kulları merkez İslam coğrafyasını ve “İç Asya”yı işgal etmişlerdi, Anadolu Türkleri Haçlıların en son savletine maruz kalmışlardı. Kim ne derse desin, Haçlı Seferleri, mevcut çağın kılık ve kıyafetinde devam etmektedir. 1991 tarihli “Körfez Savaşı”, III. Millenium’un ayak sesiydi. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, kısmen de olsa efendilerince özgürlük tattırılan, esasen cümlesi de yapay olan devlet toprakları, hem de sudan bahanelerle, işgal edilmeye başlandı. Önce “fundamentalizm” icat edildi⁶⁵. Bu deyim, merkez İslam coğrafyasının Müslümanlarına hamledildi. İslam’ın esaslarına göre yaşamlarını düzenleyen Müslümanlar istiskâl edildi ve ilgili ülkenin/lerin oligarkları aracılığı ile şiddetli baskılar uyguladılar. Bu coğrafyanın “aydınları”nın boynuna önce “geri kalmış”, sonra da “az gelişmiş” yaftasını astılar. Kendisinden, insanından, tarihinden, kültür ve medeniyetinden utanan, “hem karada hem denizde yaşayan hilkat garibeleri” yetiştirdiler. Özgürlüğün sonsuz lezzetini tadan “Batılı” gelişmişler, geri kalmış ya da az gelişmiş ülkelerin insanlarında, adına kökten dincilik, taassup, bağnazlık deyiniz, bunların canlı tutulmasını sağladılar. Kale içinde “mankurtlar” temin ettiler. “Barış dinini” kana buladılar, kanlı eylemlerin odağı yaptılar. A.B.D. deki “11 Eylül 2001 saldırısı”, Haçlıların merkez İslam coğrafyasına savlet ve tasallutlarının gerekçesi yapıldı⁶⁶. Afganistan’dan

64 NigelCliff, A.g.e., s.31.

65 A. S. Hornby, A.g.e., p.355; Fundamentalism; Hristiyanlığın Geleneksel inançlarının sürdürülmesi, idâme ettirilmesi, İncil’de her şeyin doğru ve kesin olduğu inancı gibi, yeni öğretilene muhalefet etme anlayışı.

66 Meçhul bir güç, ikiz kulelerdeki World Trade Center’i vurdu. Terörizm’in çağdaş imkânları kullanarak gerçekleştirdiği saldırı sonucu “World New Order”in çerçevesi oluşturuldu ve olaydan 26 gün sonra 06.10.2001’de “Sonsuz Özgürlük

başlanarak, Irak, Somali, Yemen, Suriye, bu çerçevede, Müslümanlardan arındırılmaya çalışılıyor. Büyük Ortadoğu Projesi (Great Middle East Project)'nin aslında, bu dairedeki İslam ülkelerine demokrasi, insan hakları, medeniyet götürmek değil, aksine merkez İslam coğrafyasındaki uyanış ve diriliş hamlelerini bastırmaktır. Çoktandır, “sizi medenileştirmeye geliyoruz, geleceğiz” demiyorlar mıydı? Şu sözler XIII. yüzyılın bir Papa'sına aittir: “Esir ettiğiniz Müslümanlar, velev ki bunlar Hristiyanlığı kabul etmiş olsunlar, kıyamete değin sizlerin kölelerinizdir”⁶⁷.

Bilinmeyen zamanlardan beri hür ve müstakil yaşamış Türk Milleti, her zamanki gibi, köleliğin her çeşidini reddedecek iradeye, kâbiyet ve beceriye, idrak ve şuurra sahiptir.

KAYNAKÇA

- A.S. Hornby; *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*, London, 1944.
- *Divân-ı Lügati't-Türk Tercümesi*, Çeviren Kilisli Rifat, Hazırlayan Besim Atalay, C.I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.7, Çağ Yayınları, İstanbul, 1988.
- Eyüp Bey; “Binyılcılık ve Osmanlı Toplumunda Hicrî Milenyum Kıyamet Beklentisi ile İlgili Bazı Veriler”, *Dinî Araştırmalar*, C. VII, Sayı: 21.
- Fuad Salih es-Seyyid; *Mu'cemü'l-Elkâbe'l-Esmâi'l-Müsteara Fi't-Tarih'il-Arabî ve'l-İslâmî*, Daru't-Talim li'l-Melâyîn, Beyrut, 1990.
- Garaudy, Roger; *İlahi Mesajlar Ülkesi: FİLİSTİN*, Çeviren Cemal Aydın, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.
- Maalouf, Amin; *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, Çeviren Ali Berktaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016.
- *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, C.II, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2005.
- Nigel Cliff; *Son Haçlılar*, Çeviren Deniz Güzelülgen, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2012.
- Özdemir, Mehmet; *Endülüs Müslümanları, Siyasi Tarih*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2012.
- Prawdın, Michael; *The Mongol Empire*, London, 1961.
- *Redhouse Sözlüğü*, 9. Baskı, Redhouse Yayınevi, İstanbul, 1972.
- Sevim, Ali; “Dandanakan Savaşı”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul, 1993.
- Şemseddin Sami Bey; *Kâmus-ı Türkî*, İstanbul.
- *The Encyclopedia Americana, International Edition, I. Baskı, 1829.*
- *Türkçe-İngilizce Redhouse Sözlüğü*, İstanbul, 1998.

Harekâtı” başlatıldı. 07 Ekim 2001 Pazar günü saat 19.30'da Afganistan saldırısı başlatıldı... İngiltere harekâta yer aldı. İtalya Başbakanı Berlusconi; “İslam Dünyasını yeniden fethetmeliyiz, Batı İslam'dan üstündür” diyerek “re-conquista”yı işaret etti. Başkan George W. Bush; “Bu bir Haçlı seferidir, sizi uzun soluklu Haçlı seferine davet ediyorum” demekle aslında bilinç altındaki söyleyiyordu.

67 Nigel Cliff, A.g.e., s.82.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

- Yahya Kemal; “*Eski Şirin Rüzgârıyla*”, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını, İstanbul. 1969, 1985.
- Yalt, Ali Rıza; *Fransızca-Türkçe Sözlük*, Ararat Yayınevi, İstanbul, 1971.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi; *Hak Dini Kuran Dili*, C.I-X, Azim Yayınları, İstanbul.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

I.GIYASEDDİN KEYHÜSREV DÖNEMİNDE MARAŞ VE ÇEVRESİNİN SİYASİ DURUMU

Prof. Dr. Orhan DOĞAN*

Arş Gör. Aysel ERDOĞAN*

Özet

I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Sultan II. Kılıçarslan'ın 1192'de ölümü ve Türkiye Selçuklu Devletinde yaşanan saltanat değişimi sonrasında tahta çıkmış fakat 1196'da tahtı II. Süleyman Şah'a devretmek zorunda kalmıştır. Bu sırada Elbistan, Malatya gibi çeşitli yerlerde bulunmuştur. Dokuz yıllık bir aranın ardından I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Süleyman Şah'ın ölümü üzerine tahtı yeniden ele geçirmiştir. I. Keyhüsrev'in ilk saltanatı dönemi (1192- 1196)'nde Maraş ve civarında aktif bir siyaseti görülmemektedir. Rükneddin Süleyman Şah (II. Süleymanşah)'ın ölümünün ardından Türkiye Selçuklu Devletindeki taht değişikliklerinden faydalanmak isteyen Kilikya Ermeni Kralı II. Leon, Selçuklu sınır şehirlerine saldırılarda bulunmuştur. 1205 yılında Göksun'a hücum ederek çevresindeki beldelerle ele geçiren II. Leon, ertesi yıl 1206'da Maraş'a kadar birçok bölgeyi elde etmiş, çeşitli yağma ve tahribatlarda bulunmuştur. I. Keyhüsrev'in ikinci saltanatı döneminde (1205- 1211) de Ermenilerin bu saldırıları devam etmiştir. II. Leon'un Elbistan'ı kuşatması üzerine I. Keyhüsrev, II. Leon'u cezalandırmak ve kuşatmayı kaldırmak amaçlı bir sefer düzenlemiştir. Bu dönemde Selçuklular ve Eyyubiler arasında birkaç defa el değiştiren Maraş II. Leon tarafından da işgal edilmiştir. Nihayetinde I. Keyhüsrev, Maraş'ı Selçuklu ülkesine yeniden dâhil etmeyi başarmıştır. Çalışmada belirtilen dönemde Haçlıların ve Kilikya Ermenilerinin Maraş ve çevresindeki faaliyetleri ve I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in bu süreç içerisinde izlediği siyasete ele alınmıştır.

I.Gıyaseddin Keyhüsrev Döneminde Maraş Ve Çevresinin Siyasi Durumu

Maraş Bölgesi 1085- 86'lı yıllarda Selçuklu komutanı Emir Boldacı tarafından fethedilmiştir. Selçuklu Türkleri, I. Kılıç Arslan dönemi (1079- 1107)'nde Maraş ve Elbistan yöresine yerleşmeye başlamışlardır. Ancak I. Haçlı seferi Maraş, Elbistan ve Göksun gibi yerlerin Haçlıların eline geçmesine sebep olmuştur. Maraş'ta bir senyörlük, Elbistan'da ise bir Haçlı prensliği kuran Haçlıların Maraş'taki hâkimiyeti I. Kılıç Arslan tarafından şehrin yeniden fethedilmesi ile sona ermiştir. XII. yüzyıl boyunca Selçuklu Türkleri ve Haçlılar arasında sık sık el değiştiren Maraş, XII. yüzyılın sonlarına kadar birçok kez istilaya uğramış ve zarar görmüştür⁶⁸.

Selçuklu yönetimi, Maraş'ın stratejik bir öneme sahip olması bakımından, Selçuklu ülkesinin güvenliğinin sağlanması ve ticaret yollarının kontrol edilmesi açısından bu şehre büyük önem vermiştir. Ayrıca Doğu ve Güneydoğu Anadolu, Suriye ve Kilikya üzerinden Selçuklu topraklarına yapılacak saldırıların çoğunluğunun

*Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

*Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

⁶⁸ İlyas Gökhan, "13. Yüzyılın İlk Yarısında Maraş", I. Kahramanmaraş Sempozyumu, 6-8 Mayıs 2004, Kahramanmaraş, s. 345

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Maraş bölgesinden gelmesi sebebiyle de Maraş ve etrafında bulunan şehirler Selçuklu yönetimi açısından önem taşımıştır. Yine bu dönemde Antakya başta olmak üzere Suriye sahil şeridinde bulunan şehirlerin Haçlıların elinde olması ve Çukurova'nın da Ermenilerin elinde oluşu Maraş'ın elde tutulmasının stratejik önemini arttırmıştır. Bu sebeplerle Selçuklular, hanedana mensup bir melik ya da en seçkin komutanlarını Maraş'a göndermişlerdir⁶⁹. Büyük bir yerleşim yeri olan ve Mahruse-i Elbistan unvanını taşıyan Elbistan şehri Selçuklular zamanında meliklik merkezi olmuştur. Şehre ilk olarak II. Kılıçarslan, daha sonra ise Mugiseddin Tuğrulşah, melik tayin edilmiştir. Elbistan şehri Selçuklular döneminde gerçekleştirilen imar ve iskân faaliyetleri ile büyüüp gelişmiştir⁷⁰.

Elbistan'daki Melikliği döneminde Maraş bölgesi ile yakından ilgilenen II. Kılıçarslan, Maraş'a ayrı bir statü vermenin gerekliliğine inanmıştır. O, Maraş bölgesine yerleşen Türkmenler arasında birlik ve düzeni sağlamak, Kilikya bölgesindeki Ermenilerin yapacağı saldırıları önlemek, Antakya Haçlılarının saldırılarını etkisiz hale getirmek, Suriye'deki Eyyubilerin Maraş bölgesi başta olmak üzere Selçuklu topraklarına gerçekleştirdikleri saldırıları önlemek ve bir direniş noktası oluşturmak amacıyla Maraş'ta bir uç beyliği kurmaya karar vermiştir. II. Kılıçarslan bu amacı doğrultusunda komutanlarından Emir Hüsameddin Hasan'ı Maraş beyi olarak atamıştır. Maraş'ta kurulan bu Selçuklu uç beyliğinin kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Beylik, varlığını 1259 yılında Ermenilerin eline geçinceye kadar sürdürmüştür. Hüsameddin Hasan'ın 1208-09 tarihinde I. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından da Maraş'a yeniden emir olarak atandığı ifade edilmekle birlikte bu konuda kesinlik bulunmamaktadır. Hüsameddin Hasan, sonrasında oğlu İbrahim, daha sonra da torunu Nusretüddin zamanında Maraş'ın çok iyi idare ve imar edildiği anlaşılmaktadır⁷¹.

Sultan II. Kılıçarslan, 1184 yılında ülkesini eski Türk geleneklerine göre oğulları arasında paylaşmıştır. Bu paylaşımında Elbistan'ı oğlu Mugiseddin Tuğrulşah'a bırakmıştır. Oğullarından her birinin hâkim olacağı yerler Kılıç Arslan'ın divanına kaydedilmiş olup kendisine yalnızca başkent Konya'yı ayırdığı bilinmektedir⁷².

Tuğrul Şah, Anadolu'da birliği yeniden sağlayan kardeşi Rükneddin Süleyman Şah (II. Süleymanşah)'a tabi olmuştur. Tuğrulşah'ın Elbistan melikliği 1202 yılına kadar devam etmiştir. Bu tarihte Rükneddin Süleymanşah'ın Erzurum'u Saltuklulardan alması üzerine Elbistan melikliği Erzurum'a nakledilmiştir. Elbistan ise doğrudan merkeze bağlanmış ve gönderilen valiler tarafından idare edilmeye başlanmıştır⁷³. Ancak II. Kılıç

⁶⁹ İlyas Gökhan, "Selçuklular Zamanında Maraş Uç Beyliği ve Nusretüddin Hasan Bey", VII- XVI. Asırlarda Maraş Emirleri (Emir, Melik, Bey, Senyör, Beylerbeyi, Sancakbeyi), Ed. İlyas Gökhan- Selim Kaya, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş 2008, s. 123.

⁷⁰ İlyas Gökhan, Selçuklular Zamanında Maraş, Kahramanmaraş Büyük Şehir Belediyesi, 2013, s. 59.

⁷¹ Gökhan- Selim Kaya, İlkçağdan Dulkadirli'lere kadar Maraş, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş, 2008, s. 121.; Gökhan, "Selçuklular Zamanında Maraş Uç Beyliği ve Nusretüddin Hasan Bey", s. 127- 129.

⁷² Claude Cahen, Osmanlılardan Önce Anadolu, (Çev. Erol Üyepazarcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s.55.

⁷³ Mehmet Taştım, "Elbistan", DİA, c.XI, 1995, s.1.;Gökhan, Selçuklular Zamanında ..., s. 61; Kaya, a.g.e., s.99.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Arslan'ın 1192 yılında ölümünün ardından yaşanan siyasi bölünme ve taht mücadeleleri, Türkiye Selçuklu Devletinin sarsılmasına yol açmıştır. I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in sultanlığını ilan etmesinin ardından kardeşler arasında yaşanan taht mücadeleleri, Kilikya Ermenileri için fırsat yaratmıştır. Kilikya Ermeni hâkimi II. Leon, bu dönemde ortaya çıkan karışıklıklardan faydalanarak Selçuklular aleyhine genişleme siyasetini başlatmış ve faaliyetlerini arttırmıştır. Türklerin kontrolündeki bölgelere saldırılarda bulunan II. Leon, Selçuklu meliklerinin elindeki bazı kaleleri almış ve memleketlerini tahrip etmiştir⁷⁴. Bu dönemde Ermeniler tarafından gerçekleştirilen saldırılara Selçuklular, bir kez 1193'te Çukurova'ya yaptıkları akın ile karşılık verebilmişlerdir⁷⁵.

Türkiye Selçuklu Devleti'nde 1192 yılında Sultan II. Kılıç Arslan'ın Konya'da vefat etmesi üzerine tahta Ulu- Borlu meliki ve veliahdI. Gıyaseddin Keyhüsrev geçmiştir. O, kardeşi Rükneddin Süleymanşah, Konya'yı zapt edinceye kadar burada hüküm sürmüştür. 1192- 1196 yılları arasında Selçuklu tahtında bulunan I. Gıyaseddin Keyhüsrev, kardeşi Rükneddin Süleyman Şah ile yaptığı savaşta yenilerek tahtı terk etmek zorunda kalmıştır⁷⁶. Birinci sultanlığı döneminde kardeşleri ile mücadele etmek zorunda kalan I. Gıyaseddin Keyhüsrev, aynı zamanda Bizans İmparatoru III. Aleksios'un kuvvetlerini mağlup ederek batıya doğru yönelmiş vefetihlerde bulunmuştur. Ancak Tokat meliki kardeşi Rükneddin Süleymanşah'ın baskısı karşısında 1196 yılında Konya'yı terk etmek zorunda kalmıştır⁷⁷.

Rükneddin Süleymanşah, kardeşi I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in oğulları İzzeddin Keykavus ve Alaeddin Keykubad ile Elbistan'a giderek kardeşi Mugiseddin Tuğrulşah'ın yanında oturması konusunda anlaşma yapmıştır. Bu anlaşma üzerine Rükneddin Süleymanşah'ın Konya'da tahta oturmasının ardından I. Gıyaseddin Keyhüsrev, oğulları ile birlikte başkent Konya'dan yola çıkarak Kilikya Ermenilerinin sınırından Elbistan'a gitmiş ve burada kardeşi Mugiseddin Tuğrulşah tarafından karşılanmıştır. Kardeşini ve yeğenlerini birkaç gün ağırlayan Mugiseddin Tuğrulşah, sonrasında sultandan habersiz olarak şehrin kadısını ve imamlarını davet ederek Elbistan'ın, babası Kılıç Arslan tarafından kendisine bırakıldığını belirtmiştir. Bu tarihten sonra kendisinin ve kendi soyundan bir kimsenin bu şehirde, vilayette, kasaba ve köylerde mülkiyet ve ikta yolu ile yönetime müdahil olma hakkının kalmadığını açıklamıştır. Mugiseddin Tuğrulşah, bu sözlerini Elbistan ileri gelenlerinin huzurunda yazıya geçirmiştir⁷⁸. Tuğrulşah'ın bu kararını okuyan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in, "Çocukluk günlerinden günümüze kadar Melik Mugiseddin'de övgüye değer davranışlar, büyüklük izleri ve şans sahiplerinin özellikleri

⁷⁴ Gökhan- Selim Kaya, İlkçağdan Dulkadirli'lere kadar Maraş, s. 121- 122.

⁷⁵ Mehmet Ersan, Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s. 160- 161.

⁷⁶ Gregory Abu'l- Farac, Abu'l Farac Tarihi, Süryaniceden İngilizceye çev. Ernest A. Wallis Budge, Türkçe çev. Ömer Rıza Doğrul, C.II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999, s. 486; İbrahim Kafesoğlu, "Selçuklular", İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, C.10, s. 381.; Cahen, a.g.e., s. 60; Gökhan, Selçuklular Zamanında ..., s. 59- 60.

⁷⁷ Kafesoğlu, a.g.m., s. 381-82.

⁷⁸ İbn Bibi, C.I, s.59, İlyas Gökhan- Selim Kaya, İlkçağdan Dulkadirli'lere kadar Maraş, s. 122; Kaya, a.g.e., s.97; Gökhan, Selçuklular Zamanında ..., s. 59- 60.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

gözlenmiştir. Şimdide hiçbir şekilde onun makbul düşünceleri ve şahane hareketleri, iyiliğin ve doğruluğun dışında olamaz. Onun böyle bir lütufta bulunması, mübarek kalbimde ve aydınlık gönlünde yatan cömertlik duygularını açığa vurması, iyi ahlak ve olumlu davranış açısından şaşılacak ve beklenmedik bir durum değildir. Onun bana verdiğini burada hazır bulunanların ve devlet büyüklerinin şahitliğiyle kabul ettim ve onları tekrar kendisine iade ettim” diyerek kendisini eğlenceye verdiği ifade edilmiştir⁷⁹. Kısa bir süre sonra da Malatya’ya gitmeye karar vermiştir. Daha sonra ise Malatya’dan Şam’a giden I. Gıyaseddin Keyhüsrev, buradan da Diyarbakır, Ahlât ve Samsun üzerinden İstanbul’a giderek Bizans İmparatoruna sığınmıştır. Böylece kendisinin dokuz yıl sürecek olan sürgün hayatı başlamıştır⁸⁰.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev, yaklaşık dokuz yıl süren gurbet hayatının ilk yıllarında saltanatı yeniden elde etmek için yardım bulabilmek ümidiyle çevresindeki hükümdarları ziyaret etmiştir. Ancak bu girişimlerinde bir netice elde edememiştir. Halep Emiri Melik Tahir’den yardım istemiş ise de karşılık alamadığı için buradan ayrılmıştır. Buradan ayrılıp İstanbul’a giderken II. Leon, Kilikya Ermeni topraklarına gelen Gıyaseddin Keyhüsrev’i oldukça iyi karşılamıştır. Ancak bununla birlikte Rükneddin Süleymanşah’tan ve ülkesinin işgal edilmesinden çekindiğinden dolayı Onun yardım isteğine olumlu karşılık vermemiştir. Frankların İstanbul’u almalarına kadar burada yaşayan I. Gıyaseddin Keyhüsrev, ardından kalelerden birinin emiri olan kayınbabasının yanına gitmiştir. Burada kayınbabasının kendisine “ Allah bize teselli verinceye kadar bu kale sana da, bana da yetişir” dediği kaynaklarda ifade edilmektedir⁸¹.

Sultan Rükneddin Süleymanşah, 1204 yılında ölmüş, yerine çocuk yaşta bulunan oğlu III. Kılıçarslan geçmiştir. Bunun üzerine Kilikya Ermeni Prensi II. Leon, Selçuklu hâkimiyetinden çıkarak Türk topraklarına saldırmıştır. 1205’te Göksun ve buraya yakın bazı yerleri işgal eden II. Leon, Elbistan’a kadar gelmiş ve Türkleri esir ederek mallarını yağmalamıştır. Ermeniler, Elbistan’ı kuşatarak Elbistan’ın güneyinden Fırat nehrine doğru akan Göksu nehrini aşarak Halep taraflarına doğru ilerlemişlerdir⁸².

II.Süleymanşah’ın 1204 yılında ölümünden sonra III. Kılıçarslan döneminde de Kilikya Ermeni Kralı II. Leon, Türkiye Selçuklu Devleti’nde ard arda meydana gelen taht değişikliklerinden faydalanmak amacı ile Selçuklu sınır şehirlerine saldırılarını sürdürmüştür⁸³.

I.Gıyaseddin Keyhüsrev, 1196’dan 1205 yılına kadar devam eden gurbet hayatının ardından henüz çocuk yaşta III. Kılıçarslan’ın sultan olmasının üzerine, özellikle Uç Türkmenlerinin başında bulunan Yağlıbasan’ın

⁷⁹ İbn Bibi, C.I, s. 59- 61.

⁸⁰ Gökhan, Selçuklular Zamanında ..., s. 61.

⁸¹ Gregory Abu'l- Farac, Abu'l Farac Tarihi, s.474, Selim Kaya, I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192- 1211), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 97- 99.

⁸² Ersan, a.g.e, 161-162.; Turan, s. 285-86, Simbat, s.76, Gökhan, Selçuklular Zamanında... s. 61- 62, Selim Kaya, s.133.

⁸³ İlyas Gökhan- Selim Kaya, İlkçağdan Dulkadirililere kadar Maraş, s. 122.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

teşebbüsüyle tahta çıkmak üzere İstanbul'dan Konya'ya hareket etmiş ve Şubat 1205'te tekrar sultan olmuştur⁸⁴. III. Kılıçarslan'dan sonra tahta çıkan I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Rükneddin Süleymanşah tarafından Anadolu'da kurulmasına başlanmış olan birliği güçlendirmeye çalışmıştır. Kuzeyde III. Aleksios Komnenos'u yenen I. Gıyaseddin Keyhüsrev, güneyde Antalya'yı ele geçirmiş ve bu şehre sübaşı olarak Er Tokuş'u atamıştır⁸⁵.

Anadolu ve Suriye'de saldırılarına devam eden II. Leon, 1205-1206'da Antakya'nın kuzeyindeki Derbsak'ı ele geçirerek yakmış ve halkını da esir etmiştir. Ermeniler, Halep yakınlarına kadar gelerek burada yaşayan Türkmenleri öldürmüşler ve mallarını da yağmalamışlardır⁸⁶. 1205 yılında Göksun'a hücum ederek çevresindeki beldelerle birlikte burayı ele geçiren II. Leon, yörenin Türklerden oluşan halkını esir etmiş ve mallarını yağmalamıştır. Ertesi yıl Ocak 1209'da Maraş'a kadar gelerek birçok beldeyi elde etmiş, yağma ve tahribatlarını sürdürmüştür⁸⁷.

Ermenilerin ele geçirdiği Halep yakınındaki beldelerle Antakya yakınındaki Derbsak ve Halep, Eyyubi Meliki Melikü'z-Zahir'in hâkimiyetinde iken Maraş ve Göksun çevreleri ise Selçukluların hâkimiyetindeydi. Melikü'z-Zahir, Ermenilerin üzerine yürümüş, ancak II. Leon, onunla çatışmadan kaçarak elde ettiği ganimetlerle Klikya'ya dönmüştür⁸⁸.

Ermenilerin Selçuklu ve Eyyubi topraklarına olan saldırıları, Anadolu ve Suriye şehirleri arasındaki ticaret yollarının güvenliğinin sarsılmasına ve tüccarların zarar etmesine yol açmıştır. 1207- 1208'de Göksun üzerinden Elbistan'a kadar ulaşan II. Leon, şehri kuşatmışsa da ele geçirememiştir. Ancak bununla birlikte bölgede büyük tahribata yol açmış ve yağmada bulunmuştur⁸⁹.

Kilikya Ermenilerinin, Göksun ve Elbistan'da gerçekleştirdikleri tahribatlar, ardından da Maraş'ı yağmalayıp Halep'e kadar gelmeleri, Selçukluların Ermeniler üzerine sefer yapmasını zorunlu kılmıştır⁹⁰. İkinci saltanatı döneminde takip ettiği siyasi faaliyetlerinde ticari gelişmeleri de göz önünde bulunduran I. Gıyaseddin Keyhüsrev, ülkenin iktisadi açıdan gelişmesini engelleyen bu olaylar ve Ermeni ilerleyişinin devam etmesi üzerine Ermeniler üzerine bir sefer düzenlemeyi düşünmüştür. I. Gıyaseddin Keyhüsrev, II. Leon'un Elbistan'ı

⁸⁴ Ersan, a.g.e., s. 163; Gregory Abu'l-Farac, Abu'l Farac Tarihi, Süryaniceden İngilizceye çev. Ernest A. Wallis Budge, Türkçe çev. Ömer Rıza Doğrul, C.II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999, s. 486; Smbat Sparapet's Chronicle (nşr. R. Bedrosian), New Jersey 2005, s. 72; Tamara Talbot Rice, Ancient Peoples and Places The Seljuks in Asia Minor, London 1961, s. 66.

⁸⁵ İbn Bibi, El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l Umuri'l-Ala'ıye (Selçuk Name), Haz. Mürsel Öztürk, C.I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s.14.

⁸⁶ Gökhan, Selçuklular Zamanında ..., s. 62.

⁸⁷ Gökhan- Kaya, İlkçağdan Dulkadirililere kadar Maraş, s. 122- 123.

⁸⁸ Gökhan, Selçuklular Zamanında ..., s. 62., Bak, İbnü'l Esir, el- Kamil Fi't- Tarih, (Büyük İslam Tarihi), C.XII, (çev. A. Ağrakça, A. Özaydın), Bahar Yay., İstanbul 1987, s. 195- 196.

⁸⁹ Gökhan, Selçuklular Zamanında ..., s. 63, Bak, Smbat, s. 76, Kaya, s.134.

⁹⁰ Gökhan, Selçuklular Zamanında ..., s. 64.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

kuşatması üzerine seferi gerçekleştirmeye karar vermiştir. II. Leon'u cezalandırmak amacıyla, dedesi I. Rükneddin Mesudve babası II. Kılıçarslan tarafından ele geçirilmiş olan Maraş'a gitmiştir. I. Gıyaseddin Keyhüsrev, 1208 yılı sonları ve 1209 yılı başlarında Maraş'ı tekrar ele geçirerek Selçuklu ülkesine dâhil etmiştir. Böylece Selçuklu devletinde Maraş'a bağlı bir uç beyliği meydana gelmiştir⁹¹. Sonrasında da II. Kılıçarslan'ın emirlerinden olan ve daha önce de onun tarafından bu bölgeye melik tayin olunan Hüsameddin Hasan'ı bu bölgeye yerleştirmiştir. Maraş hâkimi Nusretüddin Hasan Beyin, kaynaklarda bu dönemde adının geçtiği ifade edilmektedir. Hüsameddin Hasan'ın, oğlu İbrahim'in ve torunu Nusretüddin'in döneminde Maraş'ın iyi bir şekilde idare ve imar olunduğu ifade edilmektedir. Haçlı istila ve işgali altında çok harap olan ve nüfusu azalan Maraş, bu beyler döneminde imar edilmiştir. Bu beylere ait abidelerin en önemlisini eski devirlerde Arabisus ve Erbisus veya Efsus denilen günümüzde Afşin olarak ifade edilen yerleşim yeri teşkil etmektedir. Eshab-ı Kehf mağarasının da burada bulunması sebebiyle halk tarafından çok ziyaret edilmesi sonucunda burada yolcu ve ziyaretçiler için içerisinde kervansaray, cami ve zaviye bulunan büyük bir külliye inşa edilmiştir. Bu beylere ait bu abide üzerinde bulunan İzzeddin Keykavüs ve Alaeddin Keykubad zamanına ait kitabeler bu döneme kadar gelebilmiştir. I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Maraş'ı Ermenilerden alarak hem babasına ait bir mirası kurtarmış hem de dağlarla çevrili Klikya Ermeni krallığına girebilmek için Ceyhan vadisine hâkim bulunan şehri elde etmiştir⁹².

Maraş'ı ele geçirdikten sonra Kilikya Ermenilerine ağır bir darbe vurmak isteyen I. Gıyaseddin Keyhüsrev, bu amacı doğrultusunda Ermenileri iki ateş arasında bırakmak için Halep Eyyubi hükümdarı Melikü'z-Zahir'e ittifak teklif etmiştir. I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Eyyubi hükümdarına yolladığı elçi aracılığı ile kendisine asker göndermesini talep etmiştir. Bu talep üzerine Melikü'z- Zahir, Seyfeddin İbn Alemüddin ve İzzeddin Aybek komutasında bir ordu göndermiştir. Birleşik Eyyubi ve Selçuklu ordusu, Kilikya Ermenilerinin üzerine yürümüştür. Bu çatışmalarda başta Maraş ve Pertus Kalesi olmak üzere birçok yer Ermenilerin elinden alınmış ve bu kalenin senyörü olan Ermeni prensin oğlu Gregorie de esir edilmiştir. Özellikle Maraş ve Elbistan arasındaki dağlık bölgede bulunan Pertus Kalesi'nin alınması, Ermenilerin moralini bozmuştur. Bu zaferden sonra Leon, Keyhüsrev'den yardım isteyen Suriye'deki müttefikleri Halep Emiri ve Antakya Frank Prensine saygı göstermek zorunda bırakılmıştır. Kış mevsiminin yaklaşması sebebiyle I. Gıyaseddin Keyhüsrev, ertesi yıl yeniden sefer yapmak üzere geri dönmüştür. Ermeni prensi II. Leon ise Eyyubi Melikleri el-Adil ve ez- Zahir'e başvurarak barış istemiştir. I. Gıyaseddin Keyhüsrev, onun barış isteğini; Müslüman esirlerin serbest bırakılması, tazminat ödenmesi ve Halep sınırlarına bir daha saldırı düzenlenmemesi, Selçuklular ile Eyyubiler aleyhine

⁹¹ Gökhan- Kaya, İlkçağdan Dulkadirililere kadar Maraş, s. 123; Tufan Gündüz, "Kahramanmaraş", DİA, 2001, C. 24, s. 193.; E. Honigmann, "Maraş", İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, C.7, İstanbul, s.315.

⁹² Osman Turan, Selçuklular zamanında Türkiye Tarihi, Nakışlar Yayınevi, İstanbul 1984, s. 286- 287; Kaya, a.g.e., s. 135; Gökhan, Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş 2011, s. 126; Gündüz, a.g.m., s. 193; İlyas Gökhan, "13. Yüzyılın İlk Yarısında Maraş", s.347.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

faaliyette bulunulmaması ve Gıyaseddin Keyhüsrev'den yıllar önce alınan eşyaların geri verilmesi şartıyla kabul etmiştir. Bundan sonra Ermeni Prensi II. Leon, Selçuklu sultanına tabi olarak onun adına sikkeler kestirmiştir. Böylece Ermeniler, Selçuklulara tabi bir duruma girmiştir. Ermenilerden alınan Pertus Kalesi de Nusretüddin Hasan Bey'e bırakılmıştır⁹³. II. Leon, I.Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanatı süresince bu anlaşmaya sadık kalmış ve Sultan adına sikkeler bastırmıştır⁹⁴.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev, 1211 yılında Bizans İmparatoru Laskaris ile Alaşehir'de yaptığı savaşta şehit olmuştur⁹⁵. I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünün ardından tahtın başına; Sultanın oğulları Malatya Meliki İzzeetin Keykavus, Tokat meliki Alaeddin Keykubad ve Koyluhisar meliki Celaeddin Keyferidun'dan hangisinin geçeceği konusunda anlaşmazlık çıkmıştır. Bu tartışmada ümeranın en nüfuzlu kimselerinden biri olan Maraş Emiri Nusretüddin Hasan Beyin, İzzeddin Keykavus'u desteklemesi, diğer beylerin de onun teklifini kabul etmesi üzerine 1211 yılında İzzeddin Keykavus sultan olmuştur. I. İzzeddin Keykavus'un tahta geçmesinde büyük rol oynayan Nusretüddin Hasan Bey⁹⁶, onun döneminde de Maraş emirliğini sürdürmüştür⁹⁷. Maraş, Hüsameddin Hasan soyundan gelen valiler tarafından idare edilirken, Elbistan, genellikle Selçuklu hanedanından melikler tarafından idare edilmiş, kimi zaman da önemli ümera tarafından yönetilmiştir. Bundan dolayı Elbistan Maraş Emirliği sınırlarına dâhil olmamıştır. Bu Emirliğin sınırlarında Maraş'ın dışında; Göksun, Afşin, Pertus, Dülük, Raban, Tel- Başir ve Derbsak gibi şehir ve kaleler yer almıştır⁹⁸.

KAYNAKÇA

ABU'L- FARAC, Gregory Abu'l Farac Tarihi, Süryaniceden İngilizceye çev. Ernest A. Wallis Budge, Türkçe çev. Ömer Rıza Doğrul, C.II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999.

BİBİ, İbn, El Evamirü'l -Ala'ıye Fi'l Umuri'l-Ala'ıye (Selçuk Name), Haz. Mürsel Öztürk, C.I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996.

CAHEN, Claude, Osmanlılardan Önce Anadolu, (Çev. Erol Üye pazarıcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.

⁹³ Cahen, a.g.e., s. 66-67; Gökhan, Kaya, "Selçuklular Döneminde Maraş", Maraş Tarihi ve Sanatı Üzerine, Ed. M. Özkarcı- S. Kaya- İ. Gökhan, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniv. Rektörlük Yayın No: 132, Kahramanmaraş 2008, s. 83.

⁹⁴ Ersan, a.g.e., s. 164.

⁹⁵ Gökhan- Selim Kaya, İlkçağdan Dulkadirli'lere kadar Maraş, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş, 2008, s. 124.

⁹⁶ 1211 yılında Maraş emirliğinin başında olduğu görülen Nusretüddin Hasan Beyin I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümü ve iki oğlu arasında yaşanan taht mücadelesinde, I. İzzeddin Keykavus'u sultan seçtirecek kadar nüfuz sahibi oluşundan uzun süredir Maraş Emiri olduğu tahmin edilmektedir. (İlyas Gökhan, "Selçuklular Zamanında Maraş Uç Beyliği ve Nusretüddin Hasan Bey", s. 129- 130)

⁹⁷ Gökhan, "Selçuklular Zamanında Maraş Uç Beyliği ve Nusretüddin Hasan Bey",s. 133; İbn Bibi, a.g.e., s. 15; Turan, a.g.e., s. 293- 296., Symbat, a.g.e., s. 74.

⁹⁸ Gökhan, Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi, s. 127.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

- ERSAN, Mehmet, Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007.
- GÖKHAN, İlyas - Selim Kaya, İlkçağdan Dulkadirililere kadar Maraş, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş, 2008.
- GÖKHAN, İlyas, "13. Yüzyılın İlk Yarısında Maraş", I. Kahramanmaraş Sempozyumu, 6-8 Mayıs 2004, Kahramanmaraş, ss. 345- 353.
- GÖKHAN, İlyas, "Selçuklular Zamanında Maraş Uç Beyliği ve Nusretüddin Hasan Bey", VII- XVI. Asırlarda Maraş Emirleri (Emir, Melik, Bey, Senyör, Beylerbeyi, Sancakbeyi), Ed. İlyas Gökhan- Selim Kaya, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş 2008.
- GÖKHAN, İlyas, Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş 2011.
- GÖKHAN, İlyas, Selçuklular Zamanında Maraş, Kahramanmaraş Büyük Şehir Belediyesi, 2013.
- GÜNDÜZ, Tufan, "Kahramanmaraş", DİA, 2001, C. 24, s. 192- 196.
- HONIGMANN, E. "Maraş", İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, C.7, İstanbul, ss. 312- 315.
- KAFESOĞLU, İbrahim "Selçuklular", İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, C.10, ss. 353- 381.
- KAYA, Selim, "Selçuklular Döneminde Maraş", Maraş Tarihi ve Sanatı Üzerine, Ed. M. Özkarcı- S. Kaya- İ. Gökhan, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniv. Rektörlük Yayın No: 132, Kahramanmaraş 2008.
- KAYA, Selim, I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192- 1211), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006.
- RİCE, Tamara Talbot, Ancient Peoples and Places The Seljuks in Asia Minor, London 1961.
- SMBAT, Smbat Sparapet's Chronicle (nşr. R. Bedrosian), New Jersey, 2005.
- TAŞTEMİR, Mehmet, "Elbistan", DİA, C. 11, 1995, ss.1- 3.
- TURAN, Osman, Selçuklular zamanında Türkiye Tarihi, Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1984.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

MARAŞ'IN KOLEKTİF DİNÎ HAFIZASINDA SELÇUKLULARIN YERİ: ASHAB-I KEHF ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ*

Özet

Kur'an'da Kehf sûresiyle bir sûrenin adı ve konusu olan Ashâb-ı Kehf, Müslüman toplumlarda çeşitli şekillerde hikaye edilen tarihî bir olayın veya olaylar zincirinin kahramanları olarak karşımıza çıkar. Ashâb-ı Kehf olayı, Müslümanların kolektif hafızasının, kolektif dinî hafızasının, toplumsal arşivinin en önemli unsurlarından biridir. Bilindiği üzere kolektif hafıza, şimdiden ödünç alınan veri ile elde edilen geçmişin yeniden bir inşası olup bilginin kendisi vasıtasıyla birey ve gruplar arasında ve bir nesilden diğerine geçirildiği araçtır. Toplumun zamansal birikimlerine işaret eden toplumsal hafıza, tabir caizse toplumun arşividir; toplum, hatırlama sürecinde kendisine lazım olan şeyleri bu arşivden alır. Nitekim toplumsal bilincin zamansal kuruluşu olarak toplumsal hafıza, Maraş halkı örneğinde Selçuklular zamanında Ashâb-ı Kehf'in ihya ve imar edilmesi suretiyle Maraş insanının şimdinden geçmişine, geçmişinden tekrar şimdisine ve şimdinden de geleceğine geçmişteki birikimlerin yenilenmesi, yeniden inşası olarak anlaşılabilir. Bugünün Kahramanmaraş'ının kolektif dinî hafızası, Selçuklular döneminde Afşin yöresindeki Ashab-ı Kehf'in ihya ve imarıyla tarihten çıkıp gelmiş, güncellenmiş, şimdikleşmiş ve hikâye oradan da bugüne kadar gelerek Kur'an kıssasının hayatın merkezine oturmasını intaç etmiştir. Bu yönüyle bakıldığında Selçuklular, Ashab-ı Kehf inşasıyla Maraş'ın kolektif dinî hafızasının oluşumunda önemli bir etkiye sahip olmuşlardır. Bu çalışmada bu etkinin boyutları anlaşılmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Selçuklular, Maraş, İslam, kolektif dinî hafıza, Ashâb-ı Kehf

THE PLACE OF SELJUKS IN MARAŞ'S COLLECTIVE RELIGIOUS MEMORY: THE CASE OF ASHÂB AL-KEHF

Abstract

Ashâb al-Kahf, which is the name and subject of a part (sûrah) known as Surah Al-Kahf in the Qur'an, comes out as the protagonists of a historical event or events chain that are told in various forms in Muslim societies. The Ashâb al-Kahf event is one of the most important elements of the collective memory, the collective religious memory, and the social archive of the Muslims. As it is known, collective memory is a reconstruction of the past got with the data that is borrowed from now and is the means through which knowledge is passed between individuals and groups and from one generation to another. As a matter of fact, the social memory as the temporal foundation of social consciousness can be understood as the renewal of the accumulations of Maraş

* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fak. Felsefe ve Din Bilimleri Bölüm Bşk. Din Sosyolojisi Anabilim Dalı Bşk. e-mail: ejder.okumus@gmail.com.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

people who have passed from the present to the past, from the past to the present again and from now to the future by the rehabilitation and rebuilding of the Ashâf-ı Kehf in the Seljuks period in the case of Maraş people. The collective religious memory of today's Kahramanmaraş has come out of history, been updated, and been reached the present with improvement and rebuilding of Ashâb al-Kahf in Afşin region in the Seljuks period and the story has come to the present day from there and it has resulted in that the Quranic story is the central of life. In this respect, the Seljuks, with the construction of the Ashab al-Kahf, had an important influence on the formation of the collective religious memory of Maraş. In this study, the researcher tries to understand the dimensions of this effect.

Key words: Seljuks, Maraş, Islam, collective religious memory, Ashâb al-Kahf

Giriş

Bu çalışma, Ashab-ı Kehf örneğinde Maraş'ın kolektif dinî hafızasının veya dinî kolektif hafızanın oluşumunda Selçukluların etkisini konu edinmektedir.

Selçuklular, kurdukları siyasal düzenlerle, inşa ettikleri toplumsal, kültürel, ekonomik, eğitimsel, dinî, askerî vs. yapılarla insanlık tarihine yön vermişlerdir. İnsanlığa birçok eser bırakıp gitmişlerdir. Selçuklular, Anadolu coğrafyasında da çok büyük izler bırakmışlardır. Anadolu'nun müslümanlaşmasında Selçukluların rolü büyüktür. Selçuklular, yaptıkları hizmet ve bıraktıkları eserlerle, genel olarak Müslümanların, özelde ise Anadolu insanının toplumsal hafızasının oluşumunda etkili olmuşlardır.

Selçuklular, Maraş üzerinde de önemli etkilere sahip olmuşlardır. Maraş'taki hâkimiyetleri boyunca birçok kalıcı esere imza atmışlardır. Bu eserlerden biri de Afşin'deki Ashab-ı Kehf'in bulunduğu inanan yere yaptıkları külliye, bina ve düzenlemedir, bir bakıma ihya ve imar çalışmalarıdır. Bugünün Kahramanmaraş'ının kolektif dinî hafızası, belli yönleriyle, Selçuklular döneminde Afşin yöresindeki Ashab-ı Kehf'in ihya ve imarıyla tarihten çıkıp gelmiş, güncellenmiş, şimdikleşmiş ve hikâyeye oradan da bugüne kadar gelerek Kur'an kıssasının hayatın merkezine oturmasını intaç etmiştir. Bu yönüyle bakıldığında Selçuklular, Ashab-ı Kehf inşasıyla Maraş'ın kolektif dinî hafızasının oluşumunda önemli bir etkiye sahip olmuşlardır.

Kur'an'da Kehf sûresiyle bir sûrenin adı ve konusu olan Ashâb-ı Kehf, Müslüman toplumlarda çeşitli şekillerde hikaye edilen tarihî bir olayın veya olaylar zincirinin kahramanları olarak karşımıza çıkar. Ashâb-ı Kehf olayı, Müslümanların kolektif hafızasının, kolektif dinî hafızasının, toplumsal arşivinin en önemli unsurlarından biridir. Bilindiği üzere kolektif hafıza, şimdiden ödünç alınan veri ile elde edilen geçmişin yeniden bir inşası olup bilginin kendisi vasıtasıyla birey ve gruplar arasında ve bir nesilden diğerine geçirildiği araçtır. Toplumun zamansal birikimlerine işaret eden toplumsal hafıza, tabir caizse toplumun arşividir; toplum, unutma ve hatırlama sürecinde kendisine lazım olan şeyleri bu arşivden alır. Nitekim toplumsal bilincin zamansal kuruluşu olarak toplumsal hafıza, Maraş halkı örneğinde Selçuklular zamanında Ashâb-ı Kehf'in ihya ve imar edilmesi suretiyle

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Maraş insanının şimdinden geçmişine, geçmişinden tekrar şimdisine ve şimdinden de geleceğine geçmişteki birikimlerin yenilenmesi, yeniden inşası olarak anlaşılabilir. İşte bu çalışmada Ashâb-ı Kehf'in Maraş halkının dinî kolektif hafızasının oluşmasındaki öneminin anlaşılması amaçlanmaktadır.

Kolektif Hafıza ve Din

Kolektif hafıza veya bellek teriminin çağdaş kullanımı Emile Durkheim'e kadar götürülebilir. Durkheim, *Dinî Hayatın İlk Biçimleri* adlı eserinde hatıra ritüelleri hakkında genişçe yazmıştır.⁹⁹ Tabii kolektif hafıza hakkında geniş bir teoriyi ilk geliştiren kişinin Maurice Halbwachs olduğu söylenebilir.¹⁰⁰ Halbwachs'a göre bir kişi, ancak kendisini, bir veya birkaç grup ve bir veya birkaç kolektif düşünce durumu içinde konumlandırmasıyla hatırlar.¹⁰¹ Anlaşıldığı kadarıyla Halbwachs'ın yaklaşımında bütün hafızalar, kolektif kontekste biçimlenir ve organize olurlar.¹⁰² Kolektif bellek, şimdiden ödünç alınan data ile elde edilen geçmişin yeniden bir inşasıdır.¹⁰³ Şöyle de denilebilir: Toplumsal bellek, bilginin kendisi vasıtasıyla birey ve gruplar arasında ve bir nesilden diğerine geçirildiği araç¹⁰⁴ olarak tanımlanabilir.¹⁰⁵

Toplumun zamansal birikimlerine işaret eden toplumsal bellek, tabir caizse toplumun arşividir; toplum, unutma ve hatırlama sürecinde kendisine lazım olan şeyleri bu arşivden alır. Toplumsal hafıza, aslında bir unutma ve hatırlama süreci olarak anlaşılabilir. İnsanlar, bu unutma ve hatırlama süreci içinde düşünce, tahayyül ve deneyimlerini dün, bugün ve yarına, daha tam bir zamanlama ifadesiyle geçmiş, şimdi ve geleceğe göre şekillendirme yoluna giderler. Hafıza, kişinin ve toplumun temelidir. Belleksiz ne ben ne de kimlik var olabilir. Bellek olmadan gruplar kendilerini başkalarından ayıramazlar¹⁰⁶. İnsanlar, toplum içinde hafızalarını edinirler. Toplumda belleklerini geri getirir, onaylar, tanır ve lokalize ederler.¹⁰⁷ Maurice Halbwachs'a (1877–1945) göre bireylerin, grup bağlamları dışında uyumlu ve kalıcı bir tarzda hatırlaması mümkün değildir¹⁰⁸.

⁹⁹ Emile Durkheim, *Din Hayatının İbtidâi Şekilleri*, c. 1-2, Çev. Hüseyin Câhid, Tanin Matbaası, İstanbul 1923.

¹⁰⁰ Vromen Suzanne, "The French Panthéon: A Study in Divisiveness", JAMALS, 1995.

¹⁰¹ Maurice Halbwachs, *On Collective Memory*, Çev. ve ed. Lewis A. Coser, University of Chicago Press, Chicago 1992, s. 33.

¹⁰² James B. Pennebaker ve Becky L. Banasick, *Collective Memory of Political Events*, Ed. James B. Pennebaker, Dario Paez, Bernard Rimé. Mahwah, Lawrence Erlbaum Associates, Inc., New Jersey 1997, ss. 3-20.

¹⁰³ Maurice Halbwachs, *On Collective Memory*, s. 69.

¹⁰⁴ C. Crumley, "Exploring Venues of Social Memory", *Social Memory and History: Anthropological Perspectives*, ed. J. J. Climo ve M. G. Cattell, Altamira Press, Walnut Creek, CA 2002, ss. 39-52

¹⁰⁵ Ejder Okumuş, "Mustafa Aslan'ın "Kolektivite, Tarih ve Bellek: Sünni Halk İnançlarında Hz. Ali Tasavvuru Üzerine Bir Din Sosyolojisi İncelemesi" Başlıklı Bildirisine Müzakere, *Uluslararası Hz. Ali Sempozyumu*, İzmir, 18-21 Aralık 2009.

¹⁰⁶ Jacob J. Climo ve Maria G. Cattell, "Introduction: Meaning in Social Memory and History: Anthropological Perspectives", *Social Memory and History: Anthropological Perspectives*, ed. J. J. Climo ve M. G. Cattell, Altamira Press, Walnut Creek, CA 2002, ss. 1.

¹⁰⁷ Maurice Halbwachs, *On Collective Memory*, s. 38.

¹⁰⁸ Ejder Okumuş, "Mustafa Aslan'ın "Kolektivite, Tarih ve Bellek: Sünni Halk İnançlarında Hz. Ali Tasavvuru Üzerine Bir Din Sosyolojisi İncelemesi" Başlıklı Bildirisine Müzakere, *Uluslararası Hz. Ali Sempozyumu*, İzmir, 18-21 Aralık 2009.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Kolektif veya toplumsal hafızanın bir takım unsurları vardır. Bu unsurlar, kolektif hafızayı oluşturur. Kültür, gelenek, tarih, yazı, söz, inanç, din, ritüeller, dil, zaman, mekân, ahlak, değerler, hukuk, eğitim, siyaset, beden, semboller, mitoloji, hikâyeler gibi unsurları bu cümleden zikretmek mümkündür.

Kolektif hafızanın unsurları arasında dinin yeri büyüktür. Dinin etkili olduğu toplumsal hayatta din, kolektif hafızada belirleyici güçte bir unsurdur.

Dinin kolektif hafızadaki yerine işaret etmek üzere kolektif dinî hafıza veya dinî kolektif hafıza kavramsallaştırması yapılabilir.

Genel olarak kolektif hafıza birey ve toplum hayatı için çok varoluşsal derecede önemlidir. O sebeple titizlikle korunmalı, diri tutulmalıdır. Hafızasını kaybeden kimliğini, benliğini, kendi olmağını, yaşam amacını kaybeder; bunları kaybeden ise varlığını kaybeder. Kolektif hafızanın kurulması ve korunmasında dinin çok güçlü bir yeri olduğuna göre dinin korunması, dinî inanç, ilke, değer ve hayatın canlı bir biçimde idamesi, kolektif hafızanın canlı bir biçimde idamesinde olmazsa olmazdır.

Esasen din ile hafıza arasında anlam içeriklerinden toplumsal boyutlarına kadar önemli bir bağlılık veya ilişkisellik söz konusudur. Anlam dünyası itibariyle din, bir bağlanmayı ifade ederken, hafıza da tutmayı, tutunmayı, bağlanmayı, ait olmayı ifade eder. Sonuçta her ikisinde de bağlanma vardır. Toplumsal boyutları itibariyle ise hem din hem de hafıza toplumu, toplumsallığı besler ve ondan beslenir. Bu açıdan bakıldığında da ikisi arasında önemli bir bağ vardır. Din, insanların ayrı ayrı ve birlikte yüce bir güce, üstün bir İlah'a, Yüce Yaratıcı'ya, bir olan Allah'a bağlanmalarını, iman etmelerini ve de bu iman ile imanın gerektirdiği fiiller üzerinden birbirlerine bağlanmalarını ifade eder.¹⁰⁹ O halde hafızanın oluşmasında, hafızanın unsurlarının hafızada toplanması ve sağlam bir birliktelik sağlamalarında, insanların toplumsal bağlamda varlık kazanan hafızaya bağlanmalarında, hafızadan beslenmelerinde vs. din yapısı gereği çok önemli rol oynar.

Dinin kurucu unsurlardan olduğu ve inançlarda, tutum ve davranışlarda, ilişkilerde belirleyici olduğu toplumsal kontekstte, kolektif hafıza bir bakıma dinî hafıza halinde olabilir. Çünkü bu durumda kolektif hafızanın oluşumunda din belirleyici konumdadır.

Kehf Sûresi

Rahmân, Rahîm olan Allah'ın Adıyla:

- 1 - Hamd, o Allah'a mahsustur ki Kuluna kitabı indirdi ve ona hiçbir eğrilik koymadı.
- 2 - Onu dosdoğru (bir kitap) olarak (indirdi) ki katından gelecek şiddetli azaba karşı (insanları) uyarısın ve yararlı işler yapan müminlere kendileri için güzel bir mükafat bulunduğunu müjdelesin.
- 3 - Onlar orada sürekli kalacaklardır.
- 4 - Ve "Allah çocuk edindi" diyenleri de uyarısın.

¹⁰⁹ Bkz. Jakub Urbaniak, "Religion as memory: How has the continuity of tradition produced collective meanings? – Part one", *HTS Theologiese Studies/Theological Studies*, 71(3), 2015, ss. 1-8 (<http://www.scielo.org.za/pdf/hts/v71n3/22.pdf> (Giriş: 15.11.2016)).

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

- 5 - Bu hususta ne kendilerinin, ne de atalarının hiçbir bilgisi yoktur. Ağzlarından çıkan söz ne büyük bir iftiradır. Onlar, yalandan başka bir şey söylemiyorlar.
- 6 - Demek onlar, bu söze (kitaba) inanmazlarsa, onların peşinde üzüle üzüle kendini helak edeceksin!
- 7 - Biz yeryüzündeki şeyleri kendisine süs olsun diye yarattık ki, insanların hangisinin daha güzel amel edeceğini deneyelim.
- 8 - Şüphesiz biz, yeryüzünde olanları kupkuru bir toprak yapacağız.
- 9 - Yoksa sen Ashab-ı Kehf'i ve Rakim'i (isimlerinin yazılı bulunduğu taş kitabeyi) şaşılacak âyetlerimizden mi sandın?
- 10 - O gençler mağaraya sığınınca şöyle dediler: "Rabbimiz! Bize katından bir rahmet ver ve bizim için şu işimizden bir kurtuluş yolu hazırla."
- 11 - Bunun üzerine biz de kulaklarını tıkayarak mağarada onları yıllarca uyuttuk.
- 12 - Sonra da iki gruptan hangisinin, onların mağarada kaldıkları süreyi daha iyi hesapladığını anlamak için, onları tekrar uyandırdık.
- 13 - Biz sana onların kıssalarını gerçek olarak anlatacağız. Hakikaten onlar, Rablerine iman eden birkaç genç idi. Biz de onların hidayetlerini artırdık.
- 14 - (Oranın hükümdarı karşısında) ayağa kalkarak dediler ki: "Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir. Biz, O'ndan başkasına ilâh deyip tapmayız, yoksa saçma sapan konuşmuş oluruz.
- 15 - Şu bizim kavmimiz, Allah'tan başka ilâh edindiler. Onların ilâh olduğuna dair açık bir delil getirselerdin ya! Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kim olabilir?"
- 16 - (İçlerinden biri şöyle demişti:) "Mademki siz, onlardan ve Allah'tan başka taptıkları putlardan ayrıldınız, o halde mağaraya sığınma ki, Rabbiniz rahmetinden size genişlik versin ve işinizi rast getirip kolaylaştırsın."
- 17 - Ey Muhammed! Baksaydın güneşin doğduğu zaman mağaranın sağ tarafına yöneldiğini, batarken de sol taraftan onları makaslayıp geçtiğini götürdün. Onlar, mağaranın geniş bir yerinde idiler. İşte bu Allah'ın mucizelerindedir. Allah kime hidayet ederse, işte o, hakka ulaşmıştır; kimi de hidayetten mahrum ederse, artık ona doğru yolu gösterecek bir dost bulamazsın.
- 18 - Bir de onları mağarada görseydin uyanık sanırdın. Halbuki onlar uykudadırlar. Biz onları sağa sola çevirirdik. Köpekleri de girişte ön ayaklarını ileri doğru uzatmıştı. Eğer onları görseydin, arkana bakmadan kaçardın ve için korku ile dolardı.
- 19 - Onları bir mucize olarak uyuttuğumuz gibi, birbirlerine sorsunlar diye kendilerini uyandırdık da içlerinden bir sözcü şöyle dedi: "Ne kadar durup kaldınız?" (Kimi) "Bir gün ya da günün bir parçası kadar kaldık" dediler. (Kimi de) şöyle dediler: "Ne kadar durduğunuzu, Rabbiniz daha iyi bilir. Şimdi siz birinizi, bu gümüş paranızla şehre gönderin de baksın, hangi yiyecek daha temiz ise, ondan size azık

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

getirsin. Hem çok dikkatli davransın ve sizi kimseye sezdirmesin."

20 - "Çünkü şehir halkı, sizi ellerine geçirirlerse muhakkak sizi taşıyarak öldürürler veya kendi dinlerine çevirirler ki, o zaman siz dünyada da ahirette de asla kurtuluşa eremezsiniz."

21 - Böylece insanları onlardan haberdar kıldık ki, öldükten sonra dirilmenin hak olduğunu ve kıyamet gününden şüphe edilemeyeceğini bildirmek için, öylece şehir halkına buldurduk. Onları mağarada bulanlar, aralarında durumlarını tartışıyorlardı. Dediler ki: "Üstlerine bir bina (kilise) yapın. Bununla beraber Rableri, onları daha iyi bilir." Sözlerinde üstün gelen müminler: "Üzerlerine muhakkak bir mescid yapacağız." dediler.

22 - Ashab-ı Kehf'in sayılarında ihtilaf edenlerden bazıları: Onlar, üç kişidir, dördüncüleri köpekleridir" diyecekler. Diğer bazıları da "Onlar, beş kişidir, altıncıları köpekleridir " diyecekler. Her ikisi de bilinmeyen hakkında tahmin yürütmektir. (kimileri de:) "Onlar, yedi kişidir; sekizincisi köpekleridir" derler. De ki: "Onların sayılarını Rabbim daha iyi bilir." Onları ancak pek azı bilir, Bu sebeple onlar hakkında bu bildirilenler dışında bir münakaşaya girişme ve bunlar hakkında hiç kimseye de bir şey sorma!

23 - Hiçbir şey için, Allah'ın dilemesi dışında: "Ben yarın onu yapacağım deme"

24 - Ancak Allah dilerse (yapacağım de). Ve unuttuğun vakit Allah'ı an ve "Umarım Rabbim beni, doğruya daha yakın olana eriştirir." de.

25 - Onlar, mağaralarında üçyüz yıl kadar kaldılar ve dokuz yıl da buna ilave etmişlerdir.

26 - De ki: "Onların ne kadar kaldıklarını Allah daha iyi bilir." Göklerin ve yerin gaybı O'na aittir. O ne güzel görendir! O ne mükemmel işitendir! Onların, O'ndan başka bir yardımcısı yoktur. O, kendi hükümranlığına kimseyi ortak etmez.

27 - Rabbinin kitabından sana vahyolunanı oku! Onun sözlerini değiştirecek kimse yoktur. Ve O'ndan başka bir sığınılacak da bulamazsın.

28 - Nefsince de, sabah akşam rızasını isteyerek Rablerine yalvaranlarla beraber candan sabret. Sen dünya hayatının süsünü isteyerek onlardan gözlerini ayırma. Kalbini, bizi anmaktan gafil kıldığımız, nefsinin kötü arzusuna uymuş ve işi hep aşırılık olan kimseye uyma.

29 - Ve de ki: O hak Rabbimizdendir. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin. Çünkü biz zalimler için öyle bir ateş hazırlamışız ki, duvarları, çepeçevre onları içine alacaktır. Eğer feryad edip yardım isteseler, erimiş maden gibi yüzleri haşlayan bir su ile cevap verilir. O ne kötü bir içecek ve ne kötü bir dayanma yeri!

30 - İman edip de güzel davranışlarda bulunanlar var ya, şüphe yok ki biz öyle güzel işler yapanların mükafatını zayi etmeyiz.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

- 31 - İşte onlara Adn cennetleri vardır; altlarından ırmaklar akar, orada altın bileziklerle süslenecekler, ince ve kalın ipekliden yeşil elbiseler giyerek koltuklar üzerine dayanıp kurulacaklar. O ne güzel karşılık ve ne güzel kalma yeri!
- 32 - Onlara, şu iki adamı misal olarak anlat: Biz bunlardan birine her türlü üzümünden iki bağ vermişiz, her ikisinin etrafını hurmalarla donatmışız, aralarında da bir ekinlik yapmışız.
- 33 - İki bağın ikisi de yemişlerini vermiş, hiçbir şey noksan bırakmamış, ikisinin ortasından bir de nehir akıtmışız.
- 34 - İki bağın sahibinin ayrıca başka geliri vardı. Bundan dolayı bu adam arkadaşıyla münakaşa ederken: "Ben malca senden daha zengin ve insan sayısı bakımından da senden daha güçlü ve üstünüm" dedi.
- 35 - Adam, bu şekilde kendine zulmederek bağına girdi ve şöyle dedi: "Bunun hiç yok olacağını sanmıyorum"
- 36 - "Kıyametin kopacağını da zannetmem. Şayet Rabbimin huzuruna götürülürsem, muhakkak orada bundan daha hayırlı bir sonuç bulurum".
- 37 - Bunun üzerine kendisiyle münakaşa eden arkadaşı da ona şöyle dedi: "Seni topraktan, sonra seni bir damla sudan yaratan, daha sonra da seni insan haline getireni mi inkar ediyorsun?"
- 38 - "Fakat ben iman ederek diyorum ki: O Allah, benim Rabbimdir, ben Rabbime kimseyi ortak koşmam."
- 39 - "Kendi bağına girdiğin zaman: "Bu Allah'dandır, benim kuvvetimle değil, Allah'ın kuvveti ile olmuştur, deseydin ya! Her ne kadar beni, malca ve evlatça kendinden az görüyorsan da."
- 40 - Belki Rabbim, bana, senin bağından daha hayırlısını verir; senin bağına ise gökten yıldırımlar gönderir de, bağın yalçın bir toprak haline gelir."
- 41 - "Yahut, bağının suyu yerin dibine çekilir de bir daha suyunu çıkarıp bağını sulayamazsın."
- 42 - Derken serveti yok edildi. Bunun üzerine bağına yaptığı masraflara karşı ellerini oğuşturmaya başladı. Bağ, çardakları üzerine yıkılmış kalmıştı, "Ah Keşke Rabbime hiçbir şeyi ortak koşmasaydım" diyordu.
- 43 - Onun Allah'tan başka yardım edecek adamları yoktur ve Allah'a karşı kendi nefisini de kurtaramadı.
- 44 - İşte burada yardım, yalnız hak olan Allah'a aittir. O'nun verdiği mükâfat da daha hayırlıdır, netice de daha hayırlıdır.
- 45 - Sen onlara dünya hayatının misalini ver. Dünya hayatı, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, bu su sayesinde yeryüzünün bitkileri (her renk ve çiçekten) birbirine karışmış, nihayet bir çöp kırıntısı olmuştur. Rüzgârlar onu savurur gider. Allah her şeye muktedirdir.
- 46 - Mal ve oğullar, dünya hayatının süsüdür. Bakî kalacak olan iyi ameller ise, Rabbinin katında, sevabca da hayırlıdır, ümid yönünden de daha hayırlıdır.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

- 47 - O kıyamet gününü hatırla ki, dağları yürüteceğiz ve yeryüzünü çırılçıplak göreceksin. Bütün insanları, mahşerde toplayacağız hiçbir kimseyi bırakmayacağız.
- 48 - Onlar, saf halinde Rabbine arz edilmişlerdir. Allah, onlara şöyle diyecektir: "Şüphesiz sizi ilk önce yarattığımız gibi bize geldiniz. Fakat size kıyamet için yaptığımız vaadi yerine getirmeyeceğimizi sanmıştınız, değil mi?"
- 49 - O gün herkesin amel defteri ortaya konulmuştur. Günahkârların, amel defterlerinden korkarak: "Eyvah bize! Bu nasıl deftermiş ki, büyük küçük hiçbir şey bırakmadan hepsini saymış dökmüş" dediklerini görürsün. Onlar, bütün yaptıklarını hazır bulmuşlardır. Senin Rabbin hiç kimseye zulmetmez.
- 50 - Yine o vakti hatırla ki biz, meleklere: "Âdem'e secde edin!" demiştik. İblis hariç olmak üzere onlar hemen secde ettiler. İblis cinlerdendi, Rabbinin emrinden dışarı çıktı. Şimdi siz beni bırakıp da İblis'i ve soyunu dostlar mı ediniyorsunuz? Hâlbuki onlar sizin düşmanınızdır. Zalimler için bu ne kötü bir değişmedir.
- 51 - Ben, onları (İblis ve soyunu) ne göklerin ve yerin yaratılışında, ne de kendilerinin yaratılışında şahit tutmadım ve hiçbir zaman doğru yoldan çıkanları yardımcı edinmiş değilim.
- 52 - Ve o (kıyamet) günü Allah kâfirlere şöyle buyuracak: "Ortaklarım ve şefaathçılarınız diye zannettiğiniz putlarımızı çağırın." Müşrikler onları çağırırlar, fakat kendilerine cevap vermezler. Biz, kâfirlerle ilâhları arasına ateşten bir engel koymuşuzdur.
- 53 - Günahkârlar ateşi görmüşler de artık ona düşeceklerini anlamışlardır. Fakat ondan kaçıp sığınacak bir yer bulamazlar.
- 54 - Şüphesiz biz, bu Kur'ân'da insanlara çeşitli mânâları türlü misallerle açık olarak verdik. İnsan ise, her şeyden çok mücadelecidir.
- 55 - Kendilerine doğru yolu gösteren peygamber geldiğinde insanları, iman etmekten ve Rabblerinden günahlarının mağfiretini istemekten alıkoyan şey sadece geçmiş milletlerin başlarına gelen felaketlerin kendilerine de gelmesini veya ahiret azabının ansızın göz göre göre gelip çatmasını beklemek olmuştur.
- 56 - Halbuki biz peygamberleri ancak müjdeciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Kâfir olanlar ise hakkı, batılla ortadan kaldırmak için mücadele ediyorlar. Onlar, âyetlerimizi ve korkutuldukları azabı da alaya almışlardır.
- 57 - Rabbinin âyetleriyle nasihat edilip de onlardan yüz çeviren ve daha önce işlediği günahları unutandan daha zalim kim olabilir? Biz onların kalbleri üzerine (Kur'ân'ı) anlamalarına engel olan bir ağırlık, kulaklarına da sağırılık verdik. Ey Muhammed! Sen onları doğru yola çağırsan da onlar asla hidayete ermezler.
- 58 - Bununla beraber rahmet sahibi olan Rabbin çok bağışlayıcıdır, tevbe eden kullarına rahmeti boldur. Eğer Allah, işledikleri günahlar yüzünden onları hemen cezalandıracak olsaydı, onlara hemen azab ederdi.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Fakat onlara vaad edilen bir zaman vardır ki, o geldiğinde Allah'ın azabından bir kurtuluş yeri bulamazlar.
59 - İşte zulmettikleri için helak ettiğimiz şehirler! Biz onların helâkleri için de belirli bir zaman tayin etmiştik.

60 - Bir vakit Musa genç adamına demişti ki: "İki denizin birleştiği yere ulaşınca kadar gideceğim, yahut senelerce gideceğim."

61 - Bunun üzerine ikisi de iki denizin birleştiği yere vardıklarında balıklarını unuttular. Bu arada balık, denizde yolunu bulup kaybolmuştu.

62 - İki denizin birleştiği yeri geçtikleri zaman, Musa genç arkadaşına: "Kuşluk yemeğimizi getir. Gerçekten biz bu yolculuğumuzda epey yorulduk" dedi.

63 - Adam: "Gördün mü? dedi. Kayaya sığındığımız vakit doğrusu ben balığı unutmuşum. Onu hatırlamamı, muhakkak şeytan bana unutturdu. O denizde garip bir yol tutup gitmişti."

64 - Musa da demişti ki: "İşte aradığımız o idi." Bunun üzerine izlerine dönüp gerisin geri gittiler.

65 - Nihayet kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş ve tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.

66 - Musa ona: "Allah'ın sana öğrettiği ilim ve hikmetten bana da öğretmen için sana tabi olabilir miyim?" dedi.

67 - Dedi ki: "Doğrusu sen benimle asla sabredemezsin.

68 - "İçyüzünü kavrayamadığın şeye nasıl sabredeceksin?"

69 - Musa: "İnşaallah beni sabırlı bulacaksın ve senin hiçbir işine karşı gelmeyeceğim" dedi.

70 - (Hızır) dedi ki: "O halde bana tabi olacaksın; ben sana sırrını anlatmadıkça, hiçbir şey hakkında bana soru sorma!"

71 - Bunun üzerine ikisi beraber yürüdüler. Nihayet gemiye bindikleri zaman, o kul (Hızır) gemiyi deldi. Musa, ona şöyle dedi: "Geminin içindekileri boğmak için mi deldin? Doğrusu çok kötü bir iş yaptın."

72 - (Hızır:) "Sen benimle asla sabredemezsin, demedim mi?" dedi.

73 - Musa dedi ki: "Unuttuğum şeyden dolayı beni suçlama ve bu işimden dolayı bana bir güçlük çıkarma."

74 - Yine gittiler. Nihayet bir erkek çocuğa rastladıklarında Hızır hemen onu öldürdü. Musa: "Kıyas olmadan masum bir cana nasıl kıyarsın? Doğrusu sen çok fena bir şey yaptın" dedi.

75 - Hızır dedi ki: "Doğrusu sen benimle asla sabredemezsin demedim mi sana?"

76 - (Musa) dedi ki: "Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam bana arkadaş olma! Hakikaten benim tarafımdan ileri sürülebilecek son mazerete ulaştın.

77 - Bunun üzerine yine yürüdüler. Nihayet bir köy halkına varıp onlardan yemek istediler. Ancak köy halkı onları misafir etmekten kaçındılar. Derken orada yıkılmak üzere olan bir duvar buldular. Hızır

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

hemen onu doğrulttu. Musa: "İsteseydin elbet buna karşı bir ücret alırdım" dedi.

78 - Hızır dedi ki: "İşte bu, seninle benim aramızın ayrılmasıdır. Şimdi sana o sabredemediğin şeylerin içyüzünü haber vereceğim."

79 - "Gemi, denizde çalışan bir kaç yoksula aitti. Onu kusurlu kılmak istedim, çünkü onların ilerisinde her sağlam gemiye zorla el koyan bir hükümdar vardı."

80 - "Oğlana gelince, onun ana-babası mümin kimselerdi. Çocuğun onları azgınlık ve inkâra sürüklemesinden korktuk."

81 - "İstedik ki Rabbleri onun yerine kendilerine ondan temizlikçe daha hayırlı ve daha çok merhamet eden birini versin."

82 - "Duvar ise, o şehirde iki yetim oğlana ait idi. Duvarın altında onların bir hazinesi vardı. Babaları da iyi bir kimse idi. Onun için Rabbin istedi ki o iki çocuk erginlik çağlarına ersinler ve Rabbinden bir rahmet olarak hazinelerini çıkarsınlar. Ve ben bunların hiçbirini kendiliğimden yapmadım. İşte senin sabredemediğin şeylerin içyüzleri budur."

83 - Bir de sana Zülkarneyn'den soruyorlar. De ki: Size ondan bir hatıra okuyacağım.

84 - Gerçekten biz onu (Zülkarneyn'i) yeryüzünde iktidar sahibi yaptık ve ona ulaşmak istediği her şeyi elde etmesinin bir yolunu verdik.

85 - Derken o da bu yollardan birini tutup gitti.

86 - Nihayet güneşin battığı yere vardığı zaman, güneşi, (sanki) kara bir balçıkta batıyor buldu. Bir de bunun yanında bir kavim buldu. Biz ona dedik ki: "Ey Zülkarneyn! Onları ya cezalandırırın veya onların hakkında iyi davranırsın."

87 - O da demişti ki: "Kim haksızlık ederse muhakkak ona azab edeceğiz; Sonra Rabbine geri döndürülecek, O da onu görülmemiş bir azabla cezalandırır."

88 - "Amma her kim de iman edip iyi bir iş yaparsa, buna da en güzel mükâfat vardır. Biz ona dünyada kolaylık gösterir zor işlere koşmayız."

89 - Sonra Zülkarneyn yine bir yol tuttu.

91 - İşte Zülkarneyn'in kudret ve saltanatı böyleydi. Ve biz onun yanında olan her şeyi bilgimizle kuşatmıştık.

92 - Sonra yine bir yol tuttu.

93 - Nihayet iki dağ arasına ulaştığında onların önünde, hemen hiç söz anlamayan bir kavim bulmuştu.

94 - Dediler ki: "Ey Zülkarneyn! Ye'cuc ve Me'cuc bu yerde fesat çıkarıyorlar. Onun için, bizimle onlar arasında bir sed yapman şartıyla sana bir vergi versek olur mu?"

95 - Dedi ki: "Rabbimin bana vermiş olduğu servet ve saltanat, sizin vereceğiniz şeyden daha hayırlıdır. Bana maddî yardımda bulunun da sizinle onların arasına en sağlam seddi yapayım.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

96 - "Bana, demir kütleleri getirin." Nihayet dağın iki ucunu denkleştirdiği vakit: "Ateş yakıp körükleyin" dedi. Demiri bir ateş koru haline getirince. "Bana erimiş bakır getirin üzerine dökeyim" dedi.

97 - Artık Ye'cuc ve Me'cuc bu seti ne aşabildiler ne de delebildiler.

98 - Zülkarneyn dedi ki: "Bu Rabbimin bir lütfudur. Rabbimin vaadi geldiği vakit de onu dümdüz yapacaktır. Rabbimin vaadi de hakır.

99 - Biz o gün (kıyamet günü) onları bırakıvermişizdir. Dalgalar halinde birbirlerine girerler, Sûr'a da üfürülmüştür. Böylece onların hepsini bir araya toplamışızdır.

100 - Ve cehennemi o gün kâfirlere öyle bir göstereceğiz ki!

101 - Onlar ki, beni hatırlatan âyetlerimden gözleri bir örtü içindeydi. İştimize de tahammül edemiyorlardı.

102 - O kâfirler, beni bırakıp da kullarımı dostlar edineceklerini mi sandılar? Doğrusu biz cehennemi o kâfirlere bir konukluk olarak hazırladık.

103 - De ki: Amelleri en çok boşa gidenleri size bildirelim mi?

104 - Onların dünya hayatında çalışmaları boşa gitmiştir. Oysa onlar güzel işler yaptıklarını sanıyorlardı.

105 - İşte onlar, Rabblerinin âyetlerini ve O'nun huzuruna çıkacaklarını inkâr etmişlerdir de bu yüzden iyilik altında yaptıkları bütün amelleri boşa gitmiştir. Artık kıyamet günü onlar için hiçbir ölçü tutturmayız.

106 - İşte böyle, onların cezaları cehennemdir. Çünkü inkâr etmişler ve benim âyetlerimi, peygamberlerimi alaya almışlardır.

107 - İman edip salih ameller işleyenlere gelince, onlar için Firdevs cennetleri konak olmuştur.

108 - İçlerinde ebedî olarak kalacaklar, oradan hiç ayrılmak istemeyeceklerdir. Bu hatırlatma ve uyardıyı yeterli görmeyip de daha fazla açıklama isteyenlere karşı.

109 - Deki: "Eğer Rabbimin sözlerini yazmak için deniz mürekkep olsa, Rabbimin sözleri tükenmeden önce, deniz muhakkak tükenecekti, bir mislini daha yardımcı getirsek bile."

110 - De ki: "Ben de sizin gibi ancak bir beşerim. Ne var ki, bana İlâhınızın ancak bir İlâh olduğu vahyolunuyor. Onun için her kim Rabbine kavuşmayı arzu ederse, iyi amel işlesin ve Rabbine yaptığı ibadete hiç kimseyi ortak etmesin."¹¹⁰

Ashâb-ı Kehf'in Mağarasının Yeri

Ashab-ı Kehf kıssasının geçtiği yer konusunda kesin bir şey söylemek mümkün görünmemektedir. Konuyla ilgili olarak çeşitli rivayetler mevcuttur. İspanya, Cezayir. Mısır. Ürdün, Suriye, Afganistan, Doğu

¹¹⁰ Kur'an-ı Kerim.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Türkistan ve Türkiye’de Ashab-ı Kehf’e ait olduğu ileri sürülen mağaralar vardır. Türkiye’de Efes, Tarsus, Lice ve Efsüs (Afşin) olmak üzere dört yer gösterilmektedir.¹¹¹

Maraş’ın Kolektif Hafızasının Unsurları

Maraş kolektif bilinci ve halk dindarlığının şekillenmesinde, Maraş halkının İslam inancı, Kur’an inancı ve kültürü, Peygamber inancı ve sevgisi, H. Ali ile ilgili tasavvuru, Malik Ejder ziyareti, Ökkeşiye ziyareti, tarihî ve yeni camiler, Kurtuluş Savaşı (12 Şubat), Ashâb-ı Kehf gibi unsurlar sayılabilir.

Örneğin din, mitoloji, Hz. Ali ilişkisi oldukça önemlidir. Türk halkındaki ve bu arada belki de başka bazı yerlerden yerden daha fazla olarak Maraş’taki Hz. Ali’ye dair var olan dinî ve mitolojik anlayış göstermektedir ki Hz. Ali anlayışı, Hz. Ali’yi tarihsel olandan mitolojik ve kült bir şahsiyet haline getirme, aslında bir anlamda gerçekliğin yenilenmesi, yeniden kurulması ve böylece Hz. Ali’nin sürekli güncellenmesi demektir. Denilebilir ki “yaşayan mitoloji daima bir külte bağlıdır ve bir dini davranışı doğrulamaktadır... Mitoloji sadece realitelerden bahsetmektedir.”¹¹²

Mitler ile din arasında sıkı ilişkiler olmuştur.¹¹³ Mitoloji, onu kabul eden topluluk, grup veya toplumun kutsal tarihini meydana getirir.¹¹⁴ Nitekim mesela Alevilerdeki pek çok mitolojik durum gibi Hz. Ali de Alevilerin kutsal tarihinin en temel payandalarından biridir, hatta en temel payandasıdır. Alevilikte Hz. Ali mitolojisi, Aleviler için gerçek tarihi de anlatır. Hz. Ali ile ilgili olarak söylenenlerin Sünniler için de geçerli olduğundan bahsedilebilir. Aleviler kadar olmasa da birçok şehrimizde ve Maraş’ta Hz. Ali efsanesi ve mitolojisi, nesilden nesle aktarılan bir kültür boyutudur. Gerçekten de Türkiye’de bir Ali mitolojisi ve kültüründen söz etmek mümkündür.¹¹⁵

“Bilincin zamansal kuruluşu olarak bellek”¹¹⁶ açısından Hz. Ali tasavvuruna bakıldığında, Türkiye’de dinin Hz. Ali üzerinden toplumsal belleği sürekli olarak oluşturan bir olgu olduğu söylenebilir. Hz. Ali efsanesi, Alevileri ve Sünnileri anlamada, onların kültürel bellek muhtevasını doğru okumada önemli bir araçtır.

Türkiye’de Müslümanların dinî kolektif belleklerinde¹¹⁷ Hz. Ali’nin hatırası büyük bir yer tutmakta ve Müslümanlar, Hz. Ali efsanesi vasıtasıyla dinî duyarlılıklarını ve dini hayatlarının bazı yönlerini bilinçlerinde

¹¹¹ İsmet Ersöz, “Ashâb-ı Kehf”, *Türkiye Diyanet Vakfı Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, ss. 465-467 ; Ahmet Eyicil, “Afşin Ashab-ı Kehf”. *Kahramanmaraş Sempozyumu*. http://eskisite.kahramanmarasbb.com/images/stories/Sempozyumlar/kahramanmaras_sempozyumu/26_Doc_Dr_Ahmet_Eyicil.pdf (Giriş: 14.11.2016), ss. 271-302. 2016).

¹¹² Mircae Eliade, *Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, ss. 77-78.

¹¹³ Hakkı Şah Yasdımın, *Avustralya Yerlilerinde Mitoloji ve Din*. Tibyan Yayıncılık, İzmir 2005, ss. 84-85 vd.

¹¹⁴ Mircae Eliade, *Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu*, 81.

¹¹⁵ Ejder Okumuş, “Mustafa Aslan’ın “Kolektivite, Tarih ve Bellek: Sünni Halk İnançlarında Hz. Ali Tasavvuru Üzerine Bir Din Sosyolojisi İncelemesi” Başlıklı Bildirisine Müzakere, *Uluslararası Hz. Ali Sempozyumu*, İzmir, 18-21 Aralık 2009.

¹¹⁶ Anthony Giddens, *Toplumun Kuruluşu*, Çev. Hüseyin Özel, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1999, s. 94.

¹¹⁷ Dinî kolektif bellek için bkz. Maurice Halbwachs, *On Collective Memory*, ss. 84-86 vd.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

unutulmaz hale getirmektedirler. Ayrıca Hz. Ali mitolojisi, o mitolojiyi üreten Müslümanların kolektif hafızalarını yeniler. Aynı durum Maraş için de geçerlidir.

Ashab-ı Kehf de, Maraş'ın kolektif hafızasında önemli bir tutar.

Ashab-ı Kehf ve Maraş'ın Kolektif Hafızası

“XII. yüzyılın sonlarından XIII. yüzyılın ortalarına kadar Maraş Hüsameddin Hasan'ın soyundan gelen kişiler tarafından idare edilmiştir. Bu dönemde beş emir Maraş'ta görev yapmıştır. Ancak bunlardan Nusreteddin Hasan Bey haricindekilerin, Maraş ve çevresinde herhangi bir imar faaliyetinde bulunup bulunmadıklarını bilmiyoruz. Nusreteddin Hasan Bey'in uzun süre bu görevde bulunması ve zamanının en güçlü ümeralarından biri olması nedeniyle sürekli saldırı ve tahribatlara uğrayan Maraş'ı ve çevresini yeniden imar ettiği görülür. Nusreteddin Hasan Bey, Eshabu'l-Kehf mağarasının olduğuna inanılan, K. Maraş'ın Afşin ilçesinin 7 km kuzeybatısında bulunan yerde bir külliye inşa ettirmiştir. Hem Hıristiyanlar hem de Müslümanlar tarafından kutsal mekânlardan biri sayılan Eshabu'l-Kehf mağarasına birçok ziyaretçi gelmekte idi. Bunların ihtiyaçlarının karşılanması ve konaklamalarının sağlanması için burada muazzam binalar inşa ettirmiştir. İnşa edilen binaların devamlılığını sağlamak ve gelen misafirlerin de ihtiyaçlarını temin etmek için de Afşin ilçesinde bugün Atlas Yazısı denilen ovadaki birçok köyün vergi gelirleri de bu vakfa bağışlanmıştır. Bu durum yüzlerce yıl devam etmiştir. Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birçok yerinde Yedi Uyurlar denilen bu manevi şahısların 300 yıl civarında uyuyup kaldıklarına inanılan mağaralara rastlanmaktadır. Ancak bunlardan en meşhuru ve kuvvetli ihtimalle olayın olduğu yerin Efsus olduğu belirtilir. Eshabü'l-Kehf mağarasının Efsus'ta olduğunu ifade eden Müslüman tarihçi ve coğrafyacılar şunlardır: Muhammed İbn İshak (ö.767) Taberi, Zemahşeri (ö. 1144), el-Herevî (ö. 1215), Yakutü'l-Hamevi (ö.1229), İbnü'l-Esir (ö.1234), İbnü'l-Adim (ö. 1260), Zekeriya el-Kazvinî (ö. 1283), İbn Bibi, Kadı Beyzavî (ö.1292), Muhyiddin İbn Abdü'z-Zâhir (ö.1292), İbn Şeddad (ö.1285) Ebu'l-Fidâ (ö. 1331), İbn Kesîr (ö. 1369) ve İbnü'l-Haldun (ö. 1406). Ayrıca XVI. yüzyıl tefsircileri de bu mağaranın Efsus olduğu konusunda birleşirler. Bu müelliflerden biri de İbn-i İyas'tır. Yine 14. yüzyıl tarihçilerinden Baybars el-Mansuri (ö.1325) de Baybars'ın Anadolu seferini anlatırken, Ashabü'l Kehf ve er- Rakim'den bahsederek sultanın buradan geçtiğini söyler. Bu müelliflerin en meşhurlarından biri olan İbnü'l-Adim 1237-38 yıllarında Halep Eyyubî Melikinın veziri olarak Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in yanına giderken Efsus'a uğramıştır. İbnü'l-Adim, burayı ziyaret ettiğini ve buradaki eserleri gördüğünü zikretmekte, ayrıca o, Kur'ân-ı Kerim'de bahsi geçen yerin burası olduğunu belirtmektedir. İbnü'l-Adim buradaki cami, tekke ve kervansaray gibi kısımlardan oluşan eserlerin de Maraş Sahibi tarafından yapıldığını yazmaktadır. Nusreteddin Hasan Bey tarafından inşa ettirilen Ashabü'l-Kehf külliyesinin ribâtın (tekke) kitabesinden; Keyhüsrev oğlu Keykavus zamanında İbrahim oğlu Ebu Ali Hasan tarafından 1215 yılı Aralık ayı veya 1216 yılı Ocak ayında tamamlandığı yazılmaktadır. Hasan Bey'in mescidin kapısı üzerinde de bir kitabesi vardır. Bu kitabe, 1902 yılında mescidin tamiri sırasında duvarın içinde bulunmuş ve yeniden mescidin kapısı üzerine konmuştur. Bu kitabede de

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Keyhüsrev oğlu Keykubatî devrinde beylerbeyi İbrahim oğlu Nusreteddin Hasan'ın emri üzerine M.1235'te tamamlandığı yazılıdır. Nusreteddin Hasan Bey tarafından yaptırıldığı rivayet edilen medresenin ise kitabesi yoktur. Bu külliye'nin esasını cami, zaviye ve medrese meydana getirmektedir. Osmanlı belgelerinde ribat, zaviye manasına gelmektedir. Zaviye, tekke, ribat aynı zamanda misafîrhane anlamına gelir. Bundan dolayı mescidin üzerindeki kitabenin başka bir esere ait olduğu sanılmaktadır.”¹¹⁸

Özetle Müslümanların Afşin ve çevresini fethinden önce Ashab-ı Kef'ın önünde kilise harabesi vardı. Bu harabe üzerine Nusretuddin Hasan Bey tarafından 1215- 1233 tarihleri arasında mescit inşa ettirildi. Selçuklular devrinde burası medrese de dahil büyük bir külliye ile donatıldı. Külliye'de cami, ribat ve han bulunmaktadır. Külliye'nin yaşaması için Selçuklular tarafından buraya vakıflar yapılmıştır. Daha sonra Dulkadiroğulları döneminde de burası imar edilmiş ve ayrıca ilave vakıflar yapılmıştır.¹¹⁹ Osmanlılar dönemi ve Cumhuriyet döneminde de bazı eklemeler, bakım, onarımlar yapılmış ve eser günümüze kadar gelmiştir.

Ashab-ı Kef'ın Maraş için anlamı büyüktür. Evliya Çelebi'nin anlattığı hususlar, belki bunu daha iyi ortaya koyabilir. Çelebi, gittiği yerlerde halk kültürü veya dininin önemli parçalarından olan *ziyaretlerden* bahsetmeyi ihmal etmez. Babasının nasihatine uyararak büyük şeyhlerin ve diğer dinî şahsiyetlerin medfun buldukları, kültürel ve dinî açıdan önemli yerleri ziyaret eder ve onları kitabına kaydeder. Bu çerçevede örneğin Elbistan'ın Ashab-ı Kef'ından “Ziyaret-i Ashâb-ı Kef” başlığı altında bahseder. Elbistan'daki Ashab-ı Kef'i daha önce gördüğü diğer iki Ashab-ı Kef ziyaretiyle karşılaştırır ve asıl Kef Ashabının kendilerine ait olduğu konusunda Tarsus ulemasıyla Maraş uleması arasında büyük tartışmaların yapıldığını söyler. Maraşlıların “Bizim Elbistan'daki Kehfler de hayatta olup niçe kerre kelblerinin sedası istimâ olunmuşdur” dediklerini, ama kendisinin çok dikkatle incelemesine rağmen orada bir ses işitmediğini belirtir.¹²⁰ Evliya Maraş'a son gelişinde de ziyaret ettiği Ashab-ı Kef'ın Maraş'ta olmasının doğru olmadığını, gerçek Ashab-ı Kef'ın Tarsus'ta olduğunu söyler.¹²¹ Evliya Çelebi'nin bu konudaki kendi ifadeleri şudur:

Ziyâretgâh-ı Ashâb-ı Kef: On iki yaranlar ile varup ziyaret etdik. Lâkin mağaranın kapusu mesdûd. İçinde ne asar var idüğü nâ-ma'lûm. Ancak bir kovan-ı zenbûrî-misâl bir şadadır istimâ' olunur, ziyâretgâh-ı kadîmdir. Ve bir kerre Mar'aş eyâletine Elbistan ovasında Elbistan subaşılığında bir mağaralarda Ashâb-ı Kef deyü ziyaret etdik, amma aslı yokdur. Asıl hakîkatde Ashâb-ı Kef bu Tarsûs'da olmak müvecceh-i zîbâdır, zîrâ anlar Kur'ân-ı azîm ve Furkân-ı kadîm âyet-i şerîfi üzre “Onlar

¹¹⁸ İlyas Göhkan, “XIII. Yüzyılda Maraş”.

file:///D:/1%20Ejder/1%20ejderozel/8%20BilimselToplantilar/13%20Selcuklu%20Maraş%20Sempozyumu/selcuklulardamaras.pdf (Giriş: 09.11.2016).

¹¹⁹ Ahmet Eyicil, “Afşin Ashab-ı Kef”; Faruk Sümer, *Ashabü'l-Kehf*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1989.

¹²⁰ Evliya Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, Haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, YKY., İstanbul 1999, c. 3, s. 119.

¹²¹ Okumuş, Ejder, *Evliya Çelebi'nin Gözüyle Kahramanmaraş ve Çevresi*, Ark Kitapları, İstanbul 2013; Ejder Okumuş, *Evliya Çelebi'nin Gözüyle-Gezdi, Gördü, Yazdı*. Lotus Yayınları, Ankara, 2012.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yedi kişidir, sekizincisi köpekleridir.” (Kehf, 22) nassı üzere yedi ve sekiz kişi Takyanus'un zulmünden hemân ol mahalde mağaralara firar edüp kapanup (...) sene hâb-ı Ashâb-ı Kehf meşhûr-ı âfâkdir. Takyanus ise bu Tarsûs'da ve Kara Görgüs'de sakin idüğü âsâr-ı binalarından ve târîhlerinden ma'lûmdur. İmdi eyle olsa Ashâb-ı Kehf dahi bu mahallerde olmak münâsibdir. Mar'aş'da on konak yerde olmak münâsib değildir, *el-uhdetü ale'r-râvî* (Sorumluluk raviye aittir).¹²²

Kehf Ashabı'nın mağarasının nerede olduğu konusu geçilerek denilebilir ki gerek Afşin ve çevresinde ve gerekse Kahramanmaraş ve çevresinde, halk, Ashab-ı Kehf ile ilgili az çok bir bilgiye ve kültüre sahiptir. Kur'an-ı Kerim'den tutun Mağara Arkadaşlarına kadar, Ashab-ı Kehf'in isimlerinden tutun Afşin'deki yerine, oradan tutun Ashab-ı Kehf'in köpeklerine varıncaya kadar birçok konuda anlayışlar, inançlar, hikâyeler, masallar, efsaneler, bilgiler, mitolojiler, Maraş kültüründe yer etmiştir. Yine Ashab-ı Kehf ile ilgili Maraş halk inançları da dikkati çekmektedir. Ashab-ı Kehf'in adlarının yazılı olduğu kağıtlara kutsallık atfedilmesi, bu kağıtların bulunduğu yerlerin beladan kurtulması gibi inançlar, yaygındır.¹²³

Maraş'ta Ashab-ı Kehf ile ilgili önemli hususlardan biri de, Maraşlıların Kehf Ashabının adlarını, mesela Eshabil, Yemliha isimlerini çocuklarına koyarak yaşatmalarıdır. Gerek gözlemlerde, gerekse Kahramanmaraş halkından çeşitli kişilerle yapılan görüşmelerde bu tespit edilebilmektedir. Aslında Maraş'ta popüler dindarlıkta onların isimlerine bir tür kutsallık atfedilmektedir.

Bunların içinde belki de en önemlisi, Ashab-ı Kehf denildiğinde Maraşlıların zihninde ve belleğinde öncelikle Kehf sûresi ve dolayısıyla Kur'an kültürüdür.

Önemli bir husus da, zaman bilinci ve ölüm kültürüdür. Kahramanmaraş'ın kolektif hafızasında zaman ve ölümün yeri konusu belki daha detaylı bir araştırmanın konusudur, fakat Ashab-ı Kehf'in gerek sözlü kültürde gerekse yazılı kaynaklarda ve bilhassa Kur'an'daki mesajları arasında en önemlilerinden biri, zaman bilinci ve kültürü ve ona bağlı olarak çalışkanlıktır. Zaman bilincine sahip ve saman stratejisi iyi olan toplumlar, daha çalışkan ve üretken toplumlardır. Ashab-ı Kehf, bu yönde de kolektif hafızayı besleyecek özelliklere sahiptir

Sonuç

Kahramanmaraş halkının kolektif bilincinin tesisinde Ashab-ı Kehf'in yerinin anlaşılmasına çalışıldığı bu makalede şu sonuçlara varılmıştır:

- 1.Kolektif bilinç, bir toplum ve şehir için varlık yokluk meselesidir.
2. Din, kolektif bilincin en önemli unsurlarındandır.
- 3.Ashab-ı Kehf, Kahramanmaraş'ın kolektif bilinç ve kimliğinin oluşmasında önemli bir role sahiptir.

¹²² Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı ve Robert Dankoff, YKY., İstanbul, c. 9, s.168.

¹²³ Ahmet Eyicil, “Afşin Ashab-ı Kehf”.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

4.Kahramanmaraş'ın kültür şehri olması, şiir, şair ve yazarlar diyarı olması, halkının özgüven sahibi olması, dinî konularda belli duyarlılıklara sahip bulunması gibi hususlar, diğer dinî kolektif bellek unsurlarına ek olarak Ashab-ı Kehf'in, Mağara Arkadaşlarının durumu, mücadelesi, mağaraya girmeleri, orada uyumaları ve tekrar topluma dönme çabalarına ilişkin dinî hikâye, mitoloji ve efsanelerle ilişkilidir.

5. Maraş insanının söz konusu özellikleri, Ashab-ı Kehf gibi dinî mekanları ve değerleri, başta Kur'an olmak üzere temel İslamî kaynaklara dayanarak öğrenmek ve bilmekle daha kalıcı, nitelikli olacaktır.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

SULTAN I. İZZEDDİN KEYKÂVUS DÖNEMİNDE MARAŞ VE ÇEVRESİNDE CEREYAN EDEN OLAYLAR (1211-1220)

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN*

Özet

Bu bildiride ana kaynaklardan faydalanılarak Sultan I. İzzeddin Keykâvus döneminde Maraş ve çevresinde meydana gelen olaylar üzerinde durulacaktır. İzzeddin Keykâvus, Maraş Emirinin de desteğini alarak Sultan olmuştur. Bu dönemde Selçuklular Maraş sınırlarında olan Kilikya Ermenilerinin üzerine sefer yapmışlardır. Bu seferler sırasında Haçin ve Çinçin kaleleri fethedilmiştir. Sultan I. İzzeddin Keykâvus 1218'de Elbistan üzerinden Halep üzerine bir sefer gerçekleştirirse de başarısız olarak geriye dönmüştür. Bu süreçler içinde Maraş beyi Nusretüddin Hasan Bey, Sultanla birlikte seferlere katılmıştır.

Anahtar kelimeler: Maraş, Elbistan, Selçuklular, I. İzzeddin Keykâvus, Kilikya Ermenileri, Halep Seferi
**THE INCIDENTS AROUND MARASH AND ITS NEIGHBORHOOD IN THE PERIOD OF SULTAN I.
İZZEDDİN KEYKÂVUS**

Abstract

In this declaration, it is focused on the incidents around Marash and its vicinity in the period of Sultan I. İzzeddin Keykâvus. İzzeddin Keykavus became Sultan with the help of Marash commander. In this period, Seljuk embarked on military expeditions against Cilicia Armenians in the borders of Marash. During the see expeditions, Haçinand Çinçin Castles were conquered. Although Sultan I. İzzeddin Keykâvus performed a military expedition in 1218, he got nothing at all. During this time, Nusretüddin Hasan, the ruler of Marash, joined Sultan's Expeditions.

Key words: Marash, Elbistan, I. İzzeddin Keykâvus, Cilicia Armenians, Aleppo Expedition.

1211 yılında I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Bizans İmparatoru Laskaris'le Alaşehir'de yaptığı savaşta şehit düşmesi üzerine Selçuklu tahtına hangi oğlunun geçeceği konusunda münakaşa çıkmıştı. Tahtın namzedi sultanın üç oğlundan Malatya Meliki İzzeddin Keykâvus mu, Tokat meliki Alâeddin Keykubâd mı yoksa Koyulhisar meliki Celâleddin Keyferîdûn mu sultan olacaktı. İşte bu sırada ümeranın en nüfuzlularından biri olan Maraş Emiri Nusretüddin Hasan Bey, İzzeddin Keykâvus tarafına ağırlığını koyarak onun sultan olmasını teklif etti. Bunun üzerine diğer beyler de onun teklifini kabul ederek I. İzzeddin Keykâvus'u sultan yaptılar.¹²⁴ Böylece başta Maraş Emiri Nusretüddin Hasan Bey olmak üzere ümeranın çoğunluğunun desteğini elde eden I. İzzeddin Keykâvus sultanlık yarışını kazanmış oldu¹²⁵. İzzeddin Keykâvus Sultanü'l-Galib unvanını taşımaktadır.

* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

¹²⁴ Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus(1211-1220)*, TTK Yay., Ankara 1997, s.21.

¹²⁵ Meşhur Selçuklu tarihçisi İbn Bibi, Nusretüddin Hasan Bey'in Selçuklu ümerası arasında ne kadar büyük bir itibar sahibi olduğunu şöyle anlatmaktadır. "... yüzü goncadan daha güleç, eli yağmur bulutundan daha cömert, ihtiyaç gecelerinin karanlığında sıradan ve seçkin kimselerin dünyasında ay ışığı gibi parlayan, sahip olduğu toprak parçasının darlığına rağmen kalbi denizden daha geniş, dergahı cennet bahçesi kadar güzel ve huzur verici, devletin alınında Feridun (İran

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

I.İzzeddin Keykâvus'un tahta çıkmasında büyük rol sahibi olan Nusretüddin Hasan Bey onun zamanında Maraş emirliğine devam etmiştir.

I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in oğlu I.Alâeddin Keykubâd mağlubiyeti kabul etmeyen bir mizaca sahipti. Bundan dolayı ağabeyinin sultanlığına karşı çıkararak Kayseri'de onu kuşattı. I.Alâeddin Keykubâd Erzurum meliki amcası Muğîseddin Tuğrulşah ve Kayseri'yi vermeyi vaat ettiği Kilikya Ermeni prensi II. Leon'u da yanına alarak sultana karşı harekete geçmişti. Ayrıca bazı ileri gelen ümeradan da ona destek vardı. I. İzzeddin Keykâvus kendisine karşı oluşan bu ittifakı yanına aldığı Mübârizüddin Çavlı, Zeyneddin Beşâre, Mübârizüddin Behramşah, Celâleddin Kayser ve Nusretüddin Hasan Bey gibi ileri gelen komutanları sayesinde bertaraf etmeyi başardı. Ermeni prensine para, erzak ve ülkesine I.İzzeddin Keykâvus'un saltanatı boyunca dokunmayacağına dair bir ahitname verilerek I.Alâeddin Keykubâd'a verdiği destek kestirildi. Kendi hâkimiyet sürdüğü Erzurum'un tehdit altında olduğunu iddia eden Muğîseddin Tuğrulşah da I.Alâeddin Keykubâd'ı yalnız bıraktı.¹²⁶ Bunun üzerine I.Alâeddin Keykubâd ağabeyini kuşattığı Kayseri'yi terk ederek Ankara'ya çekildi. Daha sonra da burada yakalanarak Minşar Kalesi'ne bir müddet sonra da başka bir kaleye nakledilerek ağabeyi ölünceye kadar hapiste tutuldu. I. İzzeddin Keykâvus kardeşinin tehlikesini bertaraf ettikten sonra ümerasına iktâlar dağıttı. Elbistan şehri Mübârizüddin Behramşah'a iktâ edildi¹²⁷. Maraş'ta ise Nusretüddin Hasan Bey emirliğine devam etti.

I.İzzeddin Keykâvus 1216'de Antalya'yı yeniden fethetti. Yukarıda bahsi geçtiği gibi bu sırada Antalya'da Maraş Emiri olarak adı geçen, fakat hiçbir zaman emirliğinin başına geçemeyen Melik İbrahim b. Hüsameddin Hasan'ın sultana karşı itaatsizlik içinde olduğu görülmektedir. Ancak burada bir netlik yoktur. Melik İbrahim Rumlarla birlikte sultana direnen bir kişi miydi, yoksa onların eline esir mi düşmüştü? Görünen o ki her ne şekilde olursa olsun oğlu Maraş emirliğinde bulunan Melik İbrahim Antalya tarafında bulunmaktaydı. Antalya'nın Rumlardan alınması sırasında 30 kadar adamı ile bir dağa sığınmış olan Melik İbrahim sultanın gönderdiği adamlar tarafından yakalanıp huzura getirilir ve affedilir. Hatta sultan ona birkaç kasabanın idaresini vererek gönlünü aldı.¹²⁸ Selçuklulara karşı direndiği görülen ve yakalandıktan sonra da affedildiği belirtilen Melik İbrahim ile sultanın arasının açık olduğu anlaşılmaktadır.

Kilikya Ermenilerinin Üzerine Düzenlenen Sefer

Ermeni Prensi II. Leon, Selçuklu ordusunun Antalya'yı fethi sırasında, Türk topraklarına karşı saldırıya geçmiş ve bazı yerleri işgal etmişti. Ayrıca 1211'de Alâeddin Keykubâd'ın sultanı Kayseri'de kuşattığı sırada

efsanelerinde ve Şehnâme'de geçen yiğitliğiyle tanınmış padişah'un büyüklüğü ve Kisra (Sasani Padişahı Hüsrev-i Anuşirvan'ın lakabı)'nın haşmeti bulunan, hiç kimsenin nimetlerinden faydasız kalmadığı, kendisine başvuran hiçbir düşkünün ebedî bir refâha kavuşmadan yanından ayrılmadığı, bu dünyadan kazandığı şöhrete hiçbir padişahın ve sultanın sahip olmadığı Maraş Meliki Emir Nusretüddin el-Hasan b. İbrahim'in –Allah adını her zaman dünyada iyilikle anılmasını sağlasın, onu ahrette en yüksek derecelere yükseltsin- şahadet parmağı soylu meliklerin ileri gelenlerinden, sultanın çocuklarının büyüklerinden olan Melik İzzeddin Keykâvus'un seçkin adının üzerine konu..." Bkz. İbn Bibi, *el-Evamirü'l-Ala'ie fi'l-Umuri'l-Ala'ie* (Selçuk Name), (Çev. Mürsel Öztürk), C.I., Ankara, 1996, s. 133.

¹²⁶ Koca, 22-23.

¹²⁷ Koca, 24.

¹²⁸ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1993, s.311; Koca, 37-38.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Kilikya Ermeni lideri de onunla birlikte bu kuşatmaya katılmıştı. Sultan, Ermenilerin bu ihanetini unutamamıştı.¹²⁹ Bu yüzden I. İzzeddin Keykâvus, Antalya'nın fethini müteakip Ermenileri cezalandırmak için Maraş'a hareket etti (1216). İbn Tagribirdî, Halep Eyyübî hükümdarı Melikü'z-Zâhir'in de Ermenilerin üzerine sefere çağrıldığı, ancak onun Selçukluların Haleb'i alma ihtimaline karşı katılmadığını yazmaktadır.¹³⁰ Sultan kendisinin Maraş üzerinden Kilikya'ya girmesini, Eyyübîlerin ise Antakya üzerinden Çukurova'ya saldırmasını planlamıştı. Ancak Kahire Eyyübî hükümdarı ve amcası Melikü'l-Adil'in girişimlerinden dolayı Melikü'z-Zâhir Selçuklulara yardım etmedi. Bu arada Ermeniler de kıymetli hediyelerle Eyyübîleri Selçuklulara yardımdan alıkoymak istemişlerdi.¹³¹

I. İzzeddin Keykâvus'un Eyyübîlerden yardım alamayınca tek başına Ermenilerin üzerine yürümeye karar verdiğini görüyoruz. Sultan ordunun Kayseri'nin doğusunda Zamantı Kalesi yakınlarında bulunan Yabancı Ovası'nda toplanması emretti¹³². Maraş Emiri Nusretüddin Hasan Bey'e de haber gönderilerek Ermenilere karşı harekete geçmesi istendi. Sultan, Maraş Emirini, daha önce Eyyübîleri Ermenilerin üzerine saldırtmayı düşündüğü Antakya taraflarına gönderdi. Nusretüddin Hasan, Maraş'tan yola çıkarak Amik Ovası'nı boydan boya geçerek Halep Eyyübîlerine bağlı olan fakat içinde Ermenilerin yaşadığı Balat'ı¹³³ kuşattı. Kale şiddetli bir muhasara ile ele geçirilerek Ermeniler cezalandırıldı.¹³⁴ Maraş Emiri'nin Balat'ı alarak içindeki ahaliyi cezalandırdığı haberi Ermeniler tarafından Haleb'e ulaştırılınca, Melikü'z-Zâhir bu durumdan endişe duymuştu. O, Selçukluların gerçek niyetinin Suriye toprakları olduğunu zannetmişti. Bunu haklı çıkaracak işaretler de yok değildi. Ancak, I. İzzeddin Keykâvus Ermenilerin Balat'ı bir üs olarak kullandıklarını, Müslüman tüccarlara saldırarak mallarını yağmaladıklarını ve ele geçirdikleri malları burada sakladıklarını, ayrıca onların Kilikya Ermenilerine yardım ettiklerini ve bundan dolayı da Maraş Emiri'nin Balat'a girmesini istediğini ifade etti. Selçuklu sultanı, Melikü'z-Zâhir'in gönlünü almak için ondan özür bile diledi.¹³⁵

Çinçin (Hançin) Kalesi'nin Fethi

I. İzzeddin Keykâvus kendisi de Ermenilerin elinde bulunan kaleler üzerine sefere çıktı. Balat'tan dönen Maraş Emiri de bu sefere iştirak etti. Selçuklu kuvvetleri sefer hazırlıklarını Yabancı Ovası'nda yaptıktan sonra Ermeni sınırını Kösi-dere¹³⁶ ve Gökerin¹³⁷ üzerinden geçerek Göksun'a¹³⁸ uğrayıp Çinçin¹³⁹ Kalesi'ni kuşattı.

¹²⁹ Mükrimin Halil Yinanç, Türkiye Tarihi Selçuklular Devri, C. II, (Yay. Hazr. Refet Yinanç), TTK yayınları Ankara 2014, s.32.

¹³⁰ İbn Tagribirdî, en-Nücumü'z-Zâhire fi Mülükü'l-Kahire, C.VI (neşr. M. Hüseyin Şemseddin), Beyrut 1992, s.188.

¹³¹ Koca, 40.

¹³² Yinanç, Selçuklular Devri, s.32.

¹³³ Balat: Antakya yakınlarında tarihi bir yerleşim merkezi olup Ermenilerin meskûn olduğu bir yerdi.

¹³⁴ Turan, 313.

¹³⁵ Koca, 41-42; Ersan, 169.

¹³⁶ Kösi-dere: Köstere diye bilinen yer, Kayseri'ye bağlı şimdiki Tomarza kazasının bulunduğu bölgenin adıdır.

¹³⁷ Gökeri, Göğeri, Gökerni gibi okunan burası Köstere'nin merkezi olan Tomarza'nın kuzey doğusunda bulunan bir yerin adıdır. Burada Ermenilere ait bir manastır da bulunmaktaydı.

¹³⁸ Kaynaklarda açıkça belirtilmese de Selçuklu ordusu Göksun üzerinden Ermenilerin elinde bulunan topraklara girmiştir. Süryani Mihail'in eserine eklemeler yapan adı bilinmeyen bir müstensih 1218 olarak verdiği I. İzzeddin Keykâvus'un

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Mancınıklar kurularak kaleye ve şehre taşlar fırlatıldı. Çaresiz kalan kale halkı sultanın teslim teklifine üç günlük mühlet isteyerek cevapladılar. Eğer bu sürede II. Leon'dan yardım gelmezse hiçbir şart ileri sürmeden teslim olacaklarını bildirdiler. Bunun üzerine sultan kaleye taş atan mancınıkların durdurulmasını istedi. Kale halkı Ermeni prensine başvurmuş, o ise kendi başının çaresine düştüğü için yardıma gelemeyeceğini ve dilediklerini yapmakta serbest olduklarını bildirmişti. Bu durum üzerine Çiçin halkı sultana haber göndererek canlarına, aile ve çocuklarına dokunulmaması şartıyla kaleyi teslim edeceklerini bildirdiler. Sultan Çiçin Kalesi'nin âmânla teslim edildiğine dair bir ferman hazırlattı. Kale halkı gönderilen ferman üzerine huzura geldi. Bu arada kale kapıları açılarak Selçuklu sancağı kale burçlarında dalgalandırılmıştır. Divan naipleri kaleye çıkarak ele geçirilen silah, zahire ve diğer eşyanın durumuna bakarak ihtiyaç olduğu kadar aldılar. Kaleye muhafızlar ve kale komutanı konulduktan sonra fetih tamamlanmış oldu.¹⁴⁰

Haçin (Kaçin) Kalesi'nin Fethi

Çiçin Kale'sinin fethedilmesinden sonra Selçuklu ordusu Haçin¹⁴¹ Kalesi'ni kuşattılar. Kalenin etrafına mancınıklar kurularak içeriye güller yağdırıldı. Ayrıca Antalya'nın fethinde çok iş gören ve üzerine 10 kişinin çıkabildiği geniş ve yüksek merdivenler de kalenin duvarlarına yanaştırılmıştı. Selçuklu ordusunun bu şiddetli kuşatmasına rağmen içeridekilerin şiddetli bir direniş yaparak kolayca pes etmeyecekleri anlaşılmıştı. Bu arada Selçuklu kuvvetlerinin üstünlüğü, taş atan mancınıkların ve okçuların ok atışları, içeridekilerin dışarı çıkmalarına engel oluyordu. Selçuklu askerleri yüksek merdivenlerin yardımı ile kaleye girmeyi başarıp kapısını açmışlar ve içeridekileri etkisiz hale getirip teslim almışlardı. Sultan kaleye komutan (dizdar) ve muhafızlar tayin etti.¹⁴²

Geben (Keban) Kalesi'nin Kuşatılması

Haçin Kalesi'nin fethinden sonra sıra Geben Kalesi'ne gelmişti. Ancak Selçuklular ile Ermeniler arasında en şiddetli çatışma burada vuku'a geldi. Maraş Emiri Nusretüddin Hasan Bey de yanında olduğu halde Geben

Ermeniler üzerine düzenlediği sefer sırasında Selçuklu ordusunun Geben'e ulaşmadan önce Kogison'a geldiğini yazmaktadır. Bkz. Süryani Mihail, Vekâyinâme, (çev. H.D. Andreyan), TTK Basılmamış Tercüme Eserler, Ankara 1944, s.296.

¹³⁹ Andırın'a bağlı Geben ile Göksun'a bağlı Değirmendere köyleri arasında bulunan ve Çamurlu köyüne yakın, halen köylülerin "Çiçin Boğazı" olarak adlandırdıkları bir geçit bulunmaktadır. Köylüler buraya yakın bir yerleşim harabesinin bulunduğu ifade etmektedirler. Yine Çiçin Boğazının 2-3 km kuzey doğu tarafında günümüzde yöre halkının isimlendirmesiyle Kızıl Kale bulunmaktadır. Muhtemelen Çiçin Kalesi burasıdır. Çiçin'in fethiyle ilgili şiiirde kalenin alt tarafının ova olduğu belirtilmektedir. Bu tarife göre Kızıl Kale'nin alt tarafında Taşoluk'a kadar uzanan bir ova bulunmaktadır. Bölge hakkında çalışmalar yapan Mustafa Onar Çiçin Kalesi'nin yerini Geben ile Değirmendere arasında göstermiştir. Çiçin olarak okunan yer Hancin, Kancin olarak okunan yer ise Haçin'dir. C. Texier, Çiçin Kalesi'ni Göksun yakınlarında Toroslar'ın doğu yamacına yapılmış dikkat çekici bir yer olduğunu yazmaktadır. Kızıl Kale olabileceğini iddia ettiğimiz Çiçin Kalesi de bu tarife uymaktadır. Bkz. Charles Texier, *Küçük Asya*, C.III, (Çev. Ali Suat), (Hazr. Kâzım Yaşar Koprıman, Musa Yıldız), Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Yay., Ankara 2002, 140-141; Mustafa Onar, *Kuruluşundan Kurtuluşuna Bağlantıları İle Saimbeyli*, Adana Valiliği Yay., Adana 2002, s.24.

¹⁴⁰ İbn Bibi, I, 184-185; Koca, 42.

¹⁴¹ *Haçin*: Bugünkü Adana'nın Saimbeyli ilçesi. .

¹⁴² Koca, 43.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Kalesi üzerine yürüyen sultan I. İzzeddin Keykâvus burada sert bir direnişle karşılaştı. Bu sırada yaşlanmış ve hasta bir durumda olan Ermeni Prensi II. Leon ise ordusunun başına Baron Konstantin'i tayin etmişti. Bu adam ve diğer Ermeni iler gelenleri Geben Kalesi'nin üzerinde bulunan bir dağın başındaki Şoğagan Manastırı'nda karargâh kurup, Selçuklu ordusunu beklemeye başlamışlardı. Sultan 3000 seçme askerle Emir-i Meclis Mübârizüddin Behramşah'ı öncü birliklerin başında Ermenilere karşı gönderdi. İki Türk askeri ise Ermeniler hakkında keşif yapmaya çalışırken pusuya düştüler. Atlarından düşürülen bu askerler yakında bulunan bir köprüye sığınmışlardı. Burası Geben Kalesi yakınından akan ve Ceyhan'a dökülen Körsulu Çayı üzerindeki bir köprü olmalıdır. Ok, kılıç ve gürzleriyle kendilerini savunmaya çalışan bu askerlerin durumu haber alınınca onlara yardım amacıyla 100 seçme süvari gönderildi. Bu durum Mübârizüddin Behramşah'a da bildirildi. Yeri tespit edilen Ermeni ordusunun durumu sultana iletilmiş ve neticede sultan ordunun harekete geçmesini emretmişti. Sultanın saldırı emrini çavuşlar, Türkçe olarak askerlere duyurmuşlardı. Selçuklu ordusu Melheme Ovası'nda¹⁴³ merkez, sağ ve sol kol olmak üzere üçlü savaş düzenine geçmişti. Diğer taraftan Ermeni güçleri de ovaya inmişti. İki taraf arasında devam eden şiddetli çatışmada Mübârizüddin Behramşah sultanın gelmesini beklemeden ileri atılmış ve kıyasıya bir çatışma başlamıştı. Bu arada çatışma alanına yetişen sultan, şiddetli bir şekilde Geben Kalesi'nin kuşatılmasını da istemişti. Haçin Kalesi'nin kuşatılmasında olduğu gibi mancınıklar ile Geben Kalesi'nin içine güller yağdırılmaya başlanmıştı. Kalenin senyörü baron Leon ile kalenin içinde bulunan diğer Ermeni şefleri ani bir çıkış hareketi yaparak Selçuklu ordusunun saflarını yarararak mancınıkları yakıp kaçtılar. Bunun üzerine I. İzzeddin Keykâvus kaleyi kuşatmaktan vazgeçerek onları takip etmek için ovaya indi ve İzdi'de¹⁴⁴ Ermeni orduları başkumandanı Konstantin ile bir meydan savaşına tutuştu. Selçuklu ordusu süratli bir çevirme hareketi ile Ermenileri kısıkaç içine aldı. Daha sonra Ermeni başkomutanı olan Baron Adan, Selçuklu ordusunun fazlalığı yüzünden Konstantin'e yardım edemedi. Ermeni ileri gelenlerinden Kyr İsak (Gersak), Vasil (Azil), Oksentz ve bazı komutanlar esir edildiler. Bu arada Mübârizüddin Behramşah Ermenilerle kahramanca vuruşup, Baron Konstantin'i yere düşürüp esir almıştı. Yine Oşin ve Noşin adlı baronlar da esir alınarak bütün esirlerle birlikte sultanın huzuruna gönderildi. İki taraf arasındaki çatışma sabahtan akşama kadar devam etti. Gece olunca Ermeniler karanlıktan faydalanıp kaçtılar. Ermeni ordusunun geri kalan kısmı tamamen imha edildi. Bundan sonra Ermeniler takibe alınmış ve yakalananlar da ağır bir şekilde cezalandırılmıştır. Geben Kalesi alınamamakla birlikte Selçuklular Ermenilere karşı büyük bir zafer kazanmışlardı. Sultan, kış ayları

¹⁴³ *Melheme Ovası*: Burası Geben Kalesi'nin aşağı tarafında olup Azgıt Kalesi'nin kuzeydoğusunda bulunan ve şimdi yöre halkının Mehelepçik (Mehlepçik) dedikleri ovanın adıdır. Mehelep ya da Mehlep adı verilen ağaç bir meyve çeşidi olup kiraza benzemektedir.

¹⁴⁴ *İzdi*: Şeklinde kaynaklarda yazılı olan bu yerin de Geben ile Andırın arasında Azgıt Kalesi olması lazımdır. Burada bulunan bir ovaya hâkim olan bu kale de Geben üzerinden geçen ticaret yolu üzerinde bulunmaktaydı. Urfalı Vahram Vakayinamesini Türkçeye çeviren Andreasyan burasının Yezidler köyü olduğunu söylese de söz konusu bölgede böyle bir köy bulunmamaktadır. Bkz. Urfalı Vahram Vakayinamesi, s.79, Andreasyan'ın notu.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yaklaştığından ertesi yıl yeniden sefere çıkmak amacıyla Kayseri'ye dönme emri verdi. I. İzzeddin Keykâvus'un amacı Ermeni meselesini tamamen çözmektir. Ermeni prensi sultanının kararlılığını görünce barış istemek zorunda kalmış ve Selçuklulara tabi kalacağına dair yemin etmişti.¹⁴⁵ Bunun üzerine Sultan Ermenilerin barış ve tabiiyet teklifini kabul etti. Yapılan anlaşma gereğince Ermenilerden fethedilen Haçin, Çinçin kaleleri ile Geben Kalesi etrafındaki topraklar onlara iade edilirken, daha önce onların işgal ettikleri Ulukışla, İsovra Çayı ve Lozad (Lauzad) geçidi gibi yerler Selçuklulara teslim edildi. Ermenilerle Selçuklular arasında anlaşmanın yapılması ile kervan yolları açılmış ve iki tarafın tüccarları gelip gitmeye başlamışlardı¹⁴⁶. Sultan bu sefer sonunda Maraş'a gelmiştir.

I. İzzeddin Keykâvus'un Ermeniler üzerine düzenlediği bu sefer esnasında Selçukluların eline önemli ölçüde ganimet geçmiştir. Bu elde edilen ganimetlerin fazlalığından Kayseri'de bir baş sığır ve at iki dirheme, beş altı baş koyun bir dirheme, bir Ermeni erkek kölesi ve cariyesi ise 50 akçeye satılmıştır. Kayseri'ye zaferle ulaşan ordunun gelişinden dolayı şehirde şenlikler yapıp, başarı kazanan beylere hediyeler verilip, iktâlar dağıtılmıştır. Ayrıca sultan başarısından dolayı Mübârizüddin Behramşah'a kendi elbisesini giydirip onu beylerbeyi rütbesine çıkarmıştır.¹⁴⁷

Halep Seferi Dolayısıyla Elbistan ve Maraş Bölgesine Gelişi

Maraş Emiri Nusretüddin Hasan Bey, I. İzzeddin Keykâvus'un 1218'de düzenlediği Halep seferine de katıldı. Halep hükümdarı Melikü'z-Zâhir'in ölümü üzerine yerine üç yaşındaki oğlu Melikü'l-Azîz geçirilmişse de asıl iktidar onun atabeyliğine getirilen Şihabeddin Tuğrul'un elindeydi. Ona muhalif bazı komutanlar I. İzzeddin Keykâvus'a başvurarak Halep'e davet ediyorlardı. Dimaşk Eyyübî hükümdarı Melikü'l-Eşref ve diğer Eyyübî melikleri de Halep'i ele geçirmek istiyorlardı. I. İzzeddin Keykâvus da fırsatı değerlendirmek üzere bu şehir üzerine sefere çıkmaya karar verdi. Bu amaçla o, Selahaddin Eyyübî'nin oğlu Samsat hükümdarı Melik'ül-Efdal ile ittifak yaptı. Halep ve kuzeyindeki şehirler alındığı takdirde ona verilirken, Urfa ve Harran bölgesi de Selçuklulara bırakılacaktı. Böylece Selçuklular Güneydoğu Anadolu bölgesine, el-Cezire'ye doğru yayılırken, Halep de kendilerine tabi Melikü'l-Efdal'in olacaktı.¹⁴⁸

I. İzzeddin Keykâvus Halep seferine çıkmaya karar verince Maraş Emiri Nusretüddin Hasan Bey'e de haber vererek hazırlanmasını istedi. Sultan ona gönderdiği mektupta kendisi o bölgeye gelinceye kadar, bütün maiyetiyle birlikte, eski kuvvetlerine ilave olarak yeni asker temin etmesini, piyade ve süvarileri hazırlamasını, vergileri toplamasını, silah ve mancınıkları hazırlayarak kuşatma aletlerini de temin etmesini istemişti. Ayrıca

¹⁴⁵ İbn Bibi, II, 180-184; Gorigoros Senyörü, 14; Turan, 314-315; Sevim, 35; Claude Cahen, Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, (çev. Yıldız Moran), e Yay., İstanbul 1994, s.132; Koca, 42-44.

¹⁴⁶ Gorigoros Senyörü, 15; Koca, 46.

¹⁴⁷ İbn Bibi, I, 188, Koca, 45, Mehmet Ersan, Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu'da Ermeniler, TTK Yay., Ankara 2007, s. 170.

¹⁴⁸ Koca, 47-41.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sivas ve Malatya valileri ile uç beylerine de haberler gönderilerek bilhassa Suriye seferine okçu ve süvari birliklerinin katılmasını temin etmeleri istendi. Bu arada Yabanlu Ovası'nda toplanan ve alış veriş yapan komutan ve yiğitlere de Elbistan Ovası'nda toplanmaları emredildi.¹⁴⁹ İbn Bibi'nin yazdığına göre bu sırada Maraş'ta önemli ölçüde Selçuklu askeri ve mühimmatı konuşlandırılmıştı. Suriye seferine çıkacak ordunun Elbistan Ovası'nda toplanması ve savaş hazırlıklarını tamamlaması 20 gün sürmüştü. I. İzzeddin Keykâvus da Elbistan'a gelmiş olup, burada savaş meclisleri kurulup eğlenceler düzenleniyordu. Askerleriyle birlikte buraya gelen bütün emirler sultana bağlılıklarını yenilediler. Sultan da onlara fethedeceği toprakların dağıtımını yaptı.

Sultan Haleb'e gidilecek en kestirme yoldan geçilmesini istiyordu. Haleb'e giden en kısa yol da Akçaderbend üzerinden geçendi. Ancak Selçuklu ordusunun hangi yolu takip ettiği kesin belli değildir. Tahminlere göre ordu Elbistan-Akçaderbend-Hades yolunu takip ederek Haleb Eyyûbîlerine bağlı Marzuban'a ulaşmıştır. Fakat kaynaklar çok iyi bilinen bir geçit olan Akçaderbend'den bahsetmezler. Diğer bir yol ise Elbistan-Zibatra (Doğanşehir) ve Malatya üzerinden geçendi. Ancak çok uzun olan bu güzergâhın takip edilmesi mümkün görünmemektedir. Çünkü sultan bir an önce ve en kestirme yoldan Haleb üzerine yürünmesini istemişti. Sultanın Suriye seferini anlatan kaynakların Ortaçağ'ın en iyi bilinen geçitlerinden biri olan Akçaderbend'in adını zikretmemeleri bir hayli ilginçtir.

Elbistan'dan çıkıldıktan sonra Selçuklu ordusu Marzuban¹⁵⁰ Kalesi'ne gelerek burayı kuşatır. Çok hazırlıklı ve donanımlı olan Selçuklu ordusu beraberlerinde getirdikleri kale deliciler ve okçuların yardımı ile üç gün içinde bu kaleyi fethettiler. İbn Bibi, Maraş hükümdarı olarak nitelediği Nusretüddin Hasan Bey'in Marzuban'ın fethedilmesinden sonra büyük bir ordu, çok sayıda eşya ve teçhizatla sultanın huzuruna geldiğini, bundan dolayı sultanın çok memnun olduğunu ve ona iltifatlar ederek sevgi gösterdiğini belirtmektedir.¹⁵¹ Sultanın kumanda ettiği esas kuvvetler Elbistan'da toplanıp Eyyûbîlerin üzerine yürürken yapılan plan üzerine Maraş Emiri de Ayıntab üzerinden geçerek Marzuban'da orduya katılmıştı.

Selçuklu ordusu Marzuban'ın fethinden sonra Eyyûbîlere bağlı bir kale olan Raban'a¹⁵² geldi. Burası derhal kuşatılarak mancınıklarla dövülmeye başlandı. Halk feryat u figanla sultandan aman dileyerek kaleyi teslim etti. Yapılan anlaşma gereği Raban Kalesi Samsat hükümdarı Melikü'l-Efdal'e verildiyse de daha sonra onun Selçuklu ittifakından ayrılması üzerine Maraş Emiri Nusretüddin Hasan Bey'in adını bilmediğimiz bir damadına

¹⁴⁹ İbn Bibi, II, 204.

¹⁵⁰ *Marzuban*: Gaziantep ilinde kuzeyinde ve Fırat'ın kollarından biri olan Marzuban çayı kenarında tarihi bir kale olup bugünkü Yavuzeli şehri kurulmuştur.

¹⁵¹ İbn Bibi, II, 204–205; Koca, 53.

¹⁵² Raban: Fırat'ın batısında tarihi bir kale ve şehir adı olup bugünkü Gaziantep'in Araban ilçesi.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

verilmişti.¹⁵³ Diğer kaynaklardan farklı olarak Ebü'l-Ferec, I. İzzeddin Keykâvus'un Ayıntab'ı alıp sonra Tel-Bâşir'e yürüdüğünü haber vermektedir.¹⁵⁴ Marzuban ve Raban'dan ise hiç bahsetmemektedir. I. İzzeddin Keykâvus kendisine katılan Melikü'l-Efdal ile birlikte Haleb Eyyübîlerinin elinde bulunan Tel-Bâşir Kalesi'ne gelerek orayı kuşattı. Kale komutanı ve halk savunmaya geçmişti. Derbsâk beyi Alemeddin Kayser ve Behinsi Beyi Necmeddin Altunboğa da Selçuklu sultanına iltihak ederek onu güçlendirdiler. Tel-Bâşir on gün kuşatma altında tutuldu. Ancak şiddetle direnişe devam ediyordu. Gerek muhasırlar ve gerekse içindekiler çok fazla kayıp vermişlerdi. Bunun üzerine sultan öfkeye kapılarak kale etrafındaki bütün bağ ve bahçelerin tahrip edilmesini ve ağaçların kesilmesini emretti. Bu durumdan rahatsız olan ahali kale komutanının huzuruna çıkarak aman dilenmesini istediler. Bunun üzerine kale komutanı Bedreddin Dilderem İbn Bahaeddin Yarukî çaresizlik içinde kaleyi sultana teslim etmek zorunda kaldı. Kendisine Elbistan'ın kuzeybatısında bulunan Hunî vilayeti (Arıtış) iktâ olarak verilerek oraya gönderildi. Bu arada ordunun zahire ve mühimmatı azalmış olmalı ki Malatya ve Elbistan naiplerine haber salınarak en kısa zamanda 200 araba zahire ve teçhizat göndermeleri emredildi. Fethedilen Tel-Bâşir Kalesi'nin komutanlığına ise Nusettüddin Hasan Bey'in adı bildirilmeyen bir kardeşi getirildi. Yanına asker ve muhafızlardan başka, emin ve seçkin sipahiler de verildi.¹⁵⁵ Claude Cahen, Sultan I.İzzeddin Keykâvus'un Suriye'nin kuzeyindeki bu başarılarını Maraş Emiri Nusrettüddin Hasan Bey'in askerlerine borçlu olduğunu ifade etmektedir.¹⁵⁶

I. İzzeddin Keykâvus, Haleb'e doğru yaklaştığında Selçuklulara karşı bir komplonun hazırlanmış olduğunu öğrendi. Samsat hükümdarı Efdal ele geçirilen Raban ve Tel-Bâşir gibi kalelerin kendisine verilmemesinden endişe ederek sultanla yaptığı ittifakı bozduğu gibi karşı tarafa da geçmişti.¹⁵⁷ Böylece bütün Eyyübî melikleri Selçuklulara karşı birleşmiş oldu. Bu arada Eyyübî casusları bazı Selçuklu komutanlarına sanki önceden haberleşmiş gibi sahte mektuplar yazarak, bunların Selçuklu askerlerinin eline geçmesini sağladılar. Böylece Selçuklu komutanları güya Eyyübîlerle gizlice anlaşmış gösterildi. Oysa bu hileden ne sultanın ne de komutanların haberi vardı.¹⁵⁸ Sultan I. İzzeddin Keykâvus doğrudan doğruya Halep üzerine yürüyeceğine şehrin etrafında bulunan kaleleri fethetmekle uğraştı. Hatta günümüzde pek çok tartışmaya konu olan Menbiç'i de fethetti. Ancak onun etrafta oyalanması Eyyubi kuvvetlerinin Halep'te toplanmasına neden oldu. Bu durum da Selçukluların mağlubiyetine yol açtı.¹⁵⁹

¹⁵³ İbn Bibi, II, 53.

¹⁵⁴ Gregory Ebü'l-Ferec, , Ebü'l-Ferec Tarihi, (Ç. Ernest- A. Wallis Budge, Türkçeye Ter. Ömer Rıza Doğrul), II, TTK Yay., Ankara 1982, s. 501.

¹⁵⁵ İbnü'l-Esir, el-Kâmil Fi't-Tarih, (Büyük İslam Tarihi), C.XII, (çev. A. Ağırakça, A. Özaydın), Bahar Yay., İstanbul 1987, s. 303; İbn Bibi, II, 207; Koca, 54.

¹⁵⁶ Cahen, 132.

¹⁵⁷ Ebü Şâme, Şehâbeddin Ebi Abdurrahman b. İsmail, Zeylû'r-Ravzateyn, (neşr. es-SeyyidAzîz el-Attar el-Hüsaynî) Darü'l-Ceyl, Beyrut 1947, s.109; İbnü'l-Esir, XII, 302; Faruk Sümer, "Keykâvus I", *DİA*, C.XXV, İstanbul 2001, s.353.

¹⁵⁸ Koca, 56.

¹⁵⁹ M. Halil Yinanç, Türkiye Tarihi Selçuklular Devri, (Yay. Haz. R. Yinanç), TTK Ankara 2014, s.38.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Bir yandan Melikü'l- Efdal'in ittifaktan ayrılması diğer yandan da bu komplolar sultanı zor durumda bıraktı. Ayrıca iki taraf arasında başlayan öncü çarpışmalarını da Selçuklular kaybetti. Mübârizüddin Behramşah gibi büyük bir komutan esir düştü. Bunun üzerine sultan daha fazla zayıt vermemek için geri çekilemeye karar verdi. Selçuklu ordusunun Elbistan'a doğru geri çekilmesi üzerine Melikü'l-Eşref karşı saldırıya geçerek daha önce Selçuklular tarafından fethedilen Raban, Tel-Bâşir ve Marzuban gibi kaleleri birbiri peşi sıra aldı. Bu kalelerin sahipleri ve savunanlar başta Nusretüddin Hasan Bey'in damadı ve kardeşi olmak üzere geri çekilmişler ve savaşmamışlardı. Daha fazla ilerlemeyi tehlikeli gören Eyyûbî hükümdarı Melikü'l-Eşref esir edilen başta Mübârizüddin Behramşah olmak üzere Selçuklu komutanlarını serbest bırakarak Haleb'e geri döndü. I. İzzeddin Keykâvus ise Elbistan'a gelerek ordugâhını daha önce olduğu gibi burada kurdu. O, Haleb seferinin bir muhasebesini yaparak başarısızlığın ve yenilginin nedenlerini araştırdı. Bu arada Tel- Bâşir, Raban ve Marzuban gibi şehirleri savunmak için bıraktığı komutanlar da Eyyûbîler karşısında direnmeyerek sultanın ardından Elbistan'a ulaşmışlardı. Bu komutanlar arasında Maraş Emiri Nusretüddin Hasan Bey'in damadı olan Raban Kalesi sahibiyle, kardeşi olan Tel-Bâşir Kalesi sahibi de bulunuyordu. Sultan hiç acımadan en yakın adamı olan Nusretüddin Hasan Bey'in akrabaları olan bu beyleri savunma yapmadan çekildikleri için idam ettirdi.¹⁶⁰ Onların idam edilmeyip bir kulübenin içinde yakılan komutanlar arasında bulunduğu da iddia edilmektedir.

Beklenmeyen bu yenilgi üzerine I. İzzeddin Keykâvus kızmış, kimse onu sakinleştirememiş ve hatta teskine cesaret bile edememişti. Sultan, Eyyûbî casusları tarafından yazılan mektupları bir bir komutanların önüne atarak onlardan hesap surdu. Yukarıda değinildiği gibi onların hiçbirinin mektuplardan haberi yoktu. Sultan suçlu ve ihmali olduklarını düşündüğü komutanları toplayarak küçük bir kulübeye hapsetti. Bu kulübenin etrafına odunlar yığıdırıp daha sonra ateşe verirdi. Dışarı çıkarak kurtulmak isteyenler zorla buraya geri sokuldu. Bu suçsuz komutanların hepsi feryatlar içinde diri diri yakıldılar. Sultan daha sonra bu yaptıklarından pişman olup büyük ıstırap duymuş ve bu kulübenin olduğu yere bir mescit yaptırmıştır. Yanmışlar Mescidi (Mescid-i Sûhtegân) olarak bilinen burası uzun yıllar Elbistan halkının hafızalarında yer etmiştir.¹⁶¹ Dönemin muasır müellifi ve İslam tarihçisi İbnü'l-Esir, I. İzzeddin Keykâvus'u komutanlarına reva gördüğü bu davranışından dolayı ağır bir şekilde suçlar.¹⁶² Niğdeli Kadı Ahmed nükteli bir şekilde onun lakabının galip olmasına rağmen mağlup olduğunu ifade eder.¹⁶³

Onun şahsiyeti üzerine bir değerlendirme yapan Mükrimin Halil Yinanç, âlim ve şairlere değer veren, onlara iltifat eden ve ihsanlarda bulunan bir sultan olarak bahseder. Onun şark dillerine bilhassa da Farsça'ya

¹⁶⁰İbnü'l-Esir, XII, 304; İbn Bibi, II, 213.

¹⁶¹Ebü'l-Ferec, II, 501; İbn Bibi, II, 213; Koca, 59.

¹⁶²İbnü'l-Esir, XII, 304-305.

¹⁶³Niğdeli Kadı Ahmed, el- Veledü'ş- Şefik, ve'l- Hâfidü'l-Halîk, C. I, (Tercüme:Ali Ertuğrul), TTK Yayını, Ankara 2015, s.441.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

vakıf olduğunu, bu dilde şiirler yazdığını, Sultan Mahmud'un Firdevsi'ye yazdırdığı Şehname'yi taklit ederek devrin âlimlerinden Kadıuddin Burhaneddin Anevî'ye 60000 beyitlik Farsça bir eser yazdırdığını ifade etmektedir. Yinanç Hoca, sultanı acem âlimlerini Anadolu'ya doldurmakla da suçlar. Onun İran medeniyetinin meftunu olduğunu bu yüzden de İranlı ulema ve şuarayı memleketine çağırıldığını, yabancılara kapalı olan memleketin kapısını açtığını belirtir. Ona göre, bu tarihten sonra her memleketten çok derbeder serseriler Anadolu'ya gelecekler, ilim ile beraber riyakârlığı, taassubu, kötü ahlakı birlikte getireceklerdir. Farisilerin vezirlik, münşilik, müstevfîlik, tuğralık, tercümanlık, haciplik, kâtiplik, kadılık gibi mansıpları işgal ederek ondan sonra da memlekette tutunabilmek için sultanları mutlakiyete teşvik ederek Anadolu asilzade beylerini öldürtmeye ve sarayı ele geçirdiklerini belirtir. Böylece Anadolu'da idare yabancılara eline geçer.¹⁶⁴

I. İzzeddin Keykâvus, uzun yıllardan beri Maraş emirliğinde bulunan Nusretüddin Hasan Bey'in, damadı ve kardeşini öldürmekle birlikte kendisine dokunmamıştı. O da sultana herhangi bir ihanette bulunmayarak hizmetine devam etmiştir. I. İzzeddin Keykâvus, 1220'de ordusunu toplayarak Eyyübîlerden intikam alma düşüncesiyle yeni bir sefere çıkarak Malatya'ya kadar geldi ise de daha ileri gidemeyerek hastalandı ve öldü.

Maraş Bölgesinde İmar Faaliyetleri

Ashabü'l-Kehf Külliyesi: I. İzzeddin Keykâvus'un Maraş bölgesindeki en önemli faaliyeti Maraş Emiri Nusretüddin Hasan Bey'e Ashabü'l-Kehf külliyesini inşa etme emrini vermesidir.¹⁶⁵ Maraş'ın Afşin ilçesinde bulunan Ashabü'l-Kehf Külliyesi kervansaray (ribat), medrese ve mescitten ibaret olup Selçuklulardan kalan en önemli eserdir. Eserin kitabesinden I. İzzeddin Keykâvus zamanında yapılmaya başlandığı anlaşılmaktadır.¹⁶⁶ Merhum Mükrimin Halil Yinanç bu külliyenin kitabelerini okuyarak yayınlamıştır.¹⁶⁷

Elbistan'da Yanmışlar Mescidi (Mescid-i Sûhtegân):

İzzeddin Keykâvus tarafından yakılarak öldürülen emirlerinin hatırasına Elbistan'da yaptırdığı kaynaklarda yazılı olan bu eser günümüze ulaşmamıştır. Salim Koca, sultanın yaptırdığı bu yanmışlar mescidinin uzun yıllar yanarak öldürülen emirlerin acısını hatırlatan bir sembol olduğunu belirtmektedir.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Yinanç, Selçuklular Devri, s.42.

¹⁶⁵ Afşin'deki Ashabü'l-Kehf Külliyesi ile ilgili geniş bilgi için bkz. Refet Yinanç, "Eshab-ı Kehf Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, Sayı XX, Ankara 1988, s.311-319.

¹⁶⁶ Bu kitabenin tercümesi: ".....Bu tekkenin yapılmasını, Galip Sultan Ulu Şahinşah (I. İzzeddin Keykâvus'un lakabı Sultanü'l-Galip'tir), Milletlerin sahibi, Arap ve Acem sultanlarının efendisi, dünyanın ve dinin kudreti, fatihler fatihi, Emiri'l mü'mininin burhanı, Keyhüsrev oğlu Keykâvus zamanında ulu, yüce, bilgili, adil emir ve kumandan, Tanrı'nın yardımına ve rahmetine muhtaç, Sultana mensub İbrahim'in oğlu Ebu Ali Hasan emretti, Bu 612 yılının Ramazan ayında tamamlandı." (Miladi, 1215 Aralık veya 1216 Ocak ayı) Bkz.Faruk Sümer, Ashabü'l-Kehf, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul 1989, s. 42- 43; R Yinanç, "Eshab-ı Kehf Vakıfları", 312.

¹⁶⁷ M. Halil Yinanç, Maraş Emirleri, Nr. 6 (83), 92.

¹⁶⁸ Koca, 59.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sonuç

1211-1220 yılları arasında Türkiye Selçuklu Sultanı olan I. İzzeddin Keykâvus zamanında Maraş ve çevresinde Selçukluların birçok faaliyeti olmuştur. Maraş Emiri Nusretüddin Hasan Bey'in de desteği ile tahta çıkan I. İzzeddin Keykâvus Maraş bölgesine iki defa uğramıştır. Birinci gelişi Ermenilerin üzerine düzenlediği sefer vesilesiyle olmuştur. Sultan Kayseri üzerinden Göksun civarına uğrayıp buradan Haçin, Çinçin ve Geben kalelerine uğramıştır. Bu kalelerden Çinçin ve Haçin fethedilirken Geben kuşatılmış ancak alınamamıştır. İkinci gelişi ise Halep üzerine düzenlediği sefer vesilesiyle olmuştur. I. İzzeddin Keykâvus Kayseri- Efsus- Elbistan-Akçaderbend üzerinden geçerek Raban- Merziban ve Telbaşir'e uğrayarak Halep topraklarına girmiştir. Amacı Eyyubilerin elinde bulunan Halep ve çevresini hâkimiyet altına almaktır.

KAYNAKLAR

- CAHEN, Claude, Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, (çev.Yıldız Moran), e Yay., İstanbul 1994.
- EBÛ ŞÂME, ŞehâbeddinEbi Abdurrahman b. İsmail, Zeylû'r-Ravzateyn, (neşr. es-SeyyidAzîz el-Attar el-Hüsainî) Darü'l-Ceyl, Beyrut 1947.
- EBÛ'L-FEREC, Gregory, Ebü'l-Ferec Tarihi, (Ç. Ernest- A. Wallis Budge, Türkçeye Ter. Ömer Rıza Doğrul), C.I-II, TTK Yay., Ankara 1982.
- ERSAN, Mehmet, Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu'da Ermeniler, TTK Yay., Ankara 2007.
- GORİGOS SENYÖRÜ HETUM, Vekâyinâmesi, (H.D. Andreasyan), İstanbul 1946, TTK Basılmamış Tercümeleler.
- İBN BİBİ, el-Evamirü'l-Ala'ye fi'l-Umuri'l-Ala'ye (Selçuk Name), (Çev. Mürsel Öztürk), C.I.II, Ankara, 1996.
- İBN TAGRİBİRDÎ, en-Nücumü'z-Zâhire fi Mülükü'l-Kahire, C.VI (Neşr. M. Hüseyin Şemseddin), Beyrut 1992.
- İBNÜ'L-ESİR, el-Kâmil Fi't-Tarih, (Büyük İslam Tarihi), C.XII, (çev. A. Ağırakça, A. Özyaydın), Bahar Yay., İstanbul 1987.
- KOCA, Salim, Sultan I. İzzeddin Keykâvus(1211-1220), TTK Yay., Ankara 1997.
- NİĞDELİ KADI AHMED, el- Veledü's- Şefik, ve'l- Hâfidü'l-Halîk, C. I, (Tercüme: Ali Ertuğrul), TTK Yayını, Ankara 2015.
- ONAR, Mustafa, Kuruluşundan Kurtuluşuna Bağlantıları İle Saimbeyli, Adana Valiliği Yay., Adana 2002.
- SEVİM, Ali, Selçuklu Ermeni İlişkileri, Ankara, TTK Yay., Ankara 1983.
- SÜMER, Faruk, "Keykâvus I", DİA, C.XXV, İstanbul 2001, s.353.
- SÜMER, Faruk, Ashabü'l-Kehf, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul 1989.
- SÜRYANİ MİHAİL, Vekâyinâme, (çev. H.D Andreasyan), TTK Basılmamış Tercüme Eserler, Ankara 1944.
- TEXIER, Charles, Küçük Asya, C.III, (Çev. Ali Suat), (Hazr. Kâzım Yaşar Kopruman, Musa Yıldız), Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Yay., Ankara 2002.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

TURAN, Osman, Selçuklular Zamanında Türkiye, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1993.

VAHRAM VEKÂYİNÂMESİ, Kilikya Kralları Tarihi, (H. D. Andreasyan), İstanbul 1946, TTK Basılmamış Tercüme Eserler.

YİNANÇ, Refet “Eshab-ı Kehf Vakıfları”, Vakıflar Dergisi, Sayı XX, Ankara 1988, s.311-319.

YİNANÇ, Mükrimin Halil, “Maraş Emirleri”, TTEM,5, (82), 6,(83), 7, (84), İstanbul 1340-1341.

YİNANÇ, Mükrimin Halil, Türkiye Tarihi C. II, (Yay. Hazr. Refet Yinanç), TTK Yayınları Ankara 2014.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

SOSYO-POLİTİK BİR OLAY OLAN BABAİLER AYAKLANMASI (Baba İlyas Horasanî'nin Şeyhlikten Şahlığa Yükselme Düşünce ve Planının Tarihî Macerası)

Salim KOCA*

Özet

Eski Türk devletlerinde, hanedan üyeleri arasında zaman zaman iktidarı değiştirme teşebbüsleri olmuş ve bu teşebbüslerden bazıları da amacına ulaşmıştır (Meselâ Hunlarda Mete (*Boğatur*) babası Tuman'ı (M.Ö: 209), Göktürklerde Bilge Kağan İnel Kağanı (716), Uygurlarda Tun Baga Tarkan üvey babası Böğü Kağanı (779), Büyük Selçuklu Devletinde Alp Arslan kardeşi Süleyman'ı (1063), Türkiye Selçuklularında II. Süleymanşâh kardeşi I. Gıyâseddîn Keyhüsrev'i (1196), Gıyâseddîn Keyhüsrev yeğeni III. Kılıç Arslan'ı (1205), Osmanlılarda da Yavuz Selim babası II. Bayezid'i (1512) tahtan indirerek hükümdar olmuştur). Türk devlet anlayışına göre, bu teşebbüsler, genellikle hanedan üyelerinin hakkı ve hukuku içinde değerlendirildiği için meşru ve normal birer olay olarak kabul edilmiştir. Fakat Türkiye Selçuklu Devletinin on ikinci hükümdarı olan **II. Gıyâseddîn Keyhüsrev**'in saltanatı zamanında (1237-1246), Türk devlet anlayışına aykırı olarak, hanedan üyeleri dışında farklı iki kişi tarafından Selçuklu iktidarını değiştirme teşebbüsünde bulunulmuştur. Bu teşebbüslerden biri, devlet teşkilâtının içinde bulunan **Emîr Sadeddîn Köpek** tarafından, diğeri de halkın içinden çıkan **Baba İlyas Horasanî** tarafından yapılmıştır. Bunlardan Sadeddîn Köpek, teşebbüsünü “hanedan üyesi olma” gibi sahte bir iddiaya dayandırırken, Baba İlyas Horasanî de “peygamberlik” gibi yine sahte bir iddia ve gerekçeyle ortaya çıkmıştır. Her ikisinin teşebbüsü amaçlarına ulaşmak üzere iken başarısızlığa uğratılmışsa da, bu olaylar devlet ve toplum hayatında etkisini asırlarca sürdürecektir olan maddî ve manevî bir tahribata yol açmıştır.

REBELION OF BABAİS WHICH IS A SOCİO-POLİTICAL EVENT HİSTORICAL ADVENTURE OF BABA İLYAS (ELİAH) KHORASSANİ'S THOGHTS AND PLANS OF PROMATION FROM SHEİKDOM TO SHAHDOM

Abstract

In Ancient Turkic empires, from time to time there were attempts of power changes between dynasty members and some of these attempts were successful (Among the Xiongnu, Modu (*Boghatir*) overthrew his father Tuman (209 BC); among the Gokturks, Bilgä Qaghan overthrew Inäl Qaghan (716); among the Uyghurs, Tun Bagha Tarqan overthrew his stepfather Böğü Qaghan (779); among the Great Seljuks, Alp Arslan overthrew his brother Suleiman (1063); among the Anatolian Seljuks, Suleiman II overthrew his brother Ghiyath al-Din Kaykhusraw I (1196) and Ghiyath al-Din Kaykhusraw overthrew his nephew Kilij Arslan III (1205); and among the Ottomans, Selim the Grim overthrew his father Bayezid II (1512). According to the Turkic concept of state, these attempts were generally evaluated among the rights of dynasty members and these were considered normal

* Prof. Dr. Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, e-posta: skoca@gazi.edu.tr

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

incidents. However, during the reign of **Ghiyath al-Din Kaykhusraw II** (1237-1246), twelfth ruler of the Anatolian Seljuk Sultanate, there were attempts of changing the power made by two different people outside the dynasty, being contrary to the Turkic concept of state. One of these attempts was made by **Amir Sa'd al-Din Köpek** who was a member of the state organization, and the other attempt was made by **Baba Ilyas of Khorasan** who was from the ordinary people. Among these, Sa'd al-Din Köpek based his attempt to a false pretence of “**being a member of the dynasty**”, while Baba Ilyas of Khorasan emerged with another false pretence and motive of “**prophethood**”. Even though both of these attempts were failed when both of them were about to succeed, these incidents caused physical and moral devastation that would continue to affect political and social life for centuries.

Key Words: Baba Ilyas of Khorasan, Turkmens, “rise to shahdom from sheikhdom” “socio-political” Ghiyath al-din Kaykhusrew II,

Biz, daha önce yazmış olduğumuz bir makalede, Emîr Sadeddîn Köpek’in Selçuklu saltanatını ele geçirme teşebbüsünü değerlendirmiştik¹⁶⁹. Bu makalemizde de, bir Türkmen şeyhi olan Baba İlyas Horasanî’nin aynı amaçla meydana getirmiş olduğu kitle hareketini ele alacağız. Bu ayaklanma hiç kuşkusuz “**sosyo-politik**”, yani amacı politik olan toplumsal bir olaydır. Başka bir deyişle, Baba İlyas Horasanî, Türkmenleri kullanarak Selçuklu iktidarını değiştirmek suretiyle “**şeyhlikten şahlığa yükselmek**” istemişse de bu teşebbüsünde başarılı olamamıştır.

Bilindiği gibi, **Mehmed Fuad Köprülü** bir makalesiyle bu konunun çerçevesini çizmiş ve temel özelliklerini belirtmiştir. **Ahmet Yaşar Ocak** da bu konuda, doktora tezi ile başlayıp daha sonra yeni ilaveler ve yorumlarla geliştirmek suretiyle esaslı bir araştırma ortaya koymuştur¹⁷⁰. Biz bu makalemizde, Ahmet Yaşar Ocak’ın ortaya koymuş olduğu fikirleri tekrarlamadan aynı olaya ve olayın liderine farklı cephelerden bakarak, değişik yorumlar getirmeye çalıştık.

A-) AYAKLANMANIN TEMEL SEBEPLERİ

Maraş, Adıyaman, Kâhta, Gerger, Elbistan, Kefersud, Harran ve Urfa ile Amasya ve Tokat yörelerinde bulunan Türkmen kitleleri, Baba İlyas Horasanî adında bir Türkmen şeyhi tarafından Selçuklu idaresine karşı 1240 yılında ayaklandırılmıştır. Bu ayaklanma, birçok yan faktörün¹⁷¹ yanı sıra **politik** ve **ekonomik** olmak üzere iki temel sebebe dayanmış gözükmektedir. Bu sebeplerden ilki, Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklu sultanlarının, devletin kurucu ve temel unsuru olan Türkmenlere karşı izledikleri hatalı politikadır. İkincisi ise, Türkmenlerin,

¹⁶⁹ Salim Koca, “Sultan I. Alâeddîn Keykubâd’dan Sonra Türkiye Selçuklu Devleti İdaresinde Ortaya Çıkan Otorite Zâfiyeti ve Emîr Sadeddîn Köpek’in Selçuklu Saltanatını Ele Geçirme Teşebbüsü”, Mehmet Altay Köymen Armağanı, Konya, 2011, s. 165-195.

¹⁷⁰ Köprülü, Anadolu’da İslâmiyet, haz. M. Kanar, İstanbul, 2000; Ocak, Babaîler İsyanı, İstanbul, 2009.

¹⁷¹ Bu hususta şimdilik bkz. Ocak, 2009: 41-51.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ayaklanmadan az önce Anadolu'da yaşamış oldukları ağır ekonomik sıkıntılarla ilgilidir. Şimdi bunları kısaca açıklamaya çalışalım:

1-) Türkmenlerin İdareci Unsur Tarafından Dışlanması ve İhmal Edilmesi

Türklerde devletin kuruluşu, idareci unsur (*beyler*) ile iş birliği yapan büyük halk kitlelerinin gönüllü gayretleri ve katkıları sonucunda gerçekleşmekteydi¹⁷². Devlet kurulurken bu iki unsur arasında görülen bu güzel iş birliği, dayanışma ve uyumluluk, devlet kurulduktan sonra idareci unsur tarafından halkın ihtiyaçlarına, arzularına, inançlarına, düşüncelerine ve geleneklerine uygun idarî, siyasî, adlî, sosyal, ekonomik ve kültürel politikalar izlendiği ve bu politikalarda da başarılı olunduğu takdirde devam etmekteydi. Aksi takdirde idareci unsur ile halk arasında devletin kuruluşu sırasında görülen iş birliği ve dayanışma ortadan kalkmakta, ilişkiler bozulmakta ve halk idareye verdiği desteği geri çekmekteydi. Bunun doğal sonucu olarak toplumda, idareye karşı zaman zaman tepkiler yükselmekte, düşmanlıklar artmakta, ayaklanmalar meydana gelmekte, dağılmalar ve kopmalar başlamaktaydı. Bu duruma dair en hazin olaylardan biri de Selçuklu Devletinin kurucu ve temel unsuru olan Türkmenler (*Oğuzlar*) ile Selçuklu beyleri arasında yaşanmıştır. Bu meseleyi, sebepleri ve sonuçları bakımından kısaca şöyle açıklamak ve özetlemek mümkündür:

Büyük Selçuklu Devletinin kuruluş döneminde (935-1040), Selçuklu beylerinin ordusu, tamamen Türkmen atlı savaşçılardan meydana geliyordu. Dandanakan zaferinden sonra (1040) Gaznelileri kendilerine örnek alan Selçuklu beyleri, tıpkı onlar gibi ordularını “**gulâm sistemi**”ne göre yetiştirilmiş hür Türklerden teşkil etmeye başladılar. Bunun için onlar, gerek Dandanakan savaşından önce gerekse bu savaş sırasında kendilerine sığınan Gazneli gulâmları hizmete aldılar. Böylece yeni Selçuklu ordusunun temeli atılmış oldu. Öte yandan büyük zaferin kazanılmasına ve devletin kurulmasına kadar bir asırdan fazla bir süre, yersiz ve yurtsuz bir hâlde, sığınmacı (*mülteci*) olarak bin bir sıkıntı çekmiş olan Türkmenler, geri plana itilerek, devletin bütün imkânlarından mahrum edildi. Selçuklu beylerinin bu tutumu, Türkmenler arasında haklı olarak ihmale ve ihanete uğramışlık duygusu uyandırdı. Bu duygu onlarda Selçuklu beylerine karşı şiddetli bir hoşnutsuzluk yarattı. Bu yüzden Selçuklu beylerine küsen Türkmenler, başta **Batı İran** (*Irak-ı Acem*) olmak üzere, **Kuzey Irak** (*Irak-ı Arap*) ve **Azerbaycan** gibi batı ve kuzey uçlarına yerleşerek, başlarındaki beylerin yönetiminde kendi hayatlarını yaşamaya başladılar.

Burada sorulması ve cevaplandırılması gereken soru şudur: Selçuklu beyleri, devlet kuruluncaya kadar kendilerine, gönüllü ve masrafsız tam bir ordu sağlayarak büyük fedakârlıklarda bulunmuş olan Türkmenleri neden tasfiye etmişlerdir? Bu hususta iki faktör rol oynamış gözükmektedir. Bunlardan birincisi, Türkmen kitlelerinde aile ve boy bilincinin hâlâ çok kuvvetli olmasıydı. Dolayısıyla her Türkmen, Selçuklu beylerinden çok başlarında bulunan aile büyüklerine ve boy beylerine itaat ve bağlılık göstermekteydi. Öyle anlaşılıyor ki, Selçuklu beyleri, kendi iktidarları ve gelecekleri için bu durumu tehlikeli ve zararlı görmüşlerdir. Öte yandan

¹⁷² Kafesoğlu, 1977: 218.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Türkmenlerdeki bu kuvvetli aile ve boy bilinci, gulâmlarda pek fazla görülmüyordu. Çünkü onlar, çocuk yaşta devlet hizmetine alınıyor, hükümdara tam bir itaat ve bağlılık anlayışı içinde, saray terbiyesi ve gelenekleriyle yetiştiriliyordu. Bu eğitimin sonunda, hükümdarın şahsına tam bir itaat ve bağlılık göstermeyi en büyük erdem sayan bir insan tipi ortaya çıkmaktaydı ki, Selçuklu sultanlarının da istediği bu idi.

Bu tasfiyede rol oynayan ikinci sebep de şudur: Büyük Selçuklu Devletinin hâkimiyet sahasında Türkmenlerden başka, başta Farslar ve Araplar olmak üzere birçok yabancı soydan ve kültürden topluluk bulunmaktaydı. Bu toplulukların iyi bir şekilde idare edilmesi ve memnun edilmesi gerekmektedir. Bu da hiç kuşkusuz yerli halklar ile iş birliği yapılmasına ve onların da desteklerinin alınmasına bağlıydı. Bunun için bu toplulukları temsil eden uzmanlara ve elemanlara idarede yer verilerek, onların da idareye katılmaları ve iktidarın nimetlerinden faydalandırılmaları sağlanmalıydı. Daha doğrusu Selçuklu Devletinin başında bulunan ilk hükümdar **Tuğrul Bey**'in bu husustaki düşüncesi ve politikası şu idi: **Eğer iktidar paylaşılacaksa, bu kendi soyundan değil, daha önemsiz ve zararsız gözükken yabancı soydan ve kültürden kişilerle olmalıydı.** Burada hemen belirtelim ki, Tuğrul Bey'in temelini atmış bulunduğu bu politika ve bu hususta göstermiş olduğu tutum, sadece Selçuklu Devletinin idarecilerinde değil, Selçuklulardan günümüze kadar devam eden bütün Türk devletlerinin idarecilerinde de yerleşmiş ve değişmez bir anlayış olarak devam etmiştir¹⁷³.

Türkmen kitlelerinin İslâm ülkelerinde yerleşmiş oldukları yerlerde hayat tarzlarından kaynaklanan bazı olaylara sebep olmaları, Tuğrul Bey'i Türkmenler için yeni bir politika geliştirmeye ve uygulamaya zorladı: Türkmenler dinamik ve hareketli bir kitle oldukları için uzun süre sükûnet içinde kalmazlardı. Dış hedeflere olduğu gibi iç hedeflere de saldırımları her zaman kendilerinden beklenebilirdi. Nitekim böyle de olmuştur: Türkmen kitleleri, İslâm ülkelerinde girdikleri her yeri kendi sürülerinin serbest otlakları olarak görmüşler ve kabul etmişlerdir. Hatta onlar, zaman zaman yerli halkın ekili ve dikili sahalara zarar vermişlerdir. Onların bu tutumu da, başta Abbasî Halifesi olmak üzere Tuğrul Bey'e kadar uzanan şikâyetlere sebep olmuştur. Bu şikâyetler üzerine Tuğrul Bey, Türkmen kitlelerinin başında bulunan boy beylerini devlet hizmetine alarak, onları daha yakından kontrol etmek istedi. Fakat Türkmenler, Selçuklu beylerine kırgın ve kızgın oldukları için Sultanın bu teklifini kabul etmediler¹⁷⁴. Yine de Türkmenlerin geleceğinden kendisini sorumlu sayan Tuğrul Bey, engin tecrübesiyle bu kitleye yeni bir hedef ve ülke göstermesi lâzım geldiğini anlamakta gecikmedi. Bunun için o, bir taraftan yerli meliklere Türkmenleri gazaya sevk etmeleri tavsiyesinde bulunurken, diğer taraftan **Melik Hasan, İbrahim Yınal** ve **Kutalmış** gibi hanedan üyelerini de, onlara yol açmaları ve rehberlik yapmaları için Anadolu'ya yapılan gazâların merkezi Azerbaycan'a gönderdi¹⁷⁵. Bunlardan İbrahim Yınal, Tuğrul Bey'in emri

¹⁷³ Türk idarecileri, yabancı soydan olanlara gösterdikleri erdemli davranışları kendi soyundan olanlara göstermekten daima kaçınmışlardır. Başka bir deyişle onlar, başka soydan olanlarla birleşip kaynaşmada gösterdikleri başarıyı, kendi soyundan olanlar için gösterememişlerdir. Daha doğrusu onlar, Türkmenleri memnun etmek ve devlete bağlamak için hiçbir gayrette bulunmamışlardır. Birbirlerine karşı, daima anlamsız bir güvensizlik ve soğukluk içinde olmuşlardır.

¹⁷⁴ İbnü'l-Esir, 1979: IX, 508; 1987: IX, 388.

¹⁷⁵ İbnü'l-Esir, 1979: IX, 389; 1987: IX, 301.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

üzerine Türkmen beylerine, **“Sizin burada kalmanızdan dolayı ülkemiz sıkıntı içine girdi. Bana kalırsa, yapacağınız en doğru iş, Rûmlara karşı gazâyâ çıkıp Allâh yolunda cihat etmenizdir. Böylece ganimet elde edersiniz. Ben de arkanızdan gelip yapacağınız işlerde size yardımcı olacağım”** şeklinde bir haber göndererek¹⁷⁶, ordusu ile Azerbaycan’a hareket etti (1046). Böylece Türkmenlerin bir kısmı, İbrahim Yınal’ın bu yerinde tavsiyesine uyarak, Anadolu’ya gazâ yapmak, daha iyi ekonomik imkânlarla sahip olmak ve üzerinde hür olarak yaşayabilecekleri bir yurt tutmak gayesiyle Azerbaycan’da toplanmaya başladılar. Çünkü onların, geride bırakacakları ve kaybedecekleri bir şeyleri yoktu. Bütün varlıkları, geçimlerini temin ettikleri sürüleri, bindikleri atları ve develerinin taşıdığı yüklerden ibaretti. Azerbaycan ise, çoktan beri Seyhun ötesindeki yurtlarından kopup gelmiş iman mücahitleriyle Türkmen kitlelerinin toplanmış olduğu bir bölge idi.

Görüldüğü gibi, **Selçuklu Devletinin başında bulunan Tuğrul Bey, Türkmenleri gazâ ve cihat faaliyetine özendirerek, onları merkezden uzaklaştırma, yerli halkı da kendileriyle iş birliğine teşvik etme fikrine dayanan bir politika izlemiştir.** Tuğrul Beyin temelini attığı bu politika, halefleri **Alp Arslan, Melikşâh ve Sancar** gibi sultanların zamanında da devam etmiştir. **Bu politikanın doğal sonucu olarak da Selçuklu Devleti bir Türk devleti olmaktan çıkıp İranilaşmaya, devletin başında bulunan sultanlar ile Türkmenler de birbirlerine karşı yabancılaşmaya başlamışlardır.**

Selçuklu hükümdarlarının idare anlayışlarından kaynaklanan bu hatalı politikaları tepkisiz kalmamıştır: Türkmenler, Dandanakan zaferinden sonra geri plâna itilmiş olmalarını, düzeni sağlamak için Selçuklu idaresi tarafından sık sık yerlerinden edilmelerini ve özellikle kendi devletlerinin gittikçe yerli halkın devleti hâline gelmesini ve Türk kültüründen uzaklaşmasını bir türlü içlerine sindirememişlerdir. Selçuklu idaresine karşı devamlı bir muhalefet ve tepki içine girmişlerdir. Onlar, zaman zaman Selçuklu sultanlarına karşı iktidar için harekete geçen **İbrahim Yınal (1059)¹⁷⁷, Kutalmış (1063) ve Kara Arslan Kavurt (1072)** gibi hanedan üyelerinin arkasında topluca yer alıp onlara destek vererek, bu muhalefet ve tepkilerini açıkça ve defalarca göstermişlerdir. Fakat bu hanedan üyeleri, Türkmenlerin tam desteğini almalarına rağmen, giriştikleri iktidar mücadelesinin hiçbirinde başarıya ulaşamamışlar, yani Türkmenlerin arzu ve gayelerine uygun olarak Selçuklu iktidarını değiştirememişlerdir. Böylece dışlanmışlık ve ihmal edilmişlik duygusu Türkmenlerin kafalarında ve ruhlarında şiddetli bir travma yaratmıştır. Bu travmanın etkisi zaman içinde ne azalmış ve ne de ortadan kalkmıştır. Türkmenler, bu travmanın etkisiyle **“Selçuklular, bizim gibi Türkmen olup sizinle karındaşız dedilerse de halka faydaları dokunmadı”** gibi iğneleyici sözlerle bu dışlanmışlık ve ihmal edilmişlik duygularını ifade etmekten hiçbir zaman geri durmamışlardır. Hâlbuki Ebû'l-Gazi Bahadır Han onların bu duygularını tespit ettiğinde, Selçuklu hanedanı tarih sahnesinden iki asır önce çekilmiş bulunuyordu. Demek ki,

¹⁷⁶ İbnü'l-Esîr, 1979: IX, 546; 1987: IX, 415.

¹⁷⁷ Türkmenler, İbrahim Yınal’ın iktidar mücadelesine destek verirken ondan **“kendilerine sormadan hiç kimseyi vezir tayin etmeyeceğine ve buldukları yerlerden de hiçbir sebeple başka yerlere sürülmeyeceklerine”** dair söz almışlardır (Sıbt İbnü'l-Cevzî, 1998: XVIII, 31; Köymen, 1963: 61).

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Türkmenlerin Selçuklu beylerine ve idaresine karşı tepkileri ve muhalefetleri, aradan asırlar geçmesine rağmen varlığını ve etkisini korumuştur. Onların bilinçaltlarına yerleşmiş olan bu tepki ve muhalefet duygularının Anadolu'da tekrar canlanmış olması hiç de şaşırtıcı bir durum değildir. Çünkü Büyük Selçuklu sultanlarının Türkmenlere karşı temelini attıkları ve uyguladıkları politika, Türkiye Selçuklu sultanlarında da pek fazla değişmemiştir. Hâlbuki Türkmenler, tıpkı Büyük Selçuklu Devletinin kuruluşunda olduğu gibi Türkiye Selçuklu Devletinin kuruluşunda da büyük sıkıntılar çekerek ve fedakârlıklar yaparak aynı rolü oynamışlardır.

2-) Anadolu'da Yaylak ve Kışlak Darlığından Kaynaklanan Ekonomik Problemler

1220 yılından itibaren Doğu İslâm ülkeleri üzerine başlayan Moğol istilâsı, Doğu ve Güney-Doğu Anadolu bölgesine çok miktarda Türkmen kitlesi sürmüştü. Türkmenler, daha önce yaşadıkları yerleri (*Türkistan, Mâverâünnehir, Horasan, Harezm gibi*) terk ederken, taşınmasında kendilerine güçlük çıkarabilecek bütün mallarını ve eşyalarını feda etmek ve geride bırakmak zorunda kalmışlardır. Üstelik bu uzun ve tehlikeli yolculuğun verdiği güçlükler, onların hem sağlıklarını hem de ekonomilerini son derece olumsuz etkilemişti. Gerçekten de onlar, Anadolu'ya göçerken içinden geçtikleri ve hiç tanımadıkları bölgelerde ve alışık olmadıkları iklimlerde, bin bir türlü güçlükler ve tehlikelerle boğuşmak zorunda kalmışlardır. Türkmenler Anadolu'ya geldiklerinde ise, hem maddeten ve hem de manen çok yıpranmış, sosyal ve ekonomik düzenleri de temelinden sarsılmış bir vaziyetteydi.

Daha önce, yani Anadolu'nun fethi sırasında veya bunu takip eden yıllarda Anadolu'ya gelen Türkmenlerin bu ülkede yerleşmeleri ve eski hayat tarzlarını, sosyal ve ekonomik düzenlerini yeniden kurmaları pek zor olmamıştı. Çünkü bu sırada Anadolu'da Türkmenlerin hayat tarzlarına ve ekonomik yapılarına uygun sahalar hemen hemen boş ve ıssız bir durumdaydı. Fakat Moğol istilâsı önünden kaçıp gelen Türkmenler için aynı imkânlar mevcut değildi. Çünkü daha önce Anadolu'ya gelmiş olan göçebe unsurlar tarafından bu ülkedeki bütün kışlak ve yaylaklar tutulmuş bir vaziyetteydi. Özellikle Doğu Akdeniz ve Güney-Doğu Anadolu bölgesinde yeni gelen göçebe unsurun ihtiyaçlarını karşılayacak genişlikte ve büyüklükte kışlak ve yaylak pek fazla kalmamıştı. Bu yüzden, daha önce Anadolu'ya gelen Türkmenlerle yeni gelen Türkmenler arasında sonu gelmez itişmeler, kavgalar, kışlak ve yaylak kavgaları başlamıştır. Dolayısıyla bu kavgalar, her iki taraf için de son derece yıpratıcı olmuştur. Özellikle yeni gelen Türkmenler, büyük bir ekonomik sıkıntı içine düşmüşlerdir. Türkiye Selçuklu idaresi ise, Türkmenlerle sadece kendi politikalarına yaradığı sürece ilgilenmiştir. Onların problemleri karşısında hep ilgisiz ve duyarsız kalmıştır.

Hiçbir kitle hareketi yoktur ki, temelinde toplumsal hayatı ve düzeni sarsan ekonomik sıkıntılar ve problemler bulunmamış olsun. Türkmenlerin Doğu Akdeniz ve Güney-Doğu Anadolu bölgesinde oturdukları yöreler, özellikle yaz aylarında sivrisineklerin, karasineklerin ve eşek arılarının kaynaştığı bir hastalıklar yuvasıydı. Sıtma, tifüs ve dizanteri burada gayet uygun bir ortam bulmaktaydı. Zaman zaman ortaya çıkan kolera

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ve veba salgınları, nüfusu ve onların başlıca ekonomik varlıkları olan sürülerini kırıp bitirmekteydi¹⁷⁸. Türkmenlerin yaşadıkları bu ağır hayat şartları, tam bir mutsuzluk tablosu oluşturmaktaydı. Bu tabloyu, hiç kuşkusuz, kitleyi harekete geçiren en temel sebeplerden biri olarak kabul etmek ve değerlendirmek gerekir. Fakat bugün elimizde, bu tabloyu tam ve ayrıntılı bir şekilde tasvir edebilecek kaynak metinleri bulunmamaktadır.

XIII. yüzyılda “Selçuklu devlet adamları ve şehir halkı” ile “köylü ve göçebe unsur”un hayat standardı arasında çok büyük bir uçurum oluşmuştu. Bu uçurum, köylü ve göçebe unsurun duygularını ve düşüncelerini olumsuz olarak etkileyebilecek ve kendilerini de harekete geçirebilecek kadar derinleşmişti. Bu hususta İbn Bîbî'nin verdiği kısa bir kayıt, idareci ve şehirli unsur ile köylü ve göçebe unsur arasındaki hayat standardı farkını göstermesi bakımından son derece önemlidir: Karaman Türkmenlerinin başında bulunan Mehmed Bey, Türkiye Selçuklu Devletinin içine düştüğü otorite zâfiyetinden faydalanarak 1277 yılında Konya'ya girmişti. Bu sırada Mehmed Bey'in hem kendisi hem de maiyeti (*Türkmenler*) perişan bir vaziyetteydi. Hiçbirinin üzerinde doğru dürüst bir elbise bile bulunmuyordu. Bazılarının ayağında çarık vardı. Fakat bazılarında o da yoktu, yani bir kısmı yalınayaktı. Buna karşılık Konya halkının ve özellikle devlet adamlarının giyimi son derece güzel ve lüks idi. Bu durumdan bir hayli etkilenmiş olan Türkmenler, kaynağın ifadesiyle önce “**çekirgeler gibi şehre dağılarak köşkeri, dükkânları ve hanlardaki mal ve eşya depolarını yağma etmişlerdir. Üzerlerindeki çuldan yırtık pırtık elbiseleri çıkarıp bunları altın sırmalı ipek ve kıymetli kumaşlardan yapılmış olan elbiselerle değiştirmişlerdir**”¹⁷⁹. Burada hemen belirtelim ki, XIII. yüzyılda Anadolu'daki diğer Türkmenlerin durumu da Karaman Türkmenlerinin durumundan pek farklı değildi. Kanaatimizce bu durumun sosyal patlamada etkisi çok büyük olmuştur.

B-) AYAKLANMANIN HAZIRLIK (PROPAGANDA) SAFHASI

1-) Baba İlyas Horasanî'nin Kefersud Yöresindeki Faaliyetleri

Elbistan, Maraş ve Kefersud yöresine Türkmenlerle birlikte gelmiş birçok derviş bulunmaktaydı. Bunlardan biri de **Baba İlyas Horasanî** idi. Baba İlyas Horasanî, “**kam (kâhin-hekim) tipi**”nde bir halk bilgesiydi. Bilim adamları arasındaki yaygın ve genel kanaate göre, bu halk bilgeleri “**melâmî**” anlayışta, yani dünya nimetlerine ve zevklerine sırtını çevirmiş birer derviş idiler. Bu dervişler, toplumun eski inançlarına ve geleneklerine hoşgörülü bir anlayışla yaklaşmaktaydılar.

¹⁷⁸ Bölgede sık sık ortaya çıkan salgın hastalıklara ve bu hastalıkların insanlar ve hayvanlar üzerindeki etkisine dair kaynaklarda birçok bilgi bulunmaktadır. Bunlardan biri de şudur: Türkiye Selçuklu Devletinin dördüncü hükümdarı Sultan Mesud, 1154 yılında Çukurova'da bulunan Ermeni Baronluğu üzerine sefere çıkmıştı. Sefer, sıcakların ve salgın hastalıkların çok yüksek ve yoğun olduğu yaz mevsimine rast gelmişti. Bu yüzden Sultan Mesud'un ordusunda veba salgını çıkmıştır. Çok miktarda can ve mal kaybeden Sultan Mesud, ordusunun geri kalan kısmını güçlüklerle geri çekebilmiştir. Sultan Mesud'dan sonra gelen Selçuklu hükümdarları bu felâketten gerekli dersi almış olmalı ki, Anadolu'nun güney bölgelerine olan seferlerini yaz mevsiminde değil, genellikle ilkbahar ve sonbahar mevsimlerinde yapmışlardır (*Koca, 2003: 148*).

¹⁷⁹ İbn Bîbî, 1956: 690, 692; 1996: II, 204 vd.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Baba İlyas Horasanî, ilk defa XIII. yüzyılın ilk çeyreği içinde, Elbistan yöresinde faaliyet gösteren ünlü Türkmen şeyhi **Dede Karkın**'ın müridi olarak tarih sahnesine çıkmıştır. O da tıpkı şeyhi gibi “**Vefâî tarikatı**”na mensuptu¹⁸⁰. Baba İlyas Horasanî, tarikatının fikir ve görüşlerini temsil etmede ve yaymada olağanüstü bir yetenek göstererek, kısa bir süre içinde Dede Karkın'ın has halifeleri arasına girmiştir. Dede Karkın da bu başarısından dolayı onu, Samsat (*Sümeysat*) civarındaki **Kefersud** köyünde görevlendirmiştir.

Baba İlyas Horasanî, zamanını Kefersud'da oturup ibadet etmekten çok bölgedeki Türkmen obalarını gezmekle geçirmiştir. Bu arada bütün faaliyetlerini Türkmenlerin dinî, sosyal ve ekonomik problemleri üzerinde yoğunlaştırmıştır. Halkın dertleriyle yakından ilgilenerek, bunlara çözümler getirmeye çalışmıştır. Bu hususta göz boyama tekniği olan “**büyü ile telkin yöntemini**”¹⁸¹ ustalıkla uygulamıştır. Özellikle yazdığı “**muska**”larla fertler arasındaki soğukluğu yakınlaşmaya, düşmanlığı da dostluğa çevirmekte büyük bir başarı göstermiştir. Faaliyetlerinde samimi olduğunu gösterebilmek için de hem dilini hem de gözyaşlarını maharetle kullanmıştır¹⁸². **Onun bundan güttüğü amaç, şahsında olağanüstü bir güç ve yetenek bulunduğu şeklinde bir duygu ve düşünce yaratarak, halkı etkilemek ve kendisine bağlamaktır.** Baba İlyas Horasanî, gerçekten de bu faaliyetlerinde son derece başarılı olmuştur.

Bir lider, ne kadar yetenekli olursa olsun, çevresinde kendi hayat görüşüne ve amacına uygun sosyal bir ortam bulamazsa başarılı olamaz¹⁸³. Baba İlyas Horasanî, bu hususta son derece şanslıdır. Çünkü o, Kefersud köyü ve çevresinde kendi düşünce ve inancına uygun ve yatkın, daha da önemlisi kolayca etki altına alabileceği kalabalık bir Türkmen kitlesi bulmuştur.

Kitleyi harekete geçiren sebepleri, hem kitlenin içinde hem dışında aramak gerekir. Zira Türkmen kitleleri ve onlara yön veren halk bilgeleri, sade ve samimi bir Müslüman olmakla birlikte eski Türk inancının ve geleneklerinin hâlâ kuvvetli bir şekilde etkisi altındaydılar. Bu kitleler ve halk bilgeleri Mâverâünnehir, Harezm ve Horasan'da iken Şîî inançlardan, Güney-Doğu Anadolu bölgesine gelince de Kuzey Suriye'deki Batınî fikirlerle Hıristiyan dini ve Mazdekçilik gibi çeşitli inançlardan etkilenmiş idiler¹⁸⁴.

Baba İlyas Horasanî, bölgedeki gezileri ve incelemeleri sırasında hem Türkmenlerin hem de Harezm Türklerinin Selçuklu idaresine karşı büyük bir tepki ve muhalefet içinde olduklarını görmüştür¹⁸⁵. Bu durum onda

¹⁸⁰ Âşıkpaşaoğlu Tarihi, 1970: 1; Ocak, 2009: 75 vd.

¹⁸¹ Baba İlyas Horasanî, telkin yöntemini uygularken büyük bir ihtimalle şöyle davranmış olmalıdır: O, hiç ayırım yapmadan herkes ile görüşür; herkesin dertlerini sabırla sonuna kadar dinlerdi. Dertlerini dinlediği kişilerin ellerini iki avucunun içine alarak, bütün gücünü ona geçiriyormuş gibi bu elleri konuştuğu sürece yavaş yavaş sıkardı. Sözlerini onları bütün dertlerinden kurtarıyormuş gibi bir havayla söylerdi. Zarif hâli, ciddî karakteri, sakin tavrı ve yüzünde hiç eksik olmayan tebessümüyle herkesi büyüler ve rahatlatırdı.

¹⁸² İbn Bîbî, 1956: 488; 1996: II, 49.

¹⁸³ Krş. Kaplan, 1985: III, 39; Hoffer, 1980: 134.

¹⁸⁴ Geniş bilgi için bkz. Ocak, 2009: 45-48, 62-76.

¹⁸⁵ Koca, 2011: 411-416. Harezmsâhlar hükümdarı Celâleddîn Mengüberti'nin Sultan I. Alâeddîn Keykubâd'a karşı yapmış olduğu Yassıçemen savaşında yenilmesi ve arkasından ölümü (1230) yüzünden ordusu tamamen dağılmıştı. Sultan Keykubâd; Harezm beylerini ve topluluklarını hizmete alarak, bunları Kuzey ve Güney Uçlarına yerleştirmişti. Sultan

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

“şeyhlikten şahlığa yükselmek” gibi yeni bir duygu ve düşünce uyandırmıştır. Böylece o, bölgedeki faaliyetlerini tamamen siyasî bir alana kaydırmıştır. Bu da Baba İlyas Horasanî için hiç de zor olmamıştır. Çünkü onun en kuvvetli özelliği, farklı toplumsal meselelere ilgi duyması ve bir konudan diğerine kolayca atlayabilmesiydi.

Bir liderin amacına ulaşabilmesi için hiç kuşkusuz kitle hareketine ihtiyaç vardır. Toplumunu harekete geçirebilmek de iki temel şarta bağlıdır. **Bunlardan biri mevcut idarenin değerini halkın gözünden düşürmek, diğeri ise, kitlenin ruhunda arzularına uygun parlak bir gelecek hayali ve umudu yaratmaktır.**

Baba İlyas Horasanî, birinci şartı gerçekleştirme hususunda hiç de zorlanmamıştır. Çünkü bu sırada Selçuklu tahtında bulunan **Sultan II. Gıyâseddîn Keyhüsrev**, son derece zayıf ve yetersiz bir hükümdardı. O, devleti ne idare etmekte ne de temsil etmekte bir başarı gösterebilmiştir. Onun gerek resmî gerekse özel hayatı beğenilmeyen kötü davranışlarla doluydu. Bu hükümdar, toplumun nefretini uyandıran bütün nitelikleri âdeta şahsında toplamış gibiydi. Üstelik Sultan Keyhüsrev, devlet ve memleket meselelerini bir tarafa bırakmış, zevk ve eğlenceye dalmış bulunuyordu. Bütün gecesini ve gündüzünü özel eğlencelerle geçirmekteydi. Gerçekten Selçuklu sarayında gizlilik perdesi arkasında, zevk ve eğlence adına bin bir türlü rezalet yaşanmaktaydı. Fakat bu rezaletler, gizli kalmamakta, zaman zaman gizlilik perdesini aşarak, fısıltılar hâlinde dalga dalga bütün yurda yayılmaktaydı.

Selçuklu idaresindeki otorite zâfiyeti, Selçuklu devlet adamlarını da olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Onlar da kendi aralarında kıyasıya bir iktidar mücadelesi içine girmiş bulunuyorlardı. Dolayısıyla bu devlet adamları da memleket meseleleriyle ilgilenecek vaziyette değillerdi.

Öte yandan Türkmenlerin Doğu Akdeniz ve Güney-Doğu Anadolu bölgesinde yaşadıkları ağır hayat şartları, tam bir mutsuzluk tablosu oluşturmaktaydı. Üstelik bu sırada Türkmenler, kendilerini dışlamış ve ihmal etmiş olan Selçuklu idaresine karşı çok büyük bir kızgınlık içinde idiler. Her iki durum da Baba İlyas Horasanî'nin gayesi için bulunmaz bir fırsat olmuştur. **Zira Baba İlyas Horasanî'ye göre, Türkmenler fakr u zaruret içinde ıstırap çekerken devleti yönetenlerin zevk ve sefa içinde yaşamaları ve kendi aralarında kavga etmeleri doğru değildi. Böylece o, ustalıkla yürüttüğü bu propaganda ile Türkmenlere, Selçuklu idaresini bütün kötülüklerden sorumlu bir suçlu ve düşman olarak göstermiştir.** Kendisini de bir kurtarıcı olarak sunmuştur. Gerçekten de bu propaganda, ekonomik sıkıntılar altında ezilen ve dinî heyecan içinde çalkalanan Türkmenler üzerinde son derece etkili olmuştur. **Çünkü toplum ve fert maddî sıkıntılar içinde ise, manevî kuvvetlere daha çok rağbet eder ve ondan medet umar¹⁸⁶.**

Keykubâd'ın yerini alan oğlu Sultan II. Gıyâseddîn Keyhüsrev, ortada hiçbir sebep yokken Emîr Sadeddîn Köpek'in tahrik ve teşviki ile Harezm beylerinden Kayır Hanı tutuklatıp hapse koymuştu. Kayır Han da aradan çok zaman geçmeden hapishanede ölmüştü. Aynı akîbetin kendi başlarına da gelmesinden korkan bütün Harezm beyleri, topluca Türkiye Selçuklu Devletinin hizmetinden ayrılmak suretiyle Harran ve Urfa yöresine gelip yerleşmişlerdi. Fakat onlar, beylerine yapılan bu haksızlıktan dolayı Selçuklu devlet adamlarına çok kızgın idiler.

¹⁸⁶ Krş. Kaplan, 1985: III, 62.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Baba İlyas Horasanî, faaliyetinin birinci safhasını hemen hemen tamamlamış olmasına rağmen ikinci safhasına geçemedi. Çünkü o, Doğu Akdeniz ve Güney-Doğu Anadolu bölgesindeki Türkmenler arasında ilk dinî ve siyasî propagandasını yaptıktan sonra birden ortadan kayboldu. Kimse nereye ve neden gittiğini bilmiyordu. Baba İlyas Horasanî, bir süre sonra Türkmen kitlelerinin en yoğun olarak yaşadıkları Amasya civarındaki **Çat (İlyasiye) köyünde** ortaya çıktı. Devrin kaynak yazarları, onun böyle birden yer değiştirmesinin sebebi hakkında bir şey söylememişlerdir. Öyle anlaşılıyor ki, şeyhi Dede Karkın, onun Kefersud yöresindeki faaliyetlerini dinî alandan siyasî alana kaydırmış olmasını pek hoş karşılamamıştır. Bu yüzden onu bölgeden uzaklaştırmış olmalıdır. Nitekim Baba İlyas Horasanî'nin üçüncü göbekten torunu olan **Elvan Çelebi**, eserinin bir yerinde, Dede Karkın'ın büyük babasının emrine dört mürit vererek, onu Amasya yöresine gönderdiğini belirtmiştir¹⁸⁷.

2-) Baba İlyas Horasanî'nin Amasya Yöresindeki Faaliyetleri

Baba İlyas Horasanî, ideale büyük bir inanç ve kararlılıkla bağlı olduğunu Çat köyünde de göstermiştir. Kefersud yöresinde yarım bırakmış olduğu faaliyetlerine burada yeniden başlamıştır. Fakat onun bu defa yöntemi farklıdır. Daha doğrusu onun, kendi gayretleriyle üretilmiş ve tamamen kendisine ait orijinal bir yöntemi yoktur. Baba İlyas Horasanî'nin fikirlerini ve hayal gücünü besleyen bilgi, tamamen peygamberler tarihidir. O, amacına ulaşabilmek için en kestirme yolu taklitçilikte görmüştür. Bu hususta ona yol gösteren düşünce, peygamberler tarihinden aldığı ilhamdır. O, **Hz. Muhammed** ile **Hz. Musa'yı kendisine örnek ve model almıştır. Özellikle kendisini Hz. Musa, Selçuklu hükümdarı Sultan II. Gıyâseddîn Keyhüsrev'i Firavun, Türkmenleri de Firavun'un demir yumruğu altında eziyet çeken ve karın tokluğuna çalıştırılan Yahudi toplumunun yerine koymuştur.** O da, tıpkı Hz. Musa'nın Tanrının mucizeleriyle Yahudi toplumunu kurtardığı gibi Türkmenleri Selçuklu hanedanının kötü yönetiminden kurtarmak istemiştir.

Baba İlyas Horasanî, yöredeki halkı ikna edebilmek ve kendisine bağlayabilmek için Hz. Muhammed'in peygamberlikten önceki hayatını kendisine örnek ve model alıp **güvenilir insan imajı** sergilemekle işe başladı. Bunun için o, önce dünyevî arzu ve ihtiraslardan arınmış bir veli gibi davrandı. Kendisini fâni zevklerden mahrum ve men etti. Bir süre köylülerin koyun sürüsüne gönüllü çobanlık yaptı. Köylülerin kendisine borçlu ve minnettar kalmaları için de onlardan hiçbir ücret ve yiyecek almadı. Tabiatla ne bulduysa onunla yetindi. Gecelerini mağaralarda ibadet ve tefekkürle geçirdi. İnsanlara olduğu gibi koyunlara da sevgi ve şefkat gösterdi. Başka bir deyişle koyunlara, âdeta onlardan biriymiş gibi davrandı. Sürünün başından hiç ayrılmamaktaydı. Tabiri caizse onlarla birlikte yatıp onlarla birlikte kalkmaktaydı¹⁸⁸. Onun bu tutumu, köylülerde sürülerinin ve ürünlerinin bereketlendiği, işlerinin de düzeldiği ve yolunda gittiği şeklinde müspet bir duygu uyandırdı. Böylece köy halkı onda manevî bir güç ve yetenek olduğuna inandı. Baba İlyas, bu durumu kendi lehine değerlendirdi. Çevredeki

¹⁸⁷ Elvan Çelebi, 1995: s. 18, b. 208; s. 139, b. 1614.

¹⁸⁸ İbn Bîbî, 1956: 499; 1996: II, 49. Bilindiği gibi, peygamberimiz de çocukluk yıllarında amcası Ebû Tâlib'in koyunlarını gütmüştür. O, bir gün arkadaşlarına bu çocukluk hatırasını anlatırken **"Hiçbir peygamber yoktur ki, koyun gütmemiş olsun"** demiştir (Avci, 2008: 94 vd.). Kanaatimizce, çobanlık ile liderlik ve teşkilâtçılık arasında kuvvetli bir ilişki bulunmaktadır.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Türkmenlerden kendisine inanan müritler edindi. Bütün hayatını tefekkür ve ibadetle geçirmek için köyün dışında bir tepe üzerinde, kendisine bir zaviye yaptırdı. Müritlerini bu zaviyede topladı. Müritlerinin sayısı artınca da çevrede yeni yeni zaviyeler inşa ettirdi¹⁸⁹. Bu arada evlendi ve arka arkaya beş oğlu oldu.

3-) Baba İlyas Horasanî'nin “Peygamberlik İddiası” ve “Şeyhlikten Şahlığa Yükselme Planı”

Eski Türk devletlerinde siyasî iktidarın ve egemenliğin kaynağı ilâhî idi. Tanrı, siyasî iktidarı ve egemenliği doğrudan değil, vasıta ile kullanmaktaydı. Bu vasıta da Türk hükümdarlarıydı. Bu duruma göre Tanrı, Türk hükümdarlarına “**siyasî iktidar ile siyasî egemenlik güç ve yetkisi**” (*kut*) vermekteydi. Türk hükümdarları da kendilerini Tanrı tarafından seçilmiş ve olağanüstü güç ve yetkilerle donatılmış kişiler olarak görmekteydiler. Halk da bu inanca katılmaktaydı. Bu inanç ve anlayış, Türklerin İslâm dinine ve medeniyetine girmelerinden sonra da değişmemiş, aynen devam etmiştir.

Temeli “**Tanrı iradesine ve bağışına**” dayanan bu iktidar tipine sosyolojide “**karizmatik iktidar**” denmiştir. Tıpkı Türk hükümdarları gibi Baba İlyas Horasanî de liderliğini “**karizmatik**” bir temele dayandırmak istemiştir. Bunu da tamamen kendisinin uydurmuş ve yaymış olduğu sahte bir hikâye vasıtasıyla gerçekleştirmiştir. İtalyan seyyahı **Saint (Sen) Quentinli Simon**, 1246 yılında Anadolu’da yapmış olduğu seyahati sırasında Selçuklu ordusundaki ücretli Frank askerlerinin ağzından derlediği bu sahte hikâyeyi bize tam olarak şu şekilde nakletmiştir:

Baba İlyas Horasanî, bir gün atına binerek, zaviyesinin çevresindeki ormanda bir geziye çıkmıştı. Zaviyesine dönerken köylü kılığında bir adam koşarak kendisine yaklaştı. Feryat figan içinde çırpınarak, hayatta bulunan tek oğlunun bir kurt tarafından kaçırılıp ormana götürülmüş olduğunu söyledikten sonra Baba İlyas Horasanî’ye “**-Ey insan, ben zavallı biriyim, beni dinle! Oğlumu kurtarırsan seni ya zengin bir adam ya da sultan yaparım**” dedi. Baba İlyas Horasanî, adamın niyetinin ciddi olduğunu anlayınca, ormana girip kurdun peşine düştü. Kısa bir süre içinde çocuğu kurttan kurtarıp sağ salim babasına geri getirdi. Çocuğuna kavuşan köylü adam, sözünde durarak, Baba İlyas Horasanî’ye “**-Sana sunduğum iki vaatten birini seç**” dedi. Baba İlyas Horasanî, “**-Sen kimsin ki, böyle hiç düşünmeden bana bir takım sözler veriyorsun?**” diyerek adamı azarladı. Köylü adam, “**-Ben Tanrı’nın elçisiyim. Sana ne diyeceksem gerçekleşecektir**” dedi. Bunun üzerine Baba İlyas Horasanî, “**-Yeterince zenginim, beni sultan yap**” dedi. Köylü adam, “**-Çok miktarda müridin var. Yanlarına git. Onları bir araya topla. Cebrail’in ormanda sana gözükerek, Tanrının senin sultan olmanı istediğini onlara anlat**” dedikten sonra birden gözden kayboldu¹⁹⁰.

Bu, tamamen uydurulmuş ve propaganda ile şişirilmiş sahte bir hikâye idi. Fakat bu sahte hikâye, Baba İlyas Horasanî’nin hem siyasî ihtirasına hem de dinî ihtirasına temel teşkil etmiştir. Gerçekten o, bu hususta heretik (*sapık*) bir yola saparak, Tanrı’nın kendisini sadece sultan olarak değil, aynı zamanda peygamber olarak

¹⁸⁹ Simon de Saint Quentin, 2006: 43.

¹⁹⁰ Simon de Saint Quentin, 2006: 43.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

seçtiğini de iddia etmiştir¹⁹¹. Hâlbuki Türk devletlerinde ve topluluklarında, Samî ve Yahudî kavimlerde olduğu gibi “**peygamber-hükümdar**” tipi ve örneği hiç görülmemiştir. Üstelik İslâm dininin kutsal kitabı Kuran-ı Kerim’de bütün insanlığa, din ve peygamberlik kurumlarının tamamlandığı ve sona erdiği kesin olarak bildirilmiştir¹⁹². Fakat İslâm dinini yeni kabul etmiş olan Türkmenlerin, din ve peygamberlik hususundaki bu temel bilgiden haberleri yoktu. Buna karşılık Baba İlyas Horasanî, Kuran-ı Kerim’de belirtilen gerçeği hiç kuşkusuz çok iyi biliyordu. Durum böyle olmasına rağmen o, bilinçli olarak peygamberlik iddiasında bulunmakta hiç tereddüt etmemiştir. Çünkü peygamberlik kimliği, Baba İlyas Horasanî’nin davasına hem haklılık ve meşruiyet kazandırmada hem de onun elini güçlendirmede önemli bir vasıta olacaktır.

Bu sahte hikâye, Baba İlyas Horasanî’nin beklentilerinin çok üzerinde bir etki yaratmıştır. Çünkü bu hikâye Baba İlyas Horasanî’nin müritleri arasında öyle inandırıcı bir duygu meydana getirmiştir ki, hepsi onun bu heretik iddiasına hiç tereddüt etmeden inanmıştır. Bundan böyle de ona “**Baba Resûlallâh**” (*Baba, Tanrı’nın elçisidir*) demeye başlamışlardır. Hatta onlar, “**Lâ-ilâhe illâllâh Muhammedun Resûlallâh**” şeklindeki kelime-yi tevhidi de “**Lâ-ilâhe illâllâh Baba Resûlallâh**” şekline dönüştürerek, onu olağanüstü bir varlık, yani peygamber olarak görmüşlerdir¹⁹³. Onun her sözünü ve hareketini de sanki ilahî bir vahiymiş gibi karşılamışlardır.

Baba İlyas Horasanî, peygamber olduğuna bütün müritlerini inandırdıktan sonra hayat tarzını değiştirmiştir. O, tamamen münzevî bir hayata çekilerek, artık halkın karşısına pek fazla çıkmamaya başlamıştır. Kendisini tefekküre ve ibadete vermiştir. Fakat o, en çok güvendiği has müritleriyle bağımlı hiç kesmemiş; aksine onlarla olan ilişkisini daha da kuvvetlendirmiştir. Gerçekten o, bir baba gibi bu müritleriyle birlikte yaşıyor; onlarla aynı sofradan yemek yiyor; aynı kupadan içiyordu¹⁹⁴. Başka bir ifade ile söylemek gerekirse, onun müritleriyle olan ilişkisi, tıpkı aile fertleri arasındaki ilişkiler gibi son derece samimi idi. Her mürit de kendisini, büyük bir ailenin mensubu olarak görmekteydi. Baba İlyas Horasanî’nin bu münzevî ve gizemli hayatı, onu halkın gözünde daha çekici hâle getirmekteydi.

4-) Kişisel İrade ve Kararlılığın Kolektif Hâle Getirilmesi

Liderler siyasî gayelerine, genellikle bir kitle hareketi yaratmak suretiyle ulaşabilmişlerdir. Baba İlyas Horasanî’nin yöntemi de böyle bir faaliyete dayanmaktaydı. Bilindiği gibi, bütün kitle hareketleri, “**hazırlık**

¹⁹¹ Vefâî veya Yesevî tarikatına bağlı bir Babaî şeyhi olan Hacı Bektaş Veli, Baba İlyas Horasanî’nin bu heretik (*sapık*) fikrini uygun bulmamış olacak ki, onun ne faaliyetlerine destek vermiş ve ne de isyan hareketine katılmıştır. Fakat kardeşi Menteş, onun bütün faaliyetlerinin içinde yer almıştır.

¹⁹² Al-i İmran: 3/193. “**İnne’l-dîne indü’l-lahü’l-İslâm**” (*Hiç şüphesiz Allâh’ın din İslâm’dır*). Ahzâb suresi, 40. “**Muhammed, içinizden herhangi bir adamın babası değil, o Allâh’ın elçisi ve peygamberlerin sonuncusudur (Hatemü’l-Enbiyyun)**”.

¹⁹³ İbn Bîbî, 1956: 502; 1996: II, 51; Ebû’l-Ferec Tarihi, 1950: II, 539; Simon de Saint Quentin, 2006: 43; Eflâkî, 1973: I, 370. Süryanî tarihçisi Ebû’l-Ferec’in sözüne güvenmek ve inanmak gerekirse, Baba İlyas Horasanî, Hz. Muhammed’in “yalancı olduğunu ve peygamber olmadığını” iddia etmiştir. Sıbt İbnü’l-Cevzî ve Zehebî gibi tarihçilere göre, Baba İlyas Horasanî müritlerine kendisi için “**Lâ ilâhe illâllâh ve’l-Baba Velîyullâh**” dedirtmiştir (*Allah’tan başka Tanrı yoktur, Baba Tanrının Velisidir*).

¹⁹⁴ İbn Bîbî, 1956: 449; 1996: II, 49.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

(*propaganda*) **safhası** ve **aktif** (*uygulama*) **safha**” olmak üzere iki safhada gerçekleşir. Bunlardan hazırlık safhasında **“ikna ve inandırma”**, aktif safhada da **“kuvvet ve silâh”** yöntemi kullanılır. Görüldüğü gibi, Baba İlyas Horasanî de faaliyetlerine “ikna ve inandırma” yöntemi ile başlamıştır.

Kitle hareketinin hazırlık safhasında yoğun ve etkili bir propaganda faaliyeti sürdürülür. Bu faaliyet, fertlerin kendi irade ve kararı olmayan bir insan kitlesi hâline dönüşmesine kadar devam eder. Yapılan propaganda amacına ulaşıncaya, insan hiçbir hususta düşünemez ve karar veremez hâle gelir. Çünkü onun gerçekleri görebilme ve anlayabilme duygusu tamamen felç olmuştur. Artık onun için düşünen ve karar veren bir lider vardır. Kendisinin yapacağı tek iş, liderinin karar ve emirlerine körü körüne itaat etmektir¹⁹⁵. İşte Baba İlyas Horasanî de kafasındaki planı gerçekleştirmek için böyle bir kitle yaratmak istemiştir.

Bir liderin, amacına ulaşabilmesi için onun kişisel iradesi ve kararlılığı yetmemektedir. Bu irade ve kararlılığın kolektif hâle getirilmesi de gerekmektedir. Baba İlyas Horasanî bunun için derhal harekete geçti. Dinî meseleleri bir tarafa bıraktı. Bütün gücünü ve mesaisini siyasî planı üzerinde topladı. Tekrar halkın içine girerek, propaganda faaliyetlerine büyük bir yoğunluk kazandırdı. Kendisinin gidemediği yerlere de yetenekli ve tecrübeli propagandacılar (*dâî=davetçi*) gönderdi. Bunların başında, yetenekli ve kendisine son derece bağlı olan **Baba İshak** geliyordu. Baba İshak, Şam şehrinden idi¹⁹⁶. Bölgeyi ve Türkmenleri de çok iyi tanıyordu.

Baba İlyas Horasanî'nin müritleri, başta **Maraş, Elbistan, Kefersud, Adıyaman, Gerger, Kâhta, Harran ve Urfa yöreleri** olmak üzere Doğu Akdeniz ve Güney-Doğu Anadolu bölgelerindeki bütün Türkmen obalarını birer birer gezdiler. Türkmen beyleriyle ayrı ayrı görüştüler. Şeyhlerinin fikir ve görüşlerini tekrar tekrar anlattılar. Bütün kötülüklerin kaynağı olarak Selçuklu idaresini hedef gösterdiler. Özellikle Selçuklu idaresinin başında bulunan **Sultan Gıyâseddîn Keyhüsrev'in “Allâh yolundan saptığını, Dört Halifenin izinden ayrıldığını ve kendisini içki ve eğlenceye kaptırmış olduğunu”** belirttiler¹⁹⁷. Buna karşılık Türkmenlere, Baba'nın **“peygamberlik derecesi”**ne yükselmiş bulunduğunu, Tanrı'dan vahiyler aldığını ve onları Selçuklu hanedanının kötü yönetiminden kurtarmak ve arzu ettikleri hayata kavuşturmak gayesinde olduğunu söylediler. Dolayısıyla onlardan, Baba İlyas'a inanmalarını ve güvenmelerini istediler¹⁹⁸.

Türkmenlerin ikna edilmeleri ve Babaî dervişlerine inanmaları hiç de güç olmadı. Çünkü onlar, daha önce Baba İlyas Horasanî'yi tanımışlar ve şahsında olağanüstü bir güç ve yetenek bulunduğuna inanmışlardı. Daha o zaman, onu, kendilerini dışlamış ve ihmal etmiş olan Selçuklu hanedanını cezalandırabilecek ve kendilerini de iktidara taşıyabilecek siyasî bir lider olarak görmüşlerdi.

Kaynaklar bir şey söylemese de Baba İlyas Horasanî'nin yapmış olduğu bütün bu hazırlıklardan ve göstermiş olduğu faaliyetlerden Selçuklu yönetiminin habersiz kalmış olması ihtimal dışıdır. O hâlde Selçuklu

¹⁹⁵ Bu hususta geniş bilgi için bkz. Eric Hoffer, *The True Believer (Kesin İnançlılar)*, İstanbul 1980:

¹⁹⁶ Ebû'l-Ferec Tarihi, 1950: II, 540; Cenâbî Mustafa Efendi, 1994: 22.

¹⁹⁷ İbn Bîbî, 1956: 499 vd.; 1996: II, 50.

¹⁹⁸ Ebû'l-Ferec Tarihi, 1950: II, 50.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yönetimi Baba İlyas Horasanî ve dervişlerinin faaliyetlerine karşı neden ilgisiz ve duyarsız kalmış ve bu faaliyeti daha başlangıç safhasındayken önleme teşebbüsünde bulunmamıştır? Bu sorunun en kısa ve açık cevabı şudur: Baba İlyas Horasanî ve dervişleri bütün faaliyetlerini din ve tarikat perdesi altında, büyük bir gizlilik içinde yürütmüşlerdir.

Öte yandan Selçuklu yönetimi, tüm inançlara ve tarikatlara karşı saygılı ve hoşgörülü davranmaktaydı. Dolayısıyla bu yönetim, tarikat mensuplarının faaliyetlerini önlemek şöyle dursun, onları desteklemekte ve teşvik etmekteydi. Sadece onların devlet ve toplum düzenini bozan faaliyetlerine izin vermemekteydi. Baba İlyas Horasanî ve dervişleri, Selçuklu yönetiminin inançlara ve tarikatlara karşı bu saygılı ve hoşgörülü tutumundan faydalanarak rahatça faaliyet gösterebilmişlerdir. Öte yandan Sultan Keyhüsrev de büyük bir ihtimalle halktan birinin açıktan açığa ayaklanmaya teşebbüs edebileceğini, hatta kendisini öldürüp tahta oturmaya kalkışabileceğini aklının ucundan bile geçirmemiştir.

C-) AYAKLANMANIN AKTİF (UYGULAMA) SAFHASI

1-) Ayaklanma Emri

Baba İlyas Horasanî'nin Doğu Akdeniz ve Güney-Doğu Anadolu bölgelerinde faaliyet gösteren bütün dervişleri, kendilerine verilen görevi başarıyla yerine getirdiler. Türkmenleri, büyük bir gizlilik içinde yavaş yavaş ayaklanma için hazırladılar. Böylece Babaî dervişlerinin tamamen etkisi ve kontrolü altına girmiş olan Türkmenler, başta sürüleri olmak üzere kendilerine engel olabilecek bütün mallarını ve eşyalarını sattılar. Elde ettikleri paralarla da at ve silâh satın alarak, donanımlı bir ordu hâline geldiler. Öte yandan planını uygulamak için uygun zamanın geldiği kanaatine varan Baba İlyas Horasanî de, yakınlarından bir müridini **Kefersud**'a, bir diğerini de **Maraş yöresine** gönderdi. Bu müritleri vasıtasıyla da yörelerdeki müritlerine ve Türkmenlere, **“Filan ayın filan gününde bize inananlar, atlarına binip beldelerin fethine çıksınlar. Bizim adımızı duyup fesatların kökünü kazımak ve insanların hâlini düzeltmek uğrunda çalışacak kimseler, elde edilecek ganimet ve maldan hisse sahibi olacaklar. Karşı gelenler ise, hiç tereddüt edilmeden öldürülecek, yakılacak ve ortadan kaldırılacaktır”** şeklindeki emrini verdi¹⁹⁹.

Babaî dervişlerin Doğu Akdeniz ve Güney-Doğu Anadolu bölgelerinde ulaşabildikleri bütün Türkmenler, Baba İlyas Horasanî'nin bu emrine tam bir itaat ve bağlılıkla uydular. **Çünkü bütün kitle hareketlerinde lidere itaat ve bağlılık, her insan için en yüksek insanî meziyet ve erdem olarak kabul edilir. Hatta bu meziyet ve erdem, inançla bir ve aynı değerdedir²⁰⁰.** Böylece kitle, kendisini daima seçilmiş ve yenilmez bir kuvvetin himayesinde hisseder. İşte Türkmenlerin Baba İlyas Horasanî'ye karşı duyguları, düşünceleri ve davranışları böyleydi.

¹⁹⁹ İbn Bîbî, 1956: 500; 1996: II, 50; Ebû'l-Ferec Tarihi, 1950: II, 540.

²⁰⁰ Hoffer, 1980: 138.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Görüldüğü gibi, Baba İlyas Horasanî, verdiği emirle müritlerine ve Türkmenlere üç önemli faaliyet alanı ve hedef göstermiştir. Bunlardan birincisi “**fesatların kökünü kazımak**”, ikincisi “**insanların hâlini düzeltmek**”, üçüncüsü de “**ganimet elde etmek**”tir. Bunlardan birincisinin ve ikincisinin etkisi pek fazla olmamakla birlikte üçüncüsünün Türkmenleri son derece etkilediği muhakkaktır. Çünkü Türkmenler, seferleri ve savaşları, hâlâ kendilerine en iyi kazanç sağlayan (*ganimet*) bir faaliyet alanı olarak görmekteydiler. Türkmenlerin geçimlerini sağladıkları bütün sürülerini ve mallarını satmış oldukları da düşünülürse, onların özellikle bu sırada ganimete olan ihtiyaçları çok fazla idi.

Bu davet, Türkmenlerin sosyal psikolojilerine uygun olduğu için onları son derece etkilemiş gözükmektedir. Çünkü böyle büyük bir efendiden davet almak her Türkmen için onurların en yücesiydi. Dolayısıyla bu davet, Türkmenlerde, tahminlerin çok üzerinde büyük bir duygu kabarmasına ve taşmasına yol açmıştır. Nitekim Baba İlyas Horasanî'nin yapmış olduğu bu davet, Türkmenler tarafından Tanrı'dan gelmiş ilâhî bir emir (*vahiy*) gibi karşılandı; her tarafta büyük şevk ve heyecan uyandırdı. Bu, ısınmış olan duyguların kaynamaya başladığı bir andı. Gerçekten de Türkmenler, kaynağın ifadesiyle “**tıpkı kovanlarından çıkmış oğul arıları gibi kaynaşmaya başladılar**”. Artık her Türkmen kendisini, iktidara taşıyacak ve mutlu günlere ulaştıracak “bir peygamber”in askeri olarak görmekteydi. Bakışlarındaki sertlik ve çıkardıkları isyan çığlıkları, onların Selçuklu idaresine ne kadar kızgın olduklarını göstermekteydi. Onlar, âdeta büyük bir zafer kazanmış bir ordunun neferleri gibi bağırılarını parçalarcasına attıkları naralarla, çıkardıkları tüyler ürperten çığlıklarla yeri göğü inletiyorlardı. Boşalttıkları yerleri de birer birer alevlere teslim ediyorlar²⁰¹, eşlerini, çocuklarını, taşınabilir bütün eşya ve mallarını yanlarına alarak yollara döküyorlardı. Osmanlı devri tarih yazarı **Cenâbî**'ye göre, bu sırada harekete geçen Türkmenlerin sayısı, yayalar hariç “**6 bin atlı**” idi²⁰².

Takvim, 1240 yılının yaz ortalarını göstermekteydi. Baba İlyas Horasanî ve müritleri, “**ektiklerini biçmek, serptiklerini toplamak**” gayesiyle Türkmenleri harekete geçirmişlerdi. Fakat Türkmenlerin bir kısmının Baba İlyas Horasanî'ye ve onun halifelerine inanmadıkları, davalarına da katılmadıkları anlaşılmaktadır. Baba İlyas Horasanî ve halifeleri bunları tıpkı Selçuklu hanedanı ve idarecileri gibi düşman kabul etmişlerdir. Zira ayaklanma başlar başlamaz Babaî dervişleri ilk saldırılarını kendilerine inanmayan ve davalarına katılmayan kendi soydaşları üzerine yönelterek, bölgede büyük bir katliam ve tahribat yapmışlardır²⁰³.

2-) Malatya Yöresinde Geçen Mücadele

Babaî dervişlerinin ilk hedefi Malatya oldu. Burada Babaî dervişlerinin ve Türkmenlerin karşısına, Türkiye Selçuklu Devletinin Malatya sübaşısı olan **Alişiroğlu Muzafferiddîn** çıktı. Malatya civarında taraflar arasında şiddetli bir çarpışma oldu. Malatya sübaşısı Alişiroğlu Muzafferiddîn yenildi ve kaçmak zorunda kaldı. “**Sancağı**

²⁰¹ İbn Bîbî, 1956: 500; 1996: II, 50.

²⁰² Cenâbî Mustafa Efendi, 1994: 22.

²⁰³ İbn Bîbî, 1956: 500; 1996: II, 50; Ebû'l-Ferec Tarihi, 1950: II, 540.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ve davulu (*nakkâre*)”, Babaîlerin eline geçti. Fakat Muzafferiddîn yılmadı; Malatya civarından (*Germiyân*) yeni kuvvetler toplayarak, tekrar Babaîlerin karşısına çıktı. Fakat tekrar yenildi ve bütün kuvvetlerini kaybetti²⁰⁴.

Görüldüğü gibi, Türkiye Selçuklu Devletinin bölgesel gücü, Türkmenlerin son derece dinamik ve kararlı olan gücü karşısında başarılı olamamıştır. Babaîleri ve Türkmenleri, ne durdurabilmiş ne de imha edebilmiştir. Aksine arka arkaya iki defa yenilmiştir. Burada açık olan bir gerçek vardır ki, o da şu idi: Baba İlyas Horasanî ve dervişlerinin yaktıkları ateş, gittikçe büyüyerek, büyük bir yangına dönüşmüştür. Gerçekten de bu büyük yangının söndürülmesi için pek çok nehir suyuna ve kuvvetli bir seyelâna ihtiyaç vardı.

Başta **Sultan II. Gıyâseddîn Keyhüsrev** olmak üzere bütün Selçuklu devlet adamları ve komutanları haberi duydukları zaman büyük bir korku ve dehşet içine düştüler. Özellikle Sultanın, şimdiye kadar gizli kalmış korkaklığı, bütün çıplaklığı ile meydana çıktı. **O, kendisini devletin merkezi Konya’da emniyette hissetmedi. Tehlikeli durumu devlet adamları ve komutanlarıyla paylaşmak da istemedi. Konya sarayını devlet adamlarına ve komutanlara bıraktı. Aile efradını yanına alarak, Beyşehir gölünün kenarındaki Kubâdâbâd sarayına çekildi**²⁰⁵. Niyeti, tehlikenin kendisine yaklaşması hâlinde kaçıp Bizans’a sığınmaktı. Selçuklu devri kaynakları, bu utanç verici davranışın ayrıntılarına hiç girmemişlerdir. Burada bir yargıya varmak gerekirse, Sultan Keyhüsrev, bu korkakça tavrıyla, hiç kuşkusuz hanedanlarının yaygın şöhretine ve büyük saygınlığına kara bir gölge düşürmüştür.

3-) Türkmenlerin Amasya Üzerine Yürümelere

Babaî dervişleri ve Türkmenler, Türkiye Selçuklu Devletinin bölgesel gücüne karşı Malatya civarında kazanmış oldukları bu iki zaferden sonra **Elbistan** istikametinde harekete geçtiler. Onların bu hareketinde ne dinî kurallar ne insanî duygular ve ne de askerî disiplin ve anlayış hâkimdi. Elbistan yöresinde korkunç bir yağma ve tahribat hareketinde bulundular. Kendilerine direnen herkesi düşman kabul edip öldürdüler. Yöreden kendilerine yeni katılanlarla kuvvetlerini daha da artırdılar²⁰⁶. Bundan sonra aralarından en iyi savaşçıları seçip önden **Sivas** üzerine gönderdiler. Kendileri de bu kuvveti arkadan takip ettiler.

Babaî dervişlerinin ve Türkmenlerin Baba İlyas Horasanî’ye olan inanç ve güvenleri o kadar kuvvetliydi ki, mücadelenin güçlükleri ve tehlikeleri onları korkutmamaktaydı. Türkmen seli, önüne çıkan her engeli yıkarak süratle ilerlemekteydi. Babaî dervişleri ve Türkmenler, hiçbir yerde gereğinden fazla kalmadılar, fakat her geçtikleri yerrde ölümün, yağmanın, yıkımın derin izlerini bıraktılar. Elde ettikleri her başarı, onları amaçlarına bir adım daha yaklaştırmaktaydı. Elde ettikleri ganimetler de onlar için büyük bir kazançtı.

Türkmen seli, bütün kuvvetiyle Sivas üzerine akmaya başladı. Haberi duyan Sivas halkını ise, büyük bir korku ve endişe sardı. Zira şehrin garnizon komutanı, devletin merkezine arka arkaya gönderdiği haberlerle âcil yardım istemiş, fakat bu yardım bir türlü gelmemişti. Selçuklu Sultanı Keyhüsrev, Sivas halkını âdeta mukadder

²⁰⁴ İbn Bîbî, 1956: 501; 1996: II, 50 vd.; Ebû'l-Ferec Tarihi, 1950: II, 540.

²⁰⁵ İbn Bîbî, 1956: 501; 1996: II, 51.

²⁰⁶ Ebû'l-Ferec Tarihi, 1950: II, 540.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

kaderine terk etmiş gibiydi. Buna rağmen şehirdeki garnizon komutanı ve şehir halkı, Türkmenlere karşı çıkmak ve beldelerini savunmak için harekete geçip hazırlandılar. Öte yandan kısa sürede Sivas önlerine gelen Türkmenler, kuvvetli bir saldırı sonucunda şehri düşürdüler. Başta şehirdeki **ığdıışbaşı** olmak üzere beldenin belli başlı bütün ileri gelenlerini öldürdüler. İçinden geçtikleri her yerleşim yerinde olduğu gibi Sivas şehrinde de büyük bir yağma ve tahribat yaptılar. Bu arada Selçuklu ordusunun şehirdeki silâh depolarına el koyup silâh, teçhizat ve mühimmat ihtiyaçlarını giderdiler²⁰⁷.

Bu, Türkmenler için müthiş bir başarıydı. Bu başarı, Babaî dervişlerinin ve Türkmenlerin amaçlarına ulaşma hususunda ümitlerini ve arzularını son derece kuvvetlendirmiştir. Artık onlar için **Amasya** yolu açılmıştır.

4-) Amasya’da Geçen Mücadele ve Baba İlyas Horasanî’nin Yakalanması

Baba İlyas Horasanî’nin müritleri Doğu Akdeniz ve Güney-Doğu Anadolu bölgesindeki Türkmenleri harekete geçirirken kendisi de Amasya çevresindeki müritlerini ve Türkmenleri harekete geçirdi. Baba İlyas Horasanî, sahte peygamberlik rolünü burada bir kere daha ustalıkla oynadı. Müritlerine ve Türkmenlere, **“Tanrının kendilerine zafer vaat ettiğini, bu mücadelede kendilerinden hiç kimsenin ölmeyeceğini ve yaralanmayacağını”** söyledi²⁰⁸. Baba İlyas Horasanî, müritlerine ve Türkmenlere **“kimse ölmeyecek ve yaralanmayacak”** demek suretiyle onların gözlerinin önüne hayatın gerçeklerini örten kalın bir perde koymuş oldu²⁰⁹.

Baba İlyas Horasanî, kısa sürede Amasya çevresine hâkim olduktan sonra bütün gücünü Amasya Kalesi üzerinde topladı. **Amacı, bir an önce kaleyi ele geçirerek, kendisini emniyete almak ve bu müstahkem yeri faaliyetinin üssü ve hareket merkezi hâline getirmektir.** Kaleyi, Sultan Keyhüsrev’in oğullarının Atabeyi ve bu sırada kendisine Amasya Sübaşılığı verilmiş olan **Hacı Armağansah** savunuyordu. Kalenin önündeki çarpışma haftalarca sürdü. Armağansah, kalenin sağladığı avantajları iyi kullanıyor, bütün saldırıları püskürtüyordu. Öte yandan Babaîlerin kuşatma silâhları yoktu. Diğer silâhları da yetersizdi. Üstelik içlerinde kuşatma savaşından anlayan tecrübeli bir insan da bulunmuyordu. Kaynaklar, buradaki çarpışmanın ayrıntılarını vermemektedir. Fakat çarpışma çok şiddetliydi. Öyle anlaşılıyor ki, bazı Babaî dervişleri kalenin içine sızmışlardı. Hem kalenin içinde hem dışında kan gövdeyi götürüyordu. Özellikle Türkmenler, kale burçlarından yağdırılan ok yağmuru altında zapır zapır dökülüyorlardı. Bu durum, Türkmenlerin Baba İlyas Horasanî’nin peygamberliğine olan inançlarını ilk defa temelinden sarstı, onları şüphe ve endişe içine sevk etti. Şimdiye kadar kendilerine büyük bir güç vermiş olan inanç sarsılmaya başladı; onlarda kandırılmış olma duygusu uyandırdı. Bu yüzden Baba İlyas Horasanî’ye duydukları kızgınlık, hem bakışlarından hem de davranışlarından belliydi. Çarpışmalarda ölenlerin yakınları ve akrabaları olan beyler, toplanıp hesap sormak için Baba Resûl’ün huzuruna çıktılar. Babaya hitaben, **“-Sen bize, yapılan mücadelede hiç kimse ölmeyecek ve yaralanmayacak demiştin; fakat hem ölüyor hem de**

²⁰⁷ İbn Bîbî, 1956: 501; 1996: II, 51.

²⁰⁸ Simon de Saint Quentin, 2006: 43 vd.

²⁰⁹ Görüldüğü gibi, Baba İlyas Horasanî burada, şehit olma inancını ve motifini hiç kullanmamıştır.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yaralanıyoruz” dediler. Peygamberlik hususunda ise “-Sen bir rüya görmüşsün. Üstelik bu rüya Rahmanî değil, şeytanîdir” diyerek²¹⁰, onu kendilerini aldatmakla suçladılar.

Görüldüğü gibi Baba İlyas Horasanî, vaatlerinde ve telkinlerinde çok aşırı gitmiş, gerçeklerin dışına çıkmıştır. Taraftarlarına, hiçbir bedel ödemedi ve canlarını vermeden amaçlarına ulaşmak gibi imkânsız bir vaatte bulunmuştur. Bu sahte vahiy de Baba İlyas Horasanî’yi müşkül bir duruma sokmuştur. Babanın, bu sürpriz durum karşısında ilk tepkisi, sahte bir şaşkınlık ve kızgınlık şeklinde kendisini gösterdi. İşin ciddiyetini anlayınca da yüzünün rengi birden değişti. Başını döndü. İçine kötü bir şeylerin olacağı korkusu ve endişesi düştü. Sanki bir anda kendisini zirveden en derin çukurun içine düşmüş gibi hissetti. Fakat o, kendisini çabuk topladı. Onlara ikna edici ve inandırıcı bir cevap vermek zorundaydı. Çünkü Baba İlyas, bu safhada Türkmenleri kızdırmanın ifade ettiği tehlikeyi çok iyi bilmekteydi. Bunun için o, bu kötü durumu mümkün olduğu kadar ertelemek istedi. Bu çirkin yalandan kurtulabilmek için de o anda aklına bir bahane geldi. Baba İlyas, şikâyetçileri etkilemek için birden gözlerini gökyüzüne dikip²¹¹ âdeti sahnede rol yapan usta bir aktörün tavrıyla Tanrıya, “**Eyvah Tanrım! Ne yaptın? Yoksa uyuyor musun?**” şeklinde küstahça bir hitapta bulundu. Tanrıyı âdeti azarlar nitelikteki bu sözlerden sonra bu defa şikâyetçileri memnun etmek düşüncesiyle onlara dönüp “**Yarın huzurunuzda Tanrı ile konuşmaya gideceğim. Neden fikrini değiştirdi? Öğrenip size söyleyeceğim**” dedi²¹². Saf ve temiz yürekli insanlar olan Türkmen beyleri, her zaman olduğu gibi Baba İlyas’ın bu sahte davranışına ve sözlerine kandılar. Daha da önemlisi Baba İlyas’ın bu sahte davranışı ve sözleri, Türkmen beylerinin şüphelerini giderdi; sarsılmış olan inançlarını tekrar kuvvetlendirdi; cesaretlerini ve ümitlerini yeniden canlandırdı.

Baba İlyas Horasanî, Türkmenleri ayaklandırmakla amacına kolayca ulaşabileceğini sanmıştı. Fakat o, ikna etme ve inandırma sanatında gösterdiği başarıyı savaş tekniği ve taktiğinde gösteremedi. Bu hususta tamamen bilgisizdi.

Amasya Kalesi’nin önündeki çarpışmalar bütün şiddetiyle devam ediyordu. Çarpışmaya bizzat Baba İlyas Horasanî’nin kendisi de katılmıştı. Fakat o, kendisini koruyamadı; ağır bir şekilde yaralandı. Kendisine sadık müritlerinin fedakârlığı sayesinde kurtarılarak, savaş meydanının dışına çıkarıldı. Bu arada yine Babaî dervişleri, şeyhlerinin ailesini ve henüz çocuk yaşta olan oğullarını kaçırıp emniyet altına aldılar.

Baba İlyas Horasanî, aldığı yaradan kurtulamayacağını anladı; ilk defa fâni bir zavallı olduğunu kabul etti ve öleceğini hissetti. Fakat o, bu gerçek karşısında bile ihtirasından, amacından ve davasından vazgeçmedi; müritlerinden geleceğe dair planlarının sürdürülmesini istedi. Bunun için müritleri arasından faaliyetlerini devam

²¹⁰ Simon de Saint Quentin, 2006: 44.

²¹¹ Kutadgu Bilig’in kahramanları, zor durumlarda hep böyle davranmışlardır. Bu davranış, Türklerin Müslüman olmadan önce Tanrıyı gökyüzünde tasavvur etmelerinden kaynaklanmıştı. Bu anlayış, Türk toplumunda sık sık söylenen “yukarıda Allâh var” sözü ile hâlâ devam etmektedir.

²¹² Simon de Saint Quentin, 2006: 44.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ettirebilecek güvenilir vekiller tayin etti. Türkmenlere ve diğer müritlerine de, kendisine olduğu gibi onlara da inanmalarını ve davalarına devam etmelerini vasiyet etti²¹³.

Selçuklu komutanı Armağanşah, kaleden bir çıkış yaparak, Babaî dervişlerini ve Türkmenleri kalenin önünden püskürttü. Bu arada yaralı bir vaziyette olan Baba İlyas Horasanî'yi de ele geçirdi. Bu olay, Baba İlyas Horasanî'nin sonu oldu. Hâlbuki o, Türkmenler için parlak bir gelecek vaat etmişti. Türkmenler de onun her sözüne ilâhî bir vahiymiş gibi inanmıştı. Fakat talih, onun boğazına cellât elini değdirdi. **Armağanşah, Babaî dervişlerinin ve Türkmenlerin umudunu kırmak ve onları davalarından vazgeçirebilmek için Baba İlyas Horasanî'yi derhal Amasya kalesinin burcuna astırdı**²¹⁴. Fakat Baba İlyas Horasanî'nin öldürülmesi, Türkmenlerin bu sahte peygambere olan inançlarını ve güvenlerini kırmaya yetmedi. Çünkü o, öldürülmeden az önce onlara, Tanrı ile görüşmeye gideceğini söylemişti. Üstelik Babaî dervişleri de Türkmenler arasında, **“Baba İlyas'ın kendilerine yardım etmek üzere melekleri çağırmaya gittiği şeklinde bir söylenti yaymışlardı”**²¹⁵. Onlara göre, gördükleri bir hayal idi. Gerçek Baba Resûl, konuşmak ve kendilerine yardım getirmek için Tanrı'nın yanına gitmişti. Gerçekten de Türkmenler, gözlerinin gördüğüne değil, Baba İlyas'ın kendilerine söylediklerine inanmakta direnmişlerdir. **Çünkü gerçeklere gözlerini kapamak ve kulaklarını tıkamak, kesin inançlıların özel bir vasfıdır**²¹⁶.

Baba İlyas Horasanî'nin ölümü, inanmadıkları için Babaîleri pek fazla etkilemedi. Aksine, Doğu Akdeniz ve Güney-Doğu Anadolu bölgelerinden gelen büyük kitlenin Amasya yöresindeki kitle ile birleşmesi sonucunda, çarpışmalar daha da şiddetlendi. Bu arada Babaî dervişleri, Armağanşah'ı ele geçirip öldürdüler²¹⁷. Fakat burada açık olan bir gerçek vardı. O da, kaleyi savunan Selçuklu birliklerinin Babaîlere uzun süre dayanamayacakları idi. Bunlar, ümitsizlik uçurumunun kenarına kadar gelmiş olmalarına rağmen hâlâ direniyorlardı. Selçuklu birliklerini, ancak dışarıdan ve zamanında gelebilecek kuvvetli bir ordu kurtarabilirdi. Zira bir davaya inandırılmış olan kesin inançlı bir kitleyi durdurabilmek hiç kuşkusuz çok zor bir iş idi.

Amasya'daki çarpışmalarda Babaî dervişleri ve Türkmenlerin lehine, Selçuklu birliklerinin aleyhine bir durum daha vardı. Bu da Baba İlyas Horasanî'nin her iki taraf üzerinde yaratmış olduğu manevî etki idi. Bilindiği gibi, manevî duyguların insan hayatı ve faaliyetleri üzerindeki etkisi bir hayli yüksektir. Baba İlyas Horasanî'nin manevî gücü, hem taraftarlarının hem de Selçuklu birliklerinin üzerinde son derece etkili olmuştur. **Bu duygunun etkisiyle Babaîler, yenilmez ve ölmez bir lidere sahip oldukları şeklinde heretik (sapık) bir inanca saplanıp**

²¹³ Simon de Saint Quentin, 2006: 44.

²¹⁴ İbn Bîbî, 1956: 501 vd.; 1996: II, 51. Baba İlyas Horasanî'nin asılmış olduğunu kabul etmek istemeyen Babaî dervişleri, onun sonunu, daha sonra hayal güçleriyle üretmiş oldukları güzel bir hikâye ile şöyle süslemişlerdir: Armağanşah, Baba İlyas Horasanî'yi kalenin bir hücreğine hapsedmiştir. Bu hücrede hükümlü bir Hıristiyan bulunmaktaydı. Baba İlyas, Müslüman yapmak için 40 gün bu Hıristiyan'a İslâm dinini anlatmıştır. Hıristiyan, Müslüman olunca, Baba İlyas Horasanî, benim buradaki görevim bitti, demiştir. Tam bu sırada hücrenin duvarı yarılmış ve içeriye beyaz bir at girmiştir. Baba İlyas Horasanî, bu ata binerek gökyüzüne uçarak kaybolmuştur.

²¹⁵ Ebû'l-Ferec Tarihi, 1950: II, 540.

²¹⁶ Hoffer, 1980: 103.

²¹⁷ İbn Bîbî, 1956: 502; 1996: II, 51.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

kalırken, Selçuklu birlikleri de onların karşısında korku ve tereddüt içinde daima bocalamaktaydılar. Çünkü Selçuklu kuvvetleri, Baba İlyas Horasanî'nin maddî gücünden çok, manevî gücünden etkilenmiştir²¹⁸.

Öte yandan Türkiye Selçuklu Devletinin başında bulunan **Sultan II. Gıyâseddîn Keyhüsrev**, Kubâdâbâd sarayında, tatlı eğlencelerinden vazgeçmiş olarak, hayatını ve saltanatını kaybetme korkusuyla tir tir titriyordu. Babaîler hakkında gelen her haber, onun bu korkusunu daha da artırıyordu. Sonunda, Sultan I. Alâeddîn Keykubâd'ın bu değersiz ve yeteneksiz oğlunun aklı başına geldi. Devlet adamlarının tavsiyesi üzerine başta merkezdeki kuvvetler olmak üzere, Erzurum'da Moğol istilâsına karşı tutulan bütün Selçuklu kuvvetlerini Babaîlerin üzerine sevk etti²¹⁹. Ayrıca Türkiye Selçuklu Devletinin hizmetinde ücretli asker olarak görev yapan Frank birliğini de diğer Selçuklu kuvvetleriyle birleştirip isyancıların üzerine gönderdi. Bin kadar savaşıdan oluşan Frank birliği, tıpkı Selçuklu birlikleri gibi zırhlıydı. Silâhları da mükemmeldi. Fakat onlar da tıpkı Selçuklu askerleri gibi Baba İlyas'ın manevî gücünden etkilenmişlerdi.

Yüzlerce kilometre uzakta olan bir yerden hiç yenilmeden vuruşa vuruşa Amasya'ya gelebilmek, Türkmenler için büyük bir başarı idi. Bu başarıda, Türkmenlerin dinamik, hareketli ve korkusuz bir topluluk (*Etrâk-i nâ-bâk*) olmaları ile Baba İlyas Horasanî ve dervişlerinin manevî etkileri başlıca rol oynamıştır. Onların özellikle manevî etkileri, Türkmenleri, âdeta pembe bir bulutun üzerinde Amasya'ya kadar uçurarak getirmişti. Hiçbir kuvvet onları durduramamıştı.

5-) Türkmenlerin Konya Üzerine Yürümleri ve Kırşehir'in Malya Ovasında Selçuklu Ordusu Tarafından İmha Edilmeleri

Türkmenler, Babaî dervişlerinin yönetiminde Amasya ve Tokat çevresine tamamen hâkim olduktan sonra Konya istikametinde harekete geçtiler. Öte yandan ayaklanmanın tâ başından beri Sultan Keyhüsrev ile Selçuklu devlet adamları ve komutanları arasında yaşanan endişe ve panik durumu hat safhaya ulaştı. Türkmenlerin durdurulamayacağından korkan Sultan Keyhüsrev, derhal Babaî dervişlerine bir elçi göndererek, isyandan vazgeçmeleri hâlinde, kendilerine Kayseri'yi bırakmak üzere anlaşma teklif etti. Amaçlarına ulaşmak hususunda son derece azimli ve kararlı olan Babaî dervişleri, onun bu teklifini hiç düşünmeden reddettiler²²⁰. Artık taraflar arasında Selçuklu idaresinin kaderini tayin etmek için kesin sonuçlu, büyük ve kanlı bir çatışma kaçınılmaz hâle geldi.

Türkmenler, aile efratları ve ganimetlerden oluşan yükleriyle **Kırşehir'in Malya Ovasına** gelip bu ovaya hâkim bir tepe üzerinde konakladılar. Konya yolunu kendilerine açacak ve hayal ettikleri iktidara kendilerini taşıyacak olan savaşa hazırlandılar. Moralleri son derece yüksekti. Çünkü tâ **Kefersud**'tan Malya Ovası'na kadar Selçuklu ordu birlikleriyle on bir defa karşılaşmışlar ve her defasında da galip gelmişlerdi²²¹. Başka bir deyişle,

²¹⁸ Simon de Saint Quentin, 2006: 44 vd.

²¹⁹ İbn Bîbî, 1956: 502; 1996: II, 52.

²²⁰ Simon de Saint Quentin, 2006: 44.

²²¹ Simon de Saint Quentin, 2006: 45.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ayaklanmanın başlangıcından bu zamana kadar inançları ve cesaretleri sayesinde bütün güçlüklerin üstesinden kolayca gelmişlerdi. Bu büyük başarı, onların cesaretlerini ve zafere olan inançlarını son derece artırmıştı.

Sultan Keyhüsrev'in merkezden ve Erzurum'dan sevk ettirmiş olduğu Selçuklu ordu birlikleri 6 gün gibi kısa bir sürede Sivas'a ulaştı. Selçuklu komutanları burada kuvvetlerini birleştirdiler. Bu birliklerin en seçme askerlerinden bir öncü birliği oluşturup bu birliği **Emîr Necmeddîn Behramşah Cândâr** ve **Gürcüoğlu Zahireddîn Şîr** gibi komutanların idaresinde önden gönderdiler²²². Bunu diğer ordu birliklerinin hareketi takip etti. Selçuklu ordu birlikleri, Türkmenlerle hemen hemen aynı zamanda Malya Ovası'na gelip, onların konaklamış oldukları tepenin ön ve yan taraflarında mevzi alarak, savaş düzenine girdiler.

Kaynaklar, her iki tarafın askerî gücü hakkında sağlıklı bir sayı verememişlerdir. Yalnız **Süryanî tarihçisi Ebû'l-Ferec**, Selçuklu ordusunun "**60 bin atlı**"dan, Türkmenlerin de "**6 bin savaşı**"dan ibaret olduğunu söylemiştir ki, her iki sayı da inandırıcı gözükmemektedir²²³. Kanaatimizce, Selçuklu ordusunun sayısı belirtilenden daha az, Türkmenlerin de daha fazla idi. Nitekim **Saint Quentinli Simon**, Türkmenlerin "**12 bin mızraklı**" olduğunu belirtmiştir²²⁴. Öte yandan Selçuklu ordusu sayı, silâh, savaş taktiği ve tekniği, eğitim ve tecrübe bakımından Türkmen kuvvetlerinden hiç kuşkusuz katbekat üstün durumdaydı. Fakat aynı ordunun psikolojik durumu ise pek iyi değildi. Zira Baba İlyas Horasanî ve dervişlerinin manevî etkileri o kadar yaygın ve kuvvetli olmuştur ki, bu yüzden hem Müslüman hem de Hıristiyan komutanları ve askerlerini derin bir endişe ve korku sarmış bulunuyordu. Selçuklu komutanları bu endişe ve korkunun etkisiyle Selçuklu ordusunda bulunan ücretli Frank askerlerini ilk saldırıda kullanmak üzere özellikle ön saflara yerleştirmişlerdir. Frank askerleri de, inançlarına uygun olarak hem ruhlarını ve bedenlerini güçlendirmesi hem de kendilerini ruhî ve maddî kötülüklerden koruması ve bu kötülükleri kendilerinden uzaklaştırması için alınlarına haç işareti çizmişlerdir²²⁵.

İlk saldırı, Türkmenler tarafından başlatıldı. Dağınık bir şekilde saldırdıkları için, sanki sayıları olduğundan da çokmuş gibi görünmekteydi. Saldırırken de kulakları sağır edencesine attıkları çığlıklar, Selçuklu askerlerinin kalplerine büyük bir dehşet salmaktaydı. Türkmenlerin bu korkutucu görünümü, karşı taraf üzerinde sanki Selçuklu idaresinin sonu gelmiş gibi bir duygu uyandırmaktaydı. Fakat savaşın başlangıcında Türkmenlerin yaratmış oldukları bu dehşet ve korku havası çok uzun sürmedi. Savaş psikolojisine girerek Baba İlyas Horasanî'nin manevî etkisinden kendisini çabuk kurtaran Selçuklu ordu birlikleri, savaş taktiği ve tekniği, sayı, teçhizat, eğitim ve tecrübe avantajına dayanarak, kısa sürede duruma hâkim oldular. Öte yandan, karşı koyamayacakları bir kuvvet ile karşı karşıya olduklarını anlayan Türkmen savaşçıları, bir hayli kayıp verdikten sonra geri çekilmek zorunda kaldılar. Bu defa kadınları ve çocukları ileri sürüp canlı mal ve eşyalarını kendilerine

²²² İbn Bîbî, 1956: 502; 1996: II, 52.

²²³ Ebû'l-Ferec Tarihi, 1950: II, 540.

²²⁴ Simon de Saint Quentin, 2006: 45.

²²⁵ Ebû'l-Ferec Tarihi, 1950: II, 540; Simon de Saint Quentin, 2006: Selçuklu ordusunda bin kişilik savaşıdan oluşan ve iyi teçhiz edilmiş ücretli bir birlik bulunmaktaydı.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

siper yaparak savunma savaşına yöneldiler²²⁶. Fakat bu taktik, onların tamamen aleyhlerine oldu. Türkmenler, dört taraftan Selçuklu birlikleri tarafından kuşatılıverdi. Artık Selçuklu birliklerinin imha savaşı başlamıştı.

Defalarca uğradıkları yenilgiden sonra böyle büyük bir avantaj elde etmekle âdeta akılları başlarından gitmiş olan Selçuklu komutanları ve askerleri, Türkmenlere aman vermediler; zincirden boşanan deliler gibi saldırarak yaşlı, kadın ve çocuk demeden eli silâh tutan herkesi kılıçtan geçirdiler. Bu, bir savaştan çok katliam idi. Selçuklu komutanları, kıyım boyunca merhamet duygularını bir kenara bıraktılar. Bu katliama, savaş meydanında öldürülecek tek Türkmen kalmayınca kadar devam ettiler²²⁷. Bu, gerçekten de gören herkesi dehşete düşüren, insanın kanını donduran ve içini karartan acıklı bir manzara idi. Bu arada, Baba İlyas Horasanî'den sonra Türkmen kitesine liderlik etmiş olan **Baba İshâk** da Selçuklu komutanları tarafından tutsak alınıp öldürüldü²²⁸.

Devrin kaynak yazarı **İbn Bîbî**, öldürülen Türkmen sayısının **4 bin** olduğunu belirtmiştir. Öyle anlaşılıyor ki, Babaî dervişlerinin birçoğu kaçıp kurtulma mutluluğuna kavuşmuşlardır. Bunlar genellikle Batı, Güney ve Kuzey Uçlarına sığınarak, bir süre adlarını ve kimliklerini saklamak zorunda kalmışlardır. Devrin kaynakları, kaçıp hayatını kurtaranlar arasında Karamanoğullarının atası olan **Nûre Sûfî** ile Hacı Bektaş Veli'nin kardeşi **Menteş** gibi ancak birkaç Babaî dervişinin adını zikretmiştir. Öte yandan hayatını ve tahtını büyük bir tehlikeden kurtarmış olan Sultan II. Gıyâseddîn Keyhüsrev ise, her faaliyetinde olduğu gibi, cömertlikte de çok aşırı gitmiş; Selçuklu ve Frank komutanlarıyla askerlerini ödüllendirebilmek için Selçuklu hazinesini âdeta boşaltmıştır²²⁹.

Bu son çarpışma Türkmenler için acı bir sınav olmuştur. Gerçekten de onlar, inancın verdiği cesaretle kahramanca savaşmışlar, ne aman dilemişler ne de kaçmışlardır. Hâlbuki kaçarak hayatlarını kurtarmak, bu sırada onların başvurabilecekleri en iyi çare idi. Fakat onlar, onurlu bir ölümü aşıklık bir kaçışa yeğ tutmuşlardır. Ölümleri ise, davalarına ve gayelerine ne kadar bağlı olduklarını göstermekten başka bir işe yaramamıştır. Türkmenlerin savaş meydanını doldurmuş olan cesetleri için ise, hiçbir şey yapılmamıştır, hepsi leş yiyen kuşlara terk edilmiştir²³⁰.

Bu katliamda, sadece üç yaşını aşmamış olan çocuklar, bu taş yürekli insanların elinden kurtulma mutluluğuna kavuşmuşlardır²³¹. Selçuklu komutanları, onların yaşamalarına da acıdıkları için değil, ileride bu kanlı ve dramatik olayı hatırlayamayacaklarını düşündükleri için müsaade etmişlerdir.

Burada konuya son vermeden önce, Türk tarihinin en dramatik ve en ibret verici olayının müsebbibi olan Baba İlyas Horasanî'nin kişilik özelliklerini de kısaca belirtmemiz gerekmektedir.

²²⁶ İbn Bîbî, 1956: 503; 1996: II, 52.

²²⁷ İbn Bîbî, 1956: 503; 1996: II, 53; Ebû'l-Ferec Tarihi, 1950: II, 540.

²²⁸ Cenâbî Mustafa Efendi, 1994: 22.

²²⁹ Simon de Saint Quentin, 2006: 45. Sultan II. Gıyâseddîn Keyhüsrev, Selçuklu ve Frank komutanlarıyla askerlerine **“300 bin sultanî dinar”** dağıtmıştır.

²³⁰ İbn Bîbî, 1956: 503; 1996: II, 52 vd.

²³¹ İbn Bîbî, 1956: 503; 1996: II, 53.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Ç-) BABA İLYAS HORASANÎ'NİN KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ

1-) Kimliği

Türk-İslâm dünyasında kişiler, genellikle künyeleri, yani unvanları, adları ve doğmuş veya yaşamış oldukları memleketlerle birlikte anılır ve tanıtılırdı. Dolayısıyla bu künyeler, kişilerin kimliklerini tanıtan en açık ve en kesin belge durumundadırlar. Bu duruma göre, Baba İlyas Horasanî künyesindeki “**baba**” sözü onun unvanını, “**İlyas**” adını, “**Horasanî**” de ait olduğu memleketi göstermektedir. Bunlardan “baba” unvanı, XIII. yüzyılda, İslâmî ve tasavvufî inançları ve düşünceleri sade ve basit şekilde yorumlayıp bazı kültür değerleriyle süsleyerek halka sunan dervişler için kullanılmıştır. “İlyas” ismi de ilk defa Eski Çağda yaşamış ve Samî toplumuna mensup bir peygamber adı olarak görülür. Halk inancı, bu peygamberi, tıpkı Hızır gibi ölümsüzlük suyunu içerek ebedî bir hayata kavuşmuş olan ve daima yardıma muhtaç insanların imdadına koşan bir veli kılığına sokmuştur. Ona bu adı babası mı verdi, yoksa o bu adı sonradan kendisi mi aldı, bilinmemektedir. İsmi çağrıştırdığı anlama ve özellikle Baba İlyas Horasanî'nin bir peygamber ve kurtarıcı rolüne soyunmuş olmasına bakılacak olursa, onun bu ismi sonradan almış olması daha kuvvetli bir ihtimaldir. Çünkü bu isim, onun yapmış olduğu ve yapmak istediği bütün faaliyetlerin âdeta bir sembolü olmuştur. Horasan ise, Gaznelilerin, Selçukluların ve Harezmsahların hâkimiyetindeyken Doğu İran'da Türkmen kitlelerinin yoğun bir şekilde yerleşmiş ve yaşamış oldukları büyük bir bölgenin adıdır. Özellikle Moğol istilâsı başlayınca, Harezmi'den, Maverâünnehir'den ve Türkistan'dan olduğu gibi Horasan'dan da Anadolu'ya çok miktarda Türkmen göçü olmuştur. İşte Baba İlyas Horasanî de bu kitlelerin içinde ve onlarla birlikte Anadolu'ya gelmiş bir Türkmen idi. Bu duruma göre, künyesindeki “Horasanî” adı, onun hem doğmuş olduğu memleketin adını hem de kimliğini göstermektedir.

2-) İnanç Yapısı

Baba İlyas Horasanî'nin nasıl bir inanç yapısına sahip olduğu çok belirsiz kalmıştır. Bu konuda gerçeğe en yakın olarak elimize geçen bilgi, **İbn Bîbî**'nin kroniğinde bulunmaktadır. İbn Bîbî, Baba İlyas Horasanî hakkında “**sözüne güvenilir kimselerden bilgi aldığını**” söylese de, kendisi çok katı Selçuklu hanedanı taraftarı, Sünnî İslâm savunucusu ve Türkmenlere karşı da düşmanca duygular taşıyan bir tarihçi olduğu için, onun verdiği bilgileri ve yaptığı tanımlamaları ihtiyatla karşılamak ve değerlendirmek gerekir.

İbn Bîbî, eserinin bir yerinde, Baba İlyas Horasanî'nin, Sünnî İslâm'a aykırı bir inanca ve anlayışa sahip bir kişi olduğunu kastederek, onu “**Haricî**” olarak nitelendirmiştir²³². Eserinin başka bir yerinde de onu kötülüğün ve

²³² İbn Bîbî, 1956: 498; 1996: II, 49. İbn Bîbî'nin Baba İlyas Horasanî için kullandığı “haricî” sıfatını, Niğdeli Kadı Ahmed de Türkmenler için kullanmıştır. “**Haricî**” sıfatı, ilk defa Hz. Ali'ye baş kaldırıp onun halifeliğini tanımayan kişiler ve gruplar için kullanılmış bir kavramdır. İbn Bîbî ise bu sıfatı, Baba İlyas Horasanî'nin dinî inancını ve anlayışını belirtmek için kullanmıştır. Bu duruma göre, Baba İlyas Horasanî, Sünnî Müslümanlar tarafından makbul tutulmayan bir inancın ve anlayışın temsilcisidir.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

sapık inancın temsilcisi olan “**Deccal**”a benzetmiştir. Baba İlyas Horasanî'nin en yakın müritleri için de “**şeytan yapılı**” ve “**Ahrimen²³³ tabiatlı**” gibi ifadeler kullanmıştır²³⁴.

Sıbt İbnü'l-Cevzî ve Zehebî gibi bazı kaynak yazarları ise, Baba İlyas Horasanî'yi İbn Bîbî'den tamamen farklı olarak sûfî tipinde “**bir İslâm velisi**” (*veliyullâh*) olarak nitelendirmişlerdir²³⁵. Baba İlyas Horasanî'nin üçüncü göbekten torunu olan Elvan Çelebi, dedesinin savunmasını yaptığı eserinde, büyük babasının iftiraya uğramış gerçek bir İslâm velisi olduğunu belirtmiş ve onu toplumun en üst noktasına yerleştirmiştir²³⁶.

Kanaatimizce, Baba İlyas Horasanî, İslâm tasavvufunun idealize ettiği “**zahit veya veli tipi**”ne bezemekte ise de bazı özellikleriyle onlardan ayrılmıştır. Meselâ gerçek ve ideal İslâm velileri, siyasî iktidarlardan daima uzak durmaya çalışmışlardır. Dünyanın maddî zenginliklerini ve makamlarını da reddetmişlerdir²³⁷. Çünkü onlar, daima şeyhlik postunu hükümdarlık tahtının üstünde görmüşlerdir. Hâlbuki Baba İlyas Horasanî, bunun tam tersi bir düşüncede ve anlayışta olmuştur. O, dünyevî makamların en yükseği olan siyasî iktidara talip olarak sultan olmak istemiştir. Üstelik bu gayesine ulaşabilmek için de gerçek bir velinin aklının ucundan bile geçirmedigi peygamberlik iddiasıyla heretik bir yola sapmıştır.

3-) Karakteri

Tarihçi, bir insanı karakter bakımından değerlendirirken genellikle onu, diğerlerinden ayıran ve farklı kılan özellikleriyle ölçer ve tanımlar. Biz de burada aynı yöntemi kullanacağız. Çünkü Baba İlyas Horasanî, melamî anlayışta ve tipte bir derviş olmasına rağmen, emsallerinden tamamen farklı bir karakter ve ruh yapısına sahipti.

Baba İlyas Horasanî, tepeden tırnağa derviş görünümüne sahip bir halk bilgesiydi. Görünüşünde ve tavırlarında bir düşünürün havası vardı. Halkla ilişkilerinde alçakgönüllülük, bu dervişin en belirgin ve en dikkati çeken özelliği idi. Onun bütün davranışlarına da bu özellik hâkimdi. Özellikle şatafat ve gösterişten kaçınmaktaydı.

O, kışın soğuğuna da yazın sıcağına da aynı umursamazlıkla dayanırdı. Kendisini açlığa ve susuzluğa karşı dayanmaya alıştırmıştı; yani maddeten ve manen dayanıklıydı. Gençlik çağından beri duygularına hâkimdi.

²³³ Ahrimen, Zerdüş inancında kötülüğü temsil eden bir varlıktır. Başka bir deyişle Ahrimen, İslâm dinindeki şeytan veya iblis'in bir karşılığıdır.

²³⁴ İbn Bîbî, 1956: 498, 500; 1996: II, 49, 50. “**Deccal**” ise, Şia ve Hıristiyan inancına ve anlayışına göre, kötülüğü ve sapık inancı temsil eden bir insan tipidir. Yine aynı inanca ve anlayışa göre, bu kişi, kıyamete yakın bir zamanda, Tanrılık iddiasıyla ortaya çıkacak, cahil halkı kandırarak (*iğfal ederek*), etrafında kendisine inanan kalabalık bir kitle toplayacak, yeryüzünü de fitne ve fesada boğacaktır. Sonunda iyiliği temsil eden “**Mehdi**” (*veya Mesih*) ortaya çıkacaktır. Mehdi, Deccal'i ve taraftarlarını ortadan kaldırıp yeryüzünde gerçek inancı hâkim kılacaktır.

Deccal, hiç kuşkusuz uydurma olan hadislerde “**Şam'da ortaya çıkacak ve bir eşek üzerinde pejmürde bir kıyafetle dolaşacak heretik bir tip**” olarak tasvir edilmiştir. Kanaatimizce bu motif, ilk Haçlı seferi sırasında ortaya çıkan Pierre l'Hermite adında bir papazdan alınmış olmalıdır. Çünkü Pierre l'Hermite de “**yalın ayak, sırtında kıldan bir aba ile eşek üzerinde bütün Fransa'ya ve Almanya'ya dolaşır**” Batı dünyasını Haçlı seferine hazırlamıştı.

²³⁵ Ocak, 2009: 230.

²³⁶ Elvan Çelebi, Menâkıbu'l-Kudsiyye fi Menâsibi'l-Ünsiyye, haz. İ. E. Erünsal-A. Y. Ocak, Ankara 1995.

²³⁷ Kaplan, 1985: 120.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Bedenî arzuları üzerinde kuvvetli bir kontrolü vardı. Kendisi, tıpkı haşin bir atı gem ve dizgin ile kontrol altına almayı başarmış bir binici gibiydi.

Baba İlyas Horasanî, sahnede rolünü ustalıkla oynayan bir aktörden farksızdı. Rolünü, her seferinde bir öncekinden daha iyi oynardı. Kısık bir sesle âdeta bir sır fısıldar gibi konuşurdu. Konuşmasını, durmadan döktüğü gözyaşları ile süslerdi. Onu bu hâlde gören herkes, sanki kalbi acılar içinde eriyor sanırdı. Fakat onun bu davranışı maske ve gösteriş idi. Halkı etkilemek için kullandığı yöntemlerden biriydi.

O, oynak ve her duruma uygun bir davranış göstermekte usta idi. “**Ateşi külün altında gizleme**” yeteneği çok büyüktü. Her konuda değişik bir tutum gösterirdi. Daima etrafını kollayarak konuşmakta, niyetini pek seyrek durumlarda ve nadiren açığa vurmaktaydı. Nezaketli bir tabiata sahipti. İkna yeteneği son derece yüksekti. Daima yumuşaklığı ve ılımlılığı tercih etmiştir. Her karşılaştığı kişi ile konuşur; dertlerini sessizce dinler; ıstırabını paylaşır; öfkesini haklı bulur ve onu, bütün dertlerin çözümü olarak sunduğu kendi amacına yönlendirirdi.

Baba İlyas Horasanî, amacına ulaşmak hususunda kendisine yararlı olan her şeyi kullanabilecek ve yapabilecek özellikte bir karakter ve ruh yapısına sahipti. Propaganda sanatında son derece başarılıydı. Zira o, **üzüm salkımını kılıç kabzasından daha iyi tutmaktaydı.**

Burada Baba İlyas Horasanî'nin karakteri hakkında söyleyebileceğimiz son söz şudur: **O, dinî özellikte bir lider olarak görünürse de, dinî inançları ve motifleri amacı için ustalıkla kullanabilen siyasî özellikte bir halk lideri idi. Siyasî bir halk lideri olarak da reformcu değil, ihtilâlcî bir düşünceye ve anlayışa sahipti. Zira kafası, gençlik yıllarından beri ihtilâlcî fikirlerle doluydu. Daha doğrusu onun, siyasî iktidarı ele geçirmek gibi açık ve kesin bir amacı vardı. Ona göre, mevcut yönetim tamamen kötüydü; ıslahı mümkün değildi; bütünüyle değişmesi gerekmekteydi. Başka bir deyişle onun amacı, yönetimi düzeltmek değil, tamamen değiştirmektir.**

K A Y N A K L A R

OCAK, Ahmet Yaşar, (2009); Babaîler İsyanı, 4. baskı, İstanbul.

KAFESOĞLU, İbrahim, (1977); Türk Millî Kültürü, Ankara.

İBNÜ'L-ESİR, (1979, 1982, 1986, 1987); *el-Kâmil fi't-Târîh, IX, X*, yay. C. J. Tornberg, Beyrut, çvr. A. Özaydın, İstanbul.

SİBT İBNÜ'L-CEVZİ, (1998); *Mir'âtü'z-Zaman*, yay. A. Sevim, Ankara.

KÖYMEN, Mehmet Altay, (1963); Selçuklu Devri Türk Tarihi, Ankara

KOCA, Salim, (2003); Türkiye Selçukluları Tarihi C. II, (Malazgirt'ten Miryokefalon'a), Çorum.

KOCA, Salim (2011); Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri, Ankara.

İBN BİBİ, (1956, 1996); *el-Evâmîrü'l-'Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-'Alâ'iyye*, tıpkı basım, çvr. M. Öztürk, I, II, Ankara.

AŞIKPAŞAOĞLU, (1970); Aşıkpaşaoğlu Tarihi, haz. Nihal Atsız, İstanbul.

KAPLAN, Mehmet, (1985); Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar, 3: Tip Tahlilleri, İstanbul.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

HOFFER, Eric, (1980); Kesin İnançlılar, çvr. Erkil Günur, 1980 İstanbul.

ELVAN ÇELEBİ, (1995); Menâkıbü'l-Kudsiyye, yay. İ. E. A. Erünsal-A. Y. Ocak, Ankara.

SİMON De Saint Quentin, (2006); Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu, çvr. Erendiz Özbayoğlu, Antalya.

EBU'L-FEREC, (1950); Ebû'l-Ferec Tarihi, c. II, çvr. Ömer Rıza Doğrul, Ankara.

CENABİ MUSTAFA EFENDİ, (1994); *el- 'Aylemü' z-Zâhir*, henüz basılmamış yüksek lisans tezi, haz. M. Kesik, İstanbul.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

MALAZGİRT SONRASI MARAŞ'TA BİR ERMENİ ASILLI BİZANS ORDU KOMUTANI; PHİLARETOS BRACHAMİOS

Öğr. Gör. Tunay KARAKÖK²³⁸

ÖZET

Malazgirt Savaşı Anadolu'nun fethi açısından bir dönüm noktası olmuş ve bu yeni coğrafyanın büyük kısmı kısa sürede Türklerin kontrolüne girmiş ve akabinde Türk yerleşimine açılmıştı. Burada en erken fethedilen bölgeler olarak doğu ve Güneydoğu Anadolu görülmekte olup, bildirimize konu olan Maraş ve çevresinin de bu dönemde ele geçirildiği anlaşılmaktadır. Bu konuda kaynaklarda sarıh bilgiler olmamakla birlikte, bazı muahhar tarihçiler bu yönde bilgi vermektedirler. XII. yüzyıl tarihçisi Zahîreddîn Nişâbü'rî, Malazgirt savaşıdan sonra Anadolu'da yapılan fetihler sırasında kimlerin hangi şehirleri fethettiklerini belirtirken, Emir Çavlu adında bir Türk komutanının Maraş ve civarını ele geçirdiğini belirtmektedir. Aynı şekilde XIII. yüzyıl tarihçisi Aksarayî, Dânişmend Gazi'nin ele geçirdiği yerler arasında Elbistan ve çevresini de saymaktadır. Bu bilgiler bize Maraş bölgesinin 1072 yılı yazı veya az sonrasında Türkler tarafından ele geçirildiği izlenimini vermektedir. Malazgirt savaşıdan sonra Maraş ve çevresindeki Türk hâkimiyetinin ne kadar devam ettiği kesin olarak anlaşılamamakla birlikte, bunun I. Haçlı Seferi'ne (1096) kadar sürdüğü tahmin olunabilir.

İşte biz bu çalışmamızda; Selçukluların Bizans karşısında mutlak galibiyeti ile sonuçlanan Malazgirt sonrası Bizans İmparatoru Romanos Diogenes (1068-1071) tarafından Türklere karşı Malatya-Antakya hattının müdafaasına diğer bir ifade ile Bizans ülkesinin doğu hudutlarını korumak için görevlendirilmiş olan Ermeni asıllı Bizans ordu komutanı Philaretos Brachamios hakkında dönemin birincil ve ikincil kaynakları ışığında bilgiler vermeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Malazgirt, Maraş, Philaretos Brachamios

AN ARMENIAN COMMANDER IN MARAS AFTER MANÇİZERT BATTLE; PHİLARETOS BRACHAMİOS

ABSTARCT

The Battle of Malazgirt was a turning point in terms of the conquest of Anatolia and most of this new geography was soon controlled by the Turks and then turned into a Turkish settlement. The east ernandoutheastern Anatolia are seen here as the earliest conquered territories, and it is understood that Maras and its surroundings, which are subject to notification, were also seized in this period. In this regard, although there are noclear information on sources, some historical historians give information on this issue. XII.

Century historian Zahirreddin Nişâbü'rîstated that during the conquest of Anatolia after the Battle of Malazgirt, who declared which town stheycon quered, a Turkish commander named Emir Çavlu seized Maraş and its vicinity. In the same way XIII. Century historian Aksarayî also counts Elbistan and its surroundings among the places that Danishmend Gazi seized. This information gives us the impression that the territory of Maras was

²³⁸ Öğretim Görevlisi, Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ortaçağ Tarihi ABD, tkarakok@bartin.edu.tr.

taken over by the Turks in 1072 or shortly after. After the war of Malazgirt, it can be predicted that it continued until the First Crusade (1096), although it can not be definitively understood how long the Maraş and surrounding Turkish domination continued.

Here we are in this work; The Armenian-era Byzantine army commander Philaretos Brachamios, who was appointed by the Byzantine Emperor Romanos Diogenes (1068-1071) after the Malazgirt, which resulted in an absolute Victory against the Byzantine, in order to defend the eastern frontiers of the Byzantine country against the Turks against the Malatya-Antakya line, We tried to give information in the light of resources.

Key Words: Manqizert Battle, Maraş, Philaretos Brachamios.

Giriş

Bizans kaynaklarında Germanikeia namıyla yâd edilen Maraş şehri Hz. Ömer²³⁹ zamanında İslâm Devleti tarafından feth olunmuştur.²⁴⁰ X. asırda Rumlar ile İslâmlar arasındaki mücadele pek şiddetli bir şekil almış ve Rumlar Anadolu'ya girmiş olan Müslümanlarla mücadeleye çalışıyorlardı. Müslümanlarda ellerinde bulunan yerleri muhafazaya gayret ediyorlardı. 915-916 senesinde Rumlar, Maraş havalisine saldırıp bazı tahribatlarda bulundular. 934 yılında Malatya'yı, 948-949 yılında ise Maraş'ı zapt ettiler.²⁴¹

Buhara ve Horasan tarafında bulunan Oğuz kabilelerinden birçok kimseler o havalide bulunan Selçuk ümerasından İbrahim İnal Beg'in etrafında toplandılar. Selçuklu Sultanı Tuğrul'un kardeşi İnal Beg, onlara "...benim memleketlerim sizi idare edemez. Siz bilad-ı Rum'a gaza ve fisebilillah cihad ile meşgul olarak emval-i ganaimden mütenaim olunuz! İşte bende arkanızdan geliyorum..." diyerek onları Diyar-ı Rum'a sevk etti. Kendisi de arkalarından gitti. Oğuzlar birçok yerleri çiğneyerek Trabzon'a kadar geldiler. Elli bin kadar Rum askeri onlara karşı çıktıysa da vaki olan muharebelerde mağlup ve perişan oldular. Birçok asilzadeler Türklere esir düştüler. Oğuzlar daha birçok yerlere akın ederek yüz bin kadar esir ve hesapsız mal ile döndüler. Halep ve hudut eyaletleri

²³⁹Tam adı Ebû Hafs Ömer b. el-Hattâb b. Nufeyl b. Abdiluzâ el-Kureşîel Adevî'dir. Fil vakasından 13 yıl sonra Mekke'de doğmuş, Hulefâ-yiRâşidîn'in ikincisi olarak 634-644 yılları arasında halifelik yapmış ve h. 23/ m. 644 yılında Medine'de vefat etmiştir. Erken ve geç dönem tarihçiler Hz. Ömer'in Cahiliyye ve İslami dönemdeki yaşantısı, halifeliği, tebaası arasında adaleti tesis etmek için takip ettiği eşsiz siyaseti ve fetih ordularının zafer kazanması için ordu düzenleme ve devlet kurumlarının teşekkülü gibi konularda ayrıntılı bilgiler verirler (Muammer Sarıkaya, Hz. Ömer ve Edebi Eleştirisi, **İ.Ü. Şarkiyat Mecmuası**, Sayı 23, 2013-2, s. 188).

²⁴⁰İslâm ordularının Ermeniyeye fetihleri Hz. Ömer döneminde (13-23/634-644) başladı. Ancak bunlar birer keşif ağırlıklı fetih hareketleriydi, pek kalıcı olmadılar. Bölgede asıl kalıcı fetih hareketleri Hz. Osman döneminde (23-35/644-656) gerçekleştirildi. Bizans Ermeniyesi'nin merkezi Erzurum'un (Theodisiopolis, Kalikala) İslâm hâkimiyetine alınışıyla (24/25/645-646) başladı. Habib b. Mesleme komutasındaki İslâm ordusu, bundan sonra Bagrevand (merkezi Eleşkirt), Taron (merkezi Muş), Van gölü havzası (Vasporakan), Apahunik (Bâcüneys, merkezi Malazgirt), Ararat, Şirak (merkezi Ani) ve Vanand (merkezi Kars) bölgelerini İslâm hâkimiyetine kattı. İran Ermeniyesi'nin merkezi Dvin'i de yeniden fetheden Habib b. Mesleme, harekâtına devamla son karargâhını Tiflis'te kurdu. Dönemin adıyla Ermeniyeye, sürdürülen bu fetih hareketleriyle İslâm hâkimiyetine alınmış, Müslüman halkın Erzurum, Malazgirt, Ahlat, Erciş ve Dvin gibi önemli merkezlere yerleştirilmesiyle de kalıcı duruma getirilmiş bulunuyordu. Bu durum, belki çoğunluğunu Ermeni ailelerinin oluşturduğu yerli halkın Bizans topraklarına göç etmelerine neden oluyordu. Erzurum bunun bir örneğini oluşturuyor. Bizans Ermeniyesi'nin merkezi olan bu şehir, İslâm hâkimiyetine alındıktan sonra, Şam'dan gönderilen iki bin Müslümanın buraya yerleştirilmesiyle, içlerinde Ermenilerin de bulunduğu yerli halkın birçoğu Bizans topraklarına göç etmişti. Bununla beraber Doğu Ermenilerinin Orta Anadolu'ya ve buradan da Kilikya bölgesine göçlerinin en yoğun olanı Selçuklu akınlarıyla yaşandı (RenéGrousset, **Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi**, çev. Sosi Dolanoğlu, Aras yay., İstanbul 2005, 485, 522; Ahmed b. Yahya Belazuri, **Fütûhu'l-Buldân**, nşr. A. Enis et-Tabba'-Ö. Enis et-Tabba', Beyrut 1987, s. 278, 378; Ali İpek, Malazgirt Zaferiyle Kilikya Ermeni Prenslüklerine Açılan Yol, Ermeni Meselesi Özel Sayısı, **Yeni Türkiye**, 2014, 60, s. 282).

²⁴¹Mükrimin Halil Yınanç-Selim Kaya, "Maraş Emirleri", **VII-XVI. Asırlarda Maraş Emirleri (Emir, Melik, Bey, Senyör, Beylerbeyi, Sancakbeyi)**, Edt. İlyas Gökhan, Selim Kaya, Kahramanmaraş, 2008, s. 19,23.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Mirdasoğulların elinde idi. Selçukilerden Alparslan'ın nüfuz ve kuvveti günden güne artıyordu. Halep ve Avasım emiri bulunan Mahmud b. Salih b. Mirdas Alparslan'ın nüfuzunu görerek korkuya düştü. Mirdasoğulları'nın Selçukilere karşı koyacak kuvvetleri yoktu. Mahmud kendi memleketlerine emirler göndererek Halife Kaim Biemrillah ile Sultan Alparslan²⁴² namına hutbe okuttu ve böylece Maraş ve civarı Selçukluların eline geçmiş oldu.²⁴³

Philaretos Brachamios ve Faaliyetleri

Türklerin Doğu Anadolu'ya ilk akınlarının başladığı yıllarda Bizanslılar tarafından Orta Anadolu'ya tehcir edilen Ermeniler, bu bölgenin de Selçuklu Türklerinin eline geçmesi ile Kilikya²⁴⁴ bölgesine doğru çekilmişlerdi. 1071 Malazgirt Savaşı'ndan²⁴⁵ sonra Güneydoğu Anadolu ve Çukurova yöresinde Bizans yönetimi zayıflayınca buralarda yaşayan Ermeniler otorite boşluğundan yararlanarak feodal beylikler kurdular. Doğu Anadolu'da Bagrat Ermeni hükümdarının Bizanslılar tarafından öldürülmesinden sonra akrabalarından Ruben, Bizans İmparatorluğu'na isyan ederek Çukurova yöresinde bağımsız bir derebeylik kurdu. Aynı yıllarda Hetum'un oğlu olan Oşin adında diğer bir Ermeni lideri Rupen'in hâkim olduğu toprakların biraz daha batısında ayrı siyasi bir teşekkül oluşturdu. Rupen ve Hetum'un mensup olduğu aileler ileride Kilikya Ermeni Prensligi tarihinde önemli rol oynayacaktı. Türklerin Anadoluyu fethettikleri yıllarda bölgede başka bir Ermeni lideri olan Rumların Philaretos Brachamios, Ermenilerin ise Vahram dedikleri kişi ön plana çıkmıştı.²⁴⁶

Bizans'ın Malazgirt'te yenilgiye uğramasının hemen akabinde, Kilikya'da bir siyasî oluşum yönünde ilk adım atan Philaretos Brachamios, Van Gölü havzası (Vasपुरakan) Ermenilerindendi (Ardzuniler).²⁴⁷ Süryani Mikhaile'e göre Philaretos Maraş'ın Şirbaz adlı köyünde doğmuştu. O güçlü, kurnaz, yağmada ve öldürmede cesaretli bir kişiydi.²⁴⁸Çocukluğunu Adıyaman'da (Hısn-ı Mansur) geçiren Philaretos, zekâsı ve cesaretiyle öne çıkmıştı.²⁴⁹ İlerleyen zamanda becerisiyle de dikkat çeken bu şahıs, Malazgirt Savaşı öncesinde Palu taraflarında

²⁴² Alparslan, Büyük Selçukluların ikinci büyük padişahı olup 455-465/ 1063-1072 yılları arasında saltanat sürmüştür.

²⁴³ Besim Atalay, **Maraş Tarihi ve Coğrafyası**, 2008, 64-65.

²⁴⁴ Adının ilk çağlardan kalma Gülek (Güllük) boğazından kaynaklı ve Luwi dilinden gelme olduğu üzerinde durulan Kilikya, 11 Toros dağları ve buradaki boğazlarıyla stratejik bir öneme sahipti. Anadolu ile Suriye arasındaki siyasî ve askerî irtibat Kilikya geçitleriyle sağlanıyordu.¹² Eskiden beri Anadolu, Suriye ve Akdeniz kültürlerinin yaşandığı, düzlük kısımlarının verimliliğiyle de bir cazibe merkezi olan Kilikya, Hitit, Asur, Pers, Roma, Bizans ve Müslümanların hâkimiyetinde kaldı (Bilge Umar, **Tarihsel Adlar**, İstanbul, 1993, s. 12).

²⁴⁵ 1071 'de Bizans'la yapılan ve Türklere Anadolu'nun kapılarını açan meydan savaşı. Daha fazla bilgi için bkz. Faruk Sümer-Ali Sevim; **İslâm Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı**, Ankara 1971; Feridun Dirimtekin, **Malazgirt Meydan Muharebesi**, İstanbul, 1936; İbrahim Kafesoğlu, **Malazgirt Meydan Muharebesi**, İstanbul, 1956; M. Halil Yinanç, **Türkiye Tarihi Selçuklular Devri**, İstanbul 1944; İbrahim Kafesoğlu, **Malazgirt, I.A. VII**, s. 242-248.

²⁴⁶ Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi, I**, Çev. Fikrat Işıltan, TTK Yay., Ankara, 1998, s. 57; Ali Sevim, **Genel Çizgileriyle Selçuklu Ermeni İlişkileri**, TTK Yay., Ankara, 1983, s. 21; Mehmet Ersan, **Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler**, TTK, Ankara 2007, İlyas Gökhan, **Maraş Haçlı Senyörlüğü, VII-XVI. Asırlarda Maraş Emirleri (Emir, Melik, Bey, Senyör, Beylerbeyi, Sancakbeyi)**, Edt. İlyas Gökhan, Selim Kaya, Kahramanmaraş, 2008, s. 69)

²⁴⁷ Urfalı Mateos, **Urfalı Mateos'un Vekayinamesi ve Papatya Grigor'un Zeyli**, Ankara 1987, s. 147.

s. 147; Ersan, s. 37.

²⁴⁸ Süryani Mikhaile, **Vekayiname (1042-1195, 1195-1229)**, TTK Tercüme Kısım, Basılmamış Notlar, s. 30.

²⁴⁹ Mateos, **a.g.e.**, s.147; Abû'l-Farac, Georgy (Bar Hebraeus), **Abû'l-Farac Tarihi**, (çev. Ö. Rıza Doğrul), Ankara 1987, I,

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Bizans birliklerinin başında bulunuyordu. Daha sonra Romanos Diogenes tarafından Maraş (Germanikeia) valiliğine atanıp²⁵⁰, Malatya-Antakya hattının savunmasından sorumlu Beylerbeyi (Domestikos) görevine getirildi.²⁵¹ Malazgirt'te ciddi bir tutum sergilemeyen Philaretos, savaş sonrasında²⁵² Ermenilerle birlikte, ortada kalmış ve savaştan sağ kurtulmuş Bizans askerlerini de etrafında toplayıp Maraş ve Elbistan bölgesini zapt etti.²⁵³ Malazgirt Zaferinin Anadolu'da meydana getirdiği siyasî boşluktan yararlanan Philaretos, dağlık Kilikya'da bulunan Ermenilerin de katılımıyla 1074'te Maraş merkezli bir prenslik kurmayı, Bizans generalliğine tercih etmiş oldu.²⁵⁴ Bu şahıs, her siyasî teşekkülde görülen hâkimiyet sınırlarını yayma, daha güçlü bir duruma gelme anlayışından hareketle Misis, Göksun (Keysun), Ra'ban, Anazarba, Urfa (1077), Ceyhan havalisi, Fırat boylarını ve bu arada Malatya'yı da ele geçirerek, Antakya'ya girdi (1078).²⁵⁵ Philaretos, Bizans'a bağımlı olarak varlığını sürdüren Sason Ermenilerine karşı verdiği mücadele sonucu Sumeysat (Samsat), Harput, Palu ve Elbistan gibi yerleri de hâkimiyetine kattı.²⁵⁶ Bu arada Kilikya'nın en önemli bir merkezi olan Tarsus da, Philaretos'un hâkimiyetinde bulunuyordu.²⁵⁷ Philaretos, bütün bu gelişmeleri Ermenilerin bölgede şimdiye kadar Bizans'a karşı gösteremedikleri bir tavırla, bağımsız ve rahat bir hareketle ortaya koyuyordu.²⁵⁸ Bunun mesnedini, dayanak noktasını ise Malazgirt sonrası Anadolu'da sürdürülen yoğun Selçuklu akınları ve buna bağlı olarak Bizans'ın içinde bulunduğu iç ve dış sıkıntılar oluşturuyordu.²⁵⁹ Dolayısıyla dünya tarihi ve milletler üzerinde iz bırakan

331; AnnaKomnene, **Alexiad**, (çev. Bilge Umar), inkılâp kitabevi, İstanbul. 1996, s.194

²⁵⁰ Süryani Mikhail, **a.g.e.**, s. 31; Ernest Honingman, **Bizans Devletinin Doğu Sınırı**, Çev. Fikret Işıltan, İstanbul, 1970, s. 142-143; Runciman, **a.g.e.**, s. 57.

²⁵¹ Müverrih Vardan, "Türk Fütuhâtı Tarihi", (çev. Hrant D. Andreasyan) **Tarih Semineri Dergisi I-II**, İstanbul 1937, s.180; Anna Komnene, **a.g.e.**,s.194; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul, 1971, s s. 68.

²⁵² Ancak Malazgirt yenilgisi ile Diogenes'in tahtı kaybetmesi üzerine yeni İmparator Mikhail'i tanımyarak Tarsus, Misis, Anazarpa, Maraş, Malatya, Elbistan, Keysun, Palu, Karpuz, Samsat, Urfa ve Antakya gibi şehirleri ele geçirerek Tarsus'tan Fırat'a kadar olan bölgeyi içine alan bölgesel bir yönetim kurdu. Çukurova'da Rupen ve Oşin ise Philaretos'un vasalları olmuşlardı (İlyas Gökhan, Maraş Haçlı Senyörlüğü, **VII-XVI. Asırlarda Maraş Emirleri (Emir, Melik, Bey, Senyör, Beylerbeyi, Sancakbeyi)**, Edt. İlyas Gökhan, Selim Kaya, Kahramanmaraş, 2008, s. 64-65).

²⁵³ Selim Kaya, "Selçuklular Döneminde Maraş", **İlkçağdan Dulkadirli'lere Kadar Maraş**, Edt. İlyas Gökhan, Selim Kaya, 2008, s. 109.

²⁵⁴ Süryani Mihail, **a.g.e.**,s.30-31; Mateos, **a.g.e.**, s. 147 vd.; Abû'l-Farac, **a.g.e.**, I, 331; Turan, **a.g.e.**, s. 68.

²⁵⁵ Bizans'ın Antakya Valisi İsaak'ı mağlup ettikten sonra da 1077'de Urfa'yı Bizans valisi Leon'un elinden almış, Malatya'daki Ermeni Prensi Gabriel'e de kendisine tabiiyeti kabul ettirmişti. Daha sonra da Fırat boylarında ortaya çıkan Vasak Pahlavuni'yi 1079'da öldürdükten sonra Antakya'ya girmiş ve orada buluna Rumları katletmişti. Bu suretle gittikçe kuvvetlenen ve hakimiyet sahasını genişleten Philaretos, Maraş, Elbistan, Malatya, urfa, Antakya ve Tarsus'u içine alan oldukça geniş bir alanda 1079 yılında Ermeni Prenslığı kurmuştu (Osman Turan, **a.g.e.**, s. 68-69; Sevim, **a.g.e.**, s. 102; Kaya, **a.g.m.**, s. 109).

²⁵⁶ Mateos, **a.g.m.**,s.147 vd.; Süryani Mihail, **a.g.e.**, s.30-31; Abu'l-Ferec, **a.g.e.**, I, 331; Vardan, **a.g.e.**,s. 180; Anna Komnene, **a.g.e.**,s.194; Turan, **a.g.e.**, 68.

²⁵⁷ Ersan, **a.g.e.**,s. 38.

²⁵⁸ Vardan, **a.g.e.**,s.180; Anna Komnene, **a.g.e.**,s. 194.

²⁵⁹ Turan, **a.g.e.**, s. 40.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Malazgirt Zaferi, Ermeni Prensi Philaretos'un da işine yaramıştı. Bu vesile ile Bizans'a karşı başkaldırabilen Philaretos²⁶⁰, geniş bir alanda, çok sayıda merkezde hâkim duruma gelmiş bulunuyordu.

Ne var ki Philaretos'un idaresindeki yerlerde yönetici²⁶¹ ve halka karşı zulme varan bir kısım davranışlarda bulunması²⁶², kendisinden nefret duyulmasına yol açtı²⁶³. Urfa ve Antakya halkları bunların başında geliyordu.²⁶⁴ Bu durum, Philaretos'un kurduğu prensliğin sonunu hazırladı. Urfa'lı Mateos'un zalim ve müstebid olarak kaydettiği²⁶⁵ Philaretos'un bu durumuna tahammül edemediği anlaşılan Antakya valisi İsmail ile prensin oğlu Urfa valisi Barsam anlaşarak, Süleymanşah'ı²⁶⁶ Antakya'ya davet ettiler.²⁶⁷ Bunun üzerine büyük bir titizlikle ve saklı tutmak suretiyle Antakya'ya gelen Süleymanşah, muhasara ve içten de aldığı yardım sonucu bu şehri hâkimiyetine aldı (1084/85).²⁶⁸ Philaretos bu sırada Urfa'da bulunuyordu. Haberi olunca da yapacağı bir şey

²⁶⁰ O, Ortodoks olması sebebiyle Bizans ile tamamen bağlarını koparmamış, ancak oynak bir siyaset izleyerek Halep'teki Mirdasoğulları adlı Arap emirliğine bağlanmıştı (Gökhan, **a.g.m.**, s. 65).

²⁶¹ Philaretos kendisine bağlı şehirlerin başına Ermeni asıllı komutanları getirmişti (Gökhan, **a.g.m.**, s. 69).

²⁶² Philaretos, siyasi ikbal için zaman zaman kendi ırkdaşlarına bile zulüm etmekten çekinmedi. Urfa'lı Mateos, 1083'ün sonu 1084'ün başlarında Philaretos'un Urfa Emirlerini taciz ettiğini, Prens Arçuk'u işkenceler ile öldürttüğünü, diğer Ermenileri de Maraş şehrine götürdüğünü, hatta Philaretos'un İşkhan ile kardeşi Todorik'in gözlerini çıkarttığını, Maraş'a gönderilmiş olan Ermenilerin diğer ileri gelenlerini de zincirle bağlı oldukları halde hapiste sakladığını kaydetmektedir (Urfa'lı Mateos, **a.g.e.**, s. 161).

²⁶³ Malatya'da Philaretos'un Gabriel adlı bir Ermeni asıllı komutanı hâkimiyet sürüyordu. Urfa hâkimi Thoros'un kayınpederi olan Gabriel, Ortodoks mezhebindeydi. Bu yüzden bölgede bulunan ve Ortodoks olmayan diğer Hıristiyanlara kötü davranıyordu. Bu Hıristiyanlar ise kendilerine Ortodoksluğu kabul ettirmeye çalışan Bizans yönetiminin zayıflamasına seviniyorlar ve Türk idaresini memnuniyetle karşılıyorlardı (Gökhan, **a.g.m.**, s. 65).

²⁶⁴ Mateos, **a.g.e.**, s.161; Abu'l-Ferec, **a.g.e.**, I, 331; Turan, **a.g.e.**, s. 69.

²⁶⁵ Mateos, **a.g.e.**, s. 147

²⁶⁶ Süleymanşah (1167-1227), Alp Arslan tarafından Anadolu'ya gönderilmiştir. Anadolu'da fetihlerde bulunduktan sonra Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurmuştur. Daha sonra Antakya'yı ele geçirmiştir. Halep seferine çıktığı zaman Tutuş Bey ile savaşarak hayatını kaybetmiştir (Ahmet Toksoy, Süleyman Şah'ın Güney Seferi Ve Ölümü, **Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt-Sayı: 6-2, 2004, s. 63).

²⁶⁷ İbnü'l Esir, **El-Kamil Fit-Tarih**, Çev. A. Özeydin, İstanbul 1987, C. X, s. 128; Mateos, **a.g.e.**, s.161; Süryani Mihail, **a.g.e.**, s. 31; Abu'l-Ferec, **a.g.e.**, I, 331; Anna Komnene, **a.g.e.**, s.194.

²⁶⁸ Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos ile 1082'de İstanbul'un Anadolu yakasındaki Dragos çayını Bizans-Selçuklu hududu olarak tanıyan bir anlaşma imzalayan Anadolu fatihi Süleymanşah Antakya üzerine hareket etti. Esasen Türkiye Selçuklu Sultanı Süleymanşah'ın bu sefere çıkmasının bazı nedenleri vardı. Ermeni asıllı Philaretos, Maraş, Malatya, Göksun, Tarsus, Anazarba, Antakya, Ra'ban ve Urfa şehirlerini alarak oldukça büyük bir prenslik kurdu. Bu prens, Süleymanşah'ın hâkimiyetini bu tarafa doğru yaymasından endişelenerek Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'a yaklaşıyordu. İşte bu Ermeni prensliğinin kurulması ve Melikşah'ın desteğini kazanması endişeli bir durum yaratıyor ve Süleymanşah'ı bu seferine mecbur bırakıyordu. Bundan sonra Türkiye Selçuklu sultanı Kilikia / Çukurova'ya girerek Tarsus'u ele geçirdi. Bir yıl içinde Adana, Anazarba ve bütün Çukurova'yı hâkimiyeti altına aldı. Bütün bu gibi sebepler nedeniyle İznik'ten cebri bir yürüyüş ile Antakya'ya doğru hareket etti. Hareketini gizlemek ve duyurmamak için geceleyin yol alıyor, gündüzleri dinleniyor veya sapa yolları takip ediyordu. Böylece kısa sürede Antiokheia/ Antakya önlerine geldi. O, şehri hazırlıksız ve müdafaasız bir vaziyette bulunup geceleyin Halep Kapısı tarafından girip, zapt etti. Süleyman 300 adamla beraber şehre girdi. Ertesi gün şehir halkı bunu görünce büyük korku içine düştü. Halk toptan iç kaleye toplandı. Türk askerleri günden güne daha da çoğaldı. Mateos'a göre Türkler şehri ele geçirmelerine rağmen halktan kimseye dokunmamışlardır. Sonunda iç kalenin de fethedilmesi üzerine halk salimen evlerine dönmüşlerdir. Böylece Süleymanşah bütün Çukurova bölgesine hakim olmuştur. İbnü'l Esir ise, olayı farklı bir şekilde anlatmaktadır, "...Philaretos halka ve aynı şekilde askerlere çok kötü muamele ederdi, hatta oğlunu dahi hapse attırmıştı ve bu sebeple o ve Antakya şahnesi (vali) Türk asıllı İsmail, şehri Süleyman'a teslim etmek için anlaştilar. Mektup göndererek davet ettiler. Bunun üzerine Süleymanşah üç yüz süvari ve çok sayıdaki piyade kuvvetle deniz yoluyla hareket etti. Daha sonra dağlar ve çok dar ve zor boğazlardan geçerek sözleştikleri yere vardı. Şahne ve

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

kalmamıştı.²⁶⁹ Bu arada diğer Selçuklu emirleri de 1082-1085 yıllarında Kilikya bölgesinde sürdükleri akınlarla, Philaretos'un hâkimiyetinde bulunan Maraş²⁷⁰ başta olma üzere diğer yerleri ele geçirmişlerdi.²⁷¹ Çaresiz kalan Philaretos, Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'a başvurarak, yıllık vergi vermek ve vasalı olmak suretiyle eski yerlerinin kendisine verilmesini istemiş, bu sırada İslâm dinini de kabul etmişti.²⁷² Melikşah, Philaretos'a Urfa'yı dirlik olarak verdi ise de, başta oğlu Barsama olmak üzere şehir halkının bu şahsı istememesi üzerine, eski merkezi Maraş emirliğine tayini uygun bulundu.²⁷³ Ancak Süleymanşah'ın komutanlarından Buldacı'nın burayı fethetmesi üzerine oraya da gidemedi. Sefil duruma düşmüş olan bu Ermeni Prensi, Maraş'ta bir müddet yaşadıktan sonra, burada hayatını kaybetti (1086/1087).²⁷⁴

Philaretos'un ölümünden önce yeniden Hıristiyan olduğu ve bu din üzerine öldüğüne yer veriliyor.²⁷⁵ Böylece Malazgirt Zaferiyle oluşan ortamdan yararlanılarak kurulan Philaretos Ermeni Prensiği, kurucusunun ölümüyle son bulmuş oluyordu (1087). Bu durum, Malazgirt Zaferinin sadece Türklerin değil, aynı zamanda Ermeni toplumunun da önünü açtığı ilk örneğini oluşturuyordu. Philaretos'un ölümü ve kurduğu prensliğin son

maiyetindekilerle anlaşarak merdiven kurup surlara çıktı 1084 yılı Aralık ayında şehri ele geçirdi. Şehir halkı direnip savaştı, fakat Süleymanşah onları bir biri ardına mağlup etti". Süleyman-şah, Antakya halkının gönlünü alarak onlara ant içirdi.

Şehrin yöneticisinin bütün silah, hazine ve eşyasına el koydu. Fetihten sonra hemen bir elçi göndererek Antakya mülkünü tamamen ele geçirdiğini Melikşah'a arz etti. Daha sonra Süleyman-şah şehirdeki Kawasyana Kilisesi'ni camiye çevirtti ve burada 17 Aralık 1084 Cuma günü de 110 müezzin tarafından okunan ezandan sonra kalabalık bin cemaatle Cuma namazı kıldı. Sikkeyi Melikşah adına bastırıp hutbeyi onun adına okuttu (İbrahim, Kafesoğlu, **Selçuklu Tarihi**, İstanbul 1972, s. 66; Ali Sevim, Erdoğan Merçil, **Selçuklu Devletleri Tarihi**, Ankara 1995, 422; Turan, **a.g.e.**, s. 69; Urfalı Mateos, **a.g.e.**, s. 161, 162; İbnü'l Esir, **a.g.e.**, s. 128,; Sıbt İbnü'l-Cezvi, **Mir'atü'z-Zaman Fi Tarihi'l Ayan**, Yay. Ali Sevim, Ankara 1992, s. 244. Kerimed Din Mahmud-i Aksarayi, **Müsameretü'l-Ahbar, ve Müseyeretü'l Ahyar**, İstanbul, 1944 s. 19; Toksoy, **a.g.m.**, s. 64-66).

²⁶⁹Mateos, **a.g.e.**, s.161.

²⁷⁰PhilaretosHuni'de bir Ermeni Katolikosluk merkezi kurmuştu. Öyle ki Süleyman Şah'ın Antakya ve civarını fethetmesinden sonra Philaretos'un elinde sadece Maraş kaldı. Bu arada Elbistan'daki Ermeni Patriği (Kataligos) Teodoros da, Buldacı Bey'in hâkimiyeti altına girdi. Philaretos, Patrik'i Maraş'a kendi yanına çağırdı, fakat Teodoros bu davete icabet edemeyip Buldacı Bey'i tercih etmek durumunda kalınca, Philaretos Maraş'ta yeni bir kataligosluk kurup, Başpiskopos Hovannes'i bu mevkie getirmek istedi, ancak o kabul etmeyince Papaz Boğos'u kataligosluk makamına tayin etti. Fakat Maraş'ta oluşturulan bu kataligosluk devam ettirilmedi (Kaya, a.g.m., s. 110). 1086 yılında Yukarı Ceyhan bölgesi olarak adlandırılan Göksun, Huni, Efsus ve Elbistan Emir Buldacı adlı bir Türk komutan tarafından fethedildi. Bir süre sonra Buldacı Maraş'ı da alınca, Philaretos oğlunun elinde bulunan Urfa'ya gitti. Ancak halkın onu nefretle karşılaması üzerine Melikşah'ın huzuruna çıkarak ona tabi oldu (Süryani Mikhail, **a.g.e.**, s. 31; Gökhan, **a.g.e.**, s. 66).

²⁷¹Mateos, **a.g.e.**, s. 162; Turan, **a.g.e.**, s. 69-71. Onun oğlunun elinde olan Urfa'da 1087'de Melikşah'ın komutanlarından Emir Bozan tarafından fethedildi. Ancak 1092 yılında Melikşah'ın ölümüyle başlayan taht kavgaları sırasında Urfa valisi Bozan'ın öldürülmesi üzerine, Suriye Meliki Tutuş daha önce Philaretos tarafından Malatya valiliğine atanan Thoros adlı bir Ermeniye şehrin valiliğine getirdi. Thoros ise Tutuş'un ölümü üzerine bağımsız şekilde hareket etmeye başlamıştır (Süryani Mikhail, a.g.e., s. 40; Honigman, a.g.e., s. 143; Ramazan Şeşen, "Haçlı Seferleri Sırasında Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Sıyasi ve Sosyal Durumu, Haçlılarla Yapılan Mücadeleye Katkısı", **Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu (23-25 Haziran, 1997, İstanbul)**, TTK Yay., Ankara, 1999, s. 35-36; Gökhan, **a.g.e.**, s. 65).

²⁷²Mateos, **a.g.e.**, s. 170-171; Süryani Mihail, **a.g.e.**, s.31; Vardan, **a.g.e.**, s. 183.

²⁷³Abu'l-Ferec, **a.g.e.**, I, 333; Sevim, **a.g.e.**, s. 25.

²⁷⁴Süryani Mihail, **a.g.e.**, s. 31; Abu'l-Ferec, **a.g.e.**, I, 333.

²⁷⁵Süryani Mihail, a.g.e., s. 31; Abu'l-Ferec, a.g.e., I, 333.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

buluşu, Kilikya'da kurulan prensliklerin gelişmelerine zemin hazırladı.²⁷⁶ Ayrıca Süleymanşah'ın Suriye Selçuklu Sultanı Tutuş'a karşı girdiği savaşta hayatını kaybetmesi (1086) ve Anadolu'da 1092 yılına kadar sürecek olan fetret döneminin, Kilikya'daki yeni gelişmelere fırsat oluşturduğunu da göz ardı etmemek lazım. Buna ilaveten, I. Haçlı Seferi'nden sonra Türklerin sahillere iç bölgelere çekilmeleri, Kilikya Ermeni prensliklerinin kurulmaları ve güçlenmelerini mümkün kılmıştı.²⁷⁷ Ancak bütün bu gelişmelerin ortaya çıkışının baş saikası, hareket noktası Malazgirt Zaferiydi. Bu süreçte Kilikya'da kurulan Ermeni prensliklerinin en önemli ve aynı zamanda en uzun ömürlü olanı, Rubenler²⁷⁸ ailesi tarafından kurulandı.²⁷⁹

Sonuç

Sultan Alp Arslan ve kahraman ordusunun Bizanslılara karşı kazandığı 1071 Malazgirt Zaferi'nin yansımaları, sadece bu devlet ve İslâm dünyasıyla sınırlı kalmadı. Dünya tarihinin de gidişatını değiştiren bu hadise, bilhassa Ermeni toplumu için ikinci bir milat oldu. Bu toplum birinci miladını İslâmî fetihlerle yaşamış, Romalılar, Bizanslılar ve İranlıların tahakkümünden kurtuluşun derin nefesini almıştı. Akabinde ise Malazgirt Zaferi ile Ermeniler Bizans sıkıntısından kurtuluşun, rahatlamının ve yeni bir siyasî oluşumlarının yolunu buldular.

Malazgirt muharebesinden sonra öteye beriye dağılmış olan Rum generalleri bir takım sergüzeştler peşinde koşmaya başladılar. İmparator Romen Diojen'in kumandanlarından olup Domestikos unvanını kazanmış olan Philaretos ki Ermeni asıllıdır, Bizans ordusunun Anadolu'da kalan bakiyelerinden bir kısmını toplayıp, imparatorluğa tabi bazı yerleri zapt etme sevdasına kapıldı. 1072 yılında Maraş'ı, Elbistan'ı ve Malatya'yı zaptetti. Bilahere Bizans İmparatoru'na arz-ı itaat etti ve taht-ı idaresindeki topraklara ilaveten Antakya dukalığına²⁸⁰ tayin edildi (1083-1084).

²⁷⁶ Turan, **a.g.e.**, s. 148. Philaretos'un ölümü ile kısa süren devleti yıkılmışsa da; Malatya, Maraş, Raban, Keysun ve Urfa gibi şehirler ona bağlı komutanlar tarafından idare edilmekteydi. Malatya'da Gabriel, Maraş'ta Thatul, Raban ve Keysun'da Goğ Vasil ve Urfa'da da Thoros hâkimdi. Çukurova'da Gülek Boğazı'nın batısındaki dağlarda merkezi Lampron Kalesi olan Bizans'a bağlı Hetum'un oğlu Oşin ile bu boğazın doğusundaki dağlar ve Sis'in kuzey batısındaki Partzerpert kalesi merkez olmak üzere Rupen'in oğlu Konstantin'in adlarında iki Ermeni sergerdesi bulunuyordu. Bunlardan Oşin, Türklerin Haçlılarla uğraşmasını fırsat bilerek 1097'de Adana'yı işgal ederken, Konstantin ise hâkimiyetini doğuya doğru genişleterek Feke Kalesi'ni Bizans'ın elinden aldı. Konstantin, Bizans'a karşı düşmanca tavır sergilemekte ve kendisini Bagrat Hanedanının temsilcisi olarak görmekteydi. Bu Ermeni sergedeleri Haçlıların bölgeye gelişi ile Türklerin zor durumda kalmasından faydalanarak Çukurova bölgesini ele geçirmeye başladılar (Runciman, **a.g.e.**, s. 150-151; Gökhan, **a.g.e.**, s. 66-67).

²⁷⁷ Turan, **a.g.e.**, s. 148.

²⁷⁸ Prenslüğün kurucusu olan Ruben (Rupen) adındaki şahıs, Kapadokya'da ikamet eden son Bagratuni Kralı II. Gagik'in samimi dostu veya azatlısı yahut akrabalarından biriydi. Ruben, II. Gagik'in Rumlar tarafından öldürülmesi üzerine (1079), Bizans'a karşı takındığı bir tavırla Kilikya'nın dağlık bölgesinde (Kozan dağları) bir Prenslük kurarak (1080), bağımsız olarak hareket etmeye başladı. Prens Ruben bu hareketiyle Doğu Ermeni devletinin bir devamı sayılacak Kilikya Ermeni Baronluğunun temelini oluşturmaya çalışıyor ve gün geçtikçe de güçleniyordu. Kilikya'daki diğer Ermeni Prenslükleri de Onun başkanlığını kabullenerek, kendisine yardım etmişlerdi. Böylece daha güçlü duruma gelmiş olan Ruben, Toroslardaki Bizans hâkimiyetini sonlandırarak, bölgenin idaresini eline geçirmiş oldu (Vardan, **a.g.e.**, s. 188; Streck "Ermeniye", **İA**, İstanbul 1993, MEB. yay. IV, s. 321; Urfalı Mateos, **a.g.e.**, s. 158; Vardan, **a.g.e.**, s. 182; Ersan, **a.g.e.**, s. 109; Mihail, **a.g.e.**, s. 47).

²⁷⁹ İpek, **a.g.m.**, s. 286.

²⁸⁰ Genellikle imparatorluk veya krallıklara bağlı yarı bağımsız eyaletlerdir.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

KAYNAKÇA

- Abû'l-Farac, Georgy (Bar Hebraeus), **Abû'l-Farac Tarihi**, (çev. Ö. Rıza Doğrul), Ankara 1987, I.
- Ahmed b. Yahya Belazuri, **Fütûhu'l-Buldân**, nşr. A. Enis et-Tabba'-Ö. Enis et-Tabba', Beyrut 1987.
- Ahmet Toksoy, Süleyman Şah'ın Güney Seferi Ve Ölümü, **Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt-Sayı: 6-2, 2004.
- Ali İpek, Malazgirt Zaferiyle Kilikya Ermeni Prenslıklarına Açılan Yol, Ermeni Meselesi Özel Sayısı, **Yeni Türkiye**, 2014, 60.
- Ali Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, Ankara, 1993.
- Ali Sevim, Erdoğan Merçil, **Selçuklu Devletleri Tarihi**, Ankara 1995.
- Ali Sevim, **Genel Çizgileriyle Selçuklu Ermeni İlişkileri**, TTK Yay., Ankara, 1983.
- Anna Komnene, **Alexiad**, (çev. Bilge Umar), İnkılap kitabevi, İstanbul. 1996.
- Besim Atalay, **Maraş Tarihi ve Coğrafyası**, 2008.
- Bilge Umar, **Tarihsel Adlar**, İstanbul, 1993.
- Ernest Honingman, **Bizans Devletinin Doğu Sınırı**, Çev. Fikret Işıltan, İstanbul, 1970.
- İbnü'l Esir, **El Kamil Fit- Tarih**, Çev. A. Özaydın, İstanbul 1987, C. X.
- İbrahim, Kafesoğlu, **Selçuklu Tarihi**, İstanbul 1972.
- İlyas Gökhan, Maraş Haçlı Senyörlüğü, **VII-XVI. Asırlarda Maraş Emirleri (Emir, Melik, Bey, Senyör, Beylerbeyi, Sancakbeyi)**, Edt. İlyas Gökhan, Selim Kaya, Kahramanmaraş, 2008.
- Kerimed Din Mahmud-i Aksarayı, **Müsameretü'l-Ahbar, ve Müseyeretü'l-Ahyar**, İstanbul, 1944.
- Mehmet Ersan, **Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler**, TTK, Ankara 2007.,
- Muammer Sarıkaya, Hz. Ömer ve Edebi Eleştirisi, **İ.Ü. Şarkiyat Mecmuası**, Sayı 23, 2013-2.
- Mükrimin Halil Yinanç-Selim Kaya, "Maraş Emirleri", **VII-XVI. Asırlarda Maraş Emirleri (Emir, Melik, Bey, Senyör, Beylerbeyi, Sancakbeyi)**, Edt. İlyas Gökhan, Selim Kaya, Kahramanmaraş, 2008.
- Müverrih Vardan, "Türk Fütuhâtı Tarihi", (çev. Hrant D. Andreasyan) **Tarih Semineri Dergisi I-II**, İstanbul 1937.
- Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul, 1971.
- Ramazan Şeşen, "Haçlı Seferleri Sırasında Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Sıyasi ve Sosyal Durumu, Haçlılarla Yapılan Mücadeleye Katkısı", **Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu (23-25 Haziran, 1997, İstanbul)**, TTK Yay., Ankara, 1999.
- René Grousset, **Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi**, çev. SosiDolanoğlu, Aras yay., İstanbul 2005.
- Selim Kaya, "Selçuklular Döneminde Maraş", **İlkçağdan Dulkadirililere Kadar Maraş**, Edt. İlyas Gökhan, Selim Kaya, 2008.
- Sıbt İbnü'l-Cezvi, **Mir'atü'z-Zaman Fi Tarihi'l-Ayan**, Yay. Ali Sevim, Ankara 1992.
- Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi, I**, Çev. Fikret Işıltan, TTK Yay., Ankara, 1998.
- Streck "Ermeniye", **İA**, İstanbul 1993, MEB. Yay. IV.
- Süryani Patrik Mihail, **Vakayinâme**, (Türkçe çev. Hrant D. Andreasyan), TTK basılmamış nüsha, 1994.
- Urfalı Mateos, **Urfalı Mateos'un Vekayinamesi ve Papaz Grigor'un Zeyli**, Ankara 1987.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

BİRİNCİ HAÇLI SEFERİNİN NORMAN ŞEFLERİ BOHEMUND ve TANCRED'İN MARAŞ'TAKİ FAALİYETLERİ

Yrd. Doç.Dr. Seyhun ŞAHİN*

Özet

Kahramanmaraş, tarihin her döneminde sahip olduğu özellikleri nedeniyle birçok farklı milletin ve devletin ilgisini çekmiştir. Özellikle Orta Çağ'da İpek Yolu gibi çok önemli bir ticari yolun güzergâhında bulunmasının yanı sıra Türkiye'nin iç bölgelerine doğru uzanan doğal geçitleri ile stratejik açıdan değerli bir şehir olmuştur. Birinci Haçlı seferinin önde gelen liderlerinden Bohemund ve Tancred'in Maraş'ın bu özelliklerini kavramış oldukları söylenebilir. Çünkü Maraş bölgesini kendi hâkimiyetleri altına almak için büyük bir gayret göstermişlerdi.

Anahtar Kelimeler: Maraş, Haçlı Seferleri, Danişmend, Bohemund, Tancred.

Abstract

So many different state and nation has interested in Marash due to which has got features at every period in history. Espiacally in Medieval Ages Marash was on the Silk Road which was a very important trade road and the orther wise Marash has got natural passages which lay into Turkey therefore Marash, was a very strategic and important city. We could say that the Famous Leaders of the first Crusade Bohemund and Tancred have realized thees features of Marash. Because they have tried to capture and to rule Marash.

Key Words: Marash, the Crusades, Danişmend, Bohemund Tancred.

Giriş

Haçlı seferleri, insanlık tarihine yön vermesi ve aynı zamanda bu seferlerin içeriği bakımından üzerinden yüzyılların geçmesine rağmen güncelliğini yitirmemiş olmasıyla hep ilgi konusu olmuştur. Haçlı seferlerin ortaya çıkışı ve sonrasında yaşananlar Doğu ile Batı dünyaları arasındaki olumlu ya da olumsuz bakımdan ilişkileri daha da güçlendirmiştir. Her iki dünyanın en uzak köşelerindeki hayatlar, bu seferler esnasında birbirileri ile karşılaşma imkânına sahip olmuşlardı. Bu malum sebebin dışında asla karşılaşma imkânı olmayacak insanlar, özellikle Batılılar için onları bu maceraya iten bazı sebepler vardı. Bu sebeplerin başında değiştirmek istedikleri Avrupa'daki hayat şartları gelir.

Buna benzer nedenleri olanlar, haçlı seferlerine katılanlar arasında ağırlıklı kesimi oluşturur. Onlar arasında karşımıza çıkanlardan ikisi de dayı-yeğen durumundaki Bohemund ve Tancred isimindeki Birinci haçlı seferinde çok mühim roller oynayan Norman asıllı şeflerdir. Onları haçlı seferine katılmaya iten bazı nedenleri vardı. Bu nedenleri anlayabilmek için sefer öncesi hayatlarına değinmemiz gerekecek.

* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. seyhunsahin@nevsehir.edu.tr

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

11. yüzyılda Avrupa'ya baktığımız zaman Normanların Avrupa'nın tamamına yayılmış olduklarını görebiliriz. Güney İtalya da Avrupa'nın geneli gibi aynı durumla karşı karşıya kalmıştır. Onların bu bölgeye gelmelerinin sebebi, aslına bakılırsa ücretli asker olmak amacından başka bir şey değildi. Fakat zamanla burada artan güçlerini güney İtalya'da Melfi'yi ele geçirmekte kullanmaktan çekinmediler. Ardından da I. Haçlı seferinin önde gelen isimlerinden olan I. Bohemund ve Tancred'in atası olan Robert de Guiscard tarafından Apulia Düklüğü'nün ele geçirilmesiyle Normanların Güney İtalya'daki hâkimiyetleri kurulmuş oldu. Kısa süre içerisinde Calabria ve Sicilya'ya hâkim olan Robert de Guiscard, güney İtalya'da Norman Krallığı'nın temellerini atmış oldu. Güney İtalya topraklarına yerleşen bu Normanlar, kendi öz yurtlarından çok uzaklara yani güney İtalya'ya hatta daha da fazlasıyla Doğu Akdeniz'e kadar uzanıp devletler kurmayı başarmışlardır²⁸¹.

Bohemund, güney İtalya fatihi ve Apulia prensi ve Calabria Dükü olan Robert de Guiscard'ın oğludur²⁸². Robert de Guiscard ise Tancred de Hauteville'nin oğullarından biridir. Tancred de Hauteville, Norman topraklarında (İskandinavya) olukça şöhret yapmış bir şövalye idi. Tancred'in ilk eşi olan Muriella'dan beş oğlu dünyaya gelmişti ki bunlar: sırasıyla William (takma adı demir yumruk), Drogo, Humphrey, Geoffrey ve Serlo'dur. Ancak ilk eşi ölünce Tancred de Hauteville ikinci bir evlilik yapmak zorunda kaldı. Bu eşinin adı ise Fressenda idi. Fressenda Tancred'a tam yedi oğul verdi. Bunlar ise sırasıyla: Robert (Guiscard), Mauger, William, Aubrey, Humbert, Tancred ve en küçükleri Roger (Sicilya'yı Müslümanlardan alan ve ilk Sicilya Kontu unvanını alan)'dır²⁸³. İşte İtalya, Sicilya ve Anadolu topraklarına kadar isimlerini duyuracak olan Norman liderleri, Tancred de Hauteville'nin ikinci eşinden doğan çocukları arasından çıkmışlardır.

Konumuzun sınırları içerisinde kalmak için Bohemund ve Tancred hakkındaki bilgiler ile yetineceğiz. Öncelikle Bohemund'u tanımakta fayda olduğu görüşündeyiz. Bohemund, Robert de Guiscard'ın oğludur. 1058 yılında doğdu. Bohemund, Robert Guiscard'ın ilk eşi olan Norman asıllı Alberada'dan doğmuştur. Fakat öyle anlaşılıyor ki Robert Guiscard, bulunduğu bölgede giderek nüfuzunu arttırıyordu ki; ilk eşi Norman asıllı olmasına rağmen Salerno Prensi'nin kız kardeşi olan Sichelgaita ile evlendi²⁸⁴. İşte Bohemund'un geleceğini etkileyen olay babasının Salerno Prensi'nin kız kardeşiyle evlenmesidir. Çünkü Guiscard'ın yeni eşi Salerno Prensi'nin kız kardeşi olması nedeniyle ondan doğacak çocukların soyluluk bakımından önüne geçmeleri pek muhtemeldi ve öyle de oldu. Salerno Prensi'nin kız kardeşi ve aynı zamanda Lombard soylusu olan prenses Sichelgaita kendi oğullarını Apulia Düklüğü'nde söz sahibi olmaları için elbette ki ön plana çakardı²⁸⁵.

²⁸¹ Charles Homer Haskins, *The Normans in European History*, Cambridge, 1915., s. 192-215.

²⁸² Susan B. Edgington, "Bohemund I. of Antioch (d. 1111)", *The Crusades Encyclopedia*, (Ed. Alan V. Murray), Vol. I, California, 2006, s. 175.

²⁸³ Geoffrey Malaterra, *The Deeds of Count Roger of Calabria and Sicily and of His Brother Duke Robert Guiscard*, (Translated by Kenneth Baxter Wolf), Michigan University Press, 2008., s. 53.

²⁸⁴ Malaterra, *a.g.e.*, s. 72.-Edgington, *a.g.m.*, s. 175.

²⁸⁵ Edgington, *a.g.m.*, s. 175.- Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, c. I, (Çev. Fikret Işıltan), Ankara, 1998., s. 118.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Bohemund bu durumun farkında olmasına rağmen yine de babasının yanından ayrılmadı. Robert de Guiscard'ın tüm savaşlarında yanında bulundu. Hatta Bizans'a karşı yapılan ve balkanlar üzerinden yürütülen saldırıda babasının yanında savaşarak cesaret ve askeri kabiliyetini gösterdi 17 Temmuz 1085 yılında burada vefat etti. Cenazesi ise Melfi yakınlarındaki Venosa'ya getirildi²⁸⁶.

Robert de Guiscard'ın 1085 yılındaki ani ölümü Hauteville ailesi için adeta bir dönüm noktası oldu. Guiscard'ın ölümü ailesini sarstığı kadar Güney İtalya'daki Normanları da sarsmıştı. İtalya topraklarındaki Normanlar büyük liderlerinden belki de, onlar için daha anlamlısını söylersek, kahramanlarından yoksun kalmışlardı. Bununla birlikte onun yerine geçen kişi ise annesinin girişimiyle ve anne tarafından soydaşları olan Lombardların da desteğini alan oğlu Roger Borsa oldu. Roger Borsa, orduyla birlikte İtalya'ya dahi geri dönmeyi beklemeden hemen Dük olarak oracıkta ilan edildi²⁸⁷.

Tüm bunlardan sonra Roger Borsa ve Bohemund, "Dük" unvanını elde etmek için aralarında mücadele etmeye başladılar. Amca Sicilya Kontu Roger, Roger Borsa'nın üstünlüğünü tanıyarak Bohemund'un bu tartışmada saf dışında kalmasına da neden oldu²⁸⁸. Bohemund, bu durumu kabullenmedi. Kendisine miras olarak kalan içine Taranto ve Bari gibi şehirleri de alan Apulia'daki topraklarını kardeşi Roger Borsa ve amcası Kont Roger'a karşı korumak için uzun yıllar boyunca mücadele etti. Ancak bu uzun mücadelesinin açık bir neticeye ulaşamamasından odlukça yılmış olduğu anlaşılan Bohemund, I. Haçlı seferine katılmak adına babasının egemenlik sahası içerisinde toprak edinme hırından vazgeçti²⁸⁹.

Bohemund'dan sonra onun yanında bulunan ve I. Haçlı seferinde mühim bir görev üstlenen Tancred'ın Haçlı seferi öncesindeki hayatından da söz etmek gerekir. Aslında onun da I. Haçlı seferine katılmasındaki nedenler, Bohemund'un nedenlerinden pek de farklı değildir. Tancred 1076 yılında doğmuştur. Annesi Robert de Guiscard'ın kızı Emma'dır. Babası ise "İyi Marquis" olarak bilinen Odo idi. Hauteville ailesi içinde aradığını bulamayan Tancred, I. Haçlı seferine katılan annesinin öz kardeşi olan Bohemund'a katılmıştır²⁹⁰. Bu iki ismin haçlı birliklerine katılmaları yalnız onların değil aynı zamanda haçlılar için de önemli bir andır. Çünkü bu iki isim, doğuda Antakya ve Tarsus gibi önemli şehirlerin zapt edilmesindeki lider isimlerdir. İsimi geçen bu şehirler, Hauteville ailesinin bu iki mensubu tarafından idare edilecekti. Dolayısıyla Norman istilasının Avrupa dışına yani Anadolu ve Suriye topraklarına kadar bu yolla yayılmış olduğunu söyleyebiliriz.

²⁸⁶ Malaterra, *a.g.e.*, s. 171.- William of Malmesbury, *Chronicle*, (Translated by J. A. Giles), London, 1857., s. 296.

²⁸⁷ Malaterra, *a.g.e.*, s. 171.

²⁸⁸ Malaterra, *a.g.e.*, s. - Harold Lamb, *Haçlı Seferleri*, Çev.: Füsün Dikmen, Ankara, 2012., s. 110.

²⁸⁹ Edgington, *a.g.m.*, s. 175.

²⁹⁰ Aryeh Grabois, "Tancred (d.1112)", *The Crusades Encyclopedia*, Ed. Alan V. Murray, Vol. I, California, 2006., s. 1144.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

1.Bohemund ve Tancred’ın Haçlı Seferi’ne Katılmaları ve Antakya’yı İşgal Etmeleri

Haçlı birliğinin oluşması için Papa Urbanus’un büyük çağırısı, Avrupa’nın dört bir köşesinde büyük bir heyecan uyandırmış ve karşılığını bulmuştu. Papa’nın bu çağırısı İtalya topraklarında da taraftar buldu. Haçlı birliğine dair haberler elbette ki Güney İtalya’daki Normanlara kadar ulaşmıştı ki zaten maceracı bir karakterde olan buradaki Normanlar, bu gelişmeye de kayıtsız kalamazlardı. Norman hükümdarları arasında buna temkinli yaklaşanlar olduğu gibi hemen kabullenenler de oldu. Bunların başında ise kardeşi Roger Borsa ve amcası Sicilya Kontu Roger’un kendisine karşı müttefik oldukları Taranto hükümdarı Bohemund geliyordu²⁹¹. Bohemund için Apulia’da kaybettiği itibarını, bu maceraya atılarak kat ve kat daha fazlasını elde etmek mümkün olabilirdi. Kız kardeşinin oğlu Tancred için de benzer bir beklenti içinde olmak elbette ki olağandı. O da Bohemund ile birlikte atılacağı bu maceradan idare edebileceği bir toprak, tebaa ve şöret yakalamayı umuyordu. Bu çağrı onlar için büyük bir fırsat idi.

Bu arada Bohemund, Haçlı seferine katılmak için büyük bir gayret içerisinde hazırlıklarını tamamlamakla meşgul oldu. Etrafında ise kendi ailesinden ve Normanlardan birçok kişi onunla beraber bu maceraya atılmak için bir araya geliyordu. Yeğenlerinden yani Tancred’ın küçük kardeşi William (Guillaume), Fransız Haçlı birliklerine katılarak Bohemund’u beklemeden yola çıkmış oldu. Bohemund’un yanında ise başta Tancred olmak üzere yine onların kuzenleri olan Salerno Kontları Richard de Principate ve Rainulf ile beraber Rainulf’un oğlu Richard yakınları olarak bulunuyorlardı. Bunlara ilave olarak; Rossignuolo Kontu Godefroi ile kardeşleri, Robert d’Ansa, Hermann de Cannae, Onfroi de Monte Scabioso, Albred de Cagnano, Ariano piskoposu Girard ile birlikte bir kısım Sicilya Normanları bulunmaktaydı. Diğer taraftan Fransa Normanlarından da Bohemund’un ordusuna katılımlar oldu. Robert de Sourdeval ve Boel de Chartres Fransa Normanlarının meşhur isimlerinden olup bunlar da Bohemund’un ordusuna katılmışlardı. Böylelikle oldukça kalabalıklaşan Bohemund’un ordusu, her ne kadar Godefroi’nin ordusundan sayıca az olsa da oldukça iyi teçhiz edilmiş ve eğitilmiş bir ordu niteliğindedi.

Tüm haçlı birlikleri İstanbul’da buluşmak üzere yola koyulmuşlardı. Onların yolculuklarını ve detayları konumuzun dışında kalması nedeniyle üzerinde özetle duracağız. İstanbul’a ilk varan birlik Godefroi’nin ordusu oldu. Bohemund ise en son katılanlardandır. Çünkü seferi haber alması ve bunun için hazırlıklara diğer şeflerden sonra başlamış olması onun yola koyulmasında diğerlerinden sonraya sarkıtmıştı. Ancak en nihayetinde Nisan ayının başında İstanbul önlerine ulaştı. Bizans İmparatoru Aleksios ile yapmış olduğu uzun müzakerelerden sonra ordusunu Haçlı birlikleri ile beraber Selçuklu topraklarına geçirdi²⁹². Ordusunun niteliği, kendisinin cesareti ve

²⁹¹ Runciman, *a.g.e.*, s. 88.

²⁹² Komnena, *a.g.e.*, s. 322.- Anonym, *The Deeds of the Franks and Other Jerusalem-Bound Pilgrims: the Earliest Chronicle of the First Crusades*, Edited and Translated by Nirmal Dass, Plymouth, 2011, s.35.- Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev.: Fikret İşıltan, Ankara, 2011., s. 336.-Lamb, *a.g.e.*, s.114-115.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Bizans'a karşı daha önce babası ile beraber kazandığı zaferler sonucunda elde ettiği şöhreti, onu haçlı birlikleri arasında farklı bir konuma taşıyordu. Antakya'yı ele geçirincede kadar yolda Bohemund ve Tancred yeni şöhretler edindiler.

İznik'i Selçuklulardan aldıktan sonra Bilecik üzerinden Eskişehir'e ilerleyen haçlı ordusu ile Selçuklu birlikleri burada bir meyden muharebesine tutuştular ancak sayıca ve teçhizat bakımından üstün olan Haçlı ordusu karşısında Selçuklular yenilip geri çekilmek zorunda kaldılar. Buradaki muharebede Selçuklularla ilk karşılaşan orduyu yöneten kişi Bohemund idi. Daha sonra Konya Ereğli'de yeni bir savunma hattı oluşturan Selçuklular, burada da haçlılara karşı koyamadılar²⁹³.

Bunun üzerine Haçlı ordusu Konya, Kayseri ve Maraş üzerinden Antakya'ya doğru yoluna devam etti. Tancred ve Baudouin ise Kayseri bölgesindeyken Haçlı ordusundan ayrılıp güneye, yani Tarsus bölgesine yöneldiler. 1097'nin Eylül ayı içerisinde Adana, Mersin ve Tarsus Haçlılar tarafından ele geçirildi²⁹⁴. Baudouin, buradan Maraş üzerinde ilerleyen haçlı ordusuna tekrar katıldı. 15 Ekim 1097 tarihinde Maraş'ı işgal ettiler. Haçlılar, aslen Ermeni olan Tahtul isminde Bizans ordusunun eski bir komutanını buraya vali olarak atadılar. Hatta bir de piskoposluk merkezi kuruldu. Her ne kadar İmparatora söz vermiş olsalar da Haçlıların artık bu yemin ve sözlerinden uzaklaştıkları belli oluyordu. İmparator, Maraş'a kısa süreliğine tekrar hâkim olduysa da Maraş'ta bir Haçlı senyörlüğünün kurulmasının önüne geçemedi²⁹⁵.

Haçlı birlikleri, 1097 yılının Ekim ayı içerisinde Antakya'ya ulaştılar derhal şehri kuşatma altına aldılar. Bu sırada şehrin Selçuklu valisi Yağsıyan, kuşatmaya karşı bir takım hazırlıklar yaptı. Diğer taraftan da etraftaki Selçuklu beylerinden yardım istedi. Kuşatma, aylarca devam etti. Bu arada haçlı birlikleri de oldukça kayıp veriyordu. Selçukların tüm gayretlerine rağmen kuşatma kaldırılamadı. Bu sırada Bohemund, Antakya kalesinin burçlarından birinin savunmasını komuta eden bir Ermeni dönmesi ile temas kurmayı başardı. Bu komutanın adı Firuz idi²⁹⁶. Bohemund ondan aldığı yardım neticesinden kaledeki burç üzerinden şehre girmeyi başardı. 3 Haziran 1098 tarihinde şehirde bulunan diğer gayri Müslimlerin de yardımıyla burada bulunan bütün Türk ahali katledildi²⁹⁷. Daha sonrasında buraya Musul Atabeyi Gürboğa (Kürboğa), Antakya'yı kurtarmak amacıyla geldiyse de diğer Selçuklu beylerinin kendisine ihanet etmeleri sonucu Haçlılar karşısında yenilmekten kurtulamadı. Bunun üzerine Antakya'nın iç kalesinin de düşmesiyle 28 Haziran'da Antakya tamamen Bohemund'un eline geçti²⁹⁸.

²⁹³ Birsnel Küçükspahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, İstanbul, 2007., s.33-34.

²⁹⁴ Anonym, *The Deeds of the Franks*, s. 47.- Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Ankara, 1996s. 154.- Lamb, *a.g.e.*, s. 150-152.

²⁹⁵ Gökhan, *Selçuklular Zamanında Maraş*, Kahramanmaraş, 2013., s. 32.

²⁹⁶ Anonym, *The Deeds of the Franks*, s. 66.- İbnü'l-Esir, el-Kamil fi't-Tarih, İslam Tarihi, c. 10, Çev.: Abdülkerim Özaydın, İstanbul, 1986, s. 229.-Lamb, *a.g.e.*, s. 179.

²⁹⁷ İbnü'l-Esir, *a.g.e.*, s. c.10, s. 229.

²⁹⁸ İbnü'l-Esir, *a.g.e.*, s. c.10, s. 230-231.- Anonym, *The Deeds of the Franks*, s. 86.-Sevim-Merçil, *a.g.e.*, s. 155-156.-Lamb, *a.g.e.*, s. 185.; Küçükspahioğlu, *a.g.e.*, s. 40.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

2.Antakya'nın Haçlı Hâkimleri Bohemund ve Tancred'in Maraş'taki Faaliyetleri

Bohemund, Antakya'ya hâkim olmakla sadece Bizans'ın düşmanlığını üzerine çekmekle kalmadı. Aynı zamanda Selçuklu Türklerinin düşmanı haline de gelmişti. Çünkü Bohemund, Antakya ile yetinmeyip hâkimiyet alanı genişletmek düşüncesindeydi.

Maraş, konumu itibariyle gerek yeryüzü şekilleri bakımından gerekse de iklimi ve verimli toprakları nedeniyle tarih boyunca cazibe merkezi olmuştur. Eski Çağ'da daha Hititler döneminden beri adı Maraş olarak bilinmesi onun sahip olduğu cazibenin en güzel kantıdır. Roma ve Bizans dönemlerinde de bu önemini sürdüren Maraş bölgesi, Selçukluların Anadolu'ya hâkim olduğu dönemde gerçekleşen Haçlı seferleri esnasında Haçlı şeflerinin de dikkatlerini çeken bir yer oldu²⁹⁹.

Antakya ve Urfa haçlı kontluklarının sınırlarına yakın oluşu ve daha önce bahsetmiş olduğumuz özelliklerinden dolayı bu iki haçlı devleti Maraş'ı sınırlarına dâhil etmeyi amaçlamışlardı. Bunun için öncelikle Antakya haçlılarının yoğun bir çaba sarf ettikleri söylenebilir. Tabi burada Bohemund'un Bizans'a karşı taşımakta olduğu duyguların ve hırslarının da önemli bir payı vardır.

Urfalı Mateos'un anlattıklarına bakılırsa Maraş ile ilgili olarak Bohemund bölgede hâkimiyeti Maraş'ın Ortodoks Ermeni İdarecisi Thatul döneminde sağlanmıştı. Bu hâkimiyet meselesini anlatırken Mateos, Richard de Salerno ile beraber Bohemund'un Maraş üzerine gelerek karargâh kurduğu ve şehri kendine tabi kıldığını belirtiyor³⁰⁰. Öyle anlaşılıyor ki bu hadise Malatya Valisi Gabriel'in Bohemund'an yardım talebinde bulunduğu zaman yaşanmıştır. Malatya Ermenilerinden kendisine itaat edecekleri vaadine karşılık olarak onları Danişmend Selçuklularından kurtarması talebine Bohemund'un olumlu cevap vermesinde elbette ki bazı düşünceleri vardı. Bu sayede sadece Türkiye'nin doğusunu değil aynı zamanda Kayseri üzerinden İç Anadolu'ya da hâkim olmanın yolu Maraş bölgesinden geçiyordu. Maraş'ın sahip olduğu stratejik önemin farkında olanların başında elbette ki Bizans geliyordu.

Bohemund'un Malatya üzerine yürümesi için Maraş bölgesi, mutlak surette geçmesi gereken topraklardı. Bohemund'un Maraş'taki durumu düşünüldüğünde aynı zamanda kendisine fazla karşı koyulmadan Maraş'ın teslim olduğu anlaşılıyor. Çünkü Malatya'ya doğru yoluna devam ederken Bohemund'a refakat edenlerden biri de Maraş'ın Ermeni asıllı piskopusu'ydu. Bu suretle Antakya'nın kuzeyinde Bohemund'un liderliğinde ele geçirilen en önemli mevkilerin başında Maraş geliyordu. Thatul döneminde gerçekleşen bu hadise ile Maraş Bohemund'un otoritesi altına girmiş oldu³⁰¹.

1100 yılında Türkiye Selçuklularının en önemli beylerinden biri olan Danişmend Emri Gümüştekin Gazi, hâkimiyet sahasını doğu tarafından genişletmek amacıyla uzunca bir süreden beri özellikle Malatya Ermenileri üzerine bir dizi harekât düzenlemekteydi. Ancak Malatya Ermeni hâkimi Gabriel, kesin bir şekilde bölgeye hâkim

²⁹⁹ İlyas Gökhan, *Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi*, Kahramanmaraş, 2011, s. 19.

³⁰⁰ Urfalı Mateos, *Vekâyinâme*, Çev.: Ömer Rıza Doğrul, Ankara, 2000, s. 204.

³⁰¹ İlyas Gökhan, "Maraş Haçlı Senyörlüğü", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 172, İstanbul, 2008, ss. 71-106., s.8

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

olmak için hazırlık içinde olduğunu öğrendiği Danişmend Emirine karşı mecbur kalması sonucunda Antakya hâkimi Bohemund'dan yardım istedi³⁰². Bohemund'un Ermeniler ile iyi ilişkiler içinde olduğunu bildiği gibi aynı zamanda Bohemund ile tanışık olan Antakya Ermeni patriği Zyprian ve Maraş piskoposu Kirkor'un bu talep için aracı olmalarını istedi. Urfa Haçlı Kontluğu'nun bu olaya müdahil olmasını ise Gabriel istemiyordu³⁰³. Çünkü Urfa kontunun, Gabriel'in damadı olan Thoros'un ortadan kaldırılmasındaki rolü ve vefasızlığı açıkçası Gabrieli fazlasıyla tedirgin etmişti. Bu gibi nedenlerle Gabriel için Türklere karşı Antakya haçlılarının yardımını talep etmek daha yerinde bir istektir.

Danişmendler, Haçlı orduları karşısında Türkiye Selçukluları kadar yıpranmamışlardı. Sultan Kılıçarslan ise başkentini haçlılar vasıtasıyla Bizans'a kaptırmış, babası Kutalmışoğlu Süleymanşah döneminde elde edilen toprakların mühim bir kısmı elden çıkmıştı. Ancak Danişmend Gazi Gümüştekin'in durumu Sultan Kılıçarslan'a göre çok daha iyiydi. En azından onların yaşadıkları gibi bir kaybı olmamıştı. Ayrıca Süleymanşah'ın zamansız ölümüyle yaşanan fetret devri, Danişmendlerin önünü açmıştı. Bu nedenlerden olsa gerek ki Danişmendler, topraklarını hem Ermeni ve haçlıların aleyhine olduğu gibi Türkiye Selçuklarının da aleyhine genişletmek maksadındaydı³⁰⁴. Danişmend beyi Emir Gazi Gümüştekin, Malatya ve Maraş bölgelerine hâkim olarak gücünü arttırmak istiyordu. Onun bu niyetini Kılıçarslan'a karşı takınmış olduğu tavırdan, Bizans ve Haçlılar ile kurmuş olduğu ilişkilerden de anlamak mümkündür.

Bohemund, Antakya'dan ayrılmadan önce henüz ele geçirmiş olduğu şehrin güvenliğini ve kendine olan bağlılığını sürdürebilmek adına bazı önlemler almayı ihmal etmedi. Bunların başında Antakya'nın Bizans ile olan bağlarının önüne geçebilmek için şehrin piskoposunu Rumlardan değil de Katolik Latinlerden tayin etmesi gelir³⁰⁵. Bu adımla birlikte Rumlar ile haçlıların arasına kalın ve aşılması güç bir duvar örmüş oldu. Ayrıca Antakya'nın kendisine bağlanması için çok sert bir tedbiri de uygulamaya koymuş oluyordu. Diğer taraftan harekâta başlayacağı Ermeni idareciler üzerinde korku ve itibar kazandı.

Malatya hâkimi Gabriel, Bohemund'a kendisine yardıma gelmesine karşılık olarak şehri onun idaresine vermeyi vaat etmişti³⁰⁶. Danişmend Gazi, Bohemund'un bu ilerleyişinden kısa sürede haberdar oldu ve derhal Bohemund ve ordusu için tedbirler almaya başladı. Bohemud, ordusuna üç yüz şövalye ve sayıca çok mühim olmayan bir de yaya birliği almıştı. Onun ordusunun içinde muhtemel olarak Ermeni askerler de bulunmuş olabilir³⁰⁷. Özellikle Maraş Ermenilerinden bir grup olması muhtemeldir. Yanında kuzeni Richard de Salerno da

³⁰² Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi*, Çev.: İlcan Bihter Barlas, İstanbul, 2009, s. 117.; Süryani Mihail, *Vekayiname*, Çev.: Hrant Adresyan, TTK Basılmamış Eserler, Ankara, 1944., s. 47.; Ralph of Caen, *The Gesta Tancredi of Ralph of Caen, A History of the Normans on the First Crusades*, Translated by Bernard S. Bachrach; David S. Bachrach, Hampshire, 2005., s. 156.

³⁰³ Mateos, *a.g.e.*, s. 205.; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. I, Çev.: F. Işıltan, Ankara, 1999, s. 249.

³⁰⁴ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Çev.: Erol Üyepazarıcı, İstanbul, 2014, s. 15. ; Sevim-Merçil, *a.g.e.*, s. 384.

³⁰⁵ Runciman, *a.g.e.*, C. I, s. 248.

³⁰⁶ Fulcherius, *a.g.e.*, s. 117.; Mateos, *a.g.e.*, s. 205.; Runciman, *a.g.e.*, s. 248.

³⁰⁷ Runciman, *a.g.e.*, s. 249.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

bulunan Bohemund, Maraş'ta Aksu vadisi üzerinden Malatya bölgesine giriş yapmak üzereyken Maraş'ın Gafina adlı bir köyünde Danişmendiler tarafından kurulan bir pusu ile esir alındı³⁰⁸. Bu pusuda Bohemund'un askerlerinin neredeyse tamamı kılıçtan geçirildi³⁰⁹. Bohemund'a refakat eden Ermeni piskoposlar da savaş meydanında öldürüldüler. Bohemund ve kuzeni Richard de Salerno ise Danişmend Gazi tarafından tutsak alındılar. Malatya ise Danişmendlere tabi olmak zorundaydı. Bohemund, esir düşerken saçından bir tutam kesip kendi adamlarından birine vermek suretiyle Urfa Haçlı Kontu Baudouin'e yardım talep etmek suretiyle gönderdi³¹⁰.

Bohemund'un sadık bir askeri olduğu anlaşılan bu kişi kısa süre içerisinde Urfa'ya vararak durumu Urfa Haçlı Kontu Baudouin'e bildirdi³¹¹. Aslına bakılırsa Baudouin için Bohemund'un şahsının karşılaşmış olduğu bu durum çok üzücü olamazdı. Zira iki haçlı kontluğunun doğal olarak mücadele edecekleri alanların başında Maraş ve Malatya geliyordu. Bohemund'un bu mücadelede Türkler tarafından ortadan kaldırılması onun işine gelecekti. Bu Maraş ve havalisini ele geçirmesi için bir fırsat dahi olabilirdi. Ancak diğer taraftan Danişmend Gümüştekin'in Maraş ve Malatya üzerinden ilerlemesi ihtimali düşünüldüğünde hem bunun önünü kesmek hem de gergin durumda olduğu Antakya haçlıları ile Bohemund'un yardımına koşmuş olmakla ilişkilerini düzeltebilirdi. Şüphesiz tüm bunlar düşünüldüğünde Baudouin, haçlılar nezdinde de saygınlığını arttırmış olacaktı.

İster bu düşünceleri taşıyor olsun ister olmasın Baudouin, yanına yüz kırk şövalye olarak Danişmend Gazi'yi takip edip Bohemund ve Richard de Salerno'yu kurtarmak için harekete geçti. Danişmend beyi ise Bohemund ve diğer tutsağıyla beraber öldürmüş olduğu haçlıların başlarını Malatya önlerine gelerek teşhir etti. Bu sayede Malatya'yı kuşatarak teslim zorlamak istiyordu. Ancak Baudouin'in harekete geçtiğini öğrenince çatışmak yerine eline tuttuğu bu değerli esirlerle birlikte geri çekilmeyi daha akıllıca buldu. Bohemund'u ve diğer tutsağını da zincire vurup yanına alarak Sivas'a döndü³¹². Tokat'a çekilip Niksar kalesine hapsetti³¹³. Baudouin, üç gün boyunca Danişmend Gazi Gümüştekin'i takip ettiyse de kendi bölgesinden çok uzaklaşmanın doğuracağı tehlikeleri düşünerek ve olası olarak Türkler tarafından pusuya düşürülme korkusuyla bu takipten vazgeçti. Malatya'ya üzerine yönünü değiştirip bu şehre geldi. Şehrin idarecisi olan Gabriel, onu bir kurtarıcı gibi

³⁰⁸ İbn Kalânasî, *Şam Tarihine Zeyl*, Çev.: Onur Özatağ, İstanbul, 2015.; Fulcherius, *a.g.e.*, s. 118.; Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 47.; Ralph Of Caen, *a.g.e.*, s. 157.; Gökhan, *a.g.e.*, s. 33.; Işın Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu, C. I, Ankara, 1991., s. 67.- Süryani Mihail, Bohemund'un Danişmendler tarafından esir alınmasını Ermenilerin eliyle gerçekleştiğini ileri sürmektedir. Özellikle Gabriel'in Bohemund'u Danişmend Emir Gazi'ye haber verdiğini işaret etmektedir. Onu Maraş'ın Gafina adlı köyünde maksatlı olarak beklettiğini bu sayede bölgeye yetişen Danişmendlerin Bohemund ve Richard de Salerno'yu esir aldıklarını ifade etmektedir. Şüphesiz karşılanması gereken bu ifadelerin çok sağlıklı olduğunu söylemek güçtür. Gabriel'in doğal olarak düşmanı elbette ki Danişmendler'dir. Urfa Kontluğuna karşı tedirginliğini de göz önünde bulundurunca Antakya hâkimi Bohemund'un üçüncü ancak sen sağlıklı seçenek olduğu kanısına varmış olması muhtemeldir. Bizce Süryani Mihail'in ifadeleri gerçeğe yakın değildir. Bkz. Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 47.

³⁰⁹ Komnena, *a.g.e.*, s. 347.

³¹⁰ Fulcherius, *a.g.e.*, s. 118.

³¹¹ Mateos, *a.g.e.*, s. 205.; Ralph of Caen, *a.g.e.*, s. 157.; Runciman, *a.g.e.*, s. 249.

³¹² Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 47.

³¹³ Mateos, *a.g.e.*, s. 205.; Runciman, *a.g.e.*, s. 249.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

karşılıyarak şehrin onun vasallığına girdiğini bildirdi. Baudouin ise elli kadar şövalyesini burada bırakarak Urfa'ya geri döndü³¹⁴. Baodouin de Boulogne Kısa süre sonra da kardeşinin ölümü üzerine Kudüs kralı olarak taç giydi. Urfa Kontu olarak da Baodouine de Bourge tayin edildi.

Bohemund, üç yıl boyunca esir edildi. Bohemund'un kurtuluş fidyesini Bizans İmparatoru ödemeyi teklif ettiyse de Bohemund bunu reddetti. Bu fidyeyi (100.000 ³¹⁵dinar) Kudüs Kralı Baudouin ve Antakya Patriği Bernard ödedi³¹⁶. Aslına bakılırsa Bohemund'un bu tavrı, İmparatoru çok şaşırtmamıştı. Bohemund tam olarak kendisinden bekleneni yapmıştı.

Bohemund, Malatya üzerine giderken Maraş bölgesinden geçmişti. Burada bulunan Ermenilerin de desteği ile Maraş bölgesini ele geçirmeyi başarmıştı. Burada kalmayarak söz verdiği üzere Malatya üzerine devam etmek kararındaydı ve Maraş'ın idaresini yanında bulunan Richard de Salerno'ya verdi. Ancak henüz Maraş topraklarındayken Türklere ikisinin de esir düşmesiyle birlikte Maraş'tan uzak kalmıştır. Richard de Salerno, Bohemund'un kurtuluş akçesi karşılığında serbest bırakılmasının ardından Bizans İmparatoru Aleksios'a hediye olarak Danişmendler tarafından gönderilmişti³¹⁷.

Maraş üzerinde Bizans'ın ısrarcı olması ve Bohemund ile Richard'ın esir düşmesiyle Maraş'ı Tahtul adlı vali idare etmeye devam etmiştir. Fakat Bohemund'un serbest kalmasıyla birlikte 1104 yılında Maraş'ı terk edip Bizans başkentine giden Thatul'un ardından Tell-Bâşir hâkimi Joscelin Maraş'a hâkim olmuştur³¹⁸. Ancak Urfa Kontu Baudouin de Bourge ile birlikte Joscelin'in Türklere esir düşmeleri üzerine Urfa ve etrafı da dâhil olmak üzere Maraş, Bohemund ile Tancred'in tasarrufuna kaldı. Tancred'in da oluruyla Maraş, Bohemund ile daha önce esir düşen Richard de Salerno'nun idaresine verildi³¹⁹. Bohemund, bu gelişmelerden sonra Bizans'a karşı taşımakta olduğu kin ve düşmanlığın etkisiyle İtalya'ya geri dönüp yeni kuvvetler toplayarak İmparator Aleksios'un karşısına çıkmaya niyetliydi. Bu nedenle 1105 yılında Antakya'dan ayrıldı. 1107 yılında Balkanlar üzerinden Bizans üzerine daha önce de olduğu gibi çıkarma yapmış ve Bizans'ın Balkan toprakları üzerinde yer alan Durazzo şehrini bir yıl kadar kuşatmasına rağmen alamadığı gibi İmparatorun karşısında yenilgi almıştı. Bunun sonucunda Bizans imparatoru Aleksios ile Bohemund arasında yapılan antlaşma gereğince Maraş (Germanikeia) Bohemund'un egemenliği altında kalıyordu³²⁰. Dolayısıyla bu sırada Antakya Prensiğini temsil eden kişi de fiili olarak Tancred idi. Richard de Salerno'nun Maraş idareciliği de bu antlaşma ile meşrulaşmış

³¹⁴ Fulcheruis, *a.g.e.*, s. 118.; Mateos, *a.g.e.*, s. 205., Runciman, *a.g.e.*, s. 249.; Demirkent, *a.g.e.*, s. 68.

³¹⁵ Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 48.; Ralph of Caen, 10.000 Michaels (Bizans Altını) olarak fidye miktarını vermektedir. Bkz. Ralph of Caen, *a.g.e.*, s. 164.

³¹⁶ Ralph of Caen, *a.g.e.*, s. 164.; Edgington, *a.g.m.*, s. 176.-Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 338.

³¹⁷ Mateos, *a.g.e.*, s. 222.

³¹⁸ Ralph of Caen, *a.g.e.*, s. 164.- Bu arada Maraş'ta bulunduğu anlaşılan ve oldukça kıymete sahip olan Meryem Ana heykeli de Ermeni idareci Thatul tarafından Kilikya Ermeni Prensi Toros'a hayli yüksek bir miktara satılmıştır. Urfalı Mateos'un belirttiğine göre bu satışı yaptıktan sonra Thatul İstanbul'a gitmiştir. Bkz. Mateos, *a.g.e.*, s. 226.

³¹⁹ Mateos, *a.g.e.*, s. 223-224.; Fulcherius, *a.g.e.*, s. 160.; Ralph of Caen, *a.g.e.*, s. 167.; Gökhan, *a.g.e.*, s. 86.

³²⁰ Komenna, *a.g.e.*, s. 430.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

oluyordu. 1104 yılında Baudouine ile Joscelin esaret yıllarında Urfa Kontluğu idare eden Richard'ın yerine Maraş'ı Vasil adındaki Ermeni idare etmiştir. Goğ Vasil, Keysun senyörü olarak bilinmekteydi ve Richard'ın Urfa ve havalisini yönettiği dönem boyunca (1104-1108) Maraş'ı idare etmiştir. Bu durumda Maraş, Urfa ve etrafının yönetildiği merkez durumundaydı³²¹. Haçlı Normanlarının bu serüven içerisindeki rolleri daha da büyümüş ve aynı zamanda hâkimiyet sahaları da genişlemiş oluyordu.

Kılıçarslan ile Danişmendler arasındaki çekişmeden de istifade ederek Bohemund, serbest kalmasından sonra Ceyhun Nehrinin de doğduğu Maraş'a çok yakın önemli bir yer olan Elbistan'ı ele geçirdi (1103)³²². Fakat Sultan Kılıçarslan 1105 yılında Elbistan'ı yeniden fethetti³²³.

Türklerin Urfa Haçlı Kontluğu toprakları üzerine akınlar düzenlemeleri üzerine Urfa Kontu Baudouine ile Joscelin, hem bölgelerini Türklere karşı savunmak hem de hâkimiyet sahalarını genişletmek amacıyla Antakya hâkimleri olan Bohemund ile Tancred'dan yardım talep ettiler. Bu talepleri olumlu karşılanan Urfa kontu ile Joscelin vakit kaybetmeksizin Harran üzerine harekât düzenleyerek bölge halkını yağmaladılar. Bölgede yayılmacı bir politika takip ettiklerini haber alan Artuklu emiri Sökmen ve Musul valisi Çökürmüş, haçlıların üzerine yürüdüler. Savaşın başlamasıyla Türkler, galip gelmeye başladılar. Bunun üzerine Bohemund ve Tancred savaş meydanını terk ettiler. Haçlı ordusunun dağılmasıyla birlikte Baodouine ve Joscelin Türklere esir düştüler³²⁴. Kont, Musul'da Joscelin ise Hısn-ı Keyfa'da tutsak edilmişti. Dört yıl kadar esir tutulan bu ikili Abu'l-Farac'ın anlattıklarına bakılırsa fidye karşılığında serbest bırakılmışlardır. Öncelikle fidyeyi karşılama amacıyla Baudouine, yerine esarete joscelin'in kalması şartıyla serbest bırakılmış ve sonunda fidyenin ödenmesiyle birlikte Joscelin de serbest bırakılmıştır³²⁵.

Tancred, bölgede tek haçlı şefi olarak hareket ettiği zamanları boş geçirmiyor Antakya prensliğinin sınırlarını genişletmek için faaliyetlerde bulunuyordu. Maraş senyörlüğünün sınırlarını genişletmek adına daha Bohemund tarafından ele geçirilmiş ancak Kılıçarslan tarafından geri alınan Elbistan'ı 1107'de Sultanın ölümünü fırsat bilerek tekrar işgal etti. 1111 yılında Melik Tuğrul Arslan'ın Atabeyi olan İlarşan tarafından geri alındı³²⁶.

Joscelin'in ve Baudouin'in geri dönmesiyle birlikte Richard de Salerno da Maraş bölgesine geri döndü. Diğer taraftan Bohemund'un Bizans karşısında aldığı mağlubiyetten sonra Antakya'ya geri dönmesi mümkün olmadı. Bizans'ı yenmek için kendi topraklarına gitmişti. Ancak bu yenilgiden kısa süre sonra ölmüştür. Antakya ise onun naibi olarak Tancred'ın idaresi altında kalırken Maraş senyörlüğüne ise Richard de Salerno devam

³²¹ Ralph of Caen, *a.g.e.*, s. 167-168.; Gökhan, *a.g.e.*, s. 20-21.; Demirkent, *a.g.e.*, s. 100.

³²² Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 55.; Demirkent, *a.g.e.*, s. 95-99.; Mehmet Taşdemir, "Elbistan", TDV İA, C. 11, İstanbul, 1992., s. 1.

³²³ Taşdemir, *a.g.m.*, s. 1.

³²⁴ Ralph of Caen, *a.g.e.*, s. 164-166.

³²⁵ Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, Çev.: Ömer Rıza Doğrul, Ankara, 1999., s. 347-349.; Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 55-56.

³²⁶ Taşdemir, *a.g.e.*, s. 1.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

etmiştir. Tancred da 1112 yılında vefat etti. Onun ölümünün ardından Maraş Senyörü Richard da aynı yılda vefat etti. Fakat Maraş senyörlüğü 1149 yılında kadar varlığını sürdürmüştür.

Sonuç

Maraş bölgesi, Antakya'nın haçlılar tarafından ele geçirilmesinin hemen ardından işgal edilmiştir. Bizzat Bohemund tarafından kendisine bağlı bir senyörlük tesis edilmiştir. Bohemund bu ilk senyörü de kendisine en yakın isimlerden biri olan Richard de Salerno'yu tayin etmişti. Ancak Malatya üzerine devam ettirdikleri yürüyüşleri esnasında ikisinin de Türkler tarafından esir alınmaları, yeni kurulan Maraş senyörlüğü için istikrardan uzak yılların yaşanmasına neden olmuştur

Bohemund'un yokluğunda onun yerini yeğeni Tancred almıştı ve onun adına idareci olmuştu. Maraş'ta Türklere esir düşen Bohemund, Antakya'ya dönmeyi başardıktan sonra Bizans'a karşı yeni bir sefer düzenlemek için İtalya'ya geri döndü. Ancak onun Antakya'dan bu son ayrılışı oldu ve bir daha geri dönemedi. Onun ardından ise Antakya Haçlı Prenslüğünü Tancred devam ettirdi. Tancred' bağlı olarak devam eden Maraş Haçlı Senyörlüğü, özellikle Urfa Haçlı Kontluğu ile Antakya Haçlı Prenslüğü arasında kalan bir mücadele sahası haline gelmiştir. Bunun dışında Türkiye'nin doğusunda hâkimiyet alanını genişletmek gayretinde olan Danişmendlerin de Bohemund ve Tancred dönemlerinde Maraş üzerine baskı kurduklarını daha önce belirtmiştik. Maraş bölgesinin gerek Selçuklu ve Danişmendlerin Haçlılara karşı ve gerekse de haçlıların kendi aralarında mücadeleye sahne olmasında şüphesiz bu kadim şehrin sahip olduğu bazı özelliklerin etkisi vardı. Bunların başında Maraş'ın tarihi ipek yolu güzergâhında bulunuyor olmasının büyük payı vardı. Şehrin Türkiye içine doğru ilerleyen doğal geçit ve yollara sahip olması onun iktisadi hayatını canlı kıldığı gibi geniş bir hinterlandı da ona bağlı hale getiriyordu. Ayrıca oldukça elverişli iklimi ve coğrafyası zirai açıdan Maraş'ı cazip kılıyor ve onu istenilen bir mevkiye taşıyordu.

Birinci Haçlı Seferinin önemli aktörleri olan Bohemund ve Tancred'ın Maraş üzerinde kurdukları Senyörlük idaresi, yarım yüzyıl kadar devam etmiş olsa da etkisi bakımında Maraş tarihinde büyük iz bırakmamıştır. Selçuklu Türklerinin Anadolu'yu kısa sürede Türk yurdu haline getirmeleri bu kadim şehri de kısa süre Türk hâkimiyetine kavuşturmuş ve şehir tam anlamıyla bir Türk-İslam şehri kimliğine bürünmüştür.

KAYNAKÇA

- Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, Çev.: Ömer Rıza Doğrul, Ankara, 1999.
- Anna Komnena, *Alexiad*, Çev.: Bilge Umar, İstanbul, 1998.
- Anonym, *The Deeds of the Franks and Other Jerusalem-Bound Pilgrims: the Earliest Chronicle of the First Crusades*, Edited and Translated by Nirmal Dass, Plymouth, 2011.
- Cahen, Claude; *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Çev.: Erol Üyepazarcı, İstanbul, 2014.
- Edgington, Susan B.; "*Bohemund I. of Antioch (d. 1111)*", *The Crusades Encyclopedia*, Ed.: Alan V. Murray, Vol. I, California, 2006.

**ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

- Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi*, Çev.: İlcan Bihter Barlas, İstanbul, 2009.
- Geoffrey Malaterra, *The Deeds of Count Roger of Calabria and Sicily and of His Brother Duke Robert Guiscard*, Translated by Kenneth Baxter Wolf, Michigan University Press, 2008.
- Gökhan, İlyas, *Selçuklular Zamanında Maraş, Kahramanmaraş*, 2013., s. 32.
- --- Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi, Kahramanmaraş, 2011, s. 19.
- ---; “Maraş Haçlı Senyörlüğü”, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S. 172, İstanbul, 2008, ss. 71-106.
- Grabois, Aryeh, “*Tancred (d.1112)*”, The Crusades Encyclopedia, Ed.: Alan V. Murray, Vol. I, California, 2006.
- Haskins, Charles Homer; *The Normans in European History*, Cambridge, 1915.
- İbn Kalânâsî, *Şam Tarihine Zeyl*, Çev.: Onur Özatağ, İstanbul, 2015.
- İbnü'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih, İslam Tarihi*, C. 10, Çev.: Abdülkerim Özeydin, İstanbul, 1986.
- Küçüksipahioğlu, Birsal; *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, İstanbul, 2007.
- Lamb, Harold, *Haçlı Seferleri*, Çev.: Füsün Dikmen, Ankara, 2012.
- Ralph of Caen, *The Gesta Tancredi of Ralph of Caen, A History of the Normans on the First Crusades*, Translated by Bernard Sç Bachrach; David S. Bachrach, Hampshire, 2005.
- Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. I, Çev.: Fikret Işıltan, Ankara, 1998.
- Sevim, Ali-E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Ankara, 1996.
- Süryani Mihail, *Vekayiname*, Çev.: Hrant Adresyan, TTK Basılmamış Eserler, Ankara, 1944.
- Taşdemir, Mehmet; “*Elbistan*”, TDV İA, C. 11, İstanbul, 1992., Ss. 1-3.
- Urfalı Mateos, *Vekâyinâme*, Çev.: Ömer Rıza Doğrul, Ankara, 2000.
- William of Malmesbury, *Chronicle*, Translated by J. A. Giles, London, 1857.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

MARAŞ'IN TÜRLER TARAFINDAN FETHİ, I. VE II. KILIÇ ARSLAN DÖNEMİ

Prof. Dr. Ahmet EYİCİL³²⁷

ÖZET

Sultan Alp Arslan'ın Anadolu'nun fethine memur ettiği komutanlarından Çavuldur Bey Maraş ve Sarız taraflarını 1071-72'de fethetti. Bu fethete katılan Afşin Bey 1078-79'da Afşin bölgesini hâkimiyeti altına aldı. Daha sonra Maraş ve Elbistan Phileretos'un eline geçti. Süleyman Şah'ın komutanlarından Emir Buldacı Yukarı Ceyhan bölgesini Phileretos'un elinden 1085'te aldı. Emir Buldacı 1086-1097 yılları arasında Maraş ve Elbistan bölgesinde bir beylik kurdu. Emir Buldacı, I. Kılıç Aslan'ın sultan olduğu 1092'ye kadar Maraş bölgesini altı yıl bağımsız olarak idare etti. I. Kılıç Aslan İznik'te tahta çıkınca Emir Buldacı Sultan'a tabi oldu. Maraş 1097'de Haçlıların eline geçti. Maraş'ta senyörlük kuruldu ve bu senyörlük 1149'a kadar devam etti. Maraş Türkler ile Haçlılar arasında el değiştirdi. Haçlı Kontu Tankred 1108'de Maraş'a hâkim oldu. Maraş, Ermeni senyörü Koğ Vasi tarafından idare edildi. Haçlılar arasında sık sık el değiştiren şehir tarihinin en kötü dönemini yaşadı. Maraş 1111'de İl Aslan tarafından geri alındı vesonra yine Haçlıların eline geçti. 1117'de Belek Gazi tarafından Elbistan Haçlıların elinden kurtarıldı. Melik Muhammet 1136-1138 tarihleri arasında yaptığı mücadelede Maraş'ı Haçlılardan aldı. Melik Muhammet'in ölümü üzerine oğlu Aynüddeve Danişmentli tahtına geçti. Aynüddeve 1143'te Elbistan'ı aldı. Anadolu Selçuklu Sultanı I. Mesut, 1144'te Elbistan'ı Danişmentlilerden alarak burayı oğlu Kılıç Aslan'a bıraktı. I. Mesut, 1149'da Maraş bölgesindeki Haçlı hâkimiyetine son verdi. II. Kılıç Aslan tahta çıkınca Elbistan'a bir vali tayin etti. Bunu fırsat bilen Sivas Danişmentli hükümdarı Yağıbasan gizlice Elbistan üzerine yürüdü. Bunu öğrenen II. Kılıç Aslan'da Yağıbasan üzerine yürüdü. Din adamları devreye girerek savaşı önledi. Yapılan anlaşma sonucu Elbistan ve çevresi Selçuklu topraklarına yeniden katıldı. Musul Atabeyi Nurettin Mahmut Zengi 1156'da Maraş'ı işgal etti. 1172'de Nurettin Zengi ile II. Kılıç Aslan karşı karşıya geldi. Maraş bölgesi üzerinde Eyyubi-Selçuklu mücadelesi devam etti. I. Gıyasettin Keyhüsrev zamanında itibaren Elbistan doğrudan Konya'ya bağlandı. Konya'dan gönderilen valiler tarafından idare edilen Maraş Uç Beyliği haline dönüştürülerek güçlendirildi. Maraş Uç Beyliği'ne, Elbistan'ın batısı Göksun, Elbistan'ın güneyi Maraş ve Adıyaman bağlandı. Bu şekilde sağlanan idari tasarrufla Maraş Uç Beyliği'nde asayiş ve huzur daha kolay sağlandı.

1. Bölgenin Siyasi Durumu

Bizans İmparatoru II. Vasil 1020-21'de doğudan elli binden fazla Ermeni'yi Kayseri Sivas ve Malatya taraflarına sürgün etti. Malazgirt zaferinden sonra Romanos Diogenes ile Alparslan arasında yapılan anlaşma gereği Doğu Anadolu Selçuklulara bırakıldı. Türklerin Doğu Anadolu'ya yerleşmesiyle burada buradan kaçan Ermeniler

³²⁷ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi (KSÜ), Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Antakya, Tarsus, Kilikya ve Dülük'e yerleşti. Bu yerlerde yaşayan Rumlar ise, Batı Anadolu ve Balkanlara doğru çekildi.

Türk kuvvetleri 1064'ten itibaren Kızılırmak'ı aşarak Kayseri'ye geldi. Buradan Halep taraflarına inen Türk kuvvetleri Bizanslılara ağır kayıplar verdirdi. Anadolu'da büyük hareketlerde bulunan Türk kuvvetlerinin başında Tuğrul Bey zamanında Bağdat valiliğinde bulunan Afşin Bey vardı. Alparslan'ın adamlarından birinin öldüren Afşin Bey, kaybettiği itibarını kazanmak amacıyla Malatya, Kayseri, Maraş, Antep ve Raban taraflarına akınlarda bulundu.

Afşin Bey ve diğer Türk komutanlarının Anadolu'daki akınları nedeniyle ve bölgenin 1060'larda Türklerin eline geçmesiyle, 1020'lerde Otra Anadolu düzlüklerine yerleştirilen Ermeniler daha güvenli buldukları Toros Dağları'nın sarp yerlerine sığındı. Kutalmışoğlu Süleyman Şah 1075'de İznik'i fethederek Türkiye Selçuklu Devletini kurdu.³²⁸ Türklerin önünden kaçan Ermeniler Çukurova ve çevresine gelmesi nedeniyle burada Ermeni nüfusu arttı. Bizans İmparatorluğu'nun buralardaki hâkimiyeti zayıfladı. Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucusu Süleyman Şah 1086'da öldü ve devlet geçici bir süre başsız kaldı. Boşluktan yararlanan Haçlı Seferleri nedeniyle Kilikya bölgesinde bir Ermeni Prensi doğdu. Ancak Çukurova'da kurulan bu Ermeni Prensi bağımsız bir devlet değildi. Çünkü Ermeniler Bizans, Selçuklu, Memluk, Haçlı ve Moğollara tabi olarak yaşadı.³²⁹

RomanosDiogenes, Malazgirt meydan savaşında yenilince ülkesinin doğu sınırlarını koruması için Ermeni asıllı PhileretosBrachamios'u görevlendirdi. Phileretos Maraş'ta oturuyor ve kendisine verilen yerleri buradan idare ediyordu. Phileretos, RomanosDiogenes'esadakatle bağlı idi. RomanosDiogenes tahttan indirip gözleri kör edilince Phileretos, Bizans ile ilişkilerini kesti 1071-1080 tarihleri arasında Çukurova ve Urfa arasındaki bölgeyi denetimi altına alarak bağımsız bir idari yapı kurdu.³³⁰ Ermeni asıllı ve Maraşlı olan Phileretos, Antakya, Maraş, Malatya, Urfa Samsat, Keysun ve Çukurova'da bulunan şehirlere Ermeni asıllı birer komutan tayin etti. Bu arada Ermeni Prensi Gagik'in akrabası Ruben, Gibidar'ayerleşti. Daha sonra Ruben, Zeytun'da bulunan Gromozol köyüne geçti ve orada öldü.³³¹

Phileretos Ermeni olmasına rağmen idaresi altında bulunan Ermenilere kötü davrandı. Urfa Ermenilerini memurluk hizmetinden men etti. Buranın ileri gelen Ermenilerini öldürttü ve kalanları Maraş'a getirterek tutuklattı. Onun yönetiminden memnun olmayan Hıristiyanların desteğini alan Süleyman Şah, 1082'de Antakya'yı fethetti. Antakya'nın elinden çıktığını gören Phileretos, Kilikya'da katalikosluk merkezi olan Huni (Afşin'inArıtas

³²⁸ Bayram Ayna, Türk Fethinden Dulkadiroğulları Dönemine Kadar Maraş Bölgesi Tarihi, KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ocak 2003, s.18.

³²⁹ İlyas Gökhan, Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi, Kahramanmaraş 2011, s.100; Selçuklular Zamanında Maraş, Kahramanmaraş Belediyesi 2013, s.16.

³³⁰ Ayna, agt, s.19.

³³¹ Gökhan, age, 2011, s.101.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

kasabası)'ye gitti.³³²Phileretos, bir yandan Bizans'a tabi görünmekte bir yandan da Selçuklu Devleti'ne vergi ödemek suretiyle prensliğinin devamını sağlamaya çalıştı.³³³

2.Maraş'ın Fethi

Sultan Alp Arslan, Malazgirt zaferinden sonra huzuruna kabul ettiği komutanları Anadolu'nun fethine memur etti. Bu görevi üzerine alan Türk komutanları Anadolu'nun fethine başladı. Bu komutanlardan Çavuldur Çaka Bey, Sivas'a gelerek Danişment Gazi ve diğer beylerle görüştüktan sonra Maraş ve Sarız bölgesini 1071-1072'de fethetti. Çavuldur Çaka Beyİzmir'de Türk Beyliği'ni kurdu. Buradan Maraş'a kadar uzanan seferler yaptı ve daha sonra Bizans'la yaptığı savaşta esir alınarak İstanbul'a götürüldü.

Sultan Alp Arslan ve Melik Şah zamanında Anadolu'nun fethine katılan Afşin Bey, 1078-1079'da Maraş bölgesine girdi ve Afşin bölgesini fethetti.³³⁴

Emir Buldacı, Melikşah zamanında Anadolu'ya geldi. Emir Buldacı burada Kutalmış oğlu Süleymanşah ile birlikte hareket etti. Türklerin Elbistan ve Maraş bölgesine ilk akınlarından sonra burası Bizans hâkimiyetine geçti. Bu yerler Bizans valisi Phileretos'un elinde idi. Süleymanşah ve kardeşlerinin Anadolu'da başlattıkları fetih hareketleri Maraş'ta bulunan Bizans valisi Phileretos'u zor durumda bıraktı. Malazgirt savaşından sonra Bizans'ta imparator değişikliği sonucundaPhileretos asi general olarak kabul edildi. Bu nedenle Phileretos, bir yandan Bizans baskıları ve bir yandan da Süleymanşah'ın saldırıları karşısında zor duruma düştü. Çaresiz kalan Phileretos, sünnet olarak Müslüman oldu ve Melikşah'a tabi olduğunu bildirdi. Melikşah'daPhileretos'u bölgeye idareci tayin etti.³³⁵Aslında Phileretos, Müslüman olmadı, Melikşah'ın gözüne girmek için böyle yaptı ve daha sonra da Hıristiyanlığa döndü. Phileretos, bu ikiyüzlü tutumuna rağmen Türk beylerine karşı duramadı. Türk beylerinden biri olan Emir Buldacı,1085'te Phileretos'un elinde olan Yukarı Ceyhan, Elbistan, Göksun, Afşin, Huni ve Hurman'ı aldı. Phileretos'un 1073'te Katolikos merkezi yaptığı Huni'de bulunan KatolikosTeodor, Emir Buldacı'nın hizmetine girdi. KatolikosTeodor'uPhileretos, Maraş'a davet etmesine rağmen buraya gitmedi. Bunun üzerine Phileretos da Maraş'ta yeni bir Ermeni Katolikoslukmerkezi kurarak başına Papaz Bogos'u getirdi. PhileretosGregoryan mezhebinden ayrılıpOrtodoksluğu kabul ettiğinden Ermeniler tarafından hoş karşılanmadı. Nitekim Gregoryanolab Papaz Bogos da bir müddet sonra Ortadoks olan Phileretos'tan uzaklaştı.

Bir süre Maraş'ta kalan Phileretos, Süleymanşah'ın Antakya'yı fethetmesine engel olamadı. Türkler Urfa ve diğer yerleri de tehdit etmeye başladı. Halkın kendisini terk etmesi sonucunda yalnız kalan Phileretos, 1086'da Maraş'ta yokluk ve perişanlık içinde öldü. Bunun ölümünden sonra Emir Buldacı Maraş'ı fethetti.³³⁶Fethi

³³² Ayna,agt, s.20.

³³³ Selim Kaya, I. Kahramanmaraş Sempozyumu 6-8 Mayıs 2004, Kahramanmaraş, cilt 1, s.337.

³³⁴ Gökhan,Selçuklular Zamanında Maraş, Kahramanmaraş 2013, s.19-21.

³³⁵ Kaya, agb, s.338.

³³⁶ Gökhan age,2013, s.21-22.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

gerçekleştiren Emir Buldacı, Maraş ve Elbistan'ı on yıl idare etti. 1086-1097 yılları arasında Maraş ve Elbistan bölgesinde bir beylik oluşturdu. Ancak Bu beylik uzun ömürlü olamadı.³³⁷

Süleymanşah'ın 1086'da ölümü üzerine oğlu I. Kılıç Arslan İznik'te babasının yerine sultan oldu. Emir Buldacı,1086-1092 tarihleri arasında altı yıl Maraş bölgesini müstakil olarak idare etti, Ermeni ve Bizans saldırılarına karşı başarılı bir şekilde savaştı. Bu dönemde Maraş'ta Hristiyan önde gelenleri şehirde güven ve huzur içinde yaşadı.

I. Kılıç Arslan tahta çıkınca Emir Buldacı, ona tabi olarak Sultan'ın en güvendiği adamlarından biri oldu. Nitekim I. Kılıç Arslan 1096'da Ermeni asıllı Bizans valisi Gabriel'in idaresinde bulunan Maalya'yı kuşattığında Emir Buldacı Sultan'ın yanında idi. İznik'in Haçlılar tarafından kuşatıldığı haberi alınca I. Kılıç Arslan Malatya muhasarasını kaldırdı ve Maraş Emiri Buldacı ile başkenti kurtarmak için İznik'e gitti. Fakat çabalar neticesiz kaldı ve İznik düştü. I. Kılıç Arslan yanında bulunan Emir Buldacı'yı, Haçlılara karşı yardım istemek amacıyla Selçuklu Sultanı Berkıyaruk'a gönderdi. Böylece Emir Buldacı ortadan kaybolduktan sonra Maraş, Elbistan ve Yukarı Ceyhan bölgesi Türklerin elinden çıktı.³³⁸

3.Haçlıların Maraş'ı İşgali

1085'te Türklerin eline geçen Maraş, 1097'de Haçlıların işgaline uğradı. Haçlıların bir kolu Kayseri Sarız Göksun üzerinden Maraş'a geldi. Haçlı ordusunun ilerlediği güzergâhta bulunan Türkler daha güvenli yerlere çekilirken boşalan yerlere Ermeniler yerleşti. Maraş'ta ikiye ayrılan haçlıların bir kolu Antakya ve diğer kolu Urfa'ya doğru ilerledi. Haçlılar tarafından işgal edilen Elbistan, Pierrad' Aulpaadlı komutana bırakıldı. Maraş'a yerleşen haçlılar burada yaşamaya başladı. Haçlıların Maraş'ta bulunması Ermenilerin işini kolaylaştırdı. Çünkü Ermeniler Haçlılara yardım ediyordu.

Haçlılar Bizans'la yaptıkları anlaşma gereği Maraş'ı onlara teslim edecekti. Bu nedenle Maraş'ı Bizans idaresine bıraktı. Bizans İmparatoru Alexios I. Komnenos döneminde Maraş'ı Thatul isminde bir Ermeni idare etti. Bir müddet sonra Thatul, Maraş valiliğinden uzaklaştırıldı.³³⁹ İmparator Alxios, Butimites komutasında bir ordu göndererek Maraş'ı Haçlıların elinden aldı ise de şehir tekrar haçlıların eline geçti. Haçlılar Maraş'ta bir senyörlük kurdu. Bu arada Antakya Haçlı kontu Bohemond, Danişment Gazi'nin kuşattığı Malatya'ya yardıma giderekn1101'de Maraş ovasında bulunan Gafina adlı köyde esir edildi.³⁴⁰

Bu dönemde Maraş sık sık işgale maruz kaldığından harabeye döndü. Danişment Gazi 1101'de Malatya'yı aldı. I. Kılıç Arslan, Malatya'yı Danişment Gazi'den istedi. Fakat Danişment Gazi buna yanaşmayınca Maraş yakınlarında şiddetli savaş oldu ve yenildi. Thatul Maraş valiliğinden uzaklaştırılınca şehir senyör Joscelin

³³⁷ Gökhan age,2013, s.24-26.

³³⁸ Gökhan age,2013, s.27-27.

³³⁹ Ayna, agt. s. 25.

³⁴⁰ Gökhan age,2013, s.32; Kaya agb,s. 338.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Curtenay'ın eline geçti. 1118'de Maraş'a Antakya Haçlı kontu Tangred hâkim oldu. Bir süre Keysun Ermeni senyörü KoğVasil'in eline geçen şehre daha sonra Haçlılar hâkim oldu. Ermeniler Bertiz ve Geben kalelerini ele geçirerek Türkleri geri çekimleye mecbur etti. Elbistan'ı işgal eden Haçlılar burada küçük bir prenslik kurdu. Haçlıların bu bölgeyi ele geçirmesi daha çok Ermenileri rahtsız etti. Elbistan'da Haçlılardan zulüm gören Ermeniler I. KılıçArslan'ı buraya davet etti. Buraya gelen I. Kılıç Arslan, Ermenileri Haçlı zulmünden kurtardı ve Elbistan'ın idaresini Ziyaeddin Muhammet'e verdi.1107'de I. Kılıç Arslan'nın ölümü üzerine Elbistan tekrar Haçlıların eline geçti. 1118'de Antakya prenskepsi Bohemond'un akrabası Tangred Yukarı Ceyhan bölgesini ele geçirdi. Haçlılar ise yerleştikleri Maraş'ta senyörlük kurdu.

Haçlılar Elbistan ve Maraş'ta bulunan Ermenileri sürgün etti. 1111'de Elbistan ve Malatya, Atabey İl Arslan tarafından geri alındı. Sonra tekrar Haçlıların eline geçti. Maraş 1117'de Atabey Belek Gazi tarafından kurtarıldı. Elbistan üzerinden Kilikya'ya giren Türk kuvvetleri Anavarza'ya kadar ilerleyerek akınlarda bulundu. Sık sık el değiştiren Yukarı Ceyhan'a 1118'de Belek Gazi sefer düzenleyerek Haçlıları mağlup etti.³⁴¹

Haçlıların işgali altında bulunan Maraş'ta 1114'te büyük bir deprem oldu. Maraş'ta bu deprem sırasında kırk bin kişi öldü. Deprem olduğu bu tarihte şehir Karamaraş-Namık Kemal Mahallesi'nde bulunuyordu.

Haçlıların idaresinde bulunduğu sırada Maraş'ta sırasıylaThatul, Richard de Salerne, Goffori, Saudouin de Mares ve Renaudsenyörlük yaptı.³⁴²

4. Maraş Üzerinde Mücadele

Haçlı yönetimi yıllarında Maraş'a,Danişmentliler ve Selçuklular seferle düzenledi. Kilikya Ermenileri de şehri Haçlılardan almak için saldırılarda bulundu. Danişment Melik Gazi 1124'te Malatya ve Elbistan bölgesini fethetti. Malatya Danişmentli Aynüddevele 1138'de Elbistan'ı İdare etmeye başladı. Bu sırada Selçuklu Sultanı I. Mesud'un Bizans İmparatoru ile mücadele etmesinden yararlanan Danişment Melik Muhammet, kardeşi Aynüddevele'yi yenerek Elbistan ve Ceyhan bölgesini aldı. Bu sırada Aynüddvele Urfa Haçlı kontu Josceline'ne sığındı. Melik Muhammet 1136-1138 yılları arasında yaptığı seferlerde Maraş, Keysun ve Geben gibi yerleri Haçlılardan aldı. Fakat Bizans İmparatoru'nun Haçlılara verdiği destek nedeniyle buralar yine Haçlıların eline geçti. Melik Muhammet, 1139'da Haçlılar ve Ermeniler üzerine yürüdü, Geben ve Zıblus'u aldı.³⁴³Melik Muhammet 1140'da Haçlıların saldırısına uğradı ise de bu saldırıyı püskürttü. Melik Muhammet ölünce oğulları ve kardeşi Yağıbasan arsında taht kavgası başladı. Yağıbasan Sivas'ta, oğulları Zünnün Kayseri'de ve Aynüddevele Malatya'da Danişmentli tahtına geçti. Aynüddevele 1143'te Elbistan'ı aldı. Daha sonra Anadolu Selçuklu sultanı I. Mesut 1144'te Elbistan'ı Danişmentlilerden alarak burayı merkez yaptı ve oğlu Kılıç Arslan'a verdi.³⁴⁴ I. Mesut

³⁴¹ Gökhan age,2013, s.33-34.

³⁴² Gökhan age,2013, s.35-36; Kay, agb, s.339.

³⁴³ Gökhan age,2013, s. 27-38.

³⁴⁴Kaya,agb, s.39.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

1149'da Maraş, Keysun, Besni, Antep ve Dülük'ü alarak buradaki Haçlı idaresini ortadan kaldırdı, bu yerlerin idaresini oğlu Kılıç Arslan'a bıraktı. Maraş'ın Haçlılardan alınması sonucunda Hıristiyanların Antakya gitmeleri sağlanacaktı. Fakat bunların bir kısmı yollarda Türkmenler tarafından öldürüldü ve bir kısmı da esir edildi. Sultan I. Mesud, Haçlılardan aldığı bu yerlere Maraş başta olmak üzere 77 cami yaptırdı ve bu camilere Abbasi Halifesinin gönderdiği imam hatipleri görevlendirdi. Abbasi halifesi Sultan I. Mesut'a bu başarılarından dolayı hil'atler gönderdi.³⁴⁵

Maraş, bir ara haçlıların eline geçti ise de 1152'de Musul ve Halep Atabeyi Nureddin, Dülük yakınlarında haçlıları yendi. Bölgedeki haçlı kaleleriyle birlikte Maraş'ı da topraklarına kattı. Maraş'taki haçlı senyörlüğü bazı kesintilerle beraber 1097'den 1149'a kadar devam etti. Bu süre içinde Maraş'ı 5 haçlı senyörü idare etti. Bunlar Antakya, Haçlı Prenskepliğini yöneten kontların akrabası olup Norman asıllıydı.³⁴⁶

5. II. Kılıç Arslan İle Yağıbasan Arasında Maraş Mücadelesi

II. Kılıç Arslan'ın (1155-1192) sultanlığı döneminde Danişmentli Türkleri, Musul ve Halep Ata beyi Nureddin Mahmud Zengi ile birlikte hareket ederek Maraş'a saldırdı. Bu arada II. Kılıç Arslan'ın kardeşi Şehinşah, Ankara ve Çankırı'da ayaklandı. Sivas Danişmentli hükümdarı Yağıbasan, Selçuklu topraklarına saldırdı. Bu gelişmeler karşısında II. Kılıç Arslan, Yağıbasan üzerine yürüdü. İki taraf arasında yapılacak savaşta Müslüman kanının döküleceği endişesiyle din adamları devreye girdi ve savaşı durdurdu. Böylece tarafalar topraklarına döndü. II. Kılıç Arslan tahta çıkınca Elbistan'a bir vali tayin etti. Bunu fırsat bilen Yağıbasan, Elbistan üzerine yürüdü. Yağıbasan'ın bu hareketini takip eden II. Kılıç Arslan da Yağıbasan üzerine yürüdü. Bu arada Yağıbasan, Elbistan'dan 70.000 kişiyi alarak başka yerlere nakletti. Arkasından Yağıbasan da II. Kılıç Arslan üzerine yürüdü. İki taraf Aksaray'da savaş düzeni aldı. Yine din adamları tarafları barıştırmaya çalıştı, fakat başarılı olamadı. Bu gelişmeler sonucunda II. Kılıç Arslan, ordusuyla Yağıbasan'a saldırdı. Fakat din adamları Sultan'a yalvararak, savaşı durdurdu ve Sultan, Yağıbasanla anlaştı. Bu anlaşma maddeleri üzerinde ayrı ayrı durularak Selçukluların lehine metin yazıldı. Anlaşma gereği Elbistan'dan sürülen halkın buraya yerleştirilmesi ve buranın Selçuklulara teslimi kararlaştırıldı. Aslında II. Kılıç Arslan'ın, Yağıbasan'a karşı savaşmamasının temelinde Musul ve Halep Ata Beyi Nureddin Mahmud Zengi'nin Selçuklu topraklarına saldırması tehlikesi vardı.³⁴⁷

Musul Atabeyi Nureddin Mahmud Zengi, 1156'da Selçukluların elinde bulunan Antep, Nehrül Cevaz, Marzuban, Bire, Kefersud ve Maraş'ı ele geçirdi. Fakat bir müddet sonra Haçlılar, Suriye topraklarına saldırınca Nureddin Mahmud Zengi, buralardan çekilmek zorunda kaldı. Bu gelişmeleri iyi değerlendiren II. Kılıç Arslan, bu

³⁴⁵ Gökhan age, 2013, s.39.

³⁴⁶ Gökhan age,2013, s.40.

³⁴⁷ Gökhan age, 2013, s. 41; Gökhan, age, 2011, s.105.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yerlerde yeniden hâkimiyet kurdu. Bölgenin istikrarsızlığından yararlanan Nureddin Mahmud Zengi, 1172'de Maraş'ı ele geçirdi. Bu duruma razı olmayan II. Kılıç Arslan ile Nureddin Mahmud Zengi, karşı karşıya geldi. İki tarafın ordusu Ceyhan nehrinin kenarında karşılaştı. Dönemin ileri gelen âlimleri Müslümanların birbirini kırmasının doğru olmayacağını söyleyerek savaşı önledi. Taraflar arasında anlaşmaya varıldı ve Maraş, Nureddin Mahmud Zengi'ye bırakıldı. Nureddin Mahmud Zengi'nin 1174'te ölümü üzerine yerine geçen oğlu Meliküs Salih, Maraş'ı Selçuklulara bıraktı.³⁴⁸ Zengilerin yerini alan Selehaddin Eyyubi zamanında Maraş'ın güneydoğusuna uzanan topraklar üzerinde Eyyubi ve Selçuklu anlaşmazlığı başladı. Selçuklular, Maraş üzerindeki hâkimiyetini sürdürürken Samsat, Raban ve Besni gibi yerleri de Eyyubilere bıraktı.³⁴⁹

6. Maraş Uç Beyliği

II. Kılıç Arslan, Kilikya Ermeni Prenslüğü, Antakya Haçlı Prenskepliği ve Suriye Eyyubi Melikleri arasında kalan Maraş ve çevresine özel bir önem verdi. Maraş, Adana, Kayseri arasındaki dağlık alanda yer alan Sis'de Ermeni Prenslüğü bulunuyordu. Bu Ermeni Prenslüğü, devamlı Selçuklu topraklarına saldırıyordu. Selçuklular, buna karşı koymak için seferler düzenledi. Fakat bölgenin dağlık olması nedeniyle başarılı olunamadı. Bu arada Maraş bölgesi, Güney Anadolu ve Suriye üzerinden Orta Anadolu'ya yapılan askeri seferlerin ve ticaret kervanlarının güzergâhında stratejik bir yer olarak bulunuyordu. Maraş sınırlarından dört önemli kervan yolu geçmekteydi. Bu yollar; 1. Kayseri, Sarız, Göksun, Maraş, Halep; 2. Kayseri, Elbistan, Malatya; 3. Kayseri, Sarız, Karakilise, Hurman, Elbistan, Akça Derbend, Göynük, Dülük, Halep; 4. Ayas, Misis, Andırın, Geben hattı idi. Aynı zamanda bu yollar Kilikya Ermenilerinin elinde bulunan topraklardan da geçiyordu.³⁵⁰

II. Kılıç Arslan zamanına kadar Selçuklular, sadece Malatya ve Elbistan'da hâkimiyet kurabildi. Daha sonra Selçuklu hâkimiyeti Doğu'ya yayıldı. Buralarda asayiş ve huzuru sağlamak çok zordu. Özellikle Maraş, Danişmentliler, Eyyubiler ve Selçuklular arasında tampon bölge durumuna düştü. İşte bu nedenle II. Kılıç Arslan zamanında Hüsamettin Hasan Bey idaresinde uç beyliği kuruldu.³⁵¹ Bu bölgede düzeni sağlamak amacıyla I. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Elbistan, doğrudan başkent Konya'ya bağlandı ve burası merkezden tayin edilen valiler tarafından idare edildi. Maraş Uç Beyliği güçlendirilerek buraya Göksun ve Adıyaman bağlandı. Böylece Selçuklu ümerasından Elbistan'a valiler tayin edildi. Bu valiler vasıtasıyla Maraş Uç Beyliği'nde asayiş ve huzur sağlandı.³⁵²

³⁴⁸ Ayna, agt, s.37. Gökhan, age, 2011, s.106.

³⁴⁹ Gökhan age, 2013, s.42.

³⁵⁰ Gökhan age, 2013, s.50-52.

³⁵¹ Kaya, agb. s.340.

³⁵² Gökhan age, 2013, s.45; Ayna, agt, s.39-41.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sonuç

Malazgirt meydan savaşından sonran Romen Diogenes, doğu sınırlarını koruması için Ermeni asıllı Phileretos'u görevlendirdi. Maraş'ta oturan Phileretos, bu bölgeyi 1071-1080 yılları arasında idare etti. Çavuldur Çaka Bey, 1071-1072'de Maraş'ı fethetti. Sık sık işgale uğrayan Maraş'ı 1085'te Emir Buldacı aldı ve burayı on yıl idare etti. 1097'de Maraş Haçlıların eline geçti. Daha önce huzur ve asayiş içinde yaşayan Ermeniler, Haçlılardan çok zulüm gördü. Zulüm gören Ermenilerin daveti üzerine Maraş'a gelen I. Kılıç Arslan, burayı fethederek Hıristiyanları Haçlı zulmünden kurtardı. I. Kılıç Arslan'ın 1107'de ölmesiyle Maraş bölgesi tekrar Haçlıların eline geçti. 1114'te Maraş'ta büyük bir deprem oldu.

Maraş üzerinde Danişmentliler, Eyyubiler, Bizanslılar, Haçlılar ve Selçuklular arasında mücadele oldu. Tabiri caiz ise burası tampon bölge haline geldi. Bu devir çok zor bir dönemdi. Maraş stratejik bir yerde bulunduğundan bu devletler fırsat buldukça şehre saldırıyordu. Şehir bunlar arsında sık sık el değiştirdiğinden ve yağmalanıp talan edildiğinden harabeye döndü. Maraş'ta huzur ve asayiş sağlanamaz oldu. Her işgalde şehir halkının efendileri değişti. Bu nedenle şehirde istikrar sağlanamadığından halk kimseye güvenemez hale geldi. Maraş halkı istikrarsız, döneke ve ilişkilerinde ikiyüzlü duruma düştü. Nihayet Selçuklu Sultanları II. Kılıç Arslan ve I. Gıyasettin Keyhüsrev zamanlarında bölge Maraş Uç Beyliği kuruldu. Böylece Konya'dan tayin edilen valiler tarafından şehir güvenli bir şekilde yönetilmeye başlandı. Böylece Maraş güvenli, asayiş ve huzuru sağlanan yaşanabilir bir şehir haline geldi.

KAYNAKÇA

- AYNA, Bayram, "Türk Fethinden Dulkadiroğulları Dönemine Kadar Maraş Bölgesi Tarihi", KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ocak 2003.
- GÖKHAN, İlyas, Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi, Kahramanmaraş 2011.
- _____, İlyas, Selçuklular Zamanında Maraş, Kahramanmaraş 2013.
- KAYA, Selim, "Ortaçağ'da Maraş'ın Sosyo Kültürel ve Etnik Yapısı Hakkında Bir Değerlendirme", I. Kahramanmaraş Sempozyumu 6-8 Mayıs 2004, Cilt 1, Kahramanmaraş.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ YÖRESİNDE YOLLAR

Doç. Dr. Emin TOROĞLU*

ÖZET

Çalışmada; Selçuklular döneminde Maraş ve çevresinden geçen askeri ve ticari yollar incelenmiştir. Çalışma bir tarihi coğrafya araştırması olup, bu amaçla geniş bir literatür taraması yapılmış, arşiv belgeleri kontrol edilmiş ve arazi çalışmaları yapılmıştır.

Genel anlamda yol; insanlar arasında çeşitli saha münasebetlerini temin eden, ihtiyaç maddelerinin bir yerden başka bir yere taşınmasına imkân veren, nakil vasıtalarının hareketine müsait arazi şeridi olarak tanımlanmaktadır. Farklı coğrafi özelliklere sahip bölge veya ülkeler arasındaki münasebetlerde, çok eski zamanlardan bugüne kadar belirli güzergâhlar takip edilmiştir. Tarih boyunca insanlar, coğrafyacıların doğal yollar adını verdikleri, insanların ve hayvanların kolayca yol alabildikleri alanlardan yararlanmışlardır. Dağların geçit veren yerleri, akarsu vadileri, bataklık olmayan kıyı ovaları, bitki örtüsünün engel oluşturmadığı stepler ve boğazlar, gerek hayvanlarla ve gerekse tekerlekli vasıtalarla yapılan ulaşımın yer aldığı sahalar olmuştur. Tarihsel yolların incelenmesi esnasında yeryüzü şekilleri ve iklim şartları başta olmak üzere, idari kuvvet merkezleri, şehir yerleşmelerin dağılışı, ticaretin tür ve istikametleri, ülke sınırları ve savaşlar gibi coğrafi faktörler önemli rol oynamışlardır.

Selçuklu döneminin tarihi şartlarında Maraş yöresinden geçtiği bilinen yollar askeri ve ticari amaçlı olarak kullanılmışlardır. Selçuklu hanları ve yol yapıları, dönemin ticari yollarının güzergâhlarını ortaya koymaktadır. Bu yolların bir kısmı bugünkü modern yollarla uyumluluk gösterirken, bir kısmı unutulup gitmiştir. Bu çalışmada arazi çalışmaları ve bunlardan elde edilen fotoğraflar ve yukarıda belirtilen coğrafi faktörler tarihi coğrafya perspektifinde değerlendirilerek Selçuklu dönemi Maraş yolları belirlenmiş ve haritalanmıştır.

ROADS IN MARAŞ REGION DURING THE SELJUKID PERIOD

ABSTRACT

This paper focuses on military and commercial roads in and around Maraş during the Seljukid period. This is a work of historical geography field, thus for this end a large literature was researched, archival sources were surveyed, and extensive field trips were done.

In general meaning, roads are terrain belts on which transport vehicles move, connections between peoples done and substances were carried from one place to another. From ancient times to the present, similar directions have been used for relations between different regions and countries that had various geographic

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ

* Adres: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Avşar Kampusu Onikişubat/KAHRAMANMARAŞ, e-mail: etoroglu@ksu.edu.tr.

SEMPOZYUMU

aspects. Throughout history, peoples and animals have had advantages of what geographers called “natural roads”. Mountain passes, river valleys, coastal plains without swamps, barren steppes, and straits have been places of transportation for peoples and animals alike. During examination of historical roads, some factors, starting with landforms and climatic aspects, ruling centers, places of cities, types and direction of trade, and state boundaries and wars played important roles.

The Seljukids used Maraş roads for military and commercial purposes as the conditions of the time provided opportunities for them. Seljukid caravanserais and road structures reveal directions of trade roads. Some of these roads compatible with today’s modern roads, some other have been forgotten. In this study, field studies and photos taken from these studies, as well as geographic factors mentioned earlier, were constructed from the hindsight of historical geography to determine and map Maraş roads during the Seljukid period.

Giriş

Bu çalışmada amaç Selçuklular döneminde Maraş yöresindeki yolları ortaya koymaktır. Özellikle askeri ve ticari (kervan) yolları üzerinde durulmuştur. Selçuklu döneminde Maraş yolları anlatılırken üzerinde durulması gereken, kuvvet merkezleri ve ticaretin yönüdür. Maraş yöresi bu dönem içerisinde Anadolu’da Selçuklu ile güneyde Memluklu ve batıda Kilikya Ermeni Baronlukları arasında bir mücadele alanı durumundadır. Konya, Kayseri, Yabanlu Pazarı, Sivas, Malatya, Halep, Antakya, Maraş’ta yolların uzanışını etkileyen önemli kuvvet merkezleri durumundadır. Bundan başka Halep ile Anadolu arasında ticaret kervanlarının geçtiği, ayrıca Kilikya Ermeni baronlukları elinde olan Ayas limanından başlayan ve Toprakkale, Bodrum Kale (Hieropolis), Geben, Göksun üzerinden Doğu Anadolu, Ermenistan ve İran’a kadar ulaşan ticaret yolu Maraş yöresinden geçmektedir. Ayrıca Maraş Yöresi; Selçuklu döneminde güneyden gelen Memluklu, kuzeyden gelen Selçuklu ve Haçlı, kuzeydoğudan gelen Moğol ordularının geçiş güzergâhında yer almıştır.

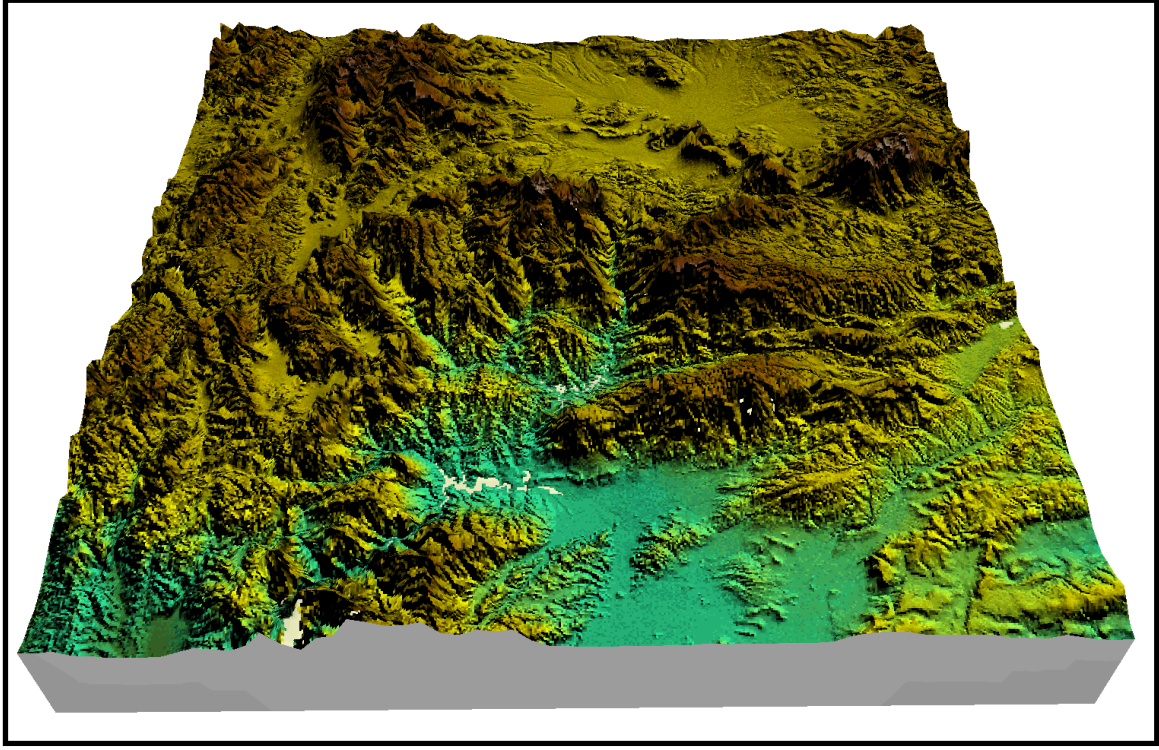
Bu çalışmada büyük oranda literatür taramasından elde edilen veriler ile arazi çalışmaları sonucu elde edilen veriler kullanılmıştır. Arazi resimleri ve modern haritalar hazırlanarak Maraş yöresinde Selçuklu yolları konusu izah edilmeye çalışılmıştır.

Selçuklu Dönemi yolları açısından Maraş Yöresi Coğrafyası

Maraş coğrafyasının önemli bir hususu; dağ sıralarının ufak tefek sapmalarla birlikte Torosların genel uzanışına uyarak doğu-batı yönünde uzanmasıdır. Bu durum güney- kuzey istikametinde geçişleri zorlaştırmakta ve belirli güzergâhların kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Ayrıca Maraş yöresindeki dağlar, tek bir sıradan oluşmayıp, farklı yönlerde kollara ayrılan sıradağlar silsilesi halinde uzanmaktadır (şekil 1). Bu nedenle Maraş – Antakya yolunun geçtiği grabenin haricinde Maraş ve çevredeki büyük yerleşmelere giden yollar, hemen tümüyle dağlık alanlardan geçmek zorundadır. Dolayısıyla, dağ sıraları arasında uzanan vadiler ve bu vadilerin zirveye yaklaştıkları yerlerdeki geçitler ulaşım açısından önemli olmaktadır. Maraş ve çevreye yerleşmelere doğru giden yolların her biri bir veya birkaç “Bel”den geçmek zorunda kalmaktadır. Maraş – Adana yolu üzerinde Aslanlı Bel,

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Hacbel ve Hodu Beli, Maraş - Andırın Yolu üzerinde Hacı Beli, Andırın – Kadirli yolu üzerinde Akarca Beli, Andırın - Göksun yolu üzerinde Meryemçil ve Mazgaç belleri, Maraş - Göksun yolları üzerinde Seğ Beli, Saraycık Beli ve Eğer Beli, Maraş – Elbistan yolu üzerinde İncebel ve Belen Beli, Göksun – Kayseri yolları üzerinde Gezbel, Kurubel, Kuruçay Beli, Kabaktepe Beli bu konuda örnek olarak verilebilir.

Şekil 1: Kahramanmaraş arazisinin morfografik görünümü

Maraş yöresinin coğrafi şartları Selçuklu döneminde de ulaşım bakımından belirleyici olmuştur. Yörenin coğrafyası hem morfoloji, hem de iklim yönüyle ulaşımı sınırlandıracak özelliklere sahiptir. Tarihi kaynakları incelenirse; Maraş arazisindeki ordu geçişlerinin kış ve yağışlı dönemlerine rastlayanları (I. Haçlı seferinde ve Sultan Baybars'ın geçişlerinde olduğu gibi) ordulara büyük zayıflar vermiştir. Bunun dışında kışın yapılan küçük grupların geçişlerinde kar ve soğuk yüzünden ölümlerin ve yol yitirmelerin mevcudiyetini Mark Sykes³⁵³ ve diğer seyyahlar bolca anlatmaktadır. Ayrıca bu yollar üzerindeki dik ve dar yamaç yollarında kimi yerlerde yüklü hayvanların bile tutunamayarak yuvarlandıklarını Dr. Şerafettin Mağmunî'nin seyahat notlarından³⁵⁴ öğrenmekteyiz. Maraş çevresindeki yollardan bu şekilde olanlarının en meşhuru Maraş – Elbistan yolunda Kısıık geçidi ve Maraş – Andırın – Geben yolunda Körsulu vadisinden geçen yollardır.

³⁵³ Mark Sykes, *Darü'l-İslam* (Çev: Y. Tezkan). 21. Yüzyıl Yayınları, İstanbul -2000. s:80 ve s:90.

³⁵⁴ Dr. Şerafettin Mağmunî, *Anadolu ve Suriye'de Seyahat Hatıraları*. Kahire, 1909'dan aktaran Y. Alparslan ve S. Yakar, *Seyahatname, Şehir Tarihi ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş*. Ukde Yayınları, Kahramanmaraş-2009. s:65.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

eğimli yerlerden geçtiği için çoğunlukla ulak (haberleşme) yolu olarak kullanılmışlardır. Yörede iklim şartları nedeniyle bazı yolların yazlık ve kışlık olmak üzere iki ayrı güzergâhları bulunmaktadır. Bu yolların mevsime göre güzergâh değiştirmesinde kışın şiddetli soğuk ve yoğun kar örtüsü olması yanında, yazın bunaltıcı sıcaklık ve ovalarda bulunan bataklıkların ürettiği sivrisineğin etkisi de büyüktür. Maraş – Bahçe yolu, Maraş – Gölbaşı – Malatya yolu ile Maraş- Antep yolunun yaz ve kış güzergâhları bulunmaktadır³⁵⁵. Ayrıca Maraş – Elbistan yolunun Ahır Dağı geçişi ile Kısık'tan sonra Elbistan'a giden yolun Hacınınoğlu ve İçme arasındaki kısmında yazlık ve kışlık yol geçişleri bulunmaktadır.

Maraş yöresi akarsularının yatakları eğimli olduğu gibi, rejimleri de düzensizdir. Kar erimleri ve yağmurların birleştiği dönemlerde akarsuların seviyesi yükselmekte yapılmış olan köprüleri ve yolları kısa sürede harap etmektedir.

Foto 1: Ceyhan Vadisi ve vadi yamacında Maraş – Elbistan yolundan görünüm

Selçuklu döneminde Maraş Yöresi ve çevresindeki şehir yerleşmelerinin dağılışı düzeni de yolların güzergâhı üzerinde belirleyici olmuştur. Tarih boyunca yolda giden büyük grupların ana hedefi kimi zamanlar bu yerleşmeleri ele geçirmek olmuştur. Şayet sahadaki tüm yerleşmeler aynı yönetim altındaysa bu defa güvenli geçiş bölgesi olarak kullanılmıştır. Kervanlar da zaten şehirlerarasında dolaşmaktadır. Şehirler idare merkezleri olduklarından ulaklar da şehirlerarasındaki en kısa yolları kullanmışlardır.

³⁵⁵ Emin Toroğlu & Yaşar Alparslan, *Kahramanmaraş'ın Tarihi Coğrafyasında Yollar*, Dulkadiroğlu Belediyesi Yayınları, Kahramanmaraş-2016. s: 14

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Selçuklu döneminde Maraş yöresi yolları genellikle sanat yapısı olmayan tabii yol, yani üzerinde yaya ve yüklü-yüksüz mekkârelerin (yük hayvanları) gidebileceği patika yol ve izlerden ibarettir (foto 1). Yöreden geçen uluslararası askeri ve ticari yollarda kaleler (foto 3) ve büyük kervansaraylar yer alırken, bu yolların üzerindeki nehirler taş köprülerle (foto 2) aşılmıştır. Türkler döneminde idari ara merkezlerini barındıran şehir ve kasaba yerleşmeleri arasındaki yollarda küçük hanlar bulunduğu gibi, bazen vakıf eserleri olan zaviyeler de yer almaktadır.

Foto 2: Maraş yöresi ulaşımında önemli tarihi Ceyhan Köprüsü

Foto 3: Çukurova'dan – İran'a kadar giden ticaret yolu üzerinde Geben Kalesi

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Selçuklu Döneminde Maraş Yöresi Ticaret (Kervan) Yolları

Selçuklu döneminde Maraş yöresinde ticaret yollarının istikametini belirleyen iki önemli merkez vardır. Bunlardan *birincisi*; yörenin hemen kuzeydoğusunda kurulan uluslararası fuar niteliği taşıyan Yabanlu Pazarı'dır. Anadolu çevresindeki tüm sahalardan buraya taşınan mallar yine buradan dağıtılmaktadır (Sümer, 1989). Halep – Maraş – Elbistan güzergahı ile Suriye ve Mısır malları, Irak – Malatya – Elbistan güzergahı üzerinden Irak malları, Erzincan – Sivas – Kayseri güzergahı üzerinden tüm İran Kafkas malları, Çukurova – Geben – Göksun güzergahından Venedik, Ceneviz ve Ermeni malları Yabanlu Pazarı'na taşınmaktadır.

İkincisi ise; Selçuklu döneminde Kilikya (Çukurova) yöresine hakim Tâbi Ermeni Baronlukları kontrolünde Akdeniz'deki Ayas (Layazzo/Laias) uluslararası ticaret limanıdır. Bu dönemde Ayas, Anadolu'da ticaret yolunun Akdeniz'e ulaştığı kenttir. Bu ticaret yolu Anadolu'dan İran'a, Orta Asya'ya ve Çin'e kadar uzanıyordu. Kargarlı'ya göre³⁵⁶; “*Kilikya Tâbi Ermeni Baronluğu Asya ticaretinin batıya açılan kilit noktası olmuştur. Özellikle Ermeni – Moğol anlaşması sonrasında Çin, Orta Asya, İran üzerinden gelen İpek ve baharat yolu Kilikya'ya muazzam bir servet akıtmıştır. Uzakdoğu'dan gelen mallar Cenevizli, Venedikli, Pisalı, Floransalı, Marsilyalı, Katalonyalı tacirler tarafından kapışılıyordu. Baharat, Hint okyanusu incileri, Dehkan Elmasları, santal (kokulu kök), Uzakdoğu ipekleri, Anadoludan ve İslam ülkelerinden gelen halı, kilim, pamuklu dokuma kumaşları, tafta, altın işlemeli brokar kumaşlar Kilikya'ya yağıyordu. Ermeniler ise aracılık yaparak bu malları altın fiyatına satarak zenginleşiyorlardı.*”

Selçuklu dönemindeki bu iki uluslararası ticaret merkezi Maraş yöresinden geçen ticaret yollarının istikametini belirlemiştir ki; bunlardan birincisi Halep'ten başlayıp, Dülük, Hades, Akçaderbent, Elbistan, Hurman, Kabaktepe Beli ve Kuruçay Beli üzerinden Yabanlu Pazarı'na giden kervan yoludur. İkincisi ise; Ayas iskelesinden başlayıp, Toprakkale, Bodrum Kale, Geben, Göksun, Yabanlu Pazarı, Sivas üzerinden doğuya doğru giden yol güzergâhıdır.

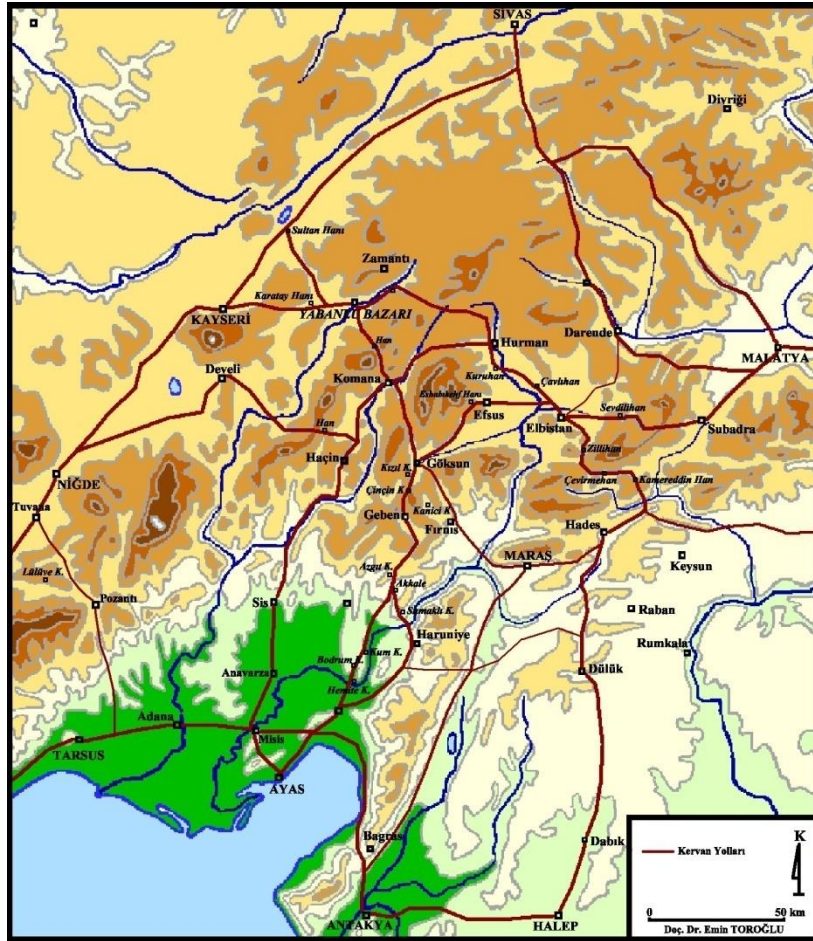
1- Halep – Yabanlu Pazarı Kervan Yolu; Halep'ten başlayıp, Haleparkı suyunu takiple Heylan, Dabık, Tilhabeş'ten sonra Sunpas suyunu takiple Ayntab, Dülük, Hades, Altınlıköprü'den geçerek Kamereddin Hanı, Çevirme Hanı, Nurhak Hanı Akçaderbent, Zillihan, Elbistan Çavlı Han, Kuru Han, Hurman Kale (şekil 3), Sarız, Komana, Kabaktepe Beli veya Kuruçay Beli'nden geçerek Yabanlu Pazarı'na ulaşmaktadır. Buradan Karatay Hanı üzerinden Kayseri'ye, Sultan Hanı üzerinden Sivas'a gidilmektedir. Bu yol güzergâhı Maraş yöresinde Selçuklu dönemi han ve köprüleri ile iyi takip edilebilmektedir. Bu yolun Göynük (Hades) geçişinin Bac-ı Rah vergisi 16 yüzyılda yılında 40000 akça³⁵⁷ olarak belirlenmiştir.

³⁵⁶ M. A. Kaşgarlı, *Kilikya Tâbi Ermeni Baronluğu Tarihi*, Kök Yayınları, Ankara-1990. s:115

³⁵⁷ Refet Yinanç & Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri (1563)*, Cilt I-II. Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayını No: 1, Ankara-1988.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

2 – *Ayas Limanı – Geben – Göksun'a Ulaşan ve Buradan Dağılan Kervan Yolları*; Bu yol Ayas (Yumurtalık) Limanı'ndan başlar. Toprakkale üzerinden Hemite Kalesi önünden Ceyhan nehrini geçer. Bodrum Kale'den sonra Andırın suyu vadisini takiple bir dizi kaleler zinciri dizisini geçtikten sonra Gaben Kalesi önünden Meryemçil belini aşır, Çiçin boğazından Göksun'a ulaşır. Göksun'dan sonra Malatya istikametine gidecekler doğuya dönerek Kanlıkavak, Afşin, Izgın, Elbistan, Gavuröreni, Sevdili hanı üzerinden Doğanşehir ve Akçadağ (Subadra) üzerinden Malatya istikametine geçmektedir. Göksun'dan Kayseri ve Sivas üzerine gidecekler Yalak düzlüğünden Kemer köyünden Şar'a ve oradan Kabaktepe veya Kuruçay Beli'ni aşarak Yabanlu Pazarı'na ulaşmaktadır. Maraş yöresinde Selçuklu dönemine ait bu ticaret yolu kaleler zinciri ile arazide iyi takip edilebilmektedir. Geben den geçen yolun 16. yüzyılda bac-ı râh vergisi 8950 akça³⁵⁸ olarak belirlenmiştir.

Şekil 3: Selçuklu Döneminde Maraş Çevresi Ticaret Yolları

³⁵⁸ İbrahim Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası 1526-1563*, Akçağ Yayınları, Ankara-2004.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Selçuklu Döneminde Maraş Yöresi Askeri Yolları

Askeri yollar bazı özellikleri ile ticaret yollarından ayrılırlar. Burada üzerinde durulması gereken konu bir yeri fetih için yapılan seferlerin yolları ile bir yeri savunma için hareket eden orduların yolları bazen bir birinden farklı olmaktadır. Ordu kuvvetinin hangi merkezden hareket ettiği de önemlidir.

1- I. Haçlı Ordusunun Maraş Üzerinden Antakya'ya Geçtiği Yol; 10 Eylül 1097'de Tangred ve Baudouin ayrı ayrı yollardan Toros geçitlerine doğru yürürken, ordunun ana kütlesi Kayseri'ye doğru yola çıkmıştı. Eylül ayının sonuna doğru Haçlılar Kayseri'ye vardılar (Gökhan, 2005). Kayseri'den ilerleyen Haçlı ordusu Ermenilerin yaşadığı ve Danişmentli Türklerinin kuşatma altında tuttıkları Komana (Placentia/Şar) şehrine yöneldiler. Bu haçlı ordusunun Kayseri'den Komana'ya geçişleri Roma ve Bizanslılar tarafından iyi bilinen Kuruçay belii üzerinden olmuştur. Danişmentli Türklerinin çekilmesi ile Komana'yı alan Haçlı ordusu Komana bölgesinden Maraş sınırına girerek bugünkü Yeşilkent (Yalak) üzerinden Göksun'a doğru ilerlemiştir (şekil 6). Üç gün Göksun'da kalan Haçlılar, Maraş'a kadar gidecekleri yol hazırlıkları için Ermenilerden bolca yiyecek ve erzak satın almışlardır. Bugün bile geçilmesi zor yollardan biri sayılan ve yaklaşık 100 kilometreyi bulan Göksun-Maraş arasını kat etmek için hareket eden Haçlı ordusu büyük engellerle karşılaşmışlardır. I. Haçlı ordusunun bu engellerle karşılaşmasının temel sebebi her nedense bilinen yolu kullanmamış olmasındandır. Onların, bir yandan engebeli araziyle diğer yandan da bölgede üslenen Türklerle mücadele etmeleri gerekiyordu. Göksun-Maraş arası Haçlıların Anadolu geçişi boyunca karşılaştıkları en zor yol olmuştur.

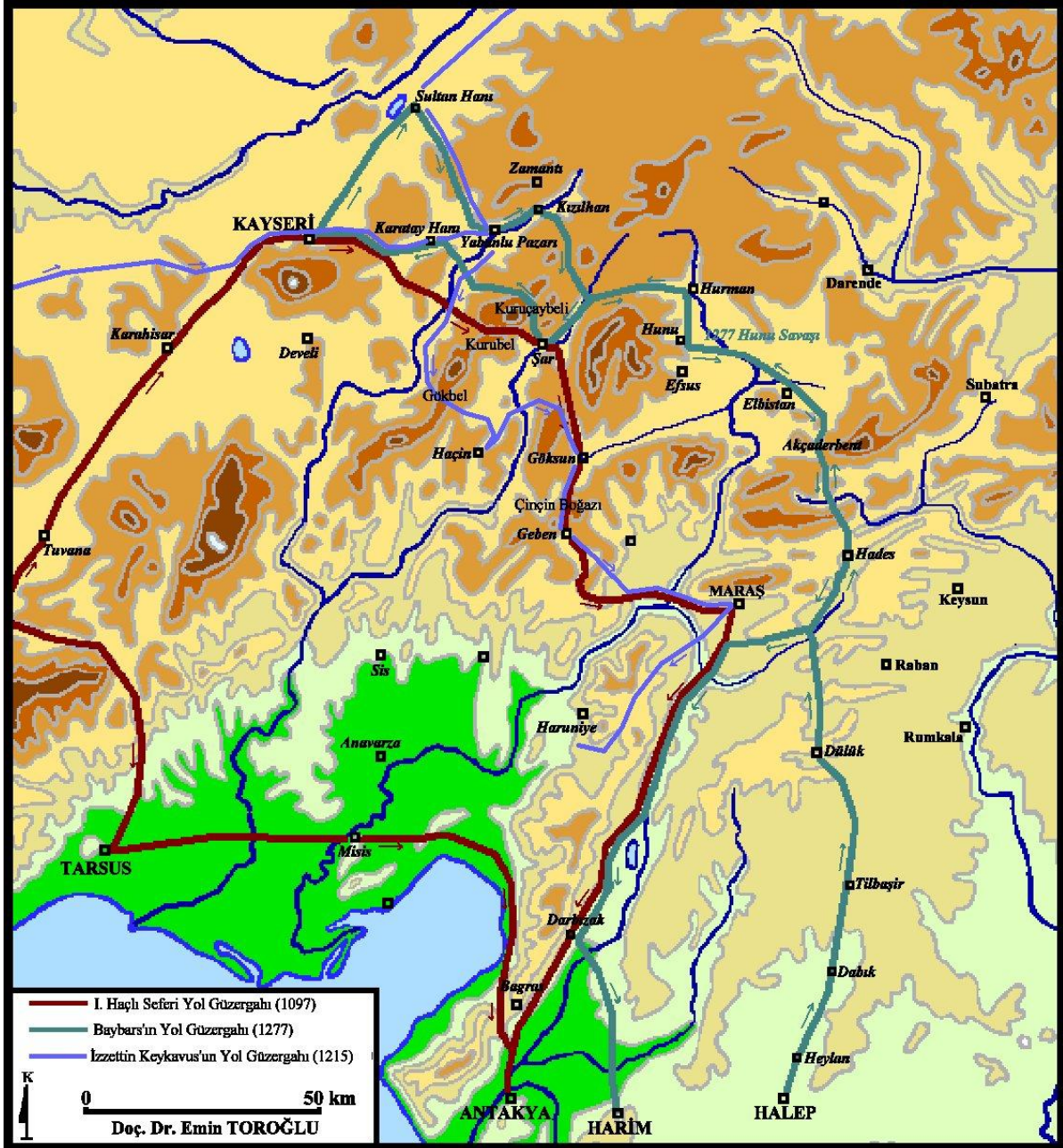
Haçlıların buradan geçişini tasvir eden Haçlı kaynaklarından alıntı yapan Runciman ve Gökhan³⁵⁹ şu bilgileri aktarmaktadır; *“Ekim ayı başlamış ve son bahar yağmurları yağıyordu. Anti-Toroslar olarak adlandırılan buradaki dağları aşmak zordu. Bölgeden geçen yol yılların ihmali yüzünden bozulmuştu. Yol kilometrelerce dik bayırlara tırmanan ve derin uçurumlar yanından geçen çamurlu bir patikadan ibaretti. Atlar birbirini ardından uçuruma yuvarlanıyor, birbirine bağlı yüklü hayvanlardan müteşekkil diziler olduğu gibi derinliklere gömülüyordu. Hiç kimse ata binmeye cesaret edemiyordu. Teçhizatlarının ağırlığı altında ezilerek sürüklenen şövalyeler silahlarını daha hafif mücehhez olanlara satmaya çalışıyorlar, çoğu zamanda güçsüz düşüp onları fırlatıp atıyorlardı. Bu dağlar Haçlılara Türklerin verdiği kayıplardan daha fazlasını verdirdiler. Anonim Haçlı Tarihi'ne göre³⁶⁰; Göksun'da konaklayan ana ordu oradan ayrıldıktan sonra öyle sarp ve yüksek lanetli bir dağ geçmeye çalıştı ki, ordudan hiç kimse dağ yolundan gitmeye cesaret edemedi. Atlar uçuruma ve yük hayvanları birbirleri üzerine düştüler. Şövalyeler korkularından ve talihsizliklerinden dolayı derin bir üzüntü ve ümitsizliğe kapıldılar ve kalkan, zırh, miğfer gibi değerli teçhizatlarını üç beş dinara satmaya çalıştılar. Silahları için alıcı bulamayanlar ise, silahlarını fırlatıp öyle devam ettiler. Ordu bu lanetli dağı geçerken Maraş adında bir şehre*

³⁵⁹ S. Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi I. Cilt (Çev. Fikret İşıltan). Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankar-1998. s:147, İlyas Gökhan, XIII. Yüzyılda Maraş. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2005, 13:191-222.

³⁶⁰ Ergin Ayan, Anonim Haçlı Tarihi. Selenge Yayınları, İstanbul. 2013. s:81

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

geldi. Halk haçlı ordusunu tanımak üzere şehirden çıkıp geldiklerinde çok sevinip, bir miktar yiyeceklerle bazı mallar getirdiler ve Ordu Maraş'ta Bohemund'u bekledi. Sonunda haçlı şövalyeleri, Suriye'nin başkenti, kraliyet şehri Antakya'nın bulunduğu vadiye girdi.

Şekil 4: Selçuklu döneminde Maraş çevresinde askeri amaçlı kullanılan yollar

Haçlıların Göksun ile Maraş arasındaki bu geçişi hangi güzergâh üzerinden yaptıklarına gelince; bu dönemde bilinen yol, Maraş – Eyerbel ve Tekir üzerinden geçen yoldur. Ancak haçlılar bilinen yoldan geçmediler.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Ermeni kılavuzların güvenli olarak belirteceği güzergâhın Ermenilerin elinde olması gerekir ki; Geben, bu dönemde Ermenilerin elinde bulunmaktadır. Dolayısıyla ordunun bölgeden geçeceği güzergâh; Çinçin boğazı, Geben, Sisne'den sonra Köşürge (Dolaman) Dağını Körsulu Çayı'nın Karasu boğazındaki yamacından geçerek Körsulu vadisine girer (şekil 4). Wilson³⁶¹ tarafından 1895 yılında tanımlanan yolun, buradaki güzergâhı dik yamaçlar ve uçurumlar üzerinden geçmektedir. Bu yoldan yük hayvanları ile dahi geçişin güç olduğu, sadece yaya olarak geçilebileceği belirtilmiştir. Hele yağmurlu bir havada bu vadiden geçiş o zamanın şartlarında anlatılanları gösterecek şekilde zahmetli olmaktadır.

Haçlı ordusu Maraş ovasını görünce rahatlamış ve Maraş'ta birkaç gün dinlenmişlerdir. Haçlı ordusu 15 Ekim 1097 yılında Maraş'tan hareket ederek Antakya'ya doğru yol almıştır. Burada tüm dönemler için alternatifsiz olan Maraş - Türkoğlu - Nurdağı – İslâhiye - Hassa ve Kırıkhan istikametindeki Amik çukurunu takip ederek ilerlemiş ve 20 Ekim'de Demirköprü üzerinden Antakya'ya ulaşmıştır.

2- Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus'un Haçin - Geben - Maraş Askeri Sefer Yolu; Anadolu Selçuklu Sultanı İzzeddin 612 (1215) senesinde kendi aleyhine çalışan Ermeni kralından oğ almak üzere Kayseri'ye gelerek bütün orduyu Yabanlupazarı (Pazerören) yaylağında topladı. Sultan Köstere (Tomarza) tarikiyle Gökri'ye gelerek ordugah kurdu. 612 senesi nihayetlerine doğru Ermeni memalikine dahil oldu. Sonra ovalar ve dağlar arasından bil mürur Haçin (Saimbeyli) kalesi önüne muvasalat eyledi. Şehr-i mezkûr üç gün mancılıklarla dövüldü. Mahsurlar aman talep ettiler ve kaleye Türk sancağı çekildi. Divan-ı bala naipleri kaleye girerek nüfus ve emlakı tahrir ettiler. Kaleye dizdar ve muhafız askerler ikame olundu. Badehu sultan Kanicin (Kâncin) (Çukurhisar kalesi) kalesi önüne gelerek muhasaraya başladı. Mancılıklar kuruldu. Bir müddet muhasaracan sonra ani bir taarruz ile kale zapt olundu. Buraya da naib nasb, dizdar ve asâkir ikame edildi. Sultan daha sonra Maraş'a gitti. Buradan tekrar ermeni memleketlerine giren Sultan İzzeddin birçok yerleri zapt ve yağma ederek 1216 (613) yılında Ermenilerle bir anlaşma yaparak Anadolu'ya döndü³⁶². Anadolu Selçuklu sulatı bu askeri seferinde Yabanlu Pazarı'nda topladığı ordusunu Tomarza (Gökri)'de topladıktan sonra Kurubel veya Gökbel geçidini kullanarak önce Sis (Kozan) yolu üzerindeki Haçin'i almış buradan sonra Göksun'a gelip Çinçin Boğazından geçerek Geben ve Çukurhisar kalelerini almış ve buradan Maraş'a geçmiştir. Maraş'tan sonra Ceyhan Vadisi kullanılarak Çukurova'ya geçtiği bildirilmekte ise de; tarihin hiçbir döneminde Maraş'tan Ceyhan Vadisini takip ederek Çukurova'ya giren bir yol olmamıştır. Burada en iyi bilinen yol Maraş – Deliçay vadisi – Hodu beli – Habel – Bahçe yoludur (şekil 4).

3- Sultan Baybars'ın geçtiği Askeri Yol; Memluklu Sultanı Baybars'ın Anadolu seferi, Türk araştırmacılar³⁶³ tarafından farklı kişilerce çalışılmıştır. Kaynaklara göre Sultan Baybars; Kahire'den hareketle

³⁶¹ Charles Wilson, *Handbook For Travellers In Asia Minor, Transcaucasia, Persia*, London-1895. s:271.

³⁶² Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri II*. Cilt (Haz: Refet Yinanç), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara-2014. s:32-33.

³⁶³ Faruk Sümer, *Yabanlu Pazarı*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul-1989. Ramazan Şeşen, *Sultan*

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Şam'a ve sonra Halep'e geldi. Buradan Haylan'a ve Ayıntab'a (Dülük) ulaştı. Buradan Antep-Pazarcık yolunu kullanarak Aksu çayını geçen Göynük – Hades yolunu kullandı. Hades Boğazı'ndan girerek Helete üzerinden Kanlıgeçit – Göksu – Tatarderesi yolunu kullanarak Akçaderbent'e geldi. Buradan sonra Elbistan-Afşin- Hunu yolunu kullandı. Hunu'da yapılan savaştan sonra Hurman üzerinden Sarız yolunu geçti. Dönemin şartlarında Sultan Baybars'ın Sarız'dan sonra kullandığı yol Kuruçay geçidi ya da Kurubel geçidi olmalıdır. Şayet Baybars bu seferinde Yedioluk ya da Kabaktepe geçidini kullansaydı, Zamantı kalesi yöneticisine haber göndermeye ihtiyaç hissetmezdi. Çünkü her iki geçidin Kayseri çıkışı Zamantı Kalesi'nin önünden geçmektedir. Diğer bir husus da Yabanlu Pazarı'ndan gidişte değil dönüşte geçilmiştir. Yani Sarız'ı bahsedilen geçitlerden geçip, Karatay Hanı'na ulaşıyorsa, Yabanlu Pazarı'ndan gidişte bahsedilirdi. Sarız tarafından Kayseri'ye doğru geçen ve Karatay Hanı'na ulaşan yol Kuruçay Geçidi'ni aşmaktadır. Bu geçitten giden yol Yabanlu Pazarı'na uğramadığı gibi, Roma döneminden beri kullanıldığı için üzerinde seferde bahsedilen köprüler ve hanlar da bulunmaktadır. Kayseri'den dönüş yolunda Yabanlu Pazarı'na uğramış olmaları ve geçtikleri süreyi de gözönünde bulundurursak geçtikleri geçit Kabaktepe – Sarız – Hurman – Hunu güzergâhı olmalıdır. Buradan sonraki yolu Hades'e kadar gidiş yolu ile aynıdır. Hades'ten sonra Harim'e Antakya yakınlarından girmiş olduğu tüm araştırmacıların ortak fikri olduğuna göre, ordusunu Maraş yakınlarından geçirerek Aksu Köprüsü'nden sonra Maraş - Antakya yol güzergâhını kullanarak Harim'e ulaştırmıştır (şekil 4).

Sonuç

Selçuklu Döneminde Maraş yöresi önemli askeri ve ticari yolların geçtiği bir saha olmuştur. Gerçekte Maraş yöresi coğrafyası yol geçişleri bakımından sıkıntılı bir sahadır. Ancak bahsedilen güzergâhlar Sulçuklu dönemi güç ve ticaret merkezi dağılımı bakımından zorunlu ve çoğunlukla güvenli ticaret ve askeri geçişler için alternatifsizdir. Gerek askeri seferler ve gerekse ticari kervanlar sıkıntısız, kısa ve güvenli yolları tercih etmişlerdir.

KAYNAKLAR

- ALPARSLAN, Y., YAKAR, S., 2009, Seyahatname, Şehir Tarihi ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş. Ukde Yayınları, Kahramanmaraş.
- AYAN, E., 2013, Anonim Haçlı Tarihi. Selenge Yayınları, İstanbul.
- B.O.A., 1999, 998 Numaralı Muhesebe-i Vialyet-i Diyar-ı Bekr ve Arab ve Zü'l-kadriye Defteri (937/1530). Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No:40, Ankara.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

- BAYKARA, T., 1990, Anadolu'nun Selçuklular Devrindeki Sosyal ve İktisadi Tarihi Üzerinde Araştırmalar. Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- BAYKARA, Y., 1988, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları No:86, Ankara.
- ÇETİN, C., 2013, Ulak, Yol, Durak: Anadolu Yollarında Padişah Postaları (Menzilhaneler). Hikmetevi Yayınları No:6, İstanbul.
- DEMİRKENT, I., 1997, Haçlı Seferleri. Dünya Yayıncılık, İstanbul.
- DEMİRKENT, I., 2014, Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıçarslan. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- EL-BELÂZURİ, 1987, Fütûhu'l-Büldân (Çev: Mustafa FAYDA). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları No:707, Ankara.
- ESKİKURT, A., 2014, Ortaçağ Anadolu Ticaret Yolları. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 33:15-40.
- GÖKHAN, İ., 2005, XIII. Yüzyılda Maraş. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13:191-222.
- GÖKHAN, İ., 2011, Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi. Ukde Yayınları, Kahramanmaraş.
- GÖKHAN, İ., 2013, Selçuklular Zamanında Maraş. Halim Ofset Marbaacılık, Kahramanmaraş.
- GÜNEL, G., 2010, Anadolu Selçuklu döneminde Anadolu'da İpek Yolu Kervansaraylar - Köprüler. Kebikeç Dergisi, 29:133-146.
- İLTER, İ., 1969, Tarihi Türk Hanları. Karayolları Genel Müdürlüğü Matbaası, Ankara.
- KAŞGARLI, M. A., 1990, Kilikya Tâbi Ermeni Baronluğu Tarihi, Kök Yayınları, Ankara.
- KİEPERT, R., 1908, Karte von Kleinasien, Maßstab:1:400 000. Dietrich Reimer Verlag, Berlin.
- KURT, Y., 2011, Çukurova Tarihinin Kaynakları V: 1563 Tarihli Kars-ı Maraş Sancağı Mufassal Tahrir Defteri. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- MÜDERRİSOĞLU, F., 1999, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Yolları ve Menzil Külliyesi", Osmanlı Ansiklopedisi, 10. Cilt, s.376-383, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- ÖZKARCI, M., 2007, Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Kahramanmaraş. Cilt I - II. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- RAMSAY, W.M., 1960, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası. (Çev. Mihri Pektaş), MEB Yayınları, İstanbul.
- RUNCİMAN, S., 1998, Haçlı Seferleri Tarihi I. Cilt (Çev. Fikret Işıltan). Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- SOLAK, İ., 2004, XVI. Asırda Maraş Kazâsı 1526-1563, Akçağ Yayınları, Ankara.
- SÜMER, F., 1989, Yabanlu Pazarı. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.
- ŞEŞEN, R., 2009, Sultan Baybars ve Devri (1260-1277). İslam Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı Yayınları No:26, İstanbul.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

- TAESCHNER, F., 2010, Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yol Ağı. (Çev: Nilüfer EPÇELİ), Bilge Kültür Sanat Yayın No:414, İstanbul.
- TOROĞLU, E.; ALPARSLAN, Y., 2016, Kahramanmaraş'ın Tarihi Coğrafyasında Yollar. Dulkadiroğlu Belediyesi, Maraş Kültür Tarih Yayınları Serisi No:6, Kahramanmaraş.
- TUNCER, O.C., 2007, Anadolu Kervan Yolları. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- WILSON, C., 1895, Handbook For Travellers in Asia Minor, Transcaucasia, Persia. John Murray, London.
- YINANÇ, M. H., 2013. Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri I. Cilt (Haz: Refet Yinanç), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- YINANÇ, M. H., 2014. Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri II. Cilt (Haz: Refet Yinanç), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- YINANÇ, R., ELİBÜYÜK, M., 1988, Maraş Tahrir Defteri (1563), Cilt I-II. Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi yayın No: 1, Ankara.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

I.MESUD'UN MARAŞ'I FETHİ

Yrd. Doç. Dr. Nermin Zahide AYDIN³⁶⁴

Özet

I. Mesud, Anadolu'da en uzun süre hüküm sürmüş Selçuklu Sultanı'dır. O, Emir Gazi'nin ölümünden sonra izlediği siyaset sayesinde Anadolu'da tekrar üstünlük kurmayı başardı. Fetih hareketi ile bölgesini genişletti. Türk-İslâm nüfuzunun Anadolu'da yayılması için çalıştı. Anadolu'yu Türkler için vatan hâline getirmek istedi. Bu nedenle Maraş'ın fethine önem verdi. Maraş tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapan bir şehirdi. Ayrıca önemli kavşak yolları arasında bulunmaktaydı. Türklerle Haçlılar arasında sık sık el değiştiren Maraş'a 1136 tarihinde Danişmendliler hâkim oldu. Fakat Bizans İmparatorunun Haçlılara yardım etmesi ile Maraş yeniden Hıristiyanların eline geçti. I. Mesud, 1138 yılında Keysun ve Maraş bölgesine geldi ve buraları yağmaladı. Ardından İmparator II. Ioannes Komnenos Maraş bölgesine geldi. II. Ioannes Komnenos kışı burada geçirdikten sonra İstanbul'a geri döndü. I. Mesud, hemen Maraş bölgesine hareket etti ve bazı köylerde yaşayan halkı esir aldı. Fakat Maraş Haçlıların elinde kaldı. 1141 tarihinde Danişmendli II. Muhammed b. Gazi Maraş bölgesine bir akın düzenledi. I. Mesud, Danişmendlilerin Anadolu'daki nüfuzuna son verdikten sonra, 1144 yılında Elbistan'ı, 1149 yılında da Maraş'ı aldı. Böylece Maraş ve çevresini Anadolu Selçuklularına bağladı. I. Mesud 1150 Keysun, Behisni, Raban ve Merzuban'ı ele geçirdi ve Maraş'ı II. Kılıçarslan'a verdi.

Anahtar Kelimeler: I. Mesud, Maraş, Selçuklular, Haçlılar.

THE CONQUEST TO MARAŞ OF I. MESUD

Abstract

I. Mesud, is Sultan of Seljuk who has reigned the longest time in Anatolia. After Emir Gazi had died, he managed to establish superiority in Anatolia again, thanks to himself politics. He extended his territory by conquest. He endeavored for extend of influence of Turk-İslam in Anatolia. He wanted to do a motherland for Turks to Anatolia. Thus he gave importance to conquest of Maraş. Throughout history Maraş hosted to several civilization. Also it was city that located between a major road intersection. In 1136 Danişments dominated to Maraş which was constantly changed between the Turks and Crusaders. But The Christians seized to Maraş again because of The Byzantin Emperor helped to them. In 1138, I. Mesud came to Keysun and Maraş and he has plundered this area. In the wake of, Emperor II. Ioannes Komnenos came to Maraş. After II. Ioannes Komnenos stayed during the winter, he returned to İstanbul again. I. Mesud moved to region of Maraş at once and he captured to inhabitants in some village. But Maraş remained in Crusaders. In 1141 with Danişmend II.

³⁶⁴ Kilis 7 Aralık Üniversitesi Muallim Rifat Eğitim Fakültesi Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı [nzhahideaydin@hotmail.com](mailto:nzahideaydin@hotmail.com).

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Muhammed b. Gazi attacked to region of Maraş. After I. Mesud finished to effect of Danishments in Anatolia, he has seized to Elbistan in 1144 and Maraş in 1149. Consequently he tied to Anatolian Seljuks to Maraş and its region. In 1150, I.Mesud has seized to Keysun, Behisni, Raban and Merzuban and he gave to Maraş to II. Kılıçarslan.

Key Words: I. Mesud, Maraş, Seljuks, Crusaders.

1.GİRİŞ

İslam tarihi kaynaklarına göre, Bizans sınır şehirleri anlamına gelen “suğur” bölgesi olarak adlandırılan Maraş³⁶⁵ coğrafi konumu itibarı ile önemli kavşak noktasında yer alan ve ticaret merkezi hizmetini gören bir şehirdi.³⁶⁶ Kışları ılık geçen şehirde sulanabilen topraklar oldukça verimliydi. Şehir; Malatya, Antep, Elbistan, Göksun, Kayseri, Kadirli, Kozan, Çukurova yönlerinden gelen kervanların uğrak yönleri üzerinde bulunmaktaydı. Gerek stratejik önemi, gerekse elverişli iklimi nedeni ile zengin bir şehir konumunda olan Maraş'ta³⁶⁷ Bizans İmparatorluğu döneminde büyük miktarda asker bulundurulmaktaydı.³⁶⁸

Araplar tarafından ilk kez 637/638'de alınan Maraş, 962 yılında Nikephoros Phokas tarafından Bizans İmparatorluğu'nun topraklarına dâhil edildi. Bizans İmparatorluğu'nun elinde olan Maraş sık sık el değiştirdi.³⁶⁹ Bizans İmparatoru Malazgirt Meydan Muharebesi'nde yenilince ülkesinin doğu sınırlarını koruması için Ermeni asıllı Phileretos'u görevlendirdi. Phileretos Maraş'ta bulunmakta ve kendisine verilen bölgeyi buradan idare etmekte idi. Phileretos, 1071-1080 tarihleri arasında Çukurova'dan Urfa'ya kadar olan sahada müstakil bir idare oluşturdu. Maraş ve idaresinde bulunan diğer şehirlere kendisine bağlı Ermeni asıllı bir komutan tayin etti. Sultan Alparslan, Malazgirt Zaferi'nden sonra huzuruna kabul ettiği komutanlara Anadolu'nun fethedilmesi görevini verdi.³⁷⁰ Emir Buldacı 1085'te Yukarı Ceyhan bölgesi, Elbistan, Göksun ve Raban'ı fethettikten sonra,³⁷¹ Maraş'ı 1086'da alarak³⁷² 1086-1097 tarihleri arasında Maraş ve Elbistan bölgesini içine alan bölgede bir beylik oluşturdu. 1097'ye kadar Türklerin elinde kalan Maraş bu tarihte Haçlıların istilasına uğradı.³⁷³ Bouillion'un kumandası altındaki³⁷⁴ Haçlılar, 15 Ekim 1097'de Maraş'ı işgal ettikten kısa bir süre sonra Maraş'ı Ermeni asıllı bir Bizans

³⁶⁵Mehmet Demirci, “İslam-Bizans Mücadelesinde Bir Serhat Şehri: Maraş”, **I.Kahramanmaraş Sempozyumu, 6-8 Mayıs**, İstanbul, 2005,s.319

³⁶⁶İsmail Altınöz, **Dulkadir Eyaletinin Kuruluşu ve Gelişmesi**, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş, 2009, ss.22

³⁶⁷Mehmet Ersan, **Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, XIX Dizi, S.21, Ankara, 2007, s.36

³⁶⁸Mükrimin Halil Yinanç, **Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013 s.17

³⁶⁹Mehmet Ersan, **Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler**, s.37

³⁷⁰İlyas Gökhan, “Selçuklular Zamanında Maraş Uç Beyliği ve Nusretüddin Hasan Bey”, 2008, s.112-118

³⁷¹Osman Turan, **Selçuklu Tarihi Araştırmaları**, TTK Yayınları, Ankara, 2014 s.118

³⁷²Resul Kescenli, “231 Numaralı Maraş Şeriye Sicili H.1325/M.1897-1898 Değerlendirme ve Transkripsiyon”, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş,1996, s.27

³⁷³İlyas Gökhan, “Selçuklular Zamanında Maraş Uç Beyliği ve Nusretüddin Hasan Bey”, **VII-XVI. Asırlarda Maraş Emirleri (Emir, Melik, Bey, Senyör, Beylerbeyi, Sancakbeyi)**, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş, 2008, s.112-118

³⁷⁴Kahramanmaraş İl Yıllığı, Kemal Matbaası, Adana, s.24.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

valisine terk ederek³⁷⁵ burada bir piskoposluk merkezi kurdular. Maraş'a, 1104 tarihinde Tell-başir senyörü Joscelin, 1108'de ise Antakya Haçlı Kontu Tankred hâkim oldu. Haçlılar, kısa bir süre sonra Elbistan'da küçük bir prenslik oluşturdular. 1105'de I.Kılıçarslan Elbistan'ı Haçlılardan aldıysa da 1107'de I.Kılıçarslan'ın ölümü üzerine³⁷⁶ Haçlılar Bohemond idaresinde Elbistan ve Ceyhan bölgesini işgal ettiler.³⁷⁷ Haçlı idaresi döneminde şehre Danişmendliler ve Selçuklular sefer düzenlediler. Kilikya Ermenileri de Maraş'ı Haçlılardan almak için çeşitli saldırılarda bulundular.³⁷⁸ Haçlılar zamanında nüfusu azalmış olan Maraş'ta³⁷⁹ 1104 yılında meydana gelen deprem bölgede 40 bin kişinin ölümüne sebep oldu.³⁸⁰

1. I.MESUD'UN TAHTA GEÇMESİ

Selçuklu sultanı I.Kılıçarslan'ın ölümünden sonra, bir süre istikrarsızlık yaşansa da I.Mesud izlediği akılcı siyaset sayesinde Anadolu'ya hâkim olmayı başardı. Tebaasının çoğu Rum'du ve Rumlar, iyi idare ve adaletinden dolatı onun idaresinde yaşamayı tercih ettiler.³⁸¹ Selçuklular döneminde Anadolu'da ilk imar çalışmaları onunla başladı.³⁸² İzlediği dikkatli siyaset sayesinde Selçuklu Devleti'nin tekrar eski gücünü kazanmasını sağladı. Türkler için Anadolu'yu güvenilir bir vatan haline getirmeye çalıştı. Bu nedenle özellikle Maraş'ın fethine önem verdi.

I.Mesud, kardeşi Şahinşah'ın boğdurulmasını emrettikten sonra tahta çıktı.³⁸³ Kayınpederi Danişment Gazi ile birlikte ittifak yaparak Malatya'yı kuşatmasına destek oldu.³⁸⁴ Fakat I.Mesud'un kardeşi Melik Arap 1125 tarihinde büyük bir ordu ile harekete geçerek Selçuklu tahtına sahip olmak istedi. I.Mesud kardeşi karşısında başarısızlığa uğrayınca İmparator II. Ioannes Komnenos'tan yardım istemek için İstanbul'a gitti. İmparatorun asker ve para yardımı alan I.Mesud, Anadolu'ya dönüp kayınpederi Emir Gazi ile birleşerek Melik Arap'ı mağlup etti.³⁸⁵ Bizanslıların Balkanlarda Peçenek ve Macarlarla savaşması I. Mesud ile kayınpederi Emir Gazi'nin şark işleri ile uğraşmasına müsaade etti. Diğer taraftan Türk hükümdarı Artuklu İl Gazi 1120'de Franklara karşı büyük bir kuvvetle taarruza geçerek Urfa'dan Keysun'a kadar olan bütün beldeleri istila etti. İl Gazi'nin yeğeni Belek, Elbistan ve Ceyhan bölgesini itaati altına aldı.³⁸⁶

³⁷⁵Maraş Emirleri, 2008: 12

³⁷⁶Ilyas Gökhan, "Selçuklular Zamanında Maraş Uç Beyliği ve Nusretüddin Hasan Bey", 2008, s.119-120

³⁷⁷Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2013 s.178

³⁷⁸Gökhan, "Selçuklular Zamanında Maraş Uç Beyliği ve Nusretüddin Hasan Bey", 2008, s.119-120

³⁷⁹Yaşar Baş, Rahmi Tekin, "**Maraş Vakıfları Dulkadirli ve Osmanlı Dönemi**", Bahçıvanlar Basım, Konya, 2007, s.31.

³⁸⁰ Maraş İl Yıllığı, s.25

³⁸¹Şeker, 2002: 37

³⁸²Mehmet Şeker, **Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999 s.44

³⁸³Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s.187-189

³⁸⁴Faruk Sümer, "Mesud I", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.29, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, Ankara, 2004, s.540

³⁸⁵Erdoğan Merçil, **Makaleler**, Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım, İstanbul, 2011, s.339

³⁸⁶Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s.187-189

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

I.Kılıçarslan, Malatya'yı aldıktan sonra Danişmendlileri çok zayıf duruma getirmişti. Fakat onun ölümünden sonra gerek siyasi istikrarsızlıktan gerekse Emir Gazi'nin müdahalesi yüzünden Danişmendliler gittikçe kuvvetlendiler. Emir Gazi, damadı I.Mesud'u tahta çıkardıktan sonra Selçukluları kendi nüfuzuna alarak müşterek bir siyaset izledi.³⁸⁷ 12. yüzyılın ikinci yarısı boyunca Danişmendliler, Selçukluların iktidar iddiasını zayıflatmaya çalıştılar.³⁸⁸

I.Mesud, kayınpederi Emir Gazi ile birlikte kardeşlerini bertaraf ettikten sonra Konya'da hüküm sürmeye başladı. Danişmend Emir Gazi, Malatya'dan Sakarya'ya kadar bütün Selçuklu beldelerini kendine bağladı. 1129 tarihinde Ermeni Prensi Thoros'un ölümünden faydalanmak isteyen Haçlılar, Bohemond kumandasında Kilikya'ya girdiler. Danişmedli hükümdarı bunun üzerine harekete geçti ve Anazarba'da meydana gelen muharebede Haçlılar yenildi. Thoros'un yerine geçen oğlu Leon da geçitleri tutarak Haçlılara zaiyat verdi.³⁸⁹

1132'de I.Mesud, Urfa Kontluğu üzerine yürüdü ve Gerasun Kalesi'ni kuşattı fakat kısa bir süre sonra Anadolu'ya döndü. Ermeni baronlarından Stefan, Kilikya'dan hareketle Maraş surları önüne kadar gelerek şehre girdi. Şehre giren askerler Hıristiyanların evlerinde saklandılar. Sabah vakti Ermeniler buldukları evlerden çıkıp, henüz uykuda bulunan Türkler üzerine baskın yaparak kadın ve çocukları esir etmeye başladılar. Daha sonra şehri ateşe vererek yanlarında birçok mal alarak şehri terk ettiler. Ertesi yıl yani 1133'te Melik Gazi, Maraş'a gelerek şehrin tamir ve inşasını gerçekleştirdi. Fakat şehirde kalan Hıristiyanlara dokunmadı. Ayrıca firari Ermenilerden geri dönenlere emlak ve arazilerinin iadesini emretti. Bununla beraber kendi hemcinslerine yardım ettiklerinden dolayı birçoklarını da cezalandırdı.³⁹⁰

2. I. MESUD'UN MARAŞ'I FETHİ

Selçuklu Devleti yöneticilerinin amacı, bir yandan Haçlılar'a ve Bizans'a karşı yerleştikleri toprakları korumak, diğer yandan da siyasi birliği canlandırmaktı³⁹¹ Danişmendli Emir Gazi ölünce 1134 tarihinde yerine oğlu Melik Muhammed geçti.³⁹² Melik Muhammed ile I.Mesud arasında Selçuklu Danişmendli ittifakı başladı.³⁹³ Haçlı Seferleri'nin başladığı devir Anadolu Selçukluları için karışık bir dönemdi. Fakat Sultan I.Mesud, Danişmentlilerle birleşerek duruma hâkim oldu. I.Mesud, tedbiri elden bırakmayarak bir müddet Danişmentlilere tabi gibi görünse de daha sonra amacına ulaşmak için harekete geçti.³⁹⁴

³⁸⁷ Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s.194-196

³⁸⁸ V Gordlevski, **Anadolu Selçuklu Devleti**, Onur Yayınları, Ankara, 1988 s.50

³⁸⁹ Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s.194-196

³⁹⁰ Mükrimin Halil Yinanç, Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I, s.247-248

³⁹¹ Mehmet Şeker, **Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayat**, Ötüken Neşriyat, 2011, s.49.

³⁹² A. Sevim, E, Merçil (1995), **Selçuklu Devletleri Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995, s.438

³⁹³ Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, 2013, s.199

³⁹⁴ Mehmet Şeker, Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması, 1999, s.44

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Danışmendli Meliki Muhammed 1136'dan 1138'e kadar devam eden seferlerinde Maraş tarafını Haçlılardan aldığı gibi Elbistan'ı da ele geçirdi.³⁹⁵ 1136 tarihinde İmadettin Zengi'nin Halep Valisi Emir Seyfeddin Savar, Lazkiye bölgesine yaptığı ani baskından sonra kuzeye doğru hareket ederek Keysun ve Maraş bölgesine geldi ve bol miktarda ganimetle döndü. Keysun bölgesi aynı tarihte Urfa Kontu Joscelin'in Gerger'den attığı Ermeni Gabriel ile Afşin adında bir Türk beyinin akınına da maruz kaldı.³⁹⁶ Melik Muhammed, 1136'da Haçlılar ile Ermeniler arasında başlayan savaştan faydalanarak ordusuyla Maraş'a girdi. Düşman köy ve manastırlarını yakarak Keysun'u (Göksun) ele geçirdi.³⁹⁷ Şehre karşı karargâh kurarak altı gün bekledi. Fakat kaleye karşı herhangi bir saldırıda bulunmadı. Yalnız orada bulunan nehrin suyunu kesmek, bahçeleri bozmak, akınlar yapmak ve ganimet biriktirmekle meşgul oldu. Şehir halkı ise her an yapılacak saldırıyı beklemekten bezgin hale düştü.³⁹⁸ Kont Boudin, İmparator II. Ioannes'ten yardım istedi. Melik Muhammed, İmparatorun büyük bir ordu ile harekete geçtiğini öğrenince geri çekildi. İmparator yol üzerinde I.Mesud'a ait olan yerleri yaktı. İmparator II.Ioannes, Suriye'yi almak için harekete geçtiğinde I.Mesud, Adana bölgesini istila edip, halkın bir bölümünü kendi memleketine götürdü.³⁹⁹ Selçuklu sultanı tarafından sıkıştırılan Haçlı ve Ermenilerden artık yardım ve destek alamayan II.Ioannes, I.Mesud ile bir anlaşma yapmak zorunda kaldı.⁴⁰⁰ I.Mesud, Bizans İmparatorluğu ile mücadele ederken Melik Muhammed ise kardeşi Aynuddevle ile mücadele ederek Elbistan ve Ceyhan bölgesini zapt etti. Melik Muhammed'in bu seferi Türklerin Haçlılara ait olan Göksun'a kadar akın yapmalarına izin verdi. I.Mesud 1138'de Haçlılara ait Maraş bölgesine girerek düşman köylerini yaktı ve halkını esir aldı.⁴⁰¹

Çukurova'ya kadar gelen imparator II. Ioannes, önce Maraş bölgesine girdi ve buradan güneye doğru ilerledi. Bizans İmparatoruna bu seferinde Urfa Kontu II. Joscelin rehberlik etti. İmparator II. Ioannes, ordusunun bir kısmını I.Mesud'un üzerine gönderdi ise de O, imparatorun bölgeye geri dönüşünden önce buradan ayrılmıştı. Maraş'a gelmiş olan imparator kışı burada geçirdikten sonra İstanbul'a geri döndü. I.Mesud, imparatorun dönüşü sonrası Maraş bölgesine girerek bazı köyleri yakıp yıktı ve halkını esir aldı.⁴⁰² Bizans İmparatorunun Haçlılara verdiği destekle bölge yeniden onların eline geçti.⁴⁰³

1141'de Danışmentli Emiri Muhammed, Haçlılar'a ait olan Maraş bölgesine bir akın düzenledi. Maraş topraklarına girip bir kale fethetti ve Haçlıların kendine ait olan memleketlerde yaptıklarına karşılık olmak üzere halkını esir aldı.⁴⁰⁴ 1142'de Elbistan mıntıkasına girerek yerli Hıristiyan ahalinin mallarını gasp eden Haçlılar,

³⁹⁵İlyas Gökhan, "Selçuklular Zamanında Maraş Uç Beyliği ve Nusretüddin Hasan Bey" 2008, s.121-122

³⁹⁶Mehmet Ersan, Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler, 2007, s.71

³⁹⁷Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, 2013, s.200

³⁹⁸Mehmet Ersan, Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler, 2007, s.44

³⁹⁹Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, 2013, s.201

⁴⁰⁰A, Sevim, E, Merçil, Selçuklu Devletleri Tarihi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995, s.439

⁴⁰¹Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, 2013, s.199-201

⁴⁰²Kaya, 2008: 116-117

⁴⁰³İlyas Gökhan, "Selçuklular Zamanında Maraş Uç Beyliği ve Nusretüddin Hasan Bey", 2008, s.122

⁴⁰⁴Kaya, 2008: 117

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Türklerin bir kısmını tutsak olarak götürdüler. Bu gelişme üzerine Hanzir'den hareket eden ve Haçlılar'ı cezalandırmak isteyen bir Türk birliği Haçlılar'ın baskınına uğradı.⁴⁰⁵

Danışmendli Melik Muhammed'in 1143'te ölümünden sonra⁴⁰⁶ I.Mesud, kardeşler arasında çıkan anlaşmazlıkta Melik Muhammed'in varisi Zünnun'u destekledi.⁴⁰⁷ I.Mesud ve Zünnun'a karşı bir anlaşma yapan Melik Muhammed'in kardeşi Aynuddevle Elbistan ve Yukarı Ceyhan'ı aldı. I.Mesud buna karşı koymak için 1143'te Malatya'yı kuşattı. 1144'te ise Aynuddevle'nin ele geçirdiği Elbistan ve Ceyhan'ı ilhak ederek⁴⁰⁸ büyük oğlu II. Kılıçarslan'ı Elbistan Meliki tayin etti.⁴⁰⁹ I.Mesud, Malatya'yı tekrar kuşatsa da İmparator Manuel'in Selçuklu ülkesine doğru geldiğini duyunca 1144'te tekrar geri çekilmek zorunda kaldı. Manuel'in hastalanarak İstanbul'a dönmesi üzerine Bizans İmparatorluğu'nun Kilikya ve Suriye ile münasebetlerini kesmek için Brakena Kalesi'ni fethetti.⁴¹⁰

1144'te Urfa Kontluğu ortadan kalkması üzerine Avrupa devletleri büyük bir Haçlı Seferi'ne hazırlandı.⁴¹¹ Anadolu'da Türklerin ilerlemesi Avrupa'yı endişelendirdi.⁴¹² I. Mesud, Maraş ve Göksun'u Haçlılardan almak üzere harekete geçtiğinde, Bizans İmparatoru I.Manuel Komnenos'un Konya üzerine hareket ettiği haberini aldı ve geri döndü. Sultan I.Mesud 1147-1148 yılları arasında Anadolu'dan geçmeye çalışan İkinci Haçlı Seferi ordularına ağır darbeler indirdi.⁴¹³ Sultan I.Mesud'un, Konya önünde Bizans ordusunu mağlup etmesi ve Haçlı ordularını imha etmesi Sultanın kudretini çok yükseltti. Bu büyük zaferleri dolayısı ile Bağdat Halifesi Selçuk Sultanına hil'at ve sancak gibi hâkimiyet alametleri gönderdi.⁴¹⁴

Son Maraş senyörü, Antakya'da Nureddin Zengi tarafından öldürülünce Selçuklu Sultanı I.Mesud 1149'da Maraş'ı fethetmek için harekete geçti.⁴¹⁵ I.Mesud emrindeki kuvvetlerin yanı sıra Artukluların ve Zengilerin desteğini alarak⁴¹⁶ 1149 yılında Maraş'a geldi ve şehri kısa süren bir kuşatmadan sonra Haçlıların elinden teslim aldı. Yapılan antlaşmaya göre şehirdeki Haçlılara Antakya'ya göç etme izni verildi.⁴¹⁷ Fakat Haçlıların büyük çoğunluğu yolda Türkmenler tarafından öldürüldü.⁴¹⁸

⁴⁰⁵Mehmet Ersan, Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler, 2007, s.44

⁴⁰⁶Osman Turan, **Selçuklular ve İslamiyet**, Ötüken Neşriyat, Ankara, 2010, S.62

⁴⁰⁷Ali Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, Tor Ofset, Ankara, 2000, s.123

⁴⁰⁸Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, 2010, s.206

⁴⁰⁹Ali Sevim, Yaşar Yücel, **Türkiye Tarihi, Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi**, TTK Basımevi, Ankara, 1989, s.130

⁴¹⁰Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, 2013, s.204-206

⁴¹¹Şeker, 1999, s.44

⁴¹²Besim Atalay, **Maraş Tarihi ve Coğrafyası**, İstanbul Matbai Amire, İstanbul, 1339, s.37

⁴¹³ Maraş Emirleri, 2008: 12

⁴¹⁴Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, 1969, s.223

⁴¹⁵Maraş Emirleri, 2008: 12

⁴¹⁶ Kaya, **I.Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)**, TTK Yayınları, Ankara, 2006, s.9

⁴¹⁷Yurt Ansiklopedisi, "Kahramanmaraş Maddesi", Anadolu Yayıncılık, C.8, İstanbul, 1982, s.5659

⁴¹⁸Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, 2013, s.213

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Urfa Haçlı Kontu Joscelin, Renaud'u kurtarmak için hiçbir girişimde bulunmadığı gibi mevcut durumdan istifade etmek ümidi ile Maraş'a saldırdı. Şehre girdiyse de I.Mesud'un da şehre yaklaştığı haberi üzerine istiladan vazgeçti, bir miktar muhafız kuvvet bırakarak çekildi. Şehir halkı hayatlarına dokunulmaması şartıyla Selçuklulara teslim oldu. I.Mesud, Joscelin'i Tell-Başir yakınlarına kadar kovaladı. Fakat Haçlı takviye kuvvetlerinin yaklaştığı haberi geldiği gibi, Nureddin de ne de olsa kendisinin himayesinde olan Joscelin'in ülkesini Selçuklular'a kaptırmasını istemiyordu. Bundan dolayı I.Mesud geri çekilmeyi uygun buldu.⁴¹⁹ Haçlıların 15 Ekim 1097 tarihinde Maraş'ı işgal etmeleri ile başlayan Maraş Senyörlüğü 1149 tarihinde Selçuklu Sultanı I.Mesud'un şehri fethetmesi ile sona erdi.⁴²⁰ Maraş'ın fethi sonrası aldığı esirlerle beraber geri dönen Sultan I.Mesud, 1150'de Keysun istikametine sefere çıktı. 22 Mayıs sonrası gerçekleştirilen bu seferde Keysun halkının bir kısmı, Türklerin büyük kuvvetini görünce kaçtılar. Daha sonra Psikopos Mar İoannes'i Sultan I.Mesud'un yanına göndererek şehirde bulunan Haçlılar'ın sağ salim Ayntab'a gönderilmesi hususunda anlaşılabilir. Sultan I.Mesud daha sonra Keysun, Behisni, Raban ve Merzuban'ı ele geçirerek bu beldelerin⁴²¹ müdafaa ve muhafazasını oğlu Kılıçarslan'a vererek 1150-1151 tarihinde Konya'ya gitti.⁴²² I.Mesud 1156 yılında öldü.⁴²³ Şehir, 1156'da II. Kılıçarslan'ın idaresi altında iken Ermeni Prens Stepan tarafından yakıldı.⁴²⁴

3.SONUÇ

I.Kılıçarslan'ın ölümünden sonra yaşanan istikrarsızlıktan yararlanmak isteyen Bizanslılar Anadolu'ya tekrar sahip olmak istediler. I.Kılıçarslan'ın oğlu I.Mesud, Selçukluların tekrar güçlenmesini sağlamak ve Anadolu'yu güvenli bir vatan toprağı haline getirmek için akıllı bir siyaset izledi. Danışmendlilerle ittifak yaparak zaman içerisinde Selçukluların güçlenmesi için çalıştı. Bir yandan da Anadolu'da fetih hareketlerine başladı.

Maraş, taşıdığı stratejik önemi nedeni ile tarih boyunca birçok millet tarafından saldırıya maruz kaldı. Önemli kavşak yolları arasında yer almasının yanı sıra canlı bir ticarete sahip olması ve elverişli iklimi şehrin cazibesini arttırdı. I.Mesud amacını gerçekleştirmek için Kilikya Ermenilerine ait birçok şehir ve kaleyi fethetti. Haçlılardan ise Maraş, Behisni, Keysun, Antep, Deluk ve Raban'ı ele geçirdi. 1155'te vefatından önce Selçukluları Anadolu'da üstün bir konuma getirdi.

⁴¹⁹Mükrimin Halil Yinanç, Selim Kaya, "Maraş Emirleri", VII-XVI. Asırlarda Maraş Emirleri (Emir, Melik, Bey, Senyör, Beylerbeyi, Sancakbeyi), Ukde Yayınları, 2008: 31,32.

⁴²⁰İlyas Gökhan, "Maraş Haçlı Senyörlüğü", VII-XVI. Asırlarda Maraş Emirleri (Emir, Melik, Bey, Senyör, Beylerbeyi, Sancakbeyi), Ukde Yayınları, Kahramanmaraş, 2008, s.78

⁴²¹Kaya, 2008: 119

⁴²²Yinanç, Kaya, 2008: 32

⁴²³Nuri Yavuz, Anadolu'da Beylikler Dönemi Siyasi Tarih ve Kültür, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara,2003,s.X.

⁴²⁴Değişimin Simgelendiği Kent Kahramanmaraş:49

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

KAYNAKÇA

- ALTINÖZ, İ., (2009), Dulkadir Eyaletinin Kuruluşu ve Gelişmesi, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş.
- ATALAY, B., (1339), Maraş Tarihi ve Coğrafyası, İstanbul Matbai Amire, İstanbul.
- BAŞ, Y., TEKİN R., (2007), Maraş Vakıfları (Dulkadirli ve Osmanlı Dönemi), Bahçıvanlar Basım, Konya.
- Değişimin Simgelendiği Kent Kahramanmaraş, Creative Yayıncılık, İstanbul.
- DEMİRCİ, M., (2005), “İslam-Bizans Mücadelesinde Bir Serhat Şehri: Maraş”, I.Kahramanmaraş Sempozyumu, 6-8 Mayıs, ss.319-331, Maraşder-Kahramanmaraş Belediyesi, İstanbul.
- ERSAN, M., (2007), Selçuklular Zamanında Anadolu’da Ermeniler, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, XIX Dizi, S.21, Ankara.
- GORDLEVSKİ, V., (1988), Anadolu Selçuklu Devleti, Onur Yayınları, Ankara.
- İ. GÖKHAN, (2008), “Selçuklular Zamanında Maraş Uç Beyliği ve Nusretüddin Hasan Bey”, VII-XVI. Asırlarda Maraş Emirleri (Emir, Melik, Bey, Senyör, Beylerbeyi, Sancakbeyi), Ukde Yayınları, Kahramanmaraş.
- İ. GÖKHAN, (2008), “Maraş Haçlı Senyörlüğü”, VII-XVI. Asırlarda Maraş Emirleri (Emir, Melik, Bey, Senyör, Beylerbeyi, Sancakbeyi), Ukde Yayınları, Kahramanmaraş.
- Kahramanmaraş İl Yıllığı, Kemal Matbaası, Adana,
- KAYA, S.,(2006), I.Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211), TTK Yayınları, Ankara.
- MERÇİL, E., (2011), Makaleler, Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım, İstanbul.
- SEVİM, A., MERÇİL, E., (1995), Selçuklu Devletleri Tarihi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- SEVİM, A., YÜCEL Y., (1989), Türkiye Tarihi, Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi, TTK Basımevi, Ankara.
- SEVİM A., (2000), Anadolu’nun Fethi Selçuklular Dönemi, Tor Ofset, Ankara.
- SÜMER, F., (2004), “Mesud I”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.29, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, Ankara
- ŞEKER, M., (1999), Fetihlerle Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşması, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- ŞEKER, M., (2011), Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşması, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- TURAN, O., (2010), Selçuklular ve İslamiyet, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- TURAN, O., (2013), Selçuklular Zamanında Türkiye, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- TURAN, O., (2014), Selçuklu Tarihi Araştırmaları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- YAVUZ, N.,(2003), Anadolu’da Beylikler Dönemi Siyasi Tarih ve Kültür, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.
- YİNANÇ, M. H., (2013), Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- YİNANÇ, M.H, KAYA, S., (2008), “Maraş Emirleri”, VII-XVI. Asırlarda Maraş Emirleri (Emir, Melik, Bey, Senyör, Beylerbeyi, Sancakbeyi), Ukde Yayınları, Kahramanmaraş.
- Yurt Ansiklopedisi (1982), Kahramanmaraş Maddesi, Anadolu Yayıncılık.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

MOĞOL İSTİLASI VE İLHANLILAR DÖNEMİNDE MARAŞ BÖLGESİ

Mustafa AKKUŞ*

Özet

Dünya tarihinde derin izler bırakan Moğol istilasının, Anadolu'nun her köşesinde büyük etkileri olmuştur. Özellikle Anadolu'nun doğusunda istilanın getirdiği büyük yıkım daha fazla hissedilmiş, bölgedeki birçok şehir gibi Maraş ve çevresinde derin acılar yaşanmıştır. Konumu itibariyle stratejik bir bölgede olan ve geçiş güzergâhı üzerinde bulunarak büyük önem taşıyan Maraş, gerek istila döneminde gerekse İlhanlı hâkimiyeti döneminde hem Anadolu'ya gelen hem de Memluk topraklarına saldıran Moğolların uğrak yeri haline gelmiştir. Moğolların en büyük düşman olarak gördükleri Memlûklere karşı taarruz ve saldırıları için bölge bir geçiş güzergâhı olduğu gibi, Memlûk saldırılarına karşı da tampon görevi görmüştür. Moğol İstilasının ortaya çıkardığı kaos döneminde Ağaçerilerin ayaklanarak bölgede estirdikleri terör havası Maraş halkında büyük acılara sebep olmuştur. Ermeniler 1258 yılında Moğolların desteğiyle Maraş'ı işgal etmiş, Maraş çevresi de Moğol-Memluk mücadelesine sahne olmuştur.

Bu bildirimizde Moğol Tahakkümü Döneminde Maraş bölgesini İstila ve İlhanlı hâkimiyeti dönemi olarak iki kısımda ele alacağız. İstila döneminde Moğolların bölgeye gelişi, istilanın getirdiği buhran ve karışıklıkta Selçuklu ailesi arasındaki taht mücadelelerinde Maraş'ın konumu ve etkisine değinilecektir. Baycu Noyan'ın bölgedeki faaliyetleri, Yasavur Noyan'ın Maraş ve çevresinde yaptığı yağma, talan ve zulümler anlatılacaktır. Ayrıca İstila döneminde Moğollara karşı mücadelede bölgeyi ele geçiren Ali Bahadır'ın faaliyetleri ile istilayla gelen kaos ortamından istifade eden Ağaçeriler'in bölgede büyük etki ve sonuçlar doğuran tutumları ele alınacaktır. İkinci kısımda da Ermeni hâkimiyetine girdiği dönemde İlhanlıların bölgedeki faaliyetleri ve Ermenilere bölge hâkimiyetindeki yardımları izah edilecektir. Bu dönemde ön plana çıkan, Maraş ve çevresinde büyük tahriplere neden olan İlhanlı-Memluk mücadelesine değinilecektir. Bölge sık sık Memluk taarruzlarına hedef olurken diğer taraftan bölge halkına hayatı zindan ettiren Moğolların bölgedeki valisi olan Araksun Noyan'ın tutumu anlatılacaktır. Baybars'ın Anadolu seferi ve Elbistan Ovasında yaşananlar bölgedeki Moğol tahakkümünü iyice artırmış, Halep Türkmenlerinin taarruzları ve isyanları ile bölgenin tahribatını daha da arttırdığı faaliyetleri zikredilecektir.

Anahtar Kelimeler: Maraş, Moğollar, Selçuklular, İlhanlılar, Memlukler,

Mongol Invasion and The Region Of Maraş During Ilkhanids Era

Abstract

* Yard. Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, makkus@konya.edu.tr

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

The Mongol Invasion which left far-reaching effects on world history had immense impact on all over the Anatolia as well. The destruction of Mongols was particularly visible in the southern part of the Anatolia and Maraş also suffered many grievances like other cities in the vicinity. Maraş with a strategical location which is on a transition route turned out to be a significant point both during the invasion period and the Ilkhanids rule for the Mongols whose targets are either Anatolia or Mamluk territories. The region as a transit route between Mongols and Mamluks for assaults and attacks against each other was also a buffer zone. When the chaos of Mongol Invasion arose, the insurgency of Ağaçeris inflicted huge sufferings over the people of Maraş. Armenians invaded Maraş in 1258 with the support of Mongols and the vicinity of Maraş was a battleground.

This papers regards the region of Maraş during Mongol Opression within two periods, the Invasion and the Ilkhanids Hegemony. The Invasion period includes the arrival of Mongols to the region and the turmoil within Seljuk dynasty over the reign ans the effects of Maraş during this period. The activities of Baycu Noyan in the region, plunder, oppression and looting by Yasavur Noyan around Maraş are to be considered. Besides, the activities of Ali Bahadır who captured the area during the given period and the stance of Ağaçeris whose impact over the region was immensely felt are also regarded. The second part attempts to explain the actions of Ilkhanids in the region after the Mongol Invasion and their aid to Armenians about the hegemony in the region. The Ilkhanids-Mamluk rivalry which wreaked havoc in Maraş and its vicinity is also clarified. While the region was targeted frequently by Mamluk assaults, the policies of Araksun Noyan, the Mongol governor of the region, whose oppressive attitude was well-known, is to be considered as well. The Anatolian campaign of Baybars and the developments in the Elbistan field boosted the Mongol hegemony in the region and the attacks and rebellions of Halep Turkmens increased the destruction additionally.

Keywords: Maraş, Mongols, Seljuks, Ilkhanids, Mamluks

Giriş

XIII. yüzyıl dünya tarihini yeniden şekillendiren Moğolların lideri Cengiz Han, bir dünya gücü haline getirdiği Moğol ordusu ile Çin'i istila edip, Uygurlar ve Karahıtayları kendisine tabi kıldıktan sonra İslam dünyası ile karşı karşıya kalmış, İslam dünyası için kâbusa dönen başta Harzemşahlarla başlayan, zamanla Abbasi toprakları ve Anadolu'yu da içine alan Moğol İstilasını başlatmıştır.⁴²⁵ Cengiz Han 1227 yılındaki ölümüne kadar ömrünü İslam dünyasının o dönemde en büyük devleti sayılan Harzemşahlar ülkesini istilayla geçirmiştir.

Ögedey Han döneminde (1229-1241) ünlü Moğol komutanı Çurmagon Noyan, kırk bin kişilik bir kuvvetle İran'ı geçerek, Baycu, Yake, Melikşah ve Yasavur (Yisa'ur) isimli tümen beyleri ile Celaleddin

⁴²⁵ İslam dünyasına yönelik Moğol istilasının başlaması ve Abbasi Halifeliğini yok etmesiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. H. Ahmet Özdemir, *Moğol İstilas ve Abbasi Devletinin Yıkılışı*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), İstanbul, 1997, s.29-228.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Harzemşah'ı ortadan kaldırmak için görevlendirilmiştir.⁴²⁶ Çurmagun Noyan, Celaleddin Harzemşah'ın peşine düşmüş, Amid dolaylarında Harzemşah ordusunu dağıtarak Celalettin'in Silvan dağlarında öldürülmesiyle de Harzemşahlar Devleti son bulmuştur. (15 Ağustos 1231)⁴²⁷ Çurmagun Noyan Azerbaycan'ı alıp karargâhını Muğan ovasına kurduktan sonra Ermeni ve Gürcüleri itaat altına almasıyla da bu esnada Ortadoğu'nun en kuvvetli devleti olarak görülen Anadolu Selçuklu Devleti'nin sınırlarına dayanmıştır.

Anadolu'nun istilası Azerbaycan'daki Moğol kuvvetlerinin başına Çurmagun Noyan'ın rahatsızlığı üzerine yerine Sinüit boyundan Baycu Kurçî'nin 1242 yılında tayin edilmesi ile başlamıştır.⁴²⁸ Baycu Noyan aynı yıl Anadolu'ya saldırıp Erzurum'u işgal ederek büyük bir yağma ve katliam yapıp şehri harabeye çevirdikten sonra Mugan'daki karargâhına dönmüştür. Ancak asıl istila 1243 yılında Köseadağ yenilgisiyle yaşanmıştır. İstila döneminde Baycu Noyan idaresindeki Moğolların Maraş bölgesi sınırlarına ilk girişleri Sivas ve Kayseri'nin zapt edilmesi olayıdır. Böylece Köseadağ'la başlayarak Hulâgü Han'ın bölgeye gelişi ve İlhanlı Devletinin kuruluşuna kadar devam eden İstila süreci başlamış oldu.

Moğol İstilas Döneminde Maraş ve Çevresi (1243-1258)

İslam Dünyasına karşı başlayan Moğol istilasının Anadolu sınırlarına dayandığı XIII. yüzyılın ikinci çeyreğinde Anadolu Selçuklu Devleti, Orta Doğu'nun en kuvvetli devleti olarak görülüyordu. Devletin başında bulunan ve Moğol selinin er geç kendi sınırlarına da ulaşacağını düşünen Alâeddin Keykubad (1220–1237), tedbirler almaya başlamış, Konya başta olmak üzere Sivas, Kayseri, Erzurum, Amasya, Malatya ve Erzincan gibi önemli şehirlerin kale ve surlarını da tamir ve tahkim ettirmeyi ihmal etmemiş,⁴²⁹ Anadolu'da güçlü bir merkezi yönetim kurmayı başarmıştı.⁴³⁰ Ancak onun vefatının ardından oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta geçmesiyle bu durum tersine dönmüştür.

Sultan I. Alâeddin Keykubâd'ın tesis ettiği düzen II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in yönetimde gösterdiği zafiyetler sonucunda bozularak Selçukluların güç ve kudreti sarsılmaya başladı. II. Gıyâseddin'in yönetimdeki becerisizliği ve Babai isyanını bastırmak için alınan tedbirlerin yetersizliği, Selçuklu sınırlarında fırsat bekleyen Moğollara aradıkları imkan ve cesareti sağladı. Anadolu için büyük tehdit olan bu tehlike 1242'de Erzurum'un işgal edilmesiyle başladı.⁴³¹ Babaî isyanındaki ve Erzurum işgalindeki zafiyetten cesaret alarak Anadolu'ya tekrar

⁴²⁶ Alâeddin Atâmelik Cüveynî, *Tarih-i Cihanguşa*, trc. Mürsel Öztürk, Ankara 1998, s.187; Ebu'l Ferec Cemaleddin Gregory (Bar Hebraeus), *Ebu'l Ferec Tarihi*, I-II, çev. Ö R. Doğrul, Ankara 1999, II, s.526.

⁴²⁷ Celaleddin Harzemşah'ın ölümü ile ilgili rivayetler Cüveynî'de ilgi çekicidir. (Cüveynî, *a.g.e.*, s.376-377); Aynı rivayetler Ebu'l Ferec'de de vardır.(Ebu'l Ferec, *Tarih*, II, s.529-530.); Ayrıca bkz. Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, trc. M. Reşat Uzmen, İstanbul 1993, s.296; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, Ankara 1970, s.3.

⁴²⁸ İbn Bîbî, *El Evamirül Alaiye Fil Umuril-Alaiye (Selçukname I-II)* trc. Mürsel Öztürk, Ankara 1996, II, s.62; Genceli Kiragos, "Ermeni Müverrihlerine Göre Moğollar," *Türkiyat Mecmuası*, II, 1928, s.177.

⁴²⁹ İbn Bîbî, I, s.423-424 vd.; Turan, *Türkiye.*, s.332-336.

⁴³⁰ İbn Bîbî, *Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi(Muhtasar Selçukname Tercümesi)*, çev. M. N. Gençosman- E. N. Uzluk Ankara,1941, s.105–108; Turan, *Türkiye.*, s.339–341.

⁴³¹ Aknerli Grigor, *Okçu Milletin Tarihi-Moğol Tarihi*, Çev. H. Andreaşyan, İstanbul, 1954, s.15; Genceli Kiragos, *Moğol İstilas Tarihi* (1220-1265), Çev. H. Andreaşyan (İstanbul, 1942), TTK'da yayınlanmamış 27 numaralı nüsha, s. 46;

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

giren Baycu Noyan'ın Köseadağ'da Selçukluları mağlup etmesiyle Anadolu Selçuklular için istila dönemi başlamış oldu.(1243)⁴³² Sivas ve özellikle Kayseri'nin düşmesiyle her ikisine de komşu olan Maraş ve bölgesinin de Moğol hâkimiyeti altına girdiğini söylemek mümkündür.

Moğolların Maraş bölgesine ilk gelişleri Köseadağ sonrası Kayseri'nin zaptı sürecindedir. Bu sefer sırasında Moğollar, Elbistan bölgesine girdiler, bölgede yağma faaliyetinde bulunarak buradan geçip Malatya önlerine kadar geldiler. Ancak Malatya'ya girmeyip, şehre bir günlük mesafede olan Bacuze (Bet Gazve) köyü civarında karşılaştıkları Malatya'dan kaçmakta olan bir grubu yakalayıp erkekleri öldürdüler, kadınları ve çocukları esir aldılar. Moğolların elinden kurtulanlar ise dere kenarlarında, mağaralarda ve dağ eteklerinde saklanarak daha sonra perişan bir şekilde Malatya'ya dönebilmişlerdir.⁴³³

Moğolların Köseadağ ve sonrasında bölge halkına yapılan yağma, vahşet ve kıtaller Anadolu'nun her yerinde büyük bir endişeye sebep oldu. Maraş bölgesinde de oluşan bu korku ve endişeyle şehrin zenginleri ve ileri gelenleri ile şehirde ikâmet eden muhtelif halk tabakaları ve esnaflar da değerli eşyalarını alarak bir kısmı Halep'e doğru kaçmaya başladılar.⁴³⁴ Bölgede yaşananlara bizzat şahit olan Ebû'l-Ferec, halkın durum ve vaziyeti ile yaşanan sıkıntılar asayişsizlik ve düzensizlik hakkında ayrıntılı bilgiler verir.⁴³⁵

Moğolların bölgeye ikinci gelişleri ise Köseadağ'dan sonraki yıl Moğolların tekrar Anadolu'ya girmeleriyledir. 642/ 1244 yılındaki bu Moğol saldırısında Baycu Noyan'ın en kıdemli yardımcılarında olan ve Tümen Beyi rütbesinde bulunan Yasavur Noyan önderliğindeki kuvvetler, Halep üzerine yürüdüler. Yasavur Noyan komutasındaki Moğol ordusu, yerin kuruluğu ve muhitin sıcaklığı yüzden atlarının ayaklarında görülen rahatsızlıktan dolayı buradan dönmek zorunda kaldı. 1244 yılında Halep'ten dönerken Maraş bölgesinden geçerek Malatya'ya gelip burada orduğâhını kuran Yasavur Noyan, Maraş çevresinde büyük katliamlar yaptı. Bölgede ne kadar bağ, bahçe varsa hepsini talan ederek ekinleri askerlerinin hayvanlarına yedirtti. Moğollar bölge halkını tehdit ederek ellerindeki tüm kıymetli mallara el koydular. Ayrıca bölgenin yöneticileri şehrin mabetlerindeki bütün kapları, şamdanlıkları, buhurdanlıkları ve diğer değerli görülen eşyaları toplatarak Moğollara verdi.⁴³⁶ Bölgeyi yağmalayarak büyük bir tahribat yapan Moğollar, Yasavur Noyan'ın rahatsızlanarak hastalanması üzerine buradan ayrılırken Noyan tedavisinin yapılmasını istemiş, doktor olan Ebû'l-Ferec'in babası, Yasavur Noyan'ı

Genceli Kiragos, "Tatar İstilas", Türkçe terc. Ed. Dulaurier, "Ermeni Müelliflerine Nazaran Moğollar", *Türkiyat Mecmuası*, II, İstanbul, 1928, s. 178; İbn Bîbî, II, s.61-63; Ebû'l-Ferec, *Tarih-i Muhtasarüddüvel*, Çev. Şerafeddin Yaltkaya, İstanbul, 1941, s. 19; Sümer, *a.g.m.*, s. 9.

⁴³² Ahmed b. Mahmud, *Selçuk-nâme*, II, s. 153-154; Aknerli Grigor, *a.g.e.*, s. 16, 17; Genceli Kiragos, *Moğol İstilas Tarihi*, s. 48-50; Ed. Dulaurier çevirisi s. 178-180; Ebû'l-Fidâ, *Muhtasar*, II, s. 276; Sümer, *a.g.m.*, s. 9.

⁴³³ Ebu'l Ferec, *Tarih*, II, s.543; İbn Bîbî, II, s. 79; Tülay Metin, *Türkiye Selçukluları Devrinde Malatya*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2010, s.72.

⁴³⁴ Ebu'l Ferec, *Tarih*, II, s.543; İbn Bîbî, II, s. 79.

⁴³⁵ Ebu'l Ferec, *Tarih*, II, s.543; Metin, *a.g.e.*, s71-72.

⁴³⁶ Ebu'l Ferec, *Tarih*, II, s. 544; *Muhtasarüddüvel*, s. 21.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

tedavi etmiştir. Ebû'l-Ferec'in babası Yasavur Noyan ile birlikte Harput'a kadar gitmiş, Yasavur Noyan'ın burada iyileşmesiyle Malatya'ya geri dönmüştür.⁴³⁷

Yasavur Noyan'ın Maraş bölgesinden ayrılmasından sonra da Moğolların bölgedeki faaliyetleri devam etmiş, Maraş ve çevresini içine alan Elbistan'dan Harput'a kadar olan bölgelerde Türkmenlere karşı taarruzlarda bulunarak katliamlar yapıp yağma ve çapul faaliyetleri göstermişlerdir.⁴³⁸ Bu olayları akabinde bölgede büyük bir kıtlık ve veba salgını ortaya çıkmış, bunun neticesinde birçok kişi hayatını kaybetmiştir. Kalanlar da çaresizlikten oğullarını ve kızlarını köle ve cariye olarak satmaya başlamıştır. Halkın içinde bulunduğu bu durumu tasvir eden Ebû'l-Ferec, halkın açlıktan bir çörek karşılığında çocuklarını satar hale geldiklerini, ancak çoğu zaman alıcı bulamadıklarını zikretmektedir.⁴³⁹

Moğol istilasının Anadolu'da başlattığı siyasi ve askeri çöküntü ile şehirlerdeki yağma ve katliamları kısa sürede sosyal alanda da karışıklık meydana gelmesine neden oldu. Bir de Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in 1246 yılında vuku bulan ölümünden sonra geride İzzeddin Keykâvus, Rükneddin Kılıçaslan ve Alâeddin Keykubâd adlarında üç erkek evladı kalması ve henüz küçük yaşta olan bu şehzâdelerden hangisinin tahta çıkacağı konusunda ki belirsizlik durumu daha da vahim hale getirdi. Ümeranın kararları ile yaşı diğerlerine göre daha büyük olan II. İzzeddin Keykâvus sultan ilân edilmesi kısa bir sürede olsa rahat bir nefes alınmasını sağladı.⁴⁴⁰ Ancak bir süre sonra ortaya çıkan siyasî rekabetler mevcut düzeni bozmaya başladı. Moğol Hanı Güyük Han'ın tahta çıkış merasimine katılarak Han tarafından Selçuklu sultanı ilân edilen ve Moğolların desteğini alan Kılıçaslan, bir süreliğine Moğol baskısının daha az hissedildiği Anadolu'yu daha yoğun bir Moğol tahakkümü altına soktu. Yanında 2000 Moğol askeri ile Anadolu'ya gelen Rükneddin Kılıçaslan yanındaki Moğol askerleri ile birlikte önce Erzincan'a, oradan Sivas'a gelerek sultanlığını ilân etti. Erzincan ve Sivas'ın akabinde Kayseri, Maraş, Malatya, Harput ve Diyarbakır'da da Selçuklu sultanı olarak tanındı (1249).⁴⁴¹ Ancak kısa süre sonra yönetimi tek başında elinde tutmayı düşünen IV. Rükneddin Kılıçaslan, kardeşi II. İzzeddin Keykavus'a karşı mücadeleye girişerek huzur ortamının yeniden bozulmasına sebep oldu. Aksaray'da yapılan savaşı (14 Haziran 1249) II. İzzeddin Keykavus'un kazanmasıyla yeniden sulh sağlandı.⁴⁴²

Naibü's-Saltanat Atabey Emîr Celaleddin Karatay'ın sağladığı huzur ortamı ve Selçuklu tahtında üç kardeşin ortak saltanatı beş yıl sürdü (1249-1254). 1254 yılında Celâleddin Karatay'ın ölümünden sonra, Selçuklu idaresinde bir süreliğine sağlanan nizam ve birlik bozuldu; kardeşler arasında yeniden ihtilaf zuhur etti.⁴⁴³ II.

⁴³⁷ Ebu'l Ferec, *Muhtasarüddüvel*, s. 21

⁴³⁸ Turan, *Türkiye*, s.443.

⁴³⁹ Ebu'l Ferec, *Tarih*, II, s. 545; *Muhtasarüddüvel*, s. 21.

⁴⁴⁰ İbn Bîbî, II, s. 87-88.

⁴⁴¹ İbn Bîbî, II, s. 117; Ebu'l Ferec, *Tarih*, II, s. 547-548.

⁴⁴² Aksarayî, *a.g.e.*, s. 36-38; Ebu'l- Ferec, *Muhtasarüddüvel*, s. 25; Bu dönemde başta Konya olmak üzere Malatya, Kayseri, Lulua ve Sivas'ta kesilen sikkelerde üç sultanın adı da yer almaktadır. Bkz. İbrahim Artuk, "II. Keyhüsrev'in Üç Oğlu Adına Kesilen Sikkeler", *Malazgirt Armağanı*, Ankara: TTK, 1993, s. 269-286.

⁴⁴³ İbn Bîbî, II, s. 135-136; Aksarayî, *a.g.e.*, s. 38.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Alâeddin Keykubâd'ın Moğol hanına gitmesi ve yolda ölümü üzerine IV. Kılıçaslan ile II. İzzeddin Keykâvus arasında saltanat mücadelesi tekrar başladı.⁴⁴⁴ Kayseri'ye gelerek burada tahta çıkan IV. Kılıçaslan, sahip olduğu Sivas, Malatya, Harput ve Âmid'le birlikte Kırşehir'in de kendisine verilmesini istiyordu. Ancak bu teklifin kabul edilmemesi üzerine iki kardeşin kuvvetleri arasında 1256 yılında Ahmedhisar'da meydana gelen çarpışmayı yine II. İzzeddin'in kazanmasıyla olaya tekrar Moğollar müdahale etmiş, Moğol komutan Baycu Noyan'ın desteğiyle IV. Kılıçaslan kısa süre de olsa Selçuklu tahtına oturdu (5 Mart 1257).⁴⁴⁵

Anadolu'daki birçok şehir gibi Maraş bölgesi de Moğolların desteklediği ve Anadolu'ya tekrar girmelerine sebep olan IV. Rükneddin Kılıçaslan ile ağabeyi II. İzzeddin Keykavus arasındaki saltanat mücadelesinde büyük zarar gördüler. Özellikle Moğolların Anadolu'yu terk ettiği dönemlerde IV. Kılıçaslan'ın hâkimiyetindeki Maraş'daki II. İzzeddin taraftarı olan Türkmenlerin isyan ve faaliyetleri bölge halkını zor durumda bıraktı. İlhanlı hükümdarı Hülagü, Bağdat seferine çıkarken bu sefere iştirak etmesi için Baycu Noyan'ı çağırdı. Baycu Noyan'ın Anadolu'dan ayrılması üzerine bu sırada Bizans'a sığınmış olan II. İzzeddin Keykâvus, Bizans'tan sağladığı yardımla tahtını tekrar elde edebilmek için Konya'ya döndü (1 Mayıs 1257).⁴⁴⁶ Onun dönüşüyle beraber Türkmenlerinde desteğiyle Anadolu'nun birçok yerinde Moğollar ve Moğol yanlısı iktidara karşı mücadeleler başladı. II. İzzeddin Anadolu'nun her tarafına adamlar göndererek asker toplanmasını emretti. Baycu Noyan'ın korkusuyla ve IV. Kılıçaslan'a biat ettikleri gerekçesiyle bölge halkı II. İzzeddin'in adamlarına tabi olmayıp mücadele etmeleri sıkıntılara yol açtı. Mücadeleler sırasında yaşanan kıtlık ile bir yük buğdayın kilosunun 120 dirheme satılmaya başladığı görülmektedir.⁴⁴⁷ II. İzzeddin Keykâvus burada hâkimiyetini tesis için, en güvendiği adamlarından Ali Bahadır'ı bölgeye gönderdi. Ali Bahadır boyu kısa, cüssesi küçük ancak zekâsı yüksek, kuvvetli bir komutan idi. Büyük bir kıtlık yaşayan bölge halkı onu iyi karşıladı. Ali Bahadır'ın otoritesi ile Maraş, Elbistan ve Malatya'da Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un hâkimiyeti tesis edildi.⁴⁴⁸

Moğol istilası ile Anadolu'da ortaya çıkan otorite boşluğu eşkıyalık yapan grupların zuhuruna sebep oldu. Maraş ve çevresinde ikamet eden Ağaçeriler, Anadolu ile Suriye arasında bulunan ticaret yolundan geçen kervanları zaman zaman soyarak, buradaki güvenli geçişi tehdit etmeye başlamışlardı. Adıyaman'ın bir köyünden 7 bin büyük baş hayvan ve 45 bin koyun ve keçi almışlardı. II. İzzeddin Keykavus en önemli komutanlarından Ali Bahadır'ı Ağaçerilerin üzerine gönderdi. Ağaçeriler Malatya şehrini devamlı tehdit altında tutmaktaydılar. Bir yandan Ali Bahadır'ın kuvvetleri, diğer yandan da Maraş Emiri İmadeddin'in askerleri Ağaçerileri yurtlarında kısıtlayarak ağır bir yenilgiye uğrattıkları gibi, liderleri Cuti Bey'i de yakalayarak Malatya'daki Minşar kalesine

⁴⁴⁴ İbn Bîbî, II, s. 153-154; Aksarayî, *a.g.e.*, s. 39; Turan, *Türkiye*, s. 474-476.

⁴⁴⁵ İbn Bîbî, II, s. 140-142, 149-151; *Anonim Selçuknâme*, s. 34-35. Aksarayî, *a.g.e.*, s. 40.

⁴⁴⁶ İbn Bîbî, II, s. 151; Aksarayî, *a.g.e.*, s. 48-49; *Anonim Selçuknâme*, s. 35.

⁴⁴⁷ Ebu'l Ferec, *Tarih*, II, s. 563; *Muhtasarüddüvel*, s. 30.

⁴⁴⁸ Ebu'l Ferec, *Tarih*, II, s. 564; *Muhtasarüddüvel*, s. 30; Metin, *a.g.e.*, s.c76-77.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

hapsettiler. Bu başarı ile Anadolu'da asayiş yeniden sağlandı ve ticaret yolları tekrar denetim altına alındı.⁴⁴⁹ Ağaçerilerin bertaraf edilmesiyle Maraş bölgesinde sağlanana asayiş ve huzur Baycu'nun bölgeye gelişiyle kısa sürdü. Maraş ve çevresine dördüncü kez gelen Moğollar, Baycu Noyan, 1258'de Bağdat seferine katılincaya kadar Anadolu'da kalarak, IV. Kılıç Arslan'ın saltanatını sağlamlaştırmaya çalıştı. Baycu Noyan bu amaçla Orta Anadolu'da Kayseri, Sivas, Tokat, Amasya, Maraş ve Malatya mıntıklarında dolaşarak Kılıç Arslan'ın hâkimiyetini tanımayanlarla mücadele etti. Baycu, yanında Engürek Noyan da olduğu halde Elbistan yöresine saldırarak 7 bin kişiyi katletti ve birçok kişi de esir edilerek Malatya tarafına doğru götürüldü.⁴⁵⁰ Kaynaklarda saldırıya maruz kalan bu topluluk hakkında bilgi verilmemesine rağmen Faruk Sümer bunların yörede isyan halinde olan Ağaçeri Türkmenleri olduğu konusunda kesin yargıda bulunur.⁴⁵¹ Ancak bunların sadece Ağaçeriler olmayıp bölgede II. İzzeddin taraftarı olan Moğol karşıtı tüm Türkmen gruplar olduğunu söylemek daha doğru olur kanaatindeyim.

Moğolların bölgedeki saldırıları devam ederken Kilikya Ermenileri de Moğolların tasvibiyle Maraş'a saldırmaya başladılar. Maraş emirliğinde bulunan vali İmadeddin, Sultana başvurarak yardım talebinde bulundu. Ancak valinin feryatlarına kulak asan olmamıştı. İmadeddin Kilikya Ermenilerinin saldırılarına tek başına karşı koyamayacağından, bölgenin onların eline geçmesini önlemek için Suriye Eyyubi Meliki Nasır Selahaddin Yusuf'a başvurarak hâkimiyeti altında bulunan bütün şehirleri kendisine teslim edeceğini bildirdi. Ancak Eyyubi meliki başka meselelerle uğraştığını ileri sürerek bu teklifi kabul etmedi. Bunun üzerine Maraş valisi İmadeddin bölgeyi terk ederek Anadolu içlerine çekildi. Moğol desteğiyle Maraş'a saldıran Ermeniler 1258 yılında şehri işgal ettiler. Ermeniler Maraş'tan başka bölgedeki Merzuban, Raban, Behisni ve Dersbak gibi şehirleri de Moğolların yardımıyla ele geçirdiler.⁴⁵²

Bağdat seferine katılmak amacıyla 1258 yılında bölgeden ayrılan Baycu Noyan, Fahreddin Ayaz'ı Malatya valiliğine tâyin etti. Baycu'nun ayrılması üzerine Ali Bahadır, hizmetine aldığı Ağaçeriler ile tekrar şehre girmek istedi. Ancak Malatyalılar bu sefer Baycu'dan korktukları ve Kılıçaslan'a yemin ettikleri için şehrin kapılarını ona açmadılar. Bunun üzerine şehirde yeniden kıtlık meydana geldi; bir merkep tuzun yükü 400, buğdayın yükü 70 dirheme kadar çıkmıştır. Bu durumda halkın teslim olmaktan başka çaresi kalmadı. Çulhalar (dokumacılar) ve başka ayak takımları şehrin kapılarından birini açtıklarında Ali Bahadır ve yanındaki Ağaçeriler şehre girdiler. Ali Bahadır, yaptırdığı ilânlarla sorununun yöneticiler ile olduğunu, Müslüman ve Süryanî halka dokunmayacağına dair söz vererek halkın korkmamasını ve gündelik hayatlarına devam ederek işleri ile meşgul

⁴⁴⁹ Ebu'l Ferec, *Tarih*, II, s. 563-564; *Muhtasarüddüvel*, s. 30; Yinanç, s.94;Faruk Sümer, "Ağaç-Eriler", *Belleten* (1962), XXVI/103, s. 524; Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk devletleri Tarihi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1993, s.230.

⁴⁵⁰ Ebu'l Ferec, *Tarih*, II, s.564.

⁴⁵¹ Faruk Sümer, *Anadolu'da Moğollar*, s.32.

⁴⁵² M.H.Yinanç, *Maraş Emirleri*, 7(84), s.97; Gökhan, "XIII. Yüzyılda Maraş", s.204.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

olmalarını bildirdi. Bunun üzerine şehirdeki IV. Kılıçaslan'a mensup vali Fahreddin Ayaz tutuklanarak hapse attırılmış, geriye kalan birçok emiri de katletmiştir.⁴⁵³

Malatya'da yaşanan bu olaylar büyük bir kıtlığa sebep olmuş, Ağaçerilerin ve diğer Türkmenlerin bütün yolları kesmeleriyle de şehir adeta çöle dönmüştür. Ali Bahadır şehirde her ne kadar huzuru sağladıysa da kıtlığın önüne geçilememiştir. Ebû'l-Ferec'in ifadesine göre halk çaresizlikten çocuklarını Ağaçerilere satmak zorunda kaldığını, hatta yiyecek bulamadıklarında ayakkabı gibi çeşitli deri ve köseleden yapılan eşyalarını suda kaynatarak yumuşatıp yediklerini zikreder. Yine müellif bazı kişilerin kedi, köpek eti ve ölmüş insan etini pişirerek yediklerini kaydetmektedir.⁴⁵⁴

Moğolların tekrar bölgeye gelişine kadar bölgede kalan Ali Bahadır, Moğolların yaklaşmakta oldukları haberi üzerine onlarla mücadeleyi göze alamamış ve bölgeyi terk etmiştir. Burayı terk ederken eşraftan yanına aldığı birçok Müslüman ve Süryani emiri de yolda öldürmüştür.⁴⁵⁵ II. İzzeddin Keykavus'un Anadolu'yu terk edip Bizans'a oradan da Altınordu hanı Berke Han'a sığınmasıyla istilaya karşı mücadele yavaşlamış, Anadolu gibi Maraş çevresinde de İlhanlı hâkimiyeti dönemi başlamıştır.

İlhanlı Hâkimiyeti Döneminde Maraş Bölgesi (1258-1335)

Abbasi Halifeliğini yıkararak bölgede bir Moğol devleti kuran Hûlâgu Han Batı'ya doğru ilerlemeye devam ederek Suriye ve Mısır'a da hâkim olmak istiyordu. Suriye seferi için, askerleri ile Harran yakınlarına gelerek burada ordugâhını kuran Hûlâgu, bölge halkının sulh yoluyla hâkimiyetini kabul etmeleriyle birçok şehir İlhanlı tahakkümüne girdi. Bu dönemde Maraş şehri Moğolların desteğiyle Ermeni hâkimiyetine girmiş, Maraş çevresi de İlhanlı hâkimiyeti altına girmişti. Bu sırada Maraş bölgesine kadar gelerek ordusunu Malatya, Rumkale ve Birecik'te olmak üzere Fırat üzerinde kurdurduğu köprüler vasıtasıyla Suriye'ye geçiren Hûlâgu, Halep'te büyük katliamlar yaparak Suriye'yi kısa sürede ele geçirdi. Ancak Mısır'a yönelen Moğol ordusu 1260'da Ayn-ı Câlût mevkiinde Memlûkler tarafından ağır bir şekilde mağlubiyete uğratıldı.⁴⁵⁶ Böylece her iki devletin Suriye ve Anadolu üzerindeki hâkimiyet kurma emelleri nedeniyle uzun süre devam edecek mücadeleler de başladı. Aralarındaki bu mücadelede en büyük zarar gören bölge Maraş çevresi oldu.

Moğolların mağlubiyeti ilk kez tatmaları bütün dünyada yankı bulduğu gibi onların zulmünden çokça nasiplenen Anadolu'da da Moğollara karşı olan tutumun değişmesine sebep oldu. Böylece Moğol taarruzunun bundan sonra etkili olmayacağını düşünen Sultan II. İzzeddin Keykâvus, Moğollarla mücadele etmek amacıyla

⁴⁵³ Ebu'l Ferec, *Tarih*, II, s. 565; *Muhtasarüddüvel*, s. 31.

⁴⁵⁴ Ebu'l Ferec, *Tarih*, II, s. 565; *Muhtasarüddüvel*, s. 31.

⁴⁵⁵ Ebu'l Ferec, *Tarih*, II, s. 565-566; *Muhtasarüddüvel*, s. 32.

⁴⁵⁶ Ayn-ı Câlût savaşı hakkında geniş bilgi için bkz. Süleyman Özbek, "Yakın Doğu Türk-İslam Tarihinin Akışını Değiştiren Bir Meydan Savaşı: Ayn Calud", *Türkler*, C. 5, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 127-133.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

daha önceden Maraş ve Malatya bölgesine gönderdiği kumandanı Ali Bahadır aracılığıyla yine onlara karşı Anadolu'daki Türkmenlerin seferber olmalarını istedi. Anadolu'da bu çalışmaları sürdüren sultan, diğer yandan da Mısır'a elçiler gönderip Ayn-ı Câlût'ta Moğolları durduran Memlûk Sultanı Baybars'tan yardım istemekteydi. Diğer taraftan da Altınordu'nun hükümdarı Berke ile Sultan Baybars arasında İlhanlılara karşı ittifak cephesi kuruldu.⁴⁵⁷ Böylece bu ittifaklar neticesinde Ortadoğu'da siyasi dengeler değişti. Bundan böyle dönemin iki büyük gücü olan Memlûkler ve İlhanlılar, Türkiye üzerinde pek çok defa karşı karşıya geldiler.

Maraş-Elbistan arasındaki dağlık bölgede bulunan Ağaçeriler ise 1261-62 yıllarında Moğolların ikinci kez saldırısına uğradılar. Bu saldırının sebebi diğer Türkmenler gibi Ağaçerilerin de Moğollara karşı II. İzzeddin Keykavus tarafını tutup, onlara karşı direnmeleri idi. Hülagü tarafından gönderilen 20 bin kişilik Moğol ordusu Ağaçerileri ve diğer Türkmenleri ağır bir yenilgiye uğrattı. Onlardan birçoğu öldürüldü ve bir kısmı da esir alındı. Bu mağlubiyetten sonra Ağaçerilerin kurtulanları Suriye'ye ve Batı Toroslar'a doğru göç etmek zorunda kaldılar.⁴⁵⁸

Moğolların Anadolu'yu istilası üzerine, Kilikya Ermeni Prensi Hetum, önce kardeşi Simpat'ı Moğol Hanı Güyük'e göndererek bağlılığını bildirdi. Moğollar tarafından tanınan Ermeniler, Çukurova yöresindeki birçok kalenin kendilerine verileceğine dair onlardan söz aldılar. Kardeşi Simpat'ın Moğollar tarafından iyi karşılanması üzerine Hetum bu defa bizzat kendisi, 1253'te Güyük Han'ın halefi Mengü Kağan'ın huzuruna giderek onunla görüştü.⁴⁵⁹ Bu görüşmede önceki verilen imtiyazlar yenilendi ve Moğolların Ortadoğu'da yapacakları seferlere Ermeniler de onlarla birlikte hareket edeceklerdir. İran Moğollarının başına atanan Hülagu ile de aynı sıcak ilişkileri kuran Hetum onu Türkiye topraklarına birlikte saldırmaya davet ediyordu. Hülagu'nun bölgeye gelişiyle beraber Anadolu İlhanlı hâkimiyetine girdikten sonra Selçuklu Devletinin iyice zayıflaması ve Maraş'taki valinin burayı terki üzerine şehri işgal eden Hetum buranın kendisinin olmasını da Hülagu'ya onaylattı.⁴⁶⁰ Moğol-Ermeni ittifakı üzerine Memluk sultanı Zahir Baybars, Kilikya Ermenilerin üzerine de birçok sefer düzenlemiş ve bu arada Maraş'ı da birkaç kez ele geçirmiştir. Onun halefleri de Haçlılara, Moğollara ve Ermenilere karşı sayısız seferler gerçekleştirerek, Suriye Güneydoğu Anadolu ve Çukurova yöresinde Memluk hâkimiyetini gerçekleştirmeyi hedeflemişlerdir. Ancak Maraş, 1258 yılında Ermeni işgalinden 1298 yılına kadar Kilikya Ermeni Prenslğine bağlı şekilde idare edildi. Yaklaşık kırk yıl devam eden Ermeni işgali döneminde Maraş, bölgedeki bazı şehirlerle birlikte zaman zaman Mısır Memluk Türklerinin eline geçti. Ancak bu durum

⁴⁵⁷ Baybars el-Mansurî ed-Devâdâr, *Zübdetü'l-Fikre fî Tarihi'l-Hicre*, Nşr. Zübeyde Muhammed Ata, y.y., 2001, s. 53, 54; Makrizî, *Sûlûk*, C.I, K.2, s. 469-470; Bertold Spuler, *İran Moğolları*, Çev. Cemal Köprülü, Ankara, TTK, 1987, s. 67-68; Turan, *Türkiye*, s. 496; Ramazan Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri (1260-1277)*, İstanbul, 2009, s.151.

⁴⁵⁸ İlyas Gökhan, "XIII. Yüzyılda Maraş", s.206-207.

⁴⁵⁹ Ebu'l Ferec, *Tarih*, II, s.555-556.

⁴⁶⁰ Yinanç, Maraş Emirleri, 7(84), s.98.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

uzun süreli ve kalıcı olmadı, yeniden Ermeniler tarafından işgal altına alındı.⁴⁶¹ Maraş ve çevresinin bu mücadelelerde birçok kez tahribata uğradığı görülmektedir.

Hûlâgu Han'dan sonra İlhanlı tahtına oğlu Abaka'nın oturmasıyla beraber Anadolu'da Moğol tahakkümü daha fazla hissedilmeye başlanmıştır. Maraş ve çevresi için Abaka Han'ın iktidar dönemi (1265-1282) en sıkıntılı yılları oluşturmaktadır. Bu dönem içerisinde biri meşhur Elbistan savaşı olmak üzere karşılıklı yediden fazla saldırı olmuş, genellikle Memlukler tarafından düzenlenen bu saldırılarda bölge yıkım ve katliamlara sahne olmuştur.

Bu saldırılardan ilki 1265 yılında Sultan Baybars Dımaşk'a geldiğinde, Hama meliki Mansur ile Sis üzerine bir saldırı yapılmasını görüşerek, Seyfeddin Kalavun ile İzzeddin Yugan er- Rügni emrindeki Memluk kuvvetleri Kilikya Ermenilerinin üzerine bir sefer gerçekleştirdi.⁴⁶² Birçok bölgeyi ele geçirerek, müttefik Moğol-Ermeni kuvvetlerini el- Amudayn denilen kale yakınlarında yenen Memluk kuvvetleri Sis'e yöneldiler. Memluk ordusu bu sefer sırasında Ermenilere büyük kayıplar verdirip birçok esir ve ganimet ele geçirildi.⁴⁶³ Ermeni prensi Hetum, bu sefer sırasında Memlukler'in eline esir düşen oğlunu kurtarmak için Moğollardan yardım istedi. Bu arada daha önce Moğolların elinde esir olan Memluk komutanı Sungur el- Aşkar adlı bir komutan bulunuyordu. Moğollar bu komutan ile Hetum'un oğlunu kurtarabileceğini ona söylediler. Hetum Moğolların önerisini, Memluklere bildirince, onlar bu teklifi kabul ettiler. Böylece iki esir karşılıklı olarak değiştirildi.⁴⁶⁴ Bu sefer sırasında Adana ve çevresinden sonra en çok zarar gören bölgelerden biri de Maraş idi.

Bu saldırılardan ikincisi Moğollar tarafından Memluklerin elinde bulunan Antep şehrine düzenlenen 1271 yılındaki saldırıya karşı Memluklerin hemen verdikleri karşılıktır. Başlarında Samagar Noyan bulunan Moğollar buradan ilerleyerek Halep yakınlarındaki Harim'e yöneldiler. Bunun üzerine Memluk sultanı Baybars da Moğollara karşı gerekli mücadele yapmak için Suriye'ye gelmişti. Sultan bütün adamlarının Halep'te toplanması emrini verdi. Sultan her taraftan toplanan komutanları, askerleriyle Moğolların üzerine gönderdi. Alaeddin Taybars el-Veziri ve İsa b. Mehna Maraş ve Harran civarına gönderildiler. Onlar bu şehirlerde bulunan Moğolların büyük çoğunluğunu katlettiler. Gerçekten öldürülen Moğol askerinin sayısı çok fazlaydı. Sultan bu sırada Suriye sahillerinde bulunan Haçlı kontlukları Memluklere karşı saldırıya geçtiği için Moğollara karşı başlattığı askeri harekete son verdi.⁴⁶⁵

Abaka döneminde bu bölgeye Memluklerin saldırılarının üçüncüsü, 1273 yılının Temmuz ayında Halep emiri Hüsameddin el- Ayıntabi Ermenilerin elinde bulunan Göynük Kalesini fethetme memur edilmesidir. Hades

⁴⁶¹ Makrızı, C.I, Kısım II, s.551, 552, 839; Bedreddin Mahmut Ayni, İkdü'l-Cuman, Asr Selatin el-Memalik, (Neşr.M.M.Emin), C.I, Kahire 1987, s.422, 423.

⁴⁶² Faruk Sümer, Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar, Tarih Araştırmalar Dergisi, S.I, Ankara 1963, s.10.

⁴⁶³ Bedreddin Mahmut Ayni, C .I, s. 422-425

⁴⁶⁴ Makrızı, C. I, Kısım .II, s.578-579 , Yinanç,Maraş Emirleri, 7(84), 98

⁴⁶⁵ Baybars el-Mansuri , Zubdetü'l -Fikre Fi Tarihi'l - Hicre , (Neşr: D.S.Richard), Beyrut 1998, s.133. Bedreddin Mahmut Ayni, C.II, s.91-92 Makrızı, CI,s.600.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

olarak bilinen Göynük şehrinde bulunan Ermeniler buradan geçen tüccarlara saldırıp mallarını yağmaladıkları gibi Halep ile Anadolu arasında bağlantıyı sağlayan ve bu civarda bulunan kervan yolundan geçişi de engelliyorlardı. Memlukler Ermeni prensine durumu bildirdikleri halde bir netice alınamamıştı. 1273 yılının Temmuz ayının ortalarında Memluk ordusu Göynük'e gelerek burayı kuşatarak zapt etti. Burada bulunan Ermenilerin büyük çoğunluğu esir edildi.⁴⁶⁶ Memluk seferlerinin dördüncüsü 1274 yılında Halep naibi emiri Hüsameddin el-Ayıntabî'nin askerleri ile Kilikya Ermenilerinin merkezi Sis ve diğer şehirleri ile Maraş'a saldırıdır. Maraş şehrinin kapıları zorlandı, fakat alınamadı. Bu mücadelede Arap ümerasından Ben-i Kilab kabilesi liderlerinden Reb'a b. Ez- Zahir b. Ganem Maraş yakınlarından geçen Ceyhan nehrinde boğularak ölmüştür.⁴⁶⁷ Memluklerin çoğunluğunu Ermenilere karşı düzenlediği bu seferlerde Maraş ve çevresi yıkım ve talana uğramış, şehir ve köyler büyük zarar görmüştür.

Bölgeye düzenlenen en önemli Memluk akını 1277'de Baybars'ın bizzat ordusunun başında Anadolu'ya girmesidir. 1262 yılında Selçuklu veziri olan ve 1277'ye kadar geçen on beş yıllık dönemde Moğollar adına Anadolu'yu yöneten Muineddin Süleyman Pervâne, kısmen Moğol baskısını halka yansıtmama konusunda önemli rol oynasa da Baybars'ın Anadolu seferiyle Moğolları Elbistan'da ağır bir yenilgiye uğratması Anadolu üzerindeki Moğol baskısını daha da artırmıştır. Baybars 1277 yılında Moğollara tattırdığı bu yenilgiden sonra Kayseri'ye gelmiş kısa bir süre burada kalmıştır. Kendisine destek olan Selçuklu beylerine ihsanlarda bulunan Baybars'a bölgenin birçok beyi gibi Maraş bölgesi, Malatya ve Darende'deki emirlerde itaat etmişlerdir.⁴⁶⁸

Elbistan yenilgisini haber alan Abaka Han, derhal büyük bir ordu ile Anadolu'ya hareket etmiş, Erzincan ve Divriği yoluyla Elbistan'a gelen Moğol Hükümdarı Abaka Han, Huni ovasına kadar gelerek savaş meydanında ki Moğolların ölümlerini görünce hiddetlenerek 200 binden fazla insanın öldürülmesini emretmiştir. Bazı rivayetlere göre de Elbistan'dan Kayseri'ye oradan Erzurum'a kadar çiftçi, asker ve ahaliden 500 bin kişi öldürüldüğü rivayet edilir.⁴⁶⁹ Abaka, Anadolu'nun birçok bölgesinde büyük bir yağma hareketi ve Türkmen katliamına başladı. Kendilerine karşı uygulanan bu şiddet siyasetinden dolayı bölgedeki Türkmenlerin bir kısmı Bizans uçlarına göç ederken bir kısmı da Memlûklere sığındı.⁴⁷⁰ Abâkâ Han bu yıl Müslümanlar karşı böyle

⁴⁶⁶en- Nüveyri, C.XXX, S.336 , Baybars el-Mansuri, s.139, Bedreddin Mahmut Ayni , C.II, s.118,119, Yinanç, Maraş Emirleri ,TTEM ,7(84),s. 99

⁴⁶⁷ Baybars el-Mansuri, s.144, Makrizi, C.I, Kısım II, s.615-616, Bedreddin Mahmut Ayni, C.II , 131, M.H. Yinanç,Maraş Emirleri, 7(84), s.99; Gökhan, "XIII. Yüzyılda Maraş", s.207-208.

⁴⁶⁸ İbn Bîbî, II, s. 186-194; Aksarayî, *a.g.e.*, s. 113-114; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, II, s. 598-600; Baybars Tarihi, s. 87; İbn Şeddâd, s. 175; Baybars ed-Devâdârî, *a.g.e.*, s. 151-154; İbn Tagrıberdi, *en-Nücum*, VII, s.172-173.

⁴⁶⁹ İbn Şeddâd, s.91-94; İbn Kesir, *El- Bidaye ve'n- Nihaye*, (Çev: Mehmet Keskin), C.XIV, Çağrı Yayınları, İstanbul 1995,s.464; Aksarayi, s.89; Makrizi, I/II, s.633.

⁴⁷⁰ Faruk Sümer, "Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar (Fetihten XVI. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. I, Ankara, 1963, s. 8; Ayrıca yer isimleri hak ayrıntılı bilgi için bkz. Gökhan, "XIII. Yüzyılda Maraş", s.206-210.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

davranırken Gayr-i Müslimler için bir ferman çıkarıp, yaşlı bir rahibenin emrine askerler vererek Anadolu'da bulunan bütün Hristiyan esirlerin kurtarılmasını emretmiştir.⁴⁷¹

Moğolların Elbistan yenilgisinden sonra ihanetle suçlanan, Abaka tarafından kusurlu bulunarak 1277 yılının Ağustos ayında Aladağ'da öldürülen Muineddin Süleyman Pervâne'den sonra Moğolların Anadolu üzerindeki baskıları iyice artarak Selçuklu devletinin yönetimi neredeyse tamamen Moğol emir ve komutanların eline geçti. Maraş bölgesindeki halk daha çok zulüm ve felâketlerle karşılaştı. Moğolların neden olduğu karışıklıklar yanında Memlûklerin de bölgeye olan ilgisi daha da artmıştı. Bölgeye gönderilen Memlûk emirleri akınları ile Maraş ve çevresini sık sık vurmaya başladılar.

Abaka'nın iktidarının son yıllarında II. İzzeddin Keykâvus'un Kırım'da ölümünden sonra oğlu Gıyâseddin Mesud, Anadolu'ya geçti (1280). Moğolların Anadolu genel valisi Samagar Noyan tarafından iyi karşılanan ve İlhanlı hanına gönderilen Mesud, Abaka'nın huzuruna gitti ve bir süre yanında kaldı. Han tarafından kendisine Malatya, Harput, Diyarbakır ve Sivas şehirleri ile Ermeni işgali dışındaki Maraş bölgesini de içine alan Doğu Anadolu tahsis edildi.⁴⁷² Mesud'un gelmesinden önce Abaka döneminde H. 676 (1277-78) yılında bölgeye Moğol valisi Araksun Noyan tâyin edildi. Onun ordusunun masrafı ve ulufesi için beş bin dinar belirlendi. Araksun Noyan, Malatya'ya geldiğinde halktan kılıç zoruyla üç yüz bin dirhem topladı ve bölgede yağma ve talan faaliyetlerinde bulduktan sonra buradan ayrılarak Şam'a gitti.⁴⁷³ Maraş bölgesi ve çevresi Moğol-Memlûklü mücadelesinin faaliyet sahası haline gelmesinden dolayı Moğol-Memlûklü sürtüşmesinden en büyük zararı bölge halkı çekmiştir.

Abaka'dan sonra yerine geçen kardeşi Ahmet Teküdar (1282-1284) Selçuklu ülkesini Hülagü döneminde olduğu gibi III. Gıyâseddin Keyhüsrev (1266-1284) ile II. Gıyâseddin Mesud (1284-1296) arasında ikiye taksim etti. Bu sırada İlhanlılarda ilk defa taht mücadeleleri ortaya çıktı. Abaka'nın ölümü ile meydana gelen mücadeleler ve şehzâde isyanları Memlûkler için büyük bir fırsat oldu. İlhanlılar bu iç sorunlarla meşgul iken Memlûk Sultanı Kalavun, Emir Hızır kumandasında bir süvari kuvvetini Maraş, Malatya ve Harput dolaylarına gönderip yağma ve akınlarda bulunduruyordu. Bu kuvvetler geri dönerlerken 4000 kişiyi esir alarak Fırat'ı geçtiler ve geçtikleri yerleri yağmaladılar.⁴⁷⁴ Yine bu akınlardan biri, Halep Türkmenlerinin Sivas'a kadar ilerledikleri 1291 (H. 691) yılında, Malatya'da bir grubun Memlûk tüccarlarının mallarını yağmalamaları üzerine, Halep Emiri İzzeddin Mavsîlî tarafından Emir Seyfeddin Bektimir el-Halebî bölgeye gönderilmiştir. Elbistan Malatya arasında Moğollarla karşılaşan Emir Seyfeddin, kendilerinden kat kat fazla sayıdaki Moğolları yendikleri gibi yüklü miktarda ganimet ve pek çok Moğol askerini de esir almıştır.⁴⁷⁵

⁴⁷¹ Ebu'l Ferec, *Tarih*, II, s.600.

⁴⁷² İbn Bîbî, II, s. 248-249.

⁴⁷³ Reşidüddin, *Câmiu't-Tevârih*, II, s. 1104.

⁴⁷⁴ Ebû'l-Ferec, *Tarih*, II, s. 609; Abdülkadir Yuvalı, "İlhanlılar", *DİA*, C. 22, İstanbul, 2000, s. 103.

⁴⁷⁵ Aynî, *İkdü'l-Cuman*, III, s. 134,135; Altan Çetin, *Memlûk Devleti'nin Kuzey Sınırı*, Ankara: TTK, 2009, s. 52.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Bu dönemde İlhanlıların saltanat mücadeleleri ile oluşan iktidar bunalımları Anadolu'daki Moğol komutanlarının tutumlarıyla artan Moğol baskısına karşı Türkmen isyanları da yoğunlaşmıştır. 1291'de İlhanlıların Rahbe'yi yağmalamaları üzerine Memlûk Sultanı Melik Eşref Halil b. Kalavun'un, 1292'de Rumkale'de Moğolları mağlup ederek burayı fethetmeleri ve Uç Türkmenlerinin Moğollara karşı hareketleri, Halep Türkmenlerine de cesaret verdi.⁴⁷⁶ Nitekim bölge halkının desteğini alan bu Türkmenler, Moğol hâkimiyetindeki Anadolu içlerine kadar ilerleyerek yağma faaliyetlerinde bulundular. (693/1294).⁴⁷⁷

İlhanlıların Müslüman olan sultanı Gazan Mahmud Han döneminde daha önce Anadolu'da Moğollara karşı isyanlar her zaman Türkmenler tarafından yapılırken bundan böyle Moğol Noyanlar da kendi hanlarına karşı isyan etmeye başladılar. İlhanlı hâkimiyetine karşı muhalefet merkezlerinden birisi haline gelen Anadolu'da her biri Moğol asıllı komutanlardan sırasıyla; Toğaçar, Baltu ve Sülemiş, 696/1296–698/1299 tarihleri arasında merkeze karşı isyan bayrağını açmıştır.⁴⁷⁸ Bu isyancıların en önemlilerinden biri olan Sülemiş, Anadolu'da müstakil bir devlet kurmaya karar vermiş, bazı Uc Türkmenlerinin ve Memlûklerin de desteğiyle 1298 yılında isyan hareketini başlatmıştır.⁴⁷⁹ Bu isyandan en çok etkilenen şehirler Maraş, Malatya, Harput ve Diyarbakır olmuştur.

1298 yılına kadar Ermenilerin elinde kalan Maraş şehri bu tarihte Memluk Sultanı Hüsameddin Laçın zamanında yeniden fethedildi. Memluk Sultanı büyük bir ordu ile Ermenilerin üzerine yürüdü. Bu sefere Mısır ve Suriye ümera ve askerlerinin çoğunluğu katıldı. Amik ovasında toplanan Memluk ordusu çeşitli yörelerden Ermenilerin üzerine yürüdü. Hama meliki Melik Mansur ile Emir Alemaddin Sencer ed- Devadari Sis'e, Emir Bedreddin Bektaş el- Fahri, Emir Hüsameddin Laçın Üstaddar, Emir Bahaeddin Kara Arslan Aynzerbe'ye (Anavarza) yürüyerek önlerine çıkan yerleri yağma ve istila ettiler. Memluk ordusu Ermenileri cezalandırdıktan sonra geri dönmüştü. Fakat Sultan bunlara haber göndererek Tel- Hamdun ile Maraş şehirlerinin alınmadan dönülmemesini emretti. Bunun üzerine Memluk ordusu ikinci defa Ermenilerin üzerine yürüdü. Memluk ordusu Tel-Hamdun Kalesini fethetti. Halep Emiri Seyfeddin Tabahi Haleb askerleri ile Türkmenleri Maraş'a gönderdi. 1298 yılının haziran ayı içinde Maraş fethedildi. Maraş'ın alınmasından sonra bu havalide bulunan Türkmen boylarına ikta edildi.⁴⁸⁰ Maraş şehri 1337 yılında Dulkadir Beyliğinin kuruluşuna kadar Haleb naipliğine bağlı Türkmen beyleri tarafından idare edildi.

⁴⁷⁶ Simbat Vakainamesi, s. 91-92; Baybars ed-Devâdârî, *a.g.e.*, s. 305-306; Makrizî, *Sûlûk*, C.I, K.3, s. 777-778; Ali Aktan, "Bahrî Memlûklerden Sultan Kalavun ve Hânedan", *Belleten*, LIX/226 (1995), s. 613.

⁴⁷⁷ Makrizî, *Sûlûk*, C.I, K. III, s. 778-779; *Anonim Selçuknâme*, s. 64-65; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, C. XIII, Kahire: Matbaatu's-Saade, 1932, s. 327-330; Turan, *Türkiye*, s. 606.

⁴⁷⁸ Reşîdu'd-dîn, *Tarih-i Mübarek-i Gâzânî / Jahn*, s.101, 105, 124; Aksarayî, *a.g.e.*, s.152–157, 158–165, 193–199; Turan, *Türkiye*, s.616–617, 618, 622–624; Erdem, *a.g.e.*, s.339–345, 356–360.

⁴⁷⁹ Aksarayî, *a.g.e.*, s. 240-242; Reşîdüddin, *Tarih-i Mübarek-i Gazanî, Dastan-ı Gazan Han*, Nşr, Karl Jahn, London, 1940, s. 122-124; Makrizî, *Sûlûk*, C.I, K. III, s. 877-879; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 67-69.

⁴⁸⁰ İbn Kesir, C. XIV, s.39, İbn Tagriberdi, C.VIII., s.73, M. H. Yinanç, "Maraş Emirleri", 7 (84), s.100; Gökhan, "XIII. Yüzyılda Maraş", s.212-213.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Maraş 1298 yılında Memluk hâkimiyetine girdikten sonra da bölgede Moğol-Memluk mücadelesi İlhanlı devletinin yıkıldığı 1335 yılına kadar devam ediyordu. Moğollar ve Moğol yanlısı Selçuklu ümerasının tutumları Anadolu halkını canından bezdirdiği gibi Maraş bölgesi de çeşitli eşkıyalık hareketleri ve isyanlardan en çok nasiplenen bölge olarak ziraat ve ticaret büyük zarar görmüştü. Açlığa ve sefalete maruz kalan halk arasında

Moğollara karşı nefret artarken, Memlûklere karşı yakınlık daha da artıyordu. Moğol baskısı ile sindirilen Müslüman halk Memlûklü yanlısı bir tutum sergilerken Hıristiyan halk ise Moğollara daha da yaklaşarak bölgede onların en sadık müttelikleri haline gelmişlerdi.⁴⁸¹ Bu durum Maraş ve çevresine daha çok Memlûklü akının düzenlenmesine neden oluyor Memluk akınlarıyla Hıristiyan halk büyük zarar görürken Moğolların tutumlarıyla da Müslüman halk sıkıntı çekiyordu. Bu dönemdeki önemli Memlûk akınlarından biri de Hama naibi Emîr Seyfeddin Kıpçak tarafından düzenlenen Malatya ve Rumkale civarlarının yağmalanmasıyla sonuçlanan 1303 yılında vuku bulan akındır.⁴⁸² Her iki durumda da sonuç olarak bölge halkı büyük acılar yaşıyor, şehir büyük tahribatlara uğruyordu.

Gazan Mahmud Han'dan sonra yerine kardeşi Olcaytu Han (1304-1316) zamanında da Malatya ve Maraş çevresinde değişen bir durum olmadı. Bölgedeki Türkmenlerin Moğollara karşı takındıkları tavrın devam etmesi üzerine Olcaytu, nizamı sağlamak üzere Anadolu'ya genel vali sıfatıyla İreçin Noyan'ı gönderdi (1305). Moğol valisinin bölgede uyguladığı ağır baskı ve zulme dayanamayan Türkmenler, bu bölgede isyan başlattılar. Anadolu'da başlayan karışıklıklar ve neticesinde Moğol hâkimiyetinin çökmekte olduğunu gören Olcaytu, İreçin'i geri çekerek yerine Emîr Çoban'ı gönderdi.⁴⁸³ Han tarafından Malatya malikâne olarak ihsan edilen Emir Çoban, 1314 yılında Türkiye'ye geldi. O da kendisine naib olarak Malatya'ya Hıristiyanların büyük emir anlamında Mezâmîr lakabını verdikleri Cemâleddin Hızır'ı tâyin etti.⁴⁸⁴

Emîr Çoban'ın Anadolu'ya tayini Maraş bölgesi üzerine Memluk akınlarını durdurmamıştır. 1316 yılında Memlûk Sultanı Melik Nâsır (1309-1340) Şam naibi Seyfeddin Tengiz'i bölgenin fethiyle görevlendirmesi üzerine Emir Seyfeddin Tengiz kumandasındaki kuvvetlerle 16 Nisan 1316'da Malatya önlerine gelir. Bu seferin düzenlenmesinde Malatya yöneticilerinin tutumu, Melik Nâsır ile araları açılarak kendisine katılan emirlerle birlikte Moğollara sığınan Halep naibi Karasungur'un Olcaytu Han'ı Suriye'nin fethi için teşvik etmesiyle Memlûklü sultanını kızdırması büyük rol oynar. Ayrıca Malatya'dan geçen bir tacirin, Ermeni halkın Memlûk sultanı hakkında küfür dolu konuşmalarına şahit olması ve bu durumu Mısır'a giderek sultana anlatmasının da

⁴⁸¹ Hıristiyanların tutumları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Akkuş, "Ermenilerin İlhanlı Dini Siyasetindeki Rollerini", *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.31, Konya 2012, s.205-221.

⁴⁸² İbn Kesir, *el-Bidâye*, C. XIV, s. 29; Çetin, *Memlûk Devleti'nin Kuzey Sınırı*, s. 52.

⁴⁸³ Aksarayî, *a.g.e.*, s. 304-311.

⁴⁸⁴ Cemâleddin Hızır ve ailesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. N. Göyünç, "Memlûk Devri'nde (Eski) Malatya'da Bir Aile", V. Milletler Arası Türkoloji Kongresi Tebliğler I (23-28 Eylül 1985), İstanbul, 1985, s. 245-250.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

rolü vardır. Bunların yanında Müslüman kadınların Hıristiyan erkeklerle evlendirilmeleri gibi İslâmî kurallara ters düşen evlilikler, halkı rahatsız etmiş ve onlar da bu durumu Memlûk sultanına şikâyet etmeleri Sultan Nâsır'ı kızdıran ve bölgeyi fethetmeye karar verdiren bir diğer hâdisedir.

Ebu Said Bahadır Han döneminde İlhanlıların hâkimiyeti Timurtaş'ın Anadolu valisi olmasıyla gittikçe zayıflarken Türkmenlerin faaliyetleri de artmaktaydı. Timurtaş, 1320'de Uç Türkmenlerini sıkı bir disipline soktukten sonra 1321'de Çukurova'daki Ermenileri de tenkil ederek Anadolu'da iyi bir yönetim kurdu. Böylece onun zamanında bir süreliğine de olsa huzur ve sükûnet sağlandı. Moğol istilâsı ve tahakkümü altında yıllarca ezilen Türkiye halkı adil, cömert ve dindar bir Müslüman olan Timurtaş döneminde nizama kavuştu.⁴⁸⁵ Timurtaş Anadolu'da müstakil bir sultan gibi davrandı ancak idaresi uzun sürmedi. İlhanlı Ebû Said Bahadır Han ile Emîr Çoban'ın aralarının açılması ve Emîr Çoban'ın 1327 yılında öldürülmesi üzerine Timurtaş isyan ederek bir süre sonra da Memlûklere iltica etti ve kısa süre sonra da Kahire'de öldürüldü (1328).⁴⁸⁶ 1335 yılında İlhanlı devletinin yıkılmasıyla, Timurtaş'ın Anadolu'dan ayrılırken yerine vekâleten bıraktığı kayın biraderi Eretna Bey'in hâkimiyetine giren bölge, Eratnalıların 1338 yılında Memlûklere tâbi olmalarıyla dolaylı olarak Memlûklü hâkimiyetine girmiş oldu.⁴⁸⁷

KAYNAKÇA

- AHMED B. MAHMUD, **Selçuk-nâme**, I, Haz. Erdoğan Merçil, İstanbul, 1977.
- AKKUŞ, Mustafa, "Ermenilerin İlhanlı Dini Siyasetindeki Rollerini", *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.31, Konya 2012, s.205-221.
- AKNERLİ GRİGOR, **Okçu Milletini Tarihi-Moğol Tarihi**, çev. H. Andreyan, İstanbul, 1954.
- AKSARAYÎ, Kerimüddin Mahmud, **Müsâmerütü'l-Ahbâr**, çev. Mürsel Öztürk, Ankara: TTK, 2000.
- AKTAN, Ali, "Bahrî Memlûklerden Sultan Kalavun ve Hânedanı", **Belleten**, LIX/226 (1995), s. 605-620.
- ANONİM SELÇUKNÂME, (**Anadolu Selçukluları Tarihi III**), Yay. ve çev. Feridun Nafiz Uzluk, Ankara, 1952.
- ARTUK, İbrahim, "II. Keyhüsrev'in Üç Oğlu Adına Kesilen Sikkeler", **Malazgirt Armağanı**, Ankara: TTK, 1993, s. 269-286.
- AYNÎ, Bedreddin Mahmud, **İkdu'l Cuman fî Târîhi Ehli'z-Zaman**, thk. Muhammed Muhammed Emin, C.IV, Kahire, 1987.
- CÜVEYNÎ, Alâeddin Atâmelik, **Tarih-i Cihanguşa**, trc. Mürsel Öztürk, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- ÇETİN, Altan, **Memlûk Devleti'nin Kuzey Sınırı**, Ankara: TTK, 2009.
- EBÛ'L-FEREC, Gregory, **Ebû'l-Ferec Tarihi**, C.I-II, çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara: TTK, 1999.
- EBÛ'L-FEREC, **Tarihi Muhtasarüddüvel**, çev. Şerafeddin Yaltkaya, İstanbul, 1941.
- EBÛ'L-FİDÂ, **el-Muhtasar fî Ahbârî'l-Beşer**, C.II, thk. Mahmud Deyyûb, Beyrut, 1997.

⁴⁸⁵ Aksarayî, *a.g.e.*, s. 325; Zeki Oral, "Anadolu'da İlhanî Devri Vesikalari Timurtaş Noyin Zamanında Yapılmış Eserler ve Kitabeleri", V. Türk Tarih Kongresi Tebliğleri, Ankara: TTK, 1960, s. 209; Turan, *Türkiye*, s. 646.

⁴⁸⁶ Makrizî, *Sülûk*, C.II, K.I s. 292-297; Ebû'l-Fidâ, *Muhtasar*, II, s. 447-448; *Anonim Selçuknâme*, s. 68; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 90-92.

⁴⁸⁷ Makrizî, *Sülûk*, II/2, s. 533; Sümer, *a.g.m.*, s. 102 vd.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

- ED-DEVÂDÂRÎ, Baybars el-Mansurî, **Zübdetü'l-Fikre fi Tarihi'l-Hicre**, Nşr. Zübeyde Muhammed Ata, y.y., 2001.
- ERDEM, İlhan, **Türkiye Selçukluları İlhanlı İlişkileri**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara 1995.
- GENCELİ KIRAKOS, **Moğol İstilas Tarihi (1220-1265)**, Çev. H. Andreasyan (İstanbul, 1942), TTK'da yayınlanmamış 27 numaralı nüsha.
- GÖKHAN, İlyas, "XIII. Yüzyılda Maraş", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.13, Konya 2005, s.191-222.
- GÖYÜNÇ, Nejat, "Memlûk Devri'nde (Eski) Malatya'da Bir Aile", **V. Milletlerarası Türkoloji Kongresi Tebliğler I (23-28 Eylül 1985)**, İstanbul, 1985, s.245-250.
- GROUSSET, Rene **Bozkır, İmparatorluğu**, trç: M. Reşat Uzman, İstanbul: 2006.
- İBN BİBÎ, **el-Evâmirü'l-Alâiyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye**, çev. Mürsel Öztürk, C. I, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996.
- İBN HACER, **ed-Dûreru'l-Kâmine**, 5 Cild, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsil, (t.y.).
- İBN KESİR, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, 14 Cild, Kahire: Matbaatu's-Saade, 1932.
- İBN ŞEDDÂD, **Baypars Tarihi**, II, Çev. Şerefüddin Yalpkaya, Ankara: TTK, 2000.
- İBN ŞEDDÂD, İzzeddin Muhammed el-Halebî, **Tarihu'l-Meliki'z-Zâhir**, Nşr. Ahmet Hutayt, Wiesbaden, 1983.
- İBN TAGRİBERDÎ, **en-Nücumu'z-Zâhire fi Mısır ve'l-Kahire**, Thk. Cemâleddin Şeyyâl Fehim Muhammed Şeltut-İbrahim Ali Tarhan, I, III, VII, VIII. Ciltler, Kahire, 1929.
- İBNÜ'L-ADİM, **Bugetü't-Taleb fi Tarihi Haleb**, C. I, Nşr. Fuad Sezgin, Frankfurt, 1986.
- İBNÜ'L-ESİR, **el-Kâmil fi't-Tarih**, I-XII, Çev. Yunus Apaydın, Abdullah Köse, Ahmet Ağırakça, Abdülkerim Özaydın, İstanbul, 1986-87.
- KÂLKÂŞANDÎ, **Subhû'l-Aşâ fi Sinâ'i'l-İnşâ**, C.IV, Kahire: Vezaretü's-Sekafe, 1963.
- MAKRİZÎ, Takiyyeddîn Ahmed b. Ali, **Kitâbu's-Sulûk li Marifeti Duvelu'l-Mulûk**, Thk. M. Mustafa Ziyâde-Said Abdulfettah Aşûr, 4 Cild, 12 Kısım, Kahire, 1934-1958.
- METİN, Tülay, **Türkiye Selçukluları Devrinde Malatya**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2010.
- ORAL, Zeki, "Anadolu'da İlhani Devri Vesikaları Temurtaş Noyan Zamanında Yapılmış Eserler ve Kitabeleri", **V. Türk Tarih Kongresi Tebliğleri**, Ankara: TTK, 1960, s. 208-215.
- ÖZBEK, Süleyman, "Yakın Doğu Türk-İslam Tarihinin Akışını Değiştiren Bir Meydan Savaşı: Ayn Calud", **Türkler**, C. 5, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 127-133.
- ÖZDEMİR, H. Ahmet, **Moğol İstilas ve Abbasi Devletinin Yıkılışı**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), İstanbul, 1997.
- REŞİDÜDDİN FAZLULLAH, **Câmiu't-Tevârih II/5, Selçuklular Tarihi**, Nşr. Ahmed Ateş, 2.Baskı, Ankara: TTK, 1999.
- REŞİDÜDDİN FAZLULLAH, **Câmiu't-Tevârih**, C. I-II, Nşr. Muhammed Ruşen-Mustafa Musevî, Tahran, 1373.
- REŞİDÜDDİN FAZLULLAH, **Tarihi Mübarek Gazanî, Dastani Gazan Han**, Nşr, Karl Jahn, London, 1940.
- SPULER, Bertold, **İran Moğolları**, Çev. Cemal Köprülü, Ankara, TTK, 1987.
- SÜMER, Faruk, "Ağaç-eriler", **Belleten** (1962), XXVI/103, s. 521-528.
- SÜMER, Faruk, "Anadolu'da Moğollar", **Selçuklu Araştırmaları Dergisi**, I (1969), s. 1-147.
- SÜMER, Faruk, "Çukur-ova Tarihine Dâir Araştırmalar", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. I, Ankara, 1963, s.1-98.
- ŞEŞEN, Ramazan, **Sultan Baybars ve Devri (1260-1277)**, İstanbul, 2009.
- TURAN, Osman, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları; 1998.
- TURAN, Osman, **Doğu Anadolu Türk devletleri Tarihi**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1993.
- YİNANÇ, M. Halil, "Maraş Emirleri", **Türk Tarih Encümeni Mecmuası**, S.14, Nr: 6(83).
- YUVALI, Abdülkadir, "İlhanlılar", **TDVİA**, C. 22, İst.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

MARAŞ VE YÖRESİNDE SELÇUKLU HÂKİMİYETİNİN KURULMASI SÜRECİNE DAİR

Prof. Dr.Yusuf AYÖNÜ⁴⁸⁸

Özet

Anadolu'yu Mezopotamya'ya bağlayan önemli bir ticaret güzergâhında bulunan ve askerî-stratejik bir konuma sahip olan Maraş ve yöresi, tarih boyunca pek çok devletin hedefinde yer aldı. İslam ileri harekâtı Anadolu'ya ulaştığında 637/638'de Hâlid b. Velid tarafından alınan Maraş, zaman zaman Bizans'ın saldırılarına maruz kalıp, taraflar arasında el değiştirse de, uzun yıllar Müslümanların hâkimiyetinde kalmıştır. 962 yılında Bizans İmparatorluğu topraklarına dâhil edilen Maraş ve yöresi, Anadolu'ya düzenlenen Türkmen akınları sırasında da Bizans İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altında bulunuyordu.

Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan'ın IV. Romanos Diogenes karşısında kazandığı Malazgirt Meydan Muharebesi'nden sonra bir müddet Ermeni Philaretos Brakhamios'un hüküm sürdüğü Maraş ve yöresi, Selçuklulara bağlanmış ise de bölgedeki Ermeni varlığı devam etmiştir. Bu durum 1096'da başlayan I. Haçlı Seferi sırasında, Haçlıların Maraş ve çevresinde etkili olması sonucunu doğurmuştur.

Biz bu bildirimizde Türkiye Selçuklu Sultanı I. Süleymanşah döneminde başlayan ve bölgedeki diğer Türk hâkimler ile devam eden Maraş ve çevresinde Selçuklu hâkimiyetini tesis etme sürecini değerlendireceğiz.

Anahtar Kelimeler: Selçuklular, Bizans İmparatorluğu, Haçlılar, Ermeniler, Maraş

ON THE PROCESS OF THE ESTABLISHMENT OF SELJUK DOMINATION IN MARAŞ AND AROUND

Abstract

Maraş and around is located on an important trade route that connects Anatolia to Mesopotamia and has military-strategic location, throughout history took place at target of many states. Islam forward operation when reaches to Anatolia, Maraş was seized by Hâlid b. Velid in 637/638, although it got out of hand as a result of Byzantine attacks from time to time remained under the rule of Muslims for a long time. Maraş and around was seized by Byzantine Empire in 962 therefore in the era of Turkmen raids the city was under the domination of Byzantium.

After the battle of Mantzikert in which Seljuk Sultan Alp Arslan won a victory against Byzantine Emperor Romanos IV Diogenes in Maraş and around Armenian Philaretos Brakhamios reigned for a while. For this reason, during the first Crusade, the Crusaders have been effective in Maraş and its environment.

In this paper we will evaluate the process of the establishment of Seljuk domination in Maraş and around which began at the time of Seljuk Sultan Suleymanşah.

⁴⁸⁸ İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Anadolu'yu Mezopotamya'ya bağlayan önemli bir ticaret güzergâhında bulunan ve askerî-stratejik bir konuma sahip olan Maraş ve yöresi, tarih boyunca pek çok devletin hedefinde yer aldı. İslam ileri harekâtı Anadolu'ya ulaştığında 637/638'de Hâlid b. Velid tarafından alınan Maraş, zaman zaman Bizans'ın saldırılarına maruz kalıp, taraflar arasında el değıştirirse de, uzun yıllar Müslümanların hâkimiyetinde kalmıştır. 962 yılında Bizans İmparatorluğu topraklarına dâhil edilen Maraş ve yöresi, Anadolu'ya düzenlenen Türkmen akınları sırasında da Bizans İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altında bulunuyordu.

XI. yüzyılın ilk yarısında başlayan Türkmen akınlarının Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulmasından sonra artarak devam etmesi ve Bizans İmparatorluğu'nun bu gidişata son verme girişiminin 1071 Malazgirt Meydan Savaşıyla sonuçsuz kalması, Anadolu'nun Türk iskânına açılmasını sağlamıştı. İmparator IV. Romanos Diogenes ile Sultan Alparslan arasında yapılan antlaşmanın, Bizans İmparatoru'nun tahttan indirilmesiyle hükmünü yitirmesi yeni bir süreci başlattı. Sultan Alparslan'ın emri üzerine harekete geçen Türkmen beyleri Anadolu'yu fethetmeye girişti. Bu harekât sırasında Çavuldur Bey'in 1071-72'de Maraş ve Sarız taraflarını fethettiği ileri sürülür⁴⁸⁹. Ancak bu fetihden ziyade bölgeye yapılan keşif amaçlı bir sefer olmalıdır. Çünkü Malazgirt Meydan Savaşı'ndan sonra bölgede Philaretos liderliğinde Maraş merkezli bir Ermeni prensliği kurulacaktır⁴⁹⁰.

Maraş yöresinde ilk Türk hâkimiyetini, Türkiye Selçuklu Devleti hizmetinde bulunan Emir Buldacı'nın kurduğu söylenebilir. Kutalmışoğlu Gazi Süleymanşah, Antakya seferine giderken, kendisine bağlı emirlerinden Buldacı da Yukarı Ceyhan havalisinde fetihlerde bulundu ve 1085 yılında Philaretos'un hâkim olduğu Elbistan, Gökşun ve Raban'ı, 1086'da da Maraş'ı ele geçirdi⁴⁹¹. Süleymanşah'ın, 1086'da Tutuş ile giriştiği savaşta hayatını kaybetmesine rağmen Emir Buldacı, Maraş yöresindeki hâkimiyetini Haçlı ordularının bölgeye ulaştığı 1097 yılına kadar sürdürmüştür. Türkiye Selçuklu tahtının boş kaldığı yıllarda Emir Buldacı, Bizans İmparatorluğu'nun ve Toroslara yerleşmiş Ermenilerin saldırılarından korumayı başarmıştır. I. Kılıçarslan'ın tahta oturmasından sonra da yine Türkiye Selçuklu Devleti'nin hizmetine girmiştir⁴⁹².

İznik'in düşmesinden sonra yollarına devam eden Haçlıların, 1097 yılında Türklerin boşalttığı Kayseri, Komana (Şar) ve Gökşun üzerinden sevinç gösterileriyle karşılandıkları Maraş'a ulaştıklarında şehri "prensler prensi"⁴⁹³ unvanı ile Bizans İmparatoru adına Ermeni Thatul yönetiyordu⁴⁹⁴. Haçlılar şehri ele geçirdikten sonra

⁴⁸⁹ Bu konudaki farklı görüşler için bkz. İlyas Gökhan, *Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi*, Kahramanmaraş 2011, s. 101-102.

⁴⁹⁰ Ayrıntı için bkz. Mehmet Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Ankara 2007, s. 37-38.

⁴⁹¹ Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Türkçe çev., Hrnt D. Andreasyan, Ankara 1987, s. 164; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1982, s. 70; Gökhan, *Maraş Tarihi*, s. 102-103.

⁴⁹² Gökhan, *Maraş Tarihi*, s. 103. Emir Buldacı'nın Haçlıların kuşattığı İznik önlerindeki vuruşmalarda veya hemen sonra hayatını kaybetmiş olmalıdır. Çünkü I. Kılıçarslan'ın Haçlılarla yaptığı daha sonraki mücadelelerinde Emir Buldacı ismine rastlanmaz. Krş. Gökhan, *Maraş Tarihi*, s. 103-104.

⁴⁹³ Bu unvan, Bizans'ın Kilikya'da görevli Bizans valilerine verilir. Krş. Mateos, s. 204, dph. 244.

⁴⁹⁴ *Mateos*, s. 204; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s. 43.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Thatul'u yine yönetici olarak yerinde bırakmışlar; ancak ilerleyen yıllarda Thatul, Haçlılardan korkup İstanbul'a gitmek zorunda kalmıştır⁴⁹⁵.

Haçlıların bölgeye yerleşmesi ve kendinden olmayanlara kötü muamelesi, daha önce onları kurtarıcı olarak gören Ermenilerin Franklardan kendilerini kurtarmaları için Selçukluların yardımını istemesine neden oldu⁴⁹⁶. Mateos, Elbistan'da yaşayan Ermenilerin, Franklar yüzünden büyük sıkıntılara ve felaketlere maruz kaldığını, halkın çok kötü muameleye tabi kılındığını ve bu yüzden 1105 yılında intikam almaya karar verdiğini, Müslümanlara bel bağlayarak gizlice onlara adam gönderdiklerini bildirir. Ermenilerin, o sırada bu civarda bulunan süvarileri şehrin içine alarak hep birlikte Frankların bulunduğu kaleye yöneldiklerini ve Haçlı komutanına askerleriyle şehirden çıkmaları teklifi yapıldığını nakleden Mateos, garnizon komutanı Frank'ın halkın üzerine saldırıya geçmesi üzerine taraflar savaşa tutuşmuş ve yaklaşık 300 kişilik Haçlı kuvvetinin hepsini kılıçtan geçirildiğini bildirir⁴⁹⁷. Elbistan'ı Haçlılardan alan atlılar, Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan'ın ordusuna mensup kuvvetlerdir. Başka bir ifade ile Ermenilerin daveti üzerine 1105 yılında Elbistan'a gelen ve şehri ele geçiren I. Kılıçarslan, burayı Ziyaeddin Muhammed'e ikta etmek suretiyle Selçuklu ülkesine dâhil etmiştir⁴⁹⁸.

Ancak 1107 yılında Sultan, Büyük Selçuklu Emiri Çavlı ile giriştiği savaşta hayatını kaybetmesinin yarattığı şartlardan faydalanan Ermenilerin saldırıları karşısında yaklaşık 12 bin kişiden oluşan Türk kuvveti Maraş ovasını geçip çok sayıda tutsak aldıktan sonra Ermeni prensi Goğ Vasil'in elinde bulunan Keban yakınındaki Berdus mevkiine kadar ilerlemişlerdi. Mateos'un ifadesine göre Goğ Vasil'in karşı saldırısı üzerine geri çekilen Türkler, 1108-1109 yılı başında bu defa yaklaşık 6 bin kişilik bir kuvvetle Vasil'in hâkim olduğu bölgeye giren Türkler, Ermenilerin karşı saldırısı üzerine yine geri çekilmek ve ele geçirdiği tutsakları bırakmak zorunda kalmışlardır⁴⁹⁹.

Diğer taraftan aynı dönemde Haçlıların Elbistan ve Ceyhan bölgesini yeniden işgal ettikleri Musul Atabegi Mevdud'un 1111 yılında Haçlılara karşı başlattığı saldırı sırasında savunmasız kalan Ceyhan Nehri havalisinin, Malatya Hâkimi Tuğrul Arslan'ın Atabegi tarafından ele geçirildiğine dair verilen bilgilerden anlaşılıyor⁵⁰⁰. 1119 yılında da Ceyhan ile birlikte Elbistan ve civarı yine Malatya hâkimi adına Artuklu Belek Gazi tarafından itaate alındı⁵⁰¹. Fakat bu başarılar kalıcı olmadı, Haçlıların bölgedeki hâkimiyeti devam etti⁵⁰².

⁴⁹⁵ *Mateos*, s. 226; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, Türkçe çev., Fikret Işıltan, Ankara 1987, s. 33; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997, s. 83; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s. 43.

⁴⁹⁶ Runciman, *a.g.e.*, s. 37.

⁴⁹⁷ *Mateos*, s. 229; Turan, *Türkiye Tarihi*, s. 145; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s. 43.

⁴⁹⁸ Turan, *Türkiye Tarihi*, s. 108; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s. 43; Gökhan, *Maraş Tarihi*, s. 104.

⁴⁹⁹ *Mateos*, s. 232-233.

⁵⁰⁰ *Süryai Mikhaïl, Vekayiname*, Türkçe çev. Hrant D. Andreasyan, s. 60 (Türk Tarih Kurumunda Basılmamış nüsha); Abû'l-Farac İbnü'l-İbrî (G. Barhebraeus), *Chronicon Syriacum*, İngilizce'den Türkçe'ye ter. Ömer Rıza Doğrul, *Abû'l-Farac Tarihi*, II, Ankara 1987, s. 350; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 101; Turan, *Türkiye Tarihi*, s. 152. Turan, *Türkiye Tarihi*, s. 151; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s. 44.

⁵⁰¹ *Süryani Mikhaïl*, s. 67; *Abû'l-Farac*, II, 356; Turan, *Türkiye Tarihi*, s. 162; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s. 44.

⁵⁰² Gökhan, *Maraş Tarihi*, s. 104-105.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Haçlıların elinde bulunduğu yıllarda da Türklerin bölgeye ilgisi devam etti. Danişmendli Melik Muhammed, Haçlılar ile Ermeniler arasında başlayan savaştan faydalanarak 1136-1137 yılında büyük bir ordunun başında olduğu hâlde Maraş bölgesine girdi ve Keysun'a karşı yürüyüp köylerle manastırları tahrip etti. Şehre karşı karargâh kurarak altı gün bekledi. Fakat kaleye karşı herhangi bir saldırıda bulunmadı. Yalnız orada nehrin suyunu kesmek, bahçeleri bozmak, öteye beriye akınlar yapmak ve ganimet biriktirmekle meşgul oldu. Şehir halkı ise her an yapılacak saldırıyı ve şehrin zapt edilmesini beklemekten bezgin hâle düşmüş ve geceleyin dış suru terk etmişti. Fakat din adamları ve ileri gelenlerin gayretleriyle yerlerine dönmelerini sağladılar. Bu arada Emir Muhammed Bizans İmparatoru'nun Çukurova'ya doğru hareket ettiği haberini alınca geri çekildi⁵⁰³. Sonuçta Haçlılar, Bizanslıların verdiği destekle kaybettikleri yerleri geri almayı başardılar⁵⁰⁴.

Haçlılar 1142 yılında Elbistan mıntıkasına girerek yerli Hıristiyan ahalinin mallarına el koydular. Bu arada karşılarına çıkan Türklerin bir kısmını öldürüp, bir kısmını da tutsak alarak götürdüler. Bunu haber alan Hanzit'deki Türkler, Haçlıları cezalandırmak ve esir Türkleri kurtarmak için harekete geçtiler. Ancak bu Türk birliği de Haçlıların baskınına uğradı ve kılıçtan geçirildi⁵⁰⁵.

Bununla beraber Haçlıların Maraş bölgesindeki varlığı artık uzun ömürlü olamayacaktır. Çünkü Danişmendli etkisinden kurtulan Türkiye Selçukluları, Anadolu'da her geçen gün varlığını daha da güçlü olarak hissettirmeye başlamıştı. II. Haçlı Seferi'ni düzenleyen orduların etkisiz hale getirilmesinden sonra Sultan I. Mesud, bu defa yönünü Maraş bölgesindeki Haçlılara çevirdi. 1149 yılında bizzat ordusunun başında sefere çıkan Selçuklu sultanı Maraş'ı kuşattı. Yapılan hücumlarla şehri sıkıştırınca içerdekiler hayatlarına dokunulmayacağına dair yeminli teminat aldıktan sonra şehri teslim ettiler. Sultan, şehri teslim aldıktan sonra ettiği yemini yerine getirmek için şövalyelere, piskoposa ve rahiplere Antakya'ya gitme izin verdi. Ancak arkalarından gönderdiği askeri bir birlik ile onları yolda iken ortadan kaldırttı⁵⁰⁶.

Sultan I. Mesud, Maraş'dan sonra oğlu Kılıçarslan ile beraber 4 Haziran 1150 tarihinde Haçlıların elinde bulunan Keysun'a karşı yürüdü ve burayı kuşattı. Türk ordusuna karşı koyamayacağını anlayan ahâli, Piskopos Ioannes'i Sultanın yanına göndererek şehrin teslimi karşılığında Haçlıların Ayntâb'a gitmelerine izin verilmesini istediler. Bunu kabul eden Sultan, onlara bir de yeminli güvence verdi. Şehrin teslim alınmasından sonra sözünü yerine getiren Sultan, ayrıca Behisni, Ra'bân, Ayntâb, Dulük şehirlerini de ele geçirdi ve bölgenin idaresini,

⁵⁰³ *Mateos*, s. 287-290; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s. 44; *Abû'l-Farac*, (II, s. 374) ve *Süryanî Mikhail*, (II, s. 112) aynı yılda Melik Muhammed'in, kardeşi Devlet'in hâkimiyetinde bulunan Ceyhan havalisi ve Elbistan'ı aldığını kaydeder.

⁵⁰⁴ Gökhan, *Maraş Tarihi*, s. 105.

⁵⁰⁵ *Süryanî Mikhail*, II, s. 116; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s. 44.

⁵⁰⁶ *Süryanî Mikhail*, II, s. 155; *Abû'l-Farac*, II, s. 386.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Elbistan merkez olmak üzere oğlu Kılıçarslan'a bıraktı⁵⁰⁷.

Haçlı hâkimiyetinin sona ermesinden ve Maraş bölgesinde Selçuklu hâkimiyetinin kurulmasından sonra bölgede yaşayan Ermeniler ile Türkler zaman zaman sorun yaşadılar. Mesela I. Mesud'un ölümünden sonra Türkiye Selçuklularında yaşanan hâkimiyet mücadelelerinin yarattığı şartlardan yararlanmak isteyen Baron II. Toros'un kardeşi Stefan, 1156 yılında Maraş'a saldırdı. Sultan II. Kılıçarslan'ın bölgeye geldiğini öğrendiğinde ise şehri yağma edip yaktılar, ahalinin çoğunu da beraberlerinde götürdüler. Hiçbir direnişle karşılaşmadan Maraş'a giren sultan, halkın sıkıntılarını giderdi. Şehirden ayrılmak zorunda kalan ahali geri geldi ve huzur yeniden sağlandı. Vaktiyle Melik olarak görev yaptığı Maraş yöresini huzura kavuşturan II. Kılıçarslan başkentine döndü⁵⁰⁸. Ancak Sultan daha sonraki yıllarda da gerek Ermenilerin gerekse Nureddin Mahmud ve Selahaddin Eyyubi'nin bölgeye yönelik politikalarıyla karşılaşacaktır. Bu yüzden Maraş bölgesi, zaman zaman Selçuklular, Ermeniler, Zengiler ve Eyyubiler arasında el değiştirdi. Bu durum karşısında II. Kılıçarslan başta Ermeni tecavüzleri ve Eyyubi saldırılarını önlemek olmak üzere ortaya çıkacak tehlikelerin önüne geçebilmek için Maraş'ta bir askeri garnizon kurdu. Bölgedeki Selçuklu hâkimiyeti 1258 yılında Ermenilerin şehre ele geçirmesine kadar devam etti⁵⁰⁹.

Sonuç olarak Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucusu Gazi Süleymanşah'ın beylerinden Emir Buldacı'nın feth ettiği Maraş ve yöresi, Türkmen topluluklarının yerleşmeye başladıkları bölgelerden biri idi. Ancak Selçukluların Marmara kıyılarına ve İstanbul önlerine ulaşmaları üzerine 1096 yılında başlayan Haçlı seferleri nedeniyle Türkler, Maraş'ı boşaltılar. Bundan böyle bölge Türkler, Haçlılar ve Ermeniler arasında cereyan eden bir mücadele alanı şekline dönüştü.

Başlangıçta Haçlıları sevinçle ve "kurtarıcı" olarak karşılayan Ermeniler, bölgeye yerleşen Avrupalıların uygulamalarından gerçek niyetlerinin ne olduğunu anlamakta gecikmedi. Haçlı baskısından kurtulmak için zaman zaman Türklerin yardımını istemek durumunda kaldılar.

Sultan I. Kılıçarslan, Maraş ve Elbistan'a hâkim olmayı başarmış, ancak Sultan'ın Çavlı ile giriştiği savaşta hayatını kaybetmesi, söz konusu bölgenin elden çıkmasına neden olmuştu. Bundan sonraki süreçte Türkiye Selçuklularının Anadolu'daki siyasi hâkimiyetinin zaafa uğraması, Haçlılar ile mücadeleyi olumsuz etkilemiş, Maraş ve çevresinin Türklerce tekrar fethi Sultan I. Mesud'un 1149'daki harekâtını beklemiştir.

⁵⁰⁷ *Süryani Mikhael*, II, s. 162; *Abû'l-Farac*, II, s. 388; *Papaz Grigor Zeyli*, s. 303-304; Turan, *Türkiye Tarihi*, s. 187-188.

⁵⁰⁸ *Abû'l-Farac*, II, s. 395; *Papaz Grigor Zeyli*, s. 315; Osman Turan, "Kılıçarslan II", *İA*, VI, İstanbul 1955, s. 689; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s. 45-46.

⁵⁰⁹ İlyas Gökhan, "13. Yüzyılın İlk Yarısında Maraş", *Kahramanmaraş Sempozyumu*, s. 345-346.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

KAYNAKÇA

- İlyas Gökhan, *Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi*, Kahramanmaraş 2011.
- Mehmet Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Ankara 2007.
- Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Türkçe çev., Hrant D. Andreasyan, Ankara 1987.
- Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1982
- Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, Türkçe çev., Fikret Işıltan, Ankara 1987.
- Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri Tarihi*, İstanbul 1997.
- Süryai Mikhail, *Vekayiname*, Türkçe çev. Hrant D. Andreasyan, (Türk Tarih Kurumunda Basılmamış nüsha).
- Abû'l-Farac İbnü'l-İbrî (G. Barhebraeus), *Chronicon Syriacum*, İngilizce'den Türkçe'ye trc., Ömer Rıza Doğrul, *Abû'l-Farac Tarihi*, II, Ankara 1987
- Osman Turan, "Kılıçarslan II", *İA*, VI, İstanbul 1955, s. 689.
- İlyas Gökhan, "13. Yüzyılın İlk Yarısında Maraş", *Kahramanmaraş Sempozyumu*, s. 345-346.

MARAŞ MEVLEVİHANESİ VE MEVLEVİ MÜZİĞİ

Doç. Dr. Feyzan Göher VURAL*

Özet

Selçuklular döneminde, Mevlana Celeleddin-i Rumi ile Anadolu’da vücut bulan Mevlevilik, oğlu Sultan Veled tarafından, Mevlana’nın düşüncelerine dayanan bir tarikat konumuna getirilmiştir. Musikiye büyük önem veren Mevlevilerin dergâhları, Osmanlı döneminde oldukça artmıştır. Bunlardan birisi olan Maraş Mevlevihanesi, günümüze gelememiş olmakla birlikte, bulunduğu yer ve tarihine ilişkin bilgiler mevcuttur.

Anadolu Selçuklu kültürünü ve musikisini, yüzyıllar sonrasına taşıyan Mevlevihaneler, Selçuklu çalgılarını da muhafaza etmişlerdir. Dolayısıyla, sonraki dönemlerde dahi neyden kudüme, tanburdan rebaba uzanan çalgılar, Selçuklu Mevlevi müziğini tüm Mevlevihanelere taşımışlardır. Betimsel karakterli bu çalışmada, kaynağını Anadolu Selçuklu medeniyeti içinde doğan Mevlevilikten alan; Maraş’ta yaşamış olan Mevlevi Şeyhi Yum Dede (Baba) ve Maraş Mevlevihanesi’nin son şeyhi Mehmet Selim Dede ile hayat bulan; ancak Fransızlarca yıkılmış Maraş Mevlevihanesi’ne değinilmiş; benzeri Mevlevihanelerin yapısı göz önünde tutularak, sembolik bir yapı inşasına ve Mevlevi müziğinin yaşatıldığı bir topluluğun kurulmasına yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mevlevilik, Kahramanmaraş, Tasavvuf Müziği, Mutrib Heyeti, Maraş Mevlevihanesi.

Giriş

Mevlana, bütün eserlerinde insanlığın üstün özelliklerini öne çıkarıp; gerçek anlamda insan olma şuurunu, kendisiyle, yaratıcısıyla ve toplumla barışık, güzel ahlâk sahibi, mutlu insan olmanın reçetesini vermiştir. Günümüzde evrenselliği dünyaca kabul edilen bu seçkin veli, sekiz asır boyunca Anadolu insanına rehberlik etmiş, Türk toplumuna dinamizm kazandırmış, eserlerindeki düşüncelerle asırlar boyunca milletimizin beslendiği temel bir kaynak olmuştur⁵¹⁰.

Tüm dünyada büyük bir merak ve ilgiyle takip edilen Mevlevilik öğretisi, günümüzde insanlığın en çok ihtiyaç duyduğu kardeşlik, barış ve uzlaşma mesajlarını içermesi bakımından büyük bir öneme sahiptir. Bugün tarihinde Mevleviliğe yönelik hiçbir iz bulunmayan yerlerde dahi bu öğreti ve zuhurları ortaya çıkartılmaya gayret edilmektedir. Şüphesiz topraklarında daha önce Mevlevilik ile tanışmış olan yerlerde yapılacak çalışmalar, bu kutsi öğretinin daha derinden hissedilmesini sağlayacaktır. Biz de bu çalışma ile kökleri Selçuklu dönemine dayanan Mevleviliğin, Kahramanmaraş ile olan ilgisi ve yapılabilecek çalışmalara ilişkin görüşlerimizi sunuyoruz.

Mevlana Celeleddin-i Rumi’ye Kısa Bir Bakış

Bugün Afganistan’ın sınırları içerisinde yer alan Horasan, Belh’te 1207 yılında dünyaya gelen Mevlana Celeleddin-i Rumi, “Bilginlerin Sultanı” unvanlı babası ve ailesiyle geldiği Konya’da, dünyanın en önemli düşünürlerinden birisi olma kapısını açmıştır.

* Ömer Halisdemir (Niğde) Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuarı öğretim üyesi. Müzikolog ve tarih bilimci. feyzan_goher@yahoo.com

⁵¹⁰ Emine Yeniterzi, Klasik Türk Edebiyatı Ahlaki Mesnevilerinde Mevlana’dan İzler, *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevilik Ulusal Sempozyumu*, S.Ü. Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Konya 2007, s.11-12.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Mevlânâ, Mesnevî’de kendisini Muhammed b. Muhammed b. Hüseyin el-Belhî olarak tanıtır. Mevlânâ’nın lakapları ise Celâleddin ve Hüdavendigâr’dır. Rûmî ismi ise hayatının büyük bölümünü geçirdiği Anadolu’dan dolayı kendisine verilmiştir. Mevlâna’nın âlim, mutasavvıf ve aristokrat bir aileden gelmesi o günün şartlarında iyi bir eğitim almasına vesile olmuştur. Bilginlerin sultanı unvanlı babasının vefatından sonra, babasının etrafındakiler, Mevlana’yı onun varisi olarak görmüşlerdir. Menâkıbu’l Ârifîn’de söylendiğine göre, Mevlana babasının ölümünden iki sene sonra, zahiri ilimlerdeki bilgisini artırmak ve kemalini daha ileri götürmek için Halep’e, ardından Şam’a gitmiştir; Anadolu’ya döndükten sonra, fıkıh ve diğer şer’î ilimler ile alakalı dersler vermiştir⁵¹¹.

Şems’le karşılaşmadan önce ilim, zühd, takva ve ibadet ile meşgul olan Mevlânâ, kendisiyle tanıştıktan sonra semâ ile meşgul olmuştur. Bu olgu, Mevlevî yolunun âdeti olarak kalmıştır⁵¹². Mevlana Celaleddin-i Rumi ile Anadolu’da vücut bulan Mevlevilik, oğlu Sultan Veled tarafından, Mevlana’nın düşüncelerine dayanan bir tarikat konumuna getirilmiştir. Selçuklular ve Osmanlılar zamanında açılan çok sayıda tekke, İslam dini ve Mevlevilik öğretisindeki sevgiyi dört bir yana yaymıştır.

Anadolu Selçuklu hükümdarları, fethettikleri yerlere kadı, imam, müderris, hatip ve müezzin tayin etmiş; cami, medrese ve zaviyeler yaptırmış; Anadolu’nun İslamlaşması için büyük gayretler sarf etmişlerdir. Bu doğrultuda Anadolu Selçuklu yönetimi, şehir ve kasabalarda İslam kültürünün sağlam bir şekilde yerleşmesini temin etmek ve halk üzerinde daha müessir olmak için Anadolu’ya gelen sufi çevrelerle çok yakından ilgilenmiş, onlara vakıf araziler tahsis etmiş ve geniş malî imtiyazlar tanımıştır⁵¹³. Bu durum Mevleviliğin yayılmasını hızlandıran önemli faktörlerden birisidir. Mevleviyye, Osmanlı döneminde de tasavvuf kültürünü yayan önemli tarikatlardan birisi olmuştur. Bu dönemde açılan Mevlevihanelerin birisi de Maraş ilindedir.

Maraş Mevlevihanesi

XVIII. yüzyılda Maraş, genellikle bir mutasarrıf tarafından yönetiliyordu. 1831 tarihinde ise Maraş Mukaat Hazinesi’ne bağlandı ve şehrin yöneticileri buradan atanmaya başlandı. Bu sırada Maraş kadılığı da Mevlevilik seviyesine yükseltildi⁵¹⁴. 1903 yılındaki Halep Vilayet salnamesine (Osmanlı Devletinde bir yıllık olayları gösteren belgeler) göre şehirdeki taşınmaz mallardan birisi, bir Mevlevihane’dir⁵¹⁵.

⁵¹¹ Bediüzzaman Fûrûzanfer, *Mevlâna Celâleddin*, Çev: Feridun Nafiz Uzluk, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 1997, s.63-147; Rıdvan Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlana Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2012, s.49; Osman Nuri Küçük, *Fîhi Mâ Fih Ekseninde Mevlâna’nın Tasavvufî Görüşleri*, Rumî Yay., Konya 2006, s.141.

⁵¹² Sultan Veled, *İntihâ-nâme (İntihâ-nâme-i Sultan Veled)*, Ter. Hakkı Eroğlu, Haz. Hülya Küçük, Ataç Yay., İstanbul 2010, s.415.

⁵¹³ Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1996, s.152; Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.151.

⁵¹⁴ Musa Çadircı, “Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri’nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları”, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1997, s.15.

⁵¹⁵ Yurt Ansiklopedisi, *Kahramanmaraş Mad.*, C.VIII, Anadolu Yay. İstanbul 1982-1983, s.5665.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Mehmet Selim Dede (ortada sikkesi ile) Nazif Öztürk

Vazifesinde gösterdiği üstün başarı sebebi ile, kendisine 24 Ekim 1905 tarihinde Osmanlı nişanı ihсан edilen, Maraş Mevlevihanesi'nin son şeyhi Mehmet Selim Dede (1854-1925), ortada başında sikkesi ile görülmektedir⁵¹⁶.

Nazif Öztürk, “Mücahidîn-i Mevleviye'ye Dâhil Olan Maraş Mevlevihânesi” başlıklı çalışmasında, Maraş Mevlevihanesi'ne ilişkin, vakfiyelere ve resmi belgelere dayanan detaylı ve önemli bilgiler sunmuştur. Buna göre,

Maraş Mevlevihanesi'nin hizmete açıldığı mekân; Dulkadiroğlu Beylerinden Alaüddevele (ö.1515) Bey'in zaviye olarak yaptırdığı Yum Baba(vakfiyede Yum Dede olarak geçmektedir), Arapça Yumn (Türkçe söylenişi ile Yumni) Tekkesi'dir. Zaviyenin Mevlevihaneye çevrilmesinden sonra tekkenin gelirleri, Mevlevihaneye devredilmiştir. Mekânın yetersizliği ve maddi ihtiyaçları nedeniyle, II. Abdülhamid tarafından Hazine-i Hassa'dan tahsis edilen 150 lira ile 1897 yılında yeni baştan onarılan Mevlevihane'de Mehmed Selim Dede (d.1854-ö.1925) 1893'te Maraş'a gelerek fiilen göreve başlamıştır. Binanın bakım ve onarımının tamamlanmasından sonra ise 3 Recep 1315/28 Kasım 1897 tarihinde resmen postnişin olarak tayin edilmiş ve eline beratı verilmiştir⁵¹⁷.

⁵¹⁶ Nazif, Öztürk “Mücahidîn-i Mevleviye'ye Dâhil Olan Maraş Mevlevihânesi”, *Birinci Dünya Savaşı'nda Mevlevi Alayı ve Gönüllü Topluluklar Uluslararası Sempozyumu*, Kırıkkale 2016, s.73.

⁵¹⁷ Öztürk, a.g.e.,s.58-60.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Yum Baba Türbesi'nin Kapalı Çarşı Yanındaki Girişi, Kapısı ve Türbe (Fotoğraflar: F.G.Vural)

Maraş'ın Kurtuluş Savaşı sırasında, 1 Şubat 1920 günü işgal kuvveti Fransız askerleri tarafından yakılan, 1941 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile 715 liraya Vakıflar İdaresi tarafından açık artırma ile satılan, yeni sahipleri tarafından önce enkazı kaldırılarak köy garajı yapılan, 1965 yılında da pasaj şeklinde çarşı haline getirilen Mevlevihane'nin mekânında, bugün 1985 yılında inşa edilen betonarme bir türbeden başka hiçbir şey kalmamıştır. Maraş Mevlevihanesi'nin⁵¹⁸ yeniden inşasına yönelik olarak gazeteci yazar Ali Avgın'ın uzun süredir devam eden önerileri mevcuttur.

II. Abdulhamid'in tuğrasını taşıyan Mevlevihane'nin onarım kitabesi, bugün Kahramanmaraş Merkezde bulunan Çukuroba Camii bünyesinde, kapalı bir mekânın duvarında monte edilmiş durumdadır. Bu kitabeyi yerinde tespit eden Nazif Öztürk, bizce de mantıklı görüldüğü üzere, kitabenin yangından geriye kalan yıkıntıların satılmasından sonra buraya getirilmiş olabileceğini düşünmektedir.

⁵¹⁸ Öztürk, a.g.e.,s.56-57.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Çukuroba Camii ve Mevlevihane'nin Kitabesi (Fotoğraflar: F.G. Vural ve N.Öztürk)

Mevlevi Müziği

Musiki, Tasavvufun, bilhassa da Mevlevi öğretisinin en önemli parçalarından birisidir. Mevleviler musikiyi, sema içinde düşünürler. Onlara göre musiki, öncelikli olarak melodik bir eseri söylemeyi, dinlemeyi veya icrasını akla getirdiği halde; sema kavramı, kâinattaki tüm melodik ve ritmik sesleri dinlemek ve ondan lezzet alıp neşveye (keyif-neşe) gelme anlamında daha kapsamlı bir kullanım alanına sahiptir⁵¹⁹.

Kaynağı Selçuklu dönemi Tasavvuf anlayışına dayanan semaya, günümüzde Allah aşkının yanında, Mevlana'ya karşı duyulan saygı, muhabbet ve hasret de katılmıştır. Bu yolda yürüyenler, Allah'a Mevlana'nın ilhamı ve yol göstericiliği ile ulaşmak istemektedirler⁵²⁰. Bu amaçta müzik, çok önemli bir araç vazifesi görmektedir. Sözü edilen tasavvufi emelin yanı sıra, Mevlevi tekkelere, Zekai Dede, Nayi Osman Dede, Dede Efendi, Ali Nutki Dede, Hüseyin Fahreddin Efendi gibi önemli besteci ve musiki nazariyatçıların yetişmesine de vesile olmuştur. Son dönemin önemli müzisyenlerinden tamburi Necdet Yaşar, neyzen Niyazi Sayın gibi isimlerin kökenlerinde de Mevlevilik öğretisinin önemli bir yeri vardır. Bu anlamda Mevlevihaneler için birer müzik okulu benzetmesi yapmak da yanlış olmayacaktır.

Büyük ölçüde tek seslilik esasına dayalı olan Mevlevi müziği, naat, taksim, ayin, peşrev, yürüksemai ve niyaz ilahisi kısımlarından oluşur. Bu eserlerin icrasında pek çok makamla birlikte en fazla devr-i revan, devr-i kebir, evfer, aksak semai ve düyek usulleri tercih edilir. Sema ayinleri, Hz. Mevlana'nın Hz. Peygamberi öven sözleri üzerine büyük müzisyen Itri tarafından bestelenen Nat-ı Mevlana ile başlar. Girişte çalınan bu eser dahi, dinleyenleri anlam dünyasının en derin köşelerine götürecek kudrete ve manevi kuvvete sahiptir.

Mevlevi müziğinde kullanılan çalgılar, Anadolu Selçuklu döneminde kullanılan çalgıları yansıtmaktadır. Söz konusu çalgılar içinde bakır kâseler üzerine deve derisi gerilmesi suretiyle ses veren ve tarikatlarda büyük değere sahip olan kudüm, kemeçe, kanun, ud, kendine has dolgun sesi ile tambur, def, rebap, halile, tekkelerde kudümden sonra en

⁵¹⁹ Osman Nuri Küçük, "Tasavvuf Müziği ve İnsan", Tüksev Yayınları Bilim Kültür Dizisi, Ankara 2004.", II. Mustafa Paşa (Sinassos) Kültür ve Sanat Festivali Sempozyumu, Nevşehir, 13-15 Nisan 2003, s.100.

⁵²⁰ Refik Hakan Talu, *Mevlevi Müziği*, Erişim Tarihi: 26.10.2016, s.1.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

çok kullanılan vurmali saz olan bendir ve Hz. Mevlana'nın sesi olan ney vardır. Bu enstrümanları icra eden sazendeler ile eserleri seslendiren hanendelerden oluşan musiki topluluğuna mutrib heyeti ismi verilir.

Mevleviliğin Kahramanmaraş'ta Canlandırılması

Mevlâna, yaşadığı çağdan başlayarak Osmanlı kültürü ve uygarlığı içinde ağırlıklı olarak yer edinmiş bir isimdir. Mevlâna'nın bugüne kadar geniş kitleleri etkilemesi, şüphesiz onun fikir özgürlüğüyle alakalıdır. Ama Mevlâna'dan sonra başlayarak Mevlevilik düşüncesinin kurumsallaşması da Mevlana'nın bugüne kadar geniş kitleleri etkilemesinde etkili olmuştur. XXI. yüzyıla geldiğimizde ise Mevlana ve Mevlevilik kültürü tüm dünyada ilgi ile takip edilen bir öğreti sistemi haline gelmiştir. Bu öğreti sistemi günümüzde en modern anlamdaki yapılaşmalar içinde kendine yer bulmaya başlamıştır⁵²¹. Mevlevilikle ilişkili her olgu ve her mekân, yurt içi ve yurt dışından insanların yoğun ilgisini çekmektedir. Bu anlamda Maraş Mevlevihanesinin ve / veya ruhunun canlandırılmasına yönelik önerilerimiz şöyledir:

Mevlevihane'nin Yeniden İnşası

Maraş Mevlevihane'sinin yeniden inşasına yönelik olarak Nazif Öztürk ve Ali Avgın'ın vurguladığı üzere vakfiyelerde, bedestenin doğu kısmında yer aldığı bilgisi; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde yer alan Abdülhamid dönemi Maraş fotoğraflarında Taş Han'ın bulunduğu düzlemde görülen Mevlevihane'nin uzaktan bir görünümü; günümüze gelebilmiş semahaneye sahip diğer Mevlevihanelerin incelenmesi ile eski yerinde, yeni bir Kahramanmaraş Mevlevihanesi inşası imkân dâhilinde gözükmemektedir. Bununla birlikte binanın yeniden inşasına yönelik Öztürk ve Avgın'ın önerilerine ilaveten, bizim önerimiz Mevlana musiki ve sema topluluğunun kurulmasına yönelik olacaktır.

Sonuç Yerine Öneri ve Temenniler

Kahramanmaraş Mevlevihane'sinin vurgulanması ve binasının ve / veya ruhunun canlandırılması önemlidir. Çünkü her şeyden önce Mevlevilik, içinde bulunduğu topluluğa sevgi ve anlayış aşıl原因 bir güce sahiptir. Musikinin insandan insana en çabuk ulaşan büyü gücü, Tasavvufi öğreti ile birleştiğinde, büyük bir etkiye sahiptir. Bu nedenle Kahramanmaraş mutrib heyeti ve sema topluluğunun kurulması, kökeni Selçuklu'ya dayanan Mevlevilik öğretisini canlandırması bakımından son derece önemli olacaktır.

Mevlevihanelerde, Türk müziği makamları, usulleri, formları, üslupları, nazariyat bilgileri, müzik tarihi, repertuar, icra gibi bütün konularda Mevlevi müzisyenler tarafından araştırmalar yapılıyor ve bunlar gelecek nesillere aktarılıyordu⁵²². Oluşturulacak olan Kahramanmaraş Mevlana Vakfı benzeri bir yapılanmada, gençlere bu bilgilerin aktarılması, Türk Müziği açısından da olumlu sonuçlar doğuracaktır.

⁵²¹ Mustafa İsen, "2007 Mevlana Yılına Girerken", *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik Ulusal Sempozyumu*, S.Ü. Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Konya 2007, s.xvii.

⁵²² Talu, a.g.e.,s.4-5

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

İsminin önüne “kahramanlık” ibaresini hakkıyla alan bu güzel şehrimizin Mevlevihanesi de, Türkiye’deki Mevlevihaneler arasında en son yapılan olmasına rağmen, Mevlevi Taburuna iştirakte ön sıralarda yer almıştır. Bu durum şehrin kahramanlığının bir başka göstergesi olarak vurgulanmalı, bu şanlı tarih yaşatılmalıdır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Türk Müziği Topluluğu davet edilerek, Kahramanmaraş’ın da Mevlevi kültürünün bir parçası olduğu bilgilendirmesi yenilenebilir. Bunlarla birlikte, Hz. Mevlana’nın görüşlerinin, sevgi yolunun iletildiği etkinlikler, sürekli hale getirilmelidir. Onun edebiyata getirdiği bakış açısı, ondan sonra “ney”e yüklenen sembolik anlamlar gibi pek çok unsur, Kahramanmaraş’ın ev sahipliğinde bilimsel toplantılara konu olabilecek niteliktedir. Etkinlik ve anma törenleri ile musikinin insan ve toplum üzerindeki gücü, Tasavvufi değerlerle birleştirilerek hem bu tarihin mirasçıları Kahramanmaraşlılara, hem de bu yapılanmayı merak ederek şehrin ekonomisine katkı sağlayacak yerli ve yabancı turistlere sunulmalıdır.

Selçuklular döneminde müzecilik faaliyetlerinin gösterildiği Kahramanmaraş, bu açıdan da ayrı bir öneme sahiptir. Bu müzede, Selçuklu’nun mirası Mevleviliğe ilişkin bir tanıtım kısmı oluşturulması, tıpkı Konya, İstanbul ve Kütahya’da olduğu gibi balmumu heykellerle Mevlevilerin hayatlarının ve mutrib heyetlerinin canlandırılması, Kahramanmaraş’ın Mevlevilik geleneğine yönelik tarihinin vurgulanması bakımından önem taşıyacaktır.

KAYNAKÇA

Çadırcı Musa, “Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri’nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları”, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1997.

Çolak Rıdvan, *Selçuklular Döneminde Mevlana Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2012.

Fürûzanfer Bediüzzaman, *Mevlâna Celâleddin*, Çev: Feridun Nafiz Uzluk, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 1997.

İsen Mustafa, “2007 Mevlana Yılına Girerken”, *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevilik Ulusal Sempozyumu*, S.Ü. Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Konya 2007, s.xvii-xix.

Küçük Osman Nuri, *Fîhi Mâ Fîh Ekseninde Mevlâna’nın Tasavvufî Görüşleri*, Rumî Yay., Konya 2006.

Küçük Osman Nuri, “Tasavvuf Müziği ve İnsan”, Tüksev Yayınları Bilim Kültür Dizisi, Ankara 2004.”, II. Mustafa Paşa (Sinanos) Kültür ve Sanat Festivali Sempozyumu, Nevşehir, 13-15 Nisan 2003, s.97-115.

Ocak Ahmet Yaşar, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.

Öztürk Nazif, “Mücahidîn-i Mevleviye’ye Dâhil Olan Maraş Mevlevîhânesi”, *Birinci Dünya Savaşı’nda Mevlevi Alayı ve Gönüllü Topluluklar Uluslararası Sempozyumu*, Kırıkkale 2016, s.55-74.

Sultan Veled, *İntihâ-nâme (İntihâ-nâme-i Sultan Veled)*, Ter. Hakkı Eroğlu, Haz. Hülya Küçük, Ataç Yay., İstanbul 2010.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Talu Refik Hakan, *Mevlevi Müziği*, <http://alaturkarecords.com/kebikec/mevlevi-muzigi.php>. Erişim Tarihi: 26.10.2016.

Turan Osman, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1996.

Yeniterzi Emine, Klasik Türk Edebiyatı Ahlaki Mesnevilerinde Mevlana'dan İzler, *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik Ulusal Sempozyumu*, S.Ü. Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Konya 2007, s.11-27.

Yurt Ansiklopedisi, *Kahramanmaraş Mad.*, C.VIII, Anadolu Yay. İstanbul 1982-1983, s.5643-5745.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

TARİH-İ EBÜ'L-FEREC'TE MALATYA VE MARAŞ

M. Zahit YILDIRIM*

Özet

Tarih-i Ebü'l-Ferec (Batılı yazılışla ABU AL FARAC TARİHİ) 13. miladi asırda yazılmış önemli bir Selçuklu dönemi kaynağıdır. Bu eser Selçuklular döneminde yazılmış olmasına rağmen tarihin önceki asırları hakkında da bilgiler verir. Eserin yazarı eski Mısır firavunlarından, İran kiserâlarından ve Roma imparatorlarından kendinden önceki yazarların eserlerinden alıntılar yaparak bilgi aktarmaları yapar. Daha sonra Hz. Muhammed'in hicretinden söz eder. Ki hicret tarihini yanlış ve 624 olarak belirtir. Daha sonra da dört halife döneminden başlayarak İslam tarihini kendi dönemine kadar özetler. Eserin yazarı Malatyalı Gregorius Bar Hebraeus'tur. Kısaca Bar Hebraeus veya Ebu'l-Ferec olarak da bilinir. Kendisi Hristiyanlığın Yakubiler mezhebine bağlı bir bilginidir. Yazarın ifadesine göre tarihi ile birlikte yazdığı diğer eserlerini yazma sebebini kendi mezhebinin bağlılarını aydınlatmak, onların mezheplerine olan bağlılıklarını arttırmaktır. Tarih-i Ebu'l-Ferec'i Süryaniceden İngilizceye Ernest Alfred Wallis Budge çevirmiştir. Türkçeye tercümesini ise Ömer Rıza Doğrul yapmıştır. Bar Hebraeus eserinde dönemi ile ilgili önemli tanıklıklarda bulunmaktadır. Bu bağlamda yazar, Malatya ile ilgili olarak da oldukça değerli bilgiler vermektedir. Bu bilgiler İslam'ın doğuşu ve Müslümanların Anadolu coğrafyasına geldiği H. I. Asırdan başlayarak H. VII asra kadar olan uzun bir dönemi kapsar. Yazarın verdiği bilgiye göre eserin yazıldığı dönemde Malatya ve civarında yoğun bir Türkmen göçü söz konusudur.

Araştırmalar sırasında Ebu'l-Ferec Târîhi'nde Malatya kadar olmasa da Maraş'la ilgili bilgilerin de yer aldığı tespit edilmiştir. Bu sebeple bu tebliğde Ebü'l-Ferec Tarihi'nde geçen Malatya ve Maraş hakkındaki bilgiler tahlil edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Selçuklu, Ebu'l-Ferec Tarihi, Maraş, Malatya.

MARASH AND MALATYA IN THE HISTORY OF GREGORY ABU'L FARAJ

Abstract

History of Ebu'l-Faraj is a significant source of Seljuk period written in the 13th century. Although this work was written during the Seljuk period, it also gives information about the previous centuries of history. The writer gives information from the ancient Egyptian pharaohs, from the Persian kings and the Roman emperors, by quoting from the works of the previous authors. Then he mentions of the migration of the Prophet Muhammad but he indicates that the date of migration is wrong as 624. He then summarizes the history of Islam from his four caliphate days to his own time. The writer of work is Maltese Gregorius Bar Hebraeus. He is also known as Bar Hebraeus or Abu'l-Faraj in short. He is a scholar connected with Jacobite sectarian of Christianity. According to

* Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

the author's statement, the aim of writing this work and his other works is to enlighten the faith of his sect, to increase their commitment to their sects. The history of Abu'l-Faraj was translated from Syriac to English by Ernest Alfred Wallis Budge. Turkish translation was made by Omer Rıza Doğrul. Bar Hebraeus is an important witness to his period in his work. In this context, the author also gives valuable information about Malatya. These informations cover a long period beginning from 10th century BC that also date of the birth of Islam and coming of Muslims to the Anatolian geography to 7th century BC. According to the information given by the author, there is an intensive migration of Turkmen in and around Malatya at the time of writing the work.

It was determined informations about Marash even if not as much as Malatya in the history of History of Abu'l-Faraj during the investigations. Therefore, in this paper will be analyzed informations about Malatya and Marash in the history of Abu'l-Faraj.

Key Words: Seljuk, History of Ebu'l-Faraj, Marash, Malatya.

BAR HEBRAEUS KİMDİR

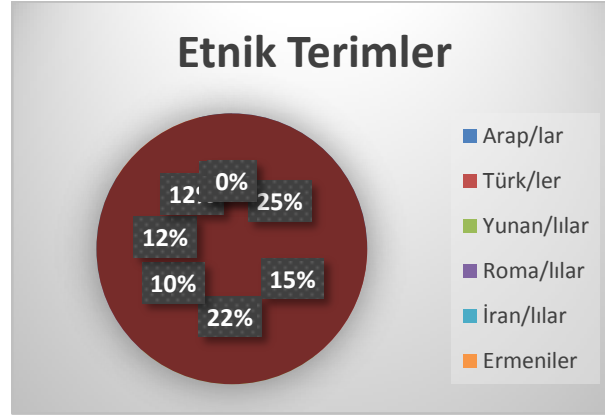
Târîh-i Ebu'l-Ferec'i neşreden ve hakkında önemli bir değerlendirme yapan Ernest A. Wallis Budge Bar Hebraeus'u şu sözlerle tanıtmaya başlar: Bar Hebraeus'un, hayat ve eserinden başlıca hedef ve gayesi Süryanîlerin kendi tarihlerine, dillerine ve edebiyatlarına karşı alâkalarını uyandırmak, garbi Asya'da mevkilerini canlı bir kuvvet olarak devam ettirmelerine yardım etmek idi. Bu yüzden bunların hem Yunan, hem Arap ilimlerinden bir kısmına vukufun hayatî ehemmiyeti haiz olduğunu öğrenmelerine çalışmış ve onlara dilleri ve dinleri hakkında ana metin sayılacak eserler vermeğe, Yunanlılarla Arapların felsefe, tarih ve tıbbı ait en mühim eserlerini Süryancaya çevirmeğe uğraşmış ve neticede Süryanîlerin eski bir hıristiyan mezhebine sâlik olmakla kalmıyarak münevver bir millet olmak istiyorlarsa müşriklerin kültür ve irfânının semerelerini kabul edip kendilerine mahsus bir şekilde onu geliştirmeleri lazım geldiğini ispat etmişti. Onun için Süryanîlere, dünya devletlerinden büyüklerinin tarihine dair itimada değer malumat vermek, kendi hükümdarlarının büyük milletler arasında oynadıkları rolü tarif etmek için, kilisenin kronojik tarihini yazdıktan sonra Makhtebhanuth Zabne adını verdiği bu eseri telif etti. Bu serlevhanın tam mânası "Kronografya"dır. Fakat bu kelime, eserin şumulünü ve mütenevvi mevzularının mahiyetini ifadeye kâfi değildir. Bar Hebraeus buna benzer ilk kitabın bu olmadığını biliyordu. Çünkü Kayserili Eusebius'un İskolastik, Sokrates'in Zachariah, Rhetor'un, Asyalı Jhon'un, Tall Mahreli Dionysius'un kronografiyalarını gayet iyi tanıyor, fakat itimada değer tarihi olmayan birtakım devirler bulunduğunu hissediyor ve adı geçen tarihçilerin, Milâdın daha evvelki asırları bakımından yaptıklarını, daha sonraki asırlar bakımından yapmağı düşünüyordu. Onun tanıdığı en yakın kronografya, Malatya Papazlarından olan ve Malatya'ya yakın bir yerdeki Bar Sawma manastırı şefliğini yapan Elias oğlu Büyük Michael tarafından yazılmıştı. Michael 1126'da doğmuş, 1166'dan 1199 soneşrininin yedisine ve ölümüne kadar Antakya'da Yakubi kilisesinin patrikliğini yapmıştı. Süryancadan başka Arapça, Ermenice, Aramice ve belki de Yunanca biliyordu.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Bugün şark ve garbın ilim âleminde şöhret bulan Kronografyanın muharriri idi. Fakat Michael'in Kronografyası 1196'da son bulmuş; Bar Hebraeus da bu seneden başlayarak, garbî Asya'da vuku bulan heyecanlı hadiseleri kaydetmek istemişti. Michael tarafından yazılan kronografya ile Bar Hebraeus tarafından yazılana aşına olanlar, Bar Hebraeus'un, birçok vakaları sefelinin eserinden iktibas etmekle beraber kronolojiye daha mühim tafsilâta ait noktalarda ondan ayrılmak hususundan tereddüt etmediğini bilirler⁵²³.

Bar Hebraeus, Yunanlıların Melitene diye bildikleri, Müslümanlarca Malatiyya diye isimlendirilen ve Türklerin Malatya dedikleri şehirde 1225-26 miladi yılında doğmuştur. Babası zamanının seçkin tabiblerinden Ahron (Harun)dur. Bunun bir sonucu olarak kendisi de tıp tahsili yapmıştır. Hayatının ilerleyen yıllarında hem tabiblik hem de rahiplik yapmıştır. Bar Hebraeus 1286 yılında da ölmüştür.

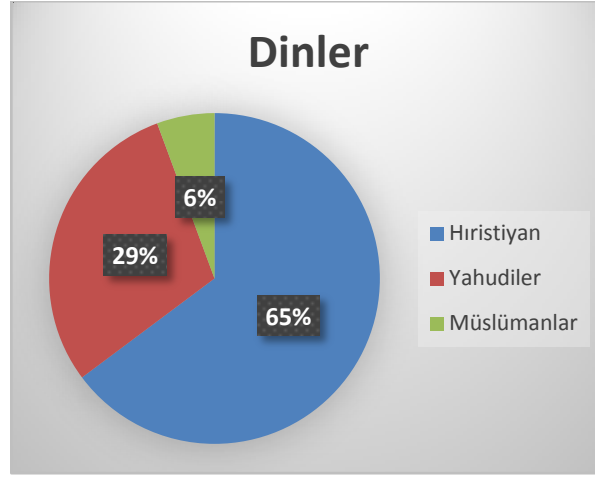
Bar Hebraeus etnik olarak Süryani, inanç olarak Hıristiyanlığın Monofizit diye de bilinen Yakubi mezhebine mensup bir din adamıdır. Kendisi uzun yıllar piskoposluk yapmıştır. Bar Hebraeus etnik tabirleri çok kullanmaktadır. Kullandığı terimlerden ve ifadelerden inanç olarak İslam'a/Müslümanlığa karşı olduğunu veya antipatisi söylemek mümkündür. Zira eserinde Hıristiyanlar ve Yahudiler terimlerini çokça kullanırken Müslümanlar terimini sadece 8 yerde kullanmış, İslam kelimesini ise hiç kullanmamıştır.

Yukarıdaki grafikte zikredilmeyen başka etnik unsurlardan da söz etmektedir. Ayrıca mezhebi terimleri de sıkça kullanmaktadır. Söz gelişi İsmailîler gibi aşırı Şii gruplardan da söz etmektedir.

⁵²³ Ernest A. Wallis Budge, *Gregory Abû'l-Farac (Barhebraeus) Abû'l-Farac Tarihi*, (Terc. Ömer Rıza Doğrul) Türk Tarih Kurumu, 3. Bs. Ankara, 1999, s. 35-36). Bundan sonra *Ebu'l-Ferec Tarihi*.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Bar Hebraeus bir Yakubi olmasına karşın Hıristiyanlardan çokça söz etmiştir (90 defa). Müslümanlar kelimesini ise eserinde sekiz yerde kullanmıştır. Yahudiler terimini ise 42 defa kullanmıştır. Ayrıca Etnik vurguyu çok yapmaktadır. Söz gelişi Araplardan: 167 defa, Türkler/Türkmenler 99 defa, Yunun/Yunanlılar/Yunanistan 154 defa, Suriye ve Suriyeliler 100 defa, Roma/Romalılar/Bizanslılar 71 defa, Mısır/Mısırlılar 119 ve İranlılar ve İran'ı ise 84 defa zikr etmektedir.

Bar Hebraeus ırk bakımından Süryani, din bakımından Yakubî idi⁵²⁴. Hakkında bilgi veren muharrirler babasının Yahudi olması hasebiyle ona Bar Ebharya (Yani: İbrani'nin oğlu) derlerdi.

Eserde Malatya İle İlgili Bilgiler (VI.-X. Asırlar Arası)

Eserdeki bilgileri incelemeden önce bazı kısıtlamalardan söz etmek yerinde olacaktır.

Yaşadığımız coğrafya binlerce yıllık bir geçmişe sahip ve onlarca medeniyete ev sahipliği yapmış bir coğrafyadır. Dolayısıyla yer isimlendirmelerinde tarihi süreçte birçok değişiklikler olmuştur. Bu değişiklikler son bir asırda belki de birkaç defa vuku bulmuştur. Dolayısıyla bu yer isimlerinin tespitinde güçlükler yaşanmaktadır. Bu sebepten İlkçağ'da, Ortaçağ'da ve Selçuklular döneminde Anadolu'daki yer isimleri ile ilgili çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Konumuz Ortaçağ ve Anadolu Selçuklu tarihini ilgilendirmektedir. Belirtilen dönemle ilgili olarak ilk akla gelen çalışma Bilge Umar'ın "Türkiye'de Tarihsel Yer Adları" isimli çalışmasıdır. Ancak bu çalışmaya bakıldığında alanında önemli bir boşluğu doldurmasına rağmen bazı eksiklikler ve önyargılı tespitler hemen göze çarpmaktadır. Eserin tamamı incelendiğinde Türkiye'deki Türklerce verilmiş ve Türklerce kurulmuş olan yer adları ve yerleşim yerlerinin etimolojik kökenini bile Türk ve İslam öncesi dönemlere bağlama gayreti göze çarpmaktadır. Buna bazı örnekler vermek yerinde olacaktır. Söz gelişi Bugün Konya'nın Cihanbeyli olarak bilinen ilçesinin eski adı Esbkeşan'dır⁵²⁵. Halbuki Bilge Umar bunu Esbikeşan olarak zikredip, Ermenice iki kelimeden

⁵²⁴ Ebu'l-Ferec Tarihi, s. 42.

⁵²⁵ Kâmusu'l-Âlâm, C. 2, s. 855.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

geldiğini belirtmektedir. “Kökenini ve anlamını güvenle saptayamadım. Gerek bu adın içindeki *Esbik*, gerek *Ispikeşür* adının içindeki *Ispik*, Ermenice *Sbidag* (=Ake)'tan gelmiş olabilir. *Esbikeşan*'ın adı da belki aslında *Sbidag-Şen*, “Ake Köy” idi”. Diyerek burasının ismini Ermenice'ye bağlamakta ve tamamen uydurma bir tespitte bulunmaktadır. Aslında *Esbikeşan* ismi Farsça *esb*=at ile, *keşan*=çeken kelimelerinden oluşturulmuş ve Atçeken anlamında Türkçe bir isimdir ve Osmanlı döneminde belki de Selçuklular döneminde kurulmuştur⁵²⁶. Atçekenler ismiyle Osmanlı döneminde bir Türk oymağı da bulunmaktadır⁵²⁷. Ayrıca bazı yer isimlerine de yer verilmemiştir. Bunlardan mesela *Pazarcık* ismini bir yer adı olarak incelememiş, ama dolayısıyla bahsetmektedir⁵²⁸.

Bilge Umar'ın Türkçe yer adlarını nasıl Türkçe olmaktan çıkarıp Anadolu'da Türkler öncesinde yaşayan toplumların dillerinden geldiğini iddia etmesine bir başka örnek de *Sazak*'tır. Bu kelime Türkçede bataklık, sazlık, su kenarı anlamlarına gelmektedir⁵²⁹. Bu kelimeyi Bilge Umar şu şekilde açıklamaktadır: “SAZAK. Anadolu'da çok karşılaştığımız bir yerleşim adı. Burada da Ana Tanrıçayı anlatan *Ada* adının *Aza* biçiminde bir çeşitlemesi ile karşılaştığımız (bkz. *Ada*, *Aizanoi/Azanoi*, *Sazanos*) ve adın öz biçiminin *Sadaka*, yâni *S(wa)-Ada-ka*. *Kutsal-Ana Tanrıça-Yeri* olduğu kanısındayım.” . Bu şekilde açıkladıktan sonra da dokuz tane değişik vilayetlerdeki *Sazak* isimli köyleri zikretmektedir⁵³⁰. Bir başka örnek de *Kasrik* diye üç tane köy isminden söz ederek bu ismin açıklamasındaki tuhaf açıklamadır. Buna göre *Kasrik* kelimesinin kökeni Farsça *Kasr*'dır. Sonundaki “*ik kökü kürtçe –cik eکیدir. Yani Köşküik tür*” diye açıklamaktadır. Hâlbuki *Kasr* kelimesi Arapça saray, köşk demektir. Böylece Arapça bir kelimeyi de Farsça yapmıştır⁵³¹.

Bu misaller daha da çoğaltılabilir. Ancak burada gereksizdir. Açıklanan bu durum Türkiye'deki yer isimlerinin özellikle Ortaçağ ve Selçuklular zamanındaki durumunu gösteren daha dikkatli, iyi niyetli, tarafsız ve dürüst araştırmalara ihtiyacın elzem ve eşed olduğunu göstermektedir. Bir başka ifade ile bu milletin gerçek evlatlarının yapacağı çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu durumu tespit ettikten sonra konuya geçebiliriz.

Erbabınca bilindiği gibi Anadolu'nun hemen hemen tamamı, özellikle de doğu kısmı Eski Dünya'nın kalbi olan bu coğrafyaya hâkim olmuş devletlerarasında sürekli el değiştirmelere söz konusu olmuştur. Bu el değiştirmeler de bölgenin ahali için büyük mağduriyetlere ve dramalara sebep olmuştur. Bu çerçevede Anadolu'nun doğusu Bizans-Sâsâni, Bizans-Emevi, Bizans- Abbasi ve en son olarak da Bizans-Selçuklu ve Bizans-Osmanlı mücadelelerine sahne olmuştur. Bu mücadeleler neticesinde buralarda bulunan pek çok yerleşim yeri harap olmuş ve çok sayıda insan kaybı da meydana gelmiştir⁵³². 650'li yıllardan başlayarak 900'lü yılların

⁵²⁶ Irene Beldiceanu-Steinherr, *DIA*, C. IV. s. 49.

⁵²⁷ Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İstanbul 1979, s. 210; Hasan Basri Karadeniz, *Atçeken Oymakları*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 1995.

⁵²⁸ Bilge Umar, Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul 1993 s. 714.

⁵²⁹ İsmail Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara 2006, s. 1468.

⁵³⁰ Bilge Umar, *Türkiye'de ...*, s. 714.

⁵³¹ Bilge Umar, *Türkiye'de...* s. 401.

⁵³² Mürkimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, Yayına Haz. Refet Yinanç, Ankara 2013, I. C. S.29.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

sonlarına kadar olan İslam gazaları Elbistan ve civarını tam bir harâbe hâline getirmişti⁵³³. Bu bağlamda Malatya ve Maraş'da bu mücadele sahnesinin ortasında yer alması sebebiyle çok büyük tahribat ve nüfus kayıplarına sahne olmuştur.

Bar Hebraeus'ta Malatya ile ilgili ilk bilgi M. 540'lı yıllardan sonraki bir tarihe aittir. III. Justinus zamanında vuku bulan İranlılarla Romalılar arasında meydana gelen bir çatışma sebebiyle Malatya söz konusu olmuştur. Buna göre İran Kisrası isyan eden Ermenileri tepelemek için Anadolu'ya girmiş ve Kayseri'ye kadar gelmişti. Sonra dönerek Sivas'a, daha sonra da Malatya'ya gitmişti. "...Kisra Malatya'ya vardı ve burasını yaktı"⁵³⁴.

Bar Hebraeus'un Malatya hakkında verdiği ikinci bilgi bundan yaklaşık olarak 120 sene sonrasına aittir. Yani I. Emevi Halifesi Muaviye zamanına (M. 666 yılı) aittir. Burada da Müslümanlarla Bizanslıların çekişmesi söz konusudur. İlginçtir bu çekişme ve çatışmanın sebebi de yine Ermenilerdir. Bu çerçevede Bar Hebraeus'un ifadesine göre Bizans elçisi Andrea Muaviye ile görüştüktan sonra Malatya'ya gitmişti⁵³⁵.

Bir sonraki bilgiye göre ise Bizans'ta Philipicus (710'lu yılların başı) isyan etmiş ve Justinianus'u ve oğlu Tiberius'u öldürerek yerine geçmiştir. Bu hükümdar idareyi ele aldığıında topraklarındaki Ermenileri kovmuştur. Bunlar Müslümanlara sığınmışlar onlar da bu Ermenileri Malatya'ya yerleştirmişlerdir (Ermenilerin Malatya'ya yerleştirilmeleri). Bu sebeple bu bölge bu tarihlerde Arabistan Ermenilerinin ülkesi olarak tanınmıştır. Böylece Ermeniler Arapların müttefiki ve Romalıların düşmanı olmuşlardır. Aynı tarihlerde Mesleme Turanda (Darende)yi fethederek buraya Araplardan bir askeri kuvvet yerleştirmiştir⁵³⁶.

Diğer önemli bir bilgi de Emevilerin yıkılışı, Abbasilerin kuruluş tarihine denk düşer. Buna göre 740'lı yılların sonlarında Armaniko ordusunun kumandanı Aşkırış, İstanbul'dan gelerek Malatya'ya karşı yürümüş ve bütün memleketi yağma etmiştir. Burada Bar Hebraeus'un şu cümlesini zikretmeden geçmek büyük eksiklik olacaktır: "**Roma ülkeleri sulh içinde yaşıyordu, çünkü Araplar birbirleri ile didişmekte idiler**"⁵³⁷.

752 yılında Kıral Konstantin Constantinopolis'ten ordusuyla kalkarak Malatya'ya kadar geldi ve şehrin önüne ordugâhını kurdu. Şehre hücum ederek surunu kısmen yıktı. Nihayet şehrin içindeki Araplara söz verdi ve canlarına dokunmadı. Kıral Klaudia ve Arba köylerinin ahalisini esir ederek götürdü. Ebu Cafer Mansur tahta geçince (M. 755) Malatya'yı eskisi gibi yeniden inşa ettirmiştir⁵³⁸.

Bar Hebraeus, Miladi 803 tarihine gelindiğinde Halife Harun er-Reşid'in Malatya'nın yanibaşında bulunan Zobatra'yı (bugünkü Doğanşehir) yaptırmakla meşgul olduğunu haber vermektedir⁵³⁹. Yaklaşık otuz yıl sonra

⁵³³ Mürkimin Halil Yinanç, "Elbistan" *İA*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1977, IV. C. s. 224.

⁵³⁴ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 158.

⁵³⁵ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 184.

⁵³⁶ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 191.

⁵³⁷ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 198.

⁵³⁸ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 199.

⁵³⁹ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 208.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

burası Bizanslılarca tekrar harap edilecektir. Nitekim Bizans Kralı Theophilus 830'lu yılların başında doğuya doğru bir sefer yaparak Zubatra'yı ele geçirip burada bulunan erkekleri öldürerek kadınları ve bakireleri alıp götürmüş ve şehri de yakıp yıkmıştır. Ancak Araplar burayı yeniden inşa etmişlerdir⁵⁴⁰. İleriki sayfalarda da görüleceği üzere Bizanslılar Malatya'yı defalarca tahrip etmişler ve Müslümanlar da imar etmişlerdir.

Horasan ve Soğd bölgelerinden kaldırılıp Anadolu'nun güneyde Tarsus'tan başlayıp kuzey doğuya doğru Maraş-Malatya ve Erzurum'a kadar çıkan çizginin doğusuna önce Hulefa-yı Raşidin döneminde, arkasından Emeviler ve daha sonra da Abbasiler devrinde avasım ve suğur şehirleri oluşturulmuştu. Özellikle Harun er-Reşid (786-809), El-Me'mun(813-833), el-Mutasım (833-842) devirlerinde belirtilen bölgelerden getirilen Türkler buralarda yerleştirilmişler ve cihad ve gaza ruhuyla önemli başarılar elde etmişlerdi⁵⁴¹.

835 yılında Zubatra nehri geceleyin taşmış ve bu taşkında evlerinin içinde bulunan üç bin kişi boğulmuştur⁵⁴². Aynı yıl Malatya Valisi Ömer Roma diyarına akın yapmıştır. Kral Tpeophila ona karşı gelmiş ise de mağlup olarak kaçmış ve kralın karargâhı Müslümanların eline geçmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken husus Bir sınır vilayetinin valisi Roma kralını mağlup etmiş olmasıdır⁵⁴³.

Kral Tpeophila, 837 yılında tekrar Zubatra ve Malatya'ya doğru sefer yapmış ve Zubatra'daki Müslüman, Hıristiyan ve Yahudilerin hepsini kılıçtan geçirmiştir. Daha sonra Malatya'dan geçerken burasını da yakıp yıkmıştır. Samsat'a kadar ilerlemiştir. Bu sırada Rebia Arapları ile Malatya ahalisi birleşerek Bizanslılara karşı durmak istemişlerse de 4.000 kişi kayıp vererek mağlup olmuşlardır⁵⁴⁴. Bu sırada Abbasi Halifesi uzun süredir Abbasi ordusunu meşgul eden ve askeri ve iktisadi bakımdan büyük zararlara neden olan Babek isyanını bastırmakla meşguldü.

Ancak Kral Theophila sadece bir yıl sonra yaptığı katliamdan pişman olacaktır. Zira 838 yılı geldiğinde, Babek gaillesinden kurtulmuş olan Abbasi Halifesi Mu'tasım bir ordu ile güneyde Tarsus'tan ve diğer bir ordu ile de Afşin'de doğudan olmak üzere iki koldan Anadolu'ya girer ve bu sefer sonunda Amurin (Amorium - Emirdağ)'ı ele geçirerek Bizanslılara büyük zayıat verir⁵⁴⁵.

Tarihen de sabit olduğu gibi bu tarihlerde Bizanslılarla Müslümanlar hep birbirlerine sefer düzenliyorlar ve bu seferlerde binlerce kişi ölüyordu. İşte bu çerçeveden olmak üzere 841 yılında Sefer ve galibiyet sırasının Bizanslılardadır. Bu seferde Theophila ordusuyla Maraş ve Malatya gibi yerlere gelerek esirler almışlardır. Ancak bu seferin bunun akabinde Bar Hebraeus'a göre Theophila önce Mu'tasım'a hediyeler göndermiş ve sulh teklifi yapmış ve esirlerin değiştirilmesini istemiştir. Mu'tasım da buna misli ile mukabele ederek sulh yapılmıştır⁵⁴⁶.

⁵⁴⁰ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 221.

⁵⁴¹ Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Ankara 2014, s. 29.

⁵⁴² *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 223.

⁵⁴³ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 224.

⁵⁴⁴ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 225.

⁵⁴⁵ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 228.

⁵⁴⁶ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 229.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

M. 927 yılında Abbasilerin Haremağası olan Munis bir ordu ile Malatya kalesinden Roma diyarına taarruz ederek esirler alıp yağma yaparak geri dönmüştür⁵⁴⁷

M. 990 yılına gelindiğinde İnsafsız arazi sahiplerinin çiftçilerden aldıkları ağır vergiler yüzünden Tikrit ahalisi memleketlerini bırakarak başka yerlere dağılmışlardı. Bunlardan Ebu İmran oğulları diye bilinen ve herkesçe iyi olarak anılan üç kardeş gelip Malatya'ya yerleştiler. Bunlar burada kiliseler, kadın manastırları, yaptılar ve şehir dışında rahipler ve zahitler için manastırlar kurdular. Her Cuma günü sabahtan öğleye kadar fakirlere sadakalar dağıtırlardı. Roma kralı bunları kıskandı ve bir sene müddetle kendi hesaplarına ve fakat kral adını taşıyan drahmiler basmağa mecbur etti. Bunlar da bunu yapmakla beraber servetleri eksilmedi. Kral Basil'in kendisi ihtiyaç içindeydi. Ve bunların kapılarına gelerek borç istedi. Bunlar onu görünce diz çökerek kendisini selamladılar ve ona yüz kantar altın verdiler. Kral dürüst bir adam olduğu için borcunu ödedi. Diğer bir defa Türklerin Malatya'yı yağmalamaları üzerine Daira'dan gelen en büyük Kardeş Ebu Salim burada bulunuyordu. O da ganimetle birlikte götürülmüştü. Türkler ona, “*zengin adam olduğuna göre kendini satın al*” dediler. O da “*bütün ganimeti satarsanız almağa hazırım*” dedi. Türkler güldüler ve “*ne verirsin*” dediler. O da “*her can başına beş bin dinar veririm*” dedi. Türkler de “*sattık*” dediler. Bu sözü söylemelerinden sonra o da adam gönderdi, altın getirtti ve sayıları on beş bine varan esirleri kurtardı⁵⁴⁸. Bar Hebraeus'un bazı ifadelerini dikkatle değerlendirmek gerekmektedir. Zira bazen öyle rakamlar verir ki iki büyük imparatorun arasındaki antlaşmalarda bile böyle rakamlara rastlanmaz. Mesela az önce zikredilen ve Türkler tarafından esir alınan 15.000 esirin her birine 5.000 dinar verilerek alınması gibi. Zira bu iki rakamı çarptığımızda 75.000.000 dinar gibi bugüne kadar hele hele bir şehrin hakimi yada ileri geleni tarafından bu kadar bir meblağın temin edilip fidyeye olarak ödenmesi görülmüş bir şey değildir.

XI.Asırda Malatya

Miladi binli yılların başlarında Malatya civarında Türklerin yoğun olarak ve hareket hâlinde oldukları anlaşılmaktadır.

Bu dönemde Malatya'nın Romalılar elinde olduğu ancak buralarda Türklerin de yaşamakta oldukları ve buraları tekrar ele geçirmek için mücadele verdikleri anlaşılmaktadır.

M. 1058 yılına gelindiğinde Türklerin bir kez daha Malatya'yı almak için hamle yaptıkları ve ele geçirdikleri ancak kalıcı olmayarak tekrar gittikleri anlaşılmaktadır. Bu hususla ilgili Bar Hebraeus şöyle yazmaktadır: “...1058 yılının kış mevsiminde 3.000 Türk gelerek Malatya'yı istila ettiler⁵⁴⁹. Çünkü bu şehrin

⁵⁴⁷ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 247.

⁵⁴⁸ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 273.

⁵⁴⁹ Osman Turan bu üç bin kişilik kuvvetin başında Emîr Dînar'ın bulunduğunu ve daha önceden Müslümanların elinde iken Bizanslılarca alınıp içindeki Müslüman ahalinin katledildiğine işaret ederek Malatya'ya sonradan yerleştirilen Ermeni ve Süryani ahaliden Türkmenlerin yaptıkları yağma ve talana işaret eder. Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Boğaziçi Yayınları, 8. Bsk. 1999, s. 151-2.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

suru Cyriacus'un şehri Arapların elinden almasından beri, harap bir halde idi⁵⁵⁰. Bunlar maktulleri surun üzerine yığıldıktan sonra ahaliyi gizli servetlerini meydana çıkartmak için işkenceye tabi tuttular. Birçokları işkence altında öldüler. Başpapas, muallim ve kâtip Patros bunlar arasında idi. Bu adam bir yazma kitabı istinsah ederken yakalanmıştı. Yazdığı cümle şu idi: “*Yahya'nın başı bir salkım üzüm gibi idi ve Herodias bu salkımı kopardı.*” Patros bu sırada Türkler tarafından yakalandı, onlar da mum eriterek başına döktüler ve içi yanmış kömür ile dolu bir kabı göğsüne dayadılar. Patros son nefesini vermek üzere iken ayaklarının ateşte yandığını gördü ve “sizin temizlenmeniz bir nimettir” diyerek öldü.

Türkler Malatya'da 20 gün kalarak şehri tahrib ettiler ve soydular⁵⁵¹. Sonra şehri yakarak gittilerse de Sansanaya dağına vardıkları zaman şiddetli kışa tutuldular ve Ermeniler gelip hepsini öldürdüler⁵⁵². İçlerinden taş altında ezilmekten kurtulanlar geri dönmüşlerdi. Rahip Joseph bunların arasında idi. Bu zat hadise hakkında üç yazı yazmıştır. Shoshan oğlu Mar Jhon Malatya'nın tahribi hakkında 4 yazı yazmıştır. Bunların ikisi Mar Aphrem, diğer ikisi Mar Balal vezin usulü dairesindedir. Bu akın esnasında Gagai oğlu manastırı tahrip edildi ve bir daha tamir edilemedi⁵⁵³.

M. 1065 yılına gelindiğinde Malatya'nın hala Müslümanların ve Türklerin elinde olmadığı anlaşılmaktadır. Bar Hebraeus'un yazdığına göre bu tarihte 300 kadar Ermeni eşkiya ile yine Ermeni olan Kazrik oğulları birleştiler. Malatya dağlarında pusu kurarak Gubos ve Klawdia ülkelerini ve bilhassa manastırları soydular⁵⁵⁴. Bunlar Sargisia⁵⁵⁵ manastırına hücum ederek şehitlerin kemiklerini yere attılar ve bunların tabutlarını alıp götürdüler. Bunlar, Madik manastırına yakın olan Sangis köyünden 1100 dinar kıymetinde buğdaydan başka birçok öküzler ve merkepler alıp götürdüler ve manastırın içinden 500 dinar aldılar. Bunun üzerine Malatya hâkimleri, Gubos ve Klawdia'nın ekilmeyen arazilerini bunlara vermeğe karar verdiler. Sonra hükümdara haber vererek dört köyün eşkıyalık etmemek şartı ile bunlara verilmesi için ferman aldılar. Fakat bunlar kötülükleri yüzünden eşkıyalığı bırakmadılar ve Mar Sawma oğlu manastırına taarruz edip yağma etmeği ve zenginleşmeği tasarladılar. Bu sırada Türkler tarafından, birden bire bir haber gelerek onların Malatya şehrini istilâ etmek üzere oldukları anlaşıldı. Klawdia ahalisi manastıra iltica ettiler. Bunlarla beraber Ermeni eşkıyasından 10 kişi bulunuyordu. Bunların gerisi dağda bir pusu kurarak manastırda bulunan arkadaşlarının kapıları kendilerine açmalarını ve bu sayede manastırı soymağı umdular. Rahip ve manastır reisi İwannis (Joannes) bu halin farkına

⁵⁵⁰ Malatya'yı Araplar aldığıında imar ettiklerine, Bizanslılar aldıklarında ise tahrip ettiklerine delil.

⁵⁵¹ Ali Sevim bu fetih sırasında Türklerin şehirde on gün kaldığını belirtiyor. Bkz. Ali Sevim *Anadolu'nun Fethi...*, s. 51.

⁵⁵² Osman Turan bu Türklerden pek azının kurtularak Azerbaycan'a dönebildiklerini ifade etmektedir. Turan, *Selçuklular...*, s. 152

⁵⁵³ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 312-3.

⁵⁵⁴ Osman Turan, Ermenilerin Rum ve Süryani köylerine ve kiliselerine karşı yaptıkları yağmaları genişçe zikretmektedir. Turan, *Selçuklular...*, s. 162.

⁵⁵⁵ Burası Hekimhan civarında bulunan ve bugün Sarıkız diye bilinen yerleşim yeri olmalıdır.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

vararak mukaddes bir köy olan Teli Tavra'ya mensup kuvvetli ve cesur adamları yanına aldı. Bunlar 10 Ermeni'yi yakaladılar ve geceleyin bunları manastırın üzerinde bulunduğu kayadan yuvarladılar. Gün doğduğu zaman bu adamların kaya eteğinde ölü oldukları görüldü. Arkadaşları bunları görerek kaçtılar. Birkaç gün sonra Malatya'dan manastıra gelen rahipler ve hizmetçiler bu eşkıyanın taarruzuna uğradılar ve bunlar iki rahip ile hizmetçiyi öldürdüler⁵⁵⁶.

Bar Hebraeus, Malazgirt zaferinden ve Bizans İmparatoru Diogenes'in kendi taraftarlarınca uğradığı aşağılanmadan sayfalarca bahseder ve bu bahsi⁵⁵⁷ daha sonra Dukia⁵⁵⁸ kalesinde ikamet eden ve Bizans'ta İmparator ilan edilen Michael'in kendisine karşı iyi duygular içinde olmadığını anlayınca kendini savunmak için asker toplamaya başlayan Romen Diogenes'in Sultan Alp Arslan'la haberleşmesini ihtiva eden şu bilgileri verir: "...Diogenes'in kuvveti büyüdü ve Malatya'ya kadar gelerek Sultan Alp Arslan'a haber gönderdi ve yardım istedi. Sultan lüzum görüldükçe, bizzat gelip ona yardım etmeği vaadetti.

Daha sonra Diogenes Malatya'dan Kilikya'ya gitti. Fakat İwani (Joannes) ona hücum etti ve onu Adana şehrinde yakaladı. Sonra kral Michail'e haber gönderip vaziyeti bildirdi⁵⁵⁹.

Roma kralı keyfiyetten haber alınca bunlara hediyeler gönderdi. Bizzat Pilardos İstanbul'a gitti ve Yunanlılar onu görmekle sevinerek kendisine altınlar, silahlar verdiler ve onu Sebastus tayin ettiler. Bu adam geri dönerek Kilikya ve Antakya üzerine hâkim oldu, kudret kazandı, Maraş'ı zabtetti ve Khişum, Raban⁵⁶⁰ ve Edessa'yı, Ceyhan havalisini ve Malatya'yı ele geçirdi⁵⁶¹. **1085** yılında Şerefü'd-Devle Ermenilerden Samsata'yı ve Katlamış (Kutalmış) oğlunun amcası Malatya'yı zapt ettiler⁵⁶².

Bar Hebraeus daha sonra Edessa'ya hâkimi Pilardos'un, Sultan Melikşah'ın hâkimiyetini kabul edip ona vergi vermeği kabul ettiğini, hatta Müslüman olduğunu, ancak Edessa halkının kendisini sevmediğinden ona Maraş'ı verdiğini belirtiyor. Ancak yazarın ifadesine göre Pilardos tekrar Hıristiyan olup daha sonra da helak olmuştur⁵⁶³.

1080'li yılların sonlarında Malatya'nın Türklerin elinde olduğu anlaşılmaktadır. Bunu Bar Hebraeus şöyle ifade etmektedir: "... Emir Bozan Edessa ve Malatya'ya ve Aksenkur (Aksenkur?) Aksungur olmalı] Haleb'e tayin olunmuşlardı"⁵⁶⁴.

⁵⁵⁶ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 317-8.

⁵⁵⁷ İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, İstanbul 1992, s. 34.

⁵⁵⁸ Bilge Umar, *Türkiye'de Tarihsel Adlar*, s. 220'de Dokeia diye Amasya Kastamonu arasında bir kale olabileceği belirtiliyor.

⁵⁵⁹ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 324

⁵⁶⁰ Bugün Gaziantep'e bağlı olan ilçenin Bar Hebraeus'ta geçen adı. Bu ismin Bizans tarihçilerinin eserlerinde Rhobans olarak Arap, Süryani ve Ermeni tarihçilerin eserlerinde ise Raban olarak geçtiği ifade edilmektedir. Umar, *Türkiye'de...* s. 91

⁵⁶¹ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 331.

⁵⁶² *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 312-3.

⁵⁶³ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 333.

⁵⁶⁴ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 334.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

1095 yılında Konya Sultanı Süleyman oğlu Kılıç Arslan Malatya'ya karşı hareket etti ve harp açtı. Ancak Haçlıların devletinin merkezini kuşatması buradaki işini zora soktu ve kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı⁵⁶⁵. Sonra sultanın baş veziri onun namına elçilik ederek şehrin mukaddes adamı ile, yani Sabuni oğlu Said ile görüşmek istedi. Bu adama Mar Jhon denilir ve kendisi mukaddes ve harikulâde bilgili sayılırdı. Bu adam Gabriel⁵⁶⁶'in emri ile yaklaştığı zaman mel'un bir Yunanlı ile şehrin hâkimi, yani vezir Süryani dili ile şu sözlerin söylenmesini istediğini bildirdi: "Sultan diyor ki, şehri teslim etmelisin. O da bilmukabele sana iyilik edecektir. Şehri teslim etmezsen sultan burasını kılıç kuvveti ile alacak ve dökülen bütün kanlar senin sırtına yüklenecek". Mukaddes adam şu cevabı verdi: "Hiçbir kimse bu şehri zapt edemez. Çünkü on yıl yetecek ekmek var. Şehrin içinde ve dışında sular akıyor. Harbe muktedir adamlarımız da gördüğünüz kadar çoktur". Mukaddes adam bunları söylerken mel'un Gabriel arkasında durup dinliyordu.

Vezerin geri dönmesi üzerine mukaddes adam Gabriel'e şu sözleri söyledi: "*Söylediğim sözleri işittiniz, fakat sultanın buradan sulh içinde geçmesi ve kendisine hediyeler verilmesi daha iyi olur; çünkü zenginimiz de fakirimiz de ıstırab içindeyiz*". Bunun üzerine bu mel'un hâkim mukaddes adama karşı kin güttü ve bir gün sonra askerlerinden birine onu öldürmesini emretti. Mukaddes adam yalvarmak için koştu ve onun iki sur arasında atı ile dolaştığını gördü. Mel'un adam mukaddes adamı görünce fena halde kızdı, ona hakaret etti, elindeki mızrağı ona attı ve onu öldürdü. Mutakitler iki gün sonra bu adamın cesedini aldılar, onu gömülmek üzere hazırladılar ve büyük kiliseye gömdüler. Sultan da frenklerin gelmiş olduklarını haber alarak burasını bıraktı ve hareket etti⁵⁶⁷.

Yine aynı yıl Malatya'ya hâkim olan Yunanlı Gabriel, Ebu İmran hânedânına mensup Ebû Sâlim'i öldürücü bir zehir ile ortadan kaldırdı. Bir yıl sonra bu mel'un adam Allah'tan korkar ve mutakit bir tacir olan Dairaita oğlu Savma ile iki oğlunu, Hawaii Bassil'i ve Tiantini papasını öldürdü. Bunların evlerinden Malka oğlu Ebu Mansur'un evinden altın, gümüş ve eşya aldıktan başka mukaddes adamın kilisesinden de haçlar, buhurdanlıklar, bir kutu mukon yağı ve kilisenin bütün perde ve eşyasını aldı ve evlerini tahrip etti. Sonra kaleyi ve surları inşa etti⁵⁶⁸. Bar Hebraeus'a göre Malatya hâkimi Yunanlı Gabriel Malatya'nın ileri gelen ve zengin Hıristiyanlarını bir şekilde ortadan kaldırıyor ve servetlerine el koyuyordu.

Bu tarihler Haçlıların Anadolu ve Suriye topraklarına kadar gelip küçük de olsa devletçikler kurdukları ve bölgede büyük alt üst oluşların yaşanmasına sebebiyet verdikleri yılların başlangıcıdır. Bu devletçikler bilindiği gibi Antakya Krallığı, Urfa Kontluğu, Akka Kontluğu ve Kudüs Krallıklarıdır.

⁵⁶⁵ Osman Turan, *Selçuklular...*, s. 291.

⁵⁶⁶ Gabriel aslen Yunan-Rum olan bir komutandır. 1084 yılında da Malatya'da onun hakim olduğu anlaşılıyor. Turan, *Selçuklular...*, s. 289.

⁵⁶⁷ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 335-6.

⁵⁶⁸ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 337.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Arapların 493 (m. 1099) yılı sıralarında Malatya’da bulunan hâkim Yunanlı Gabriel yaz mevsiminde Sebastia’dan gelerek memleketi harap eden, mahsulleri yiyen ve kışın dönüp giden Danişmend oğlunun tazyiki dolayısıyla Franklara haber göndererek Malatya’yı onlara vereceğini üç kere vaadetti. Kiral Bohemund ona güvenerek Malatya’ya gitmek üzere hareket etti. Bunun üzerine Pilardos zamanından beri bazı yerleri ellerinde bulduran Ermeniler ile Khoj Basil namında bir eşkiya olup Kişum Raban namındaki yerleri elinde tutan reis, Ermenistan’da bazı yerlere hâkim olan Rufin oğulları, Frankların başlarına geçmelerinden ve kendilerini kovmalarından korkarak Danişmend oğlu İsmail’e gizlice haber gönderdiler ve Franklara karşı bir pusu kurmasını istediler⁵⁶⁹. Mel’un Gabriel de Frank Kırılının Malatya’dan ötede bulunan Gapna köyüne varması üzerine onu şaşırtmaya ve Danişmend oğlunun muvasalatına kadar onu geciktirmeğe uğraştı. Bu adam kırala karşı pusular kurdu. Onu pusuya düşürdü. Sonra ona zincir vurarak onu Sebastia’ya gönderdi. Sonra bizzat Malatya’ya karşı hareket ederek harbetti. Gabriel kötülüğüne kötülük katıyor ve şehrin içinde yaşayanları insafsızca soyuyordu. Bunun üzerine askerlerinden ikisi ona kızarak şehri (M. 1102) yılının eylül ayının 18. Günü Türklere teslim ettiler. Bazı Arap yazmalarında hadisenin 412 yılında vukuu bulunduğu kaydedilmektedir. Türkler Malatya’ya girince bu talihsiz yerin bütün servetini soydular. Çünkü Danişmendoğlu şehrin servetini askerlerine dağıtmıştı ve yalnız ahaliye dokunmamıştı. Danişmendoğlu, bir kimsenin öldürülmesine müsaade etmeyerek bütün ahaliyi kendine ait saymış, herkesi evine göndermiş ve kendi memleketinden buğday, inek ve sair lüzumlu şeyleri getirterek ahaliye vermişti. Onun devrinde Malatya birçok nimetlere nail oldu. O da buraya adı Basil olan birini kataban, yani vali olarak tayin etti; bu adam Allah’tan korkar insafli bir adamdı. Yukarıdaki ifadelerden Danişmendli hükümdarının Malatya ahalisine zulmetmediğini, onların öldürülmesini engelleyip evlerine dönmelerine izin verdiğini hatta kendi memleketinden buğday, inek ve sair ihtiyaç maddelerini getirterek ahalinin darlıklarını giderdiği anlaşılmaktadır.

Gabriel’e gelince, o da adaletin elinden kurtulamadı. Türkler de Hıristiyanlar da adamın nahak yere itham ettiği valilerin öldürülmesini hatırlatarak ona en ağır eziyeti çektirdiler. Bunlar ona hakaretler yaptılar(?); kendisini karısının bulunduğu Katia kalesinin önüne götürdüler. Türkler Gabriel’in karısına kaleyi teslim ettirmesini söyledilerse de, bu adam şeytani bir hile ile Türkleri aldattı ve karısına şu haberi gönderdi: “Kaleyi teslim et! Ben sana birkaç gün önce Midas nâmında bir genç gönderdim”. Midas kelimesinin ârâmî dilindeki mânası “teslim etmemektir”. Türkler bunu anlayınca Gabriel’i öldürdüler ve cesedini köpeklere attılar. Bu ifadelerden Türklerden ya Süryanice bilenlerin olduğu veya Süryanilerin yapılan hainliği onlara haber verecek kadar Türklere güvendiklerini anlamak gerekir.

Danişmendoğlu, Frank kralı Bohemond’u Malatya’ya getirdi ve şehri 100.000 dinara sattı⁵⁷⁰. Bohemond da Antakya’yı hemşiresinin oğluna vererek kendi memleketine döndü⁵⁷¹.

⁵⁶⁹ Ermenilerin Haçlıları istememeleri, onları memleketlerinde görmektense Türkleri yeğlemeleri.

⁵⁷⁰ Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, Ankara 1996, s.50 vd.

⁵⁷¹ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 341-3.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

M. XII. Asırda Malatya

Bu asrın başlarına gelindiğinde Büyük Selçuklu Devleti'nin insicamını kaybetmesi ve Türk beylikleri ve devletleri arasındaki mücadeleler Kuzey Suriye ve Anadolu'nun Güney ve Doğusunda bütün şiddeti ile sürmektedir. Malatya'da bu mücadelenin bütün ağırlığı ile hissedildiği bir alan olmaya devam etmektedir.

Bar Hebraeus, 1101 yılında Sultan Danişmendli Ahmet Gazi'nin Malatya'da bulunan haçlıları yenilgiye uğratmasından söz etmemektedir⁵⁷².

M. 1106 yılında Tanuşman, Malatya'da iki yıl hüküm sürdükten sonra Sebastia'da öldü. Haziran'ın 28 inci günü Kılıç Arslan Malatya'nın önüne geldi ve karargâhını kurarak şehrin şimali şarkındaki kuleyi tahribe çalıştı. Kılıç Arslan şiddetli bir muharebeden sonra Yunanlıların 1417 (m. 1106) yılının eylül ayının 2 inci günü burasını kılıç kuvveti ile değil, antlaşma yolu ile ele geçirdi ve şehre girerek hâkim olduktan sonra kimseye bir zarar vermedi⁵⁷³.

Bar Hebraeus'un dediğine göre aynı yıl Kılıç Arslan Musul seferine çıkmış ve bu seferde Cavalı ve Jağarmış'a (Çökürmüş)e karşı yaptığı muharebede onları yenmiş ise de düşman askerleri komutanlarının intikamını almak için hücum etmişler fakat Kılıç Arslan'ın askerleri ise kaçmışlardır. Kılıç Arslan da hayatını kurtarmak için Habur nehrine atılmış ise de nehirde boğulmuştur⁵⁷⁴. Bunun üzerine Kılıç Arslan'ın adamı Bazmış, ölen hükümdarının Musul'da bulunan karısı ve akrabasını alarak Malatya'ya gitmiştir⁵⁷⁵.

Sultan Kılıç Arslan'ın karısını Musul'dan alıp Malatya'ya getiren Bazmış, Kılıç Arslan'ın küçük oğlu Tuğrul Arslan'ı hükümdar ilan etti. Burada ismi Arslan olan bir diğer emir bulunuyordu, bu genç adamın anası onunla anlaştı, o da Bazmış'ı öldürerek bu kadınla evlendi. Bu adam Malatya halkını altın toplamakla bizar ettiği için, genç hükümdarın anası oğluyula anlaşarak Arslan'ı yakaladılar, kapadılar; hattâ onu öldürdükleri zannedilmişti. Bir yıl sonra bunlar Arslan'ı kapalı olduğu yerden çıkararak Horasan'a, Sultan Gıyasud-din'in yanına gönderdiler. Sultan da Kılıç Arslan'ın oğlu Melikşah'[1] Malatya'ya gönderdi ve Melikşah burada hükümdar ilan olundu. Melikşah küçük kardeşi Tuğrul Arslan'ı azlederek diğer iki kardeşi Mes'ud ve Arab'ı habsetti. Melikşah Malatya'da yıllarca kaldıktan ve Danişmendoğlu tarafından rahatsız edildikten sonra Roma kralı Alexis'ten yardım istemek üzere onun yanına gitti. Melikşah sevinçle karşılanmış ve kendisine birçok altın verilmişti. Geri döndüğü zaman Danişmendoğlu ona bir pusu kurdu, yakaladı ve gözlerini kör etti. Bunun üzerine Malatya'daki emirler Mes'ud'u hapisten çıkarttılar ve Sultan ilan ettiler. Mes'ud kardeşleri Arap ve Tuğrul Arslan'ı Malatya'da bırakarak Konya'ya gitti ve burasını saltanatının payitahtı yaptı⁵⁷⁶.

M. 1111 yılında Sultan'ın Malatya'daki atabeği, Franklardan Ceyhan Nehri havalisini geri aldı⁵⁷⁷.

⁵⁷² Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi...*, s. 116.

⁵⁷³ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 345; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı...*, s.53.

⁵⁷⁴ Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi...*, s. 117; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı...*, s.55..

⁵⁷⁵ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 347.

⁵⁷⁶ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 349-50.

⁵⁷⁷ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 350.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

M. 1113 yılında Malatya Kılıç Arslan'ın karısı, Bula kalesinin hâkimi Balak'ın yanına gitti ve ona şu sözleri söyledi: “Sultan nice defalar sizi methederek dedi ki, bütün Türk emirleri içinde Balak derecesinde akıllı ve kudretli bir kimse yoktur. Ben de, beni de çocuklarımı da adınızla korumanızı istiyorum”. Balak da onu himayesine aldı⁵⁷⁸.

Balak'ın kuvveti gittikçe arttı ve sultanın karısı ile evlendi. Bu yüzden Hatun Malatya'ya geri döndüğü zaman atabeyi atarak oğlunu Malatya kalesine yerleştirdi. Zaid kalesine hâkim olarak Balak tarafından rahatsız edilen diğer bir Türk de kalesini Malatya sultanına sattı. Kısa bir zaman sonra Horasanlı Sultan Muhammed (Mahmud?)'un oğlu geldi ve Zaid kalesini Malatya sultanından aldı. Bu sırada Malatya ahalisi büyük bir merhamet göstererek Zaid kalesinde esir düşenlerin birçoklarını satın aldıkları gibi, Arka'da esir düşenleri de Türklerin elinden satın almışlar ve hepsini azad etmişlerdi⁵⁷⁹.

Bar Hebraeus 1118 yılı hadiselerini zikrederken şöyle diyor: “Müteveffa Mar Michael der ki: “Danışmend oğlu Gazi, Frankları kırdı ve Roger'i öldürdü”. İhtimal ki bu hata isim müşabeheti yüzündendir. Aynı yıl Malatya Sultanı, Ceyhan ve Elbistan havalisini zabtederek Katia kalesine hâkim oldu. Bu senenin şubat ayında Franklar Malatya havalisini aldılar ve Türkler, Gargar'ı zabtettiler. Malatya Sultanı, Kemah havalisini almış ve buranın emiri Trabzon'daki Rumlara iltica etmişti. Sultan ile Balak Rumlara karşı harbederek bunları mağlub ettiler. Gabras ele düşmüş ve 30.000 dinar vererek kendini kurtarıp kendi memleketine gitmişti⁵⁸⁰.

M. 1121 (H. 515) yılı olaylarını sayarken Bizans İmparatoru'nun Artukoğlu İlgazi'yi uyararak denizden büyük bir ordu geldiğini ve gerekirse kendisine 30.000 asker göndererek yardım edebileceğini bildiren bir mektup gönderdiğini ifade eder. Bunun üzerine İlgazi limanlarda gerekli tedbirleri alarak Frankların birçoğunu öldürür. Kaçabilenler ise kaçır. Bar Hebraeus bu mağlubiyetin sebebinin Rumlar olduğunu ifade ediyor. Bu sırada Gargar'daki Ermeniler, Zaid kalesini, Bula ve Malatya havalisini gizlice tahrip ediyorlardı. Türk Emiri Balak, Gargar emiri Ermeni Michail'e haber göndererek kendisine her yıl 1000 yük buğday ile memleketi dâhilindeki köylerden 3 ünü vermesi lazım geldiğini bildirdi. Michail hırsızlıkların kendi memleketinde bulunmadığına dair mükerrer defalar yemin etti ise de sözünü tutmadı ve hırsızlar Hanzit⁵⁸¹'teki köyleri yakmağa devam ettiler. Bunun üzerine Balak⁵⁸² şubat ayında dağların karla örtülü olduğu sırada Fırat'ın buzları üzerinden Gubus⁵⁸³'a geçti ve Keryona adını taşıyan dağ üzerindeki yola başıboş 1000 atı bırakarak karları düzledi.

⁵⁷⁸ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 351.

⁵⁷⁹ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 351-2.

⁵⁸⁰ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 356.

⁵⁸¹ Burası Elazığ'ın Mollakendi'ne yakın bir yerdir. XVI. Asrın başlarında burada bir köy olduğu araştırmalarda yer almıştır. Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, s. 79-80. Burası Anzathene diye de zikredilmiştir.

⁵⁸² Ali Sevim Balak'ı Belek olarak zikretmektedir. *A.g.e.*, s. 121

⁵⁸³ Fırat'ın batı kıyısında Malatya yakınlarında küçük bir Ortaçağ kenti. [https://en.wikipedia.org/wiki/Gubos_\(West_Syrian_Diocese\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Gubos_(West_Syrian_Diocese)). Erişim: 21.11.2016, saat 10.07.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Türk orduları dağı aştılar ve günün birinde Sawma oğlunun manastırına vardılar⁵⁸⁴. Türkler Esetha⁵⁸⁵ dağı geceleyin aşarak sabahleyin bu memlekete vardılar ve haftanın ikinci günü burasını aldılar. Hadise 1121 yılının ocak ayının başlarında vuku bulmuştu. Ahali ile davarları ve başka her neleri varsa zabtedilmişti. Emir, Hıristiyan olan askerlere (yahut köylülere) son derece merhamet gösterdi, bunları köle yapmayarak Hanzit'da yerleştirdi ve kendilerine ait olan her şeyi ellerinde bıraktı. Bunlar Gargar'a dönmeyeceklerine dair yemin ettiler. Döndükleri takdirde bir daha canlarını kurtaramayacaklardı⁵⁸⁶. Yine bu ifadelerden Türklerin Hıristiyan ahaliye merhamet gösterdiklerini Bar Hebraeus itiraf etmektedir.

M. 1122 yılında Edessa (Urfa) Kırallı Jescelyn, karısı ölünce Antakya Kırallı Roger'in kızını ikinci zevce olarak aldı ve onu Edessa'ya götürmek istedi. Balak ona bir pusu kurdu ve kadını ele geçirerek Bula'ya gönderdi. Ermeni Michail, Türkler tarafından mağlub edildikten sonra Gargar'ı Kırallı Bodwin'e verdi ve onun memleketinde bir şehir aldı⁵⁸⁷.

M. 1123 yılında Franklarla yaptığı mücadele sırasında Balak'ın ölmesi üzerine askerleri Halep'e kaçtılar. Bu askerler Balak'ın amcasının oğlu olan Temurtaş'ı başlarına geçirdiler. Temurtaş kiral ile hemşiresinin oğlu mukabilinde 100.000 dinar aldı ve kiral Bodwin Kudüs'e döndü. Balak'ın ailesinden olan Süleyman, Zaid kalesini, Malatya sultanı, Masara⁵⁸⁸ ve Gargar'ı aldılar⁵⁸⁹.

Bir Muhasara-Kuşatma Sırasında Malatya Ahalisinin Durumu

M. 1124 yılının 13 Haziran Cuma günü Sebastia emiri Danişmenoğlu Emir Gazi Malatya'ya karşı hareket ederek bütün memleketi aldı ve şehri bir ay rahatsız etti. Sonra oğlu Muhammed'i Büyük Saman köyünde bir ordu ile bırakarak her gün şehrin kapılarına hücum ve bir kimsenin şehre girip çıkmasına müsaade etmemelerini emretti. Sultan Mesud'un Malatya'da bıraktığı kardeşi Arapşah, Danişmend'lerin memleketlerine bir eşkiya gibi taarruz etmekle meşgul olduğundan bu sırada şehir içinde bulunmuyordu. Şehir şiddetli bir kıtlığa uğramıştı. Bir merkep yükü buğday 36 altın dinara satılıyordu. Nihayet şehir dâhilinde gıda namına hiçbir şey kalmadı; insanlar eskimiş derileri, su içinde yumuşatmağa, bunları ve bunlara benzer şeyleri çiğnemeğe başlamışlardı. Kedi, köpek, hatta ölü eşek cesetlerine rast gelinmiyordu. Acınacak hale gelen şehir üç ağır darbe ile karşılaşmakta idi. Şehir içinden kaçanlar dışarıda kılıç darbeleri ile mahvoluyor, içeride kalanlar kıtlık yüzünden yıkılıyorlardı. Üçüncü darbe, şehrin içinde bulunan ve ikinci bir Jezebel rolü oynayan valide sultan idi. Bu kadın Musul'dan kurtarılarak buraya getirilmişti. Ve altınlarını almak için hür insanların çocuklarını işkenceye tabi tutuyor ve bunları soymak

⁵⁸⁴ Burası Bar Sawma Manastırı olarak zikredilir. Rumkale'de bulunan Barşavma Manastırı bul olmalıdır.

⁵⁸⁵ Estia olabilir.

⁵⁸⁶ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 356-7.

⁵⁸⁷ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 357-8.

⁵⁸⁸ *Bilge Umar* burasını "Malatya civarında bir köy" olarak belirtmektedir. Umar, *Türkiye'de...*, s. 551.

⁵⁸⁹ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 358.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

sayesinde şehirden kaçmağı umuyordu. Bu kadın, bütün şehir halkını öldürmeğı göze almıştı. Gökyüzünde doğan bir takımyıldızlar yeryüzüne düşüyormuş gibi görünmekte idi.

Nihayet Allah hayatta kalan Hıristiyanlara acıdı ve 1125 yılının 10 Aralık sabahı bu mel'un kadın ile oğlu şehirden çıkıp gittiler ve Emir Gazi şehre girdi. Ahalinin kıtlık yüzünden mezardan çıkmış gibi olduklarını gören Emir onlara teselli verdi, çiftçilere tohumluk buğday dağıttı ve her taraftan koyunlar ve davarlar getirtti. Bu sayede şehir yeniden dirilmeğe başladı⁵⁹⁰. Yine bir Türk emirinin insaf ve merhameti hem de Hıristiyanlara karşı görülmektedir.

M. 1128 yılında Malatya'dan atılan Tuğrul Arslan Malatya'yı istila etti, dış kısımlarını aldıktan sonra geri döndü ve bir daha görünmedi⁵⁹¹.

Şu aşağıda zikredilen bilgiye bakınca Evliya kültünün Müslümanlara Hıristiyanlardan geçtiğini söylemek mümkün görünmektedir. Tabi bunun başka bilgilerle de desteklenmesi gerekir. Bu çerçevede Mesela Taberi Tarihi de zikredilebilir. Taberi tarihinin birinci cildinde daha önceki kavimlerle ilgili Kuran-ı Kerim'deki kıssalar zikredilir, ardından olaya uygun bir hadis verilir daha sonra ise konu ile ilgili Tevrat ve İncil'deki bilgiler geniş bir şekilde aktarılmaktadır. Bu da zamanla Yahudilik ve Hıristiyanlıktaki bazı inanışların İslam kültürü içerisine yerleşmesine sebebiyet vermiş olmalıdır. Bunun bir devamı olarak türbelerden, mezarlardan, velilerden medet umma kültürünün buradan geçtiğini söylemek mümkündür. Bu konuda İslam dünyasında yaşayan hem Müslümanlar hem de gayri Müslimler arasında büyük bir cehalet olduğunu Uzun asırlar boyunca Osmanlı topraklarında misyonerlik faaliyetleri icra etmiş olan bir misyoner kuruluşunun 1865 tarihli raporunda yeterince bilgi vardır⁵⁹². Belirtilen kaynakta gayri Müslim kadınların yanı sıra Müslüman kadınların da İstanbul'daki Hıristiyan azizlerinin mezarlarına ve türbelerine giderek dua ettiklerine işaret edilmektedir. Aşağıda zikredilen olay Müslüman halk arasında da hala rağbet edilen ve olağanüstü şeylerden, erenlerden, yada bir türbeden, yatırdan medet ummaya ne kadar benzemektedir:

M. 1134 yılında Edessa/Urfa çekirge istilâsına uğradı. Hıristiyanlar Mar Sawma oğluna iltica ettiler ve mukaddes adamın sağ kolunu ihtiva eden tabutu getirttiler. Tabutun gelmesi ile bir mucize vukubuldu ve çekirgeler memleketin bir tarafına da dokunmadan çekip gittiler. Bunun üzerine içleri kıskançlıkla tutuşan Yunanlılar frank metropolidi Papyas tarafından teşvik edilerek tabutu açmak ve sağ kolu görmek istediler. Rahipler tabutun açılmasını istemediklerinden Yunanlılar güldüler ve tabutun içinde bir şey olmadığını söylediler. Bunun üzerine rahipler tabutu Frankların kilisesinde açtılar. Tabutun açılması ile müthiş gök gürlemeleri oldu, bulutlar gökyüzünü kararttı, ağır dolular yeryüzüne yağdı ve çarşılar bu dolularla doldu. Bütün halk *Kuyalaison* yani "Ey Allah'ın güzidesi, bize acı! diye bağırıp çağırmağa başladılar, Yunanlılar kaçıp saklandılar ve doluların durması üzerine bütün ahali toplanarak üç gün ibadet ettiler.

⁵⁹⁰ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 359.

⁵⁹¹ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 361.

⁵⁹² T. W. M. Marshall, *Les Missions Chretiennes*, C. II., Paris 1865, s. 9, 25,

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Harran Arapları bu mucizeyi görünce sağ kolun kendilerine verilmesini istediler. Fakat Franklar buna razı olmadılar ve tabutu tekrar manastıra iade ettiler. Malatya ahalisi gelerek ilâhîler ve dualar okuya okuya sağ kolu kendi şehirlerine götürdüler. Bu sayede çekirgelerin ağzı zincirlendi ve mahsullere hiçbir zarar vermedi. Aynı yıl Malatya'da şiddetli bir kış oldu ve kırmızı kar yağdı⁵⁹³. Buraya kadar zikredilen olaylarla birlikte daha sonra zikredilecek 1230'lu yıllara kadar olan olaylar yazarın kendisinden önce yazılan eserlerden, bilhassa Mar Michael'den aktardığı bilgilerdir.

M. 1154 (1134 olmalı) yılında Halife, Malatya hâkimi Danişmend oğlu Emir Gazi'ye tâbiyyet alâmeti olarak boynuna takılmak üzere, bir altın yaka, altından bir asa, siyah bayrak ve onun huzurunda çalınacak davullar gönderdi ve Emir Gazi, melik ilân olundu. Elçiler onun yanına geldikleri zaman hasta olduğunu gördüler. O da birkaç gün sonra öldü. Bu yüzden merasim, oğlu Muhammed'e yapıldı ve elçiler geri döndüler.

Bunun üzerine Melik Muhammed çoktan beri harap bir halde olan Kapadokya'daki Kayseri'yi tamir etti ve burada ikamet etti. Melik Muhammed, Malatya halkının kardeşine yardım etmelerinden korkarak Malatya'ya geldi ve hür adamların oğullarını rehine olarak alıp geri döndü. Melik Muhammed kardeşi Yağan ile karşılaştı ve onu öldürdü. Diğer bir kardeşi olan Devlet'i Malatya'ya birlikte götürdü⁵⁹⁴.

M. 1137 yılında Konya Sultanı Mesud Kilikya'ya hücum etti, Adana şehrini aldı, ahali ile piskoposu esir ederek Malatya'ya götürdü. Aynı yıl Malatya Emiri Melik Muhammed, kardeşi Devlet'i kovdu ve ondan Elbistan ile Ceyhan havalisini aldı. Devlet Hanzit'i aldı ve buradan Amid'e gitti, burdan da Joscelyn'in yanına varduktan sonra bir yerlere kondu⁵⁹⁵.

M. 1137 yılında Malatya Emiri Melik Muhammed, Kilikya'ya gitti ve Bahgai ve Gabnupirath⁵⁹⁶ kalelerini zabt etti. Bundan başka Pontus Denizi sâhili üzerindeki Kasinos ülkesini istila etti. Buradaki halkı yağma ederek esir etti ve hepsini köle olarak sattı⁵⁹⁷.

M. 1140 yılının ekim ayında Malatya'daki Türkler, Bet Zabar, yani Bat Kanya manastırlarına hücum ettiler ve buralarını yağma ederek gittiler. Mayıs ayında Franklar intikam almak için hareket ettiler. Zobatra ve Arka'ya gelerek Hıristiyanların mallarını taşıdılar, birçok Türkü öldürüp çocuklarını ve karılarını esir aldılar. Türkler büyük bir sür'atle Hanazit'den hareket ederek Frankların memleketlerini istilâ etmek istediler. Bunlar Abhdahar dağına geçmekte olan Kalisuralı bir mukaddes adama tesadüf ettiler, onu ve kendisi ile beraber bulunanları yakalayıp öldürmek üzere bağladılar. Fakat birden bire Frankların korkunç nağraları yükseldi, Türkler de rahipleri bırakarak kaçtılar ve Franklar gelip bunların bağlarını çözdüler.

⁵⁹³ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 366.

⁵⁹⁴ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 367.

⁵⁹⁵ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 374.

⁵⁹⁶ Bugünkü Andırın yakınlarında bulunan Geben. Bilge Umar, *Türkiye'nin Tarihi Yer Adları*, İstanbul 1993, s. 377.

⁵⁹⁷ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 375.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Yunan kralı İwanni (Joannes) hareket ederek Yeni Kayseri'ye geldi. Türkler ve Yunanlılar 6 ay kadar birbirlerine karşı karargâh kurdularsa da harbetmeden ayrıldılar. Bu sırada Yunanlıların yahut Frankların kiralının ismini anan her Hıristiyan Türkler tarafından öldürülüyordu. Bu yüzden Malatya halkından birçokları helâk oldu⁵⁹⁸.

M. 1143 yılında Melik Mahmud'un ölümünden sonra kardeşi Devlet Kayseri'de emirliğini ilan etti. Masara kalesi hâkimi Yunus onunla antlaştı ve ikisi birden Malatya'ya hücum ettilerse de burasını alamayarak Arka'ya (Akçadağ) karşı hareket ettiler. Bunun üzerine Yakub Arslan ile evlenen Hatun, Malatya'yı korumak ve buradaki Türkleri çıkararak Sebastia'ya göndermek için 2.000 adam istetti. Malatya'da bulunan Türkler isyan ederek şehrin Buridya adını taşıyan kapısını baltalarla yıktılar. Çünkü hâkim bunların çıkmalarını istemiyordu. Bunlar bu şekilde çıktılar ve içlerinden 2.000 kişi kaçmağa muvaffak oldular. Bunlar aynı gün Devlet'i getirdiler ve Malatya'nın başına geçirdiler.

Daha sonra Konya Sultanı Mes'ud tekrar Sebastia'ya geldi ve burasını zabtederek tahrip etti. Sonra Malatya'ya karşı geldi ve Nisanın 17. günü ona karşı çadırlarını kurdu, mancınıklar kullandı ve şehri harp ile mustarip etti. Şehrin içinde bulunan Devlet, muhariplere verilmek üzere Hıristiyanlardan topladığı ağır vergiler ile bunları bizar etti. Üç ay sonra bir Eylül sabahı Sultan mancınıklarını yaktı, ayrılıp gitti ve Malatya halkı nefes aldılar.

M. 1144 yılında Zaid kalesi emiri Davud vefat etti ve yerine küçük oğlu Kara Arslan geçti. Davud'un en büyük oğlu Arslan Toğmiş Musul emiri Zangi ile beraber olduğu için Zangi, Kara Arslan'ı alıp Toğmiş'i yerine geçirmek üzere hareket etti. Kara Arslan da Konya Sultanı Mes'ud'un yanına giderek ona iltica etti. Mes'ud ona 20.000 atlı verdi, o da bunları alarak Zangi'ye karşı ilerledi. Zangi keyfiyetten haber alınca memleketine döndü ve Konya Sultanı Mes'ud'da Malatya'ya karşı üç ay muharebe ettikten sonra burasını bırakarak gitti⁵⁹⁹.

Bar Habreus, II. Haçlı seferinin sebeplerini de Türklere bağlıyor. Buna göre Franklar Edessa'nın uğradığı felaketi haber alınca, son derece müteessir oldular ve İtalya'dan birçok ordular geldiği gibi, Almanya Kralı (Conrad?) 90.000 atlı ile Arapların Fonis (Louis) dedikleri Afranzis (Fransa) kralı 50.000 atlı ve sayısız piyade ile gelmişlerdi. 1148 yılında bunlar Yunanlıların hıyanetine vakıf oldukları için, İstanbul'a karşı harb ilan ettiler. Kral Manuel, bunlara birçok altın verdikten sonra, kendilerine hıyanet etmeksizin rehberlik edeceğine dair yemin etti. Fakat bunları susuz dağlara sevk eden rehberler vererek kendilerine dosdoğru ihanet etti. Bunlar 5 gün kadar bu vaziyet içinde dönüp dolaştıktan sonra rehberlerinin kaçmış olduklarını gördüler, içlerinden binlercesi susuzluktan öldü ve atları da aynı şekilde helâk oldu. Türkler haber alarak dağlar arasında dağınk bir halde olan Frankların üzerlerine yüklendiler ve bunlardan buldukları grupları imha ettiler. Türklerin memleketleri, Franklardan

⁵⁹⁸ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 376.

⁵⁹⁹ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 377.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ganimetler ile dolmuştu. Tar tale gümüş Malatya’da kurşun bahasına satılıyordu. Kaçabilen Franklar Pontus sâhiline vardılar⁶⁰⁰.

Bar Hebraus’un eserinden anlaşılan odur ki Yunanlılara karşı büyük bir nefreti, Franklara karşı ise aynı oranda bir muhabbeti vardır. Yunanlılardan bahsederken ‘mel’un Yunanlılar, kıskançlıkla tutuşan Yunanlılar, Yunanlılar kaçıp saklandılar, Yunanların hıyanetine vâkıf oldukları için’, gibi ifadeler kullanmaktadır. Rumlar diye bahsederken, Frankların onlara karşı yaptığı katliamları anlatırken onları zemmeden bir ifade kullanmamakta, bir başka ifade ile üzüntü ile anmamaktadır.

M. 1150 yılında Kışum halkı Türk kuvvetinin artmakta olduğunu göreyerek mukaddes bir adam olan Mar İwannis’i Konya Sultanı Mesu’ud’a gönderdiler ve kendileri ile birlikte olan Frankların emniyet içinde Ayıntab’a gitmeleri için söz aldılar. Ve bu söz yerine getirildi. Bizzat Konya Sultanı, Kışum, Bet Hesne, Raban (Araban), Barzaman⁶⁰¹ ve Maraş üzerinde hüküm sürüyordu⁶⁰².

M. 1152 yılında Malatya emiri Devlet vefat etti ve oğlu Zü’l-Karneyn yerine geçti. Konya Sultanı Mes’ud, bundan haberdar olunca, Devlet’in kardeşi Yakub Arslan’a hücum etti ve onu mağlub ettikten sonra Malatya’ya karşı karargâh kurarak şehrin etrafındaki bütün güzel yerleri tahrip etti. Bunun üzerine bu genç adamın anası -ki şimdi kardeşinin kızı idi- onun hesabına ve oğlu hesabına ricalarda bulundu. Sultan da şu cevabı verdi: “Şayet kendisi gelir de itaatini arz ederse onu kabul ederim ve şehri ona bırakırım”. Genç adam **bir kılıç ve bir kefen** olarak gitti ve sultan tarafından kabul olunarak mevkiinde kaldı. Genç adam da geri döndü. Onun anası şehri idare ediyor ve şehrin halkından yalnız Hıristiyanları değil Araplara da eziyet ediyor ve bilhassa vergi ve para toplamak hususunda bunları bîzâr ediyordu⁶⁰³.

Aynı yıl şiddetli yağmurlar yağdı, büyük kayaları, tepeleri silip süpürdü ve dağın bir parçası Tarşana köyünün kalesi olan Bet Abdahar⁶⁰⁴ vadisine kaydı. Bu yüzden Fırat nehrinin akışı üç saat durakladı ve sular Prosidin köyüne kadar yükseldi. Bu köy ise dağın tepesinde idi. Daha sonra Claudia dağının eteğindeki mânialar parçalandı, sular aktı ve bu yüzden Suriye’de büyük tahribat hâsıl oldu⁶⁰⁵.

Aynı yıl (M. 1156) Malatya’da yine bir Ermeni olan bir papas civarda yaşayan ve henüz nişanlanan bir genç kızın ırzına geçtiği için aynı şekilde diri diri yüzülmeğe mahkûm olmuş ve bu muameleyi görmüştü. Bu papas bahis mevzuu olan genç kızı kiliseye götürmüş, onunla zina etmek istemiş, zavallı kız bağırmaya başlayınca avucu

⁶⁰⁰ *Ebu’l-Ferec Tarihi*, s. 384-5.

⁶⁰¹ Ortaçağ’da Ayıntab’a yakın ve Araplarca Barzaman, Marzaban, Marzban diye, daha sonra 1960’lara kadar ise Cingife diye bilinen küçük bir kasaba. Gaziantep’in Yavuzeli ilçesinin Ortaçağ Bizans dönemindeki adı Umar, *Türkiye’de...*s. 183. Yanından geçen derenin adı hala Merzimen Dere olarak anıldığı araştırmalarda yer alıyor.

⁶⁰² *Ebu’l-Ferec Tarihi*, s. 388.

⁶⁰³ *Ebu’l-Ferec Tarihi*, s. 390.

⁶⁰⁴ Abdahir olmalı. Fırat’ın batı yakasında bir köyün ve kalenin adı. Şimdiki Doğanlı yakınlarında bulunuyordu. Umar, *Türkiye’de...*s. 10.

⁶⁰⁵ *Ebu’l-Ferec Tarihi*, s. 390.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ile ağzını tıkamış ve böylece bu çirkin cinayeti irtikâp etmişti. Kızın üzerinden kalkınca son nefesini almakta olduğunu görerek papas onu elleri ile boğarak öldürmüş, kızın kulaklarını ve şişen parmaklarını kesmiş, küpelerini ve yüzüklerini alarak kandillerin içinde saklamış, sonra cesedini bir elbiseye sararak mezbahın içine koymuştu. Bir saat sonra kızın akrabası ve ana babası onu aramağa başlayınca sokakta oynayan çocuklar kızın kiliseye girmiş olduğunu söylemişlerdi. Papaza aynı sual sorulunca “Evet” dedi. “kiliseye girdi, fakat beni görerek utandı ve bir dakika durmadan telaşla çıkıp gitti”. Bunlar da papasa inandılar ve dönüp gittiler. Bunlar bu şekilde araştırmalar yapıyor ve akrabalarının evlerine uğrayarak kızlarını bulmağa çalışıyorlardı. Bu sırada bunlar bu mülevves adamın şehir kapısından çıkmakta olduğunu gördüler ve onu yakalayarak hâkime götürdüler. Papas dayak yedikten sonra cinayetini itiraf etti ve kızın cesedini ve kulakları ile parmaklarını gösterdi. Arap-Hıristiyan erkek-kadın bütün şehir halkı toplandılar ve matem tutarak kızı gömdüler. Sonra mülevves adamın derisini yüzdüler, azasını kestiler, sonra cesedini yaktılar⁶⁰⁶. Buna göre Tecavüz ettiği bir genç kızı boğarak öldüren bir Ermeni papaza derisini diri diri yüzme cezası verilmiştir.

M. 1162 yılının ilk teşrin ayında Malatya emiri Zülkarneyn vefat etti ve bir çocuk olan oğlu yerine geçti. Konya sultanı Kılıç Arslan, Yakub Arslan ile sair emirlerin kendisini atarak kardeşini yerine geçirmek istediklerini görüp İstanbul’a gitti ve Yunanlılar tarafından izzetü ikram ile karşılandı. Kılıç Arslan burada 8 gün kaldı, kendisine her gün gümüş ve altın tabaklar içinde iki kerre yemek gönderiliyor ve bu tabakları iadeye mecbur tutulmadığı için bunlar yanında kalıyor ve daha sonraki yemekler yine altın ve gümüş tabaklar içinde gönderiliyordu. En son gün de kıral ile sultan bir masa başına geçtiler, bütün tabaklar ile masanın tezyinatı sultana verildi ve sultan ile birlikte gelen 1.000 Türk’e türlü türlü hediyeler sunuldu. Sultanın hareket etmesi üzerine Yakub Arslan korktu ve ona karşı tevazu göstererek aralarında sulh oldu⁶⁰⁷. (Burada zaafı olan bir hükümdar yada devlet adamının nasıl satın alındığı görülmektedir).

M. 1163 yılında Zaid Kalesi emiri Kara Arslan, Amid’e karşı hareket ederek şiddetli bir harbe tutuştu. Daha sonra askerleri arasında ayrılıklar başgösterdi, o da burasını bırakarak geri döndü. Yakub Arslan kendi memleketine giderek Şumuşki kalesini aldı ve 100.000 kadar insanı esir ederek köyleri çöl haline getirdi. Bu sırada Tella Arsenius’ta bulunan zahid İgnatius esir edilerek Kemah’a kadar götürülmüş ve burada serbest bırakılarak Malatya’ya gelmişti⁶⁰⁸.

M. 1165 yılında Konya Sultanı Kılıç Arslan, Gadug, Elbistin (Elbistan olmalı) ve Turanda (Darende ?) üzerine hâkim oldu ve Danişmend oğullarını tazyike başladı. Nureddin Banyas’ı almış ve burasını son derece tahkim etmişti. Ermeni Toros Maraş’ı yağma etti ve 400 Türkü esir aldı. Kendisi Nureddin’e şu haberi göndermişti: “Yanızda bulunan hıristiyan şeflerini bana satmazsanız hepsini de ateş içinde yakarırım”.

⁶⁰⁶ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 395-6.

⁶⁰⁷ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 399.

⁶⁰⁸ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 400.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Nureddin bunları satmağa mecbur kaldı ve Prayns nâmındaki genç dâhil olmak üzere hepsini 100.000 dinara sattı⁶⁰⁹.

M. 1171 yılında Emir Ebu'l-Kasım, Zaid Kalesi sahibi Kara Arslan'ın kızıyla evlendi. Düğün esnasında birçok eğlenceler yapılmış, sonra ata binerek hüner gösterilmiş, fakat bu sırada Ebu'l-Kasım atından düşerek ölmüş ve böylece sevinç mateme dönmüştü. Bunun üzerine Malatya ahalisi onun küçük kardeşi Afridun'u yerine geçirdiler ve kadın istemediği halde kardeşinin karısını ona verdiler. Daha sonra Konya Sultanı Kılıç Arslan bir ordu toplayarak Malatya'ya hücum etti ise de burasını alamadı, fakat memleket halkını esir etti ve Kayseri'ye döndü. Daha sonra Nureddin ile Mardin emiri, Zaid kalesi emiri, Kilikya Ermenileri, Sebastia emiri Danişmendoğlu bir anlaşma yaptılar ve Sebastia'da toplanarak Kılıç Arslan'a karşı harp açmak istediler ve Kayseri kapısına kadar ilerlediler. Kılıç Arslan muharebeye çıkmayarak sulh istedi ve Malatya halkından kaldırıp götürdüğü halkı iade etti. Kılıç Arslan'dan, hapsedmekte olduğu dört kardeş çocuğu talep edildiği zaman gayet mel'ûnâne bir harekette bulundu ve bu çocuklardan birisini keserek ateş üzerinde kızarttı ve bir tabağa koyarak babasına gönderdi ve diğerlerini de istemekte ısrar ederlerse onları da bu hale koyacağına yemin etti. Onlar da onu bıraktılar ve gittiler⁶¹⁰.

M. 1177 yılında Kılıç Arslan Yunan Kırallı Manuel ile sulh yaptıktan sonra büyük bir ordu ile gelerek Malatya'ya karşı; dört ay karargâh kurdu, fakat muharebeye girişmedi ve askerlerine emir vermesi üzerine bunlar kışı geçirmek üzere tuğladan evler yaptılar, Sultan için de mezar taşlarını kullanarak büyük evler yaptılar. Şehrin içinde bulunan emir, Danişmend hanedanına mensuptu ve şehir içindeki eşrâfin açlık yüzünden kendine ihânet etmelerinden korkuyordu. Onun için Sultan'a hemen haber göndererek nefsinin selâmeti nâmına söz almış ve buradan çıkarak Zaid kalesine geçmişti. Kılıç Arslan da Yunanlıların 1489 yılının ilk teşrin ayının yirmi beşine müsadif haftanın dördüncü gününden başlayarak Malatya'ya hakim oldu⁶¹¹.

1180 yılında Selahaddin, Nureddin b. Kara Arslan b. Davud b. Artuk yüzünden Kılıç Arslan ile muharebeye çıktı. Bunun sebebi de Kipa⁶¹² kalesinin emiri olan bu Adam Sultan Kılıç Arslan'ın damadı idi ve sultanın kızına karşı çok fena muamelede bulunmuştu. Sultan onu tehdid edince o da korkarak Selahaddin'e sığınmıştı. Selahaddin'le Kılıç Arslan arasında elçiler gelip-gitti ve nihayetinde sulh oldu. Kılıç Arslan da Malatya'ya gelerek şehrin iki surunu yeniledi⁶¹³.

M. 1186 yılında Türkmenler bütün Suriye ve Bet Nahrin'deki bütün Kürtleri kırdıktan sonra Ermenistan'ı istila ettiler ve 36.000 Ermeni'yi köle olarak aldılar ve bunları sattılar. Bunlar Garbia (Cirbid)'deki büyük manastırı yaktılar ve rahipleri öldürdüler. Süryanilerden de 170 kişi Mardin'deki Tel Besmi'de öldürülmüşlerdi.

⁶⁰⁹ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 402.

⁶¹⁰ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 410.

⁶¹¹ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 423-4.

⁶¹² Burası Guba da olabilir. David Ramsey'in Harita koleksiyonunda Gerger'in güney batısında böyle bir yer görülmektedir. *David Ramsey Map Collection*, By D. Lizars, Edinburgh-1831.sid.

⁶¹³ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 425-6.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Zırh taşıyan ve Malatya Sultanlığı dâhilindeki Klavdia ülkesindeki Ambron köyünden olan 200 gencimiz de katledilmişleri. Bütün Kapadokya'da ve Malatya'da şiddetli muharebeler oldu ve birçok kanlar döküldü⁶¹⁴.

M. 1187 yılında ismi Rüstem olan bir Türkmen çoban Türkmenlerden 5000 atlı ile birçok piyadeler toplayarak memleketi yağma etmek üzere Kilikya'ya geldi. Kilikya hâkimi Leon hadiseden haber alarak Maraş bölgesindeki geçitleri bunların yüzüne kapadı ve hepsini kılıçtan geçirdi⁶¹⁵.

M. 1189 yılında Kılıç Arslan oğlu Muizzüddin Kayser Şah Malatya'da hüküm sürüyordu⁶¹⁶.

M. 1191 yılında Malatya hâkimi Muizzüddin Selahaddin'e müracaat ederek babası Kılıç Arslan'dan ve kardeşlerinden şikâyet etti ve bunların Malatya'yı elinden almak istediklerini söyledi. Selahaddin onu izzet ve ikram ile karşıladı, kardeşi Melik Adil'in kızını ona zevce olarak verdi, sonra onu Malatya'ya göndererek kardeşinden veya babasından korkmamağa teşvik etti⁶¹⁷.

XIII.Asırda Malatya

M. 1200 yılında Muizzüddin Kayserşah Malatya'da hüküm sürdüğü sırada kardeşi olan Kılıç Arslan oğlu Ruknüddin Sultan ona hücum etti, memleketine karşı harp açtı. Belirtilen yılın Haziran ayında memleketini zabt etti. Muizzüddin kardeşinden kaçarak kayınbabası Melik Adil'in yanına geldi. Melik Adil onu Edessa'da ikamet ettirdi ve kendisine levazım verdi⁶¹⁸.

M. 1207 yılında Gıyaseddin Keyhüsrev vefat etti ve yerine oğlu İzzeddin Keykavus hüküm sürdü. Keykâvus kardeşi Alaeddin Keykubad'ı yakaladı ve onu Mar Ahron manastırının altındaki Masara kalesine kapadı. Bu Manastır Malatya civarındaki mukaddes dağdadır⁶¹⁹.

H. 616/M. 1219 yılının son kanun ayında Sultan İzzeddin Keykâvus b. Sultan Keyhüsrev b. Sultan Kılıç Arslan vefat etti. Kendisi Melik Eşref ile Bet Nahrin'de harbetmek için asker toplamış bulunuyordu, fakat Malatya'ya vardığı zaman verem hastalığı şiddetlendi ve bu yüzden Sultan geri döndü ve öldü⁶²⁰. Eşraf Briha dağındaki Masara kalesinde mahpus olan Alaeddin Keykubad'ı getirttiler ve onu hükümdarlığa geçirdiler⁶²¹.

M. 1229 yılında Sultan Alâeddin Keykubad, Celaleddin Harzemşah'a karşı ordu topladı ve 20.000 kişilik bu ordu ile Malatya'ya geldi⁶²².

M. 1231 yılında Tatarlar Harezmlileri takip ettiler ve Harezmsah Suriye'ye kaçtı. Fakat tatarlar Amid civarında ona yetiştiler, onunla beraber olan kuvveti imha ettiler. Harezmsah'ın kendisi Tatarlardan kaçtı ve Sufnaya dağlarından birine gitti. Burada bulunan Kürtler onu tanımadılar ve öldürdüler. Bazılarına göre onu

⁶¹⁴ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 440.

⁶¹⁵ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 447-8.

⁶¹⁶ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 450.

⁶¹⁷ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 458.

⁶¹⁸ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 474.

⁶¹⁹ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 491.

⁶²⁰ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 504.

⁶²¹ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 505.

⁶²² *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 527.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

esvapçısı öldürmüştür ve kendisi esvapçısının elbiselerini giyerek bir müddet dolaşmıştır. Bu elbise yündendi ve kendisi bu sayede bir müddet gizlice yaşayabilmişti.

Daha sonra Tatarların bir kuvveti Zait kalesine hücum etti. Bunlar Fırat'a kadar ilerlediler ve nehri Hanazit ovasında aştılar. Bütün Malatya ahalisi korkmuşlar, halk şehirlerden ve her yerden kaçmışlardı⁶²³. Bu bilgileri veren yazar zikredilen son olayların yaşandığı tarihte beş altı yaşlarında idi. Ancak bundan sonra verdiği ve Malatya'da meydana gelen olayların bizzat tanığı olduğu kabul edilebilir. Zira artık 14-15 yaşlarına gelmiştir. Dolayısıyla aşağıda zikredilecek Baba İlyas olayı ile ilgili Malatya'da meydana gelen olayları bizzat görmüş ve yaşamıştır.

Bir Hıristiyan Yazar'a göre Baba İlyas İsyanı

H. 683/M. 1240 yılında Arapların dinine karşı fena bir ayrılık hareketi baş gösterdi. Çünkü ihtiyar ve zahid bir Türkmen Amasya'da şöhret kazandı. Bu adamın adı Papa (Baba?) idi. Kendisine resul yani gönderilen adam (Peygamber) diyor ve hakikaten Allah'ın peygamberi olduğunu söyleyerek Muhammed'in yalancı olduğunu ve Peygamber olmadığını⁶²⁴ iddia ediyordu. Birçok Türkmenler ona inandılar. Çünkü kendisi gösterişler yapıyor bir başka ifade ile kerametler gösteriyordu. Bu adam İshak namındaki müridini Roma diyarının hududu üzerindeki Hısn-ı Mansur'a gönderdi ve onun burada halkı kendi peygamberliğine inanmağa davet etmesini istedi. Bu adam birçok kimselerin üstadına bağlanmalarını temin etti ve onun harb edebilmesi için birçok silahlar tedarik etti. Bütün Türkmen askerleri merkeplerini, öküzlerini ve koyunlarını satarak atlar aldılar ve atlara binerek Hısn-ı Mansur, Gargar ve Gağti (Kahta) havalisini soymağa başladılar. Bunlar Baba'nın Allah tarafından gönderilme bir elçi ve peygamber olduğunu kabul etmeyenleri öldürüyorlardı.

Bunun üzerine Malatya emiri 500 atlıdan müteşekkil bir ordu toplayarak Sawma oğlu manastırındaki tebeadan 50 adam seçti ve bunların ok atmaktaki hünerinde istifade etti. Bunların hepsi giderek Türkmenlerle harb ettiler. Bunlar mağlub oldular ve manastıra mensup kimselerden pek az kişi canlarını kurtarabildiler. Bu yüzden Türkmenler son derece kuvvetlendiler ve birçok halk kütleleri onlara bağlandılar. Türkmenler Ablastayn (Elbistan?) taraflarına giderek burada da bir orduyu mağlup ettiler. Sonra Amasya'ya giderek peygamber tanıdıkları adamı görmeği arzu ettiler. Bunun üzerine Roma diyarının asilzâdeleri ihtiyar Baba'ya karşı bir pusula kurdular ve Baba'yı pusuya düşürerek boğdular. Baba'nın müridi İshak ile adamları onu bulamayınca babanın kendilerine yardım etmek üzere melekleri getirmek için gitmiş olduğu şayiasını yaydılar ve Amasya'ya karşı vahşiyane bir muharebe açtılar. Roma diyarından gelip toplanan 60.000 atlı 6.000 Araptan müteşekkil bu küçük kuvvete hücum edemediler.

Bunun üzerine Sultanın hizmetinde bulunan 1.000 Frenk atlı hiddet ile alevlenerek dişlerini gıcırdattılar ve yüzlerinin üzerine haç işaretleri yaparak bu sapık adamların üzerine hücum ettiler ve bunları dağıttılar. Daha sonra

⁶²³ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 529-30.

⁶²⁴ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 540.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Araplar da bunlarla beraber hareket ederek Türkmenleri çemberlediler ve hepsini kılıçtan geçirerek mahvettiler. Bunlardan erkek kadın, çocuk hayvan velhasıl hiçbir şey kılıçtan kurtulamadı ve böylece bu fitne bastırıldı⁶²⁵.

Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'in Köseadağ savaşındaki mağlubiyet haberi Malatya'ya vardıktan sonra subaşı Reşidüddin ile saraydaki diğer zabıtlar geceleyin hükümdarın hazinesine girdiler ve burada buldukları altın ve gümüşü aralarında paylaşarak kapıları açık bıraktılar ve Haleb'e kaçtılar. Şehrin eşrafi ile Hıristiyanlar arasında kaçmağa kudretleri yetenler de şehri terkettiler. Bunlar şehirden bir günlük mesafede olan Bet Gavze adını taşıyan dağa vardıkları zaman Tatarlardan bir kıt'a bunlara yetişmiş ve bunların çoğunu imha ederek oğullarını ve kızlarını esir almıştı. Bunların pek azı kaçmak suretiyle canlarını kurtardılar ve şehre çırıl çıplak ve yalın ayak bir halde geldiler. Şehrin içinde ikamet eden muhtelif halk tabakaları, hırsızlar (?), dokumacılar ve saire hâkimlerin ve eşrafin şehri bırakıp gittiklerini görünce Araplar ve Hıristiyanlar Malatya metropoliti Mar Dionysius yani bilâhere patrik olan Angur'un nezdinde toplandılar ve metropolitin şehri himaye etmeği üzerine almasını istediler. Çünkü metropolit uyanık ve zeki bir adamdı ve Araplarla Hıristiyanları birbirlerine karşı sadakat göstermek için yemin etmişlerdi⁶²⁶. Bunlar bütün gece surlar üzerinde dolaşarak etrafi gözettiler, gündüzün de şehrin kapısı önünde oturdular. Çünkü şehrin bütün kapılarından yalnız biri, yani Büyük Saray yahut Saray Kapısı açık tutuluyordu. Şehir iki ay kadar müşevveş bir vaziyet içinde kaldı. Nihayet Tatarlar Rum diyarına gittiler ve Allah'ın inayeti ile Malatya'ya gelmediler. Yalnız Bet Gazve'deki muhacirlerin yoluna çıkan Tatarlardan başkası bu tarafa uğramadı⁶²⁷.

Anadolu Topraklarında Moğol Baskı ve Zulmü

1244 yılında Yasavur Navin (Noyan) olan tatar Reisi, Meyyafarıkın, Mardin ve Edessa havalisini geçerek Haleb'e gitti. Buradan da Malatya karşı hareket ederek ordugâhını burada kurdu. Malatya'nın ekinlerini ve bağlarını ve arılarını imha ettikten başka şehrin dışında bulunduğu herkimseyi öldürdü. Tatarlar şehrin hâkimi olan ve Halep'ten geri dönen Reşidüddin'i tehdit ettikleri için bu adam altın, gümüş birçok paralar, mücevherler, altın ve gümüşten kaplar topladı. Bütün bunlar 40.000 dinar değerinde idi. Kendisi mabedlerin içindeki kapıları da çalarak şamdanları, buhurdanlıkları, evliyaların tabutlarını büyük kiliselerden çıkarttı ve bunları Tatarlara verdi. Onlar da bunları alarak İran'a gittiler. Tatarların gitmeleri üzerine Malatya ile etrafında şiddetli bir kıtlık oldu, veba baş gösterdi ve memleket çarşılarında ölen, hayvanlardan farksız, sefil kimselerle doldu. Birçok kimseler oğullarını ve kızlarını köle olarak satmak istedilerse de alıcı bulamadılar. Bu sırada Hasnun'un tilmizi olan Edesseli tabib Isa Malatya'ya gelerek şöhret sahibi bulunuyordu.

⁶²⁵ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 540.

⁶²⁶ Turan, *Selçuklular...*, s. 354

⁶²⁷ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 543.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Bu adam Malatya'dan Kilikya'ya giderek bura kiralının maiyyetinde yaşadı ve Aziz Sawma oğlu namına inşa olunan güzel kilisenin temellerini attı⁶²⁸.

1246 yılında Sultan Gıyaseddin'in vefatı üzerine üç oğlundan İzzüddin Hükümdar olmuştu. Bunun hükümdar olmasını sağlayan da Isfahanlı vezir Şemseddin idi. O Sultan Gıyaseddin'un dul karısı ile evlenmiş ve hükümdarlığın da İzzüddin'e geçmesini sağlamıştı. Bu arada işi sağlama almak için Moğollara giden Rükneddin ve beraberindekileri rehine olarak göndermişti. Bunların yanında giden Bahaüddin Tercüman vezirden şikâyet ederek çevirdiği dolapları anlattı. Bunun üzerine Goyuk Han, İzzüddin'in tahttan inmesini ve kendi yüzünü görmek üzere gelen Rüknüddin'in hüküm sürmesini, Bahaüddin (Tarjan) Tercüman'ın onun veziri olmasını ve Şemseddin'in mevkiinden alınmasını emretti. Vezir bu emirleri alınca korktu ve Malatya subaşı Emir Arıd'ı birçok altınlar ve mücevherlerle Han'ın nezdine göndererek kendini mevkiinde bırakacak bir buyruk istedi. Bu adam Erzincan'a gelince Rüknüddin Sultan'ın ve Bahaeddin Tarjan'ın muvasalat etmek üzere olduklarını anlayarak yanında bulunan serveti Kemah kalesine götürdü ve birkaç adamla birlikte Haleb'e kaçtı. Kısa zaman sonra Bahaeddin 2.000 Moğolla birlikte gelerek Rüknüddin'i Erzincan, Sebastia, Kayseri, Malatya, Zait kalesi ve Amid'de sultan ilan etti. Her yere yeni valiler ve hâkimler tayin olunuyor ve İzzüddin'in memurları azlediliyordu⁶²⁹.

M. 1255 yılının Temmuz ayı başlarında Tatarlar (Moğollar)ın bir oldusu tekrar Malatya'ya geldi. Bu ordu 8 yıl önce buraya gelen Yasavur'un kumandası altında idi. Tatar askerleri köyleri ve nahiyeleri tahrip ederek evleri ve anbarları yaktılar, yollarda buldukları herkesi öldürdüler ve ordugâhlarını şehrin şimal tarafında kurdular.

Tatarların bir kısmı Gubus Havalisinden geçerken Makruma manastırına giderek rahiplerden altın, et ve içki istediler. Bu zavallı ve yoksul adamlar bunlara bir şey vermek istemediler ve Tatarların geçip gideceklerini sandılar. Gerçi bunlar da gittiler, fakat birçok Tatarları getirerek döndüler ve yine rahiplerin birşeyler vermelerini istediler. Rahipler vermemekte ısrar ettikleri için Moğollar bunlara karşı harp açtılar, manastırın kulesine ateş saldılar. Burada yığın yığın amarkubha, mum, yağ bulunuyordu ve hepsi yandı. Sonra 300'e baliğ olan genç, ihtiyar rahibi yaktılar ve buranın yerlisi olan erkek ve kadınlara da aynı muameleyi gösterdiler.

Bu yıl içinde bu satırların muharriri Gubos piskaposu idi ve Angur adını taşıyan patrik Mar Dionysius'un intihabında Mar Sawma manastırında hazır bulunuyordu. Kendisi ile birlikte iki tilmizden yani Dominaya yerlilerinden Farac ile sivil bir kardeş olan (?) Luaznaya⁶³⁰lı Kawma bulunmakta idi. Farac kendini kuleden Tatarların tarafına attı ve tatarlar ona dokunmadılar. Fakat kısa bir müddet sonra kendisi öldü. Kawma ise ateş içinde yandı. İhtiyar bir adam olan Tabib Ahron, piskoposun babası idi (yani Ebu'l-Ferec'in) ve küçük oğlu olan Sawma ile Marga köyündeki hububat ambarında bulunuyordu. Tatarların hücumu üzerine sair köy halkı ile

⁶²⁸ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 544-5.

⁶²⁹ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 547-8.

⁶³⁰ Bilge Umar, *Türkiye'de...* s. 510'da LAUAZANTIİA diye bir yer isminden söz etmekte ama neresi olduğunu belirtmemektedir.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

birlikte manastıra kaçmak istedi. Fakat öbür taraftaki dağa tırmanarak Fırat'ın kıyıları üzerindeki muhkem bir kayalıkta gizlendi ve burada küçük oğlu ile birlikte 40 gün kadar gizli kaldı. Nihayet Tatarlar gittiler ve yalnız bir katırı nehir içinde boğdular. Bar Rama denilen yerde de bir takım mülteciler bulunuyordu. Bunlar geceleri çıkıyor ve kendileri ve hayvanları için gıda tedarik ediyorlardı⁶³¹. Yazar bu olayın bizzat şahididir.

Konya'da sultan bulunan İzzüddin kendisini saltanattan uzaklaştırmak ve kardeşi Rüknuddin'i tahta geçirmek isteyen Baja Novin (Baycu Noyan)'la savaşmak için 1258 yılının başlarında Kürtlerden, Maaddilerden ve Türkmenlerden bir ordu hazırlamak üzere Tuğr Hapa (Tuğr Balaba?) namında bir kölesini Malatya tarafına gönderdi. Bu köle buraya vararak Zait kalesine gitti ve Kürt eşrafından ikisini çağırttı. Bunların birisi Belas oğlu Şerefüddin Ahmed idi ve Malatya'yı ona vermişti. Diğeri Şerefüddin Mehmed idi ve Şeyh Adiy'in oğlu idi. Ona da Zait kalesini vermişti.

Belas oğlu Malatya halkı tarafından karşılanmamıştı. Çünkü bunlar Rüknuddin'e biat etmişlerdi. O da Malatyalılara karşı harp açtı. Halk bu yüzden bütün kışı eziyet içinde geçirdi ve ortalıkta kıtlık baş gösterdi. Bir buğday kepizesi sultanın sikkelerinden 120 tane ile satılıyordu. Malatya halkı bu hale tahammül edemeyecek raddeye gelince Belas oğlu'na karşı kıyam ettiler ve taraftarlarından 300 kadar kişiyi öldürdüler. O da kaçarak Klaudia havalisine geçti ve Asya Manastırını, Madik manastırını, Hosanna haftasının ilk gününde yani nisanın birinci gününde yaktı, etrafı tahrip ettikten başka, Gubos havalisini de tahrib etti, sonra Amid'e karşı hareket etti ise de Maiperkat emirinin yetişmesi üzerine mağlup edildi ve öldürüldü.

Şeyh Adiy'in oğlu olan diğeri köle Zait kalesine giderek kale ahalisini birçok eziyetlere maruz bıraktıktan sonra zevcelerini (Kardeşlerini?) alarak Sultan İzzüddin'e yardım etmek üzere Kemah tarafına yürüdü, fakat Angurak Navin'in askerleri kendisine yetiştiler ve onu öldürdüler. Sultan İzzüddin kendisine yardım etmek üzere gelen Kürtlerin âkıbetini öğrenince ordusunun kumandanını Malatya'ya gönderdi. Bu zatın adı Ali Bahadur idi. Kısa boylu, biçimsiz, fakat kuvvetli bir muharip ve harp tabiyesine vâkıf bir askerd. Malatya ahalisi bu zatı pek çok iyi karşıladılar ve bu zat halka ve memlekete yardım ederek yolları açtı ve her taraftan buğday gelmeğe başladı. Bu sırada Malatya'nın etrafındaki dağlar, tepeler, vadiler Türkmenlerle, Agagralar ile (Ajazay'lar ile) dolmuştu ve bunlar her tarafı yağma etmekte idiler. Hısn-ı Mansur civarındaki bir tek köyden 7.000 öküz, inek, dişi erkek merkep, 45.000 koyun keçi almışları. Sonra Madik, Mar Asya, Mar Dimat manastırlarını da zabt etmişler ve bunlardan yığın yığın eşya ve mallar alıp götürmüşlerdi. Ali Bahadur bunları bizzat takip ederek memleketten kovmuş ve bunların Şuti (Juti?) Bey ismindeki reisini yakalayarak Masara kalesine kapamıştı.

Malatya ahalisi bu suretle sulhtan istifade ettikleri sırada Baju/Baycu ile orduları Bitinya'nın iç taraflarından hareket ederek nisan ayı içinde Galatia ve Kapadokya havalisinde yayıldılar ve kalelere hücum ederek buraları Rüknuddin'e teslim etmek istediler. Bunlar Ablastayn bölgesine gelerek buradaki bütün halkın

⁶³¹ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 557-8.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

kanını döktüler, 7.000 kişiyi öldürdüler ve genç erkekler ile genç kızları esir alarak götürdüler. Bunlar eylül ayının bedr-i tam gününe müsadif cumaertesi günü Malatya'ya vardılar ve Bahadur, Gahtay'a (Kahta) kaçtı. Bunun üzerine Bajü/Baycu Malatya halkının Rüknüddin'e biat etmeleri için bunlara andlar içirdi ve buradan yığın yığın dinarlar aldı. Bajü/Baycu şehirde Rüknüddin'in kölelerinden olan Fahrüddin Ayas'ı bırakarak Zait kalesine gitti. Çünkü Hanlar hanı Hulabu/Hulagü'dan azami süratle Bağdad'a gelmek için emir almıştı⁶³².

M. 1258 yılının sonbahar mevsiminde Bajü Navin (Baycu Noyan) Musul'a geldi ve memlekete zarar vermedi. Çünkü Musul emiri Bedreddin oğlu Melikşah, Hulabu/Hulagü'ya tazminatını sunmak üzere yaptığı seyahatten henüz dönmüştü. Celaleddin Harzemşah'ın kızı Türkan ona zevce olarak verilmiş ve Moğol elbiseleri ile onunla birlikte gelmişti. Fakat bütün memleket halkı Bajü/Baycu'nun geçip gitmesine kadar şehre iltica ederek kendilerini gizlediler ve Bajü/Baycu'nun Fırat'ı aşması üzerine Ali Bahadur geri dönerek Malatya'ya geldi. Fakat ahali Rüknüddin'e biat ettikleri ve Bajü'dan korktukları için şehrin kapılarını yüzüne kapadılar. O da Agagralar'dan bir ordu toplayarak şehre karşı harp açtı ve şehir harp ve kıtlık yüzünden büyük eziyetler çekti. Bir merkep yükü tuz, sultanın beyaz sikkelerinden 400'ü mukabilinde satılıyordu ve bir merkep yükü buğday 70 sikke mukabilinde alınıyordu. Şehir halkı açlık ve esarete daha fazla tahammül edemedikleri için gece kalktılar ve şehrin kapılarını açtılar, Bahadur'u ve yanındaki Agagralıları içeriye aldılar. Bahadur geceleyin camilerin minarelerine münadiler çıkararak Araplara ve Hıristiyanlara sulh ilan etti. Ve bir şeyden korkmamağı, çünkü halka karşı değil, fakat eşrafa karşı hareket edeceğini ilan etti⁶³³.

Ertesi sabah Bahadur, Rüknüddin'in kölesini yakalayarak hapsedti ve Şahab Ârıd'ı bir merkebe bindirerek şehirde dolaştırıp maskara ettikten sonra onu öldürttü. Muin İğdiş (yahut İğriş) Başî nâmındaki bir adamın boynuna pamuktan bir kafa ve köpek biçiminde diğer bir kafa bağlayarak sokaklarda dolaştırdıktan sonra onu da öldürttü. Klavyan ismindeki Rum papası ile kardeşi Basil ve Manil ve oğlu Kir Yavri aynı şekilde öldürülmüşlerdi. Bunların hepsi de hukuk ilmine vakıf kimselerdi. Bununla beraber Kürt emiri olan Şihab İslav oğullarının üçü öldürülmüşlerdi. Böylece adam öldürmek işi bitmiş ve şehir nisbeten sulha kavuşmuştu. Fakat şehrin kapıları açıldıktan sonra kıtlık büsbütün arttı. Çünkü memleket tam manası ile çöle dönmüştü ve Türkmenlerin yolları istilâ edip eşkıyalık etmeleri yüzünden de bir taraftan bir şey gelmiyordu. Birçok kimselere oğullarını ve kızları Agagralılara sattılar, diğerleri ayakkaplarını sularda yumuşatarak kaynatıp yediler. Bir kadının oğlunu öldürüp etini pişirdiği keşfolunmuş, kadın yakalanınca oğlunun etini ancak ölümünden sonra sonra pişirdiğini yemin ederek anlatmıştı. Bir takım kadınlar ölü bir kadının etini keserken görülmüşler ve bunlar kestikleri etleri pişirip yemişlerdi.

Bahadur ilerleyen Tatarların karşısında müdafaada bulunamayacağını anlayınca şehri bırakarak Sultan İzzüddin'in yanına kaçtı ve Hüseyin Joban (Çoban)ı ve Andrios oğlu Bar Sawma'yı birlikte götürmüş ve bunları

⁶³² *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 563-4.

⁶³³ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 564-5.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yolda öldürmüştü. Kıtık sırasında Gubos gençlerinden bazı Hıristiyanlar Gazarta'nın Ebra köyünde isyan ederek kendileri gibi Hıristiyan olan kardeşlerini soyup öldürmüşler ve bu sayede yiyecek bulmuşlardı⁶³⁴.

Bar Hebraeus, İstanbul'un Latinlerden alınması ve bu sırada Kilise mensupları ile İmparatorların birbirleri ile çekişmelerini ayrıntılarıyla Malatya'dan duyulduğunu anlatmaktadır⁶³⁵.

M. 1260 yılında Hanlar hanı (Hülagu'nun) emriyle Malatya, Romaita kalesi, Bira ve Circesium (Osrohoena)dan Fırat üzerinde köprüler birbirine bağlandı⁶³⁶.

M. 1280 yılında Bira Kalesinin Haydar isimindeki emiri 2.000 atlı bir kuvvet toplayarak Zait kalesini zabtetti. Birçok Hıristiyanlar kaçtılar ve Arapların büyük camiine iltica ederek kurtuldular. Bazıları Al-Estona adlı yerde isyan ettiler. Eşkiyalar bunlara karşı hareket edemediler. Çünkü buldukları yere erişmek güçtü ve burası dik bir yamaç gibi idi. Sonra bu mel'un adamlar 4.000 kadın ve çocuğu aşırarak Malatya'nın karşısından Fırat'ı geçtiler ve bu havaliyi yağma ettiler. Bunlar Arka köyünde birçok Hıristiyanlar buldular ve bunları da esir ederek Suriye'ye gittiler⁶³⁷.

1284 yılının yaz mevsiminde. Tatar orduları birbirleri ile dövüştükleri sırada Mısır Sultanı Alpi, ordu kumandanı Haydar ile 3.000 atlıyı Şabaktan'a gönderdi. Bunlar bir Ermeni pehlivan olan ordu kumandanı Şekan (İfkan) oğlunu yakalayacaklar, bir kafese koyarak diri bir halde Mısır'a getireceklerdi. Çünkü bu adam Suriye'ye giden Araplara ağır muameleler ediyordu. Bunlar Fırat'ı geçerek Ermenilerin bir kalesi olan Tina'ya karşı ordugâh kurdular. Muharebenin ilk gününde Haydar bir ok yiyerek yaralandı ve öldü. Bu yüzden askerleri korkuya uğrayarak kaleyi bıraktılar ve Suriye'ye kaçtılar. Böylece Hıristiyanları soyan, Malatya ve Zait memleketlerini tahrip eden Haydar layık olduğu cezayı buldu⁶³⁸.

Maraş'la İlgili Bilgiler

Daha önce de açıklandığı gibi bu tarihlerde Bizanslılarla Müslümanlar hep birbirlerine sefer düzenliyorlar ve bu seferlerde binlerce kişi ölüyordu. VIII-IX. Asırlara gelindiğinde Maraş da Malatya gibi Avasım bölgesindeki önemli şehirlerden birisidir⁶³⁹. Dolayısıyla burası da sık sık Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında el değiştirmektedir. İşte bu çerçeveden olmak üzere 841 yılında zafer ve galibiyet sırasının Bizanslılarda olduğu ve Bizanslıların Maraş ve Malatya gibi yerlerden esirler aldıklarını, bunun akabinde Theophila'nın önce Mu'tasım'a hediyeler gönderdiğini ve sulh teklifi yapmış olduğunu öğreniyoruz. Bu çerçevede esirlerin değiştirilmesini istemiştir. Mu'tasım da buna misli ile mukabele ederek sulh yapılmıştır⁶⁴⁰.

⁶³⁴ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 565-6.

⁶³⁵ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 567-8.

⁶³⁶ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 573

⁶³⁷ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 608-9

⁶³⁸ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 615.

⁶³⁹ Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi...*, s. 29.

⁶⁴⁰ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 229.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

916 yılında Romalılardan bir ordu Tarsus'a bir ordu da Maraş'a giderek Araplardan toplam 50.000 esir almıştır⁶⁴¹.

1084 yılındaki olayları anlatırken şu bilgileri veriyor: Bu sırada Yunan devleti zaafa uğramıştı ve Türkler her yerde ülkeler zabtediyorlardı. Ermeniler içinden cesur olan birtakım adamlar 50 kişiden müteşekkil bir çete vücuda getirmişler ve Roma diyarına giderek yol kesmeğe, soygunculuk yapmağa başlamışlardı. Bunlar'ın Maraş'ta buldukları sırada yine Ermeni olan ve Pilardos ismini taşıyan bir genç bunlarla karşılaştı. Ermeniler bu gencin kuvvetli ve hilekâr olduğunu, soymağa ve öldürmeğe cesaret gösterdiğini görerek onu yanlarına aldılar ve bu genç bunların rehberi ve reisi oldu. Bunlar Kilikya dâhilindeki bazı muhkem yerleri zapt ettiler ve gittikçe çoğaldılar⁶⁴².

Roma kralı keyfiyetten haber alınca bunlara hediyeler gönderdi. Bizzat Pilardos İstanbul'a gitti ve Yunanlılar onu görmeye sevinerek kendisine altınlar, silahlar verdiler ve onu Sebastus tayin ettiler. Bu adam geri dönerek Kilikya ve Antakya üzerine hakim oldu, kudret kazandı, Maraş'ı zabtetti ve Khişum, Raban ve Edessa'yı, Ceyhan havalisini ve Malatya'yı ele geçirdi⁶⁴³. 1085 yılında Şerefü'd-Devle Ermenilerden Samsata'yı ve Katlamış (Kutalmış) oğlunun amcası Malatya'yı zapt ettiler (s. 332)⁶⁴⁴.

Bar Hebraeus daha sonra Edessa'ya hâkim olan Pilardos'un, Sultan Melikşah'ın hâkimiyetini kabul edip ona vergi vermeği kabul ettiğini, hatta Müslüman olduğunu, ancak Edessa halkının kendisini sevmediğinden ona Maraş'ı verdiğini belirtiyor. Ancak yazarın ifadesine göre Pilardos burada helak olmuş hatta tekrar Hristiyan olduğunu da ilave ediyor⁶⁴⁵.

M. 1114 yılında Maraş'a Sumeysat (Samsat)ın hâkimi Ermeni Khogh Basil'in karısı hükmediyordu. Bu kadın buralarının yanında Kişum ve Raban'a da hâkimdi. Kocası öldükten sonra zikredilen yerleri akıl ve basiretle idare etmekte idi⁶⁴⁶.

M. 1115 yılının son teşrininin 29 uncu gününde ve Arapların 6 ıncı ayının 29 uncu gününde son derece şiddetli bir zelzele oldu. Bu yüzden bütün Maraş şehri yer altına gömüldü ve bütün şehir halkı için bir mezar oldu. Samsota'da da birçok evler yıkıldı ve bu sırada burada bulunan Gargar hâkimi Constantin ile birlikte enkaz arasında boğuldular⁶⁴⁷.

⁶⁴¹ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 248.

⁶⁴² *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 330.

⁶⁴³ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 331.

⁶⁴⁴ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 332.

⁶⁴⁵ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 333.

⁶⁴⁶ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 353.

⁶⁴⁷ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 354.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

H.544/M. 1148 tarihinde Konya Sultanı Mes'ud'un oğlu olup ismi Kılıç Arslan olan zat, Maraş'a karşı hareket etti ve onu Frankların elinden aldı. İçmiş olduğu andlar yüzünden Frank atlılarının, **piskaposun** ve ihtiyarların Antakya'ya gitmelerine müsaade eden Kılıç Arslan, bunların peşinden Türkleri gönderdi, onlar da bunları öldürdüler. **Maraş'ın zabtı sırasında kilisemizin tefrişat ve teçhizatı, piskoposa karşı gelen büyükler tarafından tahrib edilmiş**, bu yüzden Muron yağı kutusu, buhurdanlıklar, koku kapları, gümüş buhurdanlıklar, perdeler ve duvar örtüleri ziyaa uğramıştı⁶⁴⁸.

M. 1150 yılında Kişum halkı Türk kuvvetinin artmakta olduğunu görerek mukaddes bir adam olan Mar İwannis'i Konya Sultanı Mesu'ud'a gönderdiler ve kendileri ile birlikte olan Frankların emniyet içinde Ayıntab'a gitmeleri için söz aldılar. Ve bu söz yerine getirildi. Bizzat Konya sultanı, Kişum, Bet Hesne, Raban, Barzaman ve Maraş üzerinde hüküm sürüyordu⁶⁴⁹.

1156 yılında Maraş Emiri, Ermenilere ait köy üzerinde harbettiği sırada Toros'un kardeşi İstefan Ermenileri topladı ve bunlar geceleyin gelerek Ermenilerin evlerinde gizlendiler. Sabahleyin kalenin kapısı açıldığı zaman hepsi de atıldılar, içeri girdiler, kapıyı ve dış duvarı tuttular ve içeride kalanları yakalamağa başladılar. Fakat emir ile Türklerin gelmekte olduklarına dair yayılan haber yüzünden fena halde korktular. İki duvar arasında sıkışarak hem içerdekilerle, hem dışardakilerle harbe mecbur kalmamak için şehri yağma ettiler. Evleri ve götüremeyecekleri herşeyi yaktılar ve bütün ahaliyi alarak kaçtılar.

Esir edilenler arasında Salibhi oğlu Mar Dionysius adlı mukaddes adam da bulunuyordu. Bu zat mel'un Ermeniler tarafından yakalanmış, fakat bunların ellerinden kurtularak Kalasyur (Kalasyud?) manastırına yaya olarak gitmişti. Bu zat Maraş'ın tahribine dair üç yazı yazmıştır. Çünkü Maraş bu sırada onun mer'ası idi. Türkler geldikleri zaman şehirde kalan Hıristiyanlara iyi muamele ettiler ve kaçtıktan sonra geri dönen Ermenilerin evlerini, bağlarını ve tarlalarını kendilerine verdiler. Fakat Ermenilerle birleşik hareket eden bir papasın diri olarak derisini yüzdüler, üç gün sonra dilini kestiler, sonra ellerini ve ayaklarını kestiler ve ateş içinde yaktılar. Ermeniler bu hadiseden haber alarak bazı Türklere aynı şekilde muamele ettiler⁶⁵⁰.

M. 1165 yılında Konya Sultanı Kılıç Arslan, Gadug, Elbistin (Elbistan olmalı) ve Turanda (Darende ?) üzerine hâkim oldu ve Danişmend oğullarını taziyke başladı. Nureddin Banyas'ı almış ve burasını son derece tahkim etmişti. Ermeni Toros Maraş'ı yağma etti ve 400 Türkü esir aldı. Kendisi Nureddin'e şu haberi göndermişti: "Yanızda bulunan Hıristiyan şeflerini bana satmazsanız hepsini de ateş içinde yakarım". Nureddin bunları satmağa mecbur kaldı ve Prayns nâmındaki genç dâhil olmak üzere hepsini 100.000 dinara sattı⁶⁵¹.

⁶⁴⁸ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 386.

⁶⁴⁹ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 388.

⁶⁵⁰ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 395.

⁶⁵¹ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, s. 402.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

M. 1187 yılında ismi Rüstem olan bir Türkmen çoban Türkmenlerden 5000 atlı ile birçok piyadeler toplayarak memleketi yağma etmek üzere Kilikya'ya geldi. Kilikya hâkimi Leon hadiseden haber alarak Maraş bölgesindeki geçitleri bunların yüzüne kapadı ve hepsini kılıçtan geçirdi⁶⁵².

M. 1276 yılının kışında aşırı kış şartları yüzünden Moğol ordusu ileri hareket yapamadı. Bundan faydalanan Türkmenler ileri atıldı, büyük kuvvetler ile hareket ettiler ve bunlara Mısır ordusuna mensup 1.000 atlı da destek verdi. Bunlar Maraş tarafından gelerek Kilikya'nın dağlık taraflarına gitmek istediler. Kırıl Leon buna karşı Ermenilerden bir ordu topladı ve onun başına amcası olan Baron Sinbat'ı ve sair eşrafı geçirdi. Bunlar Türkmenler ile Maraş civarında 40 günlük orucun mukaddes oruç günlerine müsadif 3 ünçü Cuma günü harbe tutuştular. Aynı gün kırılın amcası olan Baron Sinbat ile diğer eşraf yani Harbizag? prensi ile en meşhur adamlardan 13 kişi ve 300 atlı maktul düştüler.

Türkmenlerden de birçokları öldürüldüler ve bunlar memlekete giremeyerek geri döndüler⁶⁵³.

Sonuç

Ebu'l Ferec tarihindeki bilgiler göstermektedir ki, Malatya en sakin zamanlarını Osmanlıların hâkimiyetine girdikten sonra günümüze kadar ve Maraş da Osmanlılar zamanında ve günümüzde (Milli Mücadele dönemindeki kısa İngiliz ve Fransız işgali hariç tutulacak olursa) yaşamıştır ve yaşamaktadır. Bu iki şehir Roma-Sasani, Bizans-Sasani, Bizans-İslam, Bizans ve Türkler arasında sürekli el değiştirmiş ve bu el değiştirmeler sebebiyle büyük tahribatlar, yıkımlar ve insan kayıpları yaşamıştır. Bilindiği gibi bu iki şehir İslami dönemin başlangıcından Türklerce kesin bir şekilde fethedilene kadar suğur-avasım bölgesinde olduğundan bu tahribattan kurtulamamışlardır.

Eserde Malatya'nın siyasi, idari, sosyal, kültürel, doğal ve meteorolojik geçmişi ile ilgili önemli bilgiler yer almaktadır. Siyasi bilgiler Malatya'nın M. VI. Asır ortalarından XIII. Asrın sonlarına kadar değişik zamanlarda ve çok kere el değiştirmesinden ve bu el değiştirmeler nedeniyle yaşadığı felaketler ve yeniden yapılanmalarından söz edilmektedir. İdari olarak Malatya'nın belirtilen idarecilerinin askeri, mülki ve dini isimlerinden ve bunların şehirle ilgili tasarrufları anlatılmaktadır. Sosyal olarak özellikle İslami dönemle birlikte şehirde dini bakımdan müslim gayri müslim, etnik bakımdan Araplar, Ermeniler ve Türklerin bir arada yaşama tecrübeleri görülmektedir. Doğal olaylar olarak şiddetli yağmur yağması ve bunun sonucu olarak Fırat Nehri kenarındaki bir dağdan büyük bir heyelanın meydana gelmesi ve bunun sonucu olarak nehrin akışının üç saat kesintiye uğramasından; yine aynı nehrin sularının şiddetli kış sebebiyle üzerinden 1000 tane atın geçebileceği kadar donmasından ve kırmızı kar yağışından söz edilmektedir. Bu son olay günümüzde görülen Büyük Sahra'daki toz taşınımının asırlardır devam ettiğini de göstermektedir.

⁶⁵² Ebu'l-Ferec Tarihi, s. 447-8.

⁶⁵³ Ebu'l-Ferec Tarihi, s. 596.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Bar Hebraeus Malatya'nın Müslüman Araplarca ve Türklerce fethedildiğinde şehir içinde bulunan Hıristiyan ahaliye dokunulmadığını, hatta zaman zaman kuşatmalar sebebiyle kıtlık ve yokluk çeken ahaliye şehir ele geçtikten sonra gıda ve ziraat yapabilmeleri için tohum yardımı yapıldığını, buna karşılık şehrin Bizanslıların eline geçtiğinde şehrin içindeki Hıristiyan, Ermeni ve Türkleri katlettiğinden söz eder.

Şehir bir şekilde otoritesiz kaldığında, şehirde bulunan Hıristiyan ve Müslüman ahali bir araya gelip şehre taarruz ve tecavüz edenlere karşı birlikte mücadele etmek için and içmişlerdir.

Ayrıca çok çarpıcı olması bakımından Bar Hebraeus'un 740-750li yılları anlatırken kullandığı şu cümlesini de buraya tekraren almak çok isabetli olacaktır: "Roma ülkeleri sulh içinde yaşıyorlardı. Zira Araplar birbirleri ile didişmekte idiler".

Maraş'la ilgili bilgiler da daha az olmasına rağmen belirtilen tarihlerdeki durumunu göstermesi bakımından büyük bir öneme sahiptir. Bu bilgileri şöylece zikredebiliriz:

X. asrın başlarında bugün Doğu Akdeniz Bölgesi dediğimiz Tarsus'tan Maraş'a kadar olan bölgede kesif bir şekilde Müslümanlar yerleşmişlerdi. Bunu bir Roma ordusunun Maraş ve Tarsus'a 916 yılında yaptığı seferde 50.000 kadar Arap'ı esir alarak Bizans'a götürmesinden anlıyoruz.

XI. asrın başlarına gelindiğinde özellikle Malatya çevresinde büyük bir Türkmen hareketliliğinin yaşandığı, bu hareketliliğin giderek Maraş yöresinde de hissedildiği anlaşılmaktadır.

Maraş'ta 1115 yılının Ekim ayında Maraş ve çevresinde büyük bir deprem olduğu ve bu depremin o dönemde yaşayan insanları evleriyle birlikte yeraltına aldığı ve bu depremin Samsat'ta da yıkıma sebep olduğu, deprem esnasında Gerger hâkimi Constantin'in bu depremde öldüğü anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Budge, Ernest A. Wallis, *Gregory Abû'l-Farac (Barhebraeus) Abû'l-Farac Tarihi*, (Terc.Ömer Rıza Doğrul) Türk Tarih Kurumu, 3. Bs. Ankara, 1999, s. 35-36). Bundan sonra *Ebu'l-Ferec Tarihi*.
- Şemseddin Sami, *Kâmusu'l-Âlâm*, C. 2, s. 855.
- Beldiceanu, Irene -Steinherr, *DIA*, C. IV. s. 49.
- Türkay, Cevdet, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İstanbul 1979, s. 210
- Karadeniz, Hasan Basri, *Atçıken Oymakları*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 1995.
- Umar, Bilge, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul 1993 s. 714.
- Parlatır, İsmail, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara 2006, s. 1468.
- Yinanç, Mürkimin Halil, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, Yayına Haz. Refet Yinanç, Ankara 2013, I. C. S.29.
- Yinanç, Mürkimin Halil, "Elbistan" *İA*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, İstanbul 1977, IV. C. s. 224.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Ankara 2014, s. 29.

Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, 8. Bsk. 1999, s. 151-2.

Kafesoğlu, İbrahim, *Selçuklu Tarihi*, İstanbul 1992, s. 34.

Demirkent, Işın, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, Ankara 1996, s.50 vd.

[https://en.wikipedia.org/wiki/Gubos_\(West_Syrian_Diocese\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Gubos_(West_Syrian_Diocese)). Erişim: 21.11.2016, saat 10.07.

Marshall, T. W. M., *Les Missions Chretiennes*, C. II., Paris 1865, s. 9, 25,

David Ramsey Map Collection, By D. Lizars, Edinburgh-1831.sid.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ZENGÎ ATABEYLİĞİ İLE SİVAS-KAYSERİ DARPLI ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ SİKKELERİNİN KAHRAMANMARAŞ MÜZESİ'NDEKİ ÖRNEKLERİ*

Günnur AYDOĞDU**

ÖZET

Müzelerde -çoğunlukla da depo bölümlerinde- gün yüzüne çıkmayı bekleyen sikkelerin tanımlanması ve tanıtılması, farklı alanlardaki çalışmalara ışık tutacağından oldukça önemli bir konudur. Selçuklu döneminde uluslararası ticaret yollarının geçtiği güzergâhta bulunan Maraş, özellikle 13. yüzyılda bu konumu nedeniyle ticari hayatın yoğun olduğu bir bölge olmuştur. Maraş bölgesinden geçen iki kervan yolundan biri Halep-Antep-Maraş-Göksun-Sarız-Kayseri-Sivas güzergâhını izlemiştir. Önemli bir ticaret ağının ortasında olmak, ciddi bir para dolaşımını da beraberinde getirmiş olmalıdır. Sikke koleksiyonu bakımından oldukça zengin Kahramanmaraş müzesinde yapılan çalışmada, müze yetkililerinin uygun gördüğü sayıda ve rastgele seçilip tarafımıza verilen İslam dönemi sikkeleri arasında 4 adet Zengî Atabeyliği sikkesi ile 74 adet Anadolu Selçuklu dönemi sikkesine rastlanılmıştır. Anadolu Selçuklu sikkelerinden 30 kadarının darp yeri Sivas ve Kayseri'dir. Anadolu Selçuklu sikke tasarımları, fethedilen Anadolu'daki mevcut kültürün de etkisiyle, süregelen geleneksel Abbasi sikke tarzından tamamen farklı tasarım çeşitlemeleri ortaya koymuş, belirgin bir değişim göstermiştir. Kronolojik olarak değişim-gelişim çizgisinin kesintisiz olarak izlenebildiği Kahramanmaraş Müzesi'ndeki sikkelerin sayı ve çeşit olarak zenginliği, örneklerin her dönem için yoğun ve bazen nadir oluşu, müzede özel bir bölüm hazırlanması yoluna gidilmesini gerektirmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslam Sikkeleri, Zengî Sikkeleri, Anadolu Selçuklu Sikkeleri, Kahramanmaraş Müzesi.

ZANGID ATABEG AND ANATOLIAN SELJUK PERIOD COIN SAMPLES MINTED IN SİVAS- KAYSERİ IN KAHRAMANMARAŞ MUSEUM

ABSTRACT

It is important issue that defining and introducing coins which wait for coming to light in museums – mostly in storage- because of shedding light on studies in different areas. In Seljuk Period, Maraş which was located at crossing of international trade routes had become a region that had heavy trade especially in 13. century. One of the two caravan routes in Maraş region followed the route of Halep- Antep- Maraş- Göksun- Sarız-Kayseri-Sivas. Being in the middle of the commerce network could bring along serious money circulation as

* Bu çalışma, yazar tarafından SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlanmış olan “Kahramanmaraş Müzesi'ndeki İslam Dönemi Sikkeleri” adlı doktora tezindeki küçük bir bölümden yola çıkılarak hazırlanmıştır. Bu tez Aralık 2015 tarihinde Türkiye Alim Kitapları tarafından Almanya'da, “İslam Sikkeleri” adıyla yayımlanmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi Öğretim Üyesi, gunnur.aydogdu@usak.edu.tr

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

well. In the study which was done in the Kahramanmaraş museum that is rich in terms of coins collection, 4 pieces of Zengî Atabeg coins and 74 pieces of Anatolian Seljuk Period coins were encountered among Islamic period coins which were selected as randomly and in number approved by the museum authorities. Sivas and Kayseri was coining area of roughly 30 of Anatolian Seljuk coins. The design of the Anatolian Seljuk coins revealed disparately design variations from the ongoing traditional Abbasid style and showed a significant change as well as with the effect of existing culture in conquered Anatolian. Richness of coins as to number and kind in Kahramanmaraş Museum which enabled the observe chronologically change-development line uninterruptedly, being samples as intense and rare for each period are required to prepare private parts in museum.

Keywords: Islamic Coins, , Zengî Coins, Anatolian Seljuk coins, Kahramanmaraş Museum.

I-GİRİŞ

Ticari alışverişlerde ödeme aracı olarak kullanılan, belli bir ağırlığı ve devlet garantisi bulunan sikkeler, basıldıkları dönemden pek çok izler taşırlar. Bu özellikleriyle “tarihin konuşan tanıkları” olarak nitelendirilmelerinde bir yanlışlık bulunmayan sikkelerin her birinin tanımlanması, tanıtılması pek çok konuya ışık tutacağından önem arz etmektedir.

Tarihi vesika niteliği taşıyan bu sikkelerin incelenmesi, verebilecekleri bilgilerin ortaya konması tarih ve sanat tarihi açısından da oldukça yararlı olmaktadır. Bu bilinçle, belirlenen dönemlere ait sikkelerin ayrıntılı incelenerek tanıtılması, yazıların okunması, şekil ve resimlerin belirlenmesi, elde edilen verilerin açıklanması ve neticede genel bir değerlendirmeye tabi tutulması çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Darp yeri sınırlamasında, Maraş’ın ilgili dönemdeki ticari konumu etkili olmuştur; Maraş, Sivas-Kayseri-Halep ticaret yolu güzergâhının tam ortasında yer almıştır.

Anadolu Selçuklu Döneminde Maraş ve Ticari Konumu

Sultan I.Mesud, 1149/50 yılında Maraş’ı alarak Anadolu Selçuklularına bağlar ve bu bölgeyi, daha sonra Sultan olacak oğlu II. Kılıçarslan’a verir. Bu tarihten sonra Maraş üzerinde Musul Atabegi Nureddin Mahmud Zengî ve II. Kılıçarslan’ın çekişmesi başlar. 1172 yılında Maraş’ı alan Nureddin Mahmud Zengî, Selçuklulara geri iade etmek zorunda kalır. 1174 yılında Zengî devletinin yıkılmasından sonra onların topraklarına sahip olan Mısır Sultanı Selahaddin Eyyubi, Maraş’a sahip olabilmek için Selçuklularla mücadeleye girişir. 1180 yılında II. Kılıçarslan, başına komutanı Emir Hüsametdin Hasan Beyi getirdiği ve 1258/59 yılına kadar devam edecek olan bir uç beyliği kurar.⁶⁵⁴

Emir Hüsametdin Hasan Beyin torunu Nusretüddin Hasan Bey, İzzeddin Keykavus ve sonra kardeşi I. Alaeddin Keykubad zamanında Maraş Emiri olarak görev yapmıştır. Uzun yıllardan beri Maraş emiri olan

⁶⁵⁴ Gökhan, 2005: 345; Eyicil ve Gökhan, (yıl belirtilmemiş): s.8

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Nusretüddin Hasan Bey bir müddetten sonra I. Alaeddin Keykubad tarafından bilinmeyen bir sebeple idam ettirilir. 1234 yılında yaşanan bu olayın ardından yeni Maraş Emiri, Nusretüddin Hasan Beyin oğlu Muzaferreddin olur. 1240 yılında ise, hem Maraş bölgesini hem de Selçuklu Devletini derinden etkileyecek Babailer isyanı baş gösterir. 1241 yılında Muzaferreddin öldüğünde yerine kardeşi İmadeddin atanır ve 1258/59 yılına kadar devam eder. Bu tarihte Maraş'a saldıran Ermeniler, şehri ele geçirir. Şehir 1296 yılında Memluk güçlerinin eline geçer.⁶⁵⁵

Uluslararası ticaret yollarının geçtiği güzergâhta bulunan Maraş ve Elbistan, 12. ve 13. yüzyıllarda bu konumu nedeniyle ticari hayatın yoğun olduğu bir bölge olmuştur. Bu durum nedeniyle bölgenin güvenliğinin sağlanması Selçuklu Devleti için önem arz ettiğinden de, 1180 yılında bahsi geçen uç beyliğinin kurulması gerekli görülmüştür.⁶⁵⁶ Çünkü, Maraş bölgesinde güvenliği sağlamak, ticaret yollarının kontrolünü ele geçirmek anlamına gelmektedir.⁶⁵⁷

Maraş bölgesinden geçen iki kervan yolundan biri Halep-Antep-Pazarcık-Akçaderbent-Elbistan-Kayseri-Sivas; diğeri ise Halep-Antep-Maraş-Göksun-Sarız-Kayseri-Sivas güzergâhını izlemiştir.⁶⁵⁸ 13. yüzyılda çeşitli milletlerden tüccarların yerleştikleri ve oradan dünyanın değişik yerlerine kervanlar hazırladıkları bir merkez haline gelen Sivas, hem uluslararası bir transit şehri hem de iç ticaret merkezi olmuştur. Öyleki, büyük ticaret merkezlerinden olarak vasıflandırılan Sivas ve Kayseri arasında ticaret kervanları için 24 han/kervansaray mevcut olduğundan bahsedilir. Ancak 14. yüzyıldan itibaren uluslararası ticaret yollarının Akdeniz'den Okyanuslara geçmesiyle bu şehir ve güzergâhlar önemini yitirmiştir.⁶⁵⁹

Sivas-Kayseri-Halep ticaretinin ortasında bulunan Maraş'ın konu açısından önemi, ticaret ile para arasındaki zorunlu ilişki nedeniyle tahmin edilebilir. Önemli bir ticaret ağının ortasında olmak, ciddi bir para dolaşımını da beraberinde getirmiş olmalıdır. İslam dönemi sikke koleksiyonu bakımından oldukça zengin Kahramanmaraş müzesinde yapılan çalışmada, müze yetkililerinin uygun gördüğü sayıda ve rastgele seçilip tarafımıza verilen İslam dönemi sikkeleri arasında 4 adet Zengî Atabeyliği sikkesi ile 74 adet Anadolu Selçuklu dönemi sikkesine rastlanılmıştır. (Burada, resmi inceleme izni hususunda yardımlarını esirgemeyen Kahramanmaraş Müzesi yetkililerine samimi bir teşekkür gerekir). Anadolu Selçuklu sikkelerinden 30 kadarının darp yeri Sivas ve Kayseri'dir. Ancak yayım kurulu kuralları göz önünde bulundurularak sadece sınırlı sayıda örnekleme yoluna gidilecektir.

⁶⁵⁵ Gökhan, 2005: 349-351; Kaya, 2005: 340-341; Gündüz, 2001: 194

⁶⁵⁶ Kaya, 2005: 339

⁶⁵⁷ Gökhan, 2005: 345

⁶⁵⁸ Gökhan, 2005: 345; Turan, 1951: 449

⁶⁵⁹ Turan, 1951: 450, 451, 457

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

II. KATALOG (SEÇİLMİŞ ÖRNEKLERİN TANITIMI)

Zengî -1

Ön Yüz

Arka Yüz

Bakır, H. 5??, **II. Seyfeddin Gazi** bin Mevdud H. 565-576 (M. 1169-1180), Zengî - Musul Atabeyleri (M. 1127-1233)

Ön Yüz: Ortada yüzü hafifçe sağa dönük verilen, iri badem gözlü, elmacık kemikleri belirgin hükümdar portresi yer almaktadır. Yüzü Orta Asya Türk tipi tabir edilen şekildeki figürün dağınık düz saçları omuzlarına salınmış ve başının ortasında küçük taç bulunmaktadır. Figürün solunda “hamsemi’e / خمسمائة” yazmaktadır.

Arka Yüz: Arka yüzde, “el-Melik’ül-‘Âdil / el-‘Âlim Melik Ümera / eş-Şark ve'l-Garb / Tugrultekin Atabek”; üst kısım ve sol dikeyde ise, “Gâzî bin / Mevdûd” yazmaktadır:

مورد
غازى بن
الملك العادل
العالم ملك امرا
الشرق و الغرب
تغرلتهكين اتابك

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Zengî -2

Ön Yüz

Arka Yüz

Bakır, 5??, **II. Seyfeddin Gazi** bin Mevdud H. 565-576 (M. 1169 - 1180), Zengî - Musul Atabeyleri H. 521-631 (M. 1127-1233)

Ön Yüz: Figürün solunda, “hamsemi’e / خمسمائة”, yazmaktadır.

Arka Yüz: Arka yüzde, “el-Melik’ül-Âdil / el-Âlim Melik Ümera / eş-Şark ve'l-Garb / Tugrultekin Atabek”; üst kısım ve sol dikeyde ise, “Gâzî bin / Mevdûd” yazmaktadır:

غازى بن
الملك العادل
امرا العالم ملك
الشرق و الغرب
تغرلتهكين اتابك

Zengî -3

Ön Yüz

Arka Yüz

Bakır, **II. İmadeddin Zengi** bin Mevdud H. 566-594 (M. 1170-1197), Zengî - Sincar Atabeyleri (M. 1170-1220)

Ön Yüz: Sikkenin etrafını dolaştığı tahmin edilen yazı kuşağı, kırıklar ve aşınma nedeniyle okunamamaktadır.

Arka Yüz: Sikkenin bu yüzünde dört satır yatay yazıda, “El-Melik El-Âlem / ...dil ‘İmâd / ed-dünyâ ve'd-dîn / ...” yazmaktadır:

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU

الملك العالم

...دل عماد

الدنيا والدين

Zengî -4

Ön Yüz

Arka Yüz

Bakır, H. ??6, **Muizzeddin Mahmud** bin Sancar Şah H.605-639? (M. 1208-1241?), Zengî - Cezire Atabeyleri (M. 1180-1250?)

Ön Yüz: Ortada, iki eliyle hilal (ay) taşıyan, iri badem gözlü, elmacık kemikleri belirgin ve Başında başlık (taç) bulunan hükümdar tasviri yer almaktadır. Figürün etrafını dolanan yazı Kuşağında, “El-Melikü'l-Mu'azzam Mahmûd bin...(darp kaynaklı eksik kesim)” yazmaktadır:

الملك المعظم محمود بن...

Sikkenin, inci dizisinden yuvarlak çerçeve ile nihayetlendiği anlaşılmaktadır.

Arka Yüz: Arka yüzde, dört satır yatay yazıda, “El-İmâmü'l-A'zam / En-Nâsır lidîn Allah / Emîre'l-Mü'minîn / ...El-Âdil ebû...” yazmaktadır:

الامام الاعظام
الناصر لدين الله
امير المؤمنين
...العادل ابو...

Yatay yazıların üst kısım, sağ dikey ve sol dikeyinde yazılar olduğu anlaşılmakla birlikte, sadece üst kısımda “sene sitte / سنة ستة” yazısı okunabilmektedir.

Notlar: Sikkede adı geçen El Adil (El Adil I. Seyfeddin Ebu Bekr bin Necmeddin Eyyub) (M. 1200-1218), dönemin Mısır Eyyubi hükümdarıdır.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

A.Selçuklu-1

Ön Yüz

Arka Yüz

Bakır, Sivas, H. (6)16 (1228/29), I. Alaeddin Keykubad H. 616-634 (1220-1237)

Ön Yüz: İnci dizisinden daire çerçeve içerisinde üç satır yatay yazıda, “El-İmâm En-Nâsır / lidîn Allah emîr / el-mü’minîn” yazmaktadır:

المؤمنين

الامام الناصر

لدين الله امير

Yatay yazıların sol dikey, alt kısım ve sağ dikeyinde tarih verir yazılar olduğu anlaşılmalı birlikte sadece alt kısımda “sitte ‘aşere” / ستة عشر görülmektedir.

Arka Yüz: İnci dizisinden daire çerçeve içerisinde iki sıra ve girift yatay yazıda, “Es-Sultânü'l-Mu’azzam / Keykubâd bin Keyhusrev” yazmaktadır:

السلطان المعظم

كيقباد بن كيقسرو

Yatay yazıların sol dikeyinden itibaren alt kısım, sağ dikey ve üst kısmında sırasıyla, “Duribe / hâzâ / ‘ddirhem / biSivâs” yazmaktadır:

ضرب / هذا / الدرهم / بسواس

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

A.Selçuklu-2

Ön Yüz

Arka Yüz

Gümüş, **Kayseri**, H. 617 (M. 1220/21), **I. Alaeddin Keykubad** (M. 1220-1237)

Ön Yüz: Yüzeyde irice yazılmış üç satır yatay yazıda, “El-İmâm En-Nâsır / lidînillah emîr / el-mü'minîn” yazmaktadır:

المؤمنين
الامام الناصر
لدين الله امير

Yatay yazıların sırasıyla sol dikeyi, alt kısmı ve sağ dikeyindeki tarih verir yazılarda ise, “sene seb'a aşere ve sittemi'e” yazmaktadır:

سنة سبع عشر و ستمائة

Arka Yüz: Yüzeyde üç satır yatay yazıda, “Es-Sultânü'l-Mu'azzam / Ala'd-dîn ve'd-dünyâ / Keykubâd bin Keyhusrev” yazmaktadır:

السلطان المعظم
علا الدنيا و الدين
كيقباد بن كيقسرو

Yatay yazıların dörtkenarında sol dikeyden itibaren sırasıyla, “Duribe / hazâ / 'd-dirhem / biKayseriyye” yazmaktadır:

ضرب / هذا / الدرهم / بقيصرية

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

A.Selçuklu-3

Ön Yüz

Arka Yüz

Gümüş, Sivas, H. 618 (M. 1221/22), I. Alaeddin Keykubad (M. 1220-1237)

Ön Yüz: Yüzeyde irice yazılmış üç satır yatay yazıda, “El-İmâm En-Nâsır / lidînillah emîr / el-mü'minîn” yazmaktadır:

المؤمنين
الامام الناصر
لدين الله امير

Yatay yazıların sırasıyla sol dikeyi, alt kısmı ve sağ dikeyindeki tarih verir yazılarda ise, “sene semân aşere ve sittemi'e” yazmaktadır:

سنة ثمان عشر و ستمائة

Arka Yüz: Yüzeyde girift işlenmiş iki satır yatay yazıda, “Es-Sultânü'l-Mu'azzam / Keykubâd bin Keyhusrev” yazmaktadır:

السلطان المعظم
كيقباد بن كيجسرو

Yatay yazıların dörtkenarında sol dikeyden itibaren sırasıyla, “Duribe / hazâ / 'd-dirhem / biSivâs” yazmaktadır:

ضرب / هذا / الدرهم / بسواس

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

A.Selçuklu-4

Ön Yüz

Arka Yüz

Gümüş, Sivas, H. 623 (1226), I. Alaeddin Keykubad, (M. 1220-1237)

Ön Yüz: Yüzeye irice yazılmış üç satır yatay yazıda, “El-İmâm Ez-Zâhir / biemrillah emîr / el-mü'minîn” yazmaktadır:

المؤمنين
الامام الظاهر
بامر الله امير

Yatay yazıların sırasıyla sol dikeyi, alt kısmı ve sağ dikeyindeki tarih verir yazılarda ise, “selâse ve ‘ısrîn ve sittemi’e” yazmaktadır:

ثلاثه و عشرين و ستمائة

Arka Yüz: Yine irice işlenmiş iki satır girift yatay yazıda, “Es-Sultânü'l-Mu'azzam / Keykubâd bin Keyhusrev” yazmaktadır:

السلطان المعظم
كيقباد بن كيقسرو

Yatay yazıların dörtkenarında, sol dikeyden itibaren, “Duribe / hazâ / 'd-dirhem / biSivâs sene” yazmaktadır:

ضرب / هذا / الدرهم / بسواس سنة

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

A.Selçuklu-5

Ön Yüz

Arka Yüz

Gümüş, **Sivas**, H. **632** (M. 1234/35), I. Alaeddin Keykubad (M. 1220-1237)

Ön Yüz: Yüzeyde irice işlenmiş dört satır yatay yazıda, “El-İmâm / El-Mustansır / billâh / emîr el-mü'minîn” yazmaktadır:

الامام
المستنصر
بالله
امير المؤمنين

Yatay yazıların sırasıyla sol ve sağ dikeyindeki tarih verir yazılarda ise, “sene / isneyn selâsîn / ve sittemi'e” yazmaktadır:

سنة / اثنين ثلثين / و ستمائة

Arka Yüz: Yine iri işlenmiş üç satır yatay yazıda, “Es-Sultân / El-A'zam / Keykubâd bin Keyhusrev” yazmaktadır:

السلطان
الاعظم
كيقباد بن كيقسرو

Yatay yazıların sol dikeyi ile alt kısmında darp yeri verir yazıda, “hazâ'd-dirhem / biSivas” yazmaktadır:

هذا الدرهم / بسواس

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

A.Selçuklu-6

Ön Yüz

Arka Yüz

Gümüş, **Sivas**, H. **632** (M. 1234/35), **I. Alaeddin Keykubad** (M. 1220-1237)

Ön Yüz: Yüzeyde irice işlenmiş dört satır yatay yazıda, “El-İmâm / El-Mustansır / billâh / emîr el-mü'minîn” yazmaktadır:

الامام
المستنصر
بالله
امير المومنين

Yatay yazıların sırasıyla sağ dikey, sol dikey ve alt kısmında tarih verir yazılarda ise, “sene / (divani rakamla) isneyn / selâsîn / ve sittemi'e” yazmaktadır:

سنة / اثنين ثلثين / و ستمائة

Arka Yüz: Yine iri işlenmiş üç satır yatay yazıda, “Es-Sultân / El-A'zam / Keykubâd bin Keyhusrev” yazmaktadır:

السلطان
الاعظم
كيقباد بن كيجسرو

Yatay yazıların sol dikeyi ile alt kısmında darp yeri verir yazıda, “ed-dirhem / biSivas” yazmaktadır:

الدرهم / بسواس

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

A.Selçuklu-7

Ön Yüz

Arka Yüz

Gümüş, Sivas, H. 724, I. Alaeddin Keykubad (M. 1220-1237)

Ön Yüz: Ortada dört satır yatay yazıda, “El-Îmâm / El-Mustansır / Billah E / mîr el-mü'minîn” yazmaktadır:

الامام
المستنصر
بالله ا
مير المومنين

Yatay yazıların çevresinde, tarih veren yazılar olduğu tahmin edilmekte ise de, sadece sol dikeyde “erba'a” kelimesi okunabilmektedir

Arka Yüz: Ortada üç satır yatay yazıda, “Es-Sultân / El-A'zam / Keykubâd bin Keyhusrev”

Yazmaktadır:

السلطان
الاعظم
كيقباد بن كيقسرو

Yatay yazıların çevresini dolanan yazılardan, sadece “biSivâs” (بسواس) okunabilmektedir. Sikke, inci dizisinden daire çerçeve ile nihayetlenmektedir.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

A.Selçuklu-8

Ön Yüz

Arka Yüz

Gümüş, **Sivas**, H. **638** (M. 1240/41), **II. Gıyaseddin Keyhusrev** (M. 1237-1246)

Ön Yüz: İnci dizisinden dairevi bordür içerisinde Şir-i Hurşid olarak bilinen güneş ve aslan motifi işlenmiştir. Aslanın baş kısmından başlayarak güneşi içine alan ve kuyruk kısmında son bulan, yarım ay şeklindeki yazı kuşağında, “El-İmam el-Mustansır billâh emîre’l-mü’minîn” yazmaktadır:

الامام المستنصر بالله امير المؤمنين

Arka Yüz: Ön yüzde olduğu gibi, inci dizisinden dairevi bordür içerisinde ortadaki dört satırlık kufi yazıda, “Es-Sultân / el-a’zam / Keyhusrev / bin Keykubâd” yazmaktadır:

السلطان
الاعظام
كيسرو
بن كيقباد

Bu satırları kare bir çerçeve gibi dolaşan yazı kuşağında ise, “Duribe hâzâ’d-dirhem / biSivâs / fî sene semân / selâsîn ve sittemi’e” yazmaktadır:

ضرب هذا الدرهم / بسواس / فى سنة ثمان / ثلثين و ستمائة

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

A.Selçuklu-9

Ön Yüz

Arka Yüz

Gümüş, Sivas, H. 643 (M. 1245/46), II. Gıyaseddin Keyhusrev (M. 1237-1246)

Ön Yüz: “Bismillâhi’r-rahmani’r-rahîm / Lâ ilâhe illâ Allah / Muhammed Rasûl Allah / El-
Îmâm El-Musta’sım / Billâh Emîr El-Mü’minîn”

بسم الله الرحمن الرحيم
لا اله الا الله
محمد رسول الله
الامام المستعصم
بالله امير المؤمنين

“sene / selase ve / erbaîn / ve sittemi’e”

سنة / ثلاث و / اربعين / و ستمائة

Arka Yüz: “Es-Sultân El-A’zam / Zıl’l-Allah fi’l-âlem / Gıyâs’ed-dünyâ ve’d-dîn / Keyhusrev
bin Keykubâd / Kasîm Emîr El-Mü’minîn”

السلطان الاعظم
ظل الله في لعالم
غياث الدنيا و الدين
كيجسرو بن كيقباد
قسيم امير المؤمنين

Kare çerçevenin dört kenarı ile sikkeyi nihayetlendiren inci dizisinden dairevi bordür arasında kalan boşluklardaki yazıda, “Duribe haza / (‘d-dirhem) / fî medîne / Sivâs” yazmaktadır:

ضرب هذا / ... / في مدينة / سواس

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU

A.Selçuklu-10

Ön Yüz

Arka Yüz

Gümüş, Sivas, H. 647 (M. 1249/50), Üç Kardeşler Müstereken (Keyhusrev'in üç oğlu): II. İzzeddin Keykavus; IV. Rükneddin Kılıç Arslan; II. Alaeddin Keykubad (M.1249-1257)

Ön Yüz: “Lâ ilâhe illâ Allah / Muhammed Rasûl Allah El-İmâm / El-Musta'sım billâh Emîr / El-Mü'minîn Duribe biSivâs / seb'a erba'în ve sittemi'e”

لا اله الا الله

محمد رسول الله الامام

المستعصم بالله امير

المؤمنين ضرب بسواس

سبع اربعين و ستمائة

Arka Yüz: “Es-Selâtinü'l-E'âzim / 'Ïzze'd-dünyâ ve'd-dîn Keykâvus / ve Rükne'd-dünyâ
ve'd-dîn Kılıc Arslân / ve 'alâ'd-dünyâ ve'd-dîn Keykubâd / benü Keyhusrev...(berâhîn=delil
?) Emîre'l-Mü'minîn”

السلطين الاعظم

عز الدنيا و الدين كيكافوس

و ركن الدنيا و الدين قلع ارسلان

و علا الدنيا و الدين كيقباد

بنو كيحسرو ... امير المؤمنين

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

A.Selçuklu -11

Ön Yüz

Arka Yüz

Gümüş, **Kayseri, H. 652** (M. 1254/55), **Üç Kardeşler Müstereken** (Keyhusrev'in üç oğlu):

II. İzzeddin Keykavus; IV. Rükneddin Kılıç Arslan; II. Alaeddin Keykubad (M. 1249-1257)

Ön Yüz: “Lâ ilâhe illâ Allah / Muhammed Rasûl Allah El-İmâm / El-Musta'sım billâh Emîr

El-Mü' / minîn Duribe fî sene (**divani rakamla**) isneyn hamsîn / sittemi'e biKayseri”

yazmaktadır:

لا اله الا الله

محمد رسول الله الامام

المستعصم بالله اميرالمؤ

منين ضرب في سنة لثى حر (اثنين خمسين)

ستمائة بقيصر

Arka Yüz: “Es-Selâtînü'l-E'âzim / 'İzze'd-dünyâ ve'd-dîn Keykâvus / ve Rükne'd-dünyâ

ve'd-dîn Kılıç Arslân / ve 'alâ'd-dünyâ ve'd-dîn Keykubâd / benü Keyhusrev...(berâhîn=delil

?) Emîre'l-Mü'minîn” yazmaktadır:

السلطين الاعظم

عز الدنيا و الدين كيكافوس

و ركن الدنيا و الدين قلع ارسلان

و علا الدنيا و الدين كيقباد

بنو كيحسرو امير المؤمنين

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

A.Selçuklu -12

Ön Yüz

Arka Yüz

Gümüş, Sivas, H. 656 (M. 1258), II. İzzeddin Keykavus (M. 1257-1259) İkinci Cülus

Ön Yüz: “El-İmâm El-Musta’sım / billâh Emîr’el-Mü’minîn”

الامام المستعصم
بالله امير المؤمنين

Sikkenin alt kısmındaki yazılarda ise, “Sitte hamsîn ve sittemi’e” şeklinde tarih verilmektedir:

سته خمسين و ستمانة

Arka Yüz: “Es-Sultân’ül-A’zam / Allah ‘İzze’ d-dünyâ ve’ d-dîn / Keykâvus bin Keyhusrev / burhân Emîre’l-Mü’minîn”

السلطان الاعظام
الله عزاء الدنيا و الدين
كيكاوس بن كيحسرو
برهان امير المؤمنين

Sikkenin en üst kısmında ise darp yeri olarak, “Duribe biSivâs” yazmaktadır:

ضرب بسواس

III. BULGULAR

a- Zengî Atabeyliği Sikkeleri

Kahramanmaraş Müzesi’nde incelenebilen 4 (dört) adet Zengî sikkesinden biri şahıslardan satın alınma yoluyla müzeye kazandırılırken diğerlerinin ne şekilde geldiğine dair bir kayıt bulunmamaktadır. Sikkelerden ikisi Musul Atabeyi Seyfeddin Gazi bin Mevdud (1169-1180), biri Sincar Atabeyi İmadeddin Zengi bin Mevdud (1170-1197), bir diğeri ise Cezire Atabeyi Muizzeddin Mahmud bin Sincar Şah (1180-1250) dönemlerinde basılmıştır.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sikkelerin hepsi bakır örneklerdir. Ancak bunlar da tıpkı Artuklu resimli bakır sikkeleri gibi dirhem biriminde kullanılmışlardır.⁶⁶⁰

Bakır sikkelerin ağırlıkları 6.49 gr. ile 15.84 gr., çapları ise 23 mm. ile 28 mm. arasındadır.

Örnekler üzerinde darp yeri bilgisine rastlanılmamakla birlikte, kimi örneklerde aşınma nedeniyle silindiğinden okunamıyor olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Darp yılı bilgisi sikkeler üzerinde verilmiş olup, aşınma nedeniyle silindiğinden tam olarak okunamamaktadır. Zengî dönemi bakır sikkeleri üzerinde kûfi yazı tercih edilmiştir.

Zengî dönemi bakır sikkelerini Artuklu figürlü sikkelerinden ayırmak oldukça güçtür. Artuklu'daki figürlü kompozisyon ön yüzlerde aynı şekilde devam ettirilmiştir. Figürler, Orta Asya Türk tipli, başında taç bulunan hükümdar başı, iki eliyle hilal taşıyan hükümdar portresi ve çift başlı kartal olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak darp yılı ön yüzde ve figürün çevresinde, adına darp yapılan sultan ise arka yüzde verilmiştir. Ancak ön yüzde darp yapılan sultanın adının, arka yüzde ise dönemin Abbasi halifesinin, tâbiyet nedeniyle dönemin Eyyubi sultanının adı ve darp yılı bilgisinin bulunduğu örnekler de vardır.

b.Kayseri ve Sivas Darplı Anadolu Selçuklu Dönemi Sikkeleri

Kahramanmaraş Müzesi'nde incelenebilen 74 (yetmişdört) adet Anadolu Selçuklu sikkelerinden 30 (otuz) kadarının darp yeri Sivas ve Kayseri'dir. Bu sikkeler, şahıslardan satın alınma yoluyla müzeye kazandırılmıştır.

Sivas darplı örnekler yoğunlukta olup, üzerinde tarih bulunanlardan en erken tarihlisi H. 616 (M. 1228/29) ve en geç tarihlisi H. 656 (M. 1258) yılından günümüze kalmadır. Örnekler yoğunlukla I. Alaeddin Keykubad H. 616-634 (M. 1220-1237) ile onikisi II. Gıyaseddin Keyhusrev H. 634-644 (M. 1237-1246), altısı üç kardeşler (II. Keykavus, IV. Kılıç Arslan, II. Keykubad H. 647-655 (M. 1249-1257) ve biri II. İzzeddin Keykavus'un ikinci cülüs H. 655-658 (M. 1257-1259) dönemlerinde kestirilmiştir. Sultan I. Alâeddin Keykubad döneminde dikkati çeken sikke basım yoğunluğu, sultanın ticarete önem vermiş olması ve ekonomik seviyedeki yükselmeye doğrudan alakalıdır.

Sikke örneklerinden çoğunluğu gümüş, H. 616 (M. 1228/29) tarihli olan ise bakır sikkedir. Bakır sikke örnekleri daha erken tarihli olup, başlangıçta bakır sikke basımına ağırlık verildiği, daha sonra I. Alâeddin Keykubad dönemiyle birlikte gümüş sikke basımında artış olduğu gözlenmektedir. Bu durum İmparatorluğun kuruluş yıllarında fetihlere ağırlık verilmesi ve ekonominin henüz güçlenmemiş olması; I. Alâeddin Keykubad zamanında ise devletin güçlü dönemine erişmiş olmasıyla açıklanabilir.

Gümüş dirhemlerin ağırlıkları 2.02 gr. ile 3.23 gr., çapları 17 mm. ile 23 mm.; bakır felsin ağırlığı 3.17 gr. ile 7.52, çapı ise 22 mm'dir.

⁶⁶⁰ Damalı, 2001: 187

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Darp yerleri, I. Alâeddin Keykubad dönemiyle birlikte gümüş sikkeler üzerinde açıkça okunabilmektedir.

Sikkeler üzerinde kullanılan yazı türleri kûfî ve I. Alâeddin Keykubad dönemiyle birlikte Selçuklu sülüsü olmuştur.

Anadolu Selçuklu dönemi Sivas ve Kayseri darplı gümüş sikke örneklerindeki kompozisyonlar gruplanarak genel bir tasnif yapılacak olunursa,

1. Ön yüz: İnci dizisinden dairevi bordür içerisinde Dönemin Abbasi Halifesinin adı + Darp yılı, serpiştirilmiş yıldızlar (ve bazen bitkisel motifler)

Arka yüz: İnci dizisinden dairevi bordür içerisinde Adına darp yapılan sultan, lakabı, baba adı + Birim ve Darp yeri

2. Ön yüz: İnci dizisinden dairevi bordür içerisinde Güneş ve Aslan (Şir-i Hurşid) figürü+ Dönemin Abbasi Halifesinin adı

Arka yüz: İnci dizisinden dairevi bordür içerisinde Adına darp yapılan sultan, lakabı, baba adı + Darp yeri + Darp yılı

3. Ön yüz: İnci dizisinden kare çerçeve içerisinde Besmele + Kelime-i Tevhid + Dönemin Abbasi Halifesinin adı + (Karenin dört dış kenarında) Darp yılı,

Arka yüz: İnci dizisinden kare çerçeve içerisinde Adına darp yapılan sultan, lakabı, baba adı + (Karenin dört dış kenarında) Birim ve Darp yeri, şeklinde sıralanabilir.

Bunlardan 1. gruptakiler, I. Alâeddin Keykubad, 2. Gruptakiler, II. Gıyaseddin Keyhusrev, 3. gruptakiler II. Gıyaseddin Keyhusrev'in daha geç dönemlerinden itibaren ve sonraki dönemlerde kesilen gümüş sikkelerdir.

Anadolu Selçuklu döneminde, sadece yazı ile oluşturulmuş kompozisyon ihtiva eden bakır sikkelerin ön yüzünde dönemin Abbasi halifesinin adı, arka yüzünde adına darp yapılan sultana dair bilgiler yer almıştır. Bazı örneklerde darp yılı, bazı örneklerde ise hem darp yılı, hem de darp yeri bilgisine rastlanılmaktadır.

IV. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Zengî döneminde altın, dirhem birimli bakır ve ender olarak da gümüş sikkeler basılmıştır.⁶⁶¹ Çalışmada altın Zengî sikkesi bulunmamakla birlikte Abbasi dinarlarına benzeyen, Abbasi halifesinin adının ve bazen de Eyyubi ya da Selçuklu sultanlarına sadakatle bağlı olduklarını göstermek için onların adlarının yer aldığı altın Zengî sikkelerinin günümüze ulaştığı bilinmektedir.⁶⁶²

Çalışmada Zengî dönemine ait gümüş sikke örneği bulunmamaktadır.

Zengî dönemi bakır sikkeleri, Artuklu ve Eyyubi bakır sikkelerinde olduğu gibi figürlü olup görsel anlamda ayırım yapmak güçtür (Fotoğraf No:1, 2). Ancak detaylar incelendiğinde farklılıklar görülebilmektedir. Figürlerin işleniş biçimi ve figür tiplerindeki detaylar belirgin farklarıdır. Sikkeler üzerinde, Artuklu örneklerinde

⁶⁶¹ Damalı, 2001: 187

⁶⁶² Tekin, 2005: 251

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

olduğu gibi, Abbasi halifesinin adı ve bazen sadakat ve bağlılık nişanesi olarak Eyyubi hükümdarının adı yer alabilmektedir.

Fotoğraf No: 1 Zengi Sikkesi.

Fotoğraf No: 2 Artuklu Sikkesi. Anonim, 2009, s. 66

Örneklerde Zengî-Sincar Atabeyleri sikkesinde rastlanılan çift başlı kartal tasvirinin, Artuklu, İlhanlı sikkelerinde de uygulandığı bilinmektedir. Anadolu Selçuklu döneminin pek çok eserinde çift başlı kartal motifi işlenirken sikke örneklerine rastlanılmamaktadır.⁶⁶³ Ana kaynak olan İskitlerde kartal motifi, koruyucu ruh olduğuna inanıldığından ve savaşanların koruyucu ruhu sayıldığından, en çok silahlarda kullanılmıştır.⁶⁶⁴ Kartal, Hunlarda (5. yy.) en yüksek gök tanrısı, Göktürklerde ise üstün hayvan kabul edilmiş ve çeşitli eşyalar üstünde yer almıştır.⁶⁶⁵ Çift başlı kartal Hitit, Roma ve Bizans mimari ve küçük el sanatlarında arma ve bezeme olarak yaygın biçimde kullanılmıştır.⁶⁶⁶ Anadolu Beyliklerinin bazılarının sikkelerinde ve Anadolu Selçuklu dönemi mimari eserlerinde devletin arması olarak kullanılmış olan çift başlı kartal, stil ve teknik bakımından Avrasya hayvan stiline kadar uzanır.⁶⁶⁷ Kanatlar yatay bir hatla ikiye bölünmüş, altta tüyleri belirten dikey bölünmeler uygulanmıştır. Zengi-Sincar Atabeyleri örneğinde cepheden verilmiş çift başlı kartalın kanatları açık haldedir. Çift başlı kartalın sikkelerde yüklendiği anlam, kudret iktidar ve hükümdarın hem Doğu hem de Batı'ya hükmetmesidir.⁶⁶⁸

Yine sikkeler üzerinde görülen taçlı hükümdar başı, Roma ve Bizans döneminde olduğu gibi, ticaret yoluyla pek çok coğrafyaya ulaşabilen sikkeler aracılığıyla hükümdarların güç ve ününün iletilebilmesi düşüncesini taşıyor olmalıdır.

⁶⁶³ Ancak araştırmacı Orhan Sarioğlu II. Mesud'a ait olduğunu düşündüğü çift başlı kartal motifi bulunan bakır bir sikkenin tanıtımını yapmaktadır: (Bilgi için bkz. Orhan Sarioğlu, "Selçuklu Süslemelerinde Çift Başlı Kartal Motifi ve Mesud II'ye Ait Bakır Bir Sikke", *Türk Nümismatik Derneği Bülteni No: 37-38*; Orhan Sarioğlu, "Anadolu Selçuklu Sultanı Mesud II'ye Ait Bakır Bir Sikke", *Türk Nümismatik Derneği Bülteni No:39-40*, www.turknumismatik.org.tr (02.06.2010))

⁶⁶⁴ Öney, 1993: 158, 159, 160, 161

⁶⁶⁵ Öney, 1992: 43

⁶⁶⁶ Anonim, 2009: 61

⁶⁶⁷ Öney, 1993: 158, 159, 160, 161 ve Anonim, 2009: 62

⁶⁶⁸ Anonim, 2009: 62

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Anadolu Selçuklu döneminde ender olarak altın dinar, bol miktarda gümüş dirhem ve bakır felsler basılmıştır. Selçuklu Türkleri Anadolu'ya geldiklerinde, ilk İslami devirlerde olduğu gibi tedavüldeki para sistemine fazlaca müdahale etmeyip, başlangıçta Bizans'ın tedavüldeki paralarını kullanmakta herhangi bir sakınca görmemişlerdir.⁶⁶⁹ İlk üç sultan döneminde bu şekilde devam etmiş, I. Mesud dönemine gelindiğinde ise ilk Selçuklu paraları tedavüle çıkmıştır. Bu ilk paraların bakır oluşunun, henüz altın ve gümüş sikke basmanın - piyasanın darlığı ve talep yapısının düşüklüğü nedeniyle- riskli olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Hanedanlığın ilk altın ve gümüş sikkeleri II. Kılıç Aslan döneminde basılmıştır.⁶⁷⁰

Selçuklu altın dinarları sayıca az, nadir sikkeler olup, günümüze kalan en erken tarihli H. 573 (M. 1177/78) yılında, Konya'da ve II. Kılıç Aslan adına basılmıştır.⁶⁷¹ Sikke tasarımları, fethedilen Anadolu'daki mevcut kültürün de etkisiyle, süregelen geleneksel Abbasi sikke tarzından tamamen farklı tasarım çeşitlemeleri ortaya koymuş, belirgin bir değişim göstermiştir. İktisadi refahın yaşandığı I. Keykubad döneminde basılan dinarlar, Sikke-i Âlâi veya Keykubadî adıyla uzun süre dünya piyasalarında geçerli olmuştur.⁶⁷² II. Keyhusrev dönemi dinarlarında yine çarpıcı bir kompozisyon belirlemektedir. "Şîr-i Hurşid" adı verilen tasarım güneş ve aslan figürlerinin birlikte verilmesidir.

Anadolu Selçuklu gümüş dirhemleri, ilk olarak altın dinarlardan iki yıl önce, H. 571 (M. 1175) yılında, Konya'da ve yine II. Kılıç Arsan adına basılmıştır. Devam eden süreçte, gümüş dirhemlerdeki Şîr-i Hurşid figürlü ile kare çerçeve içinde yazılı ve aralarında stilize bitki ve yıldız motifleri bulunan yazılı kompozisyonlar, altınlardakiyle paralellik ve büyük benzerlik göstermektedir. (Fotoğraf No: 3, 4, 5, 6, 7, 8). Hatta öyleki, zaman zaman dinar kalıplarından dirhem üretildiği bilgisi dahi verilmektedir.⁶⁷³

Fotoğraf No: 1 A.Selç.

Fotoğraf No: 4 A.Selç. Gümüş Dirhem.

⁶⁶⁹ Tabakoğlu, 2005: 83

⁶⁷⁰ Broome, 1990: 111

⁶⁷¹ Tekin 2005: 246

⁶⁷² Tabakoğlu, 2005: 84

⁶⁷³ Damalı, 2001: 205

**ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

Altın Dinar Kahramanmaraş Müzesi

**Fotoğraf No: 5 A. Selç. Altın Dinar.
(Anonim, 2005, s. 350)**

Kahramanmaraş Müzesi

**Fotoğraf No:6 A.Selç.Gümüş Dirhem
Kahramanmaraş Müzesi**

**Fotoğraf No: 7 A. Selç. Altın Dinar.
(Anonim, 2005, s. 350)**

**Fotoğraf No:8 A.Selç.Gümüş Dirhem
Kahramanmaraş Müzesi**

Gümüş sikkelerdeki bir diğer önemli özellik, sikkeler üzerindeki Arapça harflerle yazılan hicri darp tarihlerinin II. Gıyaseddin Keyhusrev dönemiyle birlikte “Divani Rakam” denilen işaretlerle verilmesidir.

Bu durumun İlhanlı sikkelerinin bazılarında da görüldüğü olur. Hem Sivas hem de Kayseri darph örnekleri arasında bu şekilde sikkeler mevcuttur.

Anadolu Selçuklu Sultanı II. Keyhusrev sikkelerinde, Şir-i Hurşid olarak bilinen güneş ve aslan motifi, birarada işlenmiştir. Stilize güneş motifi göz, ağız ve burun işlenmesiyle kişileştirilmiş olarak verilmiştir.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Güneş'in yüklendiği anlam Çin kaynaklarına göre Gök-Tanrı kültürüyle ilgili olup, Altay bölgesinde güneş "ana"dır.⁶⁷⁴ Okunev kültürüne ait bir obelisk (dikilitaş) üzerinde, tanrıçayı sembolize eden "güneş şeklinde kadın yüzü" betimlemesine rastlanılmıştır⁶⁷⁵ ve bu, tıpkı II. Keyhüsrev'in sikkelerindeki gibi resmedilmiştir. (Fotoğraf No: 9)

Fotoğraf No: 2 Okunev Kültürüne Ait Obelisk. (Erkan, 2010: 1221)

Aslan ve güneş motifinin birlikte kullanılması eski Mezopotamya medeniyetlerine kadar gitmekte olup, yüklendiği anlam astrolojik içerikli ve oniki burcu temsil eden hayvanlardan biri ile ilgilidir: Birlikte kullanılmasının nedeni de, güneşin aslan burcuyla olan bağlantısından kaynaklanmaktadır.⁶⁷⁶

Antalya İncir Han'da görülen tasvir, bu kompozisyonun taş üzerine işlenmiş örneğidir. Şir-i Hurşid'in II. Keyhüsrev'in saltanat dönemindeki çeşitli eserler üzerinde yoğunlaşması, tasvirin sultanın arması olarak tercih edilip, benimsendiğini göstermektedir.⁶⁷⁷

Sonuç olarak, Anadolu Selçuklu sikke tasarımları, fethedilen Anadolu'daki mevcut kültürün de etkisiyle, süregelen geleneksel Abbasi sikke tarzından tamamen farklı tasarım çeşitlemeleri ortaya koymuş, belirgin bir değişim göstermiştir. İktisadi refahın yaşanmasına paralel olarak I. Keykubad döneminde bol miktarda sikke basımı açıkça görülmektedir. II. Keyhusrev dönemi dinarlarında yine çarpıcı bir kompozisyon belirlemektedir. "Şir-i Hurşid" adı verilen tasarım güneş ve aslan figürlerinin birlikte verilmesidir.

Kronolojik olarak değişim-gelişim çizgisinin kesintisiz olarak izlenebildiği Kahramanmaraş Müzesi'ndeki sikkelerin sayı ve çeşit olarak zenginliği, örneklerin her dönem için yoğun ve nadir oluşu dikkate şayandır. Kahramanmaraş ili ve Kahramanmaraş Müzesi için kesinlikle avantaj olan bu durum, müzede özel bir bölüm (özel

⁶⁷⁴ İnan, 1986: 28

⁶⁷⁵ Erkan, 2010: 1221

⁶⁷⁶ Köprülü, 1993: 606

⁶⁷⁷ Ögel, 1992: 38

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

sikke seksiyonu) hazırlanması yoluna gidilmesini gerektirmektedir. Sikkelerin kronolojik olarak ve belli bir sistematik dâhilinde sıralanması, ayrıntılı tanıtlarının yapılarak sergilenmesi ve kimi animasyonlarla zenginleştirilmesi ilgi çekici olacaktır. Bu şekilde, bu kadar çeşitlilikte –hatta nadir- sikkelerin bulunduğu müzenin Türkiye’de sikke koleksiyonu ile öne çıkması, dolayısıyla Kahramanmaraş ilinin bu alanda da ün yapması kaçınılmaz olacaktır.

KAYNAKÇA

- Anonim, (2009). *Sikkeler Ne Anlatır? Ortaçağ Anadolu Sikkelerinde Simgeler ve Çok Kültürlülük*, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları.
- Broome, M. (1990). *A Handbook of Islamic Coins*, London: Seaby
- Damalı, A., (2001). *150 Devlet 1500 Sultan İslam Sikkeleri*, İstanbul: Nilüfer Damalı Eğitim Kültür ve Çevre vakfi Yayınları.
- Erkan, T. (2010). Human Figures in The Anatolian Seljuqs Art: A Comparison to The Cave Drawings of Uyghurs and The Murals of Gaznevids From The Aspects of Theme and Morphology, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 5/3, Ankara: TOBB, 1218-1263.
- Eyicil, A. ve Gökhan, İ. (Yıl belirtilmemiş). *Kahraman Maraş Tarihi*, www.osmanlicaci.com/osmanlicadokuman/makale/tarih/1709...tarihi/file, 15.10.2016
(file:///C:/Users/Acer/Downloads/kahramanmara%C5%9F%20tarihi.pdf)
- Gökhan, İ. (2005). 13. Yüzyılın İlk Yarısında Maraş, *Kahramanmaraş Sempozyumu*, I, Yayına Haz.: Said Öztürk, İstanbul: MARAŞDER, 345-353.
- Gündüz, T. (2001). Kahramanmaraş, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 24, İstanbul: İSAM Yayını, 192-196
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara: TTK Yayınları.
- Kaya, S. (2005). Ortaçağ’da Maraş’ın Sosyo Kültürel ve Etnik Yapısı Hakkında Bir Değerlendirme, *Kahramanmaraş Sempozyumu*, I, Yayına Haz.: Said Öztürk, İstanbul: MARAŞDER, 335-343
- Köprülü, F. (1993). Aslan, *İslam Ansiklopedisi*, .1, İstanbul: MEB Yayınları, 606.
- Öney G. (1992), *Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Öney, G. (1993). Anadolu Selçuklu Mimarisinde Avcı Kuşlar, Tek ve Çift Başlı Kartal, *Malazgirt Armağanı*, Ankara: TTK, 139-172.
- Tabakoğlu, A. (2005). Ortadoğu’da ve Osmanlılarda Altın Para, *Altının İktidarı, İktidarın Altınları*, İstanbul: Yapı-Kredi Para Koleksiyonu Altın Sikke Sergisi, 79-114.
- Tekin, O. (2005). Devletler, Hükümdarlar ve Sikkeleri, *Altının İktidarı, İktidarın Altınları*, İstanbul: Yapı-Kredi Para Koleksiyonu Altın Sikke Sergisi, 167-277.
- Turan, O. (1951). Selçuklular Zamanında Sivas Şehri, *AÜDTCF Dergisi*, 9, 4, Ankara: 447-457.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sayfa 1 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

RAMAZANOĞULLARI MARAŞ KOLU, AİLEYE MENSUP OLAN HEKİMLER, TACİRLER ve DİĞER EŞRAF

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet RAMAZANOĞLU*

*Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Öğretim Üyesi

(Kaynaklara atıflar braketli, dipnotlara atıflar braketsiz rakamlarla gösterilmiştir)

ÖZET

Bilindiği gibi, önlenemeyen Moğol istilası nedeniyle, Türkmenler, büyük gruplar halinde Anadolu'ya göç etmeye başladılar. Orta Asya'dan Anadolu'ya bu tehlikeli tarihi göç sürecinde Ramazanoğulları da yer aldılar ve yerleştikleri yeni topraklarda, Osmanlı-Memlûk ilişkilerindeki derin çatışmalar açısından, bu iki güçlü devletin sınırlarında Adana merkezli güvenli bir tampon bölge oluşturmak suretiyle çok önemli bir rol oynadılar. Bu orijinal bildirinin ana gayesi, Adana'dan Maraş'a göç ederek, büyük bir aile halinde Maraş Kent Merkezini kendilerine mekan tutan Ramazanoğulları Hanedanının büyük bir bölümü hakkında bilinmeyen bazı yeni hususları aydınlatmaktır. "Ramazanoğulları Maraş Kolu" adı verilen Hanedanın bu bölümü, "şeceredeki (ailenin soyağacı) Ramazanoğulları'nın devamı" ve yeni nesilleri temsil eden önemli bir grubu olarak dikkate alınmalıdır. Bu bildiride, yeni resmi adı "Kahramanmaraş" olan "Maraş" Kentinden neşet eden ve son 4 nesilden beri halen güncel olarak zamanımızda yaşayan Ramazanoğulları'nın atalarına ulaşan şecere değerlendirilmiş ve tartışılmıştır. Babası Yüreğir Beyin ölümünden sonra yönetim sorumluluğunu aldığı için, Ramazanoğulları Beyliğine, Ramazan Beyin adı verilmiştir. Maalesef, şecerenin bu başlangıç noktasından çocuklarımıza kadar, çözümlenmesi gereken, çok zor ve muğlak karışıklıklar, benzer isimler, ikinci evlilikler, hatta bilinmeyen çok önemli eksiklikler tespit edilmiştir. Ama, çok değerli Tarihçilerimizin bilimsel ve metodolojik desteği, çok deneyimli bürokratlarımızın tarihi kayıt, evrak, belge konusundaki idari yardımı sayesinde, hataların ve çelişkilerin düzeltilmesi, hayattaki en yaşlı aile bireylerinden alınan beyanlarla eldeki verilerin doğrulanması başarılmıştır. Böylece Tarihimizin bu alandaki bir bölümü doğru şekilde aydınlatılabilmektedir.

Sonuç olarak, bu bildirinin tanımlayıcı nihai amacına uygun şekilde, halen devam eden "Ramazanoğulları Maraş Kolu" varlığı ve önemi vurgulanmış, ayrıca, Ramazanoğulları Tarihi ile ilgili farklı yorumlardaki bazı eksik bilgiler, şecere dahil, düzeltilmiş ve tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Moğol, Türkmen, Ramazanoğulları Beyliği, Ramazanoğulları, Osmanlı, Memlûk, Yüreğir Bey, Ramazan Bey, Orta Asya, Anadolu, Adana, Maraş, Kahramanmaraş

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sayfa 2 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

RAMADANIDS MARAS CLAN, DOCTORS, BUSINESSMEN and OTHER HONORARY PEOPLE IN FAMILY MEMBERS

ABSTRACT

As known, because of the unavoidable Mongol invasion, Turkmens started migrating to Anatolia in great groups. The Ramadanids were also present in this dangerous historical migration from Middle Asia to Anatolia and in their new homeland they played a very important role regarding deep conflicts in Ottoman-Mamluk relations, creating an Adana-based secure buffer zone located at the borders of these two powerful states. The main purpose of this original article is to elucidate some unknown new points about a great part of Ramadanid Dynasty moving from Adana and established themselves in the Center of Maras City as a grand family. This part of Dynasty, called “Ramadanids-Maras-Clan” should be considered as an important group of Ramadanids ongoing in the pedigree (family tree) representing the new generations. In this article, the pedigree is evaluated and discussed in detail to reach the ancestors of Ramadanids living actually in our time regarding the last 4 generations originated from “Maras” City, officially called with its new name “Kahramanmaraş”. Ramadan Beg took the responsibility of government after death of his father Yuregir Beg, that’s why the name of Ramadan Beg was given to this Principality (Beylik) as Ramadanids (Ramazanoğulları). Unfortunately, from this beginning point of pedigree to our children, very difficult and unidentified confusions, similar names, second marriages. even unknown important details were noticed to be clarified. However, all corrections of the mistakes and contradictions were achieved, confirmations of present data by the explanations of the older family members were managed completely, owing to scientific and methodological supports of our very precious Historians and administrative help of our highly experienced Bureaucrats supplying historical registers, documents, proofs. Thus, a part of our History in this area could be clarified properly.

In conclusion, according to definitive resulting aim of this article, the presence and importance of actually surviving “Ramadanids-Maras-Clan” were emphasized, furthermore, some lacking information in different comments related to the history of Ramadanids including their pedigree was also corrected and completed.

Key Words: Mongol, Turkmen, Ramadan Principality, Ramadanids, Ottoman, Mamluk, Yuregir Beg, Ramadan Beg, Middle Asia, Anatolia, Adana, Maras, Kahramanmaraş

GİRİŞ

Bildirinin amacı ve yöntem

Amacımız, Adana'nın kuzeydoğu komşuluğunda yerleşen, “**Ramazanoğulları Maraş Kolu (RMK)** ¹” denilen Üçok Türkmenlerinin, “**m. 1800'lü yıllardan bugüne** ²” durumlarını araştırmaktır. Milletimizin Tarihinde, “farklı coğrafyaları keşfetmek”, kadim bir gelenektir. Ramazanoğulları'nın ikamet bölgeleri, son iki asırda çok değişmiş ve ilk tarihi yerleşimleri, artık “tanımlayıcı” değil, “nostaljik” olmuştur. Aileden Maraş'a yerleşenler, “**Maraş Kolu** ¹” adını almış, son iki asrın kayıtlarına göre, ağırlıklı olarak

4 farklı soyadı kullanmışlardır. Bu soyadları, sırasıyla Ramazanoğulları, Ramazanoğlu, Aras ve Oruç'tur.

Araştırma verileri, Hicrî 18 Rebû'l-Âhir 1255 tarihinden günümüze kadar elde edilen kayıtlı bilgilerdir.

Bu bildiriye, Ramazanoğulları'ndan yetişmiş ², aileye mensup “**Hekimler, Tacirler ve Diğer Eşraf**” hakkında da tarihsel bir analiz yapılmıştır ^[26]. “**T.C. İçişleri Bakanlığı, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü**” sayesinde ^[29], nüfus arşivi çalışmasıyla sunulan resmî devlet kayıtları, birçok bilinmeyen aydınlatmıştır. Bu yönüyle, bildirinin benzer çalışmaları teşvik edeceğini ümit ediyoruz ².

¹ **Ramazanoğulları Maraş Kolu (RMK)** mensuplarının bazıları, zamanla Maraş'tan ayrılmışlar, nesilleri farklı coğrafyalarda devam etmiştir. Son iki asrın nüfus kayıtlarına göre, **RMK** mensubiyeti için öngördüğümüz bilimsel ilkelerimiz aşağıdadır:

a) Kişinin nüfus kaydında, “**Ramazanoğulları, Ramazanoğlu, Aras, Oruç**” soyadlarından biri olmalıdır; yasaklı dönemde “**Aras**” veya “**Oruç**” soyadını alanlar, yasak bitince, tarihi soyadına tekrar dönmemiş olsalar dahi, aile şeceresini temsil etmektedirler;

(Not: *Hanedan soyadı yasağıyla “**Özdemir**” soyadını almışken, yasak bitince, Maraş'ta “**Ramazanoğlu**” soyadına dönen **RMK***

*aile bireyleri ve bunu belgeleyen mahkeme kararları vardır (Ekler ^[29] / Resim-1 ve 2). Fakat “**Özdemir**” soyadı toplumda çok yaygın olduğundan, buna ait çalışmamız henüz tamamlanmamış ve bu soyadı, şimdilik bildirimizin kapsamına alınmamıştır); b) Miladi 1-Temmuz-1839 Pazartesi (Hicri 18-Rebû'l-Âhir 1255) tarihinden, miladi 21.09.2016 Çarşamba günü sonuna kadar olan zamanı kapsayan kayıt taramalarında, kişinin şecere kimliği Maraş nüfus kütüğünde ismen yer almalıdır;*

c) Yukarıdaki a ve b kriterlerine uyan birisiyle, 4. dereceye kadar “genetik/evlilik/hukukî/usûl/fürû” türü ilişkilerin en az biri üzerinden bağlantı hali olmalıdır. (Not: *Ülkedeki nüfus kayıtlarının tamamı taranırsa, Ramazanoğulları'na mensup, birbirini izleyen son 4 nesle ait tüm bilgilerin yurt çapında tespiti mümkündür.*

² Ramazanoğulları'ndan yetişen tanınmış isimler, eşraftandır. Son iki asırda önemli görevler yapan bazı aile mensuplarının, hem ülkemizi, hem de kendi kimliklerini temsil ettikleri üst düzey “idari ve/veya sosyal” konular, bu çalışmada ortaya konulmuştur. Bildiri metnindeki terminolojide ve kelimelerin yazımında, imla ve dilbilgisi kurallarına azami dikkat gösterilmiş, resmi belgelerdeki bazı harf hataları, yazım disiplini amacıyla tarafımızdan düzeltilmiştir. Bazı sesli harflerin üzerindeki inceltme işaretleri, ihtiyaca binaen ve alıntı yapılan kaynaklara saygı göstermek gayesiyle, mümkün olduğu kadar muhafaza edilmiş, bizzat düzenlediğimiz kısımlardaki cümlelerde ise, modern Türkçe ve Türk Dil Kurumunun güncel Türkçe ilkelerine sadık kalınmaya çalışılmıştır. Bildiri metninin tamamında, “**isim-takvim-tarih**” formatları, ilgili döneme göre ifade edilmiştir. Tarih kaydında, **hicri** kelimesi “**h.**” şeklinde, **miladi** kelimesi “**m.**” şeklinde kısaltılmıştır. Eskiden “**Maraş**” olarak anılan Kent ismi, yeni dönemdeki bölümler anlatılırken, resmi güncel ismi dikkate alınarak, “**Kahramanmaraş**” şeklinde ifade edilmiştir.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Çalışmalarına ve şahsına çok büyük minnet duyduğumuz Prof. Dr. Yılmaz Kurt hocamızın bilgisi ve önerisi dahilinde, asistanı Dr. Ümit Katrancı ile istişare edilen, ayrıca, Doç. Dr. Gözde Ramazanoğlu, Yrd. Doç. Dr. Fatma Akkuş Yiğit ve Tarih Bölümü Osmanlıca Öğretim Görevlisi Ökkeş Ramazanoğlu tarafından incelenen bildiri, **ana metin**, **dipnotlar**, **kaynaklar**, **ekler** şeklinde 4 farklı materyalden oluşmuştur. Tüm katkılara, özellikle Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dekanı ve Tarih Bölümü Başkanı Prof. Dr. İlyas Gökhan ile Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarih Bölümü Başkanı Prof. Dr. Orhan Doğan hocalarımızın bizi cesaretlendiren teşviklerine ve desteklerine teşekkür ediyoruz.

BİLDİRİ METNİ**Ramazanoğulları Beyliği Tarihçesi**

Ramazanoğulları Beyliği, Adana merkez olmak üzere, Çukurova’da, Misis, Payas Yörelerinde 1352 yılında kurulmuş olup, Oğuzların Üçok Koluna mensup bir Türk Beyliğidir ^[5,6,10,16,17,23,24]. Kuruluşundan m. 1510’a kadar (158 yıl) Mısır Memlûk Devletine, sonra, m. 1510’dan - m. 1608’e kadar (98 yıl) Osmanlı Devletine bağlı kalan, yani toplam 256 yıl kesintisiz hüküm süren bu Beylik ve yönetimi, “Bey” unvanı ile oğullarına, ya da kardeşlerine geçmiştir. Beylerin bu göreve gelmesi, bağlı oldukları Mısır Memlûk Devletinin, daha sonra da Osmanlı Devletinin Sultanları tarafından onaylanmıştır. Bunlara, “iman sahibi Türk” anlamında, “**Türkmen**” adı da verilmiştir. Moğollara boyun eğmeyerek, Orta Asya’nın Horasan bölgesinden kırkbin çadır halkı olarak, birçok Türk boyları ile birlikte Anadolu’ya gelmişlerdir. Ramazanoğulları’nın güneydoğu Adana’da Çaldağı bölgesine yerleşmeye başlamaları karşısında, Anadolu Selçuklu Devletinin olumsuz bir tavrı olmamıştır. Zaten böyle bir karşı tavır olsaydı, önemine binaen, buna ait bilgiler tarihi kayıtlarda mutlaka ortaya çıkardı. Hatta güney sınırlarının daha iyi korunabilmesi adına, bu yerleşim teşvik edilmiş de olabilir. Aşık Paşazade, “*Tevarih-i Al-i Osman*” adlı eserinde, Beyliğe adı verilen Ramazan Bey’in, Yüreğir adlı bir aşiret başkanının oğlu olduğunu söyler. Osmanlıların atası Süleyman Şah Fırat kıyısında Caber kalesi önünde boğulunca, yanındaki Oğuz Boyları dağılmışlardır. Yüreğir Bey emrinde Çukurova’ya gelen Üçok’lu Türkmen Boylarından Varsaklu, Kosunlu, Kara-İsalu, Kuştemürlü, Turgutlu, Özeroğlu, Burnasoğlu, Gündüz ^[5,16,25] gibi isimlerle anılan diğer aşiretler, Yüreğir ve Ramazan Beyler’e bağlı kalmışlardır. Bölgeye egemen olan Ermenilerden Misis kentini aldıkları, Yüreğir’in ölümüyle, oğlu Ramazan’ın onun yerine geçtiği, diğer Beylere yazlık ve kışlaklar verdiği, Ramazan Bey ölünce de, yerine oğlu İbrahim Bey’in geçtiği, bilinmektedir ^[25]. Sonra, Ramazanoğulları’ndan ayrılan diğer aşiretler ayaklanmalara neden olmuşlardır.

Bildirimizdeki **ana metinde** Tarih metodolojisi ön plana çıkarken, **dipnotlar** bölümünde sosyolojik bakış daha çok ağırlık kazanmıştır. **Kaynaklar**, ilgili bilimsel literatür olup, **ekler** bölümü ise, T.C. İçişleri Bakanlığı, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından sağlanan kurumsal, resmî, tarihi ve güncel belgelerin bir kısmından oluşmuştur. Bu bildiri de, son iki asırda, varlıklarını kesintisiz sürdüren “**Ramazanoğulları’nın durumu**”, bu aileye mensup “**Hekimler, Tacirler ve Diğer Eşraf**” hakkında kaynaklara dayanan “**Tarihi Bilgilendirme**” ve bunun üzerine kurgulanan çağdaş bir “**Tarih Sosyolojisi Yorumu**” amaçlanmıştır. Tarihe ve Sosyolojiye ait müşterek gerçeklerin ortak analizi, insanı ve toplumu, tüm sosyo-kültürel kökleriyle birlikte, geçmişten geleceğe taşıyan süreçleri kavramayı kolaylaştırmaktadır. Bu yöntemle ait yeni bilimsel referansların sayısı hızla artmaktadır ^[1,2,3,4]. Geçmişimizle ilişkili olarak yaşadığımız güncel zaman ve süreçler de, geçmişimiz kadar Tarihin ilgi alanındadır. İnsanlar, toplumlar, kurumlar, devletler “**Tarih yapmaya**”, Tarihçiler de “**Tarihi kaydetmeye**” devam etmektedirler. Tarihin öznesi ve nesnesi olan “**insan ve insanla ilişkili her şey**”, Tarih tarafından izlenmekte, bu bağlamda Tarih de dahil olmak üzere, “**tüm bilgi materyali**”, Bilim Felsefesi tarafından farklı kategorilerde yorumlanmaktadır. Varlığın özü, odağı olan insan, bireysel ve toplumsal yaşamında, Tarih Biliminin rehberliğini hissedebilmeli, onun aydınlığında geçmişi ve geleceği görebilmelidir. Oğuzların Üçoklar Kolundan, Yüreğir Bey’in oğlu Ramazan Bey’in neslinden, Tarih tutkunu bir Türkmen ve Akademisyen Tıp Doktoru olarak, Tarihin hoşgörüsünden beklentimiz, bilimsel misyonu sadece “**tespit**” göreviyle sınırlandırmayıp, “**tefsir**” ihtiyacının da dikkate alınmasıdır.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ

SEMPOZYUMU

Sayfa 5 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

Ayrılan aşiretler bölgede Beylik kuramamışlar ve asla Ramazanoğulları'ndan üstün olamamışlardır ^[5]. Beyliği kuran Üçoklar, Moğol istilasıyla Anadolu'ya gelip Memlûklerle işbirliği yapan akıncı Türk Beyleri idi; Memlûklerin Moğollara ve Çukurova gayrimüslimlerine karşı savaşlarında çok gayret göstermişlerdi. Memlûklerle birlikte Çukurova'yı fetheden Ramazanoğulları'nın etkinliği hızla arttı ^{3a} ve Yüreğir Bey'in oğlu Ramazan Bey'e, 1352 yılında "**Türkmen Emiri**" payesi veren Memlûk Sultanı onu Kahire'de ağır layıp hil'at giydirdi ^[5]. Memlûk kaynaklarında açıkça kaydedilen tüm bu gelişmelerle, Memlûkler, Üçokların Reisi Ramazan Bey'e, Adana ve Misis bölgesini bırakmışlardır ^{3b}. Böylece, Ramazanoğulları, Memlûklerle yakın dayanışma halinde bu bölgeleri yönetmişlerdir. Öte yandan, zamanla, Çukurova'da Osmanlı hakimiyetinin kabul edilmesi üzerine, Osmanlı yönetimiyle ilişkilerin kapsamı genişlemiştir ^[21,22]. Mısır Seferi için Yavuz Sultan Selim, Kaşlıca (Misis) yöresinde ordugah kurunca, Ramazanoğulları'nın Osmanlılarla uzlaşması, resmen tabiiyetle tamamlanmıştır ^[16,17]. Ramazanoğulları Beyliği makamına, bazı kaynaklara göre 22, bazı kaynaklara göre 16 kişinin geçtiği görülmektedir. En son Pir Mansur Bey'in yönettiği Beyliğin kurumsal varlığı sona erince, hükmi şahsiyeti tamamen ortadan kalkmıştır ^[10,16,21,22]. Sülalenin Bey olarak görev yapan son temsilcisi Pir Mansur Bey, kendi isteği ile bu makamdan çekilince, Adana, Osmanlı Devletinin diğer eyaletleri gibi, merkezden tayin edilen valiler tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Ramazanoğulları, zamanla Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağılmışlar, gerek Osmanlı Devletinin son zamanlarına kadar, gerekse günümüzün modern Türkiye'sinde, bir yandan önemli kamusal görevler üstlenmişler, bir yandan da çeşitli iş ve meslek alanlarında başarılı faaliyetlerde bulunmuşlardır ^[5].

^{3a} Tarihçiler, bilimsel yorumlarıyla, sosyo-kültürel dünyaya, idari ve siyasi kadrolara ışık tutarak rehberlik yapmaktadırlar. Mesela, Ramazanoğulları konusunda son derece önemli çalışmaları olan, çok değerli Tarihçi Prof. Dr. Yılmaz Kurt hocamızın, "**Piri Paşa, Ramazanoğulları Beyliğinin Kanuni Sultan Süleyman'ıdır**" ifadesi, ilim camiasında büyük takdir görmüştür. Bu yorum, bizim gibi Tarih tutkunları için de, adeta bir darb-ı mesel haline gelmiştir. İşte "**tefsir**" kavramıyla bildirimizde amaçlanan yorum ihtiyacımız budur. Tek başına bu tefsir (yorum) örnekleri ile dahi, sunulan bu bildiri amacına ulaşacaktır. "**Tarihi geçmişin**" ve "**tarihi süreçlerin**" sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel içeriklerine daha çok eğilmeliyiz. Burada, yine Prof. Dr. Yılmaz Kurt hocamıza atıfta bulunmalıyız. Kendisi, Pîrî Paşa Vakfiyelerindeki vakıf listesini bizzat detaylandırmıştır.

O dönemdeki tüm gelir gider kalemleriyle birlikte, sosyal, kültürel, ekonomik altyapıya Ramazanoğulları Beyliğinin nasıl baktığını, kapsamlı şekilde yorumlamıştır ^[8]. XVI. yüzyıl Pîrî Paşa Vakfiyelerinde "**Sekiz Kapılı Çarşı**" denilen, halk arasında "**Ramazanoğulları Vakıf Çarşısı**" olarak bilinen, Adana'da Büyüksaat yakınında açık hava müzesi gibi konumlanan bu çarşının tarihi eser kapsamında korunmasını öneren sayın Kurt, Tarihçilerin sosyo-kültürel sorumluluklar için, topluma ve yöneticilere tavsiyelerde bulunabileceklerine dair, güzel bir örnek vermiştir ^[9].

^{3b} Türkmen Emiri Dulkadiroğlu Karaca Bey'in itaatsizlikleri üzerine, 1352 yılında Türkmen Emiri Karaca'nın yerine, yine Türkmen Emirlerinden biri olan Ramazan Bey'i çağırarak **Memlûk Sultanı Salahaddin Salih** (1351-1354), azlettiği Karaca Bey'e ait emirlik ve ıktâ Ramazan Bey'e verdi ve hil'at giydirdi (*el-Makrîzî, Kitabu's-Sulûk li-Marîfeti Düveli'l-Mulûk, C. IV, tahkik: Muhammed Abdulkadir Ata, Lübnan, 1997, s. 160; İbn Tagribirdî, en-Nücümü'z-Zâhire fî Mulûki Kâhire, C. X, tahkik: Muhammed Hüseyin Şemseddin, Lübnan, 1992, s. 215*).

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ

SEMPOZYUMU

Sayfa 6 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

Ramazanoğulları Maraş Kolu (RMK) ^{4a}

Ramazanoğulları Beyliği kurumsal olarak sonlanırken, aile kollara ayrılmıştır. Esas kol Adana’da olup, Maraş’taki ise ayrı bir koldur. Enver Kartekin, günümüzün Adana kolunu; (II.) Mehmet Bey oğlu Abdi Paşa’nın kızı Hayriye Hanım’ın torunu “Ayşe Hanım” ile Adana Mütesellimi olan Kars’lı Hacı Ahmet Ağa’nın torunu “Hacı İshak Efendi”nin evliliğiyle başlatıp, çocuklarını ve torunlarını, bugünkü Ramazanoğulları ile ilişkilendirmektedir; “Maraş Kolu, Rıfat Paşa ve oğlu Said Bey’in torunlarından gelmekte, sonuçta kökleri aynı” demektedir ^[5]. Bu son yorum mahkeme belgesine (Ekler ^[29] / Resim-7) ^{5b} uyumlu değildir. Ramazanoğulları için referans isimlerden Yılmaz Kurt’un, farklı tespitleri ^{4b} vardır. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri’ndeki şecere (Ekler ^[29] / Resim-3) ^{4c}, Ramazanoğlu İbrahim Bey, onun oğlu Halil Bey ve onun oğlu Pîrî Mehmet Paşa ile başlamaktadır. Sonra, Pîrî Paşa’nın kızı Banu Hanım gelmektedir. Bu bilgiler Tarihçilerimiz tarafından da doğrulanmaktadır. Fakat Banu Hanım’ın Mehmet adlı bir oğlu yoktur. Piri Paşa’nın oğlu ve Banu Hanım’ın büyük ağabeyi (III.) İbrahim Bey’in oğlunun (II.) Mehmet Bey olduğu kesindir. İşte bu **(II.) Mehmet Bey** ^(RMK), şecerede (Ekler ^[29] / Resim-3) ^{4c} kendisinden sonra devam eden ana kollarin en tepesindedir. Banu Hanım’ın oğlu değil, yeğenidir. Şecerenin üst bölümü, **(II.) Mehmet Bey** ^(RMK) dahil tek evlat zinciridir; sonra **(I.) Ayşe Hanım** ^(RMK) ve Abdi Paşa olarak ikiye ayrılmaktadır. İşte şimdi, silsilenin anlaşılmasını kolaylaştırmak için, bizim verdiğimiz sıra no. ile, **(I.) Ayşe Hanım** ^(RMK) sonrası bugüne kadar gelen **RMK** ^{4a} incelenecektir.

^{4a} Nesil zincirinin şeceredeki tespiti için, **[RMK : Ramazanoğulları-Maraş-Kolu]** kısaltması kullanılmıştır. Böylece **RMK** nesil zinciri kolayca izlenebilecektir. Silsilede “**2 Ayşe**” karışmasın diye **(I.) Ayşe Hanım** ^(RMK) ve **(II.) Ayşe Hanım** ^(RMK) şeklindeki sıra no. tarafımızdan verilmiştir. Yine, silsilenin devamındaki baba-oğul olan “**2 Ahmet**” karışmasın diye, **(II.) Ayşe Hanım** ^(RMK) oğlu **(I.) Ahmet Bey** ^(RMK) (baba) ve onun çocuğu **(II.) Ahmet (Oruç) Ramazanoğlu Bey** ^(RMK) (oğul), aynı şekilde sıralanmıştır. **RMK** silsilesindeki bazı isimler de benzer şekilde simgelenerek ^(RMK), şecerede genetik zincirin izini sürmek kolaylaştırılmıştır.

^{4b} Prof. Dr. Yılmaz Kurt, “*Tarihin İçinden*” serisinde, “*Ramazanoğulları’nın Erkek Evladı Kalmadı mı?*” başlığıyla sosyal medya hesabında yayınladığı e-makalesinde, günümüzdeki Ramazanoğulları’nın, kendilerini, Pîrî Mehmet Paşa kızı Banu Hatun’la ilişkilendirerek, şecerede Beyliğin kurucusuna ulaştıklarını belirtmekte, Pîrî Mehmet Paşa’nın 4 kızından ikisine ait isimlerin Banu ve Neslihan olduğunu doğrulamaktadır. Yılmaz Kurt’a göre, Pîrî Paşanın oğlu (III.) İbrahim Bey (Paşa) ölünce, Beyliğin başına geçen oğlu (II.) Mehmet Bey (Paşa), Banu hanımın oğlu değildir. Enver Kartekin de, “*Ramazanoğulları Beyliği Tarihi*” adlı kitabında bu konuya değinirken (s. 78-79), Banu Hanım’ın, Pîrî Paşa’nın büyük oğlu İbrahim Bey’in kız kardeşi olduğunu ve Mehmet Beyin annesi olamayacağını belirtmektedir. Banu Hanım’ın Mehmet Bey’in annesi olduğu tezi, Kasım Ener Ramazanoğlu’nun kitabında yer almış, bu yanlışlığı yine kendisi, aynı kitabın 7. baskısında düzeltmiştir (Kasım Ener Ramazanoğlu, “*Tarih Boyunca Adana Ovasına (Çukurova’ya) Bir Bakış*”, 7.Baskı, Kayı Yayıncılık, İstanbul 1986, s. 264). Enver Kartekin kitabındaki, Banu Hanım’ın oğlu başka bir Mehmet olabilir mi yönündeki dolaylı şüphelyi, Prof. Dr. Yılmaz Kurt asistanı Dr. Ümit Katrancı reddetmiştir. İsfendiyaroğulları ve Ramazanoğulları üzerinde çalışan Katrancı, “Banu Hanım, Pîrî Paşa’nın öz kızıdır” derken, İsfendiyaroğulları’ndan Doğanç (Üsküdar’lı) Hacı Ahmet Paşa ile evlendiğini, 5 çocuklarından hiçbirinin adının Mehmet olmadığını bildirmektedir. Açıklamamızın nedeni, ekteki şecerede (Ekler ^[29] / Resim-3) ^{4c} bulunan “**Banu Hanım-Mehmet Bey (ana-oğul) bağlantısının**” doğru olmadığını, (III.) İbrahim Bey’in oğlu (II.) Mehmet Bey’in, Banu Hanım’ın yeğeni olduğunu vurgulamak içindir. İşte buraya kadar doğru olan şecerenin bu hatalı noktasından sonra, isimler ve tarihler tekrar tutarlı hale geldiğinden, birbirini doğrulayan tüm verilere göre, şecerenin (II.) Mehmet Bey kızı **Ayşe Hanım’dan sonraki** bölümünü, bildirimizde kesintisiz şekilde sürdürerek, kendi ailemize kadar olan bağlantıyı ortaya koyduk.

^{4c} EV.d. No: 54 (sayfa numarası görülmüyor). Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinden temin edilmiştir ^[29].

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ

SEMPOZYUMU

Sayfa 7 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

Pîrî Paşa oğlu (III.) İbrahim Bey oğlu (II.) Mehmet Bey^(RMK), onun kızı (I.) Ayşe Hanım^(RMK) sonrası (I.) Ayşe Hanım^(RMK) kızı Hatice Hanım^(RMK) ve ondan doğan İsmail Bey ve Zeynep Hanım^(RMK) yoluyla, aile şeceresi 2 koldan devam etmektedir. 1. kol, İsmail Bey'den başlayarak, oğlu Süleyman Bey ve onun oğlu Hacı Osman Bey^{5a} ile devam etmekte olup, bu kol içinde yer alan Rıfat Paşa ailesine ait mahkeme kararı önemli bir kaynak belgedir^{5b}. 2. kolda, Zeynep Hanım^(RMK), kızı (II.) Ayşe Hanım^(RMK), onun kızı Hatice Hanım vardır. İşte en son Hatice Hanım'la şecerenin bu 2. kolu noktalanmaktadır. Fakat bizim verdiğimiz sıra no. ile (II.) Ayşe Hanım^(RMK), Ramazanoğulları Maraş Kolunun (RMK) en güncel atasıdır; çünkü Maraş nüfus kütüğünün hem Osmanlıca (Ekler^[29] / Resim-4,5,6), hem de Latin harfleriyle tutulan bölümlerinde (Ekler^[29] / Tablo-1) kendisinin mükerreren kaydı vardır. Şecere kollarının genel tanımından sonra, şimdi, bir yandan “Maraş” kökenli Ramazanoğulları'nın günümüzdeki temsilcilerini incelerken, diğer yandan, referans aldığımız mevcut şecereye (Ekler^[29] / Resim-3)^{4c} ve yararlandığımız

diğer kaynaklara, güncel dönemleri de kapsayan, farklı ve dikkat çekici bilgileri eklemiş olacağız ----- 6 , 7.

^{5a} Hacı Osman Bey'in, Necip Bey, Atiye Hanım, Ayşe Hanım adlı 3 çocuğuyla, şecere o noktada 3 kola ayrılmaktadır. 1. kolda Necip Bey'in, Saide Hanım, Mehmet Galib Bey, Tevfik Bey, İsmet Paşa, Osman Bey adlı 5 çocuğu vardır. Saide Hanım çocuksuzdur. Mehmet Galib Bey'in Nazire Hanım adlı kızı, Tevfik Bey'in Atiye Hanım adlı kızı, İsmet Paşa'nın Rıza Paşa adlı oğlu vardır. Necip Bey'in son çocuğu Osman Bey'in oğlu Mustafa Bey, şecerenin tutulduğu tarihte ölmüş, “fevt” kaydı konulmuştur. 2. kol, Atiye Hanım, ondan doğan Rıfat Paşa^{5b} ve Fatma Hanım adlı 2 çocukla devam etmekte, Fatma Hanım'ın Kudret Bey ve İhsan Bey adlı 2 çocuğu görünmekte ve bu kol da her ikisinin “fevt” kaydıyla sona ermektedir. 3. kolda Ayşe Hanım'dan Halil Bey doğmuş ve şecerenin bu kolu, Halil Bey'in oğlu Ahmet Muhtar Paşa'nın “fevt” kaydı ile noktalanmıştır.

^{5b} UH. Defter No: 4244 Sayfa No: 46, Sıra No: 315 (Ekler^[29] / Resim-7); Şecerede, “Hacı Osman Bey-Atiye Hanım-Rıfat Paşa” ile devam eden kola ait bu mahkeme kararı, Rıfat Paşa ailesini netleştirmiştir (Ekler^[29] / Resim-7). Belgede, “Rıfat Paşa” adı “Mehmet Sadık Rıfat Paşa” olarak tam yazılmıştır. “Rıfat Paşa” İsmet Hanım'la evlidir ve Rauf Paşa, Ahmet Bey, Said Bey, Ayşe Hanım, Fatma Hanım, Hacer Hanım, Rabia Hanım adlı 7 evladı vardır. Rauf Paşa'nın “fevt” bilgisi dahil, bahsi geçen mahkeme kararıyla uyumlu olan şecere, güvenilirliğini bir kere daha kanıtlamaktadır. Ayrıca, şecerede (Ekler^[29] / Resim-3)^{4c} bazı isimlerin ve bilgilerin mevcut olmaması, bu isimlerin ve bilgilerin başka kaynaklarla tespit edilen varlığını şüpheli hale getirmez. Zaten isimlerin ve bilgilerin, bir hata dışında (Banu Hanım-Mehmet Bey, ana-oğul bağlantısı yanlış)^{4b} başka verilerle doğrulanabilmesi, şecerenin Tarihimiz için değerli ve bilimsel bir belge niteliğinde olduğunu göstermektedir.

⁶ Tarih Sosyolojisi, sosyal sorumlulukların da tarihidir. Buna, Ramazanoğulları'ndan bir örnek verebiliriz. Sıcak yaz mevsimi nedeniyle, Adana yazın yaylaya taşınır. Bu tarihi geleneğe farklılık kazandıran Ramazanoğulları, yalnız yöneticileri ve ailelerini yayla evlerine çıkarmakla kalmamışlar, mahkumları bile, Kızıldağ yaylasındaki yazlık hapishaneye naklederek, tam bir sosyal

sorumluluk örneği göstermişlerdir. Değerli Tarihçilerimizden merhum Prof. Dr. Faruk Sümer, “Oğuzlar” adlı kitabında^[20], Ramazanoğulları'nın ait olan bu yayladaki yerleşimlerin ve yayla hayatının m. 1402 yılından itibaren geliştiğini belirtmektedir.

⁷ Vakıf geleneğinde Ramazanoğulları mührü

Vakıf geleneğinde **Tevliyet** (mütevelli görevi) önemlidir. **Mütevelli** (sorumlu yönetici) adı, sıfatı ve riayet edeceği esaslar vakfiyede belirtilir, ölünce görevin kime geçeceği yazılır. İşte bu noktada, kadınların da mütevelli olarak görevlendirildiğini, Ramazanoğulları evkafında görmekteyiz. Buna dair Maliye Nezareti'nden onaylanmış olarak, “**Şer-i Mahkeme İlamını**” gösterir bir örneğin özeti aşağıya alınmıştır: “... Eski Hacı Ahmet Paşa Vakfının Mütevellisi Mehmet Emin Efendinin vefatı üzerine açılan bu mahkemede, Vakıf Tevliyeti, Ahmet Paşa sulbünden Nesibe hanıma verilmiştir: h. 22 Şubat 1324 (m. 1908)”. Ramazanoğulları'nın vakıfları, kemiyet ve keyfiyet yönünden Osmanlı vakıflarından ayrılır. Osmanlı vakıfları, vakıf kutsiyetinden istifade ile, Padişahın

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

gazaba gelip, birisini idam ederek mal ve mülkünü müsadere etmemesi için, yani onları taht-ı emniyete almak için kurulurdu. Halbuki, Ramazanoğulları'nda vakıflar; sülalenin idamesi, o soyun ilelebet kaybolmaması için kurulmuştur.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sayfa 8 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

Ramazanoğulları Maraş Kolu (RMK)^{8,9} olarak günümüze kadar gelen aile mensuplarının şeceresi **Zeynep Hanım**^(RMK) kızı ve Ramazanoğulları Maraş Kolunun (RMK) günümüze en yakın kayıtlı atası olan **(II.) Ayşe Hanım**^(RMK) nesli, şecerede tek çocuk olarak görünen Hatice Hanım ile sona ermemiş ve **(II.) Ayşe Hanım**^(RMK)'ın asıl nesli, 2. kocası **Hasan Bey** ile devam etmiştir. Şecerede olmayan bu bilgi, resmî nüfus kayıtlarıyla tamamlanmaktadır. İşte Maraş'lı Ramazanoğulları bu koldan devam edegelmiştir. Hayattaki aile büyükleri ve temin edilen resmî evraklar (Ekler^[29] / Resim-4,5,6 ve Tablo-1), şecerede (Ekler^[29] / Resim-3)^{4c} yer alan **(II.) Ayşe Hanım**^(RMK) kimliğinin Maraş nüfus kayıtlarındaki aynı kişi olduğunu doğrulamaktadır. Resmî kayıtların en tepesindeki **Hasan Bey**, bu **(II.) Ayşe Hanım**^(RMK) ile evlidir, tüm aile verileri ve tarihler de, bu gerçeğe uyumlu olarak durumu teyit etmektedir. **Hasan Bey** adının ve onun **(II.) Ayşe Hanım**^(RMK) ile evliliğinden devam eden nesil zincirinin ekteki şecerede olmaması, bu şecerenin Adana'da oluşturulmasından kaynaklanabilir; çünkü Ramazanoğulları ile ilgili Adana-Çukurova bölgesi harici gelişmeler, tarihimizde pek detaylandırılmamış, zaten Adana-Çukurova ağırlıklı hazırlanan ekteki şecere de, bu eksiklikten nasibini almıştır. **Hasan Bey** hakkında bilgi yoktur. **(II.) Ayşe Hanım**^(RMK) ile **Hasan Bey**'in evladı, m. 01.07.1839 doğumlu **(I.) Ahmet Bey**^(RMK), kendisinin 1. eşi, Mustafa kızı Hatice [doğumu, m. 1844, h. 1260]'den **(II.) Ahmet (Oruç) Ramazanoğlu Bey**^(RMK) [doğumu, m. 1870, h. 1286], **Kamer**-(soyadı bilinmiyor, kız) [doğumu, m. 1876, h. 1293], **Mustafa Ramazanoğulları**^(RMK) [doğumu, m. 1890, h. 1305] adlı 3 çocuk sahibi olmuştur. **(I.) Ahmet Bey**^(RMK), 2. evliliğini, Mehmet kızı Ümmügülsüm [doğumu, m. 1869, h. 1285] ile yapmış ve **Mehmet Aras** [h. 1308], **Hacı Hasan Aras** [h. 1314], **Ali Aras** [h. 1320] adlı 3 oğlu ile **Seher Aras** [h. 1315] adlı 1 kızı olmuştur. Böylece 2 eşinden 7 evladı olan **(I.) Ahmet Bey**^(RMK), m. 28.05.1917 tarihinde vefat etmiştir.

⁸ Cezmi Yurtsever, Ramazanoğlu Vakfının, 16. yüzyılda, Adana'da aç, fakir, muhtaç, sahipsiz ve cahil insan bırakmadığını beyan etmektedir; ama, Ramazanoğlu Vakfına^[18] ait taşınmazların 1930'lu yıllarda usulsüz el değiştirmesi, yağmalanması^[15] ile ilgili tepkisini, 2013'de Adana Vakıflar Bölge Müdürlüğünce düzenlenen "Adana Vakıfları" panelinde gösteren sayın Yurtsever,

Prof. Dr. Mustafa Alkan^[12], Doç. Dr. Gözde Ramazanoğlu^[11], Doç. Dr. Duygu Saban Ökesli^[13,14] gibi akademisyenlerin açıklamalarını ve kendi düşüncelerini yayınlamış (m. 21.05.2013), sorunu gündeme taşımıştır^[15]. Tarihimizde, Adana'ya gelen, gördüklerini, vakıf hizmetlerini, halktan ve yöneticilerden aldıkları bilgileri yazan meşhur gezginler vardır. Başta Evliya Çelebi,

Gazzi, Kutb-ud-din El Mekki, Kinneler, Lahorde, Charles Texier, Rossegger, Langlois olmak üzere, birçok gezgin, bölgedeki "ekonomik güç, tarım, ticaret, altyapı, su yolları, kanalizasyonlar, imar faaliyetleri, halkın sağlık ve sosyal ihtiyaçlarına katkılar

ile, Ulu Cami ve Medresesi, diğer camiler, medreseler, hanlar, hamamlar, imaretler, dini, kültürel, sanatsal yapılar, çarşılar" hakkında ve mükemmel yönetim ile insana verilen değer açısından, Ramazanoğulları için çok olumlu yorumlar yazmışlardır^[5].

⁹ Bazı isimleri anmak istiyorum. Kasım Ener Ramazanoğlu (vefatı m. 09.09.1994), 1986 yılında basılan "Tarih Boyunca Adana

Ovasına (Çukurova'ya) Bir Bakış"^[6] ve 1996'da Kültür Bakanlığınca basılan "Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana cephesi"^[7] adlı eserleriyle bu konulara büyük emek vermiştir. Hayattaki aile büyüklerinden, Kahramanmaraş'ta ikamet eden, ömrünü sivil topluma vakfeden Mustafa Ramazanoğlu (95 yaşında) ve İstanbul'da ikamet eden Celal Ramazanoğulları (80 yaşında), toplumun yakından tanıdığı isimlerdir. Kahramanmaraş'ta tek lise olduğu dönemde, öğretmen ve müdür yardımcısı olarak yıllarca ders vermiş olan Muzaffer Ramazanoğlu, yereldeki önemli bir referans isimdir ve kardeşi çok değerli Tarih hocası Ökkeş Ramazanoğlu, en deneyimli Osmanlıca uzmanlarındandır. Bu arada, İstanbul'da ikamet eden Orhan Ramazanoğulları ve oğlu genç kuşaktan Ahmet Ramazanoğulları, bu araştırmalara her zaman çok büyük ilgi ve duyarlılık göstermişlerdir.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sayfa 9 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

RMK’da “Mustafa Ramazanoğulları Kolu” ve “Halil İbrahim Bey (Gövşen Hafız) Kolu” şeceresi

Bildirimizin bu bölümünde, 21.09.2016 Çarşamba günü mesai saati sonuna kadar, yeni doğan bebekler dahil, resmî kurumsal nüfus kayıtlarından elde ettiğimiz verilere göre, sayısı hızla artan aile fertlerini tam yazmak, bildiri hacmini çok zorlayacağından, bu noktadan itibaren, sadece RMK içindeki en güncel ve sayısal ağırlığı en fazla olan 2 grubu inceleyeceğiz. Önceden açıkladığımız gibi, örnek kollardan en önemli

2 tanesi, **(II.) Ahmet (Oruç) Ramazanoğlu Bey^(RMK)** ve **Mustafa Ramazanoğulları^(RMK)** adlı 2 erkek çocuk ile devam etmektedir. **(II.) Ahmet (Oruç) Ramazanoğlu Bey^(RMK)**, Ahmet kızı Hatice Hanım ile evlenmiş ve bu evlilikten, sırayla, **Hatice** (h. 1306), **Emine** (h. 1315), **Halil İbrahim Bey^(RMK)** (h. 1318), **Muharrem** (h. 1321), **Ümmügülsüm** (h. 1326), **Fatma** (h. 1330), **Ahmet Bey** (h. 1341) adlı 7 çocuk olmuştur.

Mustafa Ramazanoğulları^(RMK) ise, 1. eşi Ragıbe Hanım’dan 5 çocuk, 2. eşi Şerife Hanım’dan ise 9 çocuk olmak üzere toplam 14 evlada sahip olmuştur. Ragıbe Hanım’dan olan 5 çocuk, büyükten küçüğe, **Ayşe**, **Mehmet**, **Ahmet**, **Ali** (arada küçük yaşta ölen **Makbule** var); Şerife Hanım’dan olan 9 çocuk ise, büyükten küçüğe, **Hacı Ahmet**, **Hatice**, **Celal**, **Kazım**, **Nimet**, **Zeliha**, **Nafia**, **Piri Paşa**, **Gülperi**’dir.

Maraş’da “**Gövşen Ahmet Hoca**” lakabıyla tanınan **(II.) Ahmet (Oruç) Ramazanoğlu Bey^(RMK)**’in büyük oğlu **Halil İbrahim Bey^(RMK)**, çok güçlü Kurân hıfzıyla, “**Gövşen Hafız**” diye bilinir (gözleri âmâ). Maraş’ta doğmuş [m. 1902, h. 1318] ve Hacer Hanım’la evlenmiştir. Babası İbrahim, annesi Müslime olan Hacer Hanım’ın [m. 1900, h. 1316], **Halil İbrahim Bey^(RMK)** ile evliliğinden 10 oğlu, büyükten küçüğe, **İsmail**, **Mustafa**, **Muhammed**, **Yusuf**, **Mahmut**, **Ahmet**, **Mehmet Zeki**, **Ahmet**, **Ali** ve **Arif**’dir.

Bu 10 kardeşten **Mehmet Zeki Bey^(RMK)**, Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu’nun babası olup, m. 1930 yılında doğmuş, halasının kızı Fatma Hanım’la evliliğinden, **Yıldırım Mehmet**, **Hacer Yıldız**, **Nilgün** adlı 3 çocuğu olmuştur. İlk çocuk **Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu Bey^(RMK)** [doğumu m. 1956], Sema Hanım [doğumu m. 1959] ¹¹ ile evlenmiş olup, **Taha Zeki** [doğumu m. 1994] ve **Sara Zeynep** [doğumu m. 1996] adında 2 çocuğu vardır. Özetle, ekteki şecereye (Ekler ^[29] / Resim-3) ^{4c} göre belirlediğimiz isimlerden başladık, ilaveten devletimizin resmî kayıtlarındaki isimleri de silsileye dahil etmeyi başardık. Böylece, usulüne uygun şekilde devam ettirdiğimiz şecerenin günümüze kadar uzanmasını temsil eden tüm bireyler, Ramazanoğulları Maraş Koluna (RMK) mensupturlar ve bunlardan hayatta olanların, yaşamlarını halen nerelerde sürdürdükleri tek tek ismen bilinmektedir. Ramazanoğulları Maraş Kolu (RMK), mevcut sayısal varlığını hızla artırmak suretiyle konumunu sürekli güncellemekte ve aileyi temsil eden yeni nesilleri kesintisiz bir şekilde geleceğe taşımaktadır.

80 yaşında iken, m. 09.03.2014 Pazar günü vefat eden, Adana eşrafından, Turgut Özal’ın Müsteşarlığını yapmış olan, tarih sohbetlerinden çok yararlandığımız, değerli büyüğümüz Orhan Ramazanoğlu’nu özellikle anmak isterim. Değerli Tarihçi, sayın Enver Kartekin, 1979’da yayınlanan “**Ramazanoğulları Beyliği Tarihi**” adlı kitabının 8, 9, 147, 148. sayfalarında şunları ifade etmektedir:

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sayfa 10 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

Tarih ve Sosyoloji Açısından Ramazanoğulları Maraş Kolu (RMK)

Enver Kartekin'in kesin kanaatine göre, ailenin Maraş Kolu, Ramazanoğulları Beyliğinden gelmektedir. Enver Kartekin ifadesiyle, "1918'den sonra, Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan Suriye'de ve özellikle Lübnan'da Ramazanoğulları sülalesine rastlanmakta, bunların **Pîrî Paşa, Mehmet Bey ve Selim Paşa**'dan geldikleri sanılmaktadır"^[5]. Enver Kartekin kitabındaki büyük ebatlı şecereye ve kitap metnindeki açıklamalara göre, günümüzdeki Ramazanoğulları'nın, bu Beyliğe mensup olduğuna şüphe yoktur. Aslında, bu şeceredeki her bireyin, ailenin tarihi şahsiyetlerine nasıl ulaştığına dair farklı yorumlar olsa da, bunlar, temel anafikir içinde bir teferruattır. Konuya ait asıl mesaj şudur: Bu Beyliğin, 1352'de Anayurt Orta Asya'dan Anadolu'ya tarihi serüveni ve adeta bir siyaset laboratuvarı gibi görünen yönetim tarzı ne kadar muhteşem ise, bu ailenin günümüzdeki mensuplarının Sosyolojik Tarih boyutunda kendi varlıklarını ve birbirlerini keşfetmeleri de, en az o kadar heyecan vericidir¹⁰.

"Bugün birçok devletlerin uygulayamadıkları SOSYAL MESKEN yapımını, daha 16. yüzyılda ele almaları, çocuklar, gençler ve yoksullar için Sosyal Kuruluşlar meydana getirmeleri, böylece bir bakıma daha ortaçağın sonuna doğru çağdaş devlet anlayışına sahip bulunmaları, beni ilk önce Ramazanoğulları Tarihini incelemeye götürmüştür. Uzun yıllar önce tanıştığımız değerli iş adamlarımızdan Ahmet, Ali, Celal ve Kazım Ramazanoğulları kardeşlerle görüşmemiz sırasında bana verdikleri vakfiye ve belgelerden bazılarını daha ilk incelediğim sırada bu gerçeği kavradım. Özellikle rahmetli babaları Mustafa Ramazanoğulları (vefatı m. 07.12.1961) tarafından bu konuda bazı belgeler toplanmış olduğunu, fakat ömrü yetmediğinden sonunu alamadığını söyleyerek bunları da bana vermek lütfunda bulundular. Bana ilk ışığı tutmuş olan bu kardeşlere şükranlarımı sunarım. Bu arada çalışmalarından çok faydalandığım eski müze müdürlerinden ve değerli Sanat Tarihçisi sayın M. Hadi Altay ile sayın Kasım Ener'e ve Farsça bazı yazılarla şiirlerin çözümlenmesinde yardımlarını esirgemeyen değerli ressam bayan Nurşin Turan'a teşekkürlerimi sunarım. Ramazanoğulları yapıtlarını yerinde inceleyerek fotoğraflarını çekmek suretiyle bana büyük yardımda bulunan sayın Engin Uludağ'a teşekkürü bir borç bilirim. Yapıtı tamamladığım son günlerde tanıştığımız, bu Beyliğin soyundan Orhan Ramazanoğlu, bana yeni belgelerle, atalarına ait eşyaların bulunduğu bazı kişilerin adreslerini verdi. Özellikle eşi sayın Özden Ramazanoğlu, büyük nineleri Emetullah Ramazanoğlu'ndan 1963'den önce saptadığı bazı notları bana vermekle yapıtımın daha da zenginleşmesine katkıda bulundular. Kendilerine şükranlarımı sunarım. Sayın Özden Ramazanoğlu notlarında şunları belirtmektedir: büyük kayınvalidem Emetullah Ramazanoğlu 1963'de 108 yaşında iken vefat etmişti. Ömrünün sonlarında, tüm melekeleri yerinde olarak, dedelerinden ve ninelerinden dinlediklerini ve aynı zamanda kendi gördüklerini zaman zaman bana anlatırdı. Ben de bunları hemen not ederdim. Ramazanoğulları, ırklarının bozulmaması için yalnız Türklerle evlenmiştir. Ramazanoğulları Türkmendir. Saf kan Türktür. Bunu bozmamaya bilhassa riayet etmişlerdir"^[5].

¹⁰ Ramazanoğulları'nda neslin devamı ile ilgili geleneksel ailevi hassasiyet

Yukarıdaki alıntıyı teyiden, bir bilgiyi paylaşmak istiyorum. Ebeveynim **Mehmet Zeki Ramazanoğlu** (vefatı m. 17.02.1990) ve **Fatma Ramazanoğlu** (halen 83 yaşında), biz evlatlarına, "ailevi hassasiyet" öğütleri vermişlerdir. Babam, Kahramanmaraş'ta "**Gövsen Hafız**" adıyla ma'ruf dedem **Halil İbrahim Ramazanoğlu**'nun 10 erkek evladından 7. erkek çocuğudur (dedem Gövsen Hafız'ın hiç kız çocuğu yoktur). Annem ise, dedemin "kendisinden bir küçük kızkardeşi" Ümmügülsüm Hanım'ın 6 çocuğundan (4 kız, 2 erkek), 2. çocuğudur. Yani babam, öz halasının 2. kızı ile evlenmiştir. İlaveten, babamın büyük ağabeyi, halen 95 yaşındaki Mustafa Ramazanoğlu (kendi kardeşleri arasında ikinci), annemin ablası Güllü (kendi kardeşleri arasında birinci) ile evlenmiştir. Babamın bir küçük kardeşi Ahmet Ramazanoğlu (vefatı m. 17.09.2016, kendi kardeşleri arasında sekizinci) ise, annemin bir küçük kız kardeşi Refika (kendi kardeşleri arasında üçüncü) ile evlenmiştir. Özetle, üç erkek kardeş, öz halalarının çocukları olan üç kız kardeşle "sıralı şekilde" evlenmişlerdir. Bunlardan doğan tüm

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

çocuklar, hem amca çocuğu, hem de teyze çocuğu olmuşlardır. Bu özel bilgi paylaşımı, “**neslin devamına yönelik ailevi hassasiyet**” refleksine dikkat çekmek içindir. Rahmetli babam, bu planlı evlilikleri, bizlere duygulanarak anlatırken, “**Oğlum, Ramazanoğulları katıksız Türk’tür**” derdi ve annem bunu tereddütsüz onaylardı. Bu bölümü tamamlarken, Ramazanoğulları Beyliği ile ilgili bu çok önemli Uluslararası Bilimsel Sempozyumu planlayan, düzenleyen, ev sahipliği yapan tüm Üniversitelerimize, Rektörlerimize, başta Türk Tarih Kurumu ve STK’lar olmak üzere, tüm Başkanlara, kurumsal temsilci, yönetici ve üyelere, organizasyonda emeği geçen ve Sempozyuma katılan tüm akademisyenlerimize, özveriyle çalışan görevli personele içtenlikle teşekkür ediyorum.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sayfa 11 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

Coğrafya ve Yerleşim Açısından Ramazanoğulları Maraş Kolu (RMK)

7 Şubat 1973 günü, TBMM kararıyla bu şehre Kahramanlık unvanı verilmesiyle, kentin adı resmen Kahramanmaraş olmuştur. Coğrafi sınır komşuluğuyla, Ramazanoğulları'nın Adana'dan Kahramanmaraş İline yayılmaları, zaten hayatın doğal akışına uygundur. Bugüne kadar çalışılmayan "Maraş Kolu" ele alınırken, yazılı kaynaklar, arşiv belgeleri, şecere ve mahkeme kayıtları ^[29] ile görgü tanıklarının beyanları değerlendirilmiştir. Anadolu Beylikleri Tarihinde, başta 'Hekimler', 'Tacırlar' ve 'Diğer Eşraf' kapsamındaki Bürokratlar, Akademisyenler, Siyasetçiler olmak üzere, bir Beyliğin 'güncel temsilcilerini' araştırmak, pek dokunulmamış bir alandır. Üstelik, bu Sosyolojik alana Tarih penceresinden ve Tarihçi disipliniyle bakabilmek, geçmişi ve geleceği daha doğru yorumlama imkanı verecektir. Sıcak ve kurak mevsimlerin zorladığı Anadolu coğrafyasında, zengin tatlı su kaynakları ve doğal yeşil bitki örtüsü ile doğal bir vaha olan Kahramanmaraş'ın, Adana kadar sıcak olmayan yumuşak iklimi, bu Kahraman Kenti, Ramazanoğulları için çok yakın bir cazibe merkezi haline getirmiştir. Zaten Elbistan yöresinde bulunan ve Ramazanoğulları ile yakın işbirliği ve ticaret ilişkileri içindeki Dulkadiroğulları Beyliğinin buradaki güvenli varlığı, yakın dostluk, akrabalık münasebetleri, bölgeyi ve insanlarını iyi tanıyan Ramazanoğulları Beyliğine mensup Üçok Türkmenlerinin kısmen buraya göç etmelerine neden olmuştur. İstisnasız hepsi Kent merkezine yerleşmişlerdir ^[26,29]. Bu "merkeze yerleşim tercihi", Ramazanoğulları'ndaki kentleşme eğilimini ve yüksek sosyal bilinç düzeyini göstermektedir.

RAMAZANOĞULLARI AİLESİNE MENSUP HEKİMLER, TACİRLER

<u>Ramazanoğulları ailesine mensup "HEKİMLER" için on örnek isim:</u>	<u>Ramazanoğulları ailesine mensup "TACİRLER" için on örnek isim:</u>
1)Dr. Mecdi Ramazanoğlu	1)Celal Ramazanoğulları
2)Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu	2)Kazım Ramazanoğulları
3)Dr. Sema Ramazanoğlu ¹¹	3)Pîrîpaşa Ramazanoğulları
4)Dr. Nilgün Ramazanoğlu	4)Doğan Ramazanoğulları
5)Dr. Fatih Ramazanoğlu	5)Orhan Ramazanoğulları
6)Dr. Yavuz Ramazanoğlu	6)Burhan Ramazanoğulları
7) Dr. Derya Ramazanoğlu	7) Muammer Ramazanoğlu
8)Dr. Hacer Ramazanoğlu	8)Cengiz Ramazanoğlu
9)Dr. Haluk Ramazanoğlu	9) Muhammed Hanifi Ramazanoğlu
10)Dr. Said Nur Ramazanoğlu	10)Halil İbrahim Ramazanoğlu

**ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

Sayfa 12 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

**Ramazanoğulları ailesine mensup
“DİĞER EŞRAF” için on örnek isim:**

(İlk 8 kişi müteveffa, son 2 kişi ise hayatta olup, isimler doğum tarihlerine göre sıralıdır)

1) Ramazanoğlu Hüseyin Rıza Paşa (1838-1904):

Osmanlı Devlet adamı, Maarif-i Adliye Mezunu, Bulgaristan Komiseri, Aydın Valisi, Bursa Valisi, Evkaf Nazırı, Adliye Nazırı, Adana Valisi, Selanik Valisi

2) Tevfik Kadri Ramazanoğlu (1871-1956):

İdadi Mezunu, Adana Noteri (Kâtib-i Adl), Polis Müdürü, İdare Meclisi Üyesi, İaşe Başkanı, Adana Belediye Başkanı, TBMM 3. Dönem Adana Milletvekili

3) İsmail Hakkı Ramazanoğlu (1885-1936):

Mülkiye Mezunu, Ziraat Odası Başkanı, Mersin Belediye Başkanı, Türk Ocağı Başkanı, Mersin Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı, Tarsus Belediye Başkanı, Tarsus İdman Yurdu Kurucu ve Onursal Başkanı, TBMM 3. Dönem Mersin Milletvekili

4) Mehmet Niyazi Ramazanoğlu (1889-1965):

Mülkiye ve İstanbul Hukuk Mezunu, Adana Sultanisi Müdürü, Londra Konferansı Heyeti Müşaviri, Hariciye Vekaleti Müşaviri, TBMM 2. Dönem Mersin Milletvekili

5) Mahmud Sami Ramazanoğlu (1892-1984): (Ayrıntılar: 3. GRUP EKLER Bölümünde).
Nakşibendi Erenköy Cemaati (Altınoluk) Lideri, Hukukçu, Din Adamı, Yazar.

6) Dr. Celal Ramazanoğlu (1896-1965):

Dahiliye Uzmanı, Tarsus Belediye Başkanı, Mersin İl Genel Meclis Üyesi,
TBMM 8. - 9. Dönem Mersin, 10. Dönem Hatay ve 11. Dönem İstanbul Milletvekili

7) Kasım Ener Ramazanoğlu (1902-1994):

Almanya Württemberg Tarım Yüksek Okulu Mezunu, Türk Ocağı Adana Şubesi Spor Kulübü Başkanı, Adana Ziraat Odası ve Halkevi Başkanlıkları, Adana İl Genel Meclisi, Belediye Meclisi ve Daimi Encümen Üyelikleri, Adana Belediye Başkanı, TBMM 8. Dönem Seyhan (Adana) Milletvekili

Sayfa 13 / 36 Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

8) Orhan Ramazanoğlu (1934-2014):

Turgut Özal'ın Müsteşarı iken emekli olan üst düzey devlet memuru, Adana Güreş İhtisas Kulübü Başkanı, Ramazanoğulları Beyliği hakkında araştırmacılara belge ve bilgi desteği veren, bunların

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ

SEMPOZYUMU

genç kuşaklara aktarınlasına yardımcı olan referans kişidir. 9 Mart 2014 tarihinde 80 yaşında iken Adana’da vefat etti. Sayın Özden Ramazanoğlu’nun eşi. Aynı zamanda, Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Sanatları Tarihi Ana Bilim Dalı Başkan Sayın Doç. Dr. Gözde Ramazanoğlu’nun ve 24.03.2017 tarihinde, genç yaşta Adana’da vefat eden Seyhan Ramazanoğlu’nun babasıdır.

9) Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu (1956 - ...) ¹¹ :

Çocuk Sağlığı-Hastalıkları ve Nöroloji Uzmanı, Üsküdar Belediyesi Başkan Vekili ve Denetleme Kurulu Başkanı, Üsküdar Kent Konseyinin İlk Kurucu Başkanı, Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan’ın (Başbakan iken) Aile Doktoru ve Başdanışmanı, TBMM 24. Dönem Kahramanmaraş Milletvekili, AB Komisyonu Başkan Vekili, halen Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Tıp Fakültesi Akademisyen Kadrosunda, Çocuk Sağlığı-Hastalıkları Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

(Not: “*Farklı bir bakışla Anayasa gerçeği*” kitabı^[28], dünyadaki ilk matematiksel anayasa analizidir. Cemil Çiçek takdimi ve Burhan Kuzu önsözü ile TBMM kütüphanesinde.)

10) Doç. Dr. Sırma Ramazanoğulları Turgut (1967 - ...):

Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Üyesi, TMMOB Şehir Plancıları Odası Onur Kurulu Üyesi, Yıldız Teknik Üniversitesi Yerleşim ve Mimarlık Bilimleri Araştırma Merkezi Müdürü, “Yerel Yönetimler, Kentsel Dönüşüm, Planlama” gibi önemli konularda çok sayıda bilimsel makalesi ve kitabı mevcuttur.

Son olarak, Dr. Sema Ramazanoğlu’nun 64. Hükümet dönemindeki Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı sırasında, yurt içinden ve yurt dışından (ABD, Kanada, Lübnan, Suriye) gelerek bizleri ziyaretleriyle onurlandıran tüm Ramazanoğulları’na, ayrıca bu bildirimizde ihtiyaç duyduğumuz çok değerli belge, bilgi ve dokümanları temin ederek bizlere her türlü desteği veren T.C. İçişleri Bakanlığı, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Yöneticilerine ailece teşekkür ediyoruz ^[29].

11 **Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu**’nun eşi Dr. Sema Ramazanoğlu, Tıp Doktoru, Radyoloji Uzmanı, Ak Parti Kurucular Kurulu ve MKYK Üyesi, Başbakan ve Genel Başkan Sayın Binali Yıldırım Bey’in Başdanışmanı, TBMM 26. Dönem Denizli Milletvekili,

64.Hükümet Aile ve Sosyal Politikalar Bakanıdır. **Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu**’nun baldızı Selma Aliye Kavaf ise, Dr. Sema Hanım’ın küçük kardeşi, Türkoloji mezunu, Ak Parti Kadın Kolları Kurucu Genel Başkanı, TBMM 23. Dönem Denizli Milletvekili,

60. Hükümet Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı olarak görev yapmıştır.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sayfa 14 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

KAYNAKLAR:

- 1) **Derek Sayer and Yoke-Sum Wong**, “*Historical Sociology*”, ISI Journal Citation Reports © Ranking: © John Wiley & Sons Ltd., Online ISSN: 1467-6443, **2015**: 50/87 (History); 70/84 (Anthropology); 124/142 (Sociology).
- 2) **Frederick Guillaume Dufour**, “*La Sociologie Historique, Traditions, Trajectoires et Débats*” D4348, **2015**, ISBN 978-2-7605-4348-5.
- 3) **Walter L. Bühl**, “*Historische Soziologie. Theoreme und Methoden*”, Münster/Hamburg/London: LIT., **2003**, ISBN: 3-8258-6585.
- 4) **Yasin Aktay ve ark.**, “*Tarih Sosyolojisi*”, Vadi Yayınları, **2009**, ISBN:9789756768884.
- 5) **Enver Kartekin**, “*Ramazanoğulları Beyliği Tarihi*”, İstanbul, **1979**.
- 6) **Kasım Ener Ramazanoğlu**, “*Tarih Boyunca Adana Ovasına (Çukurova’ya) Bir Bakış*”, İstanbul. **1986**.
- 7) **Kasım Ener Ramazanoğlu**, “*Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana cephesi*” Kültür Bakanlığı yayını, **1996**.
- 8) **Yılmaz Kurt**, “*Ramazanoğulları’nın Vakıfları*”, X. Tiirk Tarih Kongresi, s.16, Ankara, 22-26/09/**1986**.
- 9) **Yılmaz Kurt**, “*Ramazanoğulları Çarşısı*”. Bu makale, 3-9 Aralık 1990 tarihinde, VIII. Vakıf Haftası Adana İli Kutlarnalarında sunulmuş olan tebliğin genişletilmiş şeklidir, 3-9/12/**1990**.
- 10) **Yılmaz Kurt**, “*Ramazanoğulları Beyliği*”, Türkler, cilt VI, Ankara, s.816-823, **2002**.
- 11) **Gözde Ramazanoğlu**, “*Adana’da Tarih, Tarihte Adana*”, Etik Yayınları (2.Basım), İstanbul, **2012**.
- 12) **Mustafa Alkan**, “*Türkiye’de vakıfların intifa hakk: Adana örneği*”, Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt XXIII, Sayı 2, s.13-34, Aralık **2008**.
- 13) **Duygu Saban Ökesli**, “*Adana’da 1930’lardan Günümüze Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Değişimler Bağlamında Konut Mimarisinin Gelişimi*”, Çukurova Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, cilt 22, s.235-247, **2007**.
- 14) **Duygu Saban Ökesli**, “*XVI. Yüzyılda Adana Kentinin Fiziksel Yapısı*”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt 15, s.161-182, **2006**.
- 15) **Cezmi Yurtsever**, Adana Koza TV’de 18 Mayıs 2013 Cumartesi günü ÇUKUROVA’dan DÜNYAYA TARİH programındaki “*Ramazanoğulları Vakfi ve Adana’nın yağmalanan tarihi mirası*” konusunu ele alan söyleşiden alıntılar, **2013**.
- 16) **Fatma Akkuş Yiğit**, “*Ramazanoğulları Beyliği’nin Kuruluşu*” Akademik Bakış, cilt 7, Sayı 13, **2013**.
- 17) **Ayşegül Çalı**, “*Ramazanoğulları Beyliği*”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, **2003**.
- 18) **Naci Kum**, “*Ramazanoğulları Tarihi ve Adana Şehrindeki Eserleri*”, Görüşler, s.6-8, s.22-23, s.35, Adana, **1941**.
- 19) **Evliya Çelebi**, “*Seyahatname (Anadolu, Suriye, Hicaz)*”, Cilt 9, s.337-338, Maarif Vekaleti, İstanbul, Devlet Matbaası, **1935**.
- 20) **Faruk Sümer**, “*Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları*”, AÜ DTCF, **1972**.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sayfa 15 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

- 21) **Faruk Sümer**, "*Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar (Fetihden XVI. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar)*", Tarih Araştırmaları Dergisi, I/1, s.1-113, **1963**.
- 22) **Faruk Sümer**, "*Osmanlı Devrinde Anadolu'da Oğuz Boyları*" DTCFD, VII/2, s.321- 385, **1949**.
- 23) **Faruk Sümer**, "*Osmanlı Devrinde Anadolu'da Yaşayan Bazı Üçok'lu Boylarına Mensup Teşekküller*", İÜ İFM, XI/1-4, s.437-508, **1952**.
- 24) **Faruk Sümer**, "*Bayındır, Peçenek ve Yüreğirler*", AÜ DTCF Dergisi, XI/2-4, s.317-344, **1953**.
- 25) **Aşıkpaşazade**, "*Tevarih-i Al-i Osman (Aşıkpaşazade Tarihi)*", İstanbul, s.216 ve 225-227, **1913**.
- 26) **Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu**, Uluslararası Selçuklu Döneminde Maraş Sempozyumu, "*Ramazanoğulları – Dulkadiroğulları Münasebeti*" konulu bilimsel tarih bildirisi, Sempozyum Kitabı, Kahramanmaraş, 17-19 Kasım **2016**.
- 27) "*Ramazanoğlu ve Osmanlı Belgelerinde Kızıldağ Yaylası (Cebel-i Ahmer)*" hakkında, Adana Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Daire Başkanlığı ile Karaisalı Belediyesinin birlikte hazırladıkları, çok sayıda tarihi belgelerden örnekler ve tarihi mekanlardan resimler içeren katalog tarzındaki eserde, Kızıldağ (Cebel-i Ahmer) Tarihine ışık tutan başlıca temel kaynaklar aşağıdadır:
 - a) **Yılmaz Kurt**, "*Çukurova Tarihinin Kaynakları - I*", **1525** Tarihli Adana Sancak Mufassal Tahrir Defteri, TUSOKTAR, (Türkiye'nin Sosyal ve Kültürel Tarihi Projesi),
 - b) **Yılmaz Kurt**, "*Çukurova Tarihinin Kaynakları - II*", **1547** Tarihli Adana Sancak Mufassal Tahrir Defteri, TUSOKTAR, (Türkiye'nin Sosyal ve Kültürel Tarihi Projesi),
 - c) **Yılmaz Kurt**, "*Çukurova Tarihinin Kaynakları - III*", **1572** Tarihli Adana Sancak Mufassal Tahrir Defteri, TUSOKTAR, (Türkiye'nin Sosyal ve Kültürel Tarihi Projesi),
 - d) **Yılmaz Kurt, M. Akif Erdoğan**, "*Çukurova Tarihinin Kaynakları - IV*", Adana Evkaf Defteri, TUSOKTAR, (Türkiye'nin Sosyal ve Kültürel Tarihi Projesi), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, **2000** ve **2005**.
"*1872, 1881, 1891, 1896 ve 1900 yıllarına ait Adana Salnameleri*"
 - e) **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, Cilt 9, Yıl: **1648-1671**.
 - f) **Faruk Sümer**, "*Oğuzlar*", Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, **1992**.
 - g) **Menemenci Ahmet Bey**, "*Menemencioğulları Tarihi*", (Çeviri: Yılmaz Kurt), Adana, **1861**.
 - h) **Nusret Çam**, "*Ramazanoğulları Mimari Eserleri*", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Kütüphanesi, **1971**.
- 28) **Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu**, "*Farklı bir bakışla Anayasa gerçeği*", Anayasanın Dili Sempozyumu, 24 Nisan 2012, Ankara; 420 sayfa, TBMM Kütüphanesi, **2012**.
- 29) "**T.C. İçişleri Bakanlığı, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü**" çalışması:
EKLER: 1. GRUP: Resimler, 2. GRUP: Tablolar, 3. GRUP: Mahmud Sami Ramazanoğlu

Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu – III "Ramazanoğulları Beyliği" başlığı altında, Türk Tarih Kurumu, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi ve İslam Tarihçileri Derneği ortaklığında, 3-5 Kasım 2016 tarihlerinde Adana'da düzenlenen Bilimsel Sempozyumdaki sunum sırasında paylaştığımız, yaklaşık 100x300 cm. ebadındaki devasa soyağacı şeması, Sempozyum kitabı ölçüsüne göre küçülmediğinden dolayı, bu bildiri içeriğinden çıkarılmıştır.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sayfa 16 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

1. GRUP EKLER: Resimler

Resim-1

T.C. İstanbul Asliye 6. Hukuk Mahkemesine başvuruyla, aile geçmişi Ramazanoğulları Beyliğine dayanan kişiye ait “Özdemir” soyadını “Ramazanoğlu” olarak değiştiren karar suretinin 1. sayfası

TC. İSTANBUL
6. ASLİYE HUKUK MAHKEMESİ

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
İSTANBUL ASLİYE 6. HUKUK MAHKEMESİ

ESAS NO : 2011/434
KARAR NO : 2012/92

TÜRK ULUSU ADINA
YARGILAMA YAPMAYA VE HÜKÜM VERMEYE YETKİLİ
İSTANBUL ASLİYE 6. HUKUK MAHKEMESİ KARARIDIR

HAKİM : AYŞE KURTOĞLU 27557
KATİP : BENGÜL AKSU BULUT 93547

DAVACI VEKİLİ : DOĞUCAN SERDAR ÖZDEMİR - 15848220404 Tc no
: Av. JAN ARAS ARSLAN - Şehremini Mah. Millet Cad No:127
K:3 D:10 Çapa Fatih/ İSTANBUL.

DAVALI DAVA : ŞİŞLİ NÜFUS MÜDÜRLÜĞÜ - Nüfus Müdürlüğü Şişli
DAVA : Nüfus

DAVA TARİHİ : 31/10/2011
KARAR TARİHİ : 10/04/2012
YAZILDIĞI TARİH : 18/04/2012

Mahkememizde görülmekte bulunan Nüfus davasının yapılan açık yargılamasının sonunda,

GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ:

İ D D İ A : Davacı vekili dava dilekçesinde özetle; Müvekkilinin küçükten beri Doğu adı ile tanındığını, tüm sosyal, iş ve aile çevresinde de öyle bilindiğini, buna rağmen Doğucan Serdar olarak nüfusa kaydedildiğini, zira baba isminin de Serdar olup, bu durumun karmaşaya neden olduğunu, bu nedenlerle isminin Doğu olarak kaydını talep etmiş, yine ismindeki bu problem ile birlikte Özdemir soy ismini de taşımak istemediğini, müvekkilinin ve ailesinin Ramazanoğulları Beyliği olarak bilinen beyliğe dayanmakta ve tüm Adana, Maraş eşrafı tarafından Ramazanoğlu olarak bilinip tanındığını, yine Kahramanmaraş Nüfus dairesine yazılacak yazıda müvekkilinin atalarının, dede tarafının soyadı kanunundan önce Ramazanoğlu lakabıyla bilinip tanındığının ortaya çıkacağını, açıklanan nedenlerle müvekkilinin Doğucan Serdar olan isminin Doğu, Özdemir olan soyadının Ramazanoğlu olarak tashihine karar verilmesini talep etmiştir.

SAVUNMA: Davalı nüfus idaresi temsilcisi; kayden engel olmadığını bildirmiştir. Davacı dava dilekçesinde nüfus kaydı ve tanık delillerine dayanmıştır.

DELİLLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ: Dava dilekçesi ve dosyanın tümü hep birlikte incelenmiştir.

Mahkememizde açılan dava; davacının Doğucan Serdar olan isminin Doğu, Özdemir olan soy adının Ramazanoğlu olarak değiştirilmesi talebinden ibarettir.

Davacının nüfus aile kayıt tablosu celp edilmiş ve incelenmiştir.

TÜM DOSYA KAPSAMINDAN VE TOPLANAN DELİLLERDEN:

Ad kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hak olup, adın değiştirilmesi MK'nun 27. maddesinde düzenlenmiştir ve ancak haklı bir sebebe dayanılarak istenebilir.

**ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

Sayfa 17 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

Resim-2

T.C. İstanbul Asliye 6. Hukuk Mahkemesine başvuruyla, aile geçmişi Ramazanoğulları Beyliğine dayanan kişiye ait “Özdemir” soyadını “Ramazanoğlu” olarak değiştiren karar suretinin 2. sayfası

T.C. İSTANBUL 6. ASLİYE HUKUK MAHKEMESİ Esas-Karar No: 2011/434 Esas - 2012/92

Dinlenen tanık beyanlarından, davacıya çevrede Doğu ismi ile hitap edildiği ve bu şekilde tanındığı, yine baba sülalesinin Ramazanoğlu olarak bilindiği, bu şekilde davacıyı tanıdıkları beyanlarından anlaşılmış olup, davacının çevrede ve sosyal yaşamında ayrı isim ve soy isim ile bilinmesinden dolayı, sosyal yaşamında çeşitli sorunlarla karşılaştığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle davacının talebi haklı görülmüştür.

Davanın kabulüne, davacı Kahramanmaraş ili, Merkez ilçe, Gazipaşa mahallesi, cilt no: 13, Hane no: 48'de nüfusa kayıtlı, 15848220404 Vatandaşlık nolu, Serdar oğlu, Hacer'den olma, 22.04.1983 d.lu, Doğucan Serdar Özdemir'in Doğucan Serdar olan isminin Doğu olarak, Özdemir olan soy isminin ise Ramazanoğlu olarak değiştirilmesine ve Doğu Ramazanoğlu olarak nüfusa kaydına, karar verilmesi gerektiği sonuç ve kanaatine varılmıştır.

Yukarıda yazılı gerekçe doğrultusunda;

HÜKÜM:

1-Davanın KABULÜNE,

-Davacı Kahramanmaraş ili, Merkez ilçe, Gazipaşa mahallesi, cilt no: 13, Hane no: 48'de nüfusa kayıtlı, 15848220404 Vatandaşlık nolu, Serdar oğlu, Hacer'den olma, 22.04.1983 d.lu, Doğucan Serdar Özdemir'in Doğucan Serdar olan isminin **DOĞU** olarak, Özdemir olan soy isminin ise **RAMAZANOĞLU** olarak **DEĞİŞTİRİLMESİNE** ve **DOĞU RAMAZANOĞLU** olarak nüfusa kaydına,

2-Kararın gazetede yayınlanmasına,

3-Karar kesinleştikten sonra bir örneğinin Nüfus İdaresine gönderilmesine,

4-Davalı idare kanuni hasım olduğundan, harç, vekalet ücreti ve muhakeme masrafları ile sorumlu tutulmasına yer olmadığına.

5-Peşin alınan 18,40 TL maktu harcın, 21,15 TL maktu karar ve ilam harcından mahsubu ile geriye kalan 2,75 TL karar ve ilam harcının davacıdan tahsiline,

6-Aşağıda dökümü yazılı, davacı tarafından yapılan yargılama giderinin davacı üzerinde bırakılmasına.

Dair, davacı vekili ile davalı Şişli Nüfus Müdürlüğü temsilcisinin yüzlerine karşı, 6100 sayılı HMK.nun geçici 3.maddesi uyarınca, HUMK.432 maddesinin yollamasıyla 426/E maddesi gereğince, kararın taraflara tebliğinden itibaren, onbeş(15) yasal sürede temyizi kabul olmak üzere verilen karar açıkça okunup usulen anlatıldı. 10/04/2012

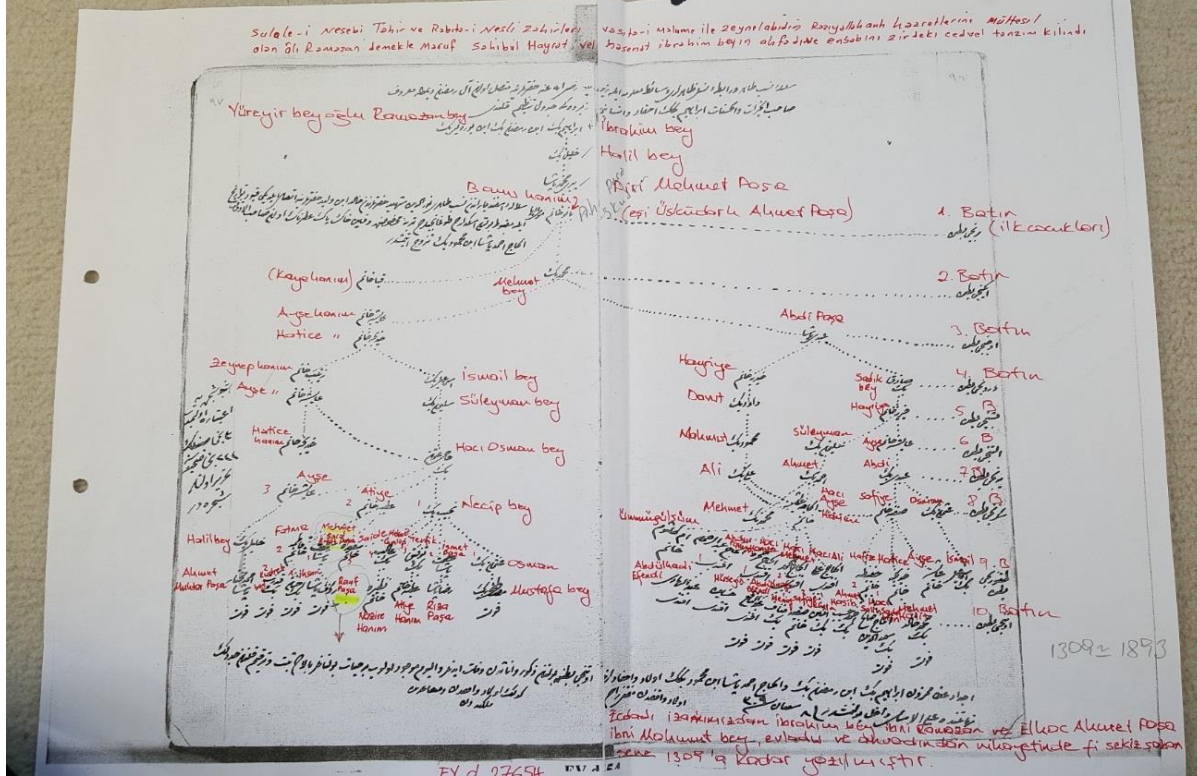
ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sayfa 18 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

Resim-3

H. 8-Şaban-1309 (M. 8-Mart-1892) öncesinden ve 10 batın (göbek) üzerinden, İbrahim ibn-i Ramazan (Ramazan oğlu İbrahim Bey) nesbine ve oradan da Ramazan Bey'in babası (İbrahim Bey'in dedesi) Yüreğir Bey'e ulaşan şecere zinciri (Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğünce, Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinden temin edilmiştir)

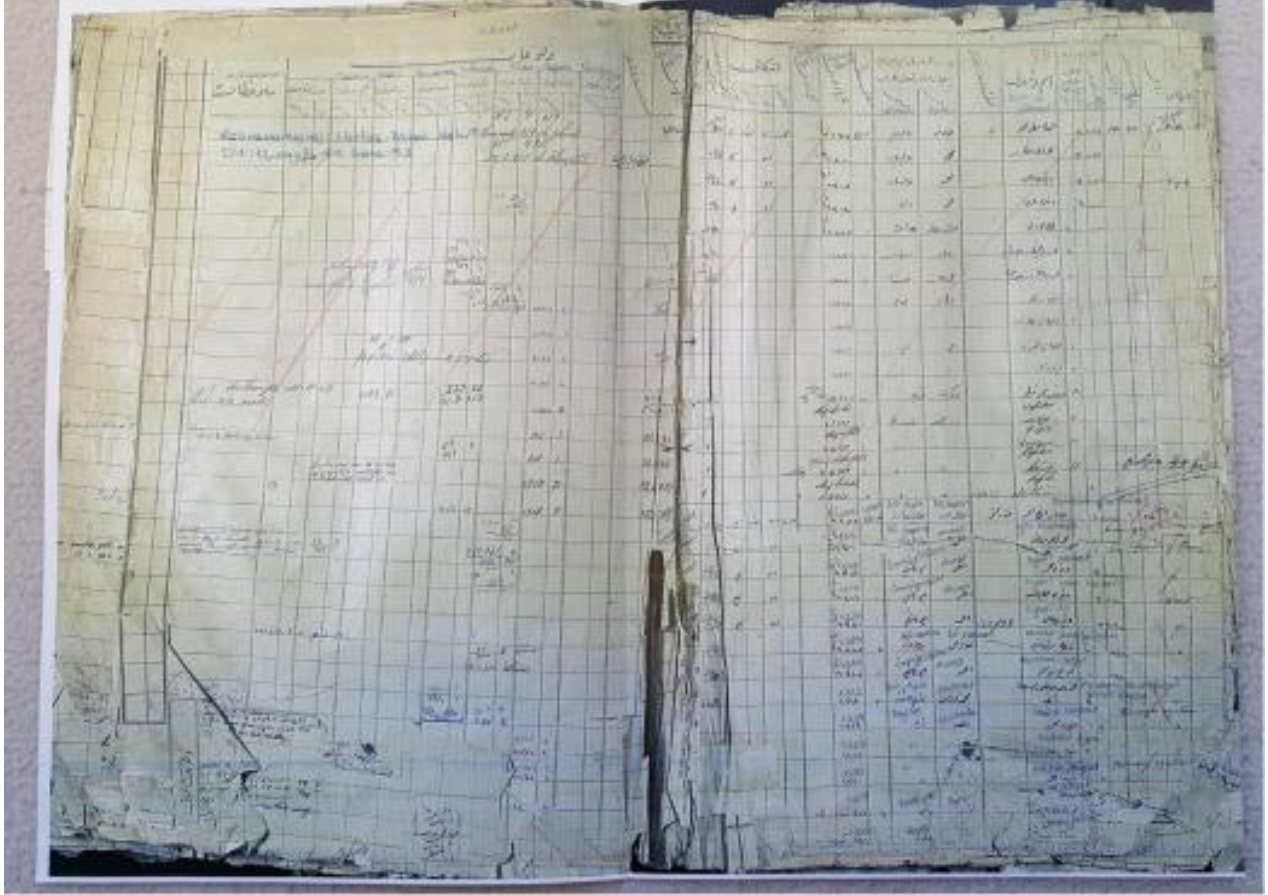
ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sayfa 19 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

Resim-4

Osmanlıca vukuatlı ve mülahazatlı Kahramanmaraş Nüfus Kütüğü Ramazanoğlu ailesine ait "Sayfa-1" (Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğünce, Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinden temin edilmiştir)

Resim-5

Osmanlıca vukuatlı ve mülahazatlı Kahramanmaraş Nüfus Kütüğü Ramazanoğlu ailesine ait "Sayfa-2" (Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğünce, Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinden temin edilmiştir)

**ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

Sayfa 20 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

Resim-6

Osmanlıca vukuatlı ve mülâhazatlı Ramazanoğlu ailesine ait Kahramanmaraş Nüfus Sicili Belgesi (Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğünce, Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinden temin edilmiştir).

نوعیات		ملاحظات		صنف	مستظف	اینگ	اینگ	اسم و شرفه	رقعت و صفت	اینگ	اینگ
نوعیات	Uluat	ملاحظات	Ağıklaular	صنف	مستظف	اینگ	اینگ	اسم و شرفه	رقعت و صفت	اینگ	اینگ
نوعیات	Uluat	ملاحظات	Ağıklaular	صنف	مستظف	اینگ	اینگ	اسم و شرفه	رقعت و صفت	اینگ	اینگ
	Kamazanoglu Ahmet bin Hasan			88	1255	1255	1255	احمد بن حسن	نور محمد	1255	1255
	Oglu Ahmet	(مستظف)		1255	1255	1255	احمد بن حسن	نور محمد	نور محمد	1255	1255
	zeucasi Hatice binti Mustafa	(مستظف)		1255	1255	1255	احمد بن حسن	نور محمد	نور محمد	1255	1255
	Kızı Kamer binti büyük Ahmet	(مستظف)		1255	1255	1255	احمد بن حسن	نور محمد	نور محمد	1255	1255
	Oglu Mustafa bin Ahmet	(مستظف)		1255	1255	1255	احمد بن حسن	نور محمد	نور محمد	1255	1255
	Ahmetin zeucasi Himmetselim binti Ahmet	(مستظف)		1255	1255	1255	احمد بن حسن	نور محمد	نور محمد	1255	1255
	Oglu Mehmet bin Ahmet	(مستظف)		1255	1255	1255	احمد بن حسن	نور محمد	نور محمد	1255	1255
	Diferi Hacı Hasan bin Ahmet	(مستظف)		1255	1255	1255	احمد بن حسن	نور محمد	نور محمد	1255	1255
	Ahmet'in dıßer zeucasi Hatice binti Ahmet	(مستظف)		1255	1255	1255	احمد بن حسن	نور محمد	نور محمد	1255	1255
	Kızı Emira binti Ahmet	(مستظف)		1255	1255	1255	احمد بن حسن	نور محمد	نور محمد	1255	1255
	Oglu Halil İbrahim bin Ahmet	(مستظف)		1255	1255	1255	احمد بن حسن	نور محمد	نور محمد	1255	1255
	Kızı Hatice binti Ahmet	(مستظف)		1255	1255	1255	احمد بن حسن	نور محمد	نور محمد	1255	1255

Kahramanmaraş - Maraş - Nüfus Sicili
Cilt 174 tablo, sayfa 28, hane: 24

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sayfa 21 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

Resim-7

Rumi 29-Teşrinievvel-1311 (Miladi 10-Kasım-1895) tarihinde Mehmet Sadık Rıfat Paşa ve eşi İsmet Hanım için mahkemenin “neseb-i sahih fûrû tespit belgesi”. Büyük boyutu nedeniyle eklenemeyen şecerede, Mehmet Sadık Rıfat Paşa'nın soyu Pîrî Mehmet Paşa üzerinden Yüreği Bey'e ulaşmaktadır. (Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğüne, Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinden temin edilmiştir).

UM. DEF. : 4244
SARİFE : 46
SIRA NO : 315
KAZA VE YAHUT :
SEMETİ MESHUR : Kadıköy
KARİYE VE YAHUT :
MAKALLE : Zühri Paşa
SOKAK : Fenerbahçe
RAKKANI ERVAB : 22 ve 24
CİHSİ : Senevi Uğrusakça mukataalı al, et-ı lscimeyi muhtevi yirmiki
Nolu Dalyanın onsekiz sehmi itibarile yedi sehmi ile yirmi
dört münaralı ancak harap bağ sehininin yirmi şinik itiba-
rile beş şinik yani beş sehminin beş binyedişü alması sehmi
tertibile ikibin kırk sehmleri
VAKFI : Sultan Solim Han-ı Kadim vakfından kadıköy cibayeti
HUDUDU : İki tarafı erasiniri ve bir tarafı leb'i derya ve tarafı
rabii tarikidn
MİYASAT-I ATI-
KA : Dönüm-iki buğuk kile istiap eder.
SAHİDİ EVVELİ : Mehmet Sadık Rıfat Paşa
CİHSİ İKİYİ
SEMET : Müğardükileyhin vukun irtihaline mebni zevce-i Menkuh-i
metrukesi ismet hanım ve evkadi kibari Rauf paşa ve Ahmet
ve Sait beyler ve Ayşe ve Fatma ve Hacer ve Rabia hanımlara
ve münadileyha Rabia hanımın bilavelet vefatı ile veraseti lisc
kız karındağları Rauf Paşa ve Ahmet ve Sait beyler ve Ayşe
ve Fatma ve Hacer hanımlara ve İsmet hanımın dahi vefatı ile
veraseti evladi kibari Rauf paşa ve Ayşe ve Fatma hanımlara
ve Rauf paşanın dahi vefatı ile veraseti ancak kebir mahdumu
Sadık beye ve Hacer hanımın dahi vefatı ile kebir mahdumu
Refik beyefendiye ve Ayşe hanımın dahi vefatı ile veraseti
kebir mahdumu Emin bey ve kebir kelimeleri Halkiye ve Nev-
hibe hanımlara munhasıra isde bunlardan ancak Sadık bey ve
Refik beyefendiler maadalyan harap bağ mekurdan Fânisi
Kılınan taksini şer-i müsekkeresi muvibince bihüküm elmu-
sese-i Şeriyeye beşbin yedişüsalma sehinden Bindörtüsekken
sehmi Sadık beye ve Beşşüsalma sehmi Refik beye isabet
etmekle mumaliyim Sadık ve Refik beyefendiler hissei mus-
beleri olan cem'an ikibinkırk sehmlerini mumamelleli bir kı-
ta say-i arzuhali muvibince sayı olduğu Beyan olunan Temes-
sük badema zuhur ederse amel ve itibar olunmak şartıyla her
mucibi ilmühaber bedeli meyânında yüzirmi adet lirayı Osmanı
ye katıyyen şerağından
MUTASARRİFİ : Müğiran-ı Azamdan yaver-i Ekrem Hasretî Şehriyar-i Fust Paşa
hasretleri
MUNASESİ : Cinsi hanesinde muharrer Mukataadan hissei musibe
TARİHİ ŞERH : 29. Teşrinievvel-1311
HANGİ DEFTERDEN NAKİL OLUYUĞU :
Sıra- 7-Defter-5, Dolap-2, göz-1, Ke -39 Defter-1
HANGİ DEFTERE NAKİL OLUYUĞU :
Deftere Hakani-6379, Muamele-1392, Dosya-1488
311. C. Sene-327-İzma-Mustafa Mehmet Latif Yasar İsmet Hanım
030 Tarih-1311 KADIKÖY 2

Resim-8-9

Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğüne ait Osmanlıca “Tevliyet İlamı” fotokopisi ve Latin harflerine çevirisi (araştırmacılar için mahfuzdur, sayfa sayısı artmasın diye bildiriden çıkarılmıştır).

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sayfa 22 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

2. GRUP EKLER: Tablolar

Tablo 1 (6 sayfa)

“RAMAZANOĞULLARI” soyadı esas alınarak, T.C. İçişleri Bakanlığı, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından, 21.09.2016 Çarşamba günü saat 16.19 itibarıyla resmî kayıt listesi oluşturulmuştur. Tablo-1’de, 6 sayfa olarak sunulan bu kayıt listesi, Kahramanmaraş’lı “Ramazanoğulları” mensuplarını göstermektedir. Böylece, “genetik/evlilik/hukukî/usûl/fürû” türü tüm akrabalık ilişkileri kapsamında, tam bir resmî soyağacı çalışması yapılmıştır. T.C. kimlik no.ları ve diğer bazı kayıt detayları bizde mahfuz olup, kişisel verilerin korunması için, bu bilgiler ilgili alanlardan çıkarılmıştır. Bu 6 sayfalık tabloda, “RAMAZANOĞULLARI” soyadına sahip olan Kahramanmaraş kökenli ailelerin ortak resmî soyağacı oluşturulmuş ve toplam 200 kişinin akrabalık bağları görüntülenmiştir.

Hane Listesi

Dulkadiroğlu , 27037847064-2084-5-38-1 - AHMET (Kendisi) , 01.07.1839

Birey Sıra	Adı Soyadı	Durum	Baba Ad	Anne Ad	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Doğum Yeri
1	AHMET	3-Ölü	HASAN	AYŞE	01.07.1839	28.05.1917	KAHRAMANMARAŞ
2	MUSTAFA RAMAZANOĞULLARI	3-Ölü	AHMET	HATİCE	01.07.1890	07.12.1961	KAHRAMANMARAŞ
3	MEHMET	3-Ölü	AHMET	ÜMMÜGÜLSÜ M	01.07.1892	05.01.1923	KAHRAMANMARAŞ
4	HACI HASAN ARAS	3-Ölü	AHMET	ÜMMÜGÜLSÜ M	01.07.1898	13.11.1969	KAHRAMANMARAŞ
5	ALİ ARAS	3-Ölü	AHMET	ÜMMÜGÜLSÜ M	01.07.1904	17.07.1972	KAHRAMANMARAŞ
6	ÜMMÜGÜLSÜM RAMAZANOĞULLARI	3-Ölü	MEHMET	HATİCE	01.07.1869	29.01.1950	KAHRAMANMARAŞ
7	SEHER ARAS	2-Kapalı	AHMET	ÜMMÜGÜLSÜ M	01.07.1899		KAHRAMANMARAŞ
8	RAGİBE	3-Ölü	MEHMET	AYŞE	01.07.1896	08.05.1927	KAHRAMANMARAŞ
9	MEHMET RAMAZANOĞULLARI	3-Ölü	MUSTAFA	RAGİBE	01.07.1913	22.03.1982	KAHRAMANMARAŞ
10	AYŞE RAMAZANOĞULLARI	2-Kapalı	MUSTAFA	RAGİBE	01.07.1911		KAHRAMANMARAŞ
11	AHMET RAMAZANOĞULLARI	2-Kapalı	MUSTAFA	RAGİBE	01.07.1914		KAHRAMANMARAŞ
12	ZEYNEP ARAS	3-Ölü	DURAN	RAZİYE	01.07.1899	08.10.1982	KAHRAMANMARAŞ
13	ÜMMÜ GÜLSÜM ORUÇ	2-Kapalı	MEHMET	AİŞE	01.07.1905		KAHRAMANMARAŞ
14	ALİ RAMAZANOĞULLARI	2-Kapalı	MUSTAFA	RAGİBE	01.07.1923		KAHRAMANMARAŞ
15	AHMET ARAS	3-Ölü	MEHMET	ÜMMÜ GÜLSÜM	01.07.1921	17.07.2000	KAHRAMANMARAŞ
16	MUHARREM ORUÇ	3-Ölü	MEHMET	ÜMMÜ GÜLSÜM	02.02.1923	03.06.2004	KAHRAMANMARAŞ
17	ŞERİFE RAMAZANOĞULLARI	3-Ölü	HACI AHMET	HATİCE	01.07.1909	21.11.1997	KAHRAMANMARAŞ
18	AHMET	3-Ölü	MUSTAFA	RAGİBE	01.07.1914	11.04.1930	KAHRAMANMARAŞ
19	MAKBÜLE RAMAZANOĞULLARI	3-Ölü	MUSTAFA	RAGİBE	01.07.1926	30.01.1939	KAHRAMANMARAŞ
20	HACI AHMET RAMAZANOĞULLARI	3-Ölü	MUSTAFA	ŞERİFE	01.07.1929	25.06.2013	KAHRAMANMARAŞ
21	LÜTFİYE ARAS	3-Ölü	HACI HASAN	ZEYNEP	01.07.1921	06.04.1999	KAHRAMANMARAŞ
22	MEHMET ARAS	3-Ölü	HACI HASAN	ZEYNEP	01.07.1924	10.07.1990	KAHRAMANMARAŞ
23	RAZİYE ARAS	2-Kapalı	HACI HASAN	ZEYNEP	01.07.1925		KAHRAMANMARAŞ
24	HATİCE ARAS	2-Kapalı	HACI HASAN	ZEYNEP	01.07.1926		KAHRAMANMARAŞ
25	ALIRZA ARAS	3-Ölü	HACI HASAN	ZEYNEP	01.07.1929	17.01.2003	KAHRAMANMARAŞ
26	İHSAN ARAS	3-Ölü	HACI HASAN	ZEYNEP	01.07.1931	12.09.2009	KAHRAMANMARAŞ
27	AYŞE ARAS	2-Kapalı	HACI HASAN	ZEYNEP	12.10.1933		KAHRAMANMARAŞ
28	ASHABİ ARAS	3-Ölü	ALİ	MÜNEVVER	01.07.1931	17.06.2014	KAHRAMANMARAŞ
29	ATİYE RAMAZANOĞULLARI	2-Kapalı	VELİ	UMMAHANI	01.07.1916		KAHRAMANMARAŞ
30	HALİDE ARAS	2-Kapalı	ALİ	MÜNEVVER	01.01.1933		KAHRAMANMARAŞ
31	AYŞE GÜLTEN ARAS	2-Kapalı	ALİ	MÜNEVVER	20.06.1937		KAHRAMANMARAŞ
32	AHMET DOĞAN ARAS	1-Açık	HACI HASAN	ZEYNEP	20.07.1939		KAHRAMANMARAŞ
33	HATİCE RAMAZANOĞULLARI	1-Açık	MUSTAFA	ŞERİFE	01.01.1930		KAHRAMANMARAŞ
34	CELAL RAMAZANOĞULLARI	2-Kapalı	MUSTAFA	ŞERİFE	03.01.1937		KAHRAMANMARAŞ
35	KAZİM RAMAZANOĞULLARI	2-Kapalı	MUSTAFA	ŞERİFE	01.10.1939		KAHRAMANMARAŞ

Sayfa 1/6

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sayfa 23 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

Hane Listesi

Dulkadiroğlu , 27037847064-2084-5-38-1 - AHMET (Kendisi) , 01.07.1839

Birey Sıra	Adı Soyadı	Durum	Baba Ad	Anne Ad	Doğum Tarih	Ölüm Tarth	Doğum Yer
36	MÜNEVVER ARAS	3-Ölü	MEHMET	AİŞE	01.07.1907	13.08.1986	KAHRAMANMARAŞ
37	AHMET ARAS	3-Ölü	ALI	MÜNEVVER	22.11.1940	10.04.1986	KAHRAMANMARAŞ
38	FATMA RAMAZANOĞULLARI	3-Ölü	İSMAIL	EMİNE	01.03.1915	07.11.1984	KAHRAMANMARAŞ
39	RAKİBE RAMAZANOĞULLARI	2-Kapalı	MEHMET	FATMA	12.01.1935		KAHRAMANMARAŞ
40	ÖMER REMZİ RAMAZANOĞULLARI	3-Ölü	MEHMET	FATMA	21.01.1937	09.02.2002	KAHRAMANMARAŞ
41	NURETTİN RAMAZANOĞULLARI	3-Ölü	MEHMET	FATMA	13.01.1939	10.07.1989	KAHRAMANMARAŞ
42	ZAHİDE RAMAZANOĞULLARI	2-Kapalı	MUSTAFA	ŞERİFE	24.02.1942		KAHRAMANMARAŞ
43	NİMET RAMAZANOĞULLARI	2-Kapalı	MUSTAFA	ŞERİFE	01.01.1940		KAHRAMANMARAŞ
44	NURCAN ARAS	2-Kapalı	HACI HASAN	ZEYNEP	20.02.1943		KAHRAMANMARAŞ
45	DOĞAN RAMAZANOĞULLARI	2-Kapalı	AHMET	ATIYE	02.10.1937		KAYSERİ
46	ORHAN RAMAZANOĞULLARI	2-Kapalı	AHMET	ATIYE	18.09.1939		KAHRAMANMARAŞ
47	BURHAN RAMAZANOĞULLARI	2-Kapalı	AHMET	ATIYE	10.05.1941		KAHRAMANMARAŞ
48	ZELİHA RAMAZANOĞULLARI	3-Ölü	MUSTAFA	ŞERİFE	01.01.1942	05.03.1945	KAHRAMANMARAŞ
49	ŞÜKRAN ARAS	2-Kapalı	ALI	MÜNEVVER	20.06.1943		KAHRAMANMARAŞ
50	ZEKİ ARAS	1-Açık	ALI	MÜNEVVER	02.05.1945		KAHRAMANMARAŞ
51	MELEK ORUÇ	3-Ölü	MEHMET	ŞEMSI	01.01.1929	27.06.2000	KAHRAMANMARAŞ
52	NAZİK ARAS	3-Ölü	MEHMET	SULTAN	01.03.1931	03.08.2014	KAHRAMANMARAŞ
53	NERİMAN RAMAZANOĞULLARI	2-Kapalı	ALI	ŞAZIYE	01.07.1939		KAHRAMANMARAŞ
54	NAFİA RAMAZANOĞULLARI	2-Kapalı	MUSTAFA	ŞERİFE	01.01.1944		KAHRAMANMARAŞ
55	PIRİ PAŞA RAMAZANOĞULLARI	2-Kapalı	MUSTAFA	ŞERİFE	20.02.1949		KAHRAMANMARAŞ
56	MEHMET ARAS	1-Açık	AHMET	LÜTFİYE	01.03.1948		KAHRAMANMARAŞ
57	ŞAZIYE RAMAZANOĞULLARI	2-Kapalı	NIŞAN	VARTONI	01.07.1918		KAHRAMANMARAŞ
58	EYYÜP RAMAZANOĞULLARI	2-Kapalı	ALI	ŞAZIYE	13.05.1947		KAHRAMANMARAŞ
59	HATİCE ARAS	1-Açık	HÜSEYİN	EŞE	01.07.1934		KAHRAMANMARAŞ
60	MEHMET RAMAZANOĞULLARI	1-Açık	MEHMET	FATMA	02.09.1948		KAYSERİ
61	GÜNEŞ RAMAZANOĞULLARI	2-Kapalı	MEHMET	FATMA	05.09.1943		KAHRAMANMARAŞ
62	GÜLSEREN RAMAZANOĞULLARI	2-Kapalı	MUSTAFA	ŞERİFE	12.02.1951		KAHRAMANMARAŞ
63	ŞEHİRE HİMMET ARAS	3-Ölü	NEŞET İBRAHİM PAŞA	HAVVA	12.07.1933	16.06.2010	HALEP
64	AYSEL ARAS	3-Ölü	AHMET	ŞEHİRE HİMMET	20.02.1951	26.01.2004	KAHRAMANMARAŞ
65	FATİH ARAS	1-Açık	MEHMET	NAZİK	10.09.1949		KAHRAMANMARAŞ
66	SERDAR ARAS	1-Açık	MEHMET	NAZİK	10.09.1952		KAHRAMANMARAŞ
67	GÜLAY ARAS	2-Kapalı	ASHABI	HATİCE	07.05.1951		KAHRAMANMARAŞ
68	ALI ARAS	1-Açık	ASHABI	HATİCE	29.06.1955		KAHRAMANMARAŞ
69	HAYRİYE RAMAZANOĞULLARI	1-Açık	HACI DURDU	İSTANBULHAN	01.09.1932		GÖKSUN
70	NEŞE ARAS	2-Kapalı	AHMET	ŞEHİRE HİMMET	01.12.1953		KAHRAMANMARAŞ

Sayfa 2/6

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU

Sayfa 24 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

Hane Listesi

Dulkadiroğlu , 27037847064-2084-5-38-1 - AHMET (Kendisi) , 01.07.1839

Birey Sıra	Adı Soyadı	Durum	Baba Ad	Anne Ad	Doğum Tarih	Ölüm Tarih	Doğum Yeri
71	YILDIRIM ARAS	1-Açık	AHMET	ŞEHİRE HİMMET	22.12.1955		KAHRAMANMARAŞ
72	HASAN ARAS	1-Açık	MEHMET	NAZİK	15.03.1957		KAHRAMANMARAŞ
73	SOLMAZ ARAS	1-Açık	ŞABAN	AYŞE	19.05.1938		KAHRAMANMARAŞ
74	TÜLİN ARAS	1-Açık	MEHMET	NAZİK	10.04.1955		KAHRAMANMARAŞ
75	MEHMET ORUÇ	1-Açık	MUHARREM	MELEK	01.07.1952		KAHRAMANMARAŞ
76	NEVİN ORUÇ	2-Kapalı	MUHARREM	MELEK	02.01.1955		KAHRAMANMARAŞ
77	AHMET ORUÇ	1-Açık	MUHARREM	MELEK	10.07.1957		KAHRAMANMARAŞ
78	EMİNE ARAS	1-Açık	HANİFİ	CEMİLE	28.02.1942		KAHRAMANMARAŞ
79	ŞULE ARAS	2-Kapalı	AHMET	ŞEHİRE HİMMET	25.11.1957		KAHRAMANMARAŞ
80	ÖZCAN ARAS	1-Açık	İHSAN	EMİNE	15.03.1960		KAHRAMANMARAŞ
81	LATİFE RAMAZANOĞULLARI	3-Ölü	MEHMET	REFİKA	01.03.1934	09.08.2006	GÜMÜŞHACIKÖY
82	ÖZAY ARAS	2-Kapalı	MEHMET	NAZİK	01.01.1961		KAHRAMANMARAŞ
83	METİN ARAS	2-Kapalı	İHSAN	EMİNE	01.05.1961		KAHRAMANMARAŞ
84	RAGİBE RAMAZANOĞULLARI	2-Kapalı	ÖMER REMZİ	LATİFE	05.01.1963		KAYSERİ
85	AYŞE TÜLİN RAMAZANOĞULLARI	2-Kapalı	AHMET	ATİYE	18.09.1947		İSTANBUL
86	MUSTAFA HAKAN RAMAZANOĞULLARI	1-Açık	ÖMER REMZİ	LATİFE	12.05.1964		KAYSERİ
87	AYŞE FUNDA ARAS	1-Açık	ASHABİ	HATİCE	01.04.1959		KAHRAMANMARAŞ
88	HÜSEYİN NADİR ARAS	1-Açık	ASHABİL	HATİCE	15.08.1961		KAHRAMANMARAŞ
89	ŞÜKRAN ARAS	1-Açık	HANİFİ	CEMİLE	20.01.1948		KAHRAMANMARAŞ
90	İSMAIL CİHAN RAMAZANOĞULLARI	3-Ölü	ÖMER REMZİ	LATİFE	17.07.1965	02.11.1998	KAYSERİ
91	MAHMUT ORUÇ	3-Ölü	MUHARREM	MELEK	10.04.1959	27.09.2011	KAHRAMANMARAŞ
92	MUSTAFA ORUÇ	1-Açık	MUHARREM	MELEK	11.10.1965		KAHRAMANMARAŞ
93	ZÜHAL RAMAZANOĞULLARI	2-Kapalı	MUSTAFA LÜTFİ	FERHUNDE	24.08.1949		İSTANBUL
94	AYŞE BELGİN ARAS	1-Açık	AHMET	ŞEHİRE HİMMET	09.05.1961		KAHRAMANMARAŞ
95	SİRMA RAMAZANOĞULLARI	2-Kapalı	CELAL	ZÜHAL	17.09.1967		ŞİŞLİ
96	MAHTUME RAMAZANOĞULLARI	2-Kapalı	HALİL	AZİZE	12.05.1941		MERSİN
97	ŞÜKRAN ARAS	2-Kapalı	MEHMET	GÜLLÜ	11.02.1951		KAHRAMANMARAŞ
98	EMİNE AYHAN RAMAZANOĞULLARI	1-Açık	FAHRETTİN	NAZİFE	01.01.1948		KONYA
99	FERİDE ÖZLEM ARAS	2-Kapalı	AHMET	ŞÜKRAN	11.01.1968		KAHRAMANMARAŞ
100	BAHTİYAR MURAT ARAS	1-Açık	AHMET	ŞÜKRAN	26.07.1969		KAHRAMANMARAŞ
101	ALPER RAMAZANOĞULLARI	3-Ölü	NURETTİN	EMİNE AYHAN	12.07.1972	08.02.1973	KAYSERİ
102	GÜLSEREN ARAS	2-Kapalı	MEHMET NUVİTMELİHA		10.01.1956		KAHRAMANMARAŞ
103	MUHAMMET ALİ ARAS	1-Açık	ZEKİ	ŞÜKRAN	24.08.1972		KAHRAMANMARAŞ
104	BANU RAMAZANOĞULLARI	2-Kapalı	NURETTİN	EMİNE AYHAN	11.04.1974		KAYSERİ
105	OKAN ARAS	1-Açık	MEHMET	GÜLSEREN	01.04.1975		KAHRAMANMARAŞ

Hane Listesi

Dulkadiroğlu , 27037847064-2084-5-38-1 - AHMET (Kendisi) , 01.07.1839

Birey Sıra	Adı Soyadı	Durum	Baba Ad	Anne Ad	Doğum Tarih	Ölüm Tarih	Doğum Yer
106	ALPARSLAN ARAS	1-Açık	ZEKİ	ŞÜKRAN	07.04.1975		KAHRAMANMARAŞ
107	NEFİSE RAMAZANOĞULLARI	1-Açık	EKREM	ZEHRA	17.06.1960		KUŞADASI
108	GÖKHAN RAMAZANOĞULLARI	1-Açık	MEHMET	NEFİSE	01.01.1978		KAYSERİ
109	ŞULE ORUÇ	1-Açık	İSMET	HATİCE	23.07.1962		KAHRAMANMARAŞ
110	SERKAN RAMAZANOĞULLARI	3-Ölü	MEHMET	NEFİSE	15.05.1979	20.06.1980	KAYSERİ
111	ÜLKÜ ARAS	2-Kapalı	AHMET	ÜLGER	12.08.1963		GÖKSUN
112	MELEK ORUÇ	2-Kapalı	MEHMET	ŞULE	18.05.1979		KAHRAMANMARAŞ
113	ZERRİN ARAS	2-Kapalı	NURİ	NURHAYAT	01.09.1965		TÜRKOĞLU
114	HALİDE ARAS	1-Açık	VAKKAS FERİT	ÖZGEN	27.10.1957		PAZARCIK
115	FATMA ORUÇ	1-Açık	MEHMET	ÜMMÜGÜLSÜ M	28.04.1965		KAHRAMANMARAŞ
116	SEVGİ ORUÇ	2-Kapalı	MAHMUT	FATMA	01.08.1982		KAHRAMANMARAŞ
117	ALPER ARAS	1-Açık	MEHMET	GÜLSEREN	24.11.1977		KAHRAMANMARAŞ
118	SEVİM ARAS	1-Açık	MEHMET	YILDIZ	05.09.1961		KONYA
119	AYŞE DİLEK RAMAZANOĞULLARI	2-Kapalı	NASUH	AFİFE	18.04.1961		İSTANBUL
120	EBRU RAMAZANOĞULLARI	2-Kapalı	NURETTİN	EMİNE AYHAN	23.02.1977		KAYSERİ
121	MEHMET MURAT RAMAZANOĞULLARI	1-Açık	NURETTİN	EMİNE AYHAN	29.08.1982		KAYSERİ
122	MUHARREM FETULLAH ORUÇ	3-Ölü	MEHMET	ŞULE	01.02.1982	26.06.1993	KAHRAMANMARAŞ
123	LALE ORUÇ	1-Açık	HASAN HÜSEYİN	GÜLÜZAR	01.01.1959		KAHRAMANMARAŞ
124	SERKAN ARAS	1-Açık	ÖZCAN	SEVİM	17.08.1983		KAHRAMANMARAŞ
125	ASLI GÜL ARAS	2-Kapalı	MEHMET	GÜLSEREN	25.04.1985		KAHRAMANMARAŞ
126	HİLAL ORUÇ	1-Açık	AHMET	LALE	26.06.1985		BUXTEHUDE/B ALMANYA
127	FİLİZ ARAS	2-Kapalı	MUSTAFA	MAHIYE	03.08.1963		İSTANBUL
128	EMRE ARAS	3-Ölü	AHMET DOĞAN	HALİDE	24.05.1986	29.05.1986	KAHRAMANMARAŞ
129	FATMA ECEHAN RAMAZANOĞULLARI	2-Kapalı	MEHMET	NEFİSE	05.03.1981		KAYSERİ
130	AYŞE ORUÇ	2-Kapalı	MEHMET	ŞULE	06.07.1987		KAHRAMANMARAŞ
131	TUÇE ARAS	2-Kapalı	ALİ	ZERRİN	12.09.1982		KAHRAMANMARAŞ
132	GÖKÇE ARAS	2-Kapalı	ALİ	ZERRİN	21.09.1983		KAHRAMANMARAŞ
133	AHMET ARAS	1-Açık	YILDIRIM	ÜLKÜ	02.03.1985		KAHRAMANMARAŞ
134	EMİNE ORUÇ	1-Açık	ALİ	GÜLLÜ	03.09.1970		KAHRAMANMARAŞ
135	ÖZGÜR ARAS	1-Açık	AHMET DOĞAN	HALİDE	30.08.1988		KAHRAMANMARAŞ
136	HAKAN ARAS	1-Açık	ÖZCAN	SEVİM	21.08.1988		KAHRAMANMARAŞ
137	DORA AHMET ARAS	1-Açık	ZEKİ	ŞÜKRAN	27.01.1985		KAHRAMANMARAŞ
138	ALİ ORUÇ	1-Açık	MUSTAFA	EMİNE	30.11.1988		KAHRAMANMARAŞ
139	TUĞBA ORUÇ	1-Açık	MAHMUT	FATMA	07.06.1988		KAHRAMANMARAŞ
140	EMRE ORUÇ	1-Açık	AHMET	LALE	03.07.1989		BEXTEHUDE/AFC

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sayfa 26 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

Hane Listesi

Dulkadroğlu , 27037847064-2084-5-38-1 - AHMET (Kendisi) , 01.07.1839

Birey Sıra	Adı Soyadı	Durum	Baba Ad	Anne Ad	Doğum Tarih	Ölüm Tarih	Doğum Yer
141	NURHAN ARAS	1-Açık	ABDULLAH	FİKRİYE	08.06.1968		TÜRKOĞLU
142	MURAT ORUÇ	1-Açık	MAHMUT	FATMA	23.11.1989		KAHRAMANMARAŞ
143	AHMET ORUÇ	1-Açık	MEHMET	ŞULE	13.01.1990		KAHRAMANMARAŞ
144	REYHAN ARAS	2-Kapalı	ERDOĞAN	YÜCEL	24.05.1966		İSTANBUL
145	MERVE ORUÇ	2-Kapalı	MUSTAFA	EMİNE	07.02.1990		KAHRAMANMARAŞ
146	EMİRHAN ARAS	1-Açık	YILDIRIM	ÜLKÜ	01.01.1991		KAHRAMANMARAŞ
147	FATMA DİLARA ARAS	1-Açık	SERDAR	NURHAN	17.12.1991		KAHRAMANMARAŞ
148	BETÜL ORUÇ	1-Açık	AHMET	LALE	09.10.1991		BUXTEHUDE F.ALMAN YA
149	AYŞE ASENA ARAS	1-Açık	SERDAR	NURHAN	17.05.1993		KAHRAMANMARAŞ
150	NESRİN RAMAZANOĞULLARI	2-Kapalı	MEHMET EMİN	HAKİME	29.04.1969		KARATAŞ
151	GÖNÜL ARAS	1-Açık	KAMİL	MELEK	01.04.1955		KAHRAMANMARAŞ
152	MUHAMMED FETHULLAH ORUÇ	1-Açık	MEHMET	ŞULE	22.02.1994		KAHRAMANMARAŞ
153	HATİCE KÜBRA ARAS	1-Açık	ALİ	ZERRİN	09.05.1990		KAHRAMANMARAŞ
154	ULVIYE RAMAZANOĞULLARI	1-Açık	SÜLEYMAN	MÜZEYYEN	01.01.1969		KAYSERİ
155	MELEK ORUÇ	1-Açık	MUSTAFA	EMİNE	05.10.1996		KAHRAMANMARAŞ
156	DEMET ARAS	2-Kapalı	ÖNAL	HATİCE	26.06.1973		KAHRAMANMARAŞ
157	İSMAIL BERK RAMAZANOĞULLARI	1-Açık	İSMAIL ÇİHAN	ULVIYE	02.05.1998		KOCASINAN
158	AHMET ARAS	1-Açık	BAHTİYAR MURAT	DEMET	24.04.1998		KAHRAMANMARAŞ
159	SALİHA ORUÇ	1-Açık	AHMET	LALE	29.07.1998		BUXTEHUDE F.ALMAN YA
160	ELİF ARAS	2-Kapalı	İLHAN	KADRIYE	14.01.1971		DÜZCE
161	HATİCE NİSANUR ARAS	1-Açık	SERDAR	NURHAN	08.12.1999		KAHRAMANMARAŞ
162	MEHMET CAN ARAS	1-Açık	FATİH	GÖNÜL	02.01.2000		KAHRAMANMARAŞ
163	MELTEM ARAS	1-Açık	HİDAYET	YÜKSEL	08.03.1965		KAHRAMANMARAŞ
164	ABDUL BAKİ ORUÇ	1-Açık	AHMET	LALE	20.03.2000		BUXTEHUDE/ FED. ALMAN YA
165	YASEMİN ARAS	1-Açık	ŞEREF	NADİDE	23.07.1979		KAHRAMANMARAŞ
166	FERİL ARAS	2-Kapalı	AHMET	EŞE	10.08.1973		KAHRAMANMARAŞ
167	MÜNEVVER AYBÜKE ARAS	1-Açık	ALPARSLAN	FERİL	03.07.2001		KAHRAMANMARAŞ
168	ZEYNEP ECE ARAS	1-Açık	BAHTİYAR MURAT	DEMET	27.08.2001		KAHRAMANMARAŞ
169	ELİF ARAS	1-Açık	OKAN	YASEMİN	17.06.2002		KAHRAMANMARAŞ
170	YASEMİN ARAS	1-Açık	HÜSEYİN NADİR	MELTEM	18.12.2002		ÇANKAYA
171	FIGEN RAMAZANOĞULLARI	1-Açık	MUSTAFA	ŞÜKRAN	12.09.1963		ANKARA
172	HATİCE ARAS	2-Kapalı	MEHMET HİLMİ	FATMA	15.09.1962		KAHRAMANMARAŞ
173	MELİKESU RAMAZANOĞULLARI	1-Açık	MUSTAFA HAKAN	FIGEN	10.01.2003		MELİKGAZİ
174	ZEKİ ALP ARAS	1-Açık	MUHAMMET ALİ	ELİF	14.01.2003		KAHRAMANMARAŞ
175	GAMZE RAMAZANOĞULLARI	1-Açık	ZAFER	AYŞE	06.10.1979		KAYSERİ

**ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

Sayfa 27 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

Hane Listesi

Dulkadiroğlu , 27037847064-2084-5-38-1 - AHMET (Kendisi) , 01.07.1839

Birey Sıra	Adı Soyadı	Durum	Baba Ad	Anne Ad	Doğum Tarih	Ölüm Tarih	Doğum Yer
176	BATU RIFAT ARAS	1-Açık	ALPARSLAN	FERİL	19.06.2003		MELİKGAZI
177	ÖZNUR ARAS	1-Açık	DURUŞ	BEDRİYE	10.09.1969		KAHRAMANMARAŞ
178	MİHRİBAN ARAS	2-Kapalı	MEHMET	NURAN	17.03.1985		KAHRAMANMARAŞ
179	ÖZDEN RAMAZANOĞULLARI	1-Açık	GÖKHAN	GAMZE	10.05.2004		KOCASINAN
180	HATİCE ARAS	2-Kapalı	MEHMET ŞAHİN	ZEKİYE	17.06.1974		GAZİANTEP
181	NEHİR ARAS	1-Açık	DORA AHMET	MİHRİBAN	01.08.2004		KAHRAMANMARAŞ
182	FURKAN ARAS	1-Açık	HASAN	ÖZNUR	21.05.2005		KAHRAMANMARAŞ
183	MEHMET ALP ARAS	1-Açık	BAHTİYAR MURAT	DEMET	07.06.2007		KAHRAMANMARAŞ
184	NEFİSE RAMAZANOĞULLARI	1-Açık	GÖKHAN	GAMZE	12.09.2007		KOCASINAN
185	ZEYNEP RAMAZANOĞULLARI	1-Açık	DOĞAN	AYŞE	01.01.1982		KAYSERİ
186	AYSEL ARAS	2-Kapalı	MEHMET TURAN	AYŞE	27.09.1961		ÖDEMiŞ
187	FUNDA ARAS	2-Kapalı	ABDÜSEMET	ESİN	17.10.1981		KAHRAMANMARAŞ
188	HACER ARAS	2-Kapalı	EJDER	TÜRKAN	10.09.1978		KAHRAMANMARAŞ
189	BUKET ARAS	2-Kapalı	VEYSEL	HATİCE	01.03.1982		SARIOĞLAN
190	MEHMET BORA ARAS	1-Açık	OKAN	YASEMİN	05.04.2010		KAHRAMANMARAŞ
191	TUĞÇE ARAS	1-Açık	MUSTAFA ZİHNİ	İLKNUR	11.07.1983		İSTANBUL
192	PARS VURAL ARAS	1-Açık	AHMET	FUNDA	18.08.2011		KAHRAMANMARAŞ
193	HATEM ARAS	1-Açık	MEHMET	NEZAKET	22.05.1971		KARS
194	DERYA ARAS	2-Kapalı	HACI MUSA	ŞÜKRİYE	03.05.1967		GÖKSUN
195	ÖZGE RAMAZANOĞULLARI	1-Açık	MEHMET MURAT	ZEYNEP	13.01.2012		MELİKGAZI
196	RABİYE ARAS	1-Açık	MEHMET	HAVA	02.10.1973		İSLAHİYE
197	ÜMMÜ ESRA ARAS	2-Kapalı	BAHRİ	YURDANUR	23.02.1976		İSTANBUL
198	DAPHNE NİL ARAS	1-Açık	ALPER	TUĞÇE	19.09.2013		NEW YORK/A.B.D.
199	ERYA ARAS	1-Açık	HAMZA	MELAHAT	11.12.1989		KAHRAMANMARAŞ
200	GONCA ARAS	1-Açık	ŞERAFETTİN	CELİLE	10.01.1986		RİZE

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sayfa 28 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

Tablo 2 (7 sayfa)

“RAMAZANOĞLU” soyadı esas alınarak, T.C. İçişleri Bakanlığı, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından, 21.09.2016 Çarşamba günü saat 16.19 itibarıyla resmî kayıt listesi oluşturulmuştur. Tablo-2’de, 7 sayfa olarak sunulan bu kayıt listesi, Kahramanmaraş’lı “Ramazanoğlu” mensuplarını göstermektedir. Böylece, “genetik/evlilik/hukukî/usûl/fürû” türü tüm akrabalık ilişkileri kapsamında, tam bir resmî soyağacı çalışması yapılmıştır. T.C. kimlik no.ları ve diğer bazı kayıt detayları bizde mahfuz olup, kişisel verilerin korunması için, bu bilgiler ilgili alanlardan çıkarılmıştır. Bu 7 sayfalık tabloda, “RAMAZANOĞLU” soyadına sahip olan Kahramanmaraş kökenli ailelerin ortak resmî soyağacı oluşturulmuş ve toplam 144 kişinin akrabalık bağları görüntülenmiştir.

KİŞİ ARAMA SONUÇ LİSTESİ

Arama Kriteri : AD : A, İLÇE : 2084, CİLT : 5, AİLE SIRA NO : 41
Benzeşme Durumu : BENZEŞEN

AD	SOYAD	BABA ADI	ANA ADI	DOĞUM YERİ	DOĞUM TARİHİ	CİNSİYET
AHMET	ORUÇ	AHMET	HATİCE	KAHRAMANMARAŞ	01/07/1870	ERKEK
HALİL İBRAHİM	RAMAZANOĞLU	AHMET	HATİCE	KAHRAMANMARAŞ	01/07/1902	ERKEK
MUHARREM	-	AHMET	HATİCE	KAHRAMANMARAŞ	01/07/1905	ERKEK
HATİCE	ORUÇ	AHMET	EMİŞ	KAHRAMANMARAŞ	01/07/1879	KADIN
HATİCE	ORUÇ	AHMET	HATİCE	KAHRAMANMARAŞ	01/07/1897	KADIN
MUHARREM	-	AHMET	HATİCE	KAHRAMANMARAŞ	01/07/1905	ERKEK
EMİNE	ORUÇ	AHMET	HATİCE	KAHRAMANMARAŞ	01/07/1899	KADIN
HACER	RAMAZANOĞLU	İBRAHİM	MÜSLÜME	KAHRAMANMARAŞ	01/07/1900	KADIN
ÜMMÜ GÜLSÜM	ORUÇ	AHMET	HATİCE	KAHRAMANMARAŞ	01/07/1910	KADIN
MEHMET	-	AHMET	HATİCE	KAHRAMANMARAŞ	01/07/1915	ERKEK
FATMA	ORUÇ	AHMET	HATİCE	KAHRAMANMARAŞ	01/07/1914	KADIN
AHMET	RAMAZANOĞULLARI	AHMET	HATİCE	KAHRAMANMARAŞ	02/07/1925	ERKEK
İSMAİL	RAMAZANOĞLU	HALİL İBRAHİM	HACER	KAHRAMANMARAŞ	01/07/1921	ERKEK
MUSTAFA	RAMAZANOĞLU	HALİL İBRAHİM	HACER	KAHRAMANMARAŞ	01/04/1922	ERKEK
MEHMET	RAMAZANOĞLU	HALİL İBRAHİM	HACER	KAHRAMANMARAŞ	01/01/1926	ERKEK
YUSUF	RAMAZANOĞLU	HALİL İBRAHİM	HACER	KAHRAMANMARAŞ	01/07/1926	ERKEK
MAHMUT	RAMAZANOĞLU	HALİL İBRAHİM	HACER	KAHRAMANMARAŞ	01/07/1927	ERKEK
AHMET	RAMAZANOĞLU	HALİL İBRAHİM	HACER	KAHRAMANMARAŞ	01/07/1932	ERKEK
MEHMET ZEKİ	RAMAZANOĞLU	HALİL İBRAHİM	HACER	KAHRAMANMARAŞ	01/07/1930	ERKEK
MEHMET ARİF	RAMAZANOĞLU	HALİL İBRAHİM	HACER	KAHRAMANMARAŞ	01/12/1938	ERKEK

**ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

Sayfa 29 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

KİŞİ ARAMA SONUÇ LİSTESİ

Arama Kriteri : AD : A, İLÇE : 2084, CİLT : 5, AİLE SIRA NO : 41
Benzeşme Durumu : BENZEŞEN

AD	SOYAD	BABA ADI	ANA ADI	DOĞUM YERİ	DOĞUM TARİHİ	CİNSİYET
MEHMET ALİ	RAMAZANOĞLU	HALİL İBRAHİM	HACER	KAHRAMANMARAŞ	01/01/1936	ERKEK
ELİFE	RAMAZANOĞLU	MUSTAFA	ZEYNEP	KAHRAMANMARAŞ	08/01/1924	KADIN
NİMET	RAMAZANOĞLU	MUSTAFA	ELİFE	KAHRAMANMARAŞ	01/04/1940	KADIN
FERİHAN	RAMAZANOĞLU	NURİ	AYŞE	KAHRAMANMARAŞ	01/01/1927	KADIN
PAKİZE	RAMAZANOĞLU	MEHMET	FERİHAN	KAHRAMANMARAŞ	16/02/1944	KADIN
İSMET	RAMAZANOĞLU	MUSTAFA	ELİFE	KAHRAMANMARAŞ	01/10/1946	KADIN
NECİBE	RAMAZANOĞLU	KENAN	NEVRUZ	KAHRAMANMARAŞ	01/07/1927	KADIN
GÜLLÜ	RAMAZANOĞLU	ALİ	ÜMMÜGÜLSÜM	KAHRAMANMARAŞ	02/02/1932	KADIN
FATMA	RAMAZANOĞLU	ÖKKEŞ	AYŞE	KAHRAMANMARAŞ	01/01/1930	KADIN
AYTEN	RAMAZANOĞLU	MEHMET TEVİK	NEFİSE	KAHRAMANMARAŞ	14/07/1933	KADIN
MÜRÜVVET	RAMAZANOĞLU	MUSTAFA	GÜLLÜ	KAHRAMANMARAŞ	20/11/1949	KADIN
FATİH MEHMET	RAMAZANOĞLU	MUSTAFA	GÜLLÜ	KAHRAMANMARAŞ	12/04/1952	ERKEK
MÜKERREM	RAMAZANOĞLU	YUSUF	FATMA	KAHRAMANMARAŞ	01/01/1950	KADIN
MUZAFFER	RAMAZANOĞLU	YUSUF	FATMA	KAHRAMANMARAŞ	01/04/1952	ERKEK
MÜZEYYEN	RAMAZANOĞLU	MEHMET	FERİHAN	KAHRAMANMARAŞ	06/02/1944	KADIN
GÜLDEREN	RAMAZANOĞLU	MEHMET	FERİHAN	KAHRAMANMARAŞ	27/06/1948	KADIN
ABDULHAMİT	RAMAZANOĞLU	MEHMET	FERİHAN	KAHRAMANMARAŞ	17/04/1952	ERKEK
SERAP	RAMAZANOĞLU	AHMET	AYTEN	KAHRAMANMARAŞ	12/06/1952	KADIN
CENGİZ	RAMAZANOĞLU	İSMAİL	NECİBE	KAHRAMANMARAŞ	01/08/1950	ERKEK
MUAMMER	RAMAZANOĞLU	İSMAİL	NECİBE	KAHRAMANMARAŞ	01/06/1949	ERKEK
ZEKİ	RAMAZANOĞLU	MEHMET	FERİHAN	KAHRAMANMARAŞ	01/10/1954	ERKEK

**ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

Sayfa 30 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

KİŞİ ARAMA SONUÇ LİSTESİ

Arama Kriteri : AD : A, İLÇE : 2084, CİLT : 5, AİLE SIRA NO : 41
Benzeşme Durumu : BENZEŞEN

AD	SOYAD	BABA ADI	ANA ADI	DOĞUM YERİ	DOĞUM TARİHİ	CİNSİYET
FATMA	RAMAZANOĞLU	ALİ	ÜMMÜGÜLSÜM	KAHRAMANMARAŞ	03/03/1934	KADIN
REFİKA	RAMAZANOĞLU	ALİ	ÜMMÜGÜLSÜM	KAHRAMANMARAŞ	03/02/1937	KADIN
GÜLNAZ	RAMAZANOĞLU	MUSTAFA	GÜLLÜ	KAHRAMANMARAŞ	18/07/1955	KADIN
ÖKKEŞ	RAMAZANOĞLU	YUSUF	FATMA	KAHRAMANMARAŞ	07/08/1955	ERKEK
LEYLA	RAMAZANOĞLU	İSMAIL	NECİBE	KAHRAMANMARAŞ	27/07/1955	KADIN
FÜSUN	RAMAZANOĞLU	AHMET	AYTEN	SAVAŞTEPE	27/11/1955	KADIN
AYTEN	RAMAZANOĞLU	MAHMUT KEMALETTİN	MERYEM MÜNEVVER	KAHRAMANMARAŞ	05/09/1934	KADIN
ZEYNEP	RAMAZANOĞLU	ÖKKEŞ	HATİCE	KAHRAMANMARAŞ	01/07/1922	KADIN
MEHMET FATİH	RAMAZANOĞLU	AHMET	REFİKA	KAHRAMANMARAŞ	20/07/1956	ERKEK
HACER	RAMAZANOĞLU	MUSTAFA	GÜLLÜ	KAHRAMANMARAŞ	05/08/1956	KADIN
YILDIRIM MEHMET	RAMAZANOĞLU	MEHMET ZEKİ	FATMA	KAHRAMANMARAŞ	15/01/1956	ERKEK
SEVİM	RAMAZANOĞLU	MAHMUT	AYTEN	ADANA	16/03/1957	KADIN
HACER YILDIZ	RAMAZANOĞLU	MEHMET ZEKİ	FATMA	ANKARA	03/03/1958	KADIN
MUHAMMET HANİFİ	RAMAZANOĞLU	İSMAIL	NECİBE	KAHRAMANMARAŞ	01/11/1958	ERKEK
AYŞE GÜL	RAMAZANOĞLU	MEHMET	FERİHAN	KAHRAMANMARAŞ	01/11/1958	KADIN
ŞULE	RAMAZANOĞLU	AHMET	REFİKA	ANKARA	16/10/1958	KADIN
ATILLA	RAMAZANOĞLU	YUSUF	FATMA	KAHRAMANMARAŞ	03/10/1957	ERKEK
MÜKERREM	RAMAZANOĞLU	YUSUF	FATMA	KAHRAMANMARAŞ	10/02/1961	KADIN
NİLGÜN	RAMAZANOĞLU	MEHMET ZEKİ	FATMA	ANKARA	17/02/1961	KADIN
MEHMET HALUK	RAMAZANOĞLU	MAHMUT	AYTEN	CEYHAN	27/04/1962	ERKEK
NURDAN	RAMAZANOĞLU	MUSTAFA	GÜLLÜ	KAHRAMANMARAŞ	15/01/1960	KADIN

Sayfa: 3/7

**ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

Sayfa 31 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

KİŞİ ARAMA SONUÇ LİSTESİ

Arama Kriteri : AD : A, İLÇE : 2084, CİLT : 5, AİLE SIRA NO : 41

Benzeşme Durumu : BENZEŞEN

AD	SOYAD	BABA ADI	ANA ADI	DOĞUM YERİ	DOĞUM TARİHİ	CİNSİYET
SAİT NUR	RAMAZANOĞLU	MUSTAFA	GÜLLÜ	KAHRAMANMARAŞ	08/06/1964	ERKEK
İPEK NİMET	RAMAZANOĞLU	DURSUN	SEVİM	AKDAĞ MADENİ	15/09/1947	KADIN
HALİL İBRAHİM	RAMAZANOĞLU	YUSUF	FATMA	KAHRAMANMARAŞ	01/03/1966	ERKEK
PERVİN	RAMAZANOĞLU	MEHMET ALİ	İPEK NİMET	AFYONKARAHİSAR	10/07/1966	KADIN
SİBEL	RAMAZANOĞLU	MEHMET ALİ	İPEK NİMET	ANKARA	22/10/1967	KADIN
YAVUZ SELİM	RAMAZANOĞLU	AHMET	REFİKA	ZONGULDAK	19/06/1969	ERKEK
MÜRÜVVET	RAMAZANOĞLU	HACI ÖKKEŞ	HURİ	KAHRAMANMARAŞ	03/06/1956	KADIN
EBRU	RAMAZANOĞLU	CENGİZ	MÜRÜVVET	ANKARA	18/01/1975	KADIN
EMİNE	RAMAZANOĞLU	MEHMET	HATİCE	KAHRAMANMARAŞ	06/02/1958	KADIN
ŞENİZ	RAMAZANOĞLU	MEHMET	MÜRÜVVET	KIRIKKALE	15/04/1950	KADIN
ÜMRAN	RAMAZANOĞLU	ÖMER	HAVVA SEHER	İSTANBUL	02/01/1951	KADIN
MEHMET AKİF	RAMAZANOĞLU	MEHMET ARİF	ÜMRAN	İSTANBUL	23/03/1977	ERKEK
ASUMAN	RAMAZANOĞLU	MUZAFFER	EMİNE	KAHRAMANMARAŞ	06/05/1977	KADIN
İSMAİL	RAMAZANOĞLU	CENGİZ	MÜRÜVVET	ÜSKÜDAR	19/10/1976	ERKEK
ALPER	RAMAZANOĞLU	MEHMET ALİ	İPEK NİMET	ANKARA	23/04/1978	ERKEK
SERHAN	RAMAZANOĞLU	MUAMMER	ŞENİZ	ANKARA	30/08/1978	ERKEK
SABAHAT	RAMAZANOĞLU	CENGİZ	MÜRÜVVET	KARTAL	01/05/1979	KADIN
HATİCE	RAMAZANOĞLU	MUSTAFA	PAKİZE	KAHRAMANMARAŞ	25/03/1963	KADIN
MUHAMMED	RAMAZANOĞLU	MUZAFFER	EMİNE	KAHRAMANMARAŞ	02/03/1982	ERKEK
NESRİN	RAMAZANOĞLU	SÜLEYMAN	LATİFE PAKİZE	KABİL	01/11/1959	KADIN
SEMA	RAMAZANOĞLU	NİYAZİ	GÜLSEREN	DENİZLİ	25/08/1959	KADIN

**ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

Sayfa 32 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

KİŞİ ARAMA SONUÇ LİSTESİ

Arama Kriteri : AD : A, İLÇE : 2084, CİLT : 5, AİLE SIRA NO : 41
Benzeşme Durumu : BENZEŞEN

AD	SOYAD	BABA ADI	ANA ADI	DOĞUM YERİ	DOĞUM TARİHİ	CİNSİYET
CANAN	RAMAZANOĞLU	TUFAN	GÜLSEREN	CEYHAN	02/06/1962	KADIN
EMİNE	RAMAZANOĞLU	AHMET	FATMA	GEMLİK/KARACAALİ	06/06/1957	KADIN
HALİME	RAMAZANOĞLU	SALİH	BAYRAM	KAHRAMANMARAŞ	15/08/1963	KADIN
CANAN	RAMAZANOĞLU	MEHMET BEDRİ	MUAMMER	İZMİR	12/03/1950	KADIN
NURCİHAN	RAMAZANOĞLU	MEHMET FATİH	NESRİN	ALBANY- NEWYORK/A.B.D.	12/10/1983	KADIN
CEREN	RAMAZANOĞLU	ZEKİ	CANAN	ANKARA	24/04/1985	KADIN
FATMA NUR	RAMAZANOĞLU	ÖKKEŞ	HALİME	KAHRAMANMARAŞ	10/08/1985	KADIN
METEHAN	RAMAZANOĞLU	MAHMUT	EMİNE	ERDEK	03/05/1986	ERKEK
KİFAYET	RAMAZANOĞLU	HACI	YETER	GÖKSUN	02/07/1963	KADIN
YUSUF	RAMAZANOĞLU	ÖKKEŞ	HALİME	KAHRAMANMARAŞ	13/10/1986	ERKEK
FUNDA	RAMAZANOĞLU	FERİT	ŞAZİYE	ANKARA	01/04/1962	KADIN
MUSTAFA ESAT	RAMAZANOĞLU	SAİT NUR	KİFAYET	ALTINDAĞ	31/05/1987	ERKEK
SEYİDE	RAMAZANOĞLU	MUSA	FATMA	BANDIRMA	20/06/1969	KADIN
BİNNUR	RAMAZANOĞLU	ABDULHAMİT	HATİCE	KAHRAMANMARAŞ	06/01/1983	KADIN
PERİHAN	RAMAZANOĞLU	ABDULHAMİT	HATİCE	KAHRAMANMARAŞ	01/02/1985	KADIN
CENGİZHAN	RAMAZANOĞLU	CENGİZ	MÜRÜVVET	KAHRAMANMARAŞ	16/08/1988	ERKEK
ALİ MESUT	RAMAZANOĞLU	SAİT NUR	KİFAYET	KAHRAMANMARAŞ	06/10/1989	ERKEK
YUSUF	RAMAZANOĞLU	ATILLA	SEYİDE	MALAZGİRT	26/12/1989	ERKEK
MEHMET	RAMAZANOĞLU	MEHMET	LEYLA	KAHRAMANMARAŞ	10/04/1989	ERKEK
AYTEN İDİL	RAMAZANOĞLU	MEHMET HALUK	FUNDA	ŞİŞLİ	25/01/1990	KADIN
LALE	RAMAZANOĞLU	MEHMET	FATMA	KAHRAMANMARAŞ	17/02/1972	KADIN

Sayfa: 5/7

**ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

Sayfa 33 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

KİŞİ ARAMA SONUÇ LİSTESİ

Arama Kriteri : AD : A, İLÇE : 2084, CİLT : 5, AİLE SIRA NO : 41

Benzeşme Durumu : BENZEŞEN

AD	SOYAD	BABA ADI	ANA ADI	DOĞUM YERİ	DOĞUM TARİHİ	CİNSİYET
LEYLA	RAMAZANOĞLU	YUSUF	DURAN	KAHRAMANMARAŞ	01/01/1955	KADIN
YASEMİN	RAMAZANOĞLU	HALİL İBRAHİM	LALE	KAHRAMANMARAŞ	05/11/1991	KADIN
DEMET	RAMAZANOĞLU	ATLAY	SEHER	BULANIK	27/08/1974	KADIN
AHMET	RAMAZANOĞLU	ÖKKEŞ	HALİME	KAHRAMANMARAŞ	04/02/1993	ERKEK
SİNEM	RAMAZANOĞLU	ATILLA	SEYİDE	BANDIRMA	23/04/1993	KADIN
FİLİZ	RAMAZANOĞLU	İSMET	ŞERİFE	İSTANBUL	04/03/1965	KADIN
ASUMAN	RAMAZANOĞLU	HÜSEYİN	NEZİHA	KAHRAMANMARAŞ	05/06/1968	KADIN
TAHA ZEKİ	RAMAZANOĞLU	YILDIRIM MEHMET	SEMA	KADIKÖY	18/10/1994	ERKEK
MERVE	RAMAZANOĞLU	MUHAMMET HANİFİ	ASUMAN	KADIKÖY	10/04/1995	KADIN
VİLDAN	RAMAZANOĞLU	HALİL İBRAHİM	LALE	KAHRAMANMARAŞ	11/02/1994	KADIN
HALİL İBRAHİM	RAMAZANOĞLU	ABDULHAMİT	HATİCE	KAHRAMANMARAŞ	01/01/1989	ERKEK
ÖMER	RAMAZANOĞLU	ABDULHAMİT	HATİCE	KAHRAMANMARAŞ	05/01/1990	ERKEK
SARA ZEYNEP	RAMAZANOĞLU	YILDIRIM MEHMET	SEMA	KADIKÖY	25/10/1996	KADIN
ELİF TUĞÇE	RAMAZANOĞLU	MUHAMMET HANİFİ	ASUMAN	ÜSKÜDAR	14/11/1996	KADIN
BURAK EMRE	RAMAZANOĞLU	MUHAMMET HANİFİ	ASUMAN	ÜSKÜDAR	14/11/1996	ERKEK
AYŞE	RAMAZANOĞLU	MUHİTTİN	PERİHAN	KAHRAMANMARAŞ	11/11/1974	KADIN
ALPASLAN	RAMAZANOĞLU	ATILLA	AYŞE	KAHRAMANMARAŞ	18/06/1998	ERKEK
DERYA	TÜRKMEN RAMAZANOĞLU	NAZMİ	EMİNE	YOZGAT	21/02/1975	KADIN
YASEMİN	RAMAZANOĞLU	MEHMET FATİH	NESRİN	NEW YORK/ABD	30/11/1985	KADIN
SİNAN	RAMAZANOĞLU	MEHMET FATİH	NESRİN	NEW YORK/ABD	08/12/1986	ERKEK
TALHA	RAMAZANOĞLU	MEHMET FATİH	NESRİN	NEW YORK	23/03/1992	ERKEK

Sayfa: 6/7

**ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

Sayfa 34 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

KİŞİ ARAMA SONUÇ LİSTESİ

Arama Kriteri : AD : A, İLÇE : 2084, CİLT : 5, AİLE SIRA NO : 41
Benzeşme Durumu : BENZEŞEN

AD	SOYAD	BABA ADI	ANA ADI	DOĞUM YERİ	DOĞUM TARİHİ	CİNSİYET
GAMZE	RAMAZANOĞLU	SAİT NUR	KİFAYET	KAHRAMANMARAŞ	06/01/2001	KADIN
MİNA NAZ	RAMAZANOĞLU	HALİL İBRAHİM	LALE	KAHRAMANMARAŞ	07/02/2003	KADIN
ELİF MELİSA	RAMAZANOĞLU	MUHAMMET HANIFI	ASUMAN	PENDİK	17/10/2003	KADIN
CEYDA	RAMAZANOĞLU	ÖNER	DİLEK	İZMİR	15/09/1986	KADIN
FEYZA	RAMAZANOĞLU	YAŞAR	BEDRİYE	KAHRAMANMARAŞ	19/09/1982	KADIN
EMİR	RAMAZANOĞLU	ÖKKEŞ	HALİME	KAHRAMANMARAŞ	02/08/2006	ERKEK
SUDE NAZ	RAMAZANOĞLU	İSMAİL	CEYDA	KARTAL	08/09/2006	KADIN
MELİH	RAMAZANOĞLU	MUHAMMED	FEYZA	KAHRAMANMARAŞ	25/02/2007	ERKEK
SEMİH	RAMAZANOĞLU	MUHAMMED	FEYZA	KAHRAMANMARAŞ	29/11/2009	ERKEK
MÜRÜVET EDA	RAMAZANOĞLU	İSMAİL	CEYDA	KADIKÖY	26/10/2010	KADIN
MERVE	RAMAZANOĞLU	ALİ HAYDAR	EMİNE	KAHRAMANMARAŞ	07/05/1987	KADIN
SALİH	RAMAZANOĞLU	MUHAMMED	FEYZA	KAHRAMANMARAŞ	15/05/2013	ERKEK
İLKİM ELİF	RAMAZANOĞLU	MUSTAFA ESAT	MERVE	KAHRAMANMARAŞ	21/09/2013	KADIN
KAMER	RAMAZANOĞLU	MUHARREM	DÖNDÜ	MAMAK	23/11/1994	KADIN
GÜLSEREN	RAMAZANOĞLU	CEMİL	GÜLBAHAR	BAFRA	11/02/1972	KADIN
ALPER	RAMAZANOĞLU	MUSTAFA ESAT	MERVE	ONİKİŞUBAT	21/05/2015	ERKEK
MUSTAFA	RAMAZANOĞLU	HALİL İBRAHİM	KAMER	ÇORUM	20/05/2015	ERKEK
ZEYNEP	RAMAZANOĞLU	MUSTAFA	NURGÜL	EĞİRDİR	01/01/1992	KADIN
ASAF	RAMAZANOĞLU	MUHAMMED	FEYZA	ONİKİŞUBAT	12/04/2016	ERKEK

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sayfa 35 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

3.GRUP EKLER: Mahmud Sami Ramazanoğlu

Mahmud Sami Ramazanoğlu (1892-1984)

Nakşibendi Erenköy Cemaati (Altınoluk) Lideri, Hukukçu, Din Adamı, Yazar. 1892’de Adana’da doğdu. 12 Şubat 1984 Pazar günü saat 04.30’da Medine’de vefat etti, Cennet-ül-Baki’ye defnedildi.

Zahiri Hayatı

Babası tarihi 'Ramazanoğulları' ailesinden Mücteba Bey, annesi ise Ümmügülsüm Hanım'dır. Sami Efendi'nin büyük cediti Abdülhâdi Bey'in tesbit ettiği aile şeceresine göre, Ramazanoğulları'nın aslen Türklerin Oğuz boyunun Üçoklar kabilesinden olduğu ve Hz. Hâlid b. Velid (r.a.) nesliyle münasebeti olduğu anlaşılmaktadır. İlk, orta ve lise tahsilini Adana'da tamamladı. İstanbul'da Darü'l-fünun Mektebi'ne girdi. Hukuk Fakültesi'ni birincilikle bitirdi. Askerlik hizmetini yedek subay olarak yine İstanbul'da yaptı. Zahir ilimlerini devrin ulemâ ve müderrislerinden tamamladı. Geçimini temin için İstanbul Tahtakale’de bir kereste ticarethanesinin muhasebe işlerini üstlendi.

Batni Hayatı

Madde aleminden mana alemine duyduğu yakın ilgi onu tasavvufa yöneltmiş ve ilk olarak devrin meşhur Nakşi Tekkesi Gümüşhaneli Dergahı’nda hir müddet erbain ve riyazatla meşgul oldu. Sonra arkadaşı eski Beşiktaş Müftüsü Fuad Efendi'nin babası Rüşdü Efendi'nin delaletiyle Kelami Dergahı şeyhi ve Meclis-i meşâyih reisi Erbilli Esad Efendi'ye intisab etti. Bir müddet mürşidinin yanında kaldı. Onun vesilesi ile maneviyat alanında kısa zamanda büyük aşamalar kat etti. Bilahare memleketi Adana'ya irşada vazifeli olarak gönderildi. Memleketi Adana'da Cami-i Kebir'de (Ulu Cami) vaaz ve hususî sohbetleriyle irşad hizmetini yürüttü. Hayatı aralıksız hizmetle geçen, pek çok değerli talebe yetiştiren ve çok sayıda insanın Kurân ahlakını tanımasına vesile olan Mahmut Sami Efendi, çevresinde hakkaniyetli ve adilane yapısı ile tanınmıştır. Yazları, Adana'nın Namrun ve Kızıldağ Yaylası ile Kayseri'nin Talas'ında geçirirdi. Hac yolunun açıldığı 1946 yılında ilk defa hacca gitti. 1951 yılında İstanbul'a geldi. İki yıl kadar İstanbul'da kaldı. 1953 yılında hac dönüşü, arkadaşı Konyalı Saraç Mehmet Efendi'yle Şam'a geldi ve oraya yerleşti. Bilahare ailesi, damadı ile birlikte kendisinin yanına gitti. Ancak bu Şam hicreti dokuz ay kadar sürdü. Tekrar İstanbul'a geldi. İstanbul'a bu gelişinde önce Beyazıt, Laleli'ye, sonra da Erenköyü'ne yerleşti. İstanbul'da bulunduğu yıllarda Erenköy Zihnipaşa Camii'ndeki vaazları ve hususî sohbetleriyle irşad hizmetini yürüttü.

Allah ve Resulüne Olan Sevgisi, Kurân’a Duyduğu Hürmeti

Mahmut Sami Efendi'nin ayet ve hadisleri kaynak olarak yaptığı sohbetleri, Peygamberimiz (sav)'in, diğer Peygamberlerin, Sahabenin ve onların yolunda olan İslam büyüklerinin hayatlarıyla süslenmiştir. Bütün bunları doyumsuz bir manevi zevkle anlatırken, her haliyle de Peygamberimiz (sav)'in ahlâkının örneklerini sergilemiştir. Sohbetlerinde sık sık edep konusunun üzerinde duran Sami Efendi, Kurân’a büyük bir hürmet gösterirdi. Sohbetleri daima Allah’a hamd ederek, Peygamberimiz (sav)’e salât-ü selâm getirerek başlar, Kurân okunarak sona ererdi. İnsanlara din ahlakını tebliğ ederken Peygamberimiz (sav)’i kendisine örnek alırdı. Peygamber Efendimiz (sav) gibi, kimsenin kusurunu yüzüne vurmaz, hatalarından dolayı insanlara olumsuz tavır göstermez, şahsıyla ilgili sebeplerden dolayı kızmazdı. Hiç kimseye, açıkça şunu yap, bunu yapma gibi emirler vermez, bunları dolaylı olarak ve adaba uygun olacak şekilde anlatmaya çalışırdı. Sohbetleri çok samimi ve içten bir atmosferde geçerdi. ”Ya hayır söyle, ya sus” hadis-i şerifini dikkate alarak, mecbur kalmazsa konuşmazdı. Sessiz kaldığı bu zamanlarda daima Allah’ı anmakla ve tefekkür etmekle meşgul olurdu.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sayfa 36 / 36

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Mehmet Ramazanoğlu

Mahmut Sami Efendi'nin Nasihatları

Mahmut Sami Efendi, talebelerine birçok konuda nasihat vermişlerdir. Ancak, üzerinde en çok durduğu konulardan biri, insanın nefsiyle mücadele etmesi gerektiği olmuştur. Bu konudaki sözlerini şöyle örneklendirmek mümkündür: İnsanın bir sureti, bir de sıreti vardır. İnsan sıretiyle, kalbiyle insandır. Kalıbıyla değil. İnsan kalıp olarak ahsen-i takvim olarak (en güzel biçimde) yaratılmıştır. Ama ahsen-i takvim oluşu kalbinin ihyasına bağlıdır. Kalbin ihyası (dirilmesi) ise, nefsin ölümüne (terbiyesine) bağlıdır. İnsanları sürekli Allah'a yönelmeye çalışan Hoca Efendi, yalnızca Allah'tan yardım dilemek gerektiğini şöyle anlatmışlardır: “*Binâenaleyh, bütün işlerinizde Allah-u Teâlâ'dan yardım talep edin. Zirâ düşmanların şerrini sizden defedecek O'dur. Ondan gayrı bir Mevlâ yoktur. İtâat ile murad, işlerinizde müşâveredir. Ve sâir husûsâtta (diğer hususlarda) Allah'ın emirlerine itâattir. Ayetteki hüsrân, dünyâ ve ahirete şâmidir (geçerlidir). Dünyâda hüsrân; kâfirlere itâat ve tezellül (aşağılanmak) ve düşmana arz-ı ihtiyâç etmek (ihtiyaç duymak) gibi şeylerdir. Düşmana boyun eğmek, envâ-ı zilleti câmidir (bütün aşağılanmadır). Ahirette hüsrân; cehheneme girmek ve cennetten mahrûm olmaktır*”. Hoca Efendi insanları şu sözleriyle Allah'a şükretmeye çağırmıştır: “*Bir insan bir kula hizmet ediyor, mukabilinde ücretini, mükâfatını alıyor. Şu halde mahlûkattan mükâfat alınır, Cenâb-ı Hakk için çalışan acaba mükafatsız mı kalır? Bir kimse bir kuldân müteaddid (çok) defalar ihsân görürse, ona dâima minnettâr kalır. Ve hatırdan çıkarmaz. Şu halde Cenâb-ı Hakk'ın binlerce ni'metini gördük, şükretmek lâzımdır. Tefekkür edilmezse, küfrân-ı ni'met (nimet inkar) edilmiş olur*”. Mahmud Sami Hoca Efendi sözlerinde dünyanın geçiciliğine ve ahiretin varlığına dikkat çekerken, boş zaman geçirmemeleri için inananları şöyle uyarmıştır: “*O halde, akıllı kimseye yakışan odur ki: İyi insanlarla sohbeti tercih etsin, gece ve gündüz âhirete hazırlansın, mal ve makama aldanmasın ve uzun uzun emellerle Allah'tan uzaklaşmasın. Zirâ dünyâ fânidir (geçicidir) ve dünya üzerindeki herkes de fânidir. Öyle ise her an ve her zaman Allah'tan korkunuz*”. Vaaz, irşad ve sohbetlerine, toplumun tüm kesimlerinden fakir-zengin, esnaf-işçi, memur-tüccar ve fabrikatör, her sınıftan binlerce insan katılarak istifade etti ve feyz aldı. 1979 yılında gönlündeki Muhabbet-i Resulullah ateşi, onu Medine'ye hicrete mecbur etti. Çünkü onun son arzusu Peygamber şehrinde Hakk'a varmaktı. Nitekim, hicretinden beş yıl sonra, Medine-i Münevver'e'de 12 Şubat 1984 Pazar günü saat 04.30'da vefat etti ve orada Cennet-ül-Baki Mezarlığına defnedildi.

ESEERLERİ

1. Hazreti İbrahim (AS)	10. Hazreti Ali (RA)
2. Hazreti Yusuf (AS)	11. Hazreti Halid İbni Velid (RA)
3. Yunus ve Hud Sureleri Tefsiri	12. Ashab-ı Kiram (RA) (Cilt 1-2)
4. Bedir Gazvesi ve Enfal Suresi	13. Musâhabe (Cilt 1-6)
5. Uhud Gazvesi	14. Mükerrer İnsan
6. Tebük Gazvesi	15. Fatıha Suresi Tefsiri
7. Hazreti Ebu Bekir (RA)	16. Bakara Suresi Tefsiri
8. Hazreti Ömer (RA)	17. Dualar ve Zikirler.
9. Hazreti Osman (RA)	

Mahmut Sami Ramazanoğlu hakkındaki özel kaynaklar:

- 1) **Sami Efendi Vakfı**, Altınoluk Dergisi tarafından hazırlanmış 52 dakikalık video belgeseli, <https://vimeo.com/7362979>
- 2) **İlm-i Mercek Dergisi**, sayı 3, s.46, Eylül 2004.
- 3) **Akit Gazetesi**, 12 Şubat 2